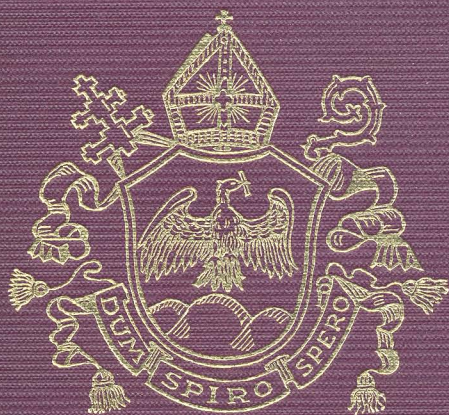

PROHÁSZKA OTTOKÁR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYÜJTEMÉNYES DISZKIADÁS

PROHÁSZKA OTTOKÁR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

SCHÜTZ ANTAL

XXII. KÖTET.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

PROHÁSZKA OTTOKÁR

IRÁNYTŰ

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

Fenntartunk minden jogot, a fordítás jogát is.
Copyright by Stephaneum Budapest.

Nihil obstat. Nr. 2844. Dr. Theophilus Klinda, censorum praeses. Imprimatur.
Birgoul, die 3. Augusti 1929. Dr. Stephanus Breyer episcopus, vic. gen. ad loc.

Kiadja a Szent István-Társulat.

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz. — Nyomdaigazgató : Kohl Ferenc.

BÉVEZETÉS.

Prohászka lelke szeizmofgráf és iránytű volt egyben. Csodálatos érzékenységgel jelezte a szellemi, társadalmi és történelmi időjárásoknak minden változását, a világrengéseknek már első közeledését; és ezért Magyarországon az utolsó ötven évben mindenkinél másnál alkalmasabb volt megjellegyezni korunk lelkét minden akarásában és vajúdásában (lásd Ö. M. 10. 11. 12. k.). De a kinyilatkoztatás örök elvein tájékozódó világnézete, az életnek minden konkrétumát átfogó és átjáró élő hite, mindig segíteni kész szerető lelke arra is képesítette és hívta, hogy a mindenkorai konkrét helyzetekben útmutató és iránytű legyen — akkor is, mikor a magyar élet megrekedt a politikai, gazdasági és szociális liberalizmus *holtvízein*; akkor is, mikor a háború és utána a forradalom *vihara* reménytelenül kivetette a nyílt tengerre; és kétszeresen akkor, mikor az egészen új történelmi helyzetbe került magyarságot bele kellett igazítani *új idők áramába*.

Amit Prohászka lelke itt mint jelzőkészülék, kortársainak tudatára hozott, az a liberalizmuson kívül (erre nézve lásd különösen 21. és 10. k.) főként a szociális probléma és a zsidókérdés volt; mindkettőt apostoli bátorsággal fogta meg és férfias szívóssággal szötte élete végéig. Ami felé pedig iránytűje minden hullámozás, rengés és vihar közepezt biztosan mutatott, mint változatlan északi sark felé, az a teljes tartalmú, következetes, gyakorlati kereszténység volt. Prohászka meg volt győződve, hogy Szent István országa csak úgy áll fönn és boldogul, ha egyéni és közösségi vonatkozásaiban következetesen beleilleszkedik az Isten országába. És mikor a kommunizmus bukása után gondolhatta, hogy a program megvalósításának végre megjött az ideje, még a tőle annyira idegen gyakorlati politikai szereplést is fölvette 62 éves vállaira, és a keresztény magyar

VI

BEVEZETÉS

politikának védelmében kilépett a publicisztika porondjára, és agilitásában, szellemi energiájában és bírá-sában az Esztergom hajdani vezércikk-írója támadt föl.

Csakugyan, a kommunizmus utáni újságcikkek irodalmilag odasorakoznak az Esztergom cikkei mellé, és e tekintetben az Iránytű csak folytatása az Igazság napszámában-nak. Folytatása abban is, hogy Prohászka sokoldalúságának eleven bizonyítéka, s e mellett jelen-tékeny kortörténeti dokumentum. Főként ezért tartot-tam meg az egyes csoportokon belül a szigorú krono-logikus sorrendet még ott is, ahol a tárgyi csoportosítás szinte fölkinálkozott. Az «Iránytű» cím megmaradt kegyeletből ama kis füzet iránt, melyben ily címmel 1922-ben megjelent néhány ifjúsági dolgozata a Zászlónk-ból. Ezek más kötetekben vannak már értékesítve, úgy hogy ennek a kötetnek csak a címe közös ama kis füzetrel.

Budapest, 1929 július 12.

Schütz Antal.

TARTALOM.

	Oldal
<i>Bevezetés</i>	V
Holt vizeken	
A zsidó recepció a morális szempontjából (1893)...	1
A modern szegénység s az evangélium (1895) ...	11
A kisiparról (1896)	24
Kinek higgyen a munkás? (1897)... ..	28
A keresztény szövetkezetekről (1899)	44
A sajtó feladata a modern harcban (1903) ...	50
A szövetkezetekről (1904)	54
Patronázs-munka (1906)	57
Romboljunk vagy építsünk? (1906)... ..	59
Szövetkezetek (1906)	62
A tanítókhoz (1907)	63
A munkásokért (1907)	65
Az otthon napsugara (1908)	67
A Katolikus Sajtóegyesület érdemei (1909) ...	70
A magántulajdon a mai társadalomban (1911) ...	72
Az új leánytípus (1911)	79
Erkölcsei haladás s gyermekvédelem (1912) ...	82
Hatalmas modern katolikus sajtót! (1912) ...	86
A katolikus újságíró ideálja (1913)	90
A katolikus sajtó nehézségei (1913)	93
Sajtószabadság (1914)	95
A Katolikus Nővédőegyesület feladatai (1914) ...	100
A katolikus sajtó esélyei (1915)	104
Az egészség joga (1916)	107
Szociális munkálkodás (1917)	110
A törvénytelen gyermekről (1918)	113
A vihar	
A világháború kitörésekor (1914)	117
A sajtó mint világhatalom (1915)	120
A katolikus sajtó a háborúban (1915)	123
A világháború s az egyháziak feladatai (1915)... ..	126
Magyar kultúra (1916)... ..	133
A mi sajtónkért (1916)	137
Nemzetnevelő feladatok a háború után (1917) ...	139
A napsugaras királyné (1917)	144
A katolikus sajtó elhelyezkedése (1917)	146
Mi lappang a szociáldemokrácia mögött? (1919) ...	149
Amire a forradalomnak is szüksége van (1919) ...	152

Új idők áramában	Oldal
Nemzeti demokratikus földbirtokpolitika (1916)	164
«Békeség a földön» földreform által (1917)	172
Mi volna a birtokpolitika első feladata? (1918)	174
Pro juventute catholica (1918)	184
Pro re christiana (1918)	186
Elég volt-e? (1918)	189
A mi valláserkölcsei alapunk (1918)	194
Az ifjúsági szakosztály albumába (1918)	196
A törvényekbe is a szeretet lelkét! (1918)	197
Bizalommal az új világ felé (1918)	199
Az új idők áramában (1918)	202
Reakció! (1919)	205
A magyar ifjúsághoz! (1919)	207
Nőket a parlamentbe! (1919)	210
Tisza (1919)	211
Mi, magyarság és kereszténység (1919)	213
Magyar karácsony (1919)	216
A nők modern hivatása (1920)	219
Nyílt levél Magyarország miniszterelnökéhez (1920) ...	221
Aranyat kenyérért (1920)	222
Az alkotmányosság helyreállításáról (1920)	225
Nem fecsegést, hanem tetteket! (1920)	234
Miért nem segít a kormány? (1920)	237
Keresztény nemzeti föltámadás (1920)	238
Rokkantügy és földreform (1920)	241
A keresztény kurzus kisiklása (1920)	243
A numerus clausus-ról (1920)	245
Válasz Raffay Sándor püspöknek (1920)	260
Az egységes keresztény front (1920)	264
Se nem félni, se meg nem ijedni! (1921)	266
Kétféle amnesztia (1921)	268
Felelet Kiss Menyhért nyílt levelére (1921)	271
Destruktív sajtó és magyar tisztesség (1921)	273
«Ne szomorítsátok meg a Lelket» (1921)	274
Oroszországi foglyaink érdekében (1921)	276
Sötétben biztos út (1921)	280
A nők hivatása (1921)	282
Ébredő magyarok (1921)	286
Székesfehérvár választóközönségéhez (1922)	292
A magyar keresztény irányzat a kereskedelemben (1922)	295
Ébredő s föltámadó magyarság (1922)	297
Harc a társadalmi fölözslás ellen (1923)	299
Harc a magyar halál ellen (1923)	303
Az ifjú nemzedékhez (1923)	313
Az erkölcsi válság (1924)	318
A nacionalizmus (1924)	331
A mezőgazdasági szövetkezetek egyik föladata (1926)...	337
Zsidó testvéreimhez	339
<i>A kiadó jegyzetei</i>	350

Holt vizeken.

A zsidó recepció a morális szempontjából.

(1893)

A «Magyar Sion» márciusi füzetében a zsidó recepcióról van szó tudományos szempontból. Ez a tudományos szempont, melyre a szerkesztő úr helyezkedett, a zsidó vallástant teoriájában tünteti föl előttünk, s világosan kimutatja, hogy nincs mit recipiálni, mert sehol sincs a zsidóság szimboluma iránt közmegegyezés, sehol a tanban egység; mindenütt kétes homály s bizalmat épen nem ébresztő, gyanús felfogások, csúrt-csavart kitételek s faji gyűlölettől inspirált szent könyvek. — Ám hadd védjék meg magukat s teoriájukat a zsidó rabbik; teoriákat védeni s értelmezésekkel tisztára mosni mindig könnyebb feladat, mint a praxisban, a morálisan érvényesülő nézetekre, az életben testet öltött elvekre, a gyakorlatban ténnyé merevült elvekre homályt borítani akarni. Hogy a zsidóság micsoda, azt a szociális téren, az erkölcs terén látjuk s utáljuk. A zsidóság mint minden vallás és minden filozófia az erkölcsi s a társadalmi téren fog legélesebben mutatkozni annak, ami valósággal önmagában. S azért aki a zsidóságot recipiálni akarja, az nézzen szemébe a zsidó morálnak, amint az az életben lépten-nyomon érvényesül: s akkor nem kényszerül a Maimonideshez vagy akármily más sötétenc rabbihoz iskolába járni, hogy megtudja: mi a zsidóság.

A szociális téren vívódnak utóvégre is az elvek végső, döntő csatái; amennyire pedig manapság a legáltalánosabb s a szociális élethől vett legközvetlenebb tapasztalat terjed, nem győzzük hangoztatni azt, hogy: a zsidó morál valóságos átka a keresztény műveltségnek, amely átkon ez a keresztény kultúra okvetlenül tönkremegy, ha nem dobja ki magából a mérget; tehát a zsidóságot nem szabad recipiálni a keresztény államoknak, hanem védekezniök kell ellene, s ahol s ahogyan lehet, túl kell adniok rajta.

Ezt általánosságban könnyen megokadatulja akár csak

egy tekintet is hazánkra ; hiszen a zsidóság fekélye már csontvázzá rágta a keresztény magyar népet s a nemzetnek nagyrészt a koldusbotra juttatta. A zsidóság mindenütt fekély, mely megmérgezi a morálist, kiváltképpen az üzleti világban. Lealacsonyítja az erkölcsi színvonalat s a korrupciót általános divattá emeli. Meghamisítja az erkölcsi fogalmakat, tagad minden törvényt és eszményt, s lelkiismerete nem lévén, megfojtja szívtelenül áldozatait, melyeket behálózni sikerült. E sötét, állatias csapáson jár, ha nem is az egész zsidóság — mert hiszen köztük is vannak jószívű emberek, valamint a keresztények közt vannak szemita, vérszopó lelkek, — de ezen a sötét úton jár a karakterisztikus zsidó-szellem, s egy nagy vészthozó csapássá növi ki magát nemcsak egyes nemzetekre, hanem az egész keresztény műveltségre nézve.

Sok ember ezt természetesen mosolyogva olvassa, s túlzott egyoldalúságnak és szellemi szőgletességnek tartja. Mások még nemes emberbaráti érzelmeik fölháborodását is elszenvedik a zsidóság illetén megtámadása miatt s azokhoz csatlakoznak, kik az antiszemitizmust a XIX. század gyalázatának kikiáltják. De a szubjektív érzélgés s a struccmadár politikája okvetlenül csütörtököt mond s a feldúlt fazekas szerepére jut előbb-utóbb, s így ha érzelegni akar, hagyjuk meg turbékolásánál s vegyük kezünkbe a nagy, siralmas probléma boncolgatását.

Elsőben is két hatalmas szociális irányzattal találkozunk a nyugateurópai életben, melyek erkölcsi bajoknak köszönik létüket : az antiszemitizmussal s a szocializmussal.

Az antiszemitizmus s a szocializmus két életrevaló, — a nyugati társadalom kínját s vergődését kifejezésre hozó irány ! Ezek az emberek őszinték és igazak ! Lehetnek szenvedélyesek, lehetnek rohamosak, sőt forradalmárok és anarchisták — a módot, az alakot nem helyeseljük : de annyi bizonyos, hogy e két irány ráutal a nyugati társadalom fekélyére s kimondja, hogy miye s hol fáj. Higgyük el nekik ; azt méltán követelik tőlünk ! Különben ugyancsak magasan ülhet a tízezer kiváltságos halandó bankettjén, vagy egészen aranyból és kőből lehet szíve s el van merülve a divatos szédelgés léhaságába az, akinek ez ügyben hinnie kell, s még mindig nem lát. Ily emberek mindig lesznek ; meg vannak büntetve vaksággal. Ezeket az áram elsöpri, s a zivatar összetöri ; mert belegémbedtek a multnak korhadt intézményeibe s hajolni nem, csak porrá zúzódni tudnak.

Ilyenek mindenütt vannak, s valljuk be, az egyházban

magában is túlságos nagy a számuk, kik az evangéliumra akarnak támaszkodni, s a tízparancsolatot sürgetik; valóságban pedig azt a tízparancsolatot mindig csak az elnyomottak s a kifosztottak megtört szemei elé tartják, s a zsarolók és fosztogatók wertheim-pénztárait pedig az egyház pártfogása s a morális égisze alá helyezik. Ez nem evangélium és nem kereszténység! Az elnyomottak és kiszípolozottak hátat fordítanak az ily kereszténységnek s új, vészthozó szekták zászlaja alá állnak, amelyek az evangéliumot s a kereszténység egyoldalú alkalmazását kijavítják. Ha mi azt akarjuk, hogy az emberiség jog- és pénzkifosztott nagy része, mely a modern rab-szolgátságban nyög, bizalommal nézzen föl az egyházra s az evangéliumra, akkor ne az uralkodó hatalmasságok szolgálataiba szegődteessük az evangéliumot s ne álljunk strázsát a mammon zsákmányai mellett: hanem teljes lelkiismereti szabadsággal, igazi apostoli bátorsággal mutassunk rá azokra a tűrhetetlen bajokra, melyek a kereszténységet végleg tönkreteszik: először azáltal, hogy pogány-zsidó elveket léptetnek föl a társadalomban; másodszor azáltal, hogy ez elvek nyomában tömeg-elszegényedést, elkeseredést, elerköcstelenedést létesítenek, melyek az egész keresztény műveltség épületét megrendítik s száz év múlva biztosan mindent romba döntenek.

E bajok közt toronymagasságba emelkedik a zsidóság, még pedig a zsidóság erkölcstana, a zsidó üzleti szellem.

Értsük meg jól egymást! mi az antiszemitizmust nem faji, nem vallási, hanem szociális, üzleti reakciónak fogjuk föl. Az antiszemitizmus a keresztény erkölcstan és a keresztény társadalmi rend reakciója, s mint ilyen a legjogosultabb mozgalom, minek bizonyítására vállalkozunk!

A zsidó üzleti szellem az erkölcsiség gyilkosa. E belátásnak meg kell érlelődnie köztünk. Aki e belátás érvényesülését késlelteti, az nagyon rossz szolgálatot tesz a keresztény műveltségnek. Tudjuk, hogy találkoznak s találkoztak mindig az idealizmus lovagiasságával kitüntetett szellemek, kik a zsidóbarátságnak hódoltak; a két Reichensperger nevével is találkozunk e téren, kik a porosz országgyűlésen a zsidók emancipációjáért lándzsát törtek. De ezek az urak mind részint csalódtak és tényleg visszavonták később a theoria által sugallt időszerűtlen vótumot, részint nem élhették meg azt az időt, mikor az elvetett mag gazba burjánzott. Többet ér az arasznyi időre kiterjedő humanisztikus érzületnél a keresztény népek ezredéves története, mely nem felekezeti elfogultságból

kárhoztatta kezdet óta a zsidó szellemet, hanem keserves tapasztalatból. A zsidóság erkölcstelensége, lelkiismeretlensége, az az elvetemültség, melynek nincs törvénye, az az elfajult szellem, melynek csak torzfogalmak vannak a jóról, szépről s az erényről, s melyek valóban csak a keresztény gondolat szatirájaként szerepelhetnek, az az erkölcstelen kegyetlenség, mely a keresztény népet ellenségének tekinti s következőleg a konkurenciában minden eszközt jónak, minden módot becsületesnek tart, mely a kereszténység megfojtására alkalmas, — mondom, ez az erkölcsi alávalóság volt kezdet óta oka a kereszténység kárhoztató, megbélyegző ítéletének a zsidósággal szemben. Tertullian a zsidóságot «seminarium ignominiae nostrae»-nak hívja, a «mi gyalázatunk melegágyának» mondja; ki az a figyelmes vizsgáló, ki ezeket a szavakat a XIX. századbeli keresztény műveltségről époly joggal el nem mondhatná, mint hajdan a második századbeliről megírta Tertullian?

Ez igazság illusztrálására szolgáljanak e sorok.

A zsidóság azért fekély a keresztény nyugat testén, mert nem ismer erkölcsi korlátot a vagyonszerzésben.

A vagyonszerzés modern módja hozta a nyugati társadalom nyakára a szocializmust. Ez a mód a zsarolás, a kiszípolozás, — egész néprétegek keserves, verejtékes munkájának néhány úr zsebébe való juttatása. Egy rémitő, és folytonos igazságtalanság, mely matematikai szükségességgel fölhalmozza a nyereséget, az emberi munka produktumát néhány tőzsérnek, s végre a Rothschildoknak zsebében, akiknek lábai előtt ülnek megbecstelenített rabszolgai, a keresztény nemzetek, s köztük elsőnek az «egyház első leánya», Franciaország. Ez a zsaroló gazdálkodás szétbont minden szervezetet, minden rendet, atomizálja a népeket, a pauperizmus lejtőjére tolja a társadalmi épületet, amely lejtőn okvetlenül le fog siklani a fölfordulás, a legradikálisabb forradalom örvényébe.

Ez a folyamat megy most végbe szemünk előtt. Meglehet, hogy a zsidó börzianerek, kik a bécsi Ringstrasse-n s a budapesti Andrássy-úton laknak, erről nem igen álmodnak; hiszen az egész liberális sajtó valóságos blazirtságot tüntet föl önmagán e nagy világtörténeti folyamattal szemben; annál keservesebben adják meg majd az árát.

A keresztény nézet szerint a magánbirtok s a munka biztosítja az egyeseknek existenciáját s lehetővé teszi többé-kevésbé teljes életkifejlésüket. De az ember nemcsak egyed,

hanem társadalmi tag ; ő a társadalom szervezetében él s élhet egyedül természetének s méltóságának megfelelőleg, s éppen azért az ő munkájának és birtokszerzésének e keretbe illeszthetőnek kell lenni ; s minden oly gazdasági rendszer, mely a társadalmi szervezetet, az összeség megélhetését az egyesnek, az egyes érdekeinek alárendeli, megrontja a szervezetet, egyik részében a társadalomnak túltengést, fölhalmozást, másik részében tűrhetetlen szegénységet, vér- és velőhiányt eredményez.

A zsidóság sohasem bírt e keresztény, alapvető műveltségi nézettel ; s azért képtelen kezdet óta általános műveltség hordozójául szerepelni ; elveinek legjobban megfelel ez az állapot, melyben most a keresztény népek átkára és büntetésére köztük szétszórta élőködik — valamint a rablók, kalózok és tolvajok sohasem képezhetnek önálló, magában élő társadalmat, mert csak mások keresményéből élnek ; önmaguk semmit sem produkálnak. A zsidó mindig uralkodni akar a többi nemzetben ; a zsidóság őszövétségi történetén is dominante gyanánt hangzik el ez az alacsony, testi, állati hang ; ezzel degradálta a messiási ígéreteken alapuló erkölcsi szupremáciát a népnek alávaló, kapzsi, szemita szellemc. Neked hódoljanak a népek, — lábaid elé öntsék aranyukat, szolgáljon neked valamennyi nemzetség, te pedig Ábrahám fia, te vagy mindig és mindenütt mások zsirjának és velejének lecsapolója, mások verejtékgöngyeinek összeharácsolója ; örülj sorsodnak s ne törődjél a rabszolga nemzetekkel !

Igy áll a zsidóság háromezer év óta a pogány s később a keresztény népekkel szemben. Erkölcsi nézetei, sötét, babonás hite okvetlenül zsarolásra viszik. A zsarolás képezi a zsidó birtokszerzés jellegét, mely a divó rendszernek is szignaturája ; úgy hogy méltán mondhatjuk, hogy a szocializmust megteremtő liberális gazdasági rendszer háromezer év óta a zsidóság erkölcselenségében volt letéteményezve, s a XIX. századra virradt fel az a dicsőség, hogy gazdasági erkölcsstanul a kereszténység megvetésével a zsidó nézeteket fogadta el. A XIX. század zsidó lett birtokszerzési morálisában ; mivel pedig a keresztény műveltséget nem a zsidó, hanem a keresztény erkölcsstan alkotta meg s hordozza mostanáig, az ellenséges elem túlságos benyomulásával megmérgeztetik a szervezet s romba dül, — valamint porrá lesz a tölgy, melyen a fagyöngy annyira elhatalmasodott, hogy a kéregben fölszitt nedvek nagyobb része nem a tölgy ágait s lombját, hanem a betolakodott s élődsi vendéget táplálják.

A keresztény műveltség zsidó morálissal fönn nem állhat ; már pedig a zsidó morális elhatalmasodik mindenütt, de kiváltkép a gazdasági rendszerben : következőleg ezen a zsidó gazdasági rendszeren tönkre fog menni a nyugati keresztény műveltség. Egy nagyhirű pseudonim tekintélyét hívom még segítségül e különben világos állításom bebizonyítására. Művét eléggé nem is ajánlhatom ; címe : Jüdisches Erwerbsleben. Skizzen aus dem sozialen Leben der Gegenwart. Von Robert Waldhausen. Passau, bei R. Abt ; ára 1 márka.

A jelenkor összes törekvéseinek központja a társadalmi kérdés. E társadalmi kérdésnek sarka és egyszersmind nyílt sebe a zsidó nycrészkedési rendszer. A keresztény nemzeteknek egészen más felfogásuk van a munkáról s a szerzésről mint a zsidóknak. A keresztény erkölcsan a munkát Istentől kítűzött feladatának tekinti, melyet nemcsak saját, hanem a társadalom javára kell megoldania. A keresztény meggyőződés nem engedheti meg azt, hogy a magánérdek mások rovására korlátlanul érvényesüljön. Valamint a személyes érintkezés kölcsönös haszonnal jár, úgy válnak a gazdasági forgalom valamennyi résztvevőnek hasznára. Egy római író (Szent Ambrus) így fejezi ki ugyancsak szépen ezt az igazságot : «Valamint a gondolat- és eszmecseré kölcsönösen előnnyel jár, úgy válnak a pénz- és árucseré egyiknek is, másiknak is hasznára». Míg ellenben ugyanó a pogány és zsidó nézetet így jellemzi : «Másnak kárát a zsidó és pogány sajátmaga hasznának nézi». S eltalálta ; ebben rejlik a pogány-zsidó birtokszerzés fortélyja. A zsidók túlnyomó része mindig mások veszteségére spekulál, hogy meggazdagodjék. Világos, hogy a zürzavarban az kerül föl, aki magára gondol s nem csinál magának skrupulust abból, hogy felebarátját letiporja. Éppúgy világos, hogy az hátramarad, aki másra is van tekintettel. Értjük már most, hogy miért gazdagodik a zsidó oly gyorsan.

Minden erkölcsiségnek forrása a lelkiismeret. Keresztény népeknél a lelkiismeret Krisztus Jézus tana szerint alakul. A zsidók emancipációja, kiknek fogalmai homlokegyenest ellenkeztek a keresztény népek nézeteivel a munkáról és birtokszerzésről, tördelte és bomlasztotta az egész keresztény társadalmat. A zsidó világnézet és a zsidó lelkiismeretlenség mind mélyebbre veszik bele magukat a társadalomba s meghamisítják az általános erkölcsi öntudatot. Vagy le kell mondanunk a keresztény műveltség hordozójáról, a keresztény lelkiismeretről és pogányokká lennünk, vagy le kell

mondanunk vagyonunkról és koldusokká lennünk. A keresztény társadalomban a zsidókat emancipálni annyit tesz, mint az erkölcstelenségnek s az erkölcsiségnek ugyanazt a szabadságot, a lelkiismeretnek s lelkiismeretlenségnek ugyanazon jogokat adni.

Ennyit elvi tisztázásul. Ha az elvek világából a magyar földre lépünk: minden talpalatnyi föld, minden város és falu, minden pusztta és kutyakaparó kocsmá a zsidó zsarolás és pusztítás szomorú színhelyéül tárul szemünk elé; gazdaságunkat az uzsora vampirjai senyvesztik s verejtékeztetik, a zsidók a magyar népet óriási erőfeszítésekre készítetik, hogy az összes szerzeménnyel odább álljanak... a szabadelvű törvény, a szent szabadság nevében. Így bünteti az Isten az aposztata népeket. Fékvetesztett dölyfűkőn, a körülményekkel, a tradíciókkal szakító s az egész fejlődéssel nem számoló nagyzásukon szenvednek hajótörést. Magyarország a zsidó uzsora eldorádója; igaz, hogy mindenfelé pusztít ez a gazdasági rákfene; de Bukovina, Galicia és Magyarország már közmondásosan a zsidók markában nyögnek s nyögni fognak, míg a szociáldemokraták ereje szét nem robbantja ezt az öngyilkos nyugati kultúrát; s nem nyit megint utat az evangéliumi fogalmaknak a munkáról és szegénységről. Bármily lázítónak látszassék is ez a beszéd: ki kell mondani, hogy a szocializmus korrektívuma lesz az elzsidósodott kereszténységnek.

A zsidó uzsora minden téren s a társadalom minden rétegében pusztít; pusztít a marha- és gabona-eladásokban, a kölcsönökben, a fekvő birtok körül való pénzmanipulációkban, s ennek az uzsorának az élet kivált a keresztény parasztegyletek fogják kicsorbitani; de pusztít a kézműiparban, a közép- és kis-iparban s a kereskedő osztályban mindennemű költött csődök, végeladások, szédelgős licitációk által, hogy az úgynevezett «povel»-árun túladjanak, lefizetési-üzletek által, melyekben mindig a vevőt koppasztják meg «szerződés-szerűleg»; idetartoznak a házalási zsidó tolakodás, a detail-utazók, az üzletek közt való áskálódó konkurrencia, helytelen, palástolt cégbejelentés az árurendeléseknél; ide a pénz-uzsora a legtágabb értelemben, melynek valamennyien adózunk a börzén úgy, mint a börzén kívül; ide valók még a reklámműzelmek, milyenek: «minden vevő ráadásul úri kalapot kap»; «aki egy forint ára árut vesz, az hegyibe még egy pár úri vagy női papucsot vihet haza»; «részleteladás gyári áron», stb.; s végül megemlíjtük még a mester-

fogásokat, hogyan kell a parasztot az utcán elcsipni s a boltba csalni, s ott azután parasztot úgy mint kaputos embert rászedni hitvány, szemrevaló, de értéktelen portékákkal.

Ilyen a zsidó üzleti szellem! A nép szája már betanulta mondogatni, hogy a keresztény üzletembert a szükség oda-szorítja s választania kell e kettő közt: vagy zsidó praktikákhoz folyamodik vagy megbukik. S így az üzleti morális folyton a kurtábbat húzza, s csúffá tétetik a zsidó leleménység s lelkiismeretlenség görbe utakon elért sikerei által.

A zsidó üzleti morális egoizmusának következménye az a szívtelen következetesség, mellyel áldozatait, miután azokat eléggé behálózni sikerült, végleg tönkreteszi.

A zsidó birtokszerzés, ép mivel korlátlan s másokra való tekintetek által nem feszélyeztetik, hidegen számít, vár, kitart, de mihelyt órája üt, kegyetlen a borzadályig. Erről nem elég olvasni: ezt szemlélni kell; szemlélni azt az éveken át húzódó s végre mégis hiábavaló küszködését a földművesnek, aki ki akar bontakozni a mesterségesen fölszaporított adósság s a kimerítő kamat terhe alól, amely vasláncokkal köti nyakához az örvény végzetét. Szemlélni kell azt a hideg, lesbenálló számítást, mellyel a zsidó az ő áldozatait lassan, de biztosan befonja, s azután irgalmatlanul, a könnyörület moccanása nélkül a tönkrement ember vérét kiszíja époly egykedvűen, mint ahogy az anatomus a hullát vagdalni s darabolni szokta. Az ily üzleti morális következménye az lesz, hogy a pénz s a birtok gyorsan felgyülemlik kezeik közt, vagy ha a földbirtokot esetleg nem foglalják le, mert keveset hoz, meghagyják rajta a parasztot, s lefoglalják a meztelen életen kívül mindenét; nekik dolgozik, nekik verejtékezik, az ő rabszolgájuk.

A korlátlan, egoista zsidó szellem másik következménye az, hogy átlag oly keresetre adja magát, mely legtöbbet hoz, és amellet sohasem kérdezi, hogy mit szól hozzá az erkölcsstan.

A zsidó üzleti erkölcsstelenség nagyon sokszor már az áruban magában vétkes és gyalázatos. Reflektáljunk csak a zsidó bankok^{<ra>}, a zsidó sajtó^{<ra>} s a zsidó leánykereskedésre. Ezt a hármát méltán írhatom ide egy sorba; valamennyi a társadalom fekélye és megölője.

A bűn, a csábítás, a prostitúció, a szándékos lélek-ölés és -vásárlás, mindez a zsidó üzleti «morális» melegágyából való termék. Ha előkelő családok fiai rossz útra terelődnek, ritkán csalódunk, ha zsidót szimatolunk bukásukban. A zsidó liferalja a paripát, a fogatot, a batárt, a kutyákat; a zsidó

ösztökéli őket kicsapongásra és erkölcstelen életre; ő a közvetítő s a «szerző». Azután a pénz megszerzésének ürügye alatt ráveszi a fiatal embert a börzejátékra, s néhány év alatt be van fejezve tönkje, s birtoka zsidó kézre került. Aki Párisban, Bécsben, Pesten ismeri a szociális viszonyokat, lépten-nyomon illusztrálva látja ez iszonyú munkát. E csábítási fogásokkal karonfogva jár a prostitúció. A leánykereskedés kizárólag zsidók kezében van, s nemzetközi szervezésnek örvend. Ily erkölcstelen üzérkedésben nem kereshetünk egy csepp becsületet sem; napirenden van ott a csalás, sikkasztás, az uzsora, a zsarolás hallatlan módozatokban; sily gaz szellem, ily dögleletes erkölcsi nézetekkel szaturált nép vezeti orránál fogva a sajtóban a publikumot, s vágatja az «intelligenciával» (?) önmaga alatt a fát, mikor ez szemet húny minden előtt, legalizálja a zsidó morálist, törvényesíti és rendszeresíti a keresztény kultúrát megmérgező zsidó erkölcstelenséget.

Hiszen már annyira vagyunk, hogy a zsidóság «in luce culturae christianae», a keresztény műveltség színe előtt be meri vallani, hogy nincs lelkiismerete, hogy nincs erkölcsi öntudata.

«A becsület nem egyéb mint fizetési képesség»; így definiálta Bécsben egy tanúnak megidézték börzianer a törvényszék előtt a «becsületet»; tehát a becsület annyi mint pénz; annak van becsülete, aki fizethet. — «Aki elveszi pénzemet, az elveszi becsületemet», mondta Rothschild N. — «Morállissal nem építhetünk vasutakat», mondá a zsidó Neuda ügyvéd, Ofenheim zsidó báró védője a gyalázatos vasúti pörben. Tehát morális nélkül lehet csak vasutakat építeni. Valamint a Panama-csatornát sem lehetett morállissal meg nem ásni. Bizony a Panama-csatornának pörében azt mondhatta volna egy más erkölcsös, jogtisztelő ügyvéd: «Morállissal nem áshatunk Panama-csatornát»; és pedig a szó igaz értelmében mondhatta volna, mert ha morálisunk volna, akkor a viszonyok akkori állásában beláttuk volna, hogy ezt a csatornát így ásni nem lehet, s nem ámitottuk volna el a közönséget a vállalat költött előhaladásával. Úgy-e igaz, hogy morállissal nem áshatunk Panama-csatornát, csak csalással és alávalósággal? — valamint Ofenheim is csalással, zsarolással, pénzzebrevágással épített vasutat, s morállissal így, ahogy azt építette, ennyi millió nyereséggel nem építhette volna. A zsidó előtt tehát ez a szó: «morállissal nem építhetünk vasutat», annyit tesz, hogy nem lehet építeni, és fölöslegesen építeni,

ha nem csal, ha nem zsarol ; fölösleges építeni és üzérkedni, ha ezrek helyett milliókat nem rak zsebre. A zsidó üzleti szellem tehát pénzösszeharcsolás bármiképen s bármily úton.

Hogy nincs erkölcsi öntudata a zsidóságnak, az még abból is kiviláglik, hogy valahol csak pácba kerül a zsidó valami flagrns bűntény miatt, az egész zsidóság összeröffen s mozgásba helyezi valamennyi emeltyűjét, hogy a csávából kiszabadítsa. A sajtó, a magas financia, a «tudomány», az «Alliance Israélite», mind ez a sok tisztességes, nemes tényező szinte liheg az erőlködéstől, hogy a jog s a törvény folyását megakassza s a fenyegető csapást az igazság becsületére eleszlárosítsa, derék függetlenségi, a szent-magyar-szabadság zászlótartós ügyvédjei közreműködésével ! Ez állapotoktól szinte borsószik az ember háta, mikor látja, hogy a keresztény társadalom kebelében a zsidó örvend kiváltságos helyzetnek ; mindenben őt dédelgeti ez a társadalom, bár más tekintetben megveti ; ebnek tartják s mégis ölje veszik ; hiszen ez az előkelő szokás !

A zsidóság tehát minden zsidó bűntényében szolidaritást vállal s megakasztja a büntető törvény karját ; ezzel azt bizonyítja, hogy az igazságról még azon tekintetben sem bír fogalommal, melynél fogva a törvény sérelme orvoslást, a gaztett büntetést kíván. Igazán neki való helyre illesztjük egy jeles írónak szavait, ha itt idézzük : «A zsidókban nincs meg az az erkölcsi öntudat, hogy a jog-normák megsértése elégtételt s büntetést követel. Mikor pedig a zsidóság az erkölcsi elégtétel szükségességét tagadja, ugyanakkor a legveszélyesebb korrupció terjesztőjévé válik. Két világnézet harcában gyakran a rosszabb elem jön túlsúlyba, s ezáltal a népek romlását s az állami süllyedést okozza».

S ez facitja a zsidó morálisról elmondott nézeteinknek : a zsidó világnézet harcban áll kezdet óta a keresztény fel-fogással. A zsidó erkölcsstan az igazságot s vele az erkölcsi erőnyeket nem ismeri ; főelve a korlátlan egoizmus ; következőleg zsarol, tipor, szípolyoj könyörületlenül ; tárgyában nem ismer különbséget a jó és rossz közt ; neki minden jó és becsületes, ami pénzt hoz ; akár váltóhamisítás és hamis eskü, akár nadrág-, zubbony- vagy leány-kereskedés — aminthogy azt egy lemlbergi kuppler-pörben egy zsidó szenzál ki merte mondani : «mi köze ahhoz a magas törvényszéknek, vajjon én komlóval vagy leányokkal üzérkedem?» s hála a keresztény toleranciának : ezt a zsidót nem szedték szét ott nyomban ! Végre a zsidó morális nem ismer szankciót ; nincs

öntudata arról, hogy a törvény sérelmét büntetni s áthágását helyre kell hozni.

Kérdem ezek után : mit csináljon a keresztény társadalom a zsidó morálissal, melynek főelve, tárgya, szankciója valóságos tabula rasa? mit csináljon e morális híveivel, kik az egyenlőtlen küzdelemben, — mert hiszen a lelkiismeret a lelkiismeretlenséggel üzleti sikerek tekintetében mindig egyenlőtlen harcban áll, — kik az egyenlőtlen küzdelemben, mondom, okvetlenül nyakára hágnak a becsületnek s az erkölcsnek, s velük együtt a keresztény műveltségnek? Recipíálja-e őket? De sőt tovább megyek ; emancipálja-e őket? Nem felelek e kérdésre ; akit nem a frázisok varázsa, hanem az elvek összehasonlítása képesít a helyes ítéletre : az nem szorul az én feleletemre.

A keserű tapasztalat sok nemes emberbarátot kényszerített becsületes vallomásra, hogy elhibázták a dolgot, mikor a zsidóság elől válogatás nélkül fölszedték a zsilipeket, s tért nyitottak annak az árnyak, mely most közvetlenül mindenütt ostromolja a keresztény világnézetet, s a sajtó által, melyet kezébe kerített, a korrumpált kereszténységből toboroz magának hívséges de gyászos segédc csapatokat a keresztény kultúra romlására. E nemes önvallomások közt előkelő helyet foglal el dr. Reichensperger Péter nyilatkozata, melyet a porosz képviselőházban 1892 jan. 25-én az iskolatörvényjavaslat megvitatásánál tett : «Konstatálnom kell, hogy legalább amennyire én látom, az ellenzék élén (a keresztény kultúra legvitálisabb kérdésében) a zsidó-liberális sajtó halad. Ez a sajtó sürgeti a közös, illetőleg a vallástalan iskolát. De hiába néztem utána, sehol sem akadtam rá, hogy e sajtóban csak egyszer is lármát csaptak volna a fönnálló zsidó községi iskolák ellen. Isten ments ; azokat az elveket, melyeket fönnhangon hirdet, csak a keresztény ifjúságra, jobban mondva, a keresztény ifjúság ellen kell alkalmazni. Csak az imént gyűléseztek a zsidó tanítók, s nagy eréllyel s érdeklődéssel léptek föl amellett, hogy a zsidó községi iskolákat nemcsak fönn tartani kell, hanem még szaporítani is. Gondolom, hogy e tények közepette jól teszek, ha egy jóakaró óvást intézek a zsidókhoz. A zsidó-liberális párt fontolja meg, hogy a keresztény nép türelem-fonala már eddig is nagyon túl van feszítve, s hogy könnyen szétszakadhat, s hogy akkor bekövetkezhetnek események, melyeket nem akarok ecsetelni. Fata vium invenient, ha az illetők továbbra is megmaradnak azon a csapáson, melyen eddig haladtak. Volt már alkalmam a

zsidó sajtót, midőn ez a kultúrkampfban minden katolikus érdeket elnyomni kívánt, arra figyelmeztetni, hogy én voltam az, aki az országgyűlés tanúsága szerint az akkori pártoknak már kész döntvényét, melynél fogva a zsidók polgári és állampolgári egyenjogúságát beszüntetni elhatározták, felfüggesztettem és megghiúsítottam. A hálát ezért már sokszor élveztük. Nem félünk már manapság a zsidó sajtó expektorációitól ; csak azt ismétlem s óva ismétlem : vigyázzanak, hogy el ne számítsák magukat».

Hogy elszámították magukat, azt legjobban bizonyítja a szocializmus. A szocializmus tulajdonképen a zsidókérdés; mert az üzleti, a kereseti, a szerzési szellem elzsidósodása, a kifosztás és zsarolás zsidó elmélete léptette életbe nagyszerű reakció gyanánt a szocializmust. Bebel, Liebknecht s a többiek nevetik az antiszemitizmust ; mert azt mondják, hogy nemcsak a zsidók zsidók, de a keresztények is zsidók, midőn a modern gazdasági rendszernek hódolnak. Igazuk volna Bebeléknek, ha az antiszemitizmus a zsidó fajt vagy vallást venné célba ; de hiszen ezt nem teszi ; az antiszemitizmus csak akkor jogosult, ha a zsidó birtokszerzést, tehát a zsidó morálist üldözi. S ezen tekintetben természetesen az igazi antiszemitizmus nem a zsidó faj, hanem azon erkölcstelen fajzat ellen irányul, mely, származzék bár zsidó vagy keresztény vérből, hódol a zsidó fosztogatási pénzszerzésnek. S ezt az antiszemitizmust vallja a keresztény morális, a keresztény társadalom — minden keresztény intézmény s az egész kereszténység, ha öngyilkossá nem akar lenni.

Tudjuk, hogy a művelt keresztény körök, amelyekből a reformnak ki kellene indulni, a zsidó korrupció áldozataivá lettek, s hogy a törvényhozástól s a kormánytól e téren semmit sem várhatunk. A keresztény szociális rend már eltűnt. Tényleg semmit sem veszünk észre a keresztény szociális rendből, hanem a zsidó szellem uralja az egész közéletet s a művelt köröket, néhány tisztet, de annál inkább kikiáltott kivételt leszámítva. Nem léteznék zsidókérdés, ha a művelt kereszténység nem tagadta volna meg elveit s önmagát. Mialatt ugyanis a zsidók a legelvetemültebb zsidó gonosztevőket is védik, s iszonyatos bűneiket szépítik : addig a keresztény államférfiak és képviselők ki nem fogynak a kereszténység megtámadásaiból, s e hígvelejűség folytán annyira degradálódnak, hogy alkalmassá teszik magukat azon nemes szerepre, hogy a zsidóság befogja őket öszvérekül s szamarakul kocsija elé az összeharácsolt keresztény pénz elvontatására.

Azonban a népek öntudatát és természetes érzékét nem lehet oly könnyen meghamisítani, mint a kiélt, hitéből kivetközött, zsidó újságok maszlagán nagyranevelt intelligenciának fölületes ítéletét; s azért a népeken elkövetett igazságtalanság reakciót provokál, mely helyrehozza majd az egyensúlyt s igazságot szerez az elnyomott s meggyalázott kereszténységnek.

Ne tartson minket senki izgatónak, sem szociálista prófétának; amit említettünk, azok merő tények. De két dolgot nagyon ki kell emelnem, s ezt minden szociológusnak, minden lelkipásztornak s a nép javát szíven hordozó embernek jól meg kell fontolnia: Az egyik az, hogy jelenleg a gazdasági rendszer nem keresztény, hogy a pénzelosztás nem jogos és igazságos, hogy a fölhalmozott tőkék nagy része nincs a jogos birtokos kezében; a másik az, hogy ne állítsa senki az egyházat s az egyházi, keresztény erkölcsöt baktagnak, zsandárnak a jogtalan, zsidó pénzszerzésen meggazdagodott wertheimkasszáék mellé. Akarja-e az elzsidósodott gazdasági rendszer tőlünk, hogy hirdessük az evangéliumot s a tízparancsolatot? Akarja-e, hogy az emberek szívére kössük, hogy ne lopjatok? Ha ezt akarja tőlünk, akkor először neki mondjuk: ne lopj; mert annyit senki sem lopott és fosztott és zsarolt, mint a modern, zsidó, liberális gazdasági rendszer.

Vonják le uraim ebből a következtetéseket! Mint fogjuk megítélni azon szegény munkások erkölcsiségét, kik nyomorult bérért tartozván dolgozni, «lopnak», azaz az eddig szokásos terminológia szerint mondjuk, hogy «lopnak»? Mint fogjuk megítélni azon emberek eljárását, kik a falu zsidó piócájának szerűjéről, padlásáról el-elemelnek néhány zsák búzát vagy árpát? A keresztény morális e részben természetesen mindig tartózkodó lesz, mert az elnyomott s tönkretett népek szenvedélye is belejátszanék az igazság érvényesítésébe; de utóvégre is a keresztény morális nem vak, hogy ne lássa, ami verőfényes, s nem szívtelen, hogy a gyűrűlő s fogyatékos életű, kiszarolt tömegnek csak türelemről s a szegénység nagy értékéről prédikáljon. Ezt a szegénységet, melyet rablók és tolvajok hoznak az emberre, a szentírás sehol sem dicséri; mert nem dicséri a Jeruzsálemből Jerichóba utazó s rablók kezébe esett nyomorultnak kifosztott szegénységét, hanem igen, dicséri azt a szegénységet, melyet az ifjúnak ajánlt az Úr: Menj és add el mindenedet, azután jőjj s kövess engem! Ez nem az a szegénység, melyet a zsidó liberáliszmus hárit ránk!

Ezt az állást foglalja el a keresztény morális a zsidó, modern társadalommal szemben. Az ellentétek élesebbek nem lehetnek, s a rajtuk elinduló ellenségeskedés is «pro aris et focis» lesz. Nincs más menekvésünk, mint keresztény elvek alapjára visszaállítani a gazdasági rendszert; erre pedig szükséges, hogy a művelt körök el ne forduljanak a kereszténységtől. Emelkedjünk egyszer már fel a történelmi áttekintés magaslatára, ahonnan világosan be fogjuk látni, hogy ily aposztáziával a kereszténységtől, ily gyalázatos szolgálattal, a zsidó-pogány elvekkel és étellel szemben az európai társadalom fönn nem állhat. Ha a művelt körök oly bárgyúk, hogy meg nem emberelhetik magukat, s azt a zsidó jármot, melyet ők is titokban s négy szemközt elítélnek, magukról le nem rázzák; ha oly jellemtelenek, hogy a kereszténységet a zsidó liberalizmussal becserélik: akkor valóban még lejjebb megyünk hanyatlásunk lejtőjén, s vagy a szociáldemokraták zúzzák majd össze e gyáva társadalmat, vagy támad majd lassan-lassan egy erőteljes keresztény nemzedék, mely öntudatára ébred atyái szegényének, s hősies elszántsággal s kimaradhatlan áldozatokkal érvényt szerez a keresztény igazságnak.

A modern szegénység és az evangélium.

(1895)

Az a meggyőződés tör utat magának mindjebben, hogy korunk a bomlás kora, hogy az erkölcsi eszmék, a jogi fogalmak, melyek eddig uralkodtak, szétmorzsolódnak, hogy a társadalmi szervezet mint idejét mult hajtás elhal, s hogy a bűnnek s hazugságnak boszuló vihara söpör majd végig az államokon, elsodorva magával a modern társadalom hitelét, becsületét, műveltségét.

Gondolom, hogy ez az ár nagyon piszkos lesz, mert java részben szennyet hord el!

A bölcselő szemlélők keresztbefont karokkal nézik, mint lett az erőteljes haladásból haldokló szétfúllás; filozofálnak arról, hogy nincs a világon semmi abszolút, semmi örök-ifjú, semmi változatlan; elismerik, hogy az erkölcsi és társadalmi világ szörnye, a *pénzvágy*, melyet a liberalizmus még inkább fölszabadított, vérszemet kapva a rettenetes sikereken és végzetes győzelmeken, melyeket aratott, arra az öntudatra ébredt, hogy övé a világ, s ez őrzőngő mámorában, miután

legyőzte a nemesség hatalmát s a királyokat, miután megvesztegetett minisztereket és népvezéreket, miután meghódoltatta magának az észet, művészetet és a betűt : beleült az erkölcsan székébe s meghatározta azt is, hogy mi erkölcsös, mi nem.

Ezzel a világ fogalmai megváltoztak ; a nemes levelek rongyokká s a régi traktátusok sajtosnak való papirokká lettek.

Ami a pénz hatalomnak, a plutokráciának kedvez, az erkölcsös volt ; ami azt ignorálta, az értéktelen s haszontalan lett. Ez elvek nyomában fejlettek ki a nézetek az élet értékéről, a hatalomról s nagyságról, az erényről s igényekről, a tökéletességről és célszerűségről, s mindezeknek egész foglalatja és tartalma az, hogy a pénzé minden ; a munka, a verejték, a jog : minden az övé. Elvitte s elviszi mindenkitől, aki gyöngébb és nyomorultabb, azt, amit eddig mint sajátját becsült s szeretett ; elrabol mindenkitől mindent, amit forgóvá és mozgóvá átalakíthat ; összeharácsolja kevesek kezébe nemcsak India gyöngyeit s Arábia kincseit, hanem a Dáriusok kincsét s a földhöztapadtak filléreit egyaránt, s aranylábának toppanására ott terem — ziláltabb s rémesebb alakban mint a régi nyomorúság Attila s a hunnok lovainak patái alatt — a *modern szegénység*.

Az emberek fogcsikorgatva nyögnek a szegénység jármában ; átok, káromlás, erkölcsi s anyagi elzűllés bélyegzi nyomdokait ; kín s szerencsétlenség tölti el vigasztalan áldozatait.

S íme most jön a végzetes találkozás !

A modern szegénységgel találkozik a betlehemi kised ; a betlehem barlang szembe tátja száját a Gellérthegy emberlakta odúival ; az istálló szemetes, aljazott talaja versenyt ijeszt a szegények rothadó szalmazsupjaival ; az elkínzott embereknek beszélnek szentbeszédekben a betlehem kised szegénységéről, a szegénység méltóságáról. Nemde rendkívül fontos és érdekes, hogy mit mond a modern szegénység mindeerre? Vigaszt merit-e vagy gyűlölettel felel-e a megadás és türelem inszINUÁCIÓIRA? !

A felelet nem késik ! Amennyiben a szegénység a modern kor értelmi színvonalán áll, gyűlölete és utálata súlyával ráborul az evangélium tanára, a szegénységre, hogy azt összezúzza. A szegénység mint fönségesnek hirdetett tan előtte hóbort, egy nemzetgazdasági abszurdum, s a keresztény erkölcsannak visszadobják a szörnyszülöttet ölébe, mondván :

te ezt szépnek tartod s a tökéletesség eszményképének ; pedig az egész értelmiségi világ, a kultúrhaladás torzalaknak ítéli s undorral fordul el tőle.

Ekkép a szegénységről vallott keresztény nézet erkölcs-tanunk, úgy látszik szintén gyöngé, beteges pontjának bizonyul, melyet, akik vallják, sem hiszik erősen ; a prédikátorok bölcsen kerülgetik, kivált ha 100.000 frtos püspökök vagy gazdag apátok és kanonokok kényszerülnek e kényes témába belevágni.

A szegénységről szóló fejezetek fontos határterületét képezik a modern nemzetgazdaság s a keresztény erkölcsi eszmék találkozásának, s azért igen érdekes és üdvös e teret a lehető legélesebb megvilágítás alá fogni, hogy lássuk, meg kell-e változtatni a szentírás nézeteit a szegénységről, s fogja-e hordozni a szegénység ezentúl is a tökéletességre való nemesebb lelkeket? E célra meg kell vizsgálnunk, vajjon a *modern szegénység az evangélium szegénysége-e? s következőleg vajjon ezt a modern szegénységet ápolgassuk, ajánlgassuk-e tökéletességi szempontunkból? !*

Az első kérdéssel áll és dől az egész probléma . Mert mit akarunk mi? mi mellett foglalunk állást hitünkkel és tudományunkkal? minek megvetéséért lépünk ki a küzdőterre? Csakis az evangélium tanáért és igazságaiért ! Ha ezeket az igazságokat nem különböztetjük meg a látszatoktól ; ha a csalékony hasonlatosság megszédíti ítéletünket, s mi egy kalap alá sorítjuk az egyszerű, de annyira különböző dolgokat, amennyire különbözik az erény és bűn : akkor hadjáratunk csak kudarcokat arathat s hősiekedésünk a tévedések vigjátékává fajul.

Ez általános tájékoztató után el kell ismernünk, hogy a szegénység az evangélium egyik gondolatgyöngye ; úgy őrzi, úgy szereti azt a Szentlélek mint szemefényét ; gyönyörködik ragyogásán s az erények szivárványos pompájával köríti azt. Az evangélium feltűnően és bámulatos szorgossággal óv a pénzvágytól. A tisztátlanságot nem üldözi annyira, mint a szemek kívánságát, s az emberi élet lapjaira s a világtörténet foliansai olvasásra nem szoktatott lelket pláne megzavarja, hogy miért iszonyodik a Szentlélek inkább a pénzvágytól mint a tisztátlanságtól. Kivált fiatal éveinkben nem menekülhetünk e kínzó benyomás elől ; mert tapasztalatlan és izgalmas természetünk nagyobb rosszat látszik fölismerni a paráznaságban, mint a hetedik parancsolat megszegésében.

Hogy kinek van igaza, vajjon a kísérteteivel küszködő

ifjú léleknek, vagy a világot mozgató Szentléleknek, arra a történelem verőfénnyel ragyogó feleleteket írt a babilonok palotafalaira, s az ifjú is, mihelyt tanulni, tapasztalni s a dolgok összefüggését érteni kényszerül, imádkozó hódolattal s a bámulatától elhűlő szívvel ad e Léleknek igazat. Belátni kényszerül, hogy a Szentlélek érzéke finom, és belátása éles mint a kétélű kard, mikor az *erkölcstelenségnek első és legközvetlenebbül* írtás alá fogott bozótos őserdejéül a *«concupiscentia oculorum»*-ot jelöli ki.

Az evangélium e bámulatosságot erkölcsi rendszerét hitelesíti a tapasztalat, mely szerint a *világbéke*, a *társadalmi rend*, az *erkölcs* elsősorban a hetedik parancstól függ. A világ ugyanis — értem természetesen az erkölcsi világot — a szerint alakul, amily *jogos a vagyonszétosztás s a vagyonszétosztás útja*. A rabszolgaság vagy jobbszolgaság, a politikai szabadság vagy szolgaság, a római és görög vagy a középkori német, francia vagy olasz társadalmi állapotok, ezek mind függvényei és következményei a *vagyonszétosztásnak s a birtokszerezés jogainak*; ezek mind csak hajtások, hajtásai annak a törzsnek, a társadalmi szabadság törzsének, melyet ez alkalommal csak oda definiálok, hogy azt a vagyoni önállóságra és vagyonszétosztási igaz szabadságra fektetem.

E fontos kérdésről most nem filozófálok, csak azt konstátálom, hogy a liberalizmus, mely a világot a múlt század forradalmában akarta reformálni, a szociális szabadság problémáját meg nem oldotta, hanem a régi monopóliumok megdöntésével egy borzalmas, rettenetes s minden eddigi monopóliumot zsarnokságban fölülmúló monopóliumot ültetett a társadalom nyakára: a *tőkét*.

Nyomában fölbujánzik s a világot beárnyékozó rémmé válik a szegénység. A modern szegénység a tőke zsarnokságának szülöttje. Jól értsük meg egymást! Nem azt mondom, hogy a szegénységnek nem képezi forrását a szerencsétlenség s az erkölcstelenség is. Azt egy percre sem vonom tagadásba; de a szociális nyomorúságban, melyben most nyakig úszunk, e forrásokat csak vakantúrásoknak kell mondanom, s a tőke uralmát velük szemben kilométerekre terjedő gátszaka-dásnak jellemeznem, amelyen az ár feltartóztatlanul hömpölyög, holott azokon a vakantúrásokon át csak szivárog.

A modern szegénység tehát legnagyobbbrészt az igazságtalan s a hetedik parancsot lábbal taposó szociális rendből való. Az emberek szegények, mert kifizogatták őket; kevesen elrabolják millióik keresményét. A *szegénység* tehát manap-

ság elsősorban *igazságtalanságból*, elnyomatásból, kiszípolyoztatásból *való*. A szegénység a világot betöltő, éles, rikácsoló protestáció a milliókon elkövetett jogsérelem miatt, mely be nem gyógyul azáltal, hogy a jogviszonyokat paragrafusba szedik ; ha ilyen paragrafusok valahol léteznek, azok nem tesznek egyebet, mint hogy törvényesítik a rablást és lopást.

E merésznek látszó s demagógiára emlékeztető szókimondást a dolgok s a történet filozófiáját tekintve, elhomályosítani nem lehet.

Azt mondhatná valaki, hogy ez nemcsak a modern korszak, hanem eddig minden korszak árnyéka, s így tán magának a természetnek gyászos öröksége.

Hogy az önzés s a nyomában járó nyomorúság az elesett természet gyászos öröksége, azt nagyon jól tudjuk. Megvalósulásait is könnyes szemmel nézzük az idők folyamában. A társadalom eddig mindig monopolista volt, egyes emberek és rendek javára, a középkort sem véve ki, s azért nekünk e monopolista társadalmi szervezeteket nem szabad védenünk. Elvi különbség a korszakok társadalmi szervezetei közt nincs, csak fokozatos ; a munka s a munkás egyed soha sem volt jogainak méltányos élvezetében eddig sem ; de a tőke uralma és monopóliuma a legridegebb s legkegyetlenebb zsarnokság, mely rövid idő alatt végez áldozataival s száz év alatt annyira ment, hogy az addig fönnállt társadalmat és vagyonfelosztást kiemelte monopóliumos eresztékeiből, a kötött vagyont mozgó vagyonná változtatta, s miután azt egészen magához vonta, óriás emberrétegeket a törvény szent nevében erőik kifejlésére képtelenné tett, más szóval ép tagokkal s legjobb tehetség mellett anyagilag koldusokká degradált.

Más monopóliumos rendszerek nem teheték azt ; éltek s élni hagytak. Az anyagi elzüllés s a koldussá-tétel processzusa más rendszerekben vagy lehetetlen volt vagy lassú volt ; itt a processzus gyors, szédítő rohamossággal halad, s ép mivel adatai oly verőfényesek, azért fölnyílt az emberek szeme, s a szociális fölszabadulás vágya áthatja a nyomorultakat. A tőke uralma valóságos gőzeke, mely az anyagi elnyomóródás ezeréves avarját föltöri ; csoda-e, ha e termékeny földbe vetett mag nagyra nő, szántóvetőinek feje fölé is?

Határozottan igaz, a szegénység *jogtalanságának* öntudata tért hódít mindenütt. Mindenütt azt beszélük, hogy a gazdagok kiraboltak minket, azért vagyunk nyomorultak. A szociáldemokrácia fölkap az elkeseredett öntudat paripájára s beszáguldja a világot ; gyárak és műhelyek, piacok és

családi tűzhelyek, munkások és katonák, sőt még az asszonyok s a gyermekek is telítetnek e nézetekkel, s a szociáldemokrácia hozzáteszi: látjátok, én vagyok a ti védőtök! Nézzétek, ki törődik már veletek? Mindnyájan azok a népbárátok és jó keresztények a hatalommal tartanak! Türelmet és megadást és mennyországot prédikálnak nektek: jogaitokról nincs szó; vigasztalóitok kétkulacsosak; simogatnak, de nadályaitokat le nem rántják rólatok!

Az asszonyok, a gyermekek naphosszant hallják a férfiak panasztát a gazdagság telhetetlenségéről s a szegénység vasnál vasabb jármáról; hallják a kifosztottak keserves őrvongéseit s a pénzszákok élő fejére és kőszíveire zúdított átkait. A nyomorúság iszonyú hatalom; lepereg róla a szó, mint a borsó a falról, s a vigasz olyan mint a harmatcsepp a pusztában.

A nyomorúság ez ellentétjével szemben kifejti káprázatos fényét a jólét; villamosan kivilágított kávéházak és tárlatok ablakaiból néz ki hidegen a didergő, munkás szegényre; fohászaik még keservesebben emelkednek ki melléből a cigányzené(nek) vagy az operáknak az éj sötétjébe tévedt trillái mellett. Az újságok hirdetik az eszeveszett fényűzést, a pénzköltést — hintókban robog el a cobolyprémes úr, aki nem dolgozik, s 10.000 frtot kap évenként abból az üzletből, melyben a szegény munkás verejtékét s életkedvét éhenkórász bérért elfecsérli; csak azért kapja azt a 10.000 frtot, hogy mint igazgatósági tag egyszer egy nagy ebédet végigegyék.

No hát tisztelendő testvéreim, most menjenek föl a szószékre s hirdessék, hogy ez a szegénység az Isten akarata! Mondják meg a munkás nyomorékoknak: «Isten akarta, hogy dolgozzál s munkád bérét meg ne kapd». S én azt fogom maguknak belekiáltani beszédjükbe: «Ti sem az evangéliumot, sem a történelmet nem értitek! Ne hamisítsátok meg az Isten ígését! Az Isten tiltja a lopást és rablást! Égbekiáltó bűn a munkások bérének visszatartása. Ne azt hirdessétek, hogy a szegények szenvedjenek; hanem álljatok élükre s mondjátok: «Emberek, bajban van a világ. Jogtalanság és bűn ütötte föl köztünk tanyáját; az pusztit el minket. Jól vigyázzatok! senkit se bántsatok, mert azok nem tehetnek róla, hogy eltévelyedtünk; hanem szedőzködjetek össze; szervezkedjünk: válasszunk jó képviselőket; csináljunk új jogrendet; azt a jogrendet, melyet az Úr Jézus hozott, midőn kihirdette, hogy minden ember testvér, s mindenkinek egyenlő joga van a boldoguláshoz, tehát a boldogulás eszközeihez is».

Csak ez a helyes, az elvszerű és jellemes beszéd!

Ugyan lehet-e annak, ki a nemzetgazdaságtan alaptanai-ban némileg is kiismeri magát, azt mondania, hogy *a modern szegénység*, azokban a mérvekben s azokból a forrásokból, melyekből bugyog, az *Isten akarata*? Legföljebb úgy lehet az, mint ahogy a bűn s az igazságtalanság akarata. És szokás-e a rablókról azt mondani, hogy Istennek akarata az, hogy őbetyárságaik elvigyék pénzünket, következőleg ne szerve-zünk csendőrséget? És ha ez a józaneszű emberek közt nem szokás, és szorgalmasan kiküldik a zsandárpattolokat : nem kell-e a legzsarnokibb rablórendszer ellen is mindent mozgó-sítani, s nem kell-e ezen mozgalomban épen a papságnak, a nép vezéreinek, a lelkiatyáknak a nyomorultak élén állni és járni? Első kötelességünk a bűn ellen küzdeni. Azért a papok úgy nézzék a szegénységet, mint törvényes rablók és fosztogatók által okozott kárt, *s ne hirdessék, hogy ez az Isten akarata*.

Ezzel nem azt mondom, hogy nyögven tényleg a szegény-ségnek jogtalan járma alatt, ne fordítsuk hasznunkra s lelkünk üdvösségére a *csapásban megnyilatkozó*, isteni aka-ratra valló reflexiókat. Mert hisz e bajokat el kell szenvednünk, mert egy ember azokon nem segíthet ; másodsor, mert oly bajok ezek, hogy orvoslásukra generációk kellenek, s egy kéz-fordulattal meg nem változtathatók ; harmadsor, mert okos mérséklettel szabad csak a reformációk sikos talaján halad-nunk. Különben a hanyatthomlok-rohanás a forradalom, még pedig a világforradalom örvényébe kerget.

De mikor szó van a keresztény világnézetéről, a keresztény társadalmi rendről, az Isten akaratáról, a jogról : akkor első-sorban mindig azt kell hangoztatni : *ez a modern szegénység bűn és igazságtalanság, jogtalanság, s nem az Isten akarata*.

S ezzel megadtam a feleletet, vajjon a modern szegénység az evangélium szegénysége-e? vajjon a betlehemi kisded Jézus ezt a szegénységet kötötte-e diadalszekeréhez? vajjon a betlehemi barlangból ez a szegénység szórja-e ki a hideg, sötét éjbe a mennyei világosságot a lelkek földerítésére? Nem ! nem ez az ; sohasem volt és nem is lesz az. Szegénység, mely az emberiség nagyobb részét az elzüllés s az erkölcsi tönk örvényébe kergeti ; szegénység, mely az embereket elállatia-sítja, minden nemes érzésre képtelenné teszi ; szegénység, mely nem a haladást, hanem a hanyatlást, a bűnt és elkorcsosodást szolgálja : nem Krisztus szegénysége, nem a haladás útja, nem a tökéletesség eszköze.

Krisztus szegénysége nem a bűnből való ; Krisztus

szegénysége a legerkölcösebb, mert szeretetből s szabad elhatározásból való ; ez a krisztusi szegénység. Lehet azután másodsorban krisztusi szegénység az is, ha valaki a nem szabad elhatározásából nyakába szakadt szegénységet Krisztusért elviseli; de világos dolog, hogy ennek a szegénységnek nem szabad rendszerből származnia, mert különben az ebbe való megadás az emberiségnek s vele az Isten dicsőségének föladása, az erénynek és a haladásnak elárulása volna. A rendszerből, a bűnből származó szegénység ellen mindenkinek küzdeni kell, aki szereti az Istent s az Isten műveit, mert ez a szegénység valóságos mérge a lelkeknek, mely gyorsabb vagy lassúbb elhalásba dönti az emberiséget. Megjuhászodás ezzel a szegénységgel szemben alávaló gyávaság, s azért látjuk, hogy dacára a mindennemű fogalomzavarnak, dacára az üresfejű jóakaróknak, kik Krisztus Urunkkal s a szentekkel akarják elcsitítani a szegénység nyögéseit : kitör az emberiségből a józan ész, az egészséges érzék, s elkeseredésében gyakran még azt a fölséges eszményképet is bántja, melyet elég oktanul s jogtalanul elébe tartanak, hogy legszentebb jogai követelésében megzavarják ! Ki itt a hibás? Kinek a bűne, ha a szegénység jogai öntudatában csak kenetes beszédeknek hall türelemről s a jövő boldogságról s ezeket megúnván és léhaságuktól elundorodván a tette kész szociáldemokratákhoz fut? Kinek a bűne ez? világos, hogy a *tájékozatlan papoké!*

Azért főtisztelendő uraim, a modern szegénység poklába ne zavarják bele az Úr Jézust ; ne hirdessék, hogy ezt a szegénységet óhajtja az Úr Jézus Szentséges Szíve ; ne hirdessék, hogy ezen szegénységnek áldozatait beatifikálja s állítja föl oltárainkra mint a boldogság első címének szent birtokosait : tietek a mennyekországa ! Nem igaz ! «Ti áldozatai vagytok a bűnnek, az általam gyűlölt önzésnek, mely elnyomoritja a lelkeket és tönkre teszi a népeket ; azért föl, emelkedjetek ki a szolgaság alávalóságából, de rosszat senkinek se tegyetek.» Ezek az Úr Jézus érzelmei a modern szegénységgel az *elszegényítés rendszerével* szemben.

Ennyire szerencsésen megértünk már. A népeknek fölnyílt a szemük vagy legalább fölnyílóban van. Aki e világosságot elhomályosítani akarja bármily réven, akár az evangélium nevében : az hamisítja az Isten igéjét ; port hint, az evangélium porrá tört gyöngyeiből hint port a fájós szemekbe ; nagyon rossz szolgálatot tesz az egyháznak s egyáltalában lehetetlen dolgot akar, mikor a haladás pergő kerekének

küllői után nyúlkal, hogy forgását megakassza. Ezt a valószínűs, igaz, az evangélium által követelt haladást megakasztani bűn is, meg lehetetlenség is.

Hanem mit tegyen a papság? Fogadja társadalmi befolyásának, tekintélyének, politikai tevékenységének oltalmába a modern szegénységet. Ismerje föl az idők jelét, melyek olyanra hasonlók a kereszténység föllépésének, a Megváltó megjelenésének korához. Megváltást várnak most is a szegények, amit vártak akkor; s az evangélium lelépett a magas égből a legalsó «demos»-nak, a társadalom alaprétegeinek körébe s bemutatta magát mint a nyomorultak szabadítóját. Mindenütt lazította a szolgaság láncait, nagy testvériséget és szent egyenlőséget hirdetett, s a szegények szívei azért nyíltak meg neki, mert azt hallották, hogy ők mind az Isten gyermekei és az imádott Krisztusnak testvérei, s hogy következőleg már nincs szolga sem úr, nincs gazdag, sem koldus, hanem a közös jog és a testvéri egyenlőség ki fog egyenlíteni minden fájó ellentétet: *a társadalom az egyenjogúság alapján áll fönn*,

Ez az evangélium nemzetgazdasági elve: az Isten-fiúság s a Krisztus-testvériség! Sajnos, hogy ez az elv sohasem vitétt ki; sohasem fejlődött jogrendszerre; sajnos, hogy ez az elv sehol sem épített föl társadalmi épületet; az egész, amit kivitt, az volt, hogy egyes buzgó lelkek a jótékony-ság- s az alamizsnában akarták kipótolni a jognak fogyatékoságát s a jogi formáknak, a keresztény egyenjogúságnak hiányát.

A társadalom jogrendszere mindig pogány maradt, mondtam már, még a középkorban is; sehol sem szervezték a társadalmi rendet az egyenjogúság alapján, hanem mindenütt a kiváltságok, egyes kiváltságos személyek és rendek alapján; ez történt a középkorban; ma meg az átkozott pénznek alapján emelkedik a cseréplábú kolosszus s okvetlenül fölfordul.

Kérdem: kinek van kedve megparentálni ezt a pogány rendszert? Vajjon, aki az evangéliumot a szabadulás jóhírének veszi, szomorkodhatik-e, hogy új idők nyílnak, melyek az evangélium elveihez, az Isten teremő és gondviselő szándékaihoz közelebb visznek? Ne ragaszkodjunk a kapitalista rendszerhez, sőt fogjunk kezét, hogy azt mint az evangélium behatolásának kerékkötőjét leoldjuk s mint a szolgaság rozsdás láncát a történelem lomtárába dobjuk.

Van azonban egy nagy nehézség, melyet ha lehet, meg kell oldani, ha pedig nem lehet, tőlünk telhetőleg kell ellen-

súlyozni. A nehézség abban áll, hogy az egyház és az egyházak nem oly szegények, mint voltak az ő, apostoli időkben; s azért a szegények nem hiszik el oly közvetlen evidenciával, hogy ez az evangélium az ő érdekük, mint ahogy elhitték a római birodalom szegényei, mikor látták, hogy azok az apostolok, kik a szabadulást hirdetik, halászok, sátorcsinálók, s az ekkleZIA maga, «non multi potentes secundum carnem, non multi nobiles», a nyomorultak és tengődők gyülekezete volt. Az evangélium a szegénység s a kereszt alakjában jelent meg a világon: mi természetesebb, mint hogy visszhangra talált mindazoknál, «kik fáradoznak és terhelve vannak» s enyhülést keresnek. A régi presbiterok szatócsok, csizmadiaK, szíjgyártók voltak; könnyű az ilyen apostolnak elhíttetni hallgatóival, hogy az evangélium a munkások «jó híre». De ahol az apostolok urak, ahol bort isznak és vizet prédikálnak, ahol nincs kérges kezük, hanem sok glicerín szappant fogyasztanak és glaszé-kesztyűkben járnak, ahol első osztályban utaznak és szőnyeges, függönyös, csipkés szobáikba a szegényt be sem eresztik: ott bizony az evangélium is le van takarva és le van függönyözve nagyon, s ne csodálkozzunk, hogy az emberek nem értik, hogy mi különbség van az *egyháznak* s a *részvényes társaságoknak elvei közt*.

A nehézséget tehát amúgy gyökeresen csak azok a zólyomi, nógrádi és gömöri papok oldják meg, kik maguk szántanak, aratnak, viszik ki kocsin a trágyát s hordják be a gabonát, azután még a trappisták, kik az evangélium szegénységi tanát ékesszólóbban értetik meg mint valamennyi theológus és apologéta. Mások ezt a nehézséget, tudom jól, így gyökeresen meg nem oldhatják; csak ellensúlyozhatják, s pedig ez által, hogy életükkel, odaadásukkal, önfeláldozásukkal kimutatják a világnak, hogy a népért élnek-halnak.

Adjatok nekünk papokat, kik a néppel, a szegényekkel azonosítják magukat, kik érdeküket a szegények érdekében ismerik föl, kik apostoli életükkel kétséget nem hagynak aziránt, hogy a szegénység s a szenvedő nép egy szívvel-szájjal méltán kiáltja: «ezek a mi embereink». S bizony ha ilyen papjaink lesznek, akkor van reményünk, hogy a kereszténységnek ezt a válságos idejét jól fölismerjük s hogy elveit, áldását, kegyelmét, vigaszát ennek a most vágyódó, küszködő emberiségnek megkönnyebbülésébe belefektetnünk sikerül.

Csak az ilyen szociális működés lesz hivatásszerű munka; nélkül a törekvések gyerekes elmékre vallanak. Ebből az is

következik, hogy minden társadalmi és politikai akciónak a mi korunkban a keresztény egyenjogúságot kell követelnie; a programunk sarkpontja az *evangélium egyenjogúsága a munka jövedelmezőségében. Ez a keresztény szocializmus!*

Azért tehát a mai időben a szegénységet, — Krisztus betlehemi barlangját, szalmás jászolyát, — s boldogságainak elsejét, a boldog szegénységet, csak a keresztény szocializmus szempontjából lehet tárgyalnunk!

A kisiparról.

(1896)

Tisztelt Egylettársak! Hozhattam volna egy csomó új-ságot; hanem azt gondoltam, hiszen mindenikben ugyanaz a valótlan-ság, ugyanaz a ráfogás, ugyanaz a hazugság van arról a gyűlésről és felolvasásról, amit december 8-án itt tartottunk. Valamennyi lap nagy lármát csapott e miatt. Némelyeknek fáj, hogy a szocializmusról beszéltünk, mások meg szívesen vették, hogy ezt a fontos ügyet szőnyegre hoztuk.

Fáj a liberálisoknak, fáj pedig azért, mert a liberalizmus a nagyfőként szolgálva a nagy koncot megosztani fél azokkal, akik veritékes munka árán neki hasznot hoznak, s rossz szemmel néz minden igyekezetet, mely a munkásokat istápolni akarja. A szociálisták ellenben szívesen vették, hogy róluk beszéltünk, mert azt hiszik, hogy ezáltal eszméik divatosakká lesznek, s ügyük szélesebb hullámokat vet. De mi, tisztelt egylettársak, azért haladunk a magunk útján. Ha ránk is fogják, mi jól tudjuk azt, hogy szociálisták nem vagyunk. Mi a szocializmus hüvelyéből a tiszta magot, az álmokból a valót, a szép szavakból az igazságot akarjuk kihüvelyezni, mert menteni akarjuk a munkást a keserű csalódásoktól, amelyek vérbe is kerülnek s a veszedelmes harcok helyett a kereszténység elvei alapján a mostani körülmények között, reményeinkből semmit sem adva föl, a munkások jogigényeit akarjuk megvalósítani s biztosítani.

Ezen általánosságban mondtak után áttérek tulajdonképeni tárgyamra, mely az, hogy *mi kell az iparosnak ma, mit kíván az iparosok számára a keresztény szocializmus, s mi ezekkel szemben a nehézség s ellenkezés.*

Az ipar, tisztelt egylettársak, valóságos hamupipőkéje, valóságos mostohája az újkori fejlődésnek. Bitang jószág, amelybe az iparszabadság alapján belekontárkodik mindenki.

S ezzel eltűnt, semmivé lett az iparososztály régi erős szervezete, erkölcsi tekintélye és súlya. Az iparosság ma olyan, mint az oldott kéve; hatalmas alak, de amelyből hiányzik a gerinc. Miért? Mert kiesett belőle az erős közszellem, az összetartozandóságnak eleven tudata, s azzal a gyöngeséggel a hatalom tehet, ahogy neki tetszik.

S e bajokkal szemben mit ad az állam az iparosnak? Ad neki «szabadságot», amiből senki meg nem élhet, ami éppen annyi, mintha a bénának azt mondanók: nézd, előtted a világ, járj, szabad vagy!

De ha még a mankót is elveszik tőle, ahelyett, hogy gyámolítanák, ha az állam tűri, hogy a nagyipar a kisipart legázolja, akkor mi más ez, mint az éhenhalás szabadsága? ! S ha hozzávesszük a kisipar erőtlenségét, mi más ez, mint a tönkremenés szabadsága? !

Különben ma, midőn minden csupa álom, csupa futóhomok, nem csoda az, ha az iparos bukik; hisz a futóhomok a virágoskertből sivatagot, a városokból temetőket teremt s valamit tova fejleszteni képtelen. A mai társadalom — ne hagyjuk magunkat félrevezettetni sem Pest, sem Buda, sem Párizs, sem semmi más város csillogásától — a mai társadalom városai városok a pusztaság szélén, s a futóhomok az emberek.

Nincs kő, nincs sziklaalap, nincs testületi szellem; mindenki létezik, él a maga elszigeteltségében; nem akar tudni, nem törődik egyik a másikkal. A gyárak zakatolása, a nyereségvágy hangja átfut a világon; s nem tudni, a pompát mikor borítja el a homok, mikor kondul meg a vészharang, mely aranyból van ugyan öntve, de vérrel keverve, s azon a kötélén húzzák, amellyel a nemzeti jóllétet előbb felakasztották. Pedig ha ez a harang megkondul, lesz Európából egy új Afrika.

Testvérek vagyunk, nem egyesek. Városok lakói, nem remetek; egymás testvéri munkájából élünk; ez hozza létre a nyüzsgő életet; s ma mégis, mintha egymás született ellenségei volnánk, húzza le egyik a másikról még a bőrt is. Szabad a verseny! Él ki-ki, ahogy tud, hisz mindenkinek joga van az élethez.

És ez az ipar veszedelme, ez tette tönkre szellemét, ez gyöngítette lelkét s erőtlennítette el úgy, hogy jogait ma már nem tudja érvényesíteni s a hatalommal szemben az odavetett morzsákkal is megelégszik.

Nekünk az iparosokba a régi testületi szellemet kell beleteremtenünk, ennek autonomikus kifejezést adni.

Gondozzák ügyeiket ők maguk; hisz ők tudják legjobban,

mi kell nekik. Követelnünk kell a testületi rendszer törvénybe-iktatását, s az iparszabadságról szóló törvény eltörlését, mert ez nem kötvén a képesítéshez az ipar gyakorlását, vakmerő támadás a megélhetés ellen.

Pedig a munka joga éppen olyan szent, mint az ész és tudomány joga.

És ha keressük, ki akar a munkaadókon ez irányban segíteni, élénk állnak a szociálisták, s prófétálni kezdenek, hogy nincs segítség, hogy a munkaadókon lehetetlen segíteni.

Tisztelt egylettársak, a régi próféták meghaltak, az újakból pedig nem kérünk. Itt nem profetizálni kell, itt nincs helye az utópia-hajszolásnak; itt tenni kell, tenni annyit, amennyit lehet. És ebben van a különbség közöttünk és a szociáldemokratizmus között.

A szociáldemokratizmus leveszi kezét az iparosokról. Azt mondja: most lehettek bér munkások, később talán derül még rátok szebb nap is. Ellenkezőleg a keresztény szocializmus, mert szíve van, mert cselekedeteinek rugója a szeretet, tenni és segíteni akar mindenféle körülmények között annyit, amennyit lehetséges, s mindent elkövet, hogy a munkások baján enyhítsen, s tizenhárommillió ember nyakából kivehesse a koldustarisznyát.

Tisztelt Egylettársak! Multkor csak gazdasági szempontból beszéltem a szociáldemokratizmusról. Ha említettem volna, mit mond a vallásról, mit a közerkölcsiségről, jogintézményeinkről, hogy neveti ki szemtelen vigyorgással mindazt, ami előttünk szent és magasztos, — akkor még inkább kitűnt volna annak az ürnek végtelensége, amely bennünket tőle elválaszt.

Csakugyan, egylettársak, a szociáldemokratizmus rideg kegyetlenséggel tönkreteszi a szíveket, elveszi minden vigasztalását, a közerkölcsi fogalmakból »tabula rasa»-t csinál és sárba tiporja mindazt, ami az ember lelkét fölemeli és nemessé teszi. Tagadta ugyan Rádi, de mégis úgy van: a szociáldemokratizmus izgat az egyneijűség ellen, hirdeti a szabadszerelmet, s oly szavakkal, oly gondolatokkal áll elő, aminket eddig csak korcs mákban félig vagy egészen részeg emberektől hallottunk, de népboldogítási rendszerbe foglalva még nem élveztünk.

Két verset olvastam egyik német szociálista újságban. Az egyik mondja: »Ember, ne búsulj, termel a világ elég cukorborsót, jut mindenkinek, hagyjuk a mennyországot az angyaloknak és verebeknek». A másik meg így szól: »Örül-

jünk az életnek, tápláljuk a hasunkat, a sírban majd úgyis ráérünk emésztetni».

Tisztelt egylettársak, ez a szocializmus költészete és szárnyalása, ezek azok a magasztos eszmék, amikkel az embert emelni akarja; oltárt, trónt le kell dönten, de ezzel az ő evangéliumával teljes lesz az ember boldogsága. Tisztelt uraim, hisznek önök ebben az evangéliumban? Akinek a szíve, esze a helyén van, az beláthatja, hogy így csak őrvongók beszélhetnek. Láthatja azt, hogy a szociáldemokratizmus a szép szavak mögött micsoda rút gondolatokat rejteget. Ígér mindent, hízeleg és fenyeget, titokban pedig keresi a méregpoharat, hogy először az egyeseket, később pedig az egész társadalmat döntse a romlás örvényébe. Ne hagyjuk azért magunkat megvesztegetni a szociáldemokrataktól; fordítsunk hátat nekik, s ha tolakodók s nem engednek, ebrudon távolítsuk el őket.

Röviden összefoglalom a mondottakat. Ki segít a kisiparoson? Az állam nem, mert az a nagytőkét szolgálja; a nagyipar sem, mert az ellensége a kisiparnak; legkevésbé a szociáldemokraták, mert azoknak lépteit a társadalom bomladozása kíséri. Egyetlen mentség: a kereszténység alapján való szociális szervezkedés. Tisztelt egylettársak, aki szereti az ipart és az iparosok boldogulását, annak a keresztény erkölcsök, a keresztény elvek megdönthetetlen alapjára kell állania. Először magunkat kell megreformálni; tetteinkben, életünk folyásában szigorú következetességgel kifejezésre juttatni mindazon elveket, amikre a katekizmus, a szülői ház, az egyház és iskola bennünket tanított. S ha már az egyesek ily módon reformálódtak, következhetik a társadalom reformációja. Ha minden városban volna ilyen egyesület, s ha minden katolikus legényegyesület ez országban teljes erejéből munkálkodnék ez elvek megvalósításában, biztos vagyok benne, hogy a szociáldemokraták konkolyhintését kudarc, a mi törekvéseinket pedig siker, az iparososztály ügyeinek fel lendülése fogja követni.

Kinek higgyen a munkás?

(1897)

1. *Mozog a föld.* — Mozog a föld ; erős, rendítő lökésektől hullámbzik a talaj, mintha tenger volna ; valami mélységes, földalatti erő mozgatja. Néhol megreped a föld színe, s tátongó mélységek nyelnek el palotákat, templomokat, várakat ; kőhalmaz hirdeti a városok helyét. Ilyen a földrengés ; az a valóságos földindulás, égszakadás !

De nemcsak a talajnak, hanem az emberi társadalomnak is van földrengése. Ott is az alsó rétegek, melyek addig nyugalomban voltak s acélkarjaikon s megroppanthatlan hátukon hordozták az emberi életet, fölmondják a szolgálatot, s fölfelé törekeshetnek ; a munka vasbékóit, melyeket ők hordoztak, megeleéglik ; elnyomott sorsuknak jármát nyakukról lerázzák, s azt mondják : Csináljunk új világot, szereljük le a régit, mely a nyakunkba szóta a terhet ; csináljunk új rendet, új törvényt.

A világnak effajta rengései, csak úgy mint a földrengések, mindig a mélységből jönnek : a szegénység, a jobbagyság, a parasztság, a munkások osztályából. Egy darabig csak zúgást és morajt hallani, aztán megint csend van ; az alsó néposztályok fohászcodnak, panaszkodnak ; arra nem igen hederít a vállaiakon álló világ ; a fohászokból azután kiáltás, azután követelő szózat, azután vihar lesz, mely új világot csinál, vagy ha a vihart elfojtják, akkor még keservesebb igát kovácsolnak az elégedetlenkedők nyakába.

A történelem több ily társadalmi világrengést ismer ; mindegyiknek hatalma az elnyomott nép volt ; de különbözőleg mutatkozott a világmegfejlés ; az elégedetlenség ugyanis úgy tört ki, ahogy tudott.

A magyar nép történelmében 1514-ben volt egy rémületes kitörés. A kilenced, tized, a roppant adók, a megvettetés, a nyomorgatás sötét fellepként tódultak a parasztság egére, nem hagytak azon egy csekély kis nyílást sem, honnan a remény derűje szállhatott volna alá. És megdördültek a fellegek, vakító villámok szikráztak át egyik sötét felhőből a másikba, hogy aztán öldökölve sujtsanak a földre. És le-sujtottak ; ez volt a rémületes parasztlázadás 1514-ben, a magyar történelemnek talán legsötétebb lapja.

A mult században is volt egy világraszóló földindulás, égszakadás, a francia forradalom ; abban is a főszerepet az

alsó néprétegek játszották, amelyeket harmadik rendnek hívtak. A harmadik rend tehát azt mondta, nem leszünk mi jogfosztott szolgák, s a másik két rendnek az igavonó barmai; éljen az egyenlőség és testvériség; s tényleg kivívták a törvény előtti egyenlőséget; egy országnak egyenlő jogú, szabad polgáiraivá küzdtek föl magukat.

Ezt hívják politikai szabadságnak!

Most pedig megint mozog a föld! Mert mit ér a politikai szabadság, ha nincs mit enni? Mit ér a testvériség, ha az egyik testvér leeszi a pecsenyéről a húst, s a másiknak odadobja a csontot? Mit ér az egyenlőség a törvény előtt, ha az egyik fogpiszkálóra és csipkére többet költhet, mint a másik lakásra, élelemre, családjára? Az idők járása nehéz; a szegénység úgy terem mint a gomba, s a megélhetés gondja oly sötét folt, mely mint a nyári délutánon a vihar felhője, nőttön-nő, s elborítja a munkásember egét egészen. Korunk nagy betegsége az, hogy terjed a szegénység; ez pedig nagyobb izgató minden emberfiánál. A konkurrencia is rémületes; az önzés, mely mindent elharácsol, mely nem elégszik meg az aninai bányákban 890.000 forint tiszta jövedelemmel, s egymilliót akar, s annak fejében 100.000 forintot még ki akar vasalni a munkáson, azon a halavány, földet tűró párián, mondom ez az önzés a bolondját járja; féktelen mint a tengeri vihar, s a pénzt, akciákat, értékpapírokat s a munka jövedelmét magas hegyhullámmá söpri össze s néhány Rotschild-félenek az ölébe dönti; a vége az, hogy a munka folyik, millió és millió ember dolgozik, de a pénz javarészben nem a munkásoké, hanem másoké.

Azonban ne dugjuk fejünket a homokba mint a struccmadár, hogy ne láthassunk! Van a mostani társadalmi rengésnek, melyet egy szóval szociális kérdésnek hívnak, más oka is.

Az emberiségnek az a törvénye, hogy az alsó rétegek fölfelé törnek; az iskolák, a nevelés, a jó értelmű fölvilágosultság manapság nagy előmenetelt tesznek; a világban mindjobban győz az a hit, hogy mindenkiben, az utolsó zsákolóban is embert látunk; s míg az alsó néposztályokat ez a haladó műveltség öntudatra ébreszti s a terhek méltányos elosztását követeli, addig a műveltebb osztályok sem zárkózhatnak el az elől, hogy a munkásnépnek igényeit és terheit tekintetbe vegyék. Méltányosságot, megélhetést követelnek lent is fönt is. A munkás ne legyen kifacsart citrom, aki miután dolgozott s beleöregedett vagy a munkának koldusa lett, koldustarisznyához s vándorbothoz nyúljon; millió és

millió embert nem szabad gondozatlanul hagyni, a változó béreknek lutrijára hívva sorsukat, megélhetésüket, családjukat; a család, az öregség, a baleset aggasztó terhei a munkás embernek; de a munkásnak joga van, hogy mindezekkel szemben biztosítva álljon s nézzen bele a világba.

Egyszóval kimondom: érik a világ, ember emberhez közeledni akar, jóindulattal; de a nagy egyenlőtlenség, a megélhetés bizonytalansága, a munka terhének egyenlőtlen fölosztása nem éri be ezzel az igazságtalan világgal: új világot akar s azért megint mozog a föld; a szociális kérdés mozgatja.

2. *Mozog a magyar föld is.* — Mozog a föld már Magyarországon is. Előbb azt hitték, hogy az minálunk meg nem mozdul soha; azt mondogatták: nincs Magyarországon szociális kérdés; de bezzeg alig mult el néhány év, s már a vak is látja, mert érzi, hogy bizony van Magyarországon is szociális kérdés.

S hogy is ne volna, mikor itt is tenger a baj; mikor Magyarországon, amelynek nagyiparosai alig van, kétségbeejtő a kisiparos meg a kigazda sorsa, és pedig nemcsak a szegény Tótországbán, értem a felső megyéket, hanem mindenfelé.

A kigazdának elzüllését mindenféle változatban panasolja a sajtó, s látja a közvélemény. Pedig a kereskedésnek a földművelés az alapja, kivált Magyarországon. S mit látunk? Azt, hogy adókkal túlterhelve, az üzerek s vállalkozók áldozatául átengedve, sülyyed napról-napra. Az alvidéken is látni ennek az állapotnak káros hatásait. A földműves tömegesen vándorol ki Horvátországba, Romániába meg Szerbiába. Kézimunkára vállalkozik, elhagyja hazáját s ott pusztul az idegenben, anélkül, hogy megmentésükre a haza még csak egy lépést is tenne. Lehet-e akkor csodálni, hogy meg akarják reformálni ezeket a nyomorúságos állapotokat s derűborúra fölcsapnak szociáldemokratának! No ha a magyar paraszt erre adja a fejét, akkor már ugyancsak mozog a föld, s kiforgatták nemcsak a jószágából, de a józan eszéből is.

A gazdaosztályon kívül alig van hazánkban még osztály, amelyet a liberalizmus annyira tönkretett volna, mint az iparosokat. S ez a tönk nemcsak a zsebüket érte, hanem szinte kiheverhetlen sebeket vágott a lelkükön; ott pusztít soraik közt az a másik vész, az erkölcsi tekintély sülyyedése. Hány tisztetben s polgári becsületben megöszült öreg mester nyög ma teljesen járatlan, jött-ment vállalkozónak a szeszélye

alatt s szerzi géppé lealacsonyodva azt a pár keserves garast, amely családjának legfeljebb ha száraz kenyérre elég. Valamikor öt-hat legénynek volt mestere, gondozója, atyja, jó-akarója, ma ötöd-hatod mester-magával egy szerencselovagnak, egy lutrijátékosnak, egy hazátlan sviháknak a páriája. Bizony könnyfacsaró állapotok ezek, s elszorul az ember szíve, ha látja, hogy még ez a nyomorúságos megélhetés is szűkül napról-napra, s maholnap odajutunk, hogy az iparososztály lesz a legszerencsétlenebb az országban.

Hát az a szó szoros értelemben vett munkás hogyan tengődik boldog Magyarországon?

Mennyit ér a munkás élete? Erre egy bányász azt felelte: annyit sem, mint amennyi osztalékot egy részvény után fizet a gyár. Megvédi-e nálunk a munkás életét s egészségét a törvény? Halljunk csak valakit, — majd alább megmondom a nevét, — hogy mily vallomásokkal lép az ország elé:

«Az ország legnagyobb gyártelepein a munkások időközönként 24 óráig állanak a munkában; egyik jelentékeny iparágunkban a fiatal gyermekeknek éjjeli munkákra való alkalmazását még mindig nem sikerült kiküszöbölni; nem ritkák az országban azok a vállalatok, melyek a munkások fizetésének egy részét visszatartják, hogy a mezei munka idejében, mikor azok jobb keresetet találnának, alacsonyabb bérek mellett gyáraik részére biztosítsák; nem ritkán ételért-italért jogtalanul vonnak le a munkaadók a munkások béréből; a vállalkozók az elrendelt védőkészülékeket beszerzik, hogy vizsgálatok alkalmával előmutathassák, de rendesen azokat nem alkalmazzák!»

S most t. olvasóm, figyelmet kérek! Tudod, ki mondja ezt? Tán egy munkás? Tán egy sötét szemüvegen s azt is nagyítva látó izgató? Szó sincs róla; ezt mondja Dániel Ernő báró, kereskedelemügyi miniszter.

S e bajok orvoslására nálunk eddig alig történt valami; sőt kereken kimondhatom: számbavehetően nem történt semmi.

A munkás teljesen ki van szolgáltatva. Európa minden államában szaporítják a baleset elleni biztosításokat; a rokantság ellen védő törvényeket hoznak, sőt foglalkoznak már azzal is, hogy miként lehetne a munkanélküliség elleni biztosítást rendezni. Ezen a téren Magyarországon semmi sem észlelhető. Budapesten e télen 30.000 munkanélküli munkás van. A rendőrségi jelentések arról tanuskodnak, hogy valahányszor a munkanélküliek bármit is megkísérelnek helyzetük javítására, a rendőrség megakadályozza azt.

A munkások nyomora Magyarországon általános, de sem ebben az irányban, sem a gyári munkásokra nézve nem történt semmi. A gyermekek s a nők munkájával szemben Magyarországon nincs korlát. A zsengekorú gyermekeket a munka által törvényesen lehet pusztítani. Ipartörvényünk el van maradva Európa többi államaitól. A lovat pártfogásába veszi az állatvédelem ; hát az embert ki veszi? !

3. *Egy gyerek, sok bába.* — No de van azért most orvosdoktora a munkásnépnek elég. Hiába, nagy a baj ; s alighanem azért termett annyi jó szív, annyi csoda munkásvezér, annyi világboldogító, hogy bizony szinte marják egymást, annyira akarnak segíteni a munkásnépen. Az egyik csitít, a másik lázít ; az egyik dinamitot töm a zsebébe, a másik szép szóval tartja ; az egyik már szinte ígérkezik kihozni az inzsellért, hogy mérje föl a nép közt az uradalom földjeit, a másik ilyen olcsón nem szándékozik teremteni új világot, hanem előbb kravált, heccet, bunkózást szeretne kerekíteni, hogy a zavarosban jó sok potykát halásszon. Vannak, kik eget-földet, nem is sült galambot, de foglyot ígérnek rizksásával ; vannak, kik a munkát úgy fölosztják, hogy alig lesz dolog a világon, s az emberek a nap egy részét majd színházban töltik unalomból ; szóval, annyit mondok : hogy amióta a munkáskérdés megszületett s az újszülött a nótázást nem kíméli, hát annyi körülötte a bába, hogy féltő, ha baj éri, hát az lesz a baja, hogy sok bába közt elvész a gyerek.

Nézzük meg csak ezeket a pápaszemes vasorrú bábákat !

A főbába a nemzetközi szociáldemokrácia ; mellette sűrög-forog, s a szoknyájába kapaszkodik sok mindenféle rendű s rangú segédbába. A főbába bölcseségébe belekotnyeleskednek különös idegen arcú csodadoktorok, kik minden lében kanalak ; a tűztől félnek, mert azt mondják, hogy az eget ; de ha a leves már kissé kihűlt, szívesen kanalazzák versenyt másokkal. Bizony rámondanám, hogy ismerem a fajtájukat ; akárcsak a kálváriáról szöktek volna meg. Többek ezekről a bábáktól s csodadoktoroktól ögyelegnek csalfa, szélléhbélt emberek, kik sopánkodással, ijeszttetéssel s prófétálással töltik idejüket ; de mióta a régi próféták meghaltak, hát ők csak a hazugsághoz érhetnek. Ismét mások zsandárokkal s püffögetéssel akarják a hangos csecsemőt elcsitítani ; s végre vannak lelkes emberek, kiknek nincs bábaklevelük, de van szívük és eszük, — kik nem ámítanak, fűfát nem ígérnek, de tesznek ; az élet mezejére, a gyakorlat talajára állnak skivívják a munkások számára a jobb jövőndőt.

Nézzünk sorba e sok csodadoktornak szemébe, s kérjük számon, hogy mit ígérnek, mit akarnak, mert hiszen ez a munkások bőrére megy, arról folyik az alku.

Az első, akinek szemébe, meg azután a kártyáiba is nézzünk, a szociáldemokrácia.

4. *Az okleveles főbába.* — «Nemzetközi szociáldemokrácia»; szép név biz az, s a fele is elég volna, hogy a burzsoáknak fogai vacogjanak; hátha még így fölspékeli magát nemzetköziséggel, szocializmussal, demokráciával; bizony úgy néz ki, mint egy festett, tetovált indián, akinek a fején néhány fehér-embernek a fejbőre lóg ékessegül, s úgy van telerakva pikákkal, nyilakkal akárcsak egy sündisznó.

Mit akar hát voltaképp a szociáldemokrácia?

Száz szónak is egy a vége: új világot akar. Jól teszi, mondom én rá; huncut, aki mást akar. Rá is mutat az emberiség tengernyi bajára, a munkások nyomorára, a társadalom szétfelválására, s rávágja a kádenciát mint hajdan Kátó a római szenátusban: ezt a ronda Karthagót, — értjük ezt a ronda világot, — el kell törölni a föld színéről! Minek örökítse meg millió jogfosztottnak, millió és millió munkásnak bánatát s keservét!

Éljen! ezt mi is mondjuk! Új világot akarunk; a bajokat orvosolni kívánjuk; csak az a kérdés, hogy hogyan. Az eszközökben van a különbség; a szociáldemokrácia oly világot akar, amely soha sehol sem létezett; de veri a mellét, hogy neki sikerül azt megteremteni. Álmodik szegényke; pedig nem egészséges álmokat, hanem a lázas betegnek vérmes álmait álmodja. Félrebeszél, s nagyokat mond. El akar törölni minden magánbirtokot a termelés eszközeit illetőleg; embe-
rekről beszél, akik becsületből dolgoznak, s jóllehet mindenben vájkálhatnak, önmagukról sohasem feledkeznek meg. A munkát fölosztja úgy, hogy öröm és kedvtöltés lesz a dolog, s úgy fog menni mint a karikacsapás; pedig azt a munkást nem a szükség, nem az önzés, nem a nyereség fogja a munkára ösztönözni, hanem a belátás, a közjó szeretete, a becsület. Mindenkinek szükségletei teljesen fődözve lesznek; amit szeme-szája kíván az meglesz; de természetesen minden munkás oly művelt, oly józan lesz, hogy ha a szociáldemokrata városok piacán a bor és pálinka szökik majd a szökökutakban, egy sem iszik majd többet, mint kell. Az emberi munka a produktív erők kifejlesztése által rendkívül meg lesz könnyítve: a gőzhajókhoz majd fűtő sem kell, hanem azokat majd a cethalak húzzák, s csak egyet fűtözt a matróz, s marja

magát a sok cet azért, hogy melyikét fogják be. A munkának termése nagyszerű és mesés lesz ; a tengerben nem is lesz víz, hanem limonádé ; a falukon a falakat nem földből verik, hanem ludaskásából, s a gyerekek majd átrágják magukat rajtuk, s kapargálnak bennük, mint a tyúkok az eresz alatt. Család nem lesz ; mindenki él azzal, akit szeret, s addig, amíg szereti ; egyet csattant a nyelvével, s ott terem a leg szebb szerető. A gyerekeket nyilvános intézetekben nevelik ; a szülők ha akarják, rájuk se hederítenek, akárcsak a halak, amelyek a napos vízben ívnak, s a többbit a napsugárra bízják. De azért ezek közt a művelt munkások közt nem lesz féltékenység, nem lesz gyűlölet, összetűzés vagy perpatvar, hisz széles a világ, jut is, marad is mindenkinek. Vallás nem lesz ; mert Isten nincs ; ezt a német tudomány már rég kisütötte.

Nos munkásnép, úgy-e ez aztán a tündérország! Hal-lottál már ilyet? Úgy-e, ha a pap ilyeneket beszélne a menny-oroszágról, azt mondanák a szociáldemokraták : hogy ez mind tiszta mesebeszéd. Nos és van a magyar népnek annyi józan esze, hogy ezeket a magasan repülő, bár szépen szóló darvakat repülni hagyja a feje fölött el oda, ahonnan jöttek, a filozófok közé, Németországba?

Hiába, a német meg nem tagadja a természetét, az mindig filozófus marad. Olyan, mint a pók a sarokban ; ott szövi a pókháló szálait szorgalmasan ; egész kötélverő műhelye van, s ki nem fárad a dologban : szép is az a pókháló, de egy baja van, hogy semmire sem jó ! A napsugár táncol rajta s szivárványt körít köréje ; de biz abból sem kerékkötőt csinálni, sem vásznat szőni nem lehet.

Hát mi a fenének való ez a német álmodozás, s ki akasztja szegre az eszét, hogy ezt a sok mesét elhiggye ? Hiszen már csak a mi fejünk sem tök, hogy ne látnók, hogy ilyen-amolyan emberek, akik amúgy becsületből lelkiismeretesen dolgoz-nának, akik oly műveltek s erényesek, oly mértékletesek s önzetlenek volnának, nálunk eddig nem teremtek. Hacsak a holdból nem hozzák ide, bizony nem tudom, hol kerítenek belőlük még csak magravalót is.

E szociáldemokraták nem hiába német-filozófok, tudnak ők erre is kádenciát ; azt mondják, hogy ami nincs, az még lehet ; fejlődünk. A fejlődés az a boszorka-seprű, azon lovagol a szociáldemokrácia tüskön-bokron-árkon keresztül. Minden nehézségre azt mondják : fejlődünk ; minden ellenvetésre azt felelik : fejlődünk ; minden tehetetlenséget azzal palástol-nak : fejlődünk.

Mi pedig azt mondjuk: ha fejlődünk, hát akkor alighanem még ráérünk; mert egyhamar arra a szociáldemokrata paradicsomra nem számíthatunk, azt ugyancsak látjuk. Ki tudja, mikor lesz ilyen világ? Tán bizony századok múlva? Nos és addig reménységgel töltekezzünk s a szép szónak a szelével béleljük rongyainkat? A szép jövőbe vessük a hitünket, és a jelennek kátyúiba üssük az orrunkat? Szociáldemokrata világ-megfejelők, én azt mondom, a maguk kaptájára biz a világot nem lehet húzni; maguk okoskodnak és filozofálnak, pedig a filozófiában terem a legtöbb bolondgomba; engedjenek meg, mi *most* nyomorgunk, s azért *most* akarunk segítséget, s nem ezer év után, mikor a szociáldemokratákat is majd panorámában mutogatják, mint régi bolondokat!

5. *A vörösek s a halaványak.* — A szociáldemokraták kezdetben komolyan láttak a munkához; azt mondogatták, hogy bizony annak, amit ők nagy garra hirdetnek, a fele sem tréfa, s hogy nem kötik az ebet a karóhoz, hanem hozzá is látnak programjuk megvalósításához.

Néztek is az ujjakra s vágta is a körmükre nem egyszer a burzsoa-hatóságok; mert hát a szociáldemokratáknak a sok bolondgombától néhol annyira elment az eszük, hogy a föllázított tömegek az ökleikkel, puskaporral és dinamittal akarták a régi világot eltüntetni, s az újat megteremteni. Ne is csodálkozzunk azon; a véres szájhoz a véres fej illik; csakhogy rendesen nem a véresszájúaknak van véres fejük, hanem másoknak verik be a fejét, kik rájuk hallgattak.

Emlékezzünk még csak azokra a vad csordákra, melyek néhány év előtt két, három, sőt ötezrenként pusztították a Hennegaut Belgiumban. Elszánt, halálrakész fanatizmus lángja csapott föl Belgium munkásosztályai közt a szociáldemokrata izgatások folytán. Üvegfúvók voltak azok, kik Charleroi kerületben a «révolution sociale et internationale» ügynökeivel a munkásokat fölizgatták, s a gépek ellen való harcot a vidék legelső s legnevezetesebb gyárán akarták megkezdeni. Hatezer csavargó nyomult a Bandoik gyár ellen, s mindent megsemmisített.

Voltak köztük ordító suhancok, sok asszony és gyerek, az asszonyok hátukon, batyuban cipelték gyerekeiket. Nem hiányzott az eszeveszettség végső ostobasága sem a pirosok játékából; mert a kastélyt leöntötték petroleummal, s a lángok közt addig ettek, ittak, táncoltak, míg a lángok szénné égették ezeket a marha-embereket.

A vörös Franciaország méltán csatlakozik a szomszéd

Belgium szociáldemokrata üzelmeihez. A «Crie du peuple» (a nép kiáltása) Párist folyton figyelmezteti, hogy hányan állnak velük ellene!

Tudom, hogy manapság minden szociáldemokrata elutasítja magától azt a vádat, hogy ő erőszakra, ökölviadalra, véres forradalmakra hív föl. Igaza van; manap már megjött a szociáldemokratáknak is annyira az esze, hogy látják s tapasztalják, hogy társadalmat megreformálni késsel és füttykössel nem lehet. Politikai forradalmat vágóhidakkal lehet megcsinálni, de társadalmi átalakulást nem lehet; azért tehát a szociáldemokraták haragos vörös színe már fakul, s halaványodik, s a véresszájak tejfölös szájakká alakulnak át.

De dacára annak, hogy józanodnak s a fejlődés boszorka-seprűnyelén lovagolnak, azért még mindig sokban erőszakosak. Belelovalják a munkásokat erőszakos sztrájkokba; koplaltatják, éheztetik, heccelik őket, mint a vadállatokat, hogy dühük, elkeseredésük ki ne fogyjon a burzsoa-társadalom ellen; mert ha kifogyna, akkor meg volnának ám löve a munkásvezérek ő nagyságai. A sztrájkok a nyomorúságot csak tetézik; a szegénységet növelik; kárt okoznak mindkét félnek, s rendesen fölsülésre vezetnek. Emlékezzünk csak a chicagói sztrájkra, ahol 150.000 munkás valóságos csatát vívott a katonaság ellen. Tudom én, hogy a sztrájk néha jogos, néha célravezető; de a legtöbbször a munkás issza meg a keserű levét.

Erőszakos a halaványodó szociáldemokrácia még most is követeléseiben, s jöllehet egyre azt hirdeti, hogy fejlődés, fejlődés: mégis mindent egyszerre akar. Jól mondják azt elleneik, hogy sokkal okosabb dolog lenne kezét fogni a tisztességes ellenfelekkel és a politikai harc terén, az alkotmány sáncaiban elfoglalni az illetékes helyet; alkotni, létesíteni, amit lehet. «Jobb ma a veréb, mint holnap a tűzok», mondja a közmondás; de hát a verebet sem szokás dobbal fogni. Legyenek bármily nemes, jó céljaik, a célhoz mindig több út vezet; az okos ember pedig megválasztja az utat, amely legalkalmasabb. Az ökölharc, az erőszak kora letűnt nálunk már; de letűnt a szociáldemokratáknál is, ha elvükhöz hívek akarnak maradni, ahhoz, hogy «fejlődünk».

De még egyet mondok! Ha fejlődünk, s a kölcsönös megértés és jóindulat hódít majd köztünk: úgy-e oktalan politika az embereket egymásra uszítani; gyűlöletet, bizalmatlanságot prédikálni; minden más oldalról jövő törekvést gyanúsítani, s testvért testvér ellen úgy odaállítani, mintha

nem is egy ország, egy nép gyermekei, hanem más világrészek szülöttei volnának. Nem hiszem, hogy aki folyton szelet vet, az ne vihart, hanem csendes, májusi napot arasson.

6. Másféle különös világboldogítók. — Vagy talán világbolondítók! A főbába körül settenkednek a színen a bőgő gyerek körül még más mindenféle segítők; azokat bába-prófétáknak s hivatlan tolakodóknak hívom.

Ezeknek a mestersége a hazugság, s a talaj, melyen dolgoznak, a butaság. Csak ostoba, csendes butaságban szenvedő nép közt boldogulhatnak; mert oly zöltséget, annyi emésztetlen bolondgombát termelnek s tömnék hallgatóik bendőjébe, hogy struccgyomor kell hozzá, s még az is fálnak menne tőle.

Ez a módéja a társadalom megfejlésének különösen fiatal, tapasztalatlan mesterlegények és a földművelő nép közt járja.

Azt írja egy lap, hogy szerte az országban javában bolondítják a szegényebb néposztályokat. A posta napról-napra hozza a szegény embereknek az ismeretlen helyről eredő nyomtatványokat, amelyeknek nincsen címe és nincsen gazdája, de amelyek a legképtelenebb híresztelésekkel hintik ezt a mételyt a nép szívébe. Ha az ember elolvassa ezeket a nyomtatványokat, hamar tisztában van vele, hogy kik akarják az így elhintett mag termését learatni. Mert csak népbolondítók hirdethetnek olyant, hogy megint visszaállítják a robotot, hogy egy negyedtelket hatvan-nyolcvan forinton kell megváltani, hogy a kenderföldek, káposztás-kertek és községi földek mind új fizetés és megváltás alá esnek. Az ember csak ámul-bámul s azt kérdezi magától, hát van olyan bolond ember az országban, aki ezt mind elhiggye? Hanem azért csak rémítgetnek, ijesztenek, kísértének; ha nagy a láрма s a zenebona, majd megbomlik a nép esze.

Máshol meg ígérekkel akarják kiűzni a világ fenekét. Így tudom, hogy Hajdúban nagy mozgalmat indított egy elcsapott részeseges tanító; az állásától megfosztott, kóbor ember elhitette sok parasztgazdával, hogy a Semsey-család birtokát föl fogják oszthatni, ha akarják. Gyűlést is tartott e célból, melyen mintegy 300 ember jelent meg, s ezek a «jó madarat», ezt a részeseges korhelyt felküldték Budapestre a szociáldemokratákhoz, kik meg is ígérték, hogy le fognak menni Hajdúba. Emberünk, mikor visszajött, egész szekér nyomtatványt hozott s ő maga terjesztette a nép közt, s azzal hitegette, hogy január 14-én lesz a nagy földosztás,

aminek reménye óriási izgatottságban tartotta a népet; elmúlt már január, de meg február is; a kórhely most már alighanem azt hirdeti, hogy most tavasszal nem lehet már, de majd a jövő télen; igen télen: majd ha fagy.

Már most kérdem, van-e józan ember, akinek csak egy csipetnyi esze maradt is, aki ezeket a szélhámos csalókat, ijesztgetéseikkel s ígéretéseikkel együtt ki nem akolbólítaná, ha nála beköszöntének? Lehet-e ily svindlerekkel, ily svihákokkal szóbaállni? Kérdem: ezekben a kikopott teremtésekben találjuk-e föl azt az égis magasztalt fejlődést, amely majd mindent jótétesz? Nem tesz ez jóvá semmit, de igenis lóvá akar tenni minket. Csak osszátok szét a földet, s adjatok a kórhely tanítónak is száz holdat, vajjon nem issza-e el két-három év múlva, s akkor aztán megint azzal áll majd elő, hogy osztozkodjunk újra. Így tesznek a haramiák s a rablók is; azok is mindig osztozkodni akarnak, de dolgozni, mértékletesen élni nem akarnak.

Hát ezen a réven nem süt ki majd ránk a boldogulás napja! Nem kellenek most a világnak hamis próféták, svindlerok, lókötők, akik hiú reményekkel, álmokkal bolondítják a népet; tettek kellenek most! S ugyan hol teremnek azok?!

7. *Még egy szálnalmas figura.* — S tudják ki az? Azt a szomorú, sompolygó vén bűnöst liberalizmusnak hívják; ennél gyatrább figurát a szociális kérdés körül nem ismerek. Mert oly gyámoltalan, ügyefogyott, tehetetlen a munkás nép bajaival szemben, hogy bizony megsajnáltnám, ha amily nyomorult, oly bűnös nem volna. De bűnös a liberalizmus; elvakult, megrögzött és szívtelen, s azért nincs számára pardon.

A liberalizmus nem tud egyebet, mint azt, hogy szabadságról dudál. Teljes szabadság, féktelen konkurrencia, ez az ő jelképe; ez pedig annyit jelent, hogy aki bírja, az marja. S ki az, aki bírja? Hát akinek pénze van. Tehát aki győzi pénzzel, tőkével, annak van szabadsága; az marja és kimarja a gyöngét; annak hódol minden, s a munkásnép olyan lesz, mint a futóhomok; védelem nélkül, szervezkedés nélkül kóborol; keres munkát, eladja magát; a nagy tőke meg féktelen versenyben csak a nagyobb nyereségre néz; egymást gázolják a vállalatok, buknak vagy kartellekbe állnak, s azzal hogy élő csontok ropognak, hogy a féktelen versenyben a munkások milliói szenvednek, azzal, hogy a tőke hízlalásával ezrek és ezrek szegénységben tengődnek, kik addig ameddig

győzik, koldusbérért dolgoznak, aztán, ha nem győzik, a flaszterre kerülnek — mindezzel nem törődnek!

S mit csinál a liberalizmus? Nézi, hogy a gépek közé az ember munkáját, vérét, velejét öntik, s a gépekből mindez mint pengő pénz, mint zizegő arany potyog ki; a pénzt zsákokba kötik; palotákat építenek belőle; vasutakat csinálnak rajta; fenyőfa-kockás utcákat emelnek, a munkásnép meg végső szétzúllásban tehetetlenül, észrevétlenül hagyja magát a tőke által kiszipolyoztatni.

A munkásnak nincs szervezete, nincs védelme: a liberalizmus mindig csak a hatalmat szolgálja; a munkások védelmét, a mezőgazdák s iparosok szervezkedését úgy kell belőle s rajta kicsikarni, mintha szíjat hasítanánk a hátából. Kapálódzik, mentegetődzik, mossza a kezét, s mindig a pénz-hatalommal kacérkodik s annak kurizál. Csakhogy ha már égbe kiált a nyomorúság, mikor már a szenvedők fohászaiból vihar és dörgés támad: akkor mozdul meg nagynehezen s juttat valamit, néhány fillért a népek is.

Bámulja az ember, hogy még nem csenditettek végsőt mindenütt széles a világon ez átkozott rendszernek, s hogy még mindenütt nyögnek többé-kevésbbé a liberalizmus kancsukája alatt. Hej, ne vádoljuk sem a törököt, mikor az ötven botot veret a talpára a szegény legénynek, sem a muszkát, mikor megkancsukazza a muzsikot; mi a bot, mi a kancsuka a liberalizmus igájával szemben, melyet mi húzunk?!

Magyarország egy otromba, elmaradt liberalizmus alatt nyög. Itt a törvényhozás alig törődik a kisiparral, a mezőgazdával, a munkással. Nevetséges semmiségek azok a törvénycikkek, melyeket a milliókba kerülő országgyűlés farag a munkásnép számára. Olvasd el fönt a második cikket, hogy miért mozog a magyar föld.

S most sem jött meg még a liberális honatyáknak az esze.

Mert először nem is értenek hozzá, hogy mit kellene tenni. Nem világos példa erre Tallián Béla, Békésvármegyey volt főispánja, aki multkor azt mondta: «A szocializmussal szemben Európa összes nyugati államai állást foglaltak már évek óta, sőt törvényhozásaik évtizedek óta foglalkoznak e kérdésekkel és törvényeket is alkottak rá. Addig t. ház, a magam részéről nem megyek, hogy a nyugateurópai államok törvényhozási intézkedéseit tartanám ma szükségesnek». Jól van, Tallián úr; hát mit tart szükségesnek? «a megtorló intézkedések teljes szigorát», feleli bölcsen; magyarul ez annyit tesz, hogy zsandárt.

«Zsandárt a szociális bajokra!» ez nálunk az állambölcsőség.

Mit csinál a tömérdek pénzbe kerülő országgyűlés a munkásokért, a kisiparért, a földművelésért? kereken kimondva: semmit.

Magyarország iparállam akar lenni; millió és millió adóforintot akar az iparon kivasalni; s mit gondolsz, tisztelt olvasóm, mennyi jut ennek az országnak iparfejlesztési kiadásokra évenként? egész 416 ezer forint; a kisipar kapott belőle 50 ezer forintot, 10 ezret segélyképen, 40 ezret kölcsönbe; a nagyipar ellenben kapott 180 ezer forintot, 73 ezret segélyképen és 107 ezret kölcsönbe.

Ez magyarul annyit tesz, hogy a liberális kormány a gazdag emberek által képviselt nagyiparnak csak ajándékba másfélszer annyit adott, vagyis 73 ezer forintot, mint a szegény kisiparosoknak kölcsönbe.

Igaz, hogy a kisipar sok tekintetben nem versenyezhet a nagygal, de az a rohamos térfoglalás, melyet a nagyipar tesz, jórészen nem a dolgok természetes rendjének, hanem a liberális politikának az eredménye, mely a kisipart s a munkást elhanyagolja a nagyért, s a füstölő gyárkémények szaporodását haladásnak hirdette akkor is, ha velük szemben száz meg ezer kicsi műhely elpusztult boldogsága áll.

S van-e a liberális rendszernek mostohább gyermeke, mint a földművelés, a hazai föld s a földönfutóvá vált földműves? Nincs s nem is lehet; hiszen ép a magyar gazdák nyomorúságos elhagyatottsága hozza rángatózásba az egész nemzetet; azért pusztul és satnyul a magyar nép s felül mindenféle bolondítónak, földosztogatónak, mert a kormányhatalom elfordult tőle, s csak adópréssel reméli kötelességét a nép iránt teljesíteni.

Hiába mondogatják a liberálisok: mi is akarjuk a nép javát; az ígélet szép szó, ha megtartják úgy jó; de a szép szavak írott malasztjából meg nem élünk, s ha tette kerül a sor, akkor a liberalizmus nem tud mást, mint azt, hogy nagy a világ, éljen a szabadverseny; s akkor a kisipart, a kigazdát, a munkást agyonversenyezik a nagyok.

Azért száz szónak is egy a vége: bolond kisiparos, kigazda, munkás ember az, de bolond az a hazafi is, aki a nép nyomorát látva, mégis a liberalizmus szép szavait hajtogatja.

8. *Hol az igazi gyógyszer?* — Megmondom egy szóval: a keresztényszocializmusban.

Miért keresztény s miért szocializmus?

Azért kell szocializmus, vagyis társas szövetkezés, mert az egyes ember meg nem állhat, s elfújja őt a gazdasági verseny; de azért is, mert az embert társadalomba teremtette az Isten, hogy ne legyen porszem, hanem hatalmas épület, hogy ne legyen szélről söpört, földönfutó levél, hanem törzsökös tölgyfa. Az emberiség egy nagy test; az emberi társadalom nagy szervezet, következésképp a gazdasági téren is szervezettnek, összefüggő testületnek kell lenni; s ezt a célt a szövetkezés által érjük el.

Ezt gondolom, minden gyerek megérti; s nincs az a német buksifejű filozóf, ha ezer könyvet is írt volna össze, aki ezt az igazságot megdöntené. Ez tehát az egyik kérdésre a felelet.

Hát a másik mire jó? vagyis mire való s mit jelent a «keresztény» jelző?

Jelenti a keresztény igazságokat: a vallást, az erkölcsöt; névszerint a szeretetet, mértékletességet, igazságosságot, türelmet és türelmességet, melyeknek a kereszténység egyedüli biztos alapja, s melyek nélkül társadalmat, összetartást, egyetértést, szövetkezést teremteni nem lehet.

Ezt röviden megmagyarázom.

Mi a liberális garázdalkodásnak és embernyúzásnak az alapja? Az önzés, a szeretetlenség, az igazságtalanság; egymást agyonversenyezni, legázolni, eltaposni, elnyomni. Ebből a lyukból fúj az a bűdös, mótelyes szél és szélvész, mely az emberiséget jelenleg nyomorgatja.

Már most, mi fog ez ellen segíteni? A szeretet, az igazságosság, mely sehol élesebben nincs kifejezve, mint a kereszténységben; sehol szentebb kötelezettséggel nincs a szívünkhöz kötve, mint az evangéliumban. Kedves olvasóm, ha a világ baja igazán az önzés s az embernyúzó igazságtalanság, miért fáznak sokan a keresztény szónak hangoztatásától? Miért bizalmatlankodnak a kereszténység ajánlgatásával szemben, s azt mondják: nem kell keresztény szocializmus, csak merő szocializmus? Nem tűnnek-e föl ezek a próféták is gyanús fényben? Abban a fényben, hogy vagy nem akarnak egész határozottsággal a nép javáért sikraszállni, vagy nem értenek hozzá eléggé?

Talán azt mondják: eddig is volt kereszténység, s nem segített rajtunk! Jóakaró ellenfelem, hallgass rám: volt igen, megvolt a kereszténység, de elfordultak tőle, s az aranyborjúnak áldoztak; túlcitálták szép szavakkal, szabadsággal, liberalizmussal; gebulyát ettek s megvesztek; de

most látjuk, hogy a bolondját járták, s azért vissza akarunk térni a testvéri szövetezés mezejére, s ennek a szövetezésnek az alapjait, az elveit sehol sem találjuk meg oly erőben és érvényben mint épen a kereszténységben.

A vallásos népek, föltéve, hogy műveltek s nem elfogultak, ezek az igazi erőteljes népek. Vallástalan és erkölcstelen emberekkel sehol semmire sem megyünk. Erkölcs nélkül a műveltség sem használ; legtöbb esetben könnyelművé és frivollá teszi az embert. Tényleg úgy-e a mult században is az a szabadság, mely egy ringyót állított az oltárra, a szabadverseny kihirdetése által az embert ember ellen uszította s a testvérekből vadállatokat csinált; s ismét: az a szabadság, mely a munkás szívéből kiveszi a hitet, az legtöbbször lumpot csinál belőle, s lump-néppel nem boldogul senki emberfia a világon. Azért nevetjük mi a szociáldemokratákat, kikhez szívesen csatlakoznak a lumpok, dologkerülők, mértékletlenek, akiknek az az evangélium tetszik, hogy «osztokodjunk». Hiába, ilyenekkel nem boldogul a világon senki. Lumpokkal, korhelyekkel, munkakerülőkkal, kötelesség-feledett néppel nem csinálhatunk semminemű szocializmust.

Ismerek egy kőművest, akinek öt gyereke van; télen koldul valamennyi s hegyibe ő is; nyáron pedig van hét, mikor csak borra nyolc forintot költ. Tessék ily emberekkel boldogulni. Szedjék össze az embereiket a szociáldemokraták; ha kiveszik szívükből a vallást, nem boldogulnak, hanem növelik a bajt.

A világot nem lehet parancsszóra megfejteni; ahhoz munka, ahhoz kölcsönös jóakarat és méltányosság szükséges. Erőszakkal tehát e téren boldogulni nem lehet, hanem csak erénnyel. Az erénynek pedig a legtermékenyebb talaja a vallásosság. A munkás nem fog mindjárt 5—6 frt napibért kapni; igényeit tehát meg kell szorítani; felesége selyemben, pucban nem járhat; négy tál ételre s hegyibe feketekávéra nem kerül; korcsmázásra, kávéházak és színházak látogatására sem kerül egyhamar. A munkás hiába hangoztatja: nyolc órát dolgozni, nyolc órát szórakozni, nyolc órát pihenni; kár, hogy nem teszi hozzá: és nyolc forint fizetést naponként; hanem igen, igazságot hirdessünk fölfelé s lefelé; tekintsük a szegényekben, a munkásban testvérünket; legyen a gazdagnak szíve a szegény iránt, s a szegény érdemlje ki a közvélemény méltányoló ítéletét.

Ezt biztosítja számukra az igazi keresztény érzés. Ne szítsuk az elégedetlenséget; ne hozzuk, ne sodorjuk bele a

munkást abba a lehetetlen helyzetbe, hogy megtagadja az Istent, a vallást, az erkölcsöt, a hazát ; vadállatok nem képesek építeni, csak rontani ; legkevésbé képesek pedig bizalmat és rokonszenvet kelteni.

Nem is akarják ezt a szociáldemokraták ; azért vetik meg a vallást s írtják ki programjukból a «keresztény» szót. Hej pedig szeretnénk szeme közé nézni annak az embernek, ki a munkásnépet emelni akarja, de az erkölcsiség leghatalmasabb támaszát, sőt egyetlen alapját : a kereszténységet kicsinyli.

Azért én azokat a jó embereket, kik a munkáson segíteni akarnak, de a keresztény elveket nem akarják : nem értem és sajnálom. Sajnálom, hogy cérnaszálakkal dolgoznak ott, ahol minden szakad, kivéve azt a kötelet és köteléket, melyet Krisztus Urunk sodort. Ezzel kötjük mi össze a repedező világot ; ezzel kötjük ki hajónkat egy jobb jövőnek révpartjához.

De a keresztény elvek csak az alapot nyújtják, csak a követ és a maltert adják ; azon az alapon s abból az anyagból kell építeni.

S mit építünk? A szövetkezést építjük ki s a munka és munkás jogainak védelmét.

Teljesen egyetértünk itt azokkal, kik azt mondják : a társadalmat gazdasági téren kell megreformálni. Ez legyen a jelszó, mellyel a munkásnép elé állunk. Jobb sorsot kell számára biztosítanunk, s egyelőre azt nem lehet másképp mint a szövetkezetek által. Tehát mennél több hitelszövetkezetet, fogyasztási szövetkezetet, takarékmagtárt, munkásegyletet. A legnagyobb izgató a rettenetes szegénység, mely terjed ; ezt a szegénységet kell megkötnünk erényes, józan, mértékletes élet által, s azután gazdasági érdekeinknek biztosítása által a szövetkezetek révén.

Ezek a szövetkezetek szolgálják elsősorban a hitelügyet. Semmit sem tettünk még a kisipar hiteléért ! A nagy vállalkozó kaphat pénzt 4—5 százalékra ; hányra kap a kisiparos? Hány van köztük, aki épen nem kap? Vajjon, ha meghagynók a nagyiparnak minden egyéb előnyét, mellyel bír, de a hitel tekintetében egy vonalba állítanók a kisiparral, nem zsugorodnának-e össze a zsíros osztalékok ; a virágzás, mellyel most nagyra vannak, nem csapna-e át az ellenkezőbe? Nyolc és még több százalékra menő kamatot a nagyipar sem képes fizetni, pedig erősebb. Ha a hitel szervezve lesz, sok ezer kisiparos nyeri vissza azt, amit ma tagadnak tőle, — az életképességet.

A községi hitelszövetkezetek is remekül beváltak. A pénz otthon a falukban 5—6 százalékba kerül. S az adósok, mint a szövetkezet tagjai és részvényesei voltaképen maguknak fizetik a kamatot. Egy-egy üzletrészt még a koldus is megszerezhet magának, mert ha naponként egy krajcárt tőkésít, öt év alatt egy teljesen befizetett üzletrésze van, és mivel az első hatos befizetése által a szövetkezeti tagság minden jogát és előnyeit is élvezi: alig lesz rá eset, hogy a többi krajcárt félre ne rakja.

Millió és millió embert lehet megmenteni a kis szövetkezetek által. Azért ha a szövetkezeti törvényt ez az országgyűlés meghozza, húsz év alatt a magyar gazdák helyzete is meg lesz szilárdítva!

A hitelszövetkezethez mint törzshöz csatlakoznak másféle szövetkezetek, úgy mint a fa beléhez évenként a gyűrűk; takarékmagtárak, közös eladásra, és nagyban való vételre alakult vagy fogyasztási, gyümölcs-értékesítési szövetkezetek. Ezek által a népben is fölébred az összetartozás érzete s érdekeinek észrevérese; míg anélkül bambán s bután áll oda fejős tehénnek azoknak kezei elé, kiknek elvük, hiszekegyük a prédálás és kifosztás. A szövetkezés által kapunk értelmes népet! A munkásnép okulni kényszerül, s ha nem akarja, hogy bőrére mások alkudjanak az ő hozzászólása nélkül, szervezkedik s nem tépeti magát rongyos koldussá.

A szövetkezés tehát a keresztényszocializmus egyik főpontja.

Egy másik irányelv: a szociális törvényhozásnak kiépítése.

A munkást védeni, emelni, művelni s jogaiban sértetlenül meg kell óvni, s ezt a nagy érdeket a törvényhozásnak kell szolgálnia.

A liberális kormányok ehhez annyit értenek, mint a hajdú a harangöntéshez. Rengeteg sok mulasztás terheli a kormányt, amely nyugalommal nézi a magyar munkások szenvedéseit. A mi törvényhozásunk ezen a téren oly gyarló, lyukas hólyag, hogy egyre szaporodnak mindenütt a koldusok. A mi elvünk e részben az, hogy pótoljuk ki törvényhozásunknak ezt a hiányát, s hozzunk törvényt minél előbb a balesetbiztosítás a rokkantság és aggság esetére való biztosításra nézve. Nem, Tallián gyarló nyomaiban akarunk mi járni, ki nem látja szükségesnek a törvényhozás intézkedéseit, hanem a művelt nemzeteknek példája után, amely példa okvetlenül megindítja a mi munkás-szerető törvényhozóinknak szívét.

Továbbá, mivel a munkások bőréről van szó, a keresztényszocializmus arra akarja nevelni a munkásokat, hogy ők maguk legyenek képesek érdekeiket megóvni s ők maguk legyenek saját ügyeiknek intézői. Azt akarja tehát, hogy méltó képviselőjük legyen ; hogy a kisiparosok és a munkáosztályok is képviselőt nyerjenek a kereskedelmi és iparkamarákban, minthogy a jelenlegi körülmények közt ez nem lehetséges, s hogy képviselőjük ne a szolgalelkűség vagy a tehetetlenség és gyámoltalanság formájában nyögjön, amilyen bizony a most dívó ipartestületek intézménye is.

Szeressük a népet, s fogjunk vele kezét. Fogjunk kezét azért, mert tiszteljük, szeretjük, de azért is, hogy emeljük és segítsük. A nagy angol szocialista, Carlyle megmondta, hogy a világ el van ítélve s a kárhozát útján jár, mert Krisztustól elfordult. Igaza van ; de a keresztény szocializmus hozzá akarja ismét fordítani, s meg van győződve, hogy ezt csak vállvetett munka s igazi szeretet, mély vallásosság, szolid erkölcsösség, fölvilágosítás és művelődés által teheti.

Ez a mi zászlónk ! Nem lobogtatjuk, hogy megtévesszünk, hanem, hogy boldogítsunk ; s aki más nézetten van, azt nem gyűlöljük, hanem kérjük, hogy a nagy, szent ügy érdekében, a munkásnép boldogulásának érdekében értsük meg egymást s legyünk méltányosak egymás törekvései iránt. Mindezek után :

Éljen a keresztény-szociális reform !

A keresztény szövetkezetekről.

(1899)

Mélyen Tisztelt Uraim ! Ha már összekovácsolták a gépet, nem mozdul, míg bele nem eresztjük a gőzt, annak a gépnek a lelkét, azt az erőt, mely aztán magát és utána az egész vonatot, akármilyen terhes legyen, megindítja. Ebben a rendkívüli fontos mozgalomban, mely Magyarországra nézve a szociális mozgalomnak egyetlen tere, lelkesülés, érdeklődés, hozzáértés és mindennekfelett áldozatkészség kell. Agitációt addig, míg apostolokat nem nevelünk és azokat a lélek tüzével meg nem kereszteljük. Azért t. uraim ! ebben a kongresszusban is én elsősorban az agitációnak egy eszközét látom. Mindnyájunknak ebből a teremből úgy kell kiindulni, kimenni, mint kimentek hajdan azok az apostolok a Sion-hegyen levő teremből, megkeresztelve lélekkel, mély meg-

győződéssel és áldozatkészséggel. Azért, miután ezen agitacionális szempontot akarom javaslataimban szolgálni, néhány magasabb szempontot kell kiválasztanom, ahonnan kegyetek is belássák ennek a mozgalomnak nagy fontosságát, messze kiható gyűrűzését és amely szempontokra állva kegyetek is mindnyájan az életküzdelem vágyának lelkével telnek el.

Mindjárt belemegyek e dologba. Ez a szövetségzeti mozgalom végelzűllés és elszegényedés elleni mentő harc, amelybe beleállani a legnagyobb magyarnak, Széchenyi Istvánnak ideális gondolatával kötelességünk mindnyájunknak. Volt a középkorban erre az államnak, de volt az egyháznak is nagy szíve, volt sok jogásza és moralistája. De az a sok ember, ami a gazdasági életet illeti, csak egyet lesett, azt, hogy a *nemzeknek, népeknek vampírja, az uzsora*, ki ne fejlődjék. És mikor a gazdasági fejlődés következtében az tényleg kifejllett, vagdosta szárnyait, lekötötte ezt a szívtelen aranyvampírt, igyekezett az uzsorának vasbékókat, exkommunikációkat a nyakába varrni, csak hogy ne mozdulhasson, mert tudta, hogy ez vért szív, még pedig nem egyesekből, de nemzetekből. Valamint a vampír, jóllehet inkább mesebeli denevér, mint az állatország alakja, az alvó embert megtámadja, legyezgeti szárnyával, édes álmképeket ébreszt fantáziájában, de azalatt kiszívja véré, épúgy a nemzetek vampírja, az az arany szörnyeteg, legyezgeti az alvó nemzeteket, nem mindenütt csak a fejöket, azoknak gyönyörű városokat varázsol, gyárakat, múzeumokat, körutakat, Andrássy-utakat, és mialatt ezt teszi, csak hogy mélyebb álomba ringassa, kiszívja a nemzetek véré, hogy azok elfonyadt tagokkal végleges szegénységben hervadjanak el. De mind hiába! Széttörte a vampír békóit, és ebben a szabadság körében, mikor a szabadság vágya minden rácsot, rekeszt, sáncot széttört, kiosont ez a vampír, ráült a nemzetre és fojtogatja kétszáz, de főleg száz év óta.

Szabadság! Szabadság! Valamint régen a diadalt ülő hadvezér először ment be a diadalkapun, de utána jött a sok csőcselék, épúgy most, midőn az igazi szabadság bevonult a nép lelkesedése diadalkapuján, utána bevonult sok csőcselék, munkakerülő, sok szimatoló, az a sok *szenzá*, az a sok *közvetítő*, és a szabadság tényleg nagy szolgasággá lett s pedig a szolgaság legérzékenyebb pontján, a gazdasági életben. Hát ha a nemzetnek tényleg véré szívják, akkor a gazdasági élet vére a pénz, és ha a nemzetek fel nem ocsudnak, fejeiket ki nem józanítják, akkor mi lesz velünk? Mi is hűlő

tagokkal nemsokára hullák leszünk. A keresztény szövetkezetek immár dupla elvből is kiállanak, homlokukat, azt a próféta-, azt a vashomlokot szegezik neki és azt mondják : itt rendet kell teremteni, mi továbbra magunkat szipolyozni nem engedjük. Nekünk társulnunk kell, szövetkezetekbe kell állanunk. Így kiheverhetjük még ezt a nagy vérvesztéséget, és majd hozzáfogunk erős karral, hogy boldogulásunk új házhelyét, új otthonát felépíthessük. És ez a mozgalom egy szálla a nemzetközi hatalom szemében. Nézzék, már a győri iparkamara mozog, már a pesti iparkamara mozog. Hát miért fészkelődnek, méltóságos urak? Azért, mert érzik, hogy a hatalom kiosont először a zsebükből, azután kezükből. Nekünk ez a fészkelődés merő buzdítás. Az a jó, hogy fészkelődnek ; annál puhábban ülünk mi.

Hogy ezt a mozgalmat igazán általánossá tegyük, mindnyájunknak, főleg a vidéken a papoknak, lelkészeknek s annak az intelligenciának, melynek esze még nincs *megmértelyezve* a liberalizmustól és liberális nemzetgazdaságtól, kezét kell fogunk.

T. Uraim ! Elszorul a szívem, ha Pesten járok, ha nézem azokat a cégéreket. Ó aranyos Magyarország ! és alig talállok egy nevet, legfeljebb ilyen : *Szüts és Náthán*. Ha nézve a cégéreket látom, hogy ez is német, az is német, hogy Magyarországon *Budapest*en a *vagyonnak 80 százaléka már nem a mienk, már másoké*, akkor felkiáltok : itt már tenni nem lehet ! De a vidék, az a mi terünk. Onnan szívja ez a méregfa, nem mondom, hogy tölgyfa, azt a nedvet és vért, azokból a vidéki falvakból. Ha nekimegyek ennek a fának, biztos, hogy bezúgom a fejemet, de ha elvágom a gyökerét, biztos, hogy a fa elszárad. A vidék az igazi erő ; a gazdasági élet újjáébredése is ott fog megszületni. Természetes azonban, hogy az a járatlan nép tőlünk várja a nevelést a gazdasági élet terén. Ha a pap a templomban koldusoknak prédikál, az az erkölcs is koldus-erkölcs lesz. Erőtlen népek, melyeknek nyakán nem lóg az üres tarisznya iszonyú terhe, képesek csak erkölcsiségre, vallásos haladásra. Azért farizeus az a pap, ki azt mondja, hogy nem engedi meg ruhája, hogy leszálljon a gazdasági élethez. *Legyen az egyház a nép pártján mindenütt és mindig*.

Erre nézve a következő határozati javaslatot vagyok bátor előterjeszteni :

«A kongresszus a szövetkezeteknek törvényben biztosított intézményei ellen minden támadást határozottan

elitél és azt a nép java és gazdasági függetlensége ellen intézett merényletnek nézi».

Azonban ezen általános, mintegy nemzetközi szemponton kívül, van Magyarországra nézve egy különös szükséglet, mely a szövetkezeti mozgalmat sürgeti. A magyarok ugyanis nem lelkesülnek úgy a munkáért, mint az angolok, a németek. És pedig azért, mert nem voltak arra nevelve. Széchenyi István volt az első, ki ezen a léha felfogáson nagy sebet vágott. De miután ezen iránynak utat tört, a hivatalos Magyarország ráállt a nemzetközi munka útjára, fejlesztette a gyári ipart, a hitelügyet, de egy nagy hibát követett el, hogy a munkát, a gyári ipart nem nemzetiesítette.

Nekünk van modern törvénykönyvünk, de a nemzeti szellem még mindig <nem> lelkesül ezért az irányért; pedig nem elég törvényt teremteni magyar nyelven, magyar szellemet kellene teremteni törvény nélkül.

A magyar nép tehát mindezen tekintetekben rászorul a nevelésre. Már most, hogy neveljünk? Ha azt tekintem, hogy a milleniumot ülő Magyarország egy végzetes *ezresre* mutat, t. i. hogy a bankok és hitelintézetek száma ezer, akkor valóban megdermed bennem a vér; mert tudom, hogy az ilyen haladás csak virág lehet, de virága annak a mocsárnak, amely tulajdonképen mérgezett talajból fakad. A tőke, az nálunk idegen; ami nem idegen, az a kamat, melyet érte fizetünk. A fizetés az magyar, honi, de a tőke német, angol és mindig nemzetközi. Nekünk tehát nevelnünk kell a népet; de iskolába, azokra a kemény padokra, hol tizenkét éves koráig a lelkét is megunt a gyermek, a népet visszaterelni felesleges, hanem van a népnek egy más iskolája a gazdaság terén, ez a *szövetkezet*. Következőleg, ha tényleg kell a magyar elhanyagolt népnek, a magyar elhanyagolt munkásnak iskola, itt van az iskola, tárjuk ki kapuit. Erre nézve ezt bátorodom ajánlani:

«A kongresszus a szövetkezeti eszme felkarolására hívja fel a szociális irányban tevékeny férfiak figyelmét, s a szövetkezeteknek minél gyorsabb elterjedésében a népmentés apostolatát üdvözlí».

Még egy ok miatt van szükség a szövetkezetekre. A gazdasági életben, amint az tényleg modernizálva van, vannak tátongó sebek, de ezek legfőbbjét e szóval jellemezhetni: *közvetítés*. Mi az a közvetítés? Ami a pióca a testen, ami a gomba a fán, az a közvetítés a gazdasági életben. Ki az a *közvetítő*? Aki nem dolgozik és legtöbbet szerez, ki az árút

átviszi a termelőtől a fogyasztóhoz, nem ad hozzá semmit — dehogyan: a borhoz vizet, a vízhez denaturált szeszt, a liszt-hez gipszet és babőrleményt — és mégis legjobban jár.

Hát mire jó az a közvetítés? Hogy az, aki nem verejtékezik, aki csak spekulál, az szedje az aranyat annak a kezéből, kinek verejtékéből a tőke lesz? A nemzetgazdasági életnek ezt a sebet akarjuk bekötni. A szövetkezetek annak a keresztény filozófiai elvnek érvényesülését sürgetik, hogy a munka terméke legyen a munkásé, a munka gyümölcse legyen a termelése, és ne ékelődjék folyton közbe a hálátlankodó közvetítő. Azt mondják, hogy mi is szociálisták vagyunk. Hát Marx Károly jeles szociálista több jó mondása közt azt mondta: *«Das sind die Juden in den Poren der Polnischen Gesellschaft»*. A közvetítő az élősd. Megélünk mi ezen élősd nélkül is, sőt jobban is.

Ha az ember körülnéz, mindenütt csak üres van jótékony intézményekben; jó volna, ha ennek a szegény Magyarországnak kulturális, jótékony, karitatív intézményeire kerülne néhány csepp abból a tengerből, melyet lecsapolnak mások, a nélkül, hogy nekünk abból hasznunk volna.

Azután még egy: a munka egészen erkölcsi dolog, azt nem szabad csupán üzleti szempontok szerint traktálni. Azon nem botránkozom meg, ha a vagonon az van írva: 6 ló = 36 ember; de mikor a gazdasági élet belemarkol az erkölcsibe, ott merően üzleti szempontokat érvényesíteni nem járja. Az ember nem gép, az ember nemcsak nem kisebb mint egy lóerő, hanem az ember először is egy erkölcsi lény; ezért hangoztatják a praxis emberei is, hogy főleg az *ítél-mérést* kell a szövetkezeteknek megszerezni, mert az itálmérés voltaképpen nem üzlet, abban sokkal több erkölcsi elem van, mint üzleti. Ezáltal lesz a korcsma úr a falu felett; s akié a korcsma, azé a hitel, s kié a hitel, azé az uraság. Annak a szűknakú pálinkás butykosnak üvegcsatornáján úszott el a magyar nép gazdasága. Következésképpen, ha akarja valaki Magyarország gazdaságát előmozdítani, az ne annyira a Duna-szabályozást tűzze zászlajára: nem a víz viszi el Magyarországot erejét, hanem a pálinka. Hogyha azt mondják, hogy csatornákkal lehet előmozdítani egyes vidékek gazdasági érdekeit, akkor legfontosabb, hogy azt az üvegcsatornát, annak a pálinkás üvegnek nyakát vágjuk szét; akkor megmarad számunkra a gazdaság! Tehát a közvetítést korlátozni és a magyar nép gazdasági sebeit kötözgetni akarjuk. E célból vagyok bátor ajánlani:

«A szövetkezeti intézményekben látjuk a nép gazdasági fejlődésének hathatós eszközét, azért ezen intézmény fejlesztését és új jogosítványokkal való felruházását, milyen például az italmérési engedély, sürgősen kívánjuk».

Ezekkel voltam bátor javaslatomat előterjeszteni. Azzal végzem, mivel kezdtem. Nem az intézmény, nem a határozati javaslat, hanem az ember, a lélek bír fontossággal. Hogyha tényleg ezeket a bajokat átérezzük, ha ezek az állapotok, amilyen szégyenletesek egy közönségre nézve, sajnósebbé válnak a mi szívünkben és lelkünkben, ha a mi könnyünkben tűzzé lesz, hogy mi nem tűrhetjük a koldusságunkat; akkor ne panaszkodjunk, ne sopánkodjunk, hanem tegyünk, cselekedjünk; itt vannak a szövetkezetek, változtassuk szeretetté az ígét, hiszen csak az a szeretet, amely megvált. Legyen a szövetkezeti eszme megváltó eszme, mely a magyar népet megváltja a békókból, melyek nem vasból, hanem agyagból vannak. Legyen a szövetkezeti eszme egy *haladó eszme*, mely a magyar népnek nemcsak gazdasági, de erkölcsi, értelmi haladását is biztosítja, legyen az *egy nemzeti eszme*; mert csak az a nép bír boldogulni, amely gazdag, de gazdag a munkában, gazdag, hogy erkölcsileg érvényesüljön, gazdag, hogy emberekhez méltó életet éljen.

A sajtó feladata a modern harcban.

(1903)

Pünkösd már sok volt a világon. A keresztények pünkösdjén leereszkedett Isten lelke; ezen pünkösd előtt is, utána is, sokan, sokféleképen ünnepelték pünkösdjüket. Mindegyik tűzzel dolgozott, apostolokat avatott; de az egyiknek tüze nemcsak melegített, hanem vakított, nemcsak fejlesztett, hanem lázított; mindegyiknek szenvedélye volt a terjeszkedés, természete a térfoglalás. Volt a reneszánsznak pünkösdje. Egy addig ismeretlen szellem hevítette az emberiséget, mely látni kezdett, amit addig nem látott, csudálta a rétnak, a mezőnek, a tájnak színeit, a természetnek eddig néma, most hangos tájait. Volt a francia forradalomnak is pünkösdje. Ez a szabadságnak őrvongó szellemétől megittasodott ember pünkösdje. Volt ott is tűz, amely gyújtott, rombolt, míg végre áldásos vívmányokat is teremtett.

Úgy látom, hogy a mai világban is pünkösd van. A szellem ébred, de még vajúdik. Látok titokzatos, homályos

szavú profétákat. Még nem értem őket, de úgy érzem, hogy fellépésük emancipálni akarja az embert a régi hit, a régi eszmények alól.

Minden pünkösöd megteremti a maga orgánumát; az új pünkösöd a művészetet, az irodalmat s főleg a sajtót használja. Carlyle azt mondja: «Ami a középkorban volt a pápa, a püspök, a zsinat, az ma egy személyben a sajtó.» Ha ez hősies túlzás is, annyiban mégis igaz, hogy ami gondolat emeli a lelkeket, az mind itt bizsereg az ólmos betűk sorai-ban, az itt valósul meg, itt ölt testet. Ami nagy gondolatok vannak, azok tért foglalni épen a sajtó által akarnak; és azért ezt a szervet felhasználja minden irányzat és törekvés: a politika, gazdaság, vallás, nemzetiség. Mind, mind itt harcol, itt küzd; és ha nem is titánok harca ez, de minden-esetre a felaprózott gondolat küzdelme.

Ezt a szervet nekünk is fel kell használnunk, ha élni akarunk! Nekünk is a nyilvánosság terére kell állítani az új gondolatok bűvös keretében a magunk igazát. De mindenek-előtt ismernünk kell korunk irányát és ideáljait. Korunk iránya a racionalizmus. Az ember mindent tudni, érteni, látni akar, mert az ő bálványa: az ész, a tudomány. Hisz ennek köszönjük azokat a nagyszerű vívmányokat; a tudomány a mi megváltónk számtalan bajtól, ez üldözi és öli a betegsé-gek csiréit, a bacillusokat, ez igázza le nekünk a tenger hul-lámaikat és a villámot! Nem szabad a sajtónak, a katolikus sajtónak sem a modern tudomány ellen harcolni; nem szabad ezt, noha még törtető irányzat, ignorálni; nekünk az új idők-nek kíméletlen igényeit ki kell elégítenünk. Megteszi ezt a másik sajtó is, de ugyanakkor azt mondja: «Ez az élet és semmi más!» De nekünk ez nem elég! Mi érezzük, hogy más ideálokra is van szükség, és hogy ezeket kell folytonos tevékenységben beleoltani a kedélyekbe. Nekünk az örök eszményeket kell visszahoznunk, ezeket kell az elfáradt, el-zsibbadt világba, lelkekbe lehelni. «Die Kunst braucht einen unendlichen Horizont.» Ezek a látóhatárok, amelye-ket a materializmus leír, mind szűkek: az emberiségnek kellenek örök, végtelen ideálok.

Haza, család, erkölcs, erény: mindezek a nagy gondola-tok abban a fojtott légkörben, melyet a materializmus terem-tett, elhervadnak. Adjanak nekünk égboltot! Az emberiségnek élete gyökeret ver a földben, az emberi társadalomban, de hogy kivirágozzék s gyümölcsözzék, ahhoz égbolt s napsugár is kell. Ezt az égboltot, ezt a fényt, add meg nekünk sajtó!

Ezt hozd le közénk, te új apostol, mert az emberiség különben elernyed. Szellem, lélek kell nekünk; és épen ezt hogy üti agyon az a sajtó, amely a frivolságot viseli homlokán! Ennek a sajtónak lehetetlen, hogy egy új világot teremtsen; nyomában csak erkölcsi nyomorúság s hazugság terem.

Nálunk megvannak az eszmék, de mit használ, ha testet nem adunk nekik? És hogy kell nekik testet adni? Emberek által, akik a szónak hatalmával, sercegő s mégis szárnyaló acéltollakkal rendelkeznek s tudják világgá küldeni eszméiket: ezt a sajtótól várjuk! Már Plátó mondta: «Nem lehet eltalálni az örök eszményekhez, nem repülhet a madár sem az ég felé, ha csak egy szárnya van». A léleknek is két szárnya van: az ész és a szív, a tudás és az intuición, a tudomány és a hit! Ezek a kornak bálványai, eszményei: «Weisser Marmor, blauer Himmel, rote Rosen, duftige Luft»; ez a szép világ. Ezt énekli Goethe, ezt játsszák az operában, erről írnak foliókat — nem középkori foliánsokat, hanem a modern sajtólapokat. A filozófok a szépnek fogalmát határozzák meg, s buzdítanak, hogy élvezzük a természetet; ne menjetek — mondják — a sötét kriptákba, hanem fel a hegyekre! Szép föld! Előállanak a tudósok és kifejtik az igazság fogalmát, a jónak fogalmát. Ne menjetek a kinyilatkoztatáshoz! Itt van a mi morálunk: nem ad-e az felséges eszményeket? És az ember nem is akar most mást, csak embert. A történelem egészen emberi történelemmé lesz, minden zónában és korban és népnél a merőben ember iránt érdeklődik.

Mennyi sok igazság van ez eszmékben, és mily könnyen támad az ellenszenv a katolikusok közt ezen irányzat ellen! Pedig mi nemcsak «in Jesum Christum» hiszünk, hanem «et in unum Deum Creatorem»; a teremő Istenben is! Az embernek nemcsak ott túl, hanem itt a földön is vannak feladatai! Nem szabad a mennyországtól elfelejteni a földet; aki pedig elfelejti, az a lábai alól a talajt elveszíti. Csakhogy a baj a túlzásban van, s túlzott gondolatokkal van telítve a világ. Mintha lázban volna; szinte érzem a modern emberiség üterét, dolgozik benne a szenvedély, mely a föld szeretetét bűnös kéjjé fokozza s csak élvezni vágyik. Ime, mily piszkos ár hömpölyög végig a világon, mely nem kerteget s réteket, hanem az ember erkölcsi világát önti el, s nyomában hervadás s lemondás, s buja kéj terjeszti ki uralmát: hogyan tudja megigézni híveit? Nézzék az irányzat sajtóját, olvassák a vezércikkeket, melyek felpanaszolják a

világ rothadását — és három centiméterrel lejjebb, a «tárcá»-ban a piszokban lubickol! Nézzék csak: a lap «szellemi» részében az író lelkesít az élet ideális javaiért, hátul meg a hirdetésekben a kiadó eleven húst árul, emberhús-mészárszékot nyit!

Mennyire kell ellengátakat emelni! Rothadás bacillusa, gomba van elég! Erős bükk, tölgy, pálma kell nekünk! Erre csak az a sajtó képes, amelyet egész irányzatában, az első betűtől az utolsóig az erkölcsi törvény foglal el. Az ember, mikor frivol lapjainkat olvassa, rossz légkörben érzi magát. Egészségtelen, poshadt légkörben, sírok és nem tavaszi barázdák közt. Az egészségtelen embereknek egészségtelen légkörük van. A jó és rossz tudás fáját állítjuk fel, mikor ezen lapokat bevisszük a családjainkba. Önök ezen fa alatt sétáltatják el gyermekeiket, kísértésnek teszik ki erényüket. Nekünk nem kísértés, hanem lelkesítés kell. Nekünk nem kell e fának gyümölcséből. Egészséges, romlatlan emberekre van szükségünk, erőteljes, lelkes szellemre; és ilyeneket akarunk mi a jó sajtó felvirágoztatása által nevelni. Kérem önöket, pártolják ezt a sajtót. Ne mondják, hogy a katolikus sajtó még inferioritásban van. Nem lesz inferioritásban, ha önök pártolják.

Valamikor azt mondta Schopenhauer: «Meg kell írni egyszer a tragikus irodalomtörténetet is». A katolikus sajtó emberei beszélhetnének erről a tragikumról. Mennyi lelketlenséggel, érzéketlenséggel kell megküzdenniök, hogy elveiknek utat vágjanak, s mégis dolgoznak, mert érzik, hogy fejük felett villámokkal terhes felhők tornyosulnak. Övjon meg az Isten minket a fenyegető pusztulástól, az enyészet sötét szellemétől, melyet naggyá neveltünk saját pénzünkön! Kérem önöket, működjenek közre e szent ügyben; egyesüljenek, s meglátják, sokan leszünk; egymásután jelentkeznek majd s mondják: Én is itt vagyok.

Vágyódjunk, törekedjünk a jobb után! Tolsztoj mondja: «Olyan vagyok, mint a fészkből kiesett tollatlan madár, amely anyja után sipog». Hát bennünk is van jobb érzés. Lelkünk vágyik egy tisztultabb érzés, egy nemesebb világ után. Nos, ez a régi pünkösdi tűz, ez a romlatlan erkölcsi érzés. Legyenek meggyőződve, ez a pünkösdi tűz nem oltja ki a tudomány virrasztó lámpáját, nem oltja ki a technikai haladás kovácsműhelyének tüzeit, hanem lánggá szítja és szárnyakat ad a vergődőnek, hogy mikor gyenge, teljes fejlettséget nyerjen és vonszoljon másokat is előre a magasba.

Tegyünk egy szent fogadást : A pünkösdi fényt és ne a sötétbe vesző sugarat kövessük ! Ne azokat a nagy tehetségeket kövessük, kik mindenütt s mindig csak sötét éjjelt látnak — ahhoz a vakság is elég ; ne azokat a hatalmasokat, akik «titánok», de szellemi epigonokat nevelnek : hanem azokat, akik hitre, reményre, bizalomra, erényre tanítanak s megújítják a föld színét. Uraim, verjünk lelket a szóba, adjunk lendületet s szárnyalást a tollnak, mely a magyar közszellemet ideális magasba emelje !

A szövetkezetekről.

(1904)

A világ vágya : a teltebb, gazdagabb kultúra ; azt szolgálja a gazdasági élet mint alapja, mint gyökere a nemzetek életének. Kulturális élet és gazdasági munka együtt jár. De magát ezt a gazdasági életet s a termelést s a társadalmi szervezkedést nagy gondolatok irányítják, melyek szerint módosul, alakul termelés, munka, társadalmi szervezet, melyek bele vannak szőve a társadalmi életbe, s melyek uralma jellemzi a kort, s a maga képére s hasonlatosságára teremti a világot.

E nagy szellemi irányok váltakozva érvényesülnek, s két szóval jellemezhetők : individualizmus s szocializmus, az én s a társadalom ; az elszigetelt energia s a szövetkezés ereje.

Ezidőszerint a társadalmi irányzat lép föl hódítólag, legrikítóbban mint szociáldemokrácia, mint radikális munkas termelés-társítás; föllép azután mint mérsékeltebb revizionista társadalom-alakítás; végre mint tartózkodó, okos, alkalmazkodó szociális reformmozgalom, mely nem csinál nagy programokat, nem rúgja szét a világ oldalait ; de belátja, hogy a mult intézményei korhadnak, hogy a viszonyokhoz alkalmazkodva a szövetkezés erejét és hatalmát kell a társadalomba belevinnünk.

Ime a szövetkezeti eszme harcvonala : a balszárnyon a szociáldemokrácia a maga utópiáival, a jobbszárnyon a mérsékeltebb, de azért theóriákkal még bőségesen megáldott társadalmi programmok, a középben a szövetkezeti eszmének reformhívei. Ezzel szemben állnak a konzervatívok, kik a multhoz ragaszkodnak, balszárnyon a vad anarchisták Kropotkin zászlaja alatt ; a jobbszárnyon a liberalizmus, mely az egyént rögzíti s a szabadság fantomjától van megbabonázva.

Méltán mondhatom, az egész világ e két táborba sorakozik, valamint hogy tagadhatatlan, hogy ami ezidőszereint húz és vonz, ami az embert villanyozza, új reménnyel, szebb jövővel kecsegteti, ami az erőket ébreszti s a társadalmi alakulást előmozdítja, az mind a szövetkezeti eszme behatása alatt áll.

S honnan ez óriási gravitáció, s ki jelölte ki a hadak ez útját?

Mindenekelőtt a tudomány! Lendületet ad ez a szövetkezeti eszmének, az egységnek s a közösségnek mély felismerése által. Fölsimerte a természetet mint egységet; fölsimerte a társadalmat is mint nagy egységet. Nem rögzíti a nagy világ-kríziseket; neki a politikus s a paraszt, a buzogány s a kalapács egyformán értékes. Egy végnek nézi a társadalmat, egy remeknek, melyen meglátszik a faluvégi kovács kezének s a művész ujjának nyoma. Tehát az egész áll előtérben, a társadalmi, a tömörült erő vezet, s a haladást ettől várja.

Szociális lesz a művészet. Érzéke fölébredt azon kérdések iránt, melyek a mélységet fölkaparják. A költők a mélység s a szenvedés problémáit feszegetik... a nagy gondolkozók a sötétbe merednek... a festők a század szegényét hozzák öntudatra, s az emberiségnek fölébred lelkiismerete.

Szociális lesz a kultúra. Régen elszigetelt volt; fönt a felsőbb tízezer körében ragyogott a klasszicizmus, a reneszánsz s XIV. Lajos korának kultúrája, de a népet sötétség borította. Most a kultúra közszükségletté, tehát szociállissá lett.

Ezek nyomán a szociális érzés jelentkezik mindenfelé, s a gazdasági téren érvényesül mint a tömörülés szükségessége; kiállhatatlan és szegényítő a gazdasági fejletlenség; még inkább a testvérek nyomora, a nép közbaja; a társadalom fölébred; «ezek testvérek» — dadogja — s kitörli szemeiből a mámort s elhárítja lelkéről a részvétlenség ólmos terhét.

De a világáramtól eltekintve, a hazafias nagy feladatok is szorítanak rá a szociális eszme terére.

Az első maga a nemzeti érdek. Nemzeti életünk egyoldalú. Óriási egyensúly-meghibbanást tüntet föl az ország látóképe. Kultúrállamot mutat a kultúrállamnak modern, nagy segélyforrásai nélkül: fényes fővárost, rongyos falukat, züllő népet. Az ellenséges áram tényleg szétszedi a népet, a kivándorlás semmi más, mint gazdasági apály; a népek hullámai a gazdasági élet súlypontjának elhelyezkedését követik.

Aki segít a gazdasági közállapotokon, az segíti kifejleszteni az erős, független, öntudatos népet, s az igazi nemzet-államot. Magyarországon még semmi sem kész, sem nép, sem középosztály, sem értelmiség, sem ipar, sem nemzeti érzés, sem parlamentarizmus, sem tudomány, sem művészet. De első legyen az erős nép; s ezt megteremteni segíti a szövetkezés.

A nép erkölcsi ereje is csodálatosan fejlődik a szövetkezetekben, melyek bástyái a közszellemnek, az erő öntudatának, a bizalomnak és életkedvnek. Felsőbb nevelőintézetek, az értelmes népnek nevelőintézetei. Tényleg igaz a szocialista Woornit szava: «A fogyasztó-szövetkezetekből erődítéseket fogunk csinálni, amelyekből négyfontos kenyerekkel és burgonyakartáccsal támadjuk a kapitalistákat». Így támadni szabad, mert ez a támadás emancipáció és kulturális érettség.

Kell ideálisabb irányokat adni petyhüdt társadalmi életünknek is. Le kell az intelligenciának hajolnia a néphez, s a rendi társadalom nyűgét gazdasági elmaradásban hordozó népünkkel főlzabadítani. Megtették negyvennyolcban; de az csak félmunka. Ha meghagyjuk gazdasági tehetetlenségében, írott malaszt a politikai szabadság.

A politika szétválaszt; a keresztény ideális gondolat árva; repül, mint a galamb özönvizek felett; dögre nem száll; romok közt nincs maradása; de ahol új életet talál, odaszáll. Van özönvíz nálunk; viszi, sodorja a nép gazdaságát, hullákat ringat, romokat locsol; de az özönvíz apad; a szociális egyetértés olajfája kiszökdül, s ez olajfának első tavaszi hajtása a szövetkezeti kísérletezés; az ideális hon-szeretet galambja ez ággal csőrében repül felénk; biztat, vigasztal, bátorít: nézzétek, e tavaszodásnak reményében dolgozzatok. S mi dolgozunk, a szövetkezeti eszme oltalma alá futunk mindnyájan: Károlyiak, Majláthok, Darányiak, főispánok, hírák, jegyzők, papok, Magyarország átlagos nemzeti intelligenciája. Ez eszme egyesítsen, oltalma alatt enyhüljön pártviszály, ébredjen a nép! Amerika az egyén összes érdekeit a szabadság oltalma alá állította; nekünk többet kell tennünk, mert nem vagyunk oly erősek; mi a szabadságot magát, a boldogulást és jobb jövőt s a küzdelmet a szövetkezés oltalma alá állítjuk; ez megvédi a szabadságot s biztosítja a boldogulást.

Patronázs-munka.

(1906)

Bárhol tartottuk meg a patronázsok közgyűlését, én mindig úgy éreztem magamat, mint aki egy meleg, kedves milióban van. Hisz csupa erkölcs, akarat, odaadás sugárzott felém mindazokból a törekvésekből, melyeket a patronázsok felkaroltak. De azt mondhatom, ez alkalommal még fokozottabban érzem a patronázs szellemének meleg lehelletét ebben a házban; mert ez az anyaház, itt lakik az édesanya, itt lakik a grófné, — akinek nem hízelgek, mikor azt mondom: szeretném, ha az ő szelleme tüzet gyújtana minden patronessz lelkében, és e kedves lélek szétlengene, s mindenütt olyan otthont alakítana a szeretetre szoruló lelkeknek, mint ez a ház.

Nagyon sokat beszélnek, t. közgyűlés, azokról a társadalmi kölcsönhatásokról, a társadalomnak komplikált voltáról, amelyben egymást támogatják a társadalom rétegei. Vannak rekriminációk; halljuk, hogy az alsók dolgoznak a felsőkért, de a felsők nem törődnek az alsókkal; halljuk, hogy a munkások dolgoznak, de az urak nem törődnek a munkásokkal. Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim, itt nem így van. Itt törődnek azokkal, kik leginkább rászorulnak a társadalom áldozatkészségére. Ezek a társadalmi körök itt találkoznak egy médiummal, a keresztény szeretettel; itt van szenzórium, az édesanyai szív, mely leereszkedik hozzájuk és fölébreszti bennük a nemes erkölcs szellemét.

Nagy dolog az ebben a kemény, a munka nyomasztó igájában elkérgesedett világban: finom, nemes, érzékeny szívvel hírní! Lélekkel bírni, amely meg tud oszolni és mindenkiben újjá tudja alakítani azt a szívet, mely őt magát melegíti. A patronázsok tényleg ilyen szenzóriumok, ilyen médiumok, amelyek ezt művelik. Ennek az önző és kegyetlen világnak áldozatkész szellemre van szüksége, s ezt mindenütt feltalálom a patronázsokban.

Mi életen dolgozunk. Mi nem vagyunk filozofáló társaság, — a filozófia a manzárdban is megfér s a magányban jobban gyakorolható; mi a legnemesebb filozófiát meleg szívben megtestesítve visszük a világba. Mi nem vagyunk egy szekta, nem vagyunk egy szociális társaság, nem vagyunk jólléti intézmény, mely tejet ad és kenyeret; mi életet akarunk adni, valamit, ami osztatlan, ami osztatlanul összefügg

velünk, aminek titka a szív, értéke az egész ember. Csak étellel lehet ezen a nagy feladaton dolgozni; étellel, szeretettel, odaadással, példával. Az emberek ebben a modern világban meguntak minden iskolát; egyet nem fognak megunni soha: a példa, a tett iskoláját. S a patronázs például, nevelőül, elevátorul kínálkozik azoknak, kik megbíznak benne.

Ez a munka egy igénytelen munka, olyan igénytelen munka, amilyen a legközségesebb élet. És ha a célját nézem, a célja az élet célja; oly igénytelen mint minden élet. Eszközei a szívnek, a jóságnak, az emberszeretetnek eszközei. Hatalma, szimbolikája a meleg, sugárzó szív, a jóságos arc, a kedves bájos biztató szó, egy meleg kézszorítás; szimbolikája egy arcsimítás, mely sugározza a jóindulatot, akaratot, szeretetet. De jöllehet ez egy igénytelen munka, mégis hivatásos munka.

En, tisztelt közgyűlés, csak három hivatást ismerek. Az első hivatás az anya hivatása, a második a tanítóé, a harmadik a papnak a hivatása. Ezeknek nincsen hivataluk, de hivatásuk; nincsenek óráik, de van odaadó életük. Mindig és mindenütt az egész embert bele kell állítani a munkába; csak így van apostolság, így van siker, így van áldás az egészen. Itten hivatással, ismétlem, szívvel, étellel kell dolgozni mindenkinek. Az apostolkodásnak titka és eredményének, sikereinek biztosítéka az ilyen hivatásos munka. Az ilyen hivatásos munka adja az erős asszonyát a modern kornak. Lili Braun, Klára Zedlitz sokat filozofálnak, sok nemes úttörő gondolatot adnak, megalkotják az új társadalmi, jogi, feminista típust. Ez a típus sokban el fog változni; de a legmélységesebb erénye, mely az anyasággal függ össze, az nem fog elváltozni soha. Ezt a mély típust, a szív, az érzés típusát a modern élet sürgető iránya a keresztény, karitatív, szociológiai irány szellemében modernizálni fogja, de erejéből, szépségéből el nem vesz semmit.

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim! Az Istennek áldását kérem én le mindig törekvéseikre s a társadalom kötelességét mondom én ki: tisztelni a patronesszeket, akik ily műben járnak el, akik az élet áldozatait hozzák; tisztelni a jötevőket, kik ily nagy cél oltárán áldoznak; tisztelni a tanítókat és katechétákat, akik a legeszményibbre közvetlenül oktatják a rászorultakat.

Különösen szeretném öntudattal párosult bizalmukat, reményüket, bátorságukat felkölteni. Bízzanak a zászlójukban, a művükben, melyet oly odaadással szolgálnak. Mert

a bizalom és remény tényleg az éltető harmatja annak a szívbeli, szociális tavaszi vetésnek. Mi lesz a köből, ha Michelangelo keze dolgozza meg! Mi lesz a földből, ha napsugár váltakozik felette esővel, harmattal! Kegyetek keze az emberélet átalakításában nem michelangelói kéz, hanem a lelkek kezelésére leghivatottabb kéz: a krisztusi kéz. Szívük napsugár, könnyük tavaszi harmat, mely megolvasztja a legrögbefagyottabb földet is, kisarjad rajta a vetés, pompába öltözik és gyümölcsöt fog hozni. Az ilyen munkásságon ott lesz az Isten áldása, ott lesz a társadalom elismerése és annyi lélek boldogsága.

Romboljunk vagy építsünk?

(1906)

A szociális törekvések mindkét félen, a keresztényszociális iránynak terén csakúgy, mint a szociáldemokráciában, hatalmi szervezetek alakítására törekszenek.

Jól teszik. Hatalmi szervezet nélkül nem lehetünk meg, mert a közjóléti törekvésnek a tömegek törekvésévé kell válnia — milliókat kell megmozgatnia; szívek, vokok, kezek fölött kell rendelkeznie, s a mozgó tömegek sajátos eleven erejével kell nekivágódnia régi falaknak és gátaknak, melyek a fejlődés útjában állanak, hogy tért, szabad tért teremtsenek egy új s jobb világalakulásnak. Ez a hatalmi szervezet és hódító irányzat nem is mondható forradalminak, hiszen mindenütt találkozunk vele, hol lélek, szellem, nagy gondolat, forró érzés s lelkesülés lobbot vet az emberekben, hol erős hit s nagy szeretet párosul, s kiket tudásra, jogra, művészetre, világnézetre, no meg a világnak ezek szerint való szerencsés megreformálására serkent.

Ily hatalmi szervezet megalkotására iparkodnak keresztény és demokrata szociálisták egyaránt. Iparkodnak, mert érzik, hogy a mi magyar társadalmunk ugyancsak nem demokratikus, s hogy a társadalmi átalakulás eleven ereje lépten-nyomon akadályokba ütközik; s minél szűkebb, keskenyebb a mozgás tere s minél ellentállóbbak a gátak, annál többet nyer feszerőben, sőt forradalmi mozgalomná mérgesedik. Tény ugyanis, hogy oly társadalmakban, melyekben a szociális érzés közérzés s a politika is társadalmi irányú, ott a szociális mozgalmak sem dagadnak oly veszedelmes árakká s nem forradalmi hajlandóságúak; de ahol a szociális irány-

zat nem talál visszhangra az intéző körökben, ott a szocializmusnak inkább fölforgató, mint építő és alakító oldala van kifelé fordítva.

Nálunk is így van! Nálunk a szocializmus inkább romboló oldaláról mutatkozik be. Fogait csigorgatja.

A mi szociáldemokratáink is úgy gondolkoznak, hogy Magyarországon elsősorban rontani, bontani, dönteni kell, csak azután jöhet az alkotás és építés munkája, s azután a jobb világ; ily véleményen vannak kivált a mezőgazdasági szociálisták.

Mi nem keseredünk el ennyire; látjuk ugyan a gazdasági hatalmak közt a feszültséget, de reméljük, hogy tért nyerünk a szociális irányzat kiépítésére. Azért akarjuk, hogy a szociális törekvések ne taktikázzanak forradalmi rémjövendőlésekkel, hanem a pozitív munkának gondolatát érleltessék; mutassák ki, hogy be tudják vinni a szociális irányzatot a társadalomba: azt az irányzatot, mely a közérdeket mindenütt a magánérdek elé tudja helyezni; mely a magánérdeket a közérdekért alkalmasan ki is tudja elégíteni s ezáltal megszüntetni; mely szociális alkotásával bebizonyítja, hogy nem szélvész, mely dönt és sodor, hanem üde levegő, mely élte; hogy nem vízőzön, mely csak piszkot s sarat kavar, hanem folyam-, és csatornahálózat, mely a pusztát is virágos kertté változtatja.

Ez úton az alkotás ajánlja majd a szociális irányzatot, s nem a rontás, bontás; nem a széthúzás, mely sehol sem produktív, sem a politikai, sem a gazdasági téren, hanem az összetartás s az egyesült, szociális munka.

De ezt a munkát azután hathatósan föl kellene karolni és következetesen keresztülvinni, s elsősorban arra kellene törekedni, hogy a gazdasági élet ne a konkurenciára, hanem a kölcsönösségre, a közérdek szolgálatára legyen fektetve. Ne legyen úgy, mint ahogy most van. Mert mostanában a földbirtok ellentétben áll az ipari tőkével s a munkával, a munka a tőkével, a különálló iparágak pedig egymással. A konkurencia s a magánérdek sokszor keresztül gázol mindenben, közérdeken épügy, mint társadalmi fejlődésen, egészségen épügy, mint életen. A profit a vezércsillag, s azért a legfőbb érdekek is a rövidebbet húzzák. Piszkos lebújoknak és túlsúfolt lakásoknak gazdái nem a közegészséget, hanem a magánérdeket nézik, vagy városi telektulajdonosok nem a jó lakáviszonyokkal, hanem a jövedelmezőbb házbérekkel bibelődnek; szeszgyárosok és pálincások nem siratják a fegyházak és tébolydák lakóinak szaporodását, sem a nép elcsene-

vészesedését, hacsak ők maguk boldogulnak. Világos azonban, hogy az ilyen eljárás valóságos tatárjárás a közjó ellen, s a társadalomnak védekeznie kell ily rabló és élősdí érdekek elhatalmasodásával szemben. Ily állapotok mellett a szociáldemokrácia az elkeseredés révén növekszik, s az igazi szociális irányzat, a szociális közvélemény nem érvényesül.

Tegyünk megfordítva, karoljuk föl szívvel-lélekkel a szociális irányzatot, s meglátjátok, a szociáldemokrácia leszorul a szintérről, a szociális irányzat térfoglalásának mértékében.

Nem is kellene sokat próbálgatnunk. Tűzzük csak ki programmul bizvást s önzetlenül a közérdeket, hajtsuk uralma alá a föld- s teleszerzést, a házépítést; gyakoroljunk lelkiismeretes ellenőrzést e nagy közérdekek s közvállalatok fölött, hogy azokat ki ne sajátítsa furfang s ne szípolozza ki az önzés; s meg vagyok győződve, hogy akkor vész az alsó osztályok ellenszenve a birtokos osztályokkal szemben, mert érezni fogják, hogy az egésznek java, a közjó áll előtérben, melynek fejlesztéséért készek vagyunk minden áldozatot megfizetni. Valósítsuk meg e programmot elsősorban a városok háztartásában az által, hogy a nagy közcélokat szolgáló vállalatok a községnek jövedelmezzenek s ne magánosoknak. Vízért, gázért, villamos vasutakért ne fizessünk másnak, fizessünk magunknak; a lakáskérdést, a tej- és húsfogyasztást ne nézzük privát érdeknek, s ne idegenkedjünk egyelőre magától a gondolattól, hogy ezeknek a vállalatoknak községeztése abból a fölfogásból indul ki, hogy ahol életről, egészségről van szó, ott ne nyílják az önző s lelketlen zsarolásnak s gazdagodásnak tere. A közjólétnek szolgálni hivatott intézmények nem arra valók, hogy azok révén a közönséget néhány pénz-hajhász zsarolja és fosztogassa.

Proféta nem vagyok, de azt hiszem, hogy a jövő világalakulásnak erre felé nyílik útja, s ha ez úton haladunk, akkor a szociáldemokratikus őrjöngés is alább hagy, a társadalom kölcsönösségi érzetétől vész az osztályok közti feszültség, s a szociáldemokráciából fönnmarad a szocializmus.

Szövetkezetek.

(1906)

Nem akarok én most önmagához kiáltó szót intézni, mert meg vagyok győződve, hogy szavaim nem a pusztában hangzanak el. Én csak visszhangja akarok lenni az itt elmondottnak. Nem akarok én hullámokat verni — dagad már a mi szívünk mélységes erkölcsi érzéstől, kötelességérzéstől. Fönt és lent, intelligencia és arisztokrácia, klérus és laikusok, fogjunk kezét a szövetkezeti ügy nagy népmentő munkájához, amelynek áldásait meglátni — nem kell prófétai szem, csak egészségesen reális világosság. A politika, parlament egy-egyében nem menti meg az országot, mert ezek csak a nép szívének ideális irányai. A közigazgatás sem elégséges a mentés sikerére egymagában véve. Itt a nép munkájára van szükség, hogy megmentsen, tegyen, küzdjön, győzzön.

A világtörténelemben páratlan a magyar nemzet vér-folyása. Talán még a régi keleti despotáknak zsarnoksága hasonlítható hozzá vérvesztés tekintetében leginkább, amikor Nabukodonozor rabszíjra fűzve vitte a zsidókat és más népeket Babilonba. Ettől eltekintve nincs oly megszármazott, megdöbbentő, fájdalmas vérvesztés sehol, mint most Hungáriában. Ennek a partot söprő áramlatnak ellenében a szövetkezeti eszme megvalósításával kell védekeznünk.

Hát miért pusztul a nép? Hol az a fájó ideg, melytől vére poshad, erényei lazulnak? A komplikált kulturális ekonomia, a modern gazdasági életre való rátermettség hiányában van. Ezt a praktikus érzéket a szövetkezetek vannak hivatva a népbe nevelni, amelyek az ethikai jobb szellem egyetemai. Minden szövetkezet, igaza van Meskó Pálnak, tényleg iskola. A mi népoktatásunk még nem európai. Adjatok egyetemeket a népnek, nem katedrával, hanem az erkölcsi praktikus érzék tudományával.

A szövetkezetek tanító, nevelő feladatuk és hatásuk mellett az igazi demokrácia őrszemei is egyúttal. Melyik az igazi demokrácia? Az, amelynek ideálja, hogy a nép a saját érdekeit tömörülve megvalósíthassa. Ennek megvalósítási irányát pedig csak a szövetkezetben lehet megtanulni. Ezt az egészséges realista irányt kell tehát folytatnunk. Jelszavak, presszió el ne tántorítsanak, frázisoknak föl ne ülünk. Igaz, hogy az országnak gazdagodnia kell, de munkával kell gazdagodnia. Kereskedelem, az kell, de nem olyan, amely a népet

kifossa. Üzleti szellem az kell, de benn a nép szívében, vérében kell élnie.

Sokszor a világtörténelem folyamán elválasztások, elvek csatái teremtik meg az erőteljes népet. A francia hűbérrend-szer fölbomlott és megerősítette a monarchizmust, majd a monarchiát — azt híven, helyesen cselekszik — lerázta hátáról és gerincéről a nép. Arisztokrácia, középosztály, klérus — ki tudja meddig maradhatnak mai kereteik közt közéleti befolyásukat illetőleg? Egyre legyen gondja a magyar intelligenciának, hogy szárnyai alatt erős nép nevelődjék!

Ki bír ezzel az ideállal versenyezni? Hol az a szociáldemokrácia?

Én katolikus pap vagyok, de szíves-örömet kezek fogok ebben a nagy munkában minden református barátommal. Ne legyen közöttünk széthúzás, visszavonás. Széthullanak a dongák, ha nincs összetartó vasabroncsuk. Vaspántként kapcsoljon egymásba minket is a szükség vaskényszere, amely a nemzeti halállal fenyeget.

Falanxot alkossunk. Kulturális viszonyaink elsősorban a lelkipásztorok, tanítók, jegyzők s a középosztály gyér képviselőire róják a népmentés kötelességét.

Azt mondja az evangélium: Nagy átok a szenvedőre, hogy nincs mellette ember. Hát pedig sok falunak nincs embere. Vezető, szerető, érte áldozó embere. Ne mondja azt a papság, hogy a szövetkezeti apostolkodásra nincs fölszentelve. A szövetkezetet és népét ideálisan vezető papot az Isten szelleme ihleti. A tanító viszont ne csak a gyermeklélek termőkúpját szedje le ott az iskolában; az iskolai oktatás nem elég, folytatni kell a népnevelést az életben.

Ezek nagyjából azok a gondolatok, amelyek most lelkeimen átcikáznak, s amelyeknek tüze az önök szívét is melegíti. Vigyük előre azt a zászlót, amelyre ezek az elvek föl vannak írva. Ne féljünk tőle, ha sáros, ha tintás lesz is sercegő tollak mérges piszkától. Ha lyukas, ha rongyos zászlóval győzünk is, tiszteletreméltó lesz, népmentő lesz a mi győzelmünk.

A tanítókhoz.

(1907)

Minden kongresszus egy-egy magaslat, melyről ha az ember szétnéz, saját nagy érdekeinek látóhatárát szemléli, de amellett — s ez a fő! — önmaga emelkedik. Ha ezt a közgyűlést is ilyen magaslatnak nézem, nem csalódom, mert ha

valamikor, úgy ezidén történt, hogy a köröskörül borús látóhatár, mely a tanítóság világát körülvette, mégis csak felszakadt, derültebb, magasabb lett. Értem itt azokat a nagy újításokat, melyeket a mi hatalmas, derék, szeretve tisztelt miniszterünk, Apponyi Albert gr. létesített. Rámutatott arra, hogy idealizmus realizmus nélkül nem létezik; rámutatott egyúttal arra, hogy minden kultúrának arculatában jellemző vonás az iskola, és hogy nincs lelkes iskola, ahol nincs anyagilag jól, legalább is tűrhetőleg szituált tanítóság. Apponyi tehát a magyar kultúrának évtizedek óta a legsürgetőbb és legnagyobb szolgálatot tette, mikor a tanítók fizetését rendezte; ezért iránta csak hálával tartozunk. És kérem önöket, kedves barátaim, ne keseredjenek el azon a némi különbségen, amely még fennmaradt az állami és hitfelekezeti tanítók közt. Nézzenek arra, amit tett, és bizzanak abban, amit tenni fog! És ha megbízunk egy ilyen embernek szavában és abban az irányban, amelyet képvisel, lassanként el fog tűnni minden különbség, és az a jó, amelyet eddig tett, szebb, hatalmasabb alakot fog ölteni.

De, tisztelt barátaim, mi a mi öntudatunkat nemcsak a mi anyagi helyzetünkből meritjük. Mikor az ember a tölgyfát dicséri, nemcsak a gyökeret nézi, hanem azt az izmos, vasas erőt, mely benne kifakadt és napsugárba törekszik. A mi öntudatunknak forrása a mi elveinknek századok által helyeselt, minden harcunkban bevált jósága: a katolikus keresztény elveknek fönsége, amelyeknek alapján ez a tanítóság dolgozik és a magyar nép kultúráját előre vinni törekszik.

Mélyen tisztelt barátaim! Liceat mihi confidenter loqui, mint Szent Pál apostol mondja: legyen szabad nekem bizalommal szólni; bizalommal azon rendíthetetlen, törhetetlen elvek iránt, amelyekben állnak, bizalommal azon mennynek csillagai iránt, amely felé törekszenek, bizalommal azon lélek iránt, melynek e tanítóságot kell inspirálnia, mely mint Jeanna d'Arc szólt a megalázott, de megkoronázott királyhoz: itt vagyok, ne félj! Itt vagyunk mi katolikus tanítók, nézzétek ezt a khaoszt, mely körülvesz, akármilyen mélyek is örvényei, ne féljétek! Istenem, akiket ilyen elvek, ez a szellem, ez a lélek sugalmaz, akiknek munkájára az Isten kegyelme és áldása, az Üdvözítő kegyelmének biztosítása a sikert is biztosítja: azok ne kételkedjenek, ne inogjanak, ne sokat disputáljanak, hanem menjenek, dolgozzanak, törekedjenek, mert biztosan győznek.

Igen, mi, t. barátaim, mi a mélybe akarunk törni, mert

elveink a hit elvei ; mélységet akarunk szántani, mert a mi elveink a vallás mélységeinek elvei.

És mikor a mélybe vágyunk, ugyanakkor szélesen áradozunk. A mi kultúránk szélessége időben a magyar nemzet ezeréves története, térben pedig a Kárpátoktól az Adriáig, a Lajta vizétől a Ditrói-havasokig. Ezt a hazát akarjuk mi egy nemzedék számára visszatartani s az erőteljes nemzedékben a hazánk javát biztosítani.

Ez a két elv a mi vezérelvünk : a mélység elve, a katolikus keresztény elvek szolgálata — s a szélesség elve : a magyar haza szeretete s nagyságának biztosítása. Ennek a kettőnek tűzhelye a katolikus iskola. Én kegyetekben ezeknek az elveknek hordozóit, ennek a főnséges munkának kapáló napszámosságait tisztetem.

Ami bennem lélek, bizalom, vágy és szeretet van, mind benne van abban a kívánságban, hogy öntse ki Isten pünkösdi tűzét e férfiakra s nőkre, hogy méltó hordozóivá legyenek e nagy hivatásuknak.

Három hivatás van : az anya hivatása, a pap hivatása, a tanító hivatása. Hivatás ott van, ahol szellem, érzés és érzék kell. Kegyetekre van bízva a magyar kultúrának kincse. Kegyetek is Isten felé és a király felé menjenek, mint Lueger, aki a jubileumkor a császár elé vezette Bécs város gyermekeit s így mutatta be neki : Majestät ! wir haben Ihnen unser Bestes hergebracht ! Vagyis : életünk napsugara, a nemzetnek virága, viruló tavasza, hite és reménye, íme itt van ! És ez az egész remény, a jövőndő Magyarország a keresztény iskolára van bízva.

Ezekről az érzésekről hevitve, ezektől az elvektől lelkesülve fogadják az én üdvözlétemet. Ismét csak az apostollal szólok : Bene operantes non deficiamini ; jó munkában fáradoztok, ne csüggedjete ; hanem azzal az öntudattal menjete, hogy rászolgáltatok a legtöbbre, amire rászolgálni lehet : a szülők-, a nemzetnek, az egyháznak hálijára.

A munkásokért.

(1907)

Az emberi életnek is van gyökere és virága, van primitívebb s van fejlettebb tevékenysége ; a gyökér s a primitívebb tevékenység a lét- és fajfenntartás, a virág s a fejlettebb tevékenység pedig az ember szellemi, erkölcsi, jogi világa, intézményei, lelki kultúrája. Aki az utóbbit akarja, annak az előb-

bit is kell előmozdítania s biztosítania ; aki virág s illat után áhítozik, annak a gyökeret kell ápolnia s termékenységét óvnia. Azért jár e két tevékenység karonfogva, s azért háramlik ránk mindkét érdeknek, a létfenntartás s jobblét magasabb fokainak s azok biztosításának kötelessége.

A magyar társadalomnak hatványozott buzgalommal kell ezen dolgoznia ; munkásnépének meg kell teremtenie az jobblét intézményeit ; magasabb szintájra kell emelnie az életmódot, biztosítani kell sorsát az eshetőségek ellen ; szövetkezetei adjanak neki kenyeret, mikor karjai lehanyatlanak, s rokkantságában gyámolítsák s vigasztalják életének alkonyát. Sürgeti azt a környező, magasabb fokon álló társadalom ; sürgeti a fejlődésnek, a több embernek bennünk is felébredt öntudata. Elmaradtunk. Népünk a rendiség szellemében lefogva, igénytelen egyszerűségben élt, oly háztartással, mely az európai ember csodálkozását hívta ki. Munkásviszonyaink a kis- és nagyiparban is csak az utóbbi években változtak el előnyösebben. Az új életmód, az öntudatosabb ember léte most kopogtat ajtónkon erősebben, s ki nem vonhatjuk magunkat igényeink kielégítése elől.

Itt van a helye a szociális társadalmi tevékenységnek ; itt lépnek föl az új föladatok s az új kötelességek úgy a munkásrétegek, mint az egész társadalommal szemben. S e kötelességek elől ki nem tér sem a nagyközönség, sem a munkásság.

Példa rá ez az egyesület, a «Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegylete», mely ma itt gyűlést tart, hogy eszméit terjessze, s a társadalmat épűgy, mint a munkásságot céljai, törekvései iránt érdeklődésbe vonja. Egyesült benne a társadalom áldozatkészsége a munkások öntudatos s reális törekvéseivel ; összegyűjtött oly tőkét, mely az egyesület a társadalmi, humanitárius egyesületek leghatalmasabbjai közé emelte ; kezdete óta annyi ügybuzgóságot, annyi nemes érzést s testvéri összetartást foglalt le, amennyiről csak lelkes hiveink álmodhattak, s számottevő, nagy anyagi segélyek mellett a legáldásosabb befolyást gyakorolta a munkásainkra. Meggyőzte őket, hogy igenis a jobblétre való törekvés s esélyeink biztosítása nemes s elengedhetlen kötelesség, melyet nem teljesíteni szégyen is, gyávaság is. S ugyanakkor öntudatukra hozta, hogy ezt a kötelességet nekik önmaguknak kell teljesíteniök, s bármily fokú társadalmi segítség mellett a föladat megoldóinak elsősorban maguknak a segélyt élvező munkásoknak kell lenniök.

S a munkások megértették e komoly kötelességet ; át-

éreztek helyzetüknek tarthatatlanságát, s mert a szó nemes értelmében öntudatosak voltak, volt lelkük hozzá áldozatok árán is megteremteni holdogulásuk biztosítékait.

Ezt tiszteltem én a Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegyületében : szociális, önszegélyző jellege van, irányzata a legnemesebb testvériség, s nem osztályharcot prédikált s nem hadakozni tért, hanem ébresztetni, tömöríteni igyekezett, s ránevelte a munkásságot, hogy érezve erejét, teremtsen a dikciók helyett életet. S ebben a nehéz földadat-oldásban még abban is előnyösen üt el más ezirányú magyarországi szociális mozgalmaktól s intézményektől, hogy a maga lábán áll, s nem az államhoz fordult elsősorban, hanem maga segített önmagán, s a siker ritka mértékben kísérte ez önszegélyezési kísérleteket.

Legyen Isten áldása rajta ! Fejlődjék, haladjon, foglaljon tért a magyar munkásosztály széles rétegeiben ! Érlcstesse mindenütt azt a fölfogást, hogy a társadalmi bajokon erőteljesen csak az illető osztály közreműködésével lehet segíteni. Az mozogjon, az induljon, az az osztály hasson ki a többiekre, amely szenved ; de ne utazzék csak frázisokban s théóriákban, hanem teremtsen intézményeket, melyek amellet, hogy a jobblét forrásai, egyszersmind futóárkul, sáncul szolgáljanak hódításának harci vonalain.

E törekvésben a társadalom minden tagja kezét fog a munkások megélhetését, kiérdemlett nyugalmát, szerencsétlenségük enyhítését célzó intézmények megteremtésében. Testvéreknek bizonyulunk, ha e célt lelkesen szolgáljuk. S ha sokan a szociáldemokráciát új vallásnak mondják, mi e testvéri szeretetben, ez igazi szociális egyetértésben s együttműködésben a régi vallásra, a szamaritán olajos kezére mutatunk. Legyen e társadalmi kötelességünk teljesítése oly édes, mint a szeretet, oly erős, mint az áldozat, oly istenes, mint a vallás, s a fáradt vagy rokkant munkások békéje s holdogulása lesz dicséretünk s örömünk !

Az otthon napsugara.

(1908)

A Háziasszonyok Szövetsége és e szövetségnek hírmondó kis lapja, kevés lármával sok jót tesz. Ebben nem jár külön utakon, mert hiszen a sok jót többnyire kevés lármával szokás tenni ; szentigaz, hogy ha káka tövén költ a ruca s ha jó földben terem a búza, nagyon is bizonyos, hogy a sok édes jó

nem a lármában terem, s hogy a jó cselédleány is a gondos, katolikus háziasszony földjén, a jó, rendezett, szerető otthonban terem.

Mily fontos termőföld ez a mai világban s mily szükséges termék a jó cselédleány, azt ugyan mindnyájan sejtjük, de aki azt nem sejtí, hanem örömmel vagy kinszenvedéssel tapasztalja, aszerint, mint van vagy nincs jó cselédleánya, az maga a háziasszony s annak révén az ura s az egész család ! Már csak nincs fontosabb színtere az életnek, mint az otthon ; ha az van, s ha az csendes és békés és meleg, akkor az élet s a megnyugvás egyik fontos kellékét birjuk ; ha pedig nincs otthonunk, vagy nincs igazi, tehát békés és meleg otthonunk, akkor az élet egyik legszűrösabb kínjával állunk szemközt ; már pedig mindez valamiképen az asszonynak s a cselédnek műve, az ő remeklésük vagy kontárkodásuk. A rossz, gonosz, megbízhatlan, kedvetlen, savanyú cseléd botránykő is, kolonc is ; oly csavar a gépben, mely folyton kipattan s a gép kerekei közé kerül s az asszony gondosságát tönkre teszi, vagy legalább türelmét s lelki egyensúlyát kegyetlen próbára teszi.

A Háziasszonyok Szövetsége a házi békének s boldogságnak e nagy követelményét gondolzza, illetőleg ezt a nagy hiányt pótolja. Mondják róluk, hogy önző a célzatuk, mikor így saját otthonuknak békéjét s boldogságát gondolzza, nem bánom ; de engedjük meg azt is, hogy nemes az önzésük, s nagyon-nagyon kíváncs, hogy ily önzés uralkodjék rajtuk, mikor úgy akarnak segíteni magukon, hogy másokat, t. i. cselédeiket emelik, nemesítik s nevelik. Adjon Isten minél többet az efajta önzésből, mely saját otthonának jólétét mások javával mozdítja elő.

Mivel pedig ez okosan, nemesen önző törekvésnek én is nagy barátja vagyok, szeretnék néhány jó gondolattal közreműködni e szent célra.

Fölfogásom a háziasszonyoknak a cselédekhez való viszonyáról az, hogy amint várnak tőlük szolgálatot, úgy viszont tegyék meg nekik azt a legnagyobb s legfontosabb szolgálatot, melyre az alsóbb néprétegek leginkább szorulnak, s ez az, hogy neveljék őket. A nevelés nem egyéb, mint példaadás, eligazítás, befolyásolás, kisugárzás. A háziasszonyok is nevelnek s képeznek cselédleányokat ; felsőbb rétegből lévén ők maguk, itt e ponton jutnak érintkezésbe alsóbb társadalmi rétegek leányaival ; tegyék meg kötelességüket, befolyásolják őket jól ; ezáltal nagy társadalmi s egyéni tisztet teljesítettek.

Szükséges, hogy az ember öntudatában legyen e nemes

föladatának, s hogy azt elsősorban ő maga ne kicsinyelje s ne becsémélje. Távol legyen e kísértés s e lelketlenség háziasszonyainktól; érezzék át, hogy jót tesznek, s tegyék azzal az érzéssel, hogy akarják is s komolyan akarják. Sokan mondogatják azt, hogy nem tudnak mással jót tenni; ime, vegyék észre itt a jóra való alkalmat; itt lehet mással jót tenni; még pedig nemcsak valami tűnékeny, átfutó jót, hanem hatni lehet másra s befolyásolni lehet s céltudatosan lehet nevelni s irányítani. Tegyük meg ezt a nagy jót, tegyük meg a jót otthonunknak e nagy jóra leginkább szoruló tagjaival, cselédleányainkkal.

Azonban ezt tenni csak fölénnyel, csak fölényes öntudatossággal lehet. Minden vezetőnek s nevelőnek okvetlenül fölényesnek kell lennie, tehát fölüllónak, még pedig nemcsak rangban, mint «nagysága», hanem tényleg lélekben, mint «jósága». Mikor fogják háziasszonyainkat «őjóságának» hívni, «őnagysága» helyett? Ez egy óriási kultúrhaladást jelentene!

En ezt a kultúrhaladást jelzem és sürgetem, mikor a lelki, az erkölcsi fölényt hangoztatom. Kell a fölény a vezető asszonyban, hogy minden buksi szolgáló le ne ráncigálja a mi derék «nagyságainkat» a türelem és önuralom piedesztáljáról; kell a fölény, hogy ki ne hozza őket sodrúkból; kell, hogy ők jót, igen jót akarjanak akkor is, mikor a másik rosszat akar, vagy ami szintén nagy rossz, amikor egyáltalában semmit sem akar.

Kell, hogy a háziasszony vezessen s igazítson példájával, mindenekelőtt egészséges jókedvével. Jó kedv alatt nem tomboló, táncoló örömet, dúdoló nótázást, hanem erkölcsi, derült jóindulatot értek. Sokszor láttam, hogy akik csak «jó kedvűeknek» engednek, hogy azok ma táncolnak, holnap meg kiállhatatlan savanyú döbönyök, mert szeszélyesek, s a szeszély nem lélek. A jókedv nem tűnékeny hangulat, nem ideginger, nem izgalom, mert akkor kiszámíthatatlan behatások dagályától s apályától függne lelkiéletünk, hanem a jókedv a bennünk lakó s lelkünkön uralkodó Istennek érzése; a jókedv az a napsugár, mely az Isten parancsolatait megtartó s az ő tetszésének napvilágát élvező öntudatból sugárzik; ami pedig Istentől el nem szakít, a kegyelmet tőlünk el nem veszi, az ezt a napsugárt sem oltja ki lelkünkéből; ez a mélyen járó igazi jókedvünk tehát megmarad.

Az ilyen léleknek megvan a maga sajátos légköre, s ezt magával viszi mindenhová. Ezt a légkört, mely meleg és napsugaras, megértik a lelkek, s lassan-lassan okvetlenül engednek

befolyásának. De ki is állna ellen a napsugárnak, szeretetnek, anyai érzületnek, jóindulatnak? Senki sem akar ezeknek az áldásos hatalmaknak ellentállni; sőt aki akarna is, az is meghódol nekik, ha nem is mindjárt, de legalább idővel.

Hát ezt a fölényes, jó lelket, ezt az isteni, igazi jókedvet kívánom háziasszonyainknak. Állítsák bele otthonukba e lelkületet, ápolják magukban, neveljék ki igazi odaadással mindenekelőtt saját lelküket ez áldott, krisztusi érzésre, s tapasztalni fogják, hogy azt a napsugarat fogták le, mely az Istentől sugárzik s mindazokon a lelkeken tükrözik, kik jelenlétében járnak s maguk is világítanak s melegítenek; hoggyne, hisz Isten lakik bennük.

Ez az igazi házi áldás — asszonynak, cselédnek s az otthon minden lakójának napsugara.

A Katholikus Sajtóegyesület érdemei.

(1909)

A Katholikus Sajtóegyesület mai közgyűlése nem ünnep, hanem visszapillantás. Egy év alatt, amely rövid idő ugyan, fáradsalmas utat tettünk meg, verejtékes munkát végeztünk. Az időt nemcsak a kalendárium méri, hanem annak tartalma is, és az a verejték, amely a munkában elfolyt és az a siker, amely fáradságunkat jutalmazta. Nagy erőt, munkát fektettünk be, és nem csekély eredményt értünk el. Ma már ez a Sajtóegyesület nem csecsemő, hanem hatalmas munkás ifjú. Ahol szellem van, ott ne kérjünk anyakönyvi kivonatot. A fejlődés útján vagyunk még csak, tehát nem állhatunk itt győzelmes érzelmekkel. Nem a harc a feladatunk, nem egy új lap megindítása, hanem a folytonos táplálása az élet igényeihez alkalmazkodó katolikus sajtónak.

Nem kicsinyelhető eredmények fölötti örömünket fokozza a legjobb tudás szerint teljesített kötelességteljesítés. Tetteket éreltünk, tetteket végeztünk. A legnagyobb tett magának az egyesületnek megalkotása volt. A Katholikus Sajtóegyesület a legidősebb egyesület, mert a legnagyobb szükségletből fakad. A sajtó a modern világ idegzete. Eszméket, gondolatokat ez az idegrendszer vezet a tömegbe, a közvéleménybe. A sajtó nagy hatalma irányzatokat tud életre hívni, pártokat tud felszínen tartani és mindent lerombolni és mindent fenntartani. Ausztriában már elbukott a liberalizmus, de a kereszténység és a demokrácia malomkövei között szétmorzszolt s tönkrement

liberalizmust még mindig hatalmas tényezővé teszi és óriási befolyását biztosítja a Neue Freie Presse. E lap agilitása folytán a liberalizmus parlamenti párt hiányában is nagyhatalom.

A katolicitás eszmei tartalma olyan fenséges, az egyház kultúrmissziója olyan fontos és életbevágó érdeke az egész emberiségnek, hogy a sajtót mi sem nélkülözhetjük mint irányító, reprezentáló, szervező hatalmat. A modern államban a katolicizmus fennmaradásához és befolyásának állandósításához feltétlenül szükséges a sajtó.

A mi nevelésünk, a multhoz való túlságos gravitáció a sajtó terén minket, katolikusokat úgy látszik az egész világon leköt. A katolikusok mindenütt háttérben vannak ebben a tekintetben. De ez a bűnvallomás egyúttal erősfogadás is akar lenni, amelynek az a célja, hogy a jövőben még jobban és erőteljesebben akarunk érvényesülni. S mikor a Katholikus Sajtóegyesület egy év munkájára visszatekint, paradoxonnak látszik, de kalapot emelhet maga előtt.

A második tett, a katolikus tömeg-restség ellen való harcunk. Vagyunk, milliók vagyunk, de csak a sematizmusban. Vagyunk számok lélek nélkül. Látok egy nagy tömeget és kevés lelket és kevés közszellemet. Olyan erős sajtóra van szükség, amely ebbe a tömegbe lelket verjen, hogy számához mérten cssen a latba. Maga a Katholikus Sajtóegyesület nem lesz a tömeg mozgatója. Nem is lehet azzá sohasem, az csak egy sokak által olvasott harcképes katolikus újság lehet. A tömeg-restség leküzdése legyen a mi legfőbb törekvésünk. Még a saját táborunkban, sőt magában az együletben is helyet talál a kishitűség és a bizalmatlanság. A blazirtságot úgy kell kezelni, mint a beteget, nem ütéssel, hanem szeretettel és gondossággal. A Sajtóegyesület pénzénél többet áldozott a katolikus társadalom a sajtóra, mert ennek a pénznek sok levezető csatornája van. Azért nem szabad panaszkodnunk, hanem bízunk kell a jövőben és kitartással küzdeni, míg végre is hatalom leszünk. Hála Isten, elmondhatjuk, hogy a katolikus sajtó fellendülése is észlelhető. Napilapunk, az Alkotmány nem is annyira a Sajtóegyesület támogatása révén való kibővülése (mert ez még mindig kevés), mint a magasabb szintája által emelkedett, ami a szerkesztés érdeme. Az Uj Lap egy évi növekvésével meghazudtolta kislelkűségünket, és 60 ezer példányban való megjelenése minden várakozást felülmúl. Álmodozónak hittük, aki ily reményeket táplált bennünk, és Gerely József valóra váltotta ígéretét, amiért itt külön is köszönetet mondok neki.

De továbbá legyen maga ez a közgyűlés is tett. Élessze fel bizalmunkat! Töltsön el hivatásunk öntudatával. A kereszténységnek nagy kultúrmissziója van. Ha beleszakadunk, akkor sem szabad elhagyni ezt a zászlót. Toborozzunk új híveket mindenfelé. A mi szerény Sajtóegyletünk is egy Herkules, aki már a bölcsőjében is kígyókat fojtogat. Hisszük, hogy nemsokára egy erős, tagbaszakadt, kifejelett Herkules lesz, akinek lesz ereje a magyar közélet Augias-istállóját úgy kitakarítani, hogy még a levegője is megtisztuljon. Kispap, tanító, főpap és intelligens világi tegye meg mind a maga kötelességét. Legyen minden főpap igazi apostola a keresztény sajtónak. És necsak Windthorst jelszava: inserieren, korrespondieren und abonnieren legyen a vezetőnk, hanem a Montecuccoli elve is: a pénz, a pénz, a pénz, amely nélkül megfelelő sajtót nem tudunk teremteni. Dolgozzunk mindnyájan arra, hogy az a katolikus sajtó, amely ha ma még eszközeiben inferioris, de hivatásában és szellemében excelsior, a katolikus egyházat győzelemre segítse.

A magántulajdon a mai társadalomban.

(1911)

A mostani társadalmi rendnek három fontos, alapvető intézménye van; ez a család, az állam s a magántulajdon. A család a társadalomnak legősibb, legszükségesebb s legtermészetesebb alakja, mely a fajfönnmaradást szolgálja s az ember fiziológiai s pszichológiai életének legközvetlenebb kialakulása. Az állam a társadalmi fejlődésnek magasabb foka, mely a jog s hatalom hordozója s magában rejtli s tényleg egymásután ki is fakasztja a közjó s a jólét forrását. De époly fontos s jellemző tényezője a mostani kultúrának a harmadik intézménye, a magántulajdon.

Társadalmunk alapjának mondom, mert a javak rendjét, a birtoklást szabályozza, még pedig olyformán, hogy kimondja: x. y.-nak kizárólagos joga van e darab földhöz vagy erdőhöz, e házhoz vagy telekhez. Ez intézmény révén van meghatározva, hogy kié mi; s mit szerezhet hozzá s mily módon; hogy adhat túl rajta s mennyire ura, korlátlanul birtokolja-e vagy nem, stb.

Ez intézmény alapján fejlik ki a gazdasági tevékenység. A társadalom gazdasági élete egy csodálatosan komplikált gépezet, millió kereke, csavarja, emeltyűje van, de e gépezet-

nek dugattyúja is meg regulátora is a magántulajdon. Nem mintha e regulátorban vakon lehetne megbízni, s nem elegyednék funkciójába sok zavaró körülmény; hisz látjuk a birtokfelosztás nagy egyenlőtlenségét, látjuk az aránytalanságokat munka és díjazás közt, tudjuk, hogy itt folyton lesznek kínos feszülések s éles egyenlőtlenségek; de a mai kultúrában mégis csak tényleg a magántulajdon intézi a javak fölosztását, s nem tudjuk, hogy ezt a funkciót miféle más intézmény teljesítse; nem látjuk, hogy mi pótolja a magántulajdon mai hivatását, ha szakítunk vele?

A szociáldemokraták szerint ki kellene mondani, hogy ezentúl nem ismerünk el magántulajdont a termelési eszközökre nézve, melyek mind társadalmi, mondjuk, állami birtokká válnának, s a termelés maga állami funkcióvá lenne; azontúl az egyes nem termelne többé semmit saját rezsijében; nem volna földbirtok, ház, iparosműhely, gyár, vasút, magánbirtokosok kezén. S bár a magántulajdon ezzel megszűnnék a termelés eszközeire nézve, de nem szűnnék meg a használati tárgyak, a fogyasztási cikkek körül; s így bármely radikális szocialista társadalomban is lehetne zsebóránk, sétatálcánk, könyvünk, bútorunk, sőt házunk, kis kertünk; de ezt mind csak használni lehetne, bérbeadni, eladni, pénzzé tenni nem lehetne.

Mindenesetre ez egy új világ lenne, mely teljesen elütne a mienktől, s elütő jellegét ép a magántulajdon megszüntetése alkotná. Csakhogy az a kérdés, van-e erre kilátás? Megtaláljuk-e azokat a szükséges pszichológiai elemeket a társas birtoklásban, melyeket ezidőszert a magántulajdon világa fejleszt ki s mozgósít? Mert végre is minden rend s minden termelés és fogyasztás voltaképp csak vetülete az ember lelkének; az ember energiái alakítanak gépet és életet, s az ember sajátságai jellemzik s tartják össze a kultúrát.

Én meglegszem a kérdésnek ilyenén formulázásával. Nem akarok disputálni arról, hogy mi lesz ezer év múlva; azt sem akarom mondani, hogy sohasem lesz másképp; minek mondjam ezt? Az ilyféle állítás és erőlködés belevezetne a theoretikus vitatkozások öserdejébe, s a lehetőségek absztrakt boncolgatásától elvesztenők a reális haladás talaját lábaink alól. Nem, ezt nem kockáztatom; végre is mi mindnyájan tudjuk, hogy a fejlődés eddig a magántulajdon formáját gyúrta ki az élet számára, s fölösleges arról disputálnom, hogy másképp is lehetett volna, sőt minél modernebb szellem vagyok, annál lelkesebben osztom a fejlődés elveit s bele-

egyezem abba is, hogy ez a természetes menet, s hogy következőleg másképp nem igen lehetett volna. Arról sincs közöttünk disputa, hogy a magántulajdon «rendjében» óriási rendtelenségek fordulnak elő, s hogy voltak formái, melyeken tönkrement a kultúra, pl. a római. De a kérdés közöttünk s a szociáldemokrácia közt voltaképen a körül forog: Vagyunk-e tényleg annyira, hogy magántulajdon nélkül konstruálhatnók a társadalmat, s az új rend intézhetné-e a termelést s fogyasztást a termelési eszközöknek magánbirtokba-fogása nélkül?

A kérdés illetén föltevését szerencsésnek tartom, mert ezáltal elkerülöm először is a sok disputát arról, hogy elvontan véve az embert s természetét, mi benne a lényeges, mi az esedékes; nem feszegetem azt sem, vajjon a magántulajdon tisztára történeti kategória-e vagy történelem, melyet természet intézett s alakított-e? De a kérdés főntemlített formulázásával mindenekelőtt kerülöm a látszatot, mintha a magántulajdon intézményét úgy akarnám védeni, hogy kimondjam: így lesz ez mindig, mert így kell lennie; el akarom kerülni a látszatot, mintha belegyökerezném valamely intézménybe s ezáltal szemet hűnynék a fejlődés útjai előtt.

Ugyanezzel a lelki szabadsággal kezelem a magánbirtoklásnak érveit. Múltánylom azokat, de látom azt is, hogy mit szoktak fölhozni azok ellen, s mégis mindezek kellő meghányása után nem mondhatok más ítéletet a szocialista állami birtoklásról mint azt, hogy abba belemenni ezidőszert nem lehet, hogy azt törvénnyel vagy forradalmi erőszakkal nyélbe ütni nem lehet; még pedig azért nem, mert ha ki is sajátítunk földet, erdőt, várost, falut, műhelyt, gyárat, s ha a technika állami lehetne: de a szükséges expanzív, törekvő, fegyelmezett, kitartó, küzdő, áldozatos lelket, mely termelést hordoz s fogyasztást intéz, a közös birtoklás alapján elő nem teremthetjük; az individuumnak pszichéje, ereje meg szerepe époly fontos mint a társas összeköttetés és vonatkozás, s az egyiket a másikkal agyonütni nem lehet.

Lássuk ezt most tüzetes kifejtésben.

A magántulajdon híveinek érveit, melyek kiindulnak az önfenntartás szükségességéből s az ahhoz megkívántatott eszközök lefoglalásából, továbbá a családi életből, a gyermekekről való gondoskodásból, végre a munkának természetéből, mely a megmunkált tárgyat birtokába veszi s lefoglalja, én bizonyára nagyrabecsülöm; de látom a kifogásokat is, melyeket az érvek ellen tenni lehet.

Az elsőre nézve, mely a magántulajdont az önfenntartás

eszközeinek biztosításából származtatja, rámutathatunk egyes népeknek azon fejlődési szakára, melyekben közös volt a földbirtok, s az önfenntartás szüksége nem zárta ki a közös birtoklás lehetőségét. Igaz, hogy ez a közös birtoklás csak kezdetleges stádiumokban fordult elő, s a termelés intenzívebb üzeme, az erők kifejtése épen a magasabb kultúrfokra való tekintetből megszüntette a társas birtoklást ; de végre is arról van szó, hogy ami már valamelyik formában megvolt, nem ismétlődhetnék-e meg a magasabb kultúrfoknak megfelelő alakban? S erre a kérdésre nem lehet felelni sem a multa való hivatkozással, sem elvont theoretikus érvekkel, hanem csak a jelennek kellő méltatásával ! A jelennek problémájára csak a jelen felelhet.

Ugyancsak ily állást foglalok a családra való reflexiókkal szemben is. Ha a termelést s fogyasztást más alapon is elintézhetjük, ha lesz munka s lesz fogyasztási cikk, melyből mindenkinek kerül, akkor a családi élet nem fogja követelni azt a magántulajdont, mely mellett a családi otthon a mai viszonyok közt tényleg milliókra nézve a sötét gondok s aggodalmak fészke, ahol fonnyadnak az anyák s a háziasszonyok s sorvadnak a gyermekek. Ha a mai családi élet sok haját s gondját elkerülhetnők, az nagy áldás volna.

S a szokásos harmadik érv sem fogja eldönteni a kérdést, mely a munka foglalo természetéből indul ki. Bizonyára ad a munka jogcímet arra, hogy a megmunkált tárgyat a munkás birtokába vegye s magának lefoglalja, de látnivaló, hogy ez a cím is hány különféle jussolást enged meg. Így pl. bizonyos, hogy az ősember, ki a darab fát nyíllá vagy evezővé faragta, vagy az őserdő pagonyát maga számára kitisztította, jogot formált a nyílra, az evezőre s valamikép az ősi, szűzi földnek egy-egy darabjára ; de más viszonyok közt, a rabszolgamunkás, a jobbágy vagy később a bérmunkás korában a munka már nem adja ezt a foglalo just, hanem a termelésből juttat valamit a munkásnak : élelmet vagy bért. Ebből az világos, hogy a munka a birtoklásnak sokféle módját engedi meg, s bizonyára nem követeli azt, hogy minden megmunkált tárgy a munkásnak magántulajdona legyen ; hanem lehetséges, hogy a kultúra legalsó fokán munka és közös birtoklás foglal tért ; magasabb fokon a munkával a termelési eszközökben való magánbirtoklás jár ; a felsőbb s legfelső fokról pedig még nincs tapasztalatunk ; az még a disputa tárgya.

Ez érvekből s a reájuk adott feleletekből tehát látnivaló, hogy a kérdés itt az, vajjon a mai társadalom rendezheti-e

birtokjogát úgy, hogy a termelés társas legyen, s következőleg, hogy a termelési eszközök mind kivonassanak a magántulajdonból. Mert ha ez lehetséges, akkor az öfenntartás kötelessége s joga megmarad ugyan, de annak eszközeit a társas termelés rendezése fogja biztosítani; a gyermekek gondozása azontúl is szent kötelesség marad, de azt a centralizált termelési s fogyasztási rendszer fogja teljesíteni, s a munkából kifolyó s a magánbirtoklást megokoló jog pedig az új fejlődési fokon korlátoztatni fog a fogyasztási eszközökre; s mindez nem baj, hacsak az élet s a fejlődés célt ér, ha több, jobb, boldogabb embert állít a világba. Az lesz az értékesebb s magasabb rendű társadalom, mely ezt a célt szolgálja s eléri.

A kérdés tehát — ismétlem — mindig az, vajjon az államilag rendezett s szervezett termelés és fogyasztás képes-e betölteni azt a szerepet, melyet ezidőszerint kisebb-nagyobb sikerrel a magántulajdon játszik?

S itt van a kérdés s a probléma ütköző pontja, s itt tárul elénk a tulajdonképeni szolgálat, melyet a mai társadalomban a magántulajdon teljesít. Ezidőszerint ugyanis a magántulajdon alapján szerveződik s osztódik el a munka, s ugyancsak e révén történik a fogyasztási cikkek elosztása; ha a magántulajdont megszüntetjük, akkor mindezt államilag kell szerveznünk. S végre is mi egyéb a szociáldemokratikus probléma, mint a centralizált termelés és fogyasztás? S lehet-e azt nyélbe ütnünk?

Őszintén szólva, én nem látom ennek lehetőségét. Nem a javak, nem a termelési eszközök, nem a munka gyümölcsei, nem a technika képezik az akadályt, hanem az emberen s az ember munkáján törik meg a centralizáció. A centralizált, társas termelésben ugyanis a munka, az iparkodás nélkülözi azt az öserőt, természetes ösztönzést, melyet a «szerzés», a magántulajdon nyújt, hogy nehéz, kellemetlen, piszkos, utálatos munkákat is végezzünk. Ezt az ösztönt nem pótolhatja sem a munkakedv, sem a közjó iránti érdeklődés, mely nagyobb mérvben csak kevés emberben jelentkezik; hanem igen, iparkodást, törekvést s áldozatot hihetetlenül fokoz az a kilátás, hogy a munka gyümölcse a mienk lesz, s hogy általa boldogabb s nyugodtabb megélhetést biztosítunk magunknak. Az egyén energiáit most a magánbirtok ingerli, erőit ez állítja be a munkába, munkakedvét, erejét, tehetségeit ez vonja érdeklődésbe; ezzel kapcsolatosan ugyancsak a magánbirtok fokozza a termelést, találja ki a gépeket; a szükség,

a megfeszült egyéni energia kényszerhelyzetbe adja a modern termelés feszítő erejét, melyet bizonyára nem ad, legalább az eddigi tapasztalatok szerint nem, a munkában talált kedv és öröm s a közjó szeretete.

A centralizált termelésnek második hátránya pedig az, hogy nem neveli az egyénben a figyelmet, érdeklődést, gondosságot, óvatosságot, lelkiismeretességet, takarékoságot a munkaeszközök s munkaerők fölhasználása körül, ami nélkül a termelést gyümölcsöztetőleg s hosszabb időre folytatni nem lehet. A felügyelet szükségessége pedig megsokasítaná ugyan a nem-munkás ügyelgőket, de nem öntene lelkesülést, gondosságot s érdeklődést a munkásokba. Szóval erőn, gépen, olajon kívül van lélek, lelkület, szellem is, s ez époly fontos, sőt fontosabb a gyümölcsöző termelésre nézve mint a gép; s ezt mint elhanyagolható mennyiséget kezelik a szociáldemokraták.

Reflektálnunk kell azután arra a másik, nem kevésbé fontos funkcióra, melyet a mai társadalomban a magántulajdon végez, s ez a munkaszerepeknek, a hivatásoknak s magának a munkának fölosztása. Tudom, hogy ez a funkció személytelen, amennyiben nincs itt senki, aki tényleg kijelölné az egyesek pályáját s foglalkozását, de az intézmény maga olyan, hogy keretében végbemegy e fontos szerepfölosztás. Már most hol van az a személyes hatalom, hol az az intéző kormány, hol az a központi szervezet, mely végre is valami hivatal lenne, mely ezt a szerepkört betöltse? Erre nem számíthatunk; s ha komolyan vesszük e kérdést, akkor végre is minden szocialistának el kell tekintenie a hivatásoknak s munkáknak részletes s a központ által létesítendő fölosztásától; erre kilátás nincs, s bármennyire társasíttassék vagy községe-síttessék a termelés, a pályaválasztó s munkára vállalkozó individualisztikus elemet ignorálnunk nem szabad s nem lehet; aki ignorálni akarná, az eo ipso a képtelenségek utópiájába indulna, még pedig gyorsvonaton.

A termelés kiosztása s a termelésben szükséges pszichológiának megteremtésén kívül a magántulajdon második funkciója a fogyasztásnak valamiféle intézése. Hallom a gúnykacajt, mellyel e kijelentésemet fogadják a centralizált fogyasztási rendszer hívei. Csakhogy ez a gúny nem nekem szól, ki a rosszat nem pártolom s a mai intézményeknek árnyoldalait is látom. Tudom én azt, hogy kivált a fogyasztás helyes intézése a világnak nagy baja, s a társadalmi fejlődés ép ezen a problémán fog a legközelebbi jövőben dolgozni.

Van a világnak sok java, van kenyér elég, de nem jut mind-egyiknek elég. Egyesek túlsokat foglalnak le, s a többinek nem jut. Fölösztják, lefoglalják a földet kevesen ; megterítik az asztalt a felsőbb tízezer számára s a milliónknak csak morzsák jutnak. Igen, ez sokban igaz ; a tőke volt minden jóideig, a tőkés foglalta le maga számára a szabadság s a szabad, vagyis másokat elnyomó érvényesülés jogát, s a munkásnak keveset juttatott. A magántulajdonnak ez az alakja s a rajta létesített fogyasztási rendszer bizonyára hibás ; azért hasadt ránk a gazdasági életnek második és szerencsésebb korszaka, mikor a munka nyert értékben a tőkével szemben, s mikor a munkás szerepe és joga latba esett a túlnyomó tőkével szemben ; s ezt a korszakot a munkaszervezetek, a szakszervezetek harcai és sikerei jellemzik. A szakszervezetek s a békéltető bíróságok s a béreket statuáló bizottságok szabályozták majd ezentúl a fogyasztást, s ezt a korszakot örömmel üdvözljük s térfoglalását teljes erőnkől siettetjük.

Emellett azonban mélyen meg vagyunk győződve, hogy a szocializmusnak az az alakja, mely a termelés centralizációja után a fogyasztás elállamosításával álmodik, tényleg álmom és illúzió. Illúzió azért, mert nincs elve, mely szerint az elosztást megejtse, nincs mértéke, mellyel a fogyasztási cikkek kiszolgáltatását eszközölje ; nem tud igazságot szolgáltatni munka és érdem, érdem és jutalom közt. Erről már sokat írtak ; de azóta sem érlelődött meg ez a szörnyű zöld probléma, mely ma is, mint ötven év előtt, egyre csak azt hajtogatja : Kinek mit s mennyit adjak? Munkája szerint adjam-e? De hol ebben az egység, melyet kiindulópontul s összehasonlítási alapul elfogadjak? A termékek kilogrammjaival mérjem-e föl a fogyasztási cikkeket? Vagy tán az igényeket s szükségleteket vegyem irányadóul? Istenem, igények és szükségletek ! Ugyan mi fordul meg s lesz igénnyé az ember fejében, ki arról kezd gondolkodni, hogy mi is kellene neki s mit volna jó megizlelni? !

Irányunk s törekvéseink útja ezek után elég világosan nyílik meg előttünk. Ez az út a munka nagyobb értékelése s e mérték szerint való részesedése a termelés gyümölcseiben. Ne fenekeljünk meg elvont tudományos vagyis inkább utópisztikus gondolatokban, milyen bizonyára a centralizált termelés és fogyasztás gondolata is. Ne akarjuk eldönteni egy álló- vagy ülőhelyen, hogy nélkülözhető-e a tőke vagy nem? A mai világban s míg mi élünk, a tőke mindig lesz valami, s örüljünk neki, hogy már nem minden. Annál nagyobb

odaadással dolgozzunk pedig a munka s a munkás emelésén, hogy elsőrangú társadalmi tényezővé, mindenkitől elismert s méltányolt hatalommá legyen. Ez úton tüntetjük majd el a termelés és fogyasztás kínzó nehézségeit, s közeledünk majd a társadalmi kiegyenlítő igazság felé.

Az új leánytípus.

(1911)

Nem lehet a bimbót csiptetőkkal kinyitni, nem lehet a termést harapófogókkal kihúzni. Meglesz annak az ideje, mert a napsugár majd kikelti és az a titokzatos életerő majd kifakasztja, kifejleszti. Nem lehet a kinyitlt rózsát semmiféle technikával, semmiféle mechanikával visszasodorni; aki ezt akarná tenni, nem csak szépséget, de életét tenné tönkre.

És valamint a nagy természetben, úgy vagyunk ezzel a társadalmi világban is. Az élet nincs egy irányhoz, egy eszméhez fűzve, hanem fakad a fán, mint új hajtás, jelentkezik a szellemi világban, mint új gondolat, érvényesülést követel magában a társadalomban, mint új irányzat, mint új intézmény. Ennek az életerőnek, ennek a produktív, fakasztó, fejlesztő hatalomnak megvan az ideje; megvan először abban az értelemben, hogy nem lehet siettetni, míg nem üt az órája, de nem lehet lefogni, ha ütött az órája; érvényesülést követel magának. Az ember, akiben ez a fejlődő, eleven élet dolgozik, a történelmi fejlődés folyamán elváltozik. És én azt gondolom, hogy a modern világnak, amelyet nem lehet arasszal, nem lehet tizedekkel sem mérni, a legcsodálatosabb és a legjellemzőbb emberi elváltozása az az új női típus, mely a világba lép, kezdetben — és még most is sok tekintetben — elmosódottan, mintegy árnykép, de amely máris előreveti a maga körvonalait s azoknak testet, meleg testet, vért, pezsgő vért, életet, erőt követel.

Én azt gondolom, hogy ha változik a nő, változik a leány is. És hogyha van valamiképen kifejlődőfélben egy női típus, okvetlenül nem csöppen az égből, nem pattan ki Zeus fejéből kész Minervaként: megvan annak a leánytípusa is. És én azt gondolom, hogy akár női típust, akár leánytípust mondok, általában két jelleget mutat nekem ez az új jövevény. Az egyik jelleg inkább fény, a másik inkább sötétség, árnyék.

A fényt úgy jellemezném, hogy a tartalmasabb igény,

a komolyabb igény, napsugárt fakasztó, nem tagadó, de követelő, az életnek komolyságát hangoztató, tartalom utáni igény. A nő nem akar csak báb, nem akar csak baba lenni, akivel játszani kelljen, nem akar bálvány lenni, akinek tömjénezni szokás, nem akar csak divatáru lenni, amellyel változik. Az élet, — nem mi és nem a mi akaratunk és nem a mi vágyaink, hanem az életnek logikája, — az életnek a szükséglete beállította a nőt a modern világban egy új miliőbe, a munkának a miliőjébe; megnyitotta számára a pályákat szükségből, nem adakozási vágyból, nem a férfiaknak tán szolgáltatékészségéből és udvariasságából.

Mindezt az élet tette; az életnek az a komoly munkát sürgető, minket más miliőbe beleállító fejlődése. És ennek következtében elváltozott a női lélek is.

Ennek a női léleknek nem elég csak a tánc, a tenisz és a játék és a korszolya, nem elég csak a nagy kalap, a hiúság, nem elég az a szürke, végre is unalmas, hétköznapi, vagy pedig a vasárnapi zsúrozás; több a lelke, fejlődik a lelke. Hogy fejlődik a lelke, azt látom azon, hogy több az igénye, több életet, tartalmasabb életet akar. Azelőtt is, mint a lepke, több mézet, több örömet, több élvezetet kergetett, karikázott a több élet és az erényes élet eszményei után. De most az a több, az a tartalom egészen mást jelent. Most ez a több, ez a tartalom határozottan emberhez méltó, szellemi, lelki, művészi fejlettséget, műveltséget, mélyebb értelmiséget, mélyebb lelkiséget és lelki irányzatot, szociális érzést, egészséges vért, nem idegességet jelent, ránevelést arra a komoly, erőteljes életre, mely nem kapcsolja ki a nőt az ő nagy hivatásából, hanem a modern világba mint érvényesülő típust állítja bele és avatja fel.

És a mi egyletünk végre is ezt akarja, semmi egyebet. Tudom, hogy ez egylet ellen is, főleg valamely túlkonzervatív oldalakról, az az ellenvetés emelkedik, hogy hát minek kivonni a leányt is a nyilvánosságba, minek zsúr helyett másféle zsúrozást, Vereinsmeier-séget, az egyleti divatot állítani bele az ő életébe.

Nekem erre csak egy kérdésem van. Tőlünk függ-e megtartani a mai forgalmas társadalmi és szellemi világban, mely csupa örvény, csupa nyilsebes áramlás, az otthonnak csendes öblében valakit? Képesek vagyunk-e mi abból a sodró árból kiemelni a leányokat és elszigetelni és a régi csendes háziségnek keretébe beállítani? Nem vagyunk képesek. Miután már úgysis annyi az érintkezés a külsőséggel, — amelyet én is

megbélyegzek, — arról van szó és az lesz feladatunk, hogy ez a külsőség ne legyen úrrá a leánylélek felett. A külsőséggel a nyilvánosságban neki is okvetlenül érintkezésbe kell jutnia; az élet sodra elragadja, de ne ragadja el oly irányzatokba, oly áramlatokba, melyek aztán valóban a tévelynek, a veszedelemnek és az erkölcsi, vagy bármily másféle tönknek és süllyedésnek irányzatai. Egy szellemdús író nő nagyon okosan mondta, hogy hát hiszen a modern mamák már úgyis olyanok, mint azok a remegő tyúkanyók, amelyek ott járnak a parton és látják, hogy az életnek hullámozó vizein hogyan úszkálnak azok a félni nem tudó, de a modernséggel kacérkodó, pelyhes fiókák. Kik azok a fiókák? A mélyen tisztelt leányok.

A másik jelleg nem fény, hanem árny. Árnynak jellemzem, mert a mai modern nő a maga nagy hivatásával valamiképpen ellenkezésbe jut; az életnek ez a durva kenyérharca durvulást visz és csempész bele a kedélyvilágába, a modern, hatalmas szellemi életnek a nyilvánossága valamiképpen elneveli a leányokat a régi erényektől, a háziasságtól.

Látom, hogy a tulzó feminizmus mennyire félreértésekben utazik, mikor a nőiességet határozottan félreismeri, mikor a nőből férfit akar csinálni; látom, hogy valóban sok tekintetben igazuk van azoknak, kik féltik a leányaikat attól, hogy amint egyetemen vannak bursok, ne váljanak belőlük leány-bursok, kik korszokat hajtogatni tudjanak; féltik attól, hogy rapirokkal arcuk bársonyába lyukakat tudjanak ütni: azért megegyezem azokkal, akik meglátják a modern nőnek a lelkén ezt a kedélydurvulást, ezt az árnyat. Erre csak az az én feleletem, hogy ezt is csak több kultúrával, ezt a durva feminizmust is csak finomabb feminizmussal lehet legyőzni, nem pedig azáltal, hogy vissza akarunk csavarni olyant, amit visszacsavarni teljes lehetetlenség.

Csak több, mélyebb lelkiség által, több, határozottabb lelki tartalom által fogjuk a nőt oda emelni, hogy a modern világban is megálljon saját piedesztálján; nem fogjuk összetörni a képét a régi nőnek, ki anya és hitves tud lenni, ki a háznak angyala tud lenni, nem fogjuk összetörni a régi anyának, a régi asszonynak képét, nem leszünk képrombolók; de igenis épen annak a kultusznak, melyet az asszony méltán követel a férfi részéről, — hiszen a férfi a legnagyobb titoknak, az élet titkának megtestesülését látja a nőben — mondom, épen annak a kultusznak van szüksége arra, hogy az asszony több értelmiséggel, emancipált lelkülettel, finomabb kedéllyel vindikálhassa magának azt a régi kultuszt, melyet

inkább csak öntudatlanul, majdnem azt mondhatnám, ösztönszerűen adott a régi világ.

Különben is sokszor vagyunk vele úgy, hogy bizonyos pontokon, a fejlődésnek bizonyos pontjain a beálló nehézségeket nem retrogád irányzatokkal, nem tiltó törvényekkel, nem olyan reformokkal akarjuk elsimítani, melyek folyton csak a lehetetlen multat akarják visszavarázsolni. Nem lehet az életet így megjavítani, az életet több étellel, különb étellel, főleg különb szellemmel és különb felfogással, különb lelki műveltséggel lehet csak megreformálni.

A modern asszony ezt az árnyat, mely az ő képében van, el fogja tüntetni azáltal, hogy ha kedélyében, pszichológiájában a modern nő marad, de nagy hivatását teljesen átérzi és leányait is arra neveli.

Az Országos Leányszövetségnek ilyen nagy céljai vannak. Teljesen ismerem, hogy ezek a célok, ezek a problémák és a törekvések eme célok felé sok tekintetben tapogatódzások, kísérletezések. De elvégre is rákényszerít bennünket az élet, rákényszerít a fejlődés, hogy megpróbáljuk ezt az irányzatot. Kellenek nekünk vallásos nők, kellenek nekünk szívből katolikus nők és leányok, de meg kell állniok helyüket a modern szellemi világ igényeivel szemben is, és a fejlődés és a haladás útján meg kell tisztulniok saját munkájukkal, saját közreműködésükkel az értelmi, az erkölcsi problémákkal szemben is.

Erkölcsi haladás s gyermekvédelem.

(1912)

Sok szóvita folyik arról, hogy rosszabb-e a mai világ, mint a mult századok társadalma, hogy több-e vagy kevesebb-e benne az erkölcsi tudat, a jóindulat, a fegyelem s a tevékeny szeretet; s a legtöbben odahajlanak, hogy a mai világ nemcsak hogy nem jobb az elmúlt korszakok világánál, hanem főleg fegyelem s önuralom tekintetében az erkölcsi bomlás sokféle jellegét tünteti föl magán, hogy gyöngébb a hite, s hűlőfélben van Isten- s emberszeretete.

S én egy cseppet sem akarom védeni ezt a mi, sok tekintetben dekadens korunkat, de igazságtalan sem akarok lenni önmagunk iránt; meg kell tehát látnom a rossz mellett a jót is, ha van ilyen, s a sok dekadencia mellett észre kell vennem a fölfelé, az erkölcsi magaslatoknak tartó irányzato-

kat is, ha szerencsénkre ilyenekkel találkoznam. S hál' Istennek, vannak ilyenek ; látok az erkölcsi világban a sok fegyelmezetlenség s mértéktelenség mellett új ütemes, lendületes kiindulásokat ; látok a sokféle romlás s bomlás közt is irányzatokat, melyek fejlettebb erkölcsi érzékre utalnak, s nevezetesen a szociális érzéknek elevenebb ébredését s a tevékeny szeretet programjának mélyebb s lelkesebb fölértését bizonyítják.

A mai társadalom ugyanis a szociális érzést illetőleg határozott haladást mutat, mellyel meg is sejti az eddig elhanyagolt társadalmi problémákat, s ahogy megsejtette, úgy azokat megoldani is igyekszik. A társadalom kezdi megérezni azokat a szociális kötelességeket, amelyeket ezelőtt is hirdettek ugyan, de nem volt hozzájuk kellő, az élet verejtékével s a szenvedések könnyeivel megpuhított érzéke. A gazdasági fejlődés először csak a munka s az érdek kemény ütközéseit állította a világba s az érzéseket háttérbe szorította ; hál' Istennek, a theóriák érzésből kivetköztetett kegyetlensége nem keményítette meg végleg a társadalom szívét, s ha a fejlődés tudott termelni árut, de rokkantakat s hajótörötteket is bőven : tudott az erkölcsi érzés a kultúra ez áldozatainak szeretetet s enyhülést is hozni, vagy legalább megérezte azt, hogy kötelessége ezt megtenni. Fölébredt a közösségi érzés, mely másnak baját, másnak neveletlenségét, züllesztését vagy elmaradását közbajnak s közszégyennek, tehát mindnyájunk bajának nézi, s nemcsak nézi, de szenved és szégyenli is, s kötelezve érzi magát, hogy azt enyhítse s megszüntesse. Szóval az érdekek taszító erői s a gazdasági élet-halál-harc ütközései közt is úgy rémlik, mintha mégis közelebb jutnánk egymáshoz, s mintha nemcsak akarnánk segíteni, hanem ami fő, tényleg ezt a segítséget szoros s komoly erkölcsi kötelességnek nézzük. S e részben határozottan túlteszünk az elmúlt korok érzésein. Bár tudnók azután ez érzéseket tettekben is kiváltani, s a segítséget, melyre kötelezve érezzük magunkat, meg is adni.

Már most a szociális érzésnek e hajnalhasadásában ébred ez a gyermekvédelem kötelességtudása is. A vallásos meggyőződés régen vallja ugyan, hogy Isten gyermekei vagyunk, s vallotta azt is, hogy akik Isten gyermekei, azok egymásnak is testvérei ; az is igaz, hogy voltak szerető lelek, kik ezt a testvériséget érvényesítették munkában s áldozatban a szenvedőkért ; de azt még nem láttuk, hogy egész nemzetek, nagy népegyedek törvénné emelték a társadalmi sze

retetet, hogy intézménnyé fejlesztették az embermentést s a könyörületet; azt még nem láttuk, hogy az elhagyatott gyermekekkel szemben az államok megéreztek a nagy kötelességet, hogy pótolják nekik az anyai szeretetet s az édes otthont, s hogy törvénnyel is siessenek segíteni a legkinosabb hiányon, melytől elhervad a nemzedékek élete, s vérszegény lesz tőle a nemzet.

Becsületére válik ez irányzat a mai társadalomnak; s ha vannak erkölcsi fogyatkozásai, ha vannak bűnei is, de sok megbocsáttatik neki ezekből az evangélium szavai szerint: megbocsáttatik sok vétke, mert nagyon szeretett.

Ki kell azonban emelnem, hogy e törekvéseinkkel éppen csak hogy a kezdet kezdetén tartunk, s hogy ez irányzat, bár megindult már, de még sok kell hozzá, hogy közérzés legyen belőle, oly közérzés, mely köztevékenységet s közmunkát vált ki a társadalomban; sok kell még ahhoz, hogy ezt a társadalmi kötelességet az egyesek, az a sok millió egyes ember fölértse, akinek a gyermekvédelmet a gyakorlatban kell érvényesítenie. Az általános s gyakorlati gyermekvédelemre még rá kell nevelni a társadalmat.

Akkor lesz a társadalom e részben kinevelve, ha a gyermekvédelem körül állam s társadalom, intézmény s egyesek híven kezdet fognak, s tevékenységükből nagy kooperáció fejlődik; akkor lesz kinevelve, ha a gyermekvédelmet nemcsak az állami gyermekvédelem keretében, hanem a köznapi élet ezerféle alkalmában, a családi s társadalmi lét kapcsolataiban gyakoroljuk. Gyermek van elég, túlsok van, akit védenünk kell. Születik sok ezrük, de ezek közül a legnagyobb részre több szeretet férne rá, mint amennyiben részesülnek. Soknak csak vér, csak szenvedély, soknak csak könnyelműség s a nagy kötelességek iránti teljes közönyösség volt atyja és anyja. Sokat mogorva arccal fogadtak, s az atyának s anyának első tekintetéből is nem szeretet világított, hanem az a vágy sötétlett: «bárcsak ne volnál!» Sokat csak szültek, de sohasem szerettek; a léthe hívták őket, de a létre alkalmasakká nem tették őket, sőt megterheltek őket lelkük bűneivel, jellemgyöngeségükkel s betegségükkel. Van tehát nagyon sok gyermek, kiknek atyjuk a bűn s a gondatlanság, anyjuk a gyöngeség s a nyomorúság; van sok gyermek, kik szeretet s öröm nélkül indulnak el pályájukon, terhelten élnek. Üdvözítő s mennyország nélkül halnak meg, kik vagy nagyon korán halnak el, vagy ha élnek, akkor is csak szüleik tompa, örömtelen életét újrázzák meg.

De ha nincs is proletár-gyermekekről szó, hanem olyanokról, kik jobbmódú szülőknek gyermekei, s nincsenek ki-dobva a szükség s a nyomor országútjaira, mennyire szorulnak ezek is közreműködő gondozásra s irányító, jó befolyásokra, melyeket adnia kell a szülőnek, de adnia kell s van alkalma adni lépten-nyomon az emberbarátnak! Ezeket nevelnünk kell, s nevelik őket nemcsak szüleik, de a társadalom is, melyben élnek. S ha nemcsak a gyermekeket nézem, hanem általánosságban mindazokat tekintem, akik akár gyermekek, akár ifjak s leányok, de nevetlenek s nem készek, s így nevelő behatásokra okvetlenül szorulnak, mily széles nagy mező terül ki akkor szemeink előtt, ahol segítő, nevelő, irányító befolyásunkat érvényesíthetjük. Megérezzük, hogy nekünk voltakép az egész fiatal emberiséget kell nevelnünk, hogy jóindulattal kell köztük járnunk, s azzal a szeretettel, mely lelket akar nekik adni. Többet mondok, nekünk nevelnünk kell még a szülőket is, s atyát, anyát kell adnunk a gyermekeknek azokban, kik addig a szó fiziológiai értelmében voltak csak nemzői. Sok szülőben föl kell ébresztenünk a nemes szülői érzéseket, el kell őket vonnunk az alkoholizmustól s a kicsapongásoktól s rá kell őket képesítenünk a szülői magas kultúrára. A szociális s gazdasági viszonyok javítása, a családi körnek biztosítása s kimelegítése által atyát, anyát adunk a gyermeknek; az életre, a tisztas életre való ránevelés s oktatás által megteremtjük azt a miliőt, melyben kilátás van arra, hogy a gyermek necsak meglássa a napvilágot, hanem emberré nevelődjék is.

Ezt mind csak közreműködés révén, sok nemes, jólelkű embernek a gyermekvédelem munkájába való beállítása által lehet csak eszközölni. S az a munka nélkülözhetetlen is. Ez a meleg jóindulat úgy kell a nemzedékeknek, mint ahogy kell a napsugár a nyiladozó természetnek. A gyermekvédelem mint törvény nem elég; ugyancsak a gyermekvédelem mint eszme s mint irodalom sem elég; hanem szükségünk van rá mint szellemre, mint tevékeny lélek- s emberszeretetre, mellyel mindenütt járunk-kelünk, mellyel a hiányokat lépten-nyomon pótoljuk, s a gyermekeket, legyenek azok akár a senki gyermekei, akár az állam gyermekei, legyenek akár a hideg otthonoknak, akár nevetlen anyáknak gyermekei, fölkaroljuk s a törvény keretein s a gyermekvédelem intézményein túl is a szeretet szellemében gyermekvédelmet gyakorolunk. Ezt a gyermekvédelmet mindenütt gyakorolhatjuk: iskolában s műhelyben, az utcán s a libalegelőn; ezt

gyakorolhatjuk következetesen bizonyos kezünk ügyébe kerülő gyermekekkel; ezt szórványosan a pudli mögül is az irka helyett cukrot vásárolni akaró kis «kundsajtokkal», ezt a toprongyos kis proletárokkal, de ugyancsak a jól öltözött, de lélekben nagyon is elhanyagolt gyermekekkel.

A gyermekvédelem e szelleme még nem közérzés, de már jelentkezik s tért foglal. Ha majd általánosabb lesz, akkor nagy áldást fog jelenteni a gyermekekre, s egyszerűsmind bizonyítékul fog szolgálni arra, hogy korunkban is a régi erkölcsnek új motívumai vagy legalább azoknak új észrevevései lendületet adnak az eszményi törekvéseknek, s azoktól valamennyire mégis jobb lesz a világ.

Hatalmas modern katolikus sajtót!

(1912)

Mélyen Tisztelt Közgyűlés! Közgyűlésünkön ismét oly évnek munkásságáról számolunk be, melyben jóllehet már csökkent az első föllángolásnak heve s megcsappant a köztudatban a lelkesülés hullámának ütőereje; de azért a katolikus sajtót támogató s fejlesztő mozgalom mégis sikerekre mutathat rá s valóságos haladásról beszélhet.

Haladtunk elsősorban ami a lapok fejlesztését, a sajtó tartalmát s technikáját illeti. S bár ehhez is mindennekelőtt pénz kell, de épúgy kellene nagy, lelkiismeretes munkaerők, melyek a szerkesztőségekben dolgoznak s naponként róják azt a kettős napszámot, az éjjeli munkát. A kritikából kijut nekik bőven; az elismerésből azonban szűken. Igaz, hogy nagy s elkenyezettett igényekkel állnak szemben, s azután nem négy szem, amely a közmondás szerint is többet lát, mint kettő, hanem sok ezer szem nézi a munkájukat s kritikálja hibáikat; de azért mégis a többségtől méltánylásban részesült munkáságot végeztek, s ép ezért kötelességemnek tartom, hogy kifejezzem hálánkat s elismerésünket az óriási, idegölő munkáért, s mellőzve mindazok neveinek felsorolását, kik ebben fáradsnak, az elismerésünket s köszönetünket Türi Béla nevére címezem.

Említettem, hogy az országos föllángolás heve lanyhult, s mégis propaganda tekintetében is haladásról s térfoglalásról beszélhetünk. Igaz, hogy ezt nem mondhatom érdemünknek, hanem inkább helyzetenergiáknak tulajdoníthatnám.

Elmondhatjuk ugyanis mi is, hogy az Isten nekünk is

hozzánk hasonló segítő s lelkes bajtársat adott a budapesti katolikus sajtó-hölgybizottságban, mely velünk együtt áll a sajtószabadságnak, a modern jó és rossz tudásnak fája alatt, s a jó tudást az emberiségben fokozni, s a rossztól megóvni akarja a világot. A hölgybizottság már eddig is nagyot művelt s itt Pesten többet tett, mint jómagunk. S szerénykedés nélkül legyen mondva, alaposan lefőzött minket. Az élet nagy konyháján e főztükből kérünk minél többet; szívesen elviseljük, sőt élvezzük azt.

Ami már most minket magunkat illet, bennünk változatlanul él a meggyőződés, hogy egyesületünk feladata nagy s hogy kötelességünk szoros, s hogy nekünk ez ügyet továbbra is mindenképen szolgálnunk kell. Minél tovább dolgozunk ez irányban, minél jobban tisztul a belátásunk a fejlődésbe, annál tüzetesebb a fölfogásunk a célok kitűzése s az eszközök megválasztása körül; szóval, annál jobban tudjuk, hogy mit lehet s mit kell akarnunk.

Kidörzsölve szemünkből az álmoképeket sajtónk jövőendő, nem tudom miféle nagyhatalmi helyzetéről, szétszakítva az illúziókat arról a vezető szerepről, melyet a jó sajtónak minden egyéb irányzat elnyomására szánnánk, egy reális, konkrét cél lebeg szemeink előtt, s ez az, hogy a katolicizmusnak igazán tekintélyes, jó és modern sajtója legyen.

Tekintélyes sajtó alatt azt értem, hogy alkalmas organuma legyen a vallásosságnak, erkölcsnek, hazafiságnak, művelődésnek, s ugyancsak, hogy az egyház s a haza nagy eseményeit s értékeit hathatósan megvédeni tudja. Nem azt tartom a tekintélyes sajtó lényeges kellékének, hogy minden ellenséget kiirtson s minden versenytársat lekonkuráljon s minden más véleményt letörjön. Így értelmezve a tekintélyt s az erőt, ilyen katolikus sajtót képzelni nem tudok; hanem arra az erőre igenis rá kell sajtónkat segíteni, hogy a sokféle ellenség közt a hit zászlaját magasan lobogtassa s érdekeinket hathatósan képviselje. Ennyit okvetlenül meg kell kívánnunk, de többet alig lehet várunk. Hiszen világnézetek harcában állunk, s a fejlődés új meg új problémákkal, új gondolatokkal s új nehézségekkel jön felénk, s e kavargásban fölvetődött nézeteket s érzéseket alig lehet egy irányba terelnünk. Úgy gondolom, hogy egyik sem fogja a másikat legyőzni; ők nem minket — ez bizonyos; — mi nem őket — ez valószínű. A szellemi világban nincsenek Napoleonok, kik mindent lehengereljenek; nincsenek katalaunumi vagy waterloói mezők, ahol az ellenséggel alaposan végezzenek; hanem itt az igaz s a nem igaz, a jó és

rossz az evangéliumi parabola szerint együtt nő, világkorszakokon keresztül fejlődik s erősbödik, s mindkét irányzatnak s törekvésnek értékét a világítélet fogja eldönteni. Megítéli azt majd a megpróbáltatások, a kísértések s harcok tüze ; addig pedig a fejlődésben a jó és rossz együtt küzd, dolgozik és egyik sem nyeli el végleg a másikat.

Második konkrét célunk, hogy sajtónk a szó igaz, teljes értelmében jó legyen. Ez nagy szó ; mert a jó sajtó ezidőszereint probléma az egész vonalon, s az ember kíváncsian nézi, hogy mint alakuljon s változzék el a mai sajtó úgy, hogy igazán jónak legyen mondható. Jó sajtó alatt nemcsak azt értjük, melynek igaz elvei s nézetei vannak vallásról, erkölcsről, tisztességről, s melynek iránya kifogástalan ; hanem olyan sajtót értünk, mely a nép lelkét emeli, pszichológiáját jól kezeli, fantáziáját nem ingerli, s emberi, társadalmi, gazdasági érdekeit óvja s szolgálja. Hol van ilyen sajtó? Nem dobálok követet a t. szerkesztőségekre, hiszen csak az imént adtam át nekik az elismerés koszorúját, s meg vagyok győződve, hogy a legjobbat akarják, mikor lapjukat vonzóvá, érdekessé akarják tenni ; de hol vagyunk ezidőszereint a jó sajtó imént felsorolt kellékeitől? ! A sajtó átlag mérgez és inficiál, s a jónak mondott sajtó is sokat-sokat ront ; tele van bűnök s rémtettek elbeszéléseivel ; ocsmányságokat talál föl s rászoktatja a közönséget az emberiség torzalakjainak és perverzitásainak szemléletére ; ingerli fantáziájukat s megrendíti a sok gyilkosság, csalás, alávalóság közszemlére-kitételével erkölcsi érzésüket. Stanley írja életrajzában, hogy mikor a legsötétebb Afrikában két és félév óta semmit sem hallott Európáról s újságot nem olvasott, hanem csak bibliát, tisztább, gyakorlatibb, higienikusabb volt a lelkülete ; összehasonlítást tesz azon lelkiállapota közt, mikor a fölvilágosult Európában, mely a civilizáció élén halad, a lapokból lelkébe vette a csalások, hamisítások, öngyilkosságok benyomásait, s lelkülete közt, mikor a sötét Afrikában, emberevő kannibálok közt él s mindarról, amiről a lapok írni szoktak, nem olvasott, nem hallott ; s sokkal egészségesebbnek, emberségesebbnek s előkelőbbnek tartja ez utóbbi lelkületét. A legjobb újság ellen is azt a panaszt emelhetjük, hogy inficiál.

Jó újság az volna, mely az ízlést nem rontaná, az erkölcsi érzéket meg nem gyöngítené, az érzékiséget nem élesztené. Azt mondják erre : az aztán igazán unalmas újság volna ; én meg azt mondom : az aztán előkelő érzésű olvasóközönség volna, amely csak ily újságot fogadna be. Az ilyen jó újság nincs, mert

ilyen olvasó sincs. De haladnunk s fejlődünk kell ez irányban is s hinnünk kell abban, hogy ezt elérjük. Mert ha a mai sajtó s a mai olvasóközönség is azt vallja, hogy kivégzéseket nem szabad részletesen leírni, s barbárnak nézné, aki ezt a részletes leírást adná vagy kívánná : nem várhatjuk-e, hogy valamikor lesz majd közönség, mely a rablógylökosságok, az apacs-ostromok, a házasságtörések részletes leírását is kikéri magának? A jó sajtó az lesz, mely mindezeknek a bűnöknek szuggesztív hatását nem növeli, jelentőségüket nem fokozza, hanem leszál-lítja, s ha hírszolgálatot teljesít is, de előadásával nem legyezgeti az ember állati szenvedélyeit. A jó sajtónak határozottan azt az állást kellene az erkölcsi rosszal szemben elfoglalni, hogy megemlíti mintényt, de nem méltányolja arra, hogy foglal-kozzék vele, s még kevésbbé, hogy szenzációt csináljon belőle.

Harmadik konkrét célunk, hogy sajtónk modern legyen ; s az alatt azt értem, hogy a mai világba való legyen s úgy tud-jon alkalmazkodni a világhoz, hogy emelni tudja. Ezt úgy is mondhatnám, hogy az ő kapujukon tudjon bemenni s a ma-gáén kijönni, — hogy tudjon szájuk íze szerint írni, de úgy, hogy a szájuk ízét, ízlésüket megjavítsa. Sokan azt mondják erre : írjanak jól, akkor majd olvassák a lapot. Ez nem igaz ; az újság nem akkor lesz már kapós, ha jól van írva, hanem ha a modern ízlésnek is megfelelően van írva ; vagyis nem elég a lap jóségához az, hogy jól legyen megírva, hanem hogy úgy legyen megírva, hogy tessenek is s hogy szívesen olvassák. Kell, hogy a lapot modern emberek modern embereknek írják ; kell, hogy nem középkori stílussal s beállítással, hanem aktuálisan írják. A jóízű evéshez sem elég a jó konyha, hanem jó étvágy is kell hozzá, s ha ez nincs, vagy ha ez rossz, akkor az étel nem ízlik. Így vagyunk a jóízű olvasással is ; az is kettőn fordul meg : először a jó íráson, azután azon a módon, azon az ízlésen és beállításon, mely a modern érzést kielégíti, s melyben, dacára hogy közös, elvi alapon állunk, korunk más koroktól különbö-zik. Ezt jó lesz szem előtt tartanunk azokkal szemben, kik a jó, modern sajtó problémáját nagyon is könnyen oldozgatják s nincsenek tisztában e problémának bogyódásai iránt.

Mindezt nem azért mondom, hogy leintsek és leszereljek, hogy hűtsem lelkesülésünket s képtelenségnek állítsam oda törekvéseinket ; hanem ellenkezőleg, hogy rámutatva a prob-léma nehézségeire, még nagyobb kitartást s erélyt emeljek ki kötelességérzetünkől. Nagy célok intenek felénk, s mi nem vesszük le róluk szemeinket, bármily bozóton vezessen is át útunk. Küzdünk nehézségekkel ; megsiratjuk a világ s az em-

beriség bajait, de könnyelábadt szemünkben is a nagy cél szeretetének tüze ég. Ez a szeretet pedig arról biztosít, hogy a cél nemcsak azoké, kik azt elérik, hanem mindazoké is, kik szívükben hordják s megvalósításán dolgoznak. Mienk a munka s a jobb fejlődése a siker.

Tudom, hogy e fölfogást mindnyájan osztjuk, s ez érzelmi közösség melegétől áthatva üdvözlöm az egyet t. tagjait s a közgyűlést megnyitom.

A katolikus újságíró ideálja.

(1913)

Az Országos Pázmány-Egyesület évi közgyűlését január végén, lehetőleg 29-e körül tartja, hogy annál közelebb férközhessék ünnepélyével Szent Ferenc ünnepéhez s úgy iparkodik odatapadni emlékéhez, mint ahogy a fecskéfészek tapad a dóm ereszéhez ; kicsi a fecskéfészek, a dóm pedig nagy és erős, de ép azért elbíra s le nem löki magáról : a mi dicsőséges védőszentünk is nagy és fölséges, de nagysága nem riaszt, sőt bátorít s mi bízunk benne, hogy megoltalmaz és megsegít.

Szalézi szent Ferenc a katolikus újságírók pátrónusa ; nem mintha újságíró volt volna, hanem mert szíveket hódító író volt, s mert úgy tudott írni a XVII. században a maga körének, ahogy nekünk kellene tudnunk, hogy az övéhez hasonló hatást tudjunk elérni a mi hivatásunkban. Volt ugyan már a XVII. században is számszerint egy napilap, de különben akkor a hírlapírás még nem volt divat, s csak kikezdéseit láthatjuk a hírszolgálatban, melyet először futárok teljesítettek, kik bejárták a vidékeket kocsin vagy lóháton ; később pedig a postamesterek gyakorolták, akik ügyesen közvetítették a híreket városok s országok közt. De Szalézi szent Ferenc nem állt összeköttetésben sem a XVII. századbeli hírlappal, sem a hírszolgálattal, s mégis a katolikus újságírók védőszentje, mert kedves, megnyerő írásmódorával sok százezer emberre hatott, s e tömeghatásaival s korunkhoz közelebb fekvő apostolságával példánk lett.

Apostolsága manapság is a tollra mutat, tollra, melyet szent ember, nagy hitnek, nagy szeretetnek embere tart kezben, s ugyanakkor olyan ember tart, aki írni tud. Kifejezésre hozza ezzel azt az általános meggyőződést, hogy nekünk apostolkodó írók kellene : jó katolikus írók s katolikus jó írók ! Jó katolikusok, kik hitből élnek, s kik a krisztusi közösségből

táplálkoznak ; de ugyanakkor jó írók, kik a jó hírlapírás nagy igényeit is ki tudják elégíteni. Csak ez a junktim segíthet rajtunk ; a jó katolikusok, kik írni nem tudnak, s a jó írók, kik hitből nem élnek, a katolikus újságíráson nem lendítenek.

Az Országos Pázmány-Egyesület ezt a nagy célt szolgálja, vagy legalább közreműködik e cél szolgálatában. Mi is úgy tartjuk, hogy annak az író kéznek lelkes, meleg szívvel kell kapcsolatban lennie, szívvel, mely belső lelki világot hordoz magában, hittől átitatott lelki világot. Kell, hogy a katolikus újságírónak érzéke legyen a természetfölötti értékek iránt, s hogy lelkének kegyelmi mélységéből, azaz hogy Istenből tudja meríteni a tisztesség, az elvhűség, a megbízhatóság motívumait. Ha ez megvan, akkor írásában is érvényesül elv és erő, érzék és mérték. Az ilyen ember úgy tudja a tollat forgatni, hogy igazán a katolikus érdeket szolgálja vele. Enélkül pedig adhatunk neki elveket, fölszerelhetjük jó tanácsokkal, elláthatjuk Herder-féle Konversations- és Staats-Lexikonokkal, s mégsem megyünk semmire ; mert itt nemcsak tételekről, nemcsak mondatokról és szillogizmusokról, hanem megérzésről, meglátásról, föltalálásról s az elveknek mindenféle tarka körülmények közt való okos alkalmazásáról van szó. Épen azért ide nem automata, nem masina kell, hanem az a sapiens, az a megértő, akiről a latin közmondás azt tartja : mitte sapientem et nihil illi dixeris. Ahol csaták folynak, oda programpontokba szorított utasításokkal nem indulhatunk, hanem oda olyan férfiakat kell állítanunk, akik az elváltozott helyzetekben ügyesen fel tudják magukat találni, s kik, ha bakokat lőnek is, de azokat ki is tudják javítani ; a nagy vezető elveket pedig nemcsak hogy nem sértik meg, hanem az elvek tiszteletére nevelik a közönséget is s kitartásra s áldozatok meghozatalára képesítik azt. Ezek alapján így határozom meg a jó katolikus újságírót : Vir catholicus, scribendi peritus. Cicero a szónokról azt mondta : vir bonus, dicendi peritus ; nálunk az a jóság a hitnek, még pedig a bevallott, az életbe átvitt hitnek jósága, mely az embert átjárja, lelkét áttüzesíti s írását sugalmazza.

Az Országos Pázmány-Egyesület a mi katolikus újságíróinkat ez irányba kívánja terelni. Hallatszanak panaszok ellenünk, hogy nem tiszteljük az egyház tekintélyét s hogy a katolikus érzés nem járja át írásunkat. Lehetséges, hogy a mieink itt is, ott is elvetik a sulykot, de az nem az Országos Pázmány-Egyesület hibája. Az Országos Pázmány-Egyesületen bizonyára nem múlik, hogy tagjai nem a katolikus elvek

szerint igazodnak el mindig ; nem nyithat ugyan iskolát ez elveknek az írói gyakorlatban való alkalmazására, de tagjait folyton ez elvek befolyása alatt tartja ; vagy hasonlattal élve azt mondhatnám, hogy nem állít föl inhalatóriumot a katolikus érzésben gyöngé írók számára, de a katolikus érzés hegyeire, az idealizmus magaslataira utalja tagjait, s aki oda kerül, az nem inhalál mesterségesen, hanem lélekezik természetesen, erőt és életet.

A másik nélkülözhetetlen kelléke a katolikus újságírónak, hogy jó író legyen, még pedig újságíró. S jó újságíró akkor lesz, ha írásával az olvasóközönségre hatni tud. Úgy kell írni, hogy azt a közönség megértse s ízlése bevegje. Ezzel azonban nem akarom a tömegre való kihatást a jó írás feltétlen kritériumául odaállítani. Írhat valaki nagyon jól, s a közönségnek mégsem kell, mert nem arról ír, ami a közönségnek kellene. Az írás jó lehet, de a tárgy kelletlen. S ezt jól kell szem előtt tartanunk katolikus íróink megítélésében ; mert igazán nem rajtuk múlik, s nem őket kell okoznunk, ha az érzékes, az önző, a hithideg közönségnek nem kell az írásuk. Úgy lehetünk ezzel, mint a bolti kirakatokkal télen. Kirakhatunk mi az ablakba mindenféle értékes portékát, ha jégvirág borítja az üvegfalakat, a közönség nem jut öntudatára a kirakott értékeknek ; épen úgy ha a közöny vagy hitetlenség szállta meg a lelkeket, írhatnak hitről s erényről klaszikusan, az érdeklődés mégsem fordul arrafelé. Oda a jégvirágos üvegtáblák elé tavaszi fuvalom kell, napsugár és meleg : a hitközönyös lelkekbe pedig gyakorlati hit és szeretet kell. A melegtől kienged a fagy, megolvad a jégvirág s megáll mindenki a kirakat csodájára ; a hittől s szeretettől pedig megjön az érzék, megnyílik a szemünk s látunk, s fölébred az érdeklődésünk s lelkesülünk.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy bennünk semmi hiba sincs, s hogy mindennek az oka a hitközöny s a lelkek elfordulása ; én csak igazságot akarok ; hangoztatni akarom a helyzet nehézségét, s a helyes elbírálással is rá akarok mutatni a javulás s fejlődés útjaira. Ez utakon akarunk bizvást tovább menni s minden igyekezetünkkel azon leszünk, hogy a katolikus sajtó színvonalát tőlünk telhetőleg emeljük s a szent ügynek ezáltal méltó s impozáns védelmet biztosítsunk. Dolgozni akarunk, fejlődni, tanulni s javulni. A közönségtől pedig csak azt kérjük, hogy ha kritizál is, de szeressen, s ha vannak is kifogásai, de nyujtsa ki felénk karját, támogasson és segítsen.

A katolikus sajtó föladatai.

(1913)

Mélyen Tisztelt Közgyűlés! A Katolikus Sajtóegyesület azt a nagy érdeket képviseli és szolgálja, melyet maga X. Pius pápa jellemezett legjobban, amikor azt mondta: «Hiába építünk templomokat, hiába tartunk missziókat, hiába alapítunk iskolákat, ha emellett elhanyagoljuk a sajtót». Mi e nagy kötelességet felismerjük s ez életbevágó feladaton dolgozunk. Fel akarjuk karolni, lábra akarjuk állítani a katolikus sajtót, mert tudjuk, hogy a templomot s iskolát csak így lehet igazán támogatni s a templomba járó s az iskolából kimaradt nemzedéket így lehet a hit számára biztosítani s abban megtartani.

Közgyűlésünk számot ad e törekvéseinkről, a jó sajtó érdekében folytatott propagandáról s az elért eredményekről.

Ami a propagandát illeti, az voltaképen nép- s társadalomnevelési igyekezet. Rá akarjuk keresztény népünket nevelni a jó sajtónak értékelésére s ezáltal a modern kor egyik legnagyobb igényének megérzésére, azután pedig fel akarjuk lelkesíteni a társadalmat a jó sajtó megteremtésében való közreműködésre s ezáltal a keresztény hit és élet védelmében kifejtendő korszerű tevékenységre. Csak az a társadalom lesz igazán ránevelve a mai kornak harcaira, mely a sajtót a templom s iskola mellett nélkülözhetetlen tényezőnek nézi s a sajtó támogatásából áldozatok árán is kiveszi a részét.

Ez a belátás azonban ezidőszert nem általános. Hallják ugyan hiveink ez eszméket; rémlik is nekik, hogy itt új kötelezettségek s új feladatok állnak elő, de meggyőződésük még hiányos. Érzik, hogy itt valamit tenni kell, de azt még nem érzik, hogy a fejük forog kockán s hogy nagy veszedelem fenyegeti a szent ügyet. A legtöbbnek ugyanis a hit szent örökség, mely rájuk maradt; de nem látják be, hogy az örökségből elásott kincs lesz, ha azt a modern élet nagy forgalmában apró pénzzé nem váltják, s ugyancsak a legtöbbnek a kereszténység csak nagy mult, melyből azonban ők új jelent nem tudnak alakítani. Ily érzület mellett azután a kooperáció sincs meg, az áldozatkészség sincs meg: a világiak az egyháziaktól várják, a szegények meg a gazdagoktól. A gazdagok közül néhányan adnak is, de egyszersmindenkorra nyújtják oda adományait, mialatt a szegények karcárokkal váltják meg magukat.

Ami azonban ezidőszerint még nincs meg, azon dolgozunk, hogy legyen, s dolgozunk abban a reményben, hogy célt érünk. Nem is kételkedem benne, hogy el is érjük, ha egyre jobban tért foglal a meggyőződés, hogy a sajtóra szükségünk van mint fegyverre ellenfelünk ellen, szükségünk van mint életerőre önéletünk fejlesztése végett, s végre mint az akció szervezésére a kereszténység nagyobb kihatása céljából.

Ami az elsőt illeti, tagadhatatlan, hogy a modern világ legharciasabb intézménye a sajtó, s abban a nagy szellemi harcban, hol eszmék s érdekek ütköznek, hol az igazság szemben áll a hazugsággal s a valóság a látszattal s az erkölcs s az eszménység az ösztönnek s szenvedélyességnek hatalmaival, ott a legkihatóbb s döntő fegyver a sajtó. A számbeli súly nem teszi. Ahogy a hadseregnél sem teszi a szám, ha nincs jó fegyverzete : úgy billen fel a társadalmi életben is a számbeli súly, az értelmi műveltség, az intelligencia, a jó tollforgatás varázsának túlsúlyától.

Azonban nemcsak mint fegyverre az ellenséges áramlatokkal szemben, hanem mint életszervre van a katolicizmusnak a sajtóra szüksége. A sajtó által vagyunk bekapcsolva a modern szellemi világba, a korkérdésekbe s áramlatokba, a tudományos, művészeti, bölcséleti s irodalmi világba. Az idő folyik s az élet fejlődik s folyton új gondolatokat, új eszméket s problémákat vet fel, melyek a mai kor eszményei, vágyai s életingerei. Ami él, annak csak a jelenben lehet élnie, ingereit a jelenből kell vennie, indításait a világ modern szükségleteiből fogadnia. Nekünk sem szabad elszigetelődnünk. Az elszigetelődés érelmeszesedés s a végnek kezdete volna ; de éppen a sajtó lesz az elszigetelődés ellenszere, mert az eszközli a kapcsolatot a hit világa s a modern világ forrataga közt ; a sajtó erezetén s idegzetén át történik az ingerkiváltás s az új elemek s motívumok fölszívása, melyre minden életnek szüksége van, legyen az akár természetes, akár természetfölötti.

Ugyancsak szükségünk van életrevaló sajtóra a kereszténység kihatására való tekintetből, arra nézve, hogy akciónkban szervünk legyen. A világ nem kész, hanem fejlődik ; a katolikus világ sem kész, hanem a fejlődés törvénye alatt áll s így folyton munkába állít minket ; alkalmas intézményeket sürget s várja, hogy szociális s népnevelő befolyásunkat érvényesítsük. Ez az akció folyik abban az apostolkodásban, melyet az egyházi rend fejt ki, de folyik abban a nagy tevé-

kenységben is, melyet a sajtó gyakorol, ebben a — mondhatnám — laikus apostolságban. A sajtó az egyházi apostolságnak laikus kiadása ; a sajtó az a modern diakonátus, mely kenyeret szeg, mint ahogy azt a régi diakonátus szegte ; mindkettő nem az Úr asztalát, hanem a köznapi élet szükségleteit gondozza.

Ami azután föladatunk másik részét, a katolikus sajtó megteremtését, fejlesztését s tökéletesítését illeti, abban nehezebben haladunk. Vannak, kik szkeptikusan állnak magával a problémával szemben s kételkednek, hogy lehet-e egyáltalában jó katolikus sajtót teremteni. Rámutatnak arra, hogy túlságosan meg van kötve a szabad mozgásban, s minél több a kritikusa, annál kevesebb a munkása. Széttékitenek a világban s úgy látják, hogy európai színvonalon az egész katolicizmusban voltaképen csak egy lap áll, s az a *Kölnische Volkszeitung*. Azonban ezt a problémát is jól kell felállítanunk s nem szabad a kérdés föltevésében sem túloznunk. Mikor mi jó sajtót emlegetünk, nem azt gondoljuk, hogy a mi orgánumaink legyenek a sajtó terén az egyetlen s mindent lekonkurráló hatalom, — sem azt nem gondoljuk, hogy a katolikus sajtó technikai s irodalmi szempontból jobb, hatalmasabb legyen a liberális sajtónál, — arról sem álmodunk, hogy oly ütég legyen, mely elnémitssa s leszerelje az ellenséges battériákat ; ezek valóban utópiák volnának ; a mi gondolatunk s vágyunk mindezzel szemben csak az, hogy legyen a katolicizmusnak is a kor színvonalán álló, a modern igényeket kielégítő sajtóorgánuma. Becsületünk kívánja, hogy ezt lehetségesnek tartsuk, hogy e lehetőségben híven, annak tetté váltásán dolgozzunk.

Ezt még nem értük el. Bár egy évtized óta sok történt e téren is ; de még nem állunk ott, ahol kellene. Sok történt ugyan, de nagy dolog nem történt. Sok kis tettet láttunk, de nagy, megváltó tettel nem találkoztunk. A sajtómozgalomnak is van sok tömegembere, van sok kis s közepes embere, de az az «embere», aki segítene rajta, még nem jött meg ; az az embere, ki nemcsak beszél, nemcsak okoskodik, hanem tesz, akinek nemcsak buzdító szava, hanem sok guruló aranya lenne s aki azt a katolikus sajtó céljaira szánná. A nép, a kisember erre nem képes ; az egyházmegyei gyűjtések intézménye ugyan nagy áldásnak bizonyult, de teljesen elégtelen e célra ; itt egy megváltó nagy tettre volna szükség, sok pénzre, melyet csak azok adhatnak, akiknek van. Igaz, hogy cseppekből áll a tenger ; de aki hajókázni akar, az nem megy

ki a rétre, hogy a harmatcseppeket összegyűjtse, hanem a tengerre, ahol azok már összegyűjtve vannak, mert nem a cseppek, hanem az áramok emelik a hajót. A katolikus sajtó hajóját is a krajcárok mellett, melyeket szívesen veszünk, csak nagy befektetések segíthetik előre, melyeket kérünk s várunk.

Ezeket az idők megnehezedett járásának kell meghoznia! Annak kell a belátást érlelnie s az áldozatkészséget fokoznia. Addig pedig teljesítjük kötelességünket, végezzük munkánkat abban a reményben, hogy a fejlődés meg hozza majd a küzdés s törekvés útján a várt eredményt s megteremti a modern, életrevaló, katolikus sajtót.

Sajtószabadság.

(1914)

Mélyen Tisztelt Közgyűlés! Ha a minket foglalkoztató eszmék közt keresek e közgyűlés bevezetésére alkalmas gondolatot, s érzéseink világában szétnézek, oly erős és való érzés után, mely igazán indít s mozgat s fölkelti a közérdeklődést: nem találok alkalmasabbat a sajtószabadság eszméjénél s melegebb érzést az érte való lelkesülésnél.

A közelmúlt kimutatta, hogy mily általános lelkesüléssel, sőt elkeseredéssel foglalkozott a parlament, a sajtó s a társadalom a sajtószabadsággal, — mint feltette e kulturális közszabadságot; s bátran mondhatjuk, hogy hosszú idő óta nem küzdtek már eszményekért oly lelkesen, mint ahogy küzdöttek most a sajtóreformok ellen mindazok, kik azoktól a sajtószabadságot feltették.

Nem szándékom itt politizálni s nem is akarok a sajtóreformjavaslat ellen itt filippikázni; hanem szívesen ragadom meg az alkalmat, hogy elveink szempontjából rávilágítsak a sajtószabadság kérdésére s hogy rámutassak arra, hogy e kavardásban hol van a mi helyünk, s hogy miért állítanak épen elveink s eszményeink oda.

Kijelentem tehát, hogy a mi erkölcsi eszméink s elveink minket nemcsak egyes reformjavaslatok idejében állítanak az igazi sajtószabadság pártjára, hanem hogy mi ép az elvek erejében mindig és mindenütt szolgáljuk az igazi szabadság ügyét s harcoljuk a szabadság harcát, még pedig azért, hogy nemcsak hatalmi vagy parlamenti, hanem elsősorban céhbeli ellenség ellen küzdünk; nemcsak külső, hanem belső

ellenséggel állunk szemben ; más szóval mi védjük a szabadságot elsősorban nem paragrafusok és törvények ellen, hanem erkölcstelenség s jellemtelenség, tehát a szabadság belső megrontói ellen.

Tisztában kell lennünk ugyanis aziránt, hogy kik a sajtószabadság ellenségei, s hogy honnan fenyegeti a szabadságot a legnagyobb veszedelem. Miután a sajtószabadság is erkölcsi vívmány s erkölcsi kincs, azért annak is a leghalálosabb ellensége nem a zsarnok, a legnagyobb veszedelem nem a korlátozó törvény s a büntetés pallosát forgató hatalom, hanem legnagyobb ellensége a belső éretlenség, mely a sajtószabadsággal élni nem tud, s az erkölcsi hiány, mely azzal visszaél. Szabadságainkat elsősorban az a tisztelet óvja és védi meg, mellyel mi azokat tisztelni s nagyrabecsülni tudjuk a kompromittálásuktól óvakodunk. Ahol a szabadságot nem tisztelik, ahol azt az igazság s jószág szolgálatának nem tekintik, ahol a sajtószabadság hazug ígéinek takarója alatt folyton lelépnek az erkölcsi alapokról az erkölcstelenség mocsarába, ahol a sajtószabadság örve alatt erkölcsöket rontanak, lelkeket piszkítanak, másokat kizsebelnek s elnyomnak, ott nehéz keresztshadat hirdetni a sajtószabadság védelmére ; hiszen ott ép a sajtó munkásai azok, kik már gyökerében megrontották s belső szervezetében megmérgezték s halálra gyengítették a sajtószabadságot. Akik a sajtót arra használják, hogy a köztisztességet botránkoztassák s a közerkölcsöt gyengítsék, azok magának a sajtószabadságnak az alapjait szedik szét

Hogy a magyar sajtóban mennyi a sajtószabadság belső, immanens bomlasztó eleme, hogy mennyi a sajtó fajtalan kinövése, hogy mennyi a sajtószabadsággal úzótt durva visszaélés, mely a jobb érzést undorral tölti el s az erőszakosabb természeteket erőszakos intézkedésekre inspirálja, azt felesleges vázolnom. Ebben az undorban mi mindnyájan élünk s mindnyájan megsóhajtjuk a tisztulási folyamatot, s ennek adott ékesszóló kifejezést mélyen tisztelt alelnökünk a sajtóról tartott katolikus nagygyűlési beszédében. S ezt szükségesnek tartom itt külön hangoztatni ; szükségesnek azért, hogy ne látszassunk minden megkülönböztetés nélkül egy gyékényen árujni azokkal, kik eddig ott csak piszkot, most pedig szabadságot árulnak ; szükségesnek azért, hogy ne látszassunk közös zászló alatt csatázni a szabadságért, közös zászló alatt azokkal, kik a szabadságot e veszedelembe hozták, hogy ellene most e sajtóreform készült ; de szüksé-

gesnek tartom ezt hangoztatni azért is, hogy fellépésünknek, szavunknak súlya legyen, s hogy értékeljék hazafiúi, a szabadságot féltő aggodalmainkat, mikor látják, hogy azok emelik fel szavukat, akik a szabadságot megtisztelték azzal, hogy vele vissza nem éltek, akik következképpen a szabadság dolgában hivatottak arra, hogy helyes mértékét meghatározzák s nemes irányú fejlődését biztosítsák.

Az Országos Pázmány-Egyesület a destruktív irányzattal szemben mindig az igazi sajtószabadságot szolgálta s tagjait is e szabadság szolgálatára s védelmére nevelte s irányította, s ezt azáltal eszközölte, hogy minden szabadságnak, tehát a sajtószabadságnak is erkölcsi alapjait e ez alapoknak s elveknek érvényesítését a sajtóban sürgette s érvényesítette. Mint élő tilalomfa s útmutató áll a sajtóreform gondolatvilágában s szellemi kavardóságában, s rámutat az irányra, ahonnan minden sajtóreformnak, ha helyes akar lenni, ki kell indulnia s amerre haladnia kell, ha célt akar érní. Ez az irány az, hogy a sajtószabadságot elsősorban erkölcsi garanciákkal kell megvédeni, s ha hiba s bomlás van a sajtószabadságban, ezt a bomlást is a sajtó munkásainak erkölcsi megújodásával kell megállítani.

Mi fogja ugyanis a kinövésekben elfajult, a visszaélések által meggyöngült s ezáltal kompromittált sajtószabadságot megreformálni? Talán a törvénycikkek, a perek, a büntetések, a közigazgatás, a rendszet benyúlásai, az elkekerítő szekatúrák, a politikai üldözések? Tudom s vallom, hogy kell a bűnnel szemben büntetés, s kell a kihágással szemben külső represszió; de azért mindig igaz lesz, hogy a szabadságot voltaképpen az etikai rátermettség, a magasabb műveltség, a lelkiismeretesség, a szabadsággal való élnitudás, szóval erkölcsi kvalitások menthetik meg s azok biztosíthatják egyedül. Nem akarok ennek hosszas fejtegetésébe ereszkedni: elég rámutatnom, hogy a szabadság a magas kultúra terméke, s így csak magas kultúrfokon állhat meg. Gondoljunk arra, hogy mily kultúra hordozza a modern sajtót! A szabad sajtónak csodálatosan fejlett, technikai szubstrukciója van — a gyors értesülés s gyorsan lebonyolított forgalom alkotják feltételeit, s rendkívül komplikált munkaszervezetek teszik lehetségessé, hogy az éjjel megjelenő lapok száz-ezernyi példányai másnap az ország távoli helyeire is elszállíttassanak. De a technikai fejlettségen kívül kell hozzá politikai, alkotmányi, jogéleti fejlettség, a gondolat, a vélemény szabad megnyilatkozásának joga; mindenekfölött pedig

erkölcsi fejlettség, lelki műveltség, szellemi előkelőség kell hozzá.

A szabadságra csak az érlelődött rá, aki önmagának tud parancsolni, önmagának tud mértéket szabni, s gyámság s cenzura alól is csak oly föltevés alatt szabadul, hogy tud saját maga lábán járni s a fontos közügyekben akar is és bír is okosan eljárni.

A sajtószabadsághoz nagy lelkiismeretesség kell. Itt szóvá teszik az egyház, az állam, a társadalom, s a kormány összes ügyeit; itt tájékoztatják s befolyásolják a közvéleményt; a sajtó életet vagy halált, romlást vagy haladást oltathat olvasóiba; erőssége lehet az a szabadságnak s erkölcsnek, biztosítéka a haladásnak, mentsvára az emberjogoknak, vagy átka mindennek. A legszentebb érdekeket is önzően s elfogultan s alantós célok szempontjából kezelheti. Összes javainkért a sajtóban kell síkra szállnunk; itt lehet megvédeni a jogot s igazságot, az osztályokat s egyeseket jogtalanság s elnyomás ellen; de itt lehet el is árulni a tisztesség s igazság ügyét, s akkor a sajtó nem a kulturális haladás zászlóvivője, hanem a jogfosztás alávaló zsoldosa és vérebe lesz.

Íme tehát a sajtószabadsághoz is lelki műveltség, erkölcsiség, lelkiismeretesség, szellemi előkelőség kell. A sajtószabadsághoz is elsősorban emberek s nem törvények kellenek — istenes, erkölcsös, lelkiismeretes emberek. Csak ezek kezébe tehetjük le a közrend, a köztisztesség, a közerkölcs, a közjó, a haladás, az igazság és közjólét oly fontos és hatalmas tényezőjét, amilyen a sajtószabadság, s azoktól várhatjuk, hogy nem fogják kompromittálni azt. Az Országos Pázmány-Egyesület ezen dolgozik; szövetkezete akar lenni a sajtó munkásainak, kik az emberiség összes eszményeit Krisztushoz kötik s akik az újságírást is Isten szolgálatának tartják. Ezzel a legnagyobb biztosítékát teremti meg a sajtószabadságnak. E hivatásunkat megőrizzük főleg most, mikor a sajtószabadság ladikja sziklák közt vergődik. Bármilyen legyen sorsa a sajtóreformnak, mi folytatjuk munkánkat s oly férfiakat akarunk a magyar sajtó számára nevelni és segíyezni, kik mert a szabadsággal élni tudnak, azért a magyar sajtót is a legelőnyösebben s legideálisabban szolgálják. Üdvözlöm ez elvek híveit s a közgyűlést megnyitom.

A Katholikus Nővédegyesület föladatai.

(1914)

Mélyen Tisztelt Közgyűlés! Ha a motort már felszerelték, befűtötték és a benzin gőzölgési folyamata megindult, a gépésznek még meg kell hajtani a lendítőkereket, a gép különben nem jön mozgásba, hanem szétrobban. Ezt a közgyűlést egy olyan alkalomnak veszem, ahol a nagy gondolatoknak indító, hajtó erejével úgy szeretnék mindnyájuk szívére, lelkére hatni, hogy — nem a gépezet, hisz gépezetről itt nem lehet szó, hanem — ez a tiszteletreméltó szervezet a közügy szolgálatára indítva, boldogító munkában kiadja mindazt a hitet, szeretetet, odaadást, melyre a katolikus nővédelemnek és a társadalomnak általában szüksége van.

Egy ilyen nagy lendítő gondolat pedig épen az, hogy a katolikus nővédelem voltaképen egy régi, historikus nagy folyamatnak munkájában áll, az nem csupán jóakaratból folyó jócselekedet, hanem, hogy ez annak a nagy emancipációnak, mely a nő szabadságáért és méltóságának elismertetéséért régóta folyik, egvik megnyilvánulása, egy-egy történeti szakasza, melynek haladásában nem szabad megállásnak bekövetkezni, hanem a társadalmi alakulásokkal lépést tartva, előre kell jutni a nő felszabadításáért folyó küzdelemben.

Mert hisz tény az, hogy elnyomás, valamiféle teher, rab-ság nehezedik mindenféle kiadásban a női nemre. És ez ellen okvetlenül küzdenünk kell.

A katolikus nővédelem az Úr Jézus szellemében a Szent Pál által hirdetett azon régi nagy igazságnak demokráciai erejével dolgozik, hogy a férfi és nő közt a nagy eszmékkel szemben különbség nincs; és azért teljesen felérti azt, amit a feministák félremagyarázva, sokszor túlozva, de alapjában helyesen állítanak problémakép a modern nővilág szeme elé: hogy igenis, nekünk nagyon sok tennivalónk van, nekünk óriási nagy munkánk van még, az igazi nőemancipáció terén. Hiszen mennyi még a jogfosztottság, mennyi még az egyenlőtlenség; a nő egyéniségét mily kevéssé illesztik még be az egészbe, mily kevéssé hasznosították azt még mindenfelé, pl. szociális irányban is, ahol befolyását nemesen, hathatósan érvényesíteni tudná! Ha látjuk, hogy a női géniuszt valahogy kikapcsolták az emberek érdekeinek intézéséből, akkor nekünk is azt kell mondanunk, hogy dolgoznunk kell ez ellen.

Elismerem, hogy tiszteletreméltó a család és erkölcs,

melynek kategóriájába egész munkaképességét betáblázták. Megérezzük azonban, amit a modern ember megérez a modern korban, hogy ha tiszteletreméltó is ez a napszám, ha csodálatos is az a befolyás, mellyel a nő évszázadokon át nevelőleg hatott az emberiségre, de az ő egyéniségében van még erő, van még sokkal több energia, melyet kiemelve fel lehetne még használni az egész emberiség haladásának boldogító szolgálatában. Ez feministasán hangzik, de azt helytelenül mondjuk, hogy ez feminizmus. Ez régi demokratizmus, ez régi kereszténység; vagy ha ez feminizmus, akkor én is, mi is feministák vagyunk. De hát kell is ilyen «feministáknak» lennünk, hiszen belátjuk, hogy a világ megváltozása, a társadalmi alakulások elváltozása folytán más pszichológiával kell a nő befolyásának a gazdasági, szociális, politikai és jogi téren a világalakulás mérlegének serpenyőjébe beleesni. A nő befolyása alap lesz, hatalom lesz a világ fejlődésének hatalmas munkájában. Ezt mi mind valljuk. Nem vagyunk olyan elmaradottak, hogy meg ne érezzük a modern kor igényét, és ezen igény szerint ne állnánk mind bele ebbe a nagy munkába. Látjuk, hogy a gazdasági életnek, a jognak tere még sok tekintetben teljesen elzárt világ a nő előtt, mely pedig nagyon is rászorulna arra a finom érzékre, finom megsejtésre, intuícóra és odaadó szeretetre, arra a hitre, mely nélkül paragrafusokat lehet csinálni, lehet törvényeket alkotni, de szellemet, tartalmat belevinni nem. És éppen ezért van szükségünk a női világ befolyására.

S miután a haladás iránya máris ez, ki nem tartja természetesnek, hogy a nő pszichéje elváltozik? A modern nőnek nemcsak kalapja és ruhája más, mint egy rokokó-korbeli leánynak, vagy egy kétszáz év előtti világból való kisasszonynak, hanem más egész belső világa és pszichológiája, és egészen más a társadalmi elhelyezkedése is. Ő már nemcsak nő, hanem kenyérkereső ember, független ember, még akkor is, ha ez a függetlenség sokszor csak rá van diktálva, oktrojálva, ha szeretne is függni, de függetlennek kell lennie. A világ, a psziché is kényszer alatt áll, az is változik ebben a kegyetlen függetlenségi milióban, s azért nekünk egész más leányaink és asszonyaink vannak, mint voltak száz vagy kétszáz évvel ezelőtt. Ezt a valóságot még az akkori gondolkodóbb fejeknek sejtelve sem közelítette meg. De mikor látjuk, hogy a dolog már így van, akkor fájlalnunk kell, hogy a haladási törekvéseket éppen azok képviselik, hogy a befolyást éppen azok ragadják magukhoz, akik a régi kereszténység tradícióit egyáltalán

nem ismerik, és akikben a haladásnak az a régi katolikus szelleme így nem is lehet meg. Nagy baj az, hogy az egész női kérdés, az egész női probléma olyan antimorális és amorális árnyalatokat ölt, hogy itt már igazán baj lesz, ha érvényszerűsíteni hagyjuk ezeket az önmaguknak parancsolni nem tudó, mértéktelen, önmagukat félreismerő féktelen elemeket. Mit mondanak ahhoz, hogy egy nyilvános gyülekezetben hölgyek így beszélnek: «Für eine Frau von Selbstachtung ist es unmöglich eine legitime Ehe einzugehen. ihre Achtung vor sich selbst lässt ihr nur die Wahl der freien Liebe offen». És ezt természetesen megtapsolták. Vagy pedig: «Wir haben ein Recht auf die Mutterschaft, gleichviel wie sie erworben wird». Itt már az alapokat fúrják és ássák; pedig ha azok megrendültek, a leomló falak el fognak minket temetni. Ez már a mi igazi nagy felséges kultúránknak lélekharangja. Itt már halálra csendítenek. Minél jobban szeretjük tehát önmagunkat, az anyaszentegyházat és a hazát, minél inkább lelkesülünk családunkért, annál inkább kell feministáknak lennünk a szó igaz, nemes értelmében. Tehát álljunk bele a munkába. Itt már nem 11 az óra, hanem $\frac{3}{4}$ 12 mult 14 perccel, itt az utolsó pillanat: itt már kötelességet teljesítünk, mikor dolgozni kezdünk.

A mi asszonyaink régi tradicionális szeméremből valamiképp elfogultan irtóznak belemenni a modern életbe. Hanem ezt le kell győznie a helátásnak, a felsőbb kötelességérzetnek, mely azt mondja: épen amiatt kell dolgozni, amiért félsz, amitől félsz. Félted magadat? Leányodat? Családodat? Tehát dolgozzál, különben elvesz az a kultúra, mely mindent óvott, amit te szeretsz.

Ez a nagy hajtó, lendítő gondolat, mely kell, hogy munkára készítessen, serkentsen, indítson, pezsdítsen és lelkesítsen. Meg vagyok róla győződve, hogy a hallgató-közönségnek is többé-kevésbé ez az érzése; meg vagyok győződve, hogy ebből az érzésből meggyőződés lesz, és hogy ennek a meggyőződésnek nyomában lelkes munka kél, s ez lesz aztán az igazi kultúrmunka.

Ez a munka meg fogja óvni a női méltóságot, a női becsületet, a női értéket és nemcsak megvédi, hanem érvényesíti is és szembehelyezkedik a nő lebecsülésére, a nő megvetésére, de főlcg a nő ön-elvetésére irányuló törekvésekkel, és mivel a győzelmet és jogot mások számunkra ki nem vívják, azért ki kell azt vívnunk magunknak, és ezt meg is fogja tenni a Katolikus Népszövetség. Össze kell tehát fognunk, hogy

kivívjuk emberi jogainkat; és az lesz az igazi katolikus nővédelem, mely, ismétlem, a régi nagy nőemancipáció nyomaiban jár és azt modern stílusban magasztosabban és nemesebben értékcsüti. Ez igazi kultúrprogram.

Hála Istennek, hogy annyian segítenek. Ezeken a régi keresztény alapokon akarunk tehát építeni és főképp azon szeretettel, mely nem dolgozik lármásan, hanem értékesen és Isten lelkével. «Le bien ne fait du bruit et le bruit ne fait du bien.» A jó nem csinál lármát és a láрма nem csinál jót. Ezt a jelszót kell a katolikus nővédelem homlokára írni. De ha a szeretet nem lármáz is, azért elvégzi a dolgát, és szeretet nélkül nem is bírunk sokáig dolgozni, mert soká elbírni bármit is csak szeretettel lehet, mert a szeretet nem veszi számba a nehézséget.

Fehérváron megkérdeztem egyszer egy édesanyától — akinek csak nyolc gyermeke van, mint ott a nép asszonyai közül akárhánynak: Nénikém, nincs nagyon sok baja ennyi gyermekkel, nem nagyon sok ennyi gyermek? Azt felelte: «Nem számol az ember ott, ahol szeret». Nincsenek ott számok, ahol nagy szeretet van.

Ezt a tüzet és lelket óvja meg a katolikus nővédelem számára a krisztusi szeretet, mert amíg ez megvan, addig a munkás nem sokat számol, disputál, okoskodik, hanem cselekszik, tesz, áldozatokat hoz, odaadja azt, amije van, odaadja önmagát.

Van mindenféle nagyhatalom. A sajtót Napoleon öfelsége tette nagyhatalommá; de aztán előléptették a pénzt, az volt a legnagyobb úr, mert mindenkinek parancsol, még a sajtónak is; de van egy újabb hatalom, mely, akár a szeretetet veszem, akár a szellemet, mindenesetre egy sajátságos nagyhatalom, és ez, amint a német kifejezi: die «Grossmacht Frau». Az önodaadásban nagy erő van, és ez az erő teszi a nőt nagyhatalommá. Nagyhatalom a nő, nagyhatalom a női világ, és méginkább az lesz, ha a szeretet szellemétől eltelve a nemes önbecsülés polcára állva, saját energiájának elismerését kiküzdve érvényesülni fog a lélek, a több boldogság, a több élet miatt.

Mi beleállunk ebbe a nagyhatalmi vágyba, mi akarunk ilyen nagyhatalom lenni, és ha a kis Balkán-államokat meg is mosolyoghatjuk hatalmi törekvéseik miatt, a nővilágnak ezt a törekvését nem lehet megmosolyogni, azt el kell ismerni, sőt, ha jól felfogjuk az emberiség érdekeit, akkor óhajtani kell azt, le kell imádkozni, hogy jöjjön el minél előbb ennek

a nagyhatalomnak országa; mert meggyőződése, hogy ez az ország senkit le nem igaz, ez a hatalom mindenkit felemel, ez nem sarcol, ez mindenkinek ad, nemesít, szóval önmagának becsületére válik. Ezekért a feladatokért érdemes odaadni a lelket, és szívesen kell adni egy kis pénzbeli segítséget is, azt gondolva, amit Terézről, arról a felséges kis Terézről olvasunk, aki azt mondta: «Un sou et Thérèse — c'est rien; Thérèse, un sou et Dieu, c'est tout». Vagyis a kevés önmagára hagyatva, a maga természetes tehetetlenségében semmi, de a kevés sok szívvel, isteni hittel: hatalom. Amit adunk, Istennel adjunk, és ami kis áldozatot hozunk, abban mindig egy végtelen értéknek temperamentuma vibrál és lüktet, és ez az isteni szeretet.

Az Isten minket úgy segéljen, hogy Istent szeretjük, tiszteljük, őt embertársainkban szolgálni akarjuk: akkor a katolikus nővédelem tényleg a nőemancipációnak a legfelségesebb alapjait fogja megvetni és mindnyájunk becsületére fog válni.

A katolikus sajtó esélyei.

(1915)

Mélyen Tisztelt Közgyűlés! A Katolikus Sajtóegyesület hatodik közgyűlésén, amikor nemcsak a mult évnek küzdelmein, törekvésein, hanem egyszersmind működésünknek első lusztrumán tekintünk végig, biztosabb, avatottabb és tüzetesebb az ítéletünk, a betekintésünk abba a munkába, amely folyik, és tüzetesebb, világosabb az ítéletünk azon műnek a megteremtése körül, amelynek megteremtésére közvetve működünk közre.

Én ugyanis itt mindig két dolgot különböztetek meg. A Katolikus Sajtóegyesületnek munkáját: ez az egyik; a katolikus sajtó megteremtésének nagy művét: ez a másik. Mert a katolikus sajtó megteremtése, annak a sajtónak megteremtése, amely a kor színvonalán álljon, mely igazán irányt tudjon adni, közvéleményt tudjon teremteni, bár tényezői között a Sajtóegyesület is szerepel, nemcsak a Sajtóegyesülettől függ, <hanem> sok más tényezőtől is. Azt a német közmondást említhetem fel itt is és alkalmazhatom magunkra: Wo Könige bauen, da ächzen die Karrenschieber, ahol királyok építenek, ott a talyigások nagyokat nyögnek. Itt pedig valóban egy nagyhatalmi, királyi műről van szó. A katolikus sajtó megteremtése tagadhatatlanul felséges

nagy mű, de a Katolikus Sajtóegyesület maga csak talyigása ennek a nagy munkának.

Ebben a talyigásmunkában megálltuk helyünket tavaly is: ezt minden szerénység megsértése nélkül bátran mondhatom. Megálltuk helyünket abban az akcióban, amely folyton folyik az anyagi eszközöknek, a pénznek előteremtésére; megálltuk helyünket annak az érdeklődésnek felkeltésében, ébresztésében, amely a katolikus sajtó iránt kell, hogy a közönségben éljen, s amely érdeklődéstől várjuk mi az áldozatkészséget, várjuk mi a tetteknek, a nagy tetteknek munkáját is.

És amikor a Katolikus Sajtóegyesület munkáját említem, nem mulaszthatom el köszönetemet és az egész közgyűlés köszönetét tolmácsolni a Katolikus Sajtóegyesület fővárosi hölgybizottságának, amely tavaly ugyancsak kivette részét ebből a nemes és ideális munkából. A női léleknek intuiciójával, annak a szívnek, annak a lelkes hívó szívnek leleményességével, amely meg tudja találni mindig a módját, közreműködtek, segítettek minket, és amikor köszönetet mondok a hölgyeknek, kérem szíves érdeklődésüket a jövőre nézve is. Legyenek meggyőződve, hogy rendkívül nagy szolgálatot tesznek a Sajtóegyesületnek, amikor a közönségnek ezt az érdeklődését ébresztik és nagy szolgálatot tesznek általában ennek a felséges nagy ügynek, amely nemcsak a hitnek, hanem a moralitásnak, a nemzedékeknek, tehát a családok boldogulásának nagy és hatalmas bástyája.

Ugyancsak köszönetemet kell kifejeznem a vezető elnökségnek, köszönetemet a főtítkárnak, Gerely Józsefnek, aki igazi szívóssággal, nagy odaadással — hiszen szinte betege lesz ennek a nagy munkának — folyton inspirálja a közönséget, és úgy látszik nekem, hogy azokat a középponti impulzusokat, amelyek a periferiakon lelkes akcióvá lesznek, neki köszönhetjük. Mással úgy sem fejezhetnők ki köszönetünket, mint hálánkkal, de ez a nagy hála a szívünkéből jön, és kérem őt, fogadja el azt tőlünk bizalommal, szeretettel s azzal az áldozatkészséggel, amelyet a jövőben is várunk tőle.

Ami magát a művet, a katolikus sajtónak megteremtését illeti, azt mondhatnám, hogy bizony még távol állunk a céltől, még távol állunk ennek a nagy műnek tető alá hozásától.

Az a sok hozzászólás, amely a Katolikus Sajtóegyesület akciójával kapcsolatban elhangzott, mindig-mindig csak a pénzt emlegeti. Azt mondják: kell a katolikus sajtóhoz

sok pénz; talán meg kellene adóztatni a papságot, főleg a nagy beneficiumokat, talán a hitközségekre is ki kellene vetni az adót. Mélyen tisztelt közönség, senki sem tagadja, hogy egy nagy, életrevaló sajtóhoz pénz is kell. De engedjék meg, hogy a lelkek felvilágosítására és a helyes útiránynak, a mi törekvéseink útirányának megjelölésére hangoztassam, hogy nemcsak pénz kell a katolikus sajtóhoz s a magas színvonalon álló sajtóhoz. A sajtó nemcsak papiros, nemcsak nyomda, hanem a sajtó érzelem- és gondolatvilág, a sajtó világnézet, a sajtó tendencia, szeretet, gyűlölet. Abba a tintába, amellyel a hatalmas vezércikkeket és átlag a sajtót írják, bele van keverve az egész világnézet, bele van keverve rengeteg sok hatalmi érdek; következőleg kell pénz is a sajtóhoz; de a katolikus sajtó kérdése voltaképpen erkölcs kérdése, világnézet kérdése, a közízlés emelkedettségének kérdése. Jól tudom én azt, hogy a sajtó dominál; de a sajtó nemcsak dominál, hanem egyszersmind szolgál; a sajtó vezet, de egyszersmind vezettetik; tanít, de egyszersmind iparkodik az emberek szája íze szerint is beszélni; szóval a sajtó függ irracionális hatalmaktól, függ az egész világ folyásától, függ az emberiségnek szellemi világától; a sajtó mindig átlag vetülete, visszatükrözése annak a szellemi világnak és szellemi forrongásnak, amely körülöttünk van. A katolikus sajtót tehát megteremthetjük, nemcsak ha sok pénzünk lesz, hanem ha az a katolikus világnézet bele tud állani intézőleg a világ folyásába, ha kiküzdí magának azt a helyet, amely neki jár, ha ki tudja fejteni befolyását, ki tudja fejteni szellemi hatalmát, presztizsét a lelkekre, a szellemekre.

Én minden sajtót szeretnék összehasonlítani egy csőrendszerrel, egy csőhálózattal, amelynek csapjai minden trafikban, a hajókon, a mozgó vonatokon, minden utcákon, tanyákon, falvakban, minden lakásban megvannak, amely hálózat elér mindenhová. Csakhogy attól függ: mit hoz az a csőhálózat, attól függ, akarja-e a közönség használni azt, amit ez a csőhálózat szolgáltat. Mert ha az a csőhálózat tiszta kristályvizet vagy tejet szolgáltat, de a közönség abszintet, pálinkát, mérget kíván, akkor a csőhálózat csapjai megrozsdásodnak, belyukadnak, vagy ha nem is lyukadnak be, abból a vízből állott víz lesz, és az a sajtó nem fogja a nagy célokat szolgálni.

Ezt mintegy felvilágosításunkra, mintegy a helyes öntudat megszerzésére mondom. Nem akarok én ezáltal leinteni, leszerelni, nem akarom én a közönséget és főleg

magunkat, napszámosságait ennek az egyesületnek, elkedvetleníteni : ellenkezőleg, rámutatok a felséges nagy problémára, de rámutatok egyúttal a munkának nehézségére.

Nagy mű ez ! Meglehet, hogy generációk pusztulnak el, meglehet, hogy világok változnak el felettünk : mi ezt a nagy célt el fogjuk érni.

Mert ha végignézzünk a világon, az egy Költnische Volkszeitung áll végre is azon a hatalmi polcon, amelyről azt lehet mondani : nézd, ez egy intézmény, ez a közvéleményre kiható, ez egy nagyhatalmi befolyással bíró orgánum. Másutt, se Angliában, se Franciaországban, se Ausztriában, se nálunk nem állunk még azon a fokon, hogy azt mondhatnók : ez egy világot befolyásoló nagyhatalmi sajtó.

Kell tehát egy hosszú és nagy kitartású, nagy türelmű munka. Nem baj az, ha még a végcélt nem látjuk ; Mózes sem ment be az ígért földjére ; elég volt neki, hogy távolról látta a célt. Mi hiszünk a katolikus egyházban, mi hiszünk a kereszténységnek világot váltó és világot kultiváló missziójában, következésképp hinnünk kell abban, hogy lesz majd nemzedék, lesz majd kultúra, lesz majd világ folyása iránti érdeklődés, lesz a keresztény befolyásoknak az az aktualitása, amely hatalmas sajtót tud a világba beállítani.

Ezidőszerint még nem tartunk ott. Ha nem tartunk ott, s mivel ott akarunk valamikor tartani, hát épen azért akarunk áldozatot hozni, munkában, lelkesülésben, pénzben, türelemben, reményben, hitben ; áldozatokat hozni a haza és az egyház oltárára, legalább is olyan áldozatokat, mint aminőket azok hoznak, akik a hazát lekicsinylik, a hazától elfordulnak és az egyház oltárait letörni kívánják.

Ha ezek a gondolatok lelkesítenek minket, ha ezek a perspektívák világítanak felénk, akkor kitartunk majd a jóban, és ha nem is érhetjük el a célt közvetlenül, de közvetve dolgozunk, fáradunk, küzdünk, hogy majd valamelyik nemzedék elérhesse s tető alá hozhassa. Ezen érzések között üdvözlöm a mélyen tisztelt közönséget és a közgyűlést megnyitom.

Az egészség joga.

(1916)

Mélyen t. Szerkesztő úr ! Teljesen értem azt az aggodalmat, mely társadalmunk lelkét megszállja akkor, mikor a közegészségügy s nevezetesen a családok egészségének veszedelmeire gondol, melyek azokat a cselédek révén fenyegetik.

Ez ellen természetesen tenni kell ; védeni kell a családot, az egészséget, az életet e házi ellenség ellen. De bár szívesen elismerem e jogot, sőt hangoztatom a kötelességet, azért mégis vezető szempontul e dologban nem a rendőrséget, nem az orvosi vizsgálatot tűzöm ki, hanem rámutatok e baj erkölcsi oldalára, a cselédség elhagyatott s azért züllésnek kitett voltára, a cselédség atomizált s ép azért minden kénynek s császnak kiszolgáltatott szociális helyzetére.

A cselédség szükségképen gyámolításra, a családokba, a társadalmi rétegekbe s szervezetekbe való bekapcsolásra szorulna, hiszen fiatal, faluról jött s a város forгатagába kidobott leányokról van szó, kiknek ha van is erkölcsse, de nincs hősies erénye, nincs kidolgozott jelleme. Hát mi tartsa ezeket? Szülő, iskola, tanító, pap messze vannak, azok ott-on maradtak ; ő meg idegenben van s elhagyatottan áll. Sok cselédet már az a kapocs is megőriz s megvéd erkölcsi tisztaságában, hogy hébe-korba hazavetődven, fölkeresi papját, tanítóját, elvégzi gyónását ; tudom ezt tapasztalatból, s viszont biztos jele, hogy már rossz útra tévedt, ha ezeket kerüli. Így áll a szegény cselédleány, lazán összekapcsolva azzal a réteggel, amelyből való ; nos, és hogyan áll, mily kapcsolatban van azzal az új milióvel, amelybe belekerült? Ki védi? Ki törődik vele? Ki gyámolítja, ki érti meg s ki erősíti? Hisz ép azokban a házakban, sőt gyakran azokban a családokban rontja meg őt a férfi, az úrfi, melyekbe belekerült ! Csoda-e, hogy nem állja meg a helyét? Mit tesz a társadalom azokért a cselédleányokért erkölcsi, léleknevesítő tekintetben, akiktől erényt, hűséget s önmegtagadó életet vár? Én bizonyára nem fogom pártját semmiféle venereás betegségű cselédnek ; de én nézem az utat, amelyen oda-jutott, s nézem a közreműködőket, kik oda juttatták !

Azonban a bajon így is kell segítenünk, sőt ily körülmények közt még inkább. Mi hát a segítség?

a) Az erkölcsöt nem lehet rendőrileg kezelni s a cselédleány tisztaságát sem elsősorban rendőrorvosilag. Az erkölcs oly finom dolog, mint a víz, s a rendőrség e finom milióban csak olyan, mint a háló ; háló vizet nem fog. Hanem az erkölcsöt nevelni kell, a cselédekkel törődni kell, őket a családba legalább valahogyan be kell állítani, — no, vagy mondjunk legkevesebbet : nem szabad őket elrontani. Ahol a fiatal leánnyal nem törődnek, szeretőit ki-beeresztik, neki kapukulcsot adnak : ott ne panaszkodjanak, hogy a lány lues-t hoz haza. Minek küldik s engedik oda, ahonnan azt hozhat? !

Több szeretetet, legalább mákszemnyi törődést a cseléd lelkével, bajával s vágyával, egy kis patriarchalizmust, egy kis nagyasszonyi érzést háziasszonyainkba s megtettük azt a lépést, mely kutya-kötelesség!

b) Minden háziasszony hamar észreveszi, hogy kit kapott a házba, hogy gyanus-e, hogy tisztességes vagy már fertőzött lelkű-e az illető; s az olyat természetesen okosan kezeli, s ha félő, hogy beteg, meg is vizsgáltatja orvosnővel. De csak ne hozzunk be általános vizsgálati kötelességet; hiszen ez épen a legnyilvánvalóbb degradálása volna az egész állásnak és osztálynak, s ijesztően megrendítené a cselédek erkölcsi öntudatát. Hát kik ők? Kiknek nézik őket? S mert van szemét köztük, azért a tisztességes leányt is pellengérre állítják? S mily benyomást, mily lázító érzést keltene ez a mi dérék falusi s pusztai népünkben, a cselédek tisztességes anyáiban, ha köteles rendőrorvosi vizsgálatról hallanának? Hát azért hátrább az agarakkal, akarom mondani, a rendőri szimattal; annak itt nincs helye s nincs tere.

c) Teljesen ki kell venni a cselédközvetítést magán-vállalkozók és a városi kezelésnél is a férfiak kezéből. Tisztelet, becsület a kivételeknek, de a cselédek romlása s a cselédeknek a prostitúcióval való szoros összefüggése határozottan e ponton kezdődik. Ha van nővédelemnek helye a mai világban, annak itt a helye, s igazán vakok vagyunk és bambaszívűek, ha a nővédelmet a cselédszerzés, a cselédközvetítés mesgyéjén föl nem állítjuk. Itt szakadnak a gátak, a prostitúciónak az a 75 százaléka itt toborzódik a cselédségből; tehát az a romlás is, az az egészségveszedelem, melyről szó van, s amely ellen most anyák, apák, nemzedékek félreverik a harangokat, itt oltatik be a cselédek testébe és vérébe. Állítsuk fel a gátat, realizáljuk a nővédelmet a cselédközvetítés terén, s rendkívül sok leány nem bukik el, nem lesz céda, nem venereás s nem hozza a halált a fiatal testében a mitsem sejtő család szentélyébe.

d) Az ilyen nagy bajok, amelyen a családi tisztaság veszélyeztetése is a cselédek révén, csak szimptomái még nagyobb bajoknak. Nevezetesen a szociális képtelenségek jelentkeznek s nyilatkoznak meg így. Mikor egy társadalmi helyzet, vagy állás, vagy szolgálat — nevezzük bárminek — többé-kevésbé már tarthatatlanná lett, akkor aztán kiszakad a zsák mindenütt s hiába foltozzuk azt. A cseléd-állás is ily szociális képtelenséggé válik mihamar. Ugyanis oly igénytelenséget, egyszerűséget, alázatot föltételez, hogy azt

hovatovább nem igen találjuk majd fel cselédeinknél. Egész éjjel-nappal szolgálatra állni s mástól függni s másnak kényét s szeszélyét elviselni s mindezért sokszor egy csepp jóindulattal nem találkozni : ehhez óriási erény, vagy orrszarvú-bőr kell. Az előbbi nincs, s az utóbbi vész s vész épen a haladó műveltséggel. Ép ez a haladó műveltség emancipálja majd ki a cselédet a cselédségi állásból s eltörülvényt azt, más kategóriát állít a helyébe, — nem tudom mit : tán bejárókat, takarítókat, főzőket stb. — de megszünteti a — páriákat. Ez tán kemény szó, de hiszen nem mondom ezt senki ellen, hanem csak jellemzem vele a szociális fejlődés idevágó tapogatózásait. «Különb állású» emberekkel majd nem bánhatnak úgy az élvezet urai, mint ahogy most bánnak a cselédekkel, s mindazokkal, kik kegyetlen sorsuk következtében — itt kegyetlen sors alatt a védtelent is értem — a vezető, úri neveletlenségnek prédái lesznek.

Ez tehát a fejlődés perspektívája a cselédkérdésben, — melyet a jövő fog megvalósítani. Nekünk a jelenben az első három pontban jelzett teendők a kötelességünk. Több erkölcsiiséget, nevezetesen több szociális felelősségérzetet a vezető társadalomba ; lássuk be, hogy a cselédekért is mi vagyunk a felelősek, s tegyük meg e kötelességünket. Ettől jobb lesz majd a család is. Kiváló tisztelettel Székesfehérvár, 1916 január 20...

Szociális munkálkodás.

(1917)

Divatja van most a szociális érzések s kötelességteljesítések hirdetésének ; mindenfelől azt halljuk, hogy új szociális lelkiületnek kell a társadalomban helyet foglalnia, s hogy a szociális érzék fölébred a tömegekben s ott is látnak majd teendőt, ahová eddig csak közönnyel s nemtörődomséggel tekintettek s azt tartották, hogy ez nem az ő dolguk.

Mindenesetre igaz, hogy a szociális kötelességek tudata tért foglal, s így van ez jól és helyesen ; hiszen rengeteg sok szála az összetartozásnak fűződik körénk s embertársaink köré, s valamint az ember csak a családban, a törzsben s államban fejlődhetik s érvényesülhet igazán, úgy lesznek az őt ápoló, hordozó s fejlesztő körrel s környezettel is elengedhetlen, szigorú kötelességei. Mindazonáltal szükséges, még pedig nagyon, rámutatnunk arra, hogy mikor a tágabbkörű szociális kötelességekre akarjuk figyelmeztetni s azok telje-

sítésére buzdítani egymást, el ne felejtjük a minket közvetlenül környékező emberi s feleharáti kötelességek teljesítését, melyek nem a szociális törvényhozás, nem a munkás- és rokkantbiztosítás, nem a fiatalok felügyelő hatósága, nem a reformatóriumok s antialkoholista s pacifista egyletek keretébe, hanem köznapi életünkben s a családban s hivatalos kötelességeinknek — legyünk akár papok, tanítók, akár póstások, pénztárosok vagy bírák — szolgálatában várnak ránk. Az igazán szociális érzékű ember be fogja látni, hogy e keretekben s e szolgálatokban kell elsősorban kiváltanunk a szociális gondolkozást s érzést.

Úgy látom ugyanis, hogy az a sok szociális iparkodás voltaképen csak foltozás, s hogy e foltozásra azért van szükség, mert az emberi érzés s becsület régi, tömött szövete foszlik, itt is, ott is kiszakad, s akkor azután természetesen folt való rá.

Ilyen régi, erős szövetnek tartom a családot s a családi nevelést, mely ha borul, vagy csődöt mond, hát bizony akkor hossza-vége nincs a pótló, reformatóriumai nevelésnek; de miféle ütött-kopott megviselt nemzedék kerül ki abból? Ugyancsak ilyen tartós, erős szövetnek érzem a tisztesség s szerénység érzését, mely az embert embermegbecsülésre s tapintatos s okos nemes magatartásra segíti, — de ha ezt az érzést megrontja a frivol sajtó s a köz-szemtelenség, akkor aztán folt ide, folt oda, kultúregyleteskedhetünk napszámba, ezt a hiányt ki nem pótolhatjuk.

Azt tartom s hangsúlyozom tehát, hogy mikor szociális érzésről s szociális munkáról van szó, a fősúlyt ne az egyetemeskedésre s ne a szociális iskolára fektessük, hanem fektessük azt elsősorban a családi életre, a jó nevelésre, a családi körök tisztességes, keresztény hangulatára s érzésére, az egymással való érintkezés nemességére s becsületes őszinteségére, kötelességünk pontos s lelkiismeretes teljesítésére, s bárhol vagyunk, szerény, előzékeny magunkviselésére.

Mily szociális munkát fejthetnek ki a szülők, atyák, anyák, ha gyermekeiket jól nevelik! Hiszen a legtöbbet a földön az ember szülőjének köszön, miután a legjobbhat s a legéletrevalóbbat, a gyakorlati hitet s tisztességet mégis csak tőlük kapja. Senkitől úgy, mint tőlük, vagy ha nem tőlük, hát csak húval-bajjal s sok keserves tapasztalat árán mástól; de vannak finomságok s jellegek az emberen, melyeket egyáltalában ha szülőitől nem kap az ember, hát meg nem szerezheti azokat soha.

Mily szociális munkát fejthetnek ki cseléd tartók, ha háznépüket vallásosságban s fegyelemben s ugyanakkor emberségesen nevelik! Ha a falusi lányok a polgári házakban főzni, sütni, mosni, gazdálkodni tanulnak, s ezt a nagy szociális tudományt majd a maguk háztartásába átviszik! Ha a gazdák s birtokosok cselédeiket a biztosító pénztárakba beiratják vagy megértetik velük, hogy a munkások nyugdíj-s rokkantegyletébé való belépésükkel az élet kiszámíthatatlan esélyei ellen magukat biztosíthatják. Hány koldus-exisztenciával lesz ezúton kevesebb, s hány szomorú öregségbe csalunk be ezúton egy-egy napsugárt?

Hát azután mily szociális munka a közönséges népkultúrának előmozdítása példánk s magatartásunk által! Népkultúra — Istenem, mily keserves ezt a szót még kimondani is! Mily képek s ízléstelenségek a szobák falain? Milyenek a mi utcáink, narancshéjjal, — no az most nincs — de gesztenyehéjjal, szilva-, barackmaggal, dinnyehéjjal felszórvva! Hogyan járnak nálunk az emberek az utcán? Hármával-négyesével egy sorban elfoglalják a járdát s ki nem térnek senkinek! Milyenek a sétányaink, melyeken éktelenkednek a zsíropapír- s csontmaradványok, melyeknek padjai telefirkálva s sorfái éktelen metszetekkel elcsúfítva a neveletlen közönségnek tanuságai! Milyen a legelemibb higiénia falun s városban? Na de nem folytatom, hiszen nem vádolni akartam, de csak rámutatni arra, hogy most azért kiabálják teli a világot mentéssel s megreformálási programokkal, mert a közönséges s tisztességes élet van tűnedezőben, s hogy figyelmeztessen a t. olvasót, hogy szociális kitartású munka nélkül voltaképen senki sincs, aki kötelességeit teljesíti.

Ezért tehát rajta, evezzünk továbbra is a szociális érzés lobogója alatt, de ne felejtjük el, hogy a legszükségesebb szociális munkateljesítmény az emberre már a családban, a házban, saját hivatása körében, azután emberséges, tisztességes magatartása s példaadása nyomában vár. Csak ha ezt teljesítettük, akkor lehet hivatásunk a közélet terén is célszerű s alapos munkát végezni.

A törvénytelen gyermekről.

(1918)

A fogalmi és érzelmi zűrzavarnak egyik örvénylő pontja az a szegény kis pára, akit «törvénytelen gyermeknek» hívnak. A sajnálkozás a szegény kis férgen, a botránkozás «a morál álarca alatt rejtőző szervezett erkölcstelenségen», a társadalomnak s a törvénynek kegyetlenségén, magasra dagasztják az érzelmek és indulatok árját, mely azután elsöpör logikát, lehetetlenné teszi a helyes megkülönböztetést az érzések és fogalmak közt, s ezáltal lehetetlenné teszi a kérdés igaz elbírálását is.

Egy kérdésnek lehet sok oldala, s az egyoldalú megoldás csak elkeseredést és ellenkezést szül, s ebben a konkrét, sokoldalú világban okvetlenül ferde helyzetet teremt.

Tiszteljük meg egymást mindenekelőtt azzal, hogy felteesszük egymásról, hogy igazán jót akarunk, s hogy az ilyen kérdésben is, ahol sok érdek ütközik sok érzéssel, a legméltányosabb s a legigazabb álláspontra iparkodunk helyezkedni.

A törvénytelen gyermek jogi helyzetéről s a társadalomnak a törvénytelen gyermekkel szemben való ellenszenvéről van szó. «Törvénytelen gyermek», — mily kegyetlen szó, mily kemény sors az igazság, jog és törvény világában. A szegényke beleszületik a társadalomba, melynek erkölcsi törvényei s jogi intézményei vannak, s azt látja, hogy idegen benne. Ő úgy születik, ahogy nem volna szabad születnie. A mi társadalmunkban úgy erkölcs, mint törvény és jog tekintetében helyesen és szükségesen, a család az az erkölcsi és jogi intézmény, mely a gyermek fészke. Igen, de az istenadta kis törvénytelen csöppség számára ép ez a fészek nincs megrakva; nem rakták meg azok, kiknek ez természet és törvény szerint való kötelességük lett volna. Most már a csecsemő belecsöppen a törvény- s természetellenességbe, belecsöppen a világba nagy hátrányokkal.

S kérdem, mi volna itt a védelemnek a legjobb módja? Mi más, mint az, hogy megteremtjük neki a családi fészket legalább utólag, s hogy biztosítjuk neki a boldogulás eszközeit, melyekre joga van. Igen, joga; mert a csecsemő jogalany; joga van az élethez, joga a fönntartáshoz, neveléshez és sikeres fejlődéshez. Valaki itt jogtalanul cselekedett; de az nem a kis pára volt, hanem az, aki oka, hogy a csecsemő jogfosztott lett. Bármint forgatjuk is a dolgot s bármint keres-

sünk is bűnrészeseket a társadalmi szokásokban, a tisztí kaucióban, a gazdasági helyzetben, a jogfosztók mégis csak a törvénytelen szülők. Ők kegyetlenül, lelkiismeretlenül jártak el a csecsemővel, kit a világba állítottak, anélkül hogy családi fészket raktak volna ; ezt szemükbe kell mondanunk, s nem szabad a lelkiismeretet szabad szerelemmel, meg más ilyen-féle hóbortokkal tompítanunk, hanem kötelességtudásra, finomságra kell nevelnünk a leglényegesebb ösztönök irányítását illetőleg.

Ez a törvénytelen gyermek védelmének első és legfontosabb akciója : nevelni az embereket az ösztönös gyermek-nemzés helyett a rendezett emberi élet feltételeinek megteremtésére, nem pedig buta közönyre a család s a gyermek iránt. Ne mondja senki, hogy törvényes házasság és szabad szerelmeskedés mindegy, — hogy a feleség s a könnyelmű szerető mindegy : aki ezt mondja, annak természetesen nincs problémája, no de azzal hiába is disputálunk. Hogy volna már mindegy a törvényes és a törvénytelen gyermek, mikor a törvényes számára szokás, jog s erkölcs az anyához apát is állít, örökfrigyben egymáshoz fűzve őket, s mikor a törvényesség a csecsemőt a családba állítja bele, hol minden érdeke legalább elvben biztosítva van?!

S itt kell rámutatnom az indulatok s a fogalmak zűrzavarára. Ne állítsuk föl érveinket a törvénytelen gyermek érdekében úgy, hogy a családot fitymálni vagy kevésre becsülni látszassunk. Mert az védi a gyermeket legjobban, aki a szigorú erkölcsöt hirdeti s aki a törvénytelen gyermekek «érdekében» a család intézményét meg nem rendíti. Nem azzal lesz a gyermek megvédve, ha a házasság megszűnik, vagy ha azt bármely bokor alatt «kötik». Nem az védi a gyermeket, aki a laza erkölcsöket s a könnyelmű felfogást elősegíti, s aki azt mondja : «mindegy, akár így, akár úgy, csak gyerek legyen». Az anya nem nemző-gép, és a gyermeket nem az emberhús-termelés szempontjából kell nézni.

Ily nyegle durvaságokkal ugyancsak nem győzzük le azt az ellenszenvet, melyet a társadalom a törvénytelen gyermek iránt érez. Ezzel voltaképen nem is az ártatlan gyermeket, hanem a rendetlen s lelkiismeretlen anyaságot sujtja. Van ugyanis a társadalomnak, dacára a benne rejlő sokféle kegyetlenségnek és farizeizmusnak, finom erkölcsi érzéke is, melynél fogva azt tartja : hogy valami erkölcsiség jó legyen, ahhoz az kell, hogy minden tekintetben megfeleljen ; de hogy valami rossz legyen, arra egy tekintetben való hiányosság is

elég. A társadalmi morál ez alapon tehát azt tartja, hogy nem elég az anyaság és a gyermekség emberi értékeléséhez csak az, hogy valaki anyává lett, más meg születik; nem elég a tisztességhez, hogy valaki anya vagy gyermek legyen, hanem tekintetbe kell venni azt is, hogy az a nő, aki fiziológiailag anya lett, úgy lett-e anyává, amint azt a társadalmi erkölcs, no meg épen gyermekének a java követelte?

Azt se mondja senki, hogy az a nő is, aki törvénytelen anya lett, annyit szenvedett nehézségében s a szülésben, hogy jóvá tette minden hibáját, hogy megvezekelt már minden vétkéért. A logikailag gondolkozó ember azt fogja erre mondani: ha bűnhődött s megbánta bűnét, Isten megbocsátja neki; de attól a gyermek nem lesz törvényes; mint ahogy a gyermek nem lesz egészséges anyja penitenciájából, ha bűnei által fertőzött vért adott vele életútjaira. A későbbi szubjektív érzés és akarat nem változtat az azoktól független fiziológiai vagy jogi állapotokon.

Van azok közt a sokat szenvedett nők közt olyan is, aki számít s a gyermeket «zsarolási eszköznek használja fel»; van olyan, aki «abban a reményben dobja el magától női becsületét», hogy a «csábító» majd elveszi őt. miután a tapasztalat azt bizonyítja, hogy «minden második bukott leányt a gyermekekre való tekintettel feleségül vesz a csábító». Ezeket az idézeteket a «Megértés» c. lapból veszem, mely ugyancsak küzd a «törvénytelen gyermek» védelméért; de ugyanakkor kénytelen belátni, hogy szerepelnek e kérdésben nagyon is számító és huncut ösztönök, melyeket nem szabad szabadjukra bocsátani. A nagy irgalom és könyörület az egyik, még pedig a bűnös fél iránt — kegyetlenségnek s oktalanságnak bizonyulna a másik féllel szemben.

De hát hogyan segítsünk mindezek után a törvénytelen gyermekeken? S hogyan vegyük le róluk a törvénytelenység foltját és bélyegét?

Válaszom: teljesen segíteni s a bélyegét minden esetben egészen eltüntetni addig, míg a házasságot házasságnak ismerjük s a szabad szerelem csapodár és bűnös üzelmeitől megkülönböztetjük, bizonyára nem lehet; de mérsékelni a «törvénytelen» jellegből folyó keménységeket, el nem ütni a házasság lehetőségétől tisztí kaució s más mindenféle jelszó alatt ezreket, gyermekek törvényesítését előmozdítani, a vad-házasságokat lehetőleg rendbehozni, a törvénytelen apákat a törvény teljes szigorával beállítani a gyermeknevelés terhei alá, jogot adni a törvénytelen apának, ha esetleg a gyermeket

örökbe nem is fogadhatná, hogy többi gyermekeivel egyenlő öröklésben részesítse; ha tényleg az örökbefogadás megtörtént, többé az okiratokba föl nem venni a törvényteleniséget mint adatot: ezt mind programmba venni és keresztülvinni dicséretes és méltányos eljárás.

Ami pedig végül a «törvénytelen» gyermek iránti ellenszenvet illeti, ne szenvedje meg soha épen az ártatlan gyermek mások bűnét és hibáját, s ép azért gyermeket elhanyagolunk s tőle a boldogulás eszközeit s föltételeit megvonnunk nem szabad; az ilyen ellenszenv jogtalanság és bűn volna. De ne akarjuk letörni a törvényteleniség iránti ellenszenvet. A törvényteleniség erkölctelenségből való, az erkölctelenség iránt táplált ellenszenv pedig nagyon is jó — bár volna belőle minél több; bár volna annyi, hogy egyre kevesbednék azok száma, kik bár ártatlanul, már világbalépésükkel is a törvénybe ütköznek s a törvényteleniség szomorú bélyegét viselik.

A vihar.

A világháború kitörésekor.

(1914)

Tisztelendő Testvéreim! Szeretett Híveim! Az isteni gondviselés súlyos megpróbáltatásoknak vet alá minket! Dacára a király öfelsége törekvéseinek, kit egész Európa mint a béke őrzőjét s biztosítékát tisztel, szomszédaink gyűlölködése megfosztotta hazánkat a béke áldásaitól s most már lángba borítja a háború réme nemcsak Ausztria-Magyarországot, hanem a félvilágot, szétszórja számtalan családi otthonra a harcok tüzes csóváit, kiragadja ölelő karjainkból az édesapát, a férjet, a testvéreket, a fiakat s megéreztetni velünk mindnyájunkkal azt, amit a mindenszentek litániájában imádkozunk: «döghaláltól, háborútól és inségtől, ments meg Uram minket!»

Ezt imádkozzuk mi most is s átérezzük a latin költővel, hogy «nulla salus bello, pacem te poscimus omnes», nincs köszönet a háborúban, békét kívánunk mindnyájan! Békéért imádkozunk, mert nem vagyunk a háborúk barátjai, sőt azokat Isten büntetésének s megpróbáltatásainak nézzük; s ha elgondoljuk azt, hogy az ütközetekben mi folyik, megrendül egész valónk s fölsóhajtunk: Istenem, mily távol lehet még az ember a te gondolataidtól, s mennyi barbárság van még öntudatlanul is bennünk, hogy ily dolgok egy magát műveltnek érző világ szemei előtt lefolyhatnak!

De hát ezzel szemben is eltölt a hazavédelem s a honfönntartás kötelelességérzete, s ha a nemzet sorsa igazságos háborúba szólít, s az igazság és jog védelme — mert más védelem nincs — fegyveres ellentállásra s megtorlásra készítet: akkor meg akarjuk állni helyünket s teljesíteni akarjuk kötelelességünket. Ezt teszi most sok-sok ezer magyar állampolgár, — ezt teszik testvércink, fiaink, édesapáink; s mialatt ők küzdenek a harctéren, addig mi fölemeljük lelkünket az Úrhoz s a hit s a honszeretet kettős ihletétől tüzelve, meg

akarjuk otthon állni helyünket Krisztus szellemében s Istenhez menekülve bajainkban s gondjainkban, tőle kérünk segítséget, kérünk győzelmet s enyhületet.

Győzelmet a hadseregnek s enyhületet a honnmaradt hitvesek, édes szülők s gyermekek aggódó lelkének ! S hogy e kettős áldásban részesüljünk, iparkodjunk most szert tenni arra a lelkületre, melyet az Úr Jézus ily körülmények közt vár tőlünk s melyre ő maga adott nekünk példát úgy az olajfák kertjének éjtszakájában, mint a kereszttúton.

Első érzésünk, kedves híveim, az legyen, hogy alázkodjunk meg mélységesen az Isten keze alatt s álljunk bele e nehéz időkhöz nagy hittel s zúgolódás nélkül. Végre is ő az Úr ; ő küldi a jót s a rosszat, de azt mindig javunkra küldi ; ő állít bele a háború megpróbáltatásaiba is s azért állít bele azokba, hogy jobbakká, hívebbekké, nemesebbekké s áldozatosabbakká tegyen minket. Azért küldi a megpróbáltatást, hogy jobban szeressük őt s egymást ; azért küldi, hogy közeledjünk hozzá s eggyé forradjunk egymással ; azért küldi, hogy tisztuljon a lelkünk s hogy érte s felebarátjainkért áldozatokat hozni tudjunk. Olyan ugyanis az ember, hogy a béke s a zavartalan együttlét sokszor petyhüdtébbé s hidegebbé teszi ; de a nyomorúság s a szenvedés tüzeiben leválik a lélekről a lelketlenség salakja s megint tisztultabban tud szeretni, tud hibát s gyarlóságot elviselni, tudja mások terhért hordozni s másoknak szeretetben s lemondásban szolgálni. Ezt szem előtt tartva felszólítlak titeket, kedves híveim, hogy mutassátok hát ki egymás iránt való krisztusi szeretete-
teket különösen most, mikor bajban vagytok. Vegyetek részt a különböző segítő egyletekben, a szegény családanyák s elhagyatottak segélyezésében ; álljatok össze ti, otthonmaradt férfiak s szövözkezzetek, hogy betakarítsátok s kicsépeljétek hadbainduló honfitársatok jószágát ; ezáltal kenyeret adtatok a hátramaradt családjának s megháláltatok munkákkal a harcban értetek s a hazáért elviselt fáradalmait. Ezt ugyancsak megérdemlik katonáink, s ezzel nagy gondot emeltünk le lelkükről !

Második érzésünk, kedves híveim, a türelem s a hősiesség kitaratás legyen. Hősiességre nemcsak a harctéren van szükség, hanem itthon is. Szükség van azért, mert nemcsak ott, hanem itthon is küzdelem s szenvedés az élet ; sebek nemcsak a testeken, hanem a lelkeken is esnek, s vérzik itt minálunk is sok-sok szív ! Ezekre is kell balzsam, kell ír és enyhülés ! S ez az ír s enyhülés abban áll, hogy megnyugszunk

Isten szent akaratán, hogy elfogadjuk zúgolódás nélkül keresztünket, hogy felajánljuk kínjainkat s küzdelmeinket s hogy azt mondjuk magunkban: Isten akarja, hogy most megembereljem magamat s a távollevő férj s édesanya helyét is kipótoljam; Isten akarja, hogy kétszeresen szeressek, tőrjek s dolgozzam! Megteszem hát; megteszem Istenért, családomért s hazámért.

Harmadik érzésünk, kedves híveim, mely önkénytelenül is kiszakad szívünkéből, a forró imádság legyen. Tudom én, hogy most sok millió imádkozik epekedve s hogy aggódó s imádkozó lélekkel kíséri távolban küzdő szeretteit. Tudom én, hogy sokkal több szemben ül most mosoly helyett könny-csepp, s hogy ha otthon is vagyunk test szerint, de azért a lelkünk mint az alvajáró — mondjuk imádkozva járó — másfelé van, arrafelé, hol a veszedelem jár, s ott tartja pajzs gyanánt imádkozó lelkét azok fölé, kiket szeret s kikkel egybeforrt élete! Tudom én, hogy a csaták hevében s veszedelmektől környékezve a hadfiak is bizalommal ajánlják Isten kezeibe életüket s lelküket; tudom, hogy jobb érzéseikre hallgatva, meggyónnak s megáldoznak s megvigasztalódnak abban, hogy nemcsak a hitvesi, a szülői s gyermeki szeretet, hanem az Isten kegyelme is kíséri őket őrangyalként veszélyeztetett életük útjain! Ó igen, az ember szíve eltalálja, hogy mi kell neki, s mindig jól tesz, ha e nemes, mély érzésekre hallgat! Hallgassunk hát rájuk s szeressünk s imádkozunk, járjunk a szentmisére, járuljunk a szentségekhez, ostromoljuk kéréseinkkel Jézus szívét, ki ha valamikor, hát most kiáltja felénk: «Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradotok s terhelve vagytok, s én megenyhítlek titeket». Imádkozzunk közösen is! Imádkozzanak otthon a családtagok, imádkozzanak esténként fennszóval egy-egy Miatyánkot s Üdvözetet távollevő édes atyjukért vagy testvérükért. Gondolják el ilyenkor azt, amit Krisztus mond: «Ahol ketten-hárman imádkoznak nevemben, ott én is köztük vagyok». Az ima szellemének e nyomósítására elrendelem azt is, hogy vasárnap- s ünnepnapon mise után mondjanak el a hívek közösen három Miatyánkot s Üdvözetet a békesség kegyelméért s ezután zendítsenek rá az énekekre «Boldogasszony anyánk, régi nagy pátrónánk», s ahol a nép ez éneket még nem tudja, tanulja azt be s énekelje szívből. Ugyancsak elrendelem, hogy a t. lelkészek a háború tartama alatt miséikben Collectát vegyenek a Tempore belli miséből.

Végül pedig az apostol e köszöntésével vigasztallak meg

titeket, k. h.: «És az Isten békessége, mely felülhalad minden értelmet, oltalmazza meg szíveteket és elméteket a mi Urunk Jézus Krisztusban» (Filip. 4, 7), s kérve kérlek, hogy a szeretet necsak ajkatokon legyen, hanem tettekben nyilatkozzék, s hogy tapasztaljátok meg a gyakorlati szeretetben azt, amit annyiszor hangoztattok, hogy az Isten ott van legközelebb, ahol a veszély a legnagyobb. Nagy a veszély, legyen hát nagy a szeretet, s érezzük meg a szeretetben, hogy Isten van velünk! Székesfehérvár, 1914 aug. 3.

A sajtó mint világhatalom.

(1915)

Ezidei közgyűlésünket szerény, egyszerű keretben tartjuk meg; elhagytuk az ünnepi lakomát, lemondtunk a Pázmány-serleges ünnepi beszéd megtartásáról, mert tekintettel vagyunk a küzdő, szenvedő nemzet lelkiületére, melynek minden szíve dobbanását, minden gondját és keservét osztjuk s mélyen átérezzük. Magát a közgyűlést azonban már csak azért is meg akartuk tartani, hogy alapszabályainknak megfeleljünk, s hogy a nehéz időkben is összetartásunkról tanubizonyosságot tegyünk. Nem is teszi a lelkek közti kapcsolatot semmi sem oly hosszúra, mint a küzdelem, s a bajtársi összetartást mi sem hozza annyira öntudatunkra, mint a közös baj és szorongatás, melynek csak válllvetve állhatunk ellen.

Vannak azonban még más eszményi tekintetek ép a mostani világháborúban, melyek az O. P. E. közgyűlését időszerűvé teszik. Ezek először azok a nagy okulások, milvenekkel csak nagy idők s nehéz küzdelmek szolgálnak, s melyek verőfényes világításba állítják bele az O. P. E. nagy céljait s kiemelik az egyesület fontosságát. Másrészt meg, mivel nincs harc veszteségek nélkül, s a véres küzdelem az O. P. E. tagjai sorából is szedte áldozatait, ezt a közgyűléstket mindjárt a kegyelet ünnepévé is avatjuk, melyen a szeretet s kegyelet adóját akarjuk leróni a harctéren küzdő s vérző tagtársaink iránt.

Ami az elsőt illeti, nézetem szerint nem volt még idő, mely annyira kiemelte volna a sajtó fatális világhatalmát, mint ez a világháború, s mely úgy rávilágított volna szerepére a nemzetek sorsának intézésében s alakításában, mint a népeknek ez a páratlan, írtó s pusztító küzdelme.

Mondják, hogy a háború az életnek legkomolyabb

iskolája ; mondhatnók azt is, hogy főiskolája és egyeteme, hol azonban a harcok folyása nem fogalmakkal, de tapasztalatokkal világít be problémáinkba, s hol nem annyira ismereteket, mint inkább meglátásokat nyerünk mindarról, ami az emberiség lételeme és életföltétele. Nem csoda, hogy a világháború bevilágított a sajtó pszichológiájába is, s keservesen megtapasztaltatta velünk ismét kiszámíthatatlan szerepét és fontosságát.

Hogy egy ilyen mérkőzésben, melyben a nemzetek összes erőiket megfeszítik s minden hatalmukat a lét vagy nemlét serpenyőjébe dobják, a sajtónak is lesz okvetlenül szerepe, az világos volt előttünk ; nem kételkedtünk arról, hogy ahol ily rémséges kavarodás folyik a világon, ott nemcsak karddal, de tollal is vívni fognak ; de méltán meglepett, mert kiszámíthatatlan volt, hogy a sajtó, mint a bonyodalom szálainak bogozója, mint a gyűlölködés szítója, mint az igazság elcsavarója, igazi végzete lett a világnak.

Harc és háború folyik mindenütt ; harc a szárazon s a tengeren, harc a víz alatt s a levegőben ; de a legigazságtalanabb s a legerőszakosabb harc folyik a szellemi világban. Itt a toll a mérgezett kard, itt a tinta ekrazitnál robbanóbb anyag, mely ágyúnál, bombánál tovább, zeppecelineknél magasabbra, tengeralattjáróknál mélyebbre ér. Van ugyanis a levegőnél magasabb életregió, mely maga a szellemi világ, s van a tengerfenéknél mélyebb mélység, s ez az ösztönös érzések, az ellenszenvek s a fajgyűlölet mélysége. Ezekbe a magas s mély életrétegekbe tört be ez a mostani világháború példátlan erőszakoskodással, s e betörést a szellemi élet s akció erőivel eszközölte. Most nemcsak hadseregek s franktirőrök s komitácsik küzdenek, hanem akadémiák, tudományos társulatok s egyetemek is. Mintha a régi római s albalongai küzdelmeknek epizódja meg akarna ismétlődni, látjuk, hogy a Horatiusok s Curiatiusok példájára a küzdő kultúr-nemzetek kebeléből zseniális emberek lépnek elő s egész nemzetük nevében támadnak vagy védekeznek, egymást barbársággal vádolják vagy eljárásukat igazolják. A franciák részéről Romaine Roland-ok, a németek részéről Gerhard Hauptmannok nyilatkoznak, Maeterlinck-ek s más egyéb jelesek dobálnak szellemi bombákat.

A harc szinte nevetségesen kihozza sodrukából a tudós társulatokat s akadémiákat ; a franciák kitörlik a német származású tudósokat, s a párisi geográfiai társulat megfosztja tagságától Swen-Hedint valami germanofil nyilat-

kozataért; Németországban a leipzig-i tanárok kiteszik Ostwald monistának szűrét s rámutatnak arra, hogy az ilyen ember nem is lehet hamisítatlan germán, hanem csak orosz oltású livlandi szülött. De mindez csak akadémikus jellegű, szinte sétatáncokkal folytatott verekedés azzal a rémséges kavarodással szemben, melyet a napisajtó terén — mondjuk — tintatengerén látunk. Kitűnt ugyanis, hogy mily óriási befolyása volt a napisajtónak a háború előkészítése, a francia-orosz barátságnak szítása körül. Sajtó nélkül a diplomácia nem boldogult volna. A háborúhoz ugyanis nemcsak diplomácia, hanem iparszerűen folytatott ámitás és hazudozás, azután magasra szított nemzeti gyűlölködés, végre pedig pénz kell. A néplélek alacsony érzéseit föl kell korbácsolni, a zsebét ki kell kotorászni. A németek ellen a franciákat föl kell tüzelní, de az orosz kölcsönöket is el kell Franciaországban helyezni. A francia revanche-al Oroszország nem vétezheti s nem fegyverezheti föl magát, hanem ahhoz francia milliárdok is kellenek. Ezeket pedig nem a diplomácia, hanem a sajtó fogja kicsalni a takarékos francia nép zsebéből. Tudjuk, hogy Izvolszky a sajtóval s külön főntartott s milliókba kerülő sajtóirodával helyezte el az orosz kölcsönöket Franciaországban. Kitűnt továbbá, hogy mily befolyása volt s van a sajtónak a háború lefolytatására, hogy mint hangol, bátorít s csüggeszt nemzeteket, no meg mint szedi rá s csapja be egyáltalában az egész olvasóközönséget. A hazugság tekintetében a sajtó most érte el a rekordot. Mit nem írtak s írnak németekről s magyarokról a Times, a Temps, a Matin! Mennyire bebizonyosodott, hogy a hazugság, a rágalom s a gyűlölet legalkalmasabb organuma a sajtó!

Ugyanakkor azonban belátjuk azt is, hogy ez óriási s jóra-rosszra használható hatalmat nem lehet kiszolgáltatni a kapitalista törekvéseknek, a malombáróknak, a széntolvajoknak, nem lehet odadobni az imperializmus s cárizmus kényének, hanem hogy azt föl kell használni a jó ügy szolgálatára mindenkinek, ki Istenét, hazáját s az igazságot szereti. Annál inkább kell ezt tennünk, mert ezáltal magának a sajtónak becsületét mentjük meg s azt az ő nagy hivatásának magaslatára emeljük föl. Erre kényszerít önfenntartási ösztönünk is, mert küzdünk bár vitézül karddal kezünkben, még ha győzünk is, akkor is lesznek rajtunk sebek, melyeket rágalmozó tollak ejtettek rajtunk; s e sebeket megint csak a toll, az igazság gyógyíthatja meg.

Van azonban e közgyűlésen még egy más kötelességünk

is, melyet teljesítenünk kell s melyet teljesítenünk bár gyászos, de mégis felemelő érzés. Vannak tagtársaink közt olyanok, kik kettős elismerésre s kegyeletünk kettős adójára érdemesek, mert az igazságot nemcsak tollal, de karddal is védtek s az eszményekért nemcsak verejtéküket, de vérüket is ontották. Elismerésünk e koszorúja gyászfátyollal van borítva, hiszen elvesztettük őket; de bár kiléptek sorainkból, el nem felejtjük őket. Megsóhajtjuk, megsiratjuk, kegyeletünk adóját lerójuk nekik, de főleg imáinkba foglaljuk emléküket. Az Országos Pázmány Egyesület, mely hisz és remél, úgy szeret, hogy nemcsak az élők kenyérgondját akarja csökkenteni, hanem szeretetével s segítségével a másik világban is meg akarja elhűnytjaival a testvériség áldásait éreztetni. Isten nyugosztalja meg az elesetteket, gyógyítsa a sebesülteket s nyugtassa s vigasztalja meg mindazokat, kik sokat vesztek bennük, de akik szeretni most sem szűntek meg.

Végül nem zárhatom le ép a kegyelet ez akkordjával beszédemet, anélkül, hogy a tisztikarnak s elsősorban a mi tisztelt s szeretett alelnökünknek, dr. Mihályfi Ákos öméltóságának úgy a magam mint az egész egylet nevében köszönetet ne mondjak. A tisztikar az egylet funkcionáló organizmusa; minden szervnek megvan itt is a maga munkája, s azt becsülettel végezte, s azt elismerésünkkel s hálánkkal honoráljuk; de az egylet lüktető szíve s intézkedő organuma az alelnök úr maga. Valamennyiüknek nemcsak adósa akarunk lenni — ez az adósság az ő érdemük s a mi leróhatlan kötelességünk, — hanem fizetői is, s le akarjuk nekik róni legalább ily alkalommal a tisztelet, a szeretet, a hála bajtársi adóját.

És mikor üdvözlöm őeminenciáját, a bíboros hercegprímást, aki a Pázmány Egyesületet ismételten megtisztelte és honorálta ezzel nagy céljait, ezzel a közgyűlést megnyitom.

A katolikus sajtó a háborúban.

(1915)

Mélyen Tisztelt Közgyűlés! A néhai komáromi asszony azt mondta, ha a gyökér szenved, vesszen el az ág is. Hogyha a hazának, ennek az anyának ennyi a küzdelme és ennyi a baja, ne panaszkodjék senki, hogy neki is küzdelmes a léte. A Sajtóegyesületnek ez az éve mindenesetre egy küzdelmes, nehéz éve. Szükségeink, igényeink, semmiféle irányban

nem csökkentek, hanem igenis, a mi segélyforrásaink, ha ki nem apadtak is egészen, de mindenesetre apadóban voltak és vannak.

De ha így anyagi tekintetben megsynyli a Sajtóegyesület ezt a harcias, háborús évet, más tekintetben azt mondanám, ideális természetű értékek, motívumok tekintetében gazdagodtunk. Főleg pedig kiemelem azt, hogy érettebb, mélyebb belátására jutottunk annak, hogy milyen nagy szükségünk van egy korrekt, hatalmas, intakt sajtóra, hogy mennyire szüksége van a magyar társadalomnak a jó sajtóra, a katolikus sajtóra, amely becsületes kezekben van, s hogy mennyire szüksége van ennek a sajtónak a Katolikus Sajtóegyesületre, amely a hóna alá nyúl, hogy azt lábra állítsa, támogassa és lehetőleg fejlessze.

Mert hát úgy vagyunk a sajtóval, mint a fegyverrel. A technika kialakítja, tökéletesíti a fegyvert: csinál belőle végre is gépfegyvert. Azonban minden attól függ, kinek a kezén van a gépfegyver; mert a saját ágyúinkkal minket lehetne tönkre tenni, a saját ásóinkkal a mi sirjainkat megásni. A sajtó egy szellemi gépfegyverzet. A technikai, a forgalmi haladás, a fejlődés minden irányban kialakította ezt a monstre-hatalmat. Most itt áll ez a 42 centiméteres és azon túl hatalmas, felsőséges valami orgánium. Minden attól függ, hogy ki van az orgánium mögött, ki igazítja; vajjon ellenünk fordítja-e, vagy pedig mi fordítjuk az igazság védelmében a tévelynek, a rossznak és az alávalóságnak a megtörésére.

Mélyen Tisztelt Közgyűlés! Látom, hogy bizony a világ-sajtó hatalmas szellemi gépfegyvere mögött ezidőszert nem épen a becsületesség, nem az igazság, nem az erény áll, nem az kezeli azt a hatalmas fegyvert, hanem valami más: valami százkarú szörnyeteg, nem a világháború, hanem a világhazugság. Mert hogy ebben az évben és a világháborúban, a világháború ügyében és érdekében mennyit hazudott az entente sajtója, hogy a sajtószabadsággal hogyan élt vissza, hogy az abszolút sajtószabadsággal való visszaéléssel hogyan tüntetett, azt természetesen más időkben meg sem tapasztalhattuk volna ilyen mértékben, mint épen most. Megundorodtunk attól a féktelen, mindent hazudni merő szabadságtól, megundorodtunk attól az általános, abszolút szabadságtól, amely végre is épen azért, mert abszolút, embernek nem való, a törvény kereteit, a törvény korlátait követeli és az igazi szabadságnak védelmezőit megleckézteti, hogy ha sajtószabad-

ságot akarnak is, de azt is mértékkel, az igazi szabadság mértékével akarják.

Azonban a sajtó ezekben a szomorú, nehéz időkben nemcsak a világhazugságnak állott szolgálatában, hanem hála Istennek más hatalmas és szent érzéseknek szolgálatában is. Hiszen láttuk, hogy a mi sajtónkban is a vallásos fellelkesülés, a vallásos léleknek felcsapása hogyan nyilatkozott meg. Láttuk, hogy a hazaszeretet, az áldozatkészség, a népnek lelkes odaadása milyen óriási erőpróbát állott ki, és a sajtó azt a nagy szolgálatot tehette meg a jó ügynek, hogy mindezeket a szent érzéseket szolgálta, fejlesztette, mindezeknek a szent érzéseknek tiszta fehér zászlaját meglengette nem a megadásra, hanem az érintetlen zászlónak előbbrevívására egészen a győzelemig.

Azonban, m. t. k., főleg azt a tanulságot akarjuk levonni mindebből, hogy mennyire szükségünk van nekünk arra, hogy belsőleg konszolidálódjunk, hogy ezt a sajtót egy hatalmas, jó szervvé kialakítsuk, kifinomítsuk és ezáltal a jó ügynek szolgálatába állítsuk be.

Sajnos, bizony, ha embereinket és erőinket is nézem, soraink megritkúlnak. Mindenekelőtt sajnálatomnak kell kifejezést adnom, és meg vagyok róla győződve, hogy e kegyelet mindnyájunk szívében visszhangzik, hogy a mi derék főtítkáruk, akit épen a jó sajtó és ennek a Sajtóegyesületnek a munkássága őrlött meg, most egy időre megrokkant. Nagy hálával tartozunk neki, és kérjük az Úristent, hogy hozza őt mielőbb jó egészségben vissza közénk.

Azonban nemcsak ilyen ideiglenes veszteség ért bennünket, hanem mondhatnám kipótolhatatlan veszteségek is. A halál kiragadta a mi körünkben a mi derék alelnökünket, Andor György prelátest, aki az ő személyének és egyéniségének varázsával, az ő állásának súlyával, az ő kedves lényének egész erejével ennek a Sajtóegyesületnek igazán nagy szolgálatakat tett. Rajta kívül mélyen átérezzük és fájlaljuk Haász József udvari tanácsos, igazgatótanácsunk régi kedves tagjának, valamint Belopotoczky Kálmán felszentelt püspök, nagyváradai nagyprépost, egyesületünk egyik bőkezű jóakarójának elvesztését is. Hősi halált halt tagjaink is vannak, akik a harctéren a hazáért estek el. Ezek Huber Nándor, az «Új Lap» volt kiadóhivatali főnöke, aki felügyelő-bizottságunknak volt több éven át tagja, továbbá dr. Freyler József ügyvéd, akit a múlt évi közgyűlés választott meg egyesületünk jegyzőjévé, s aki még mielőtt e tisztségét elfoglalhatta volna, kénytelen

volt a harcmezőre menni, ahol halálát lelte. Végül hősi halált halt nemestóthi dr. Szabó Albert nagykárolyi ügyvéd, aki egyesületünknek fennállása óta központi választmányi tagja volt. Kegyeletünket annak idején leróttuk irántuk, s most az igazgató-tanács ama javaslatát terjesztem a közgyűlés elé, melyben arra kérjük tagtársainkat, járuljanak hozzá, hogy halottaink emlékét a közgyűlés jegyzőkönyvében is megörökítsük. Mikor ezt határozatilag kimondom, többet kérek, t. i. hogy ne csak jegyzőkönyvben örökítsük meg, hanem hordozzuk emléküket imádkozó szívünkben is.

Végül pedig, m. t. k., arra kell iparkodnunk, hogy a Katholikus Sajtóegyesület az ő elnökségében, az ő tisztkarában kiegészíttessék, hogy úgy álljon, mint amely érzi az idők terhet, az idők súlyát, de úgy érzi, hogy azt megállni, hogy azt megbírni is tudja. Ezen érzéseknek a kitérésével üdvözlöm a mélyen tisztelt megjelenteket és a közgyűlést megnyitom.

A világháború s az egyháziak feladatai.

(1915)

Nehéz elgondolnunk a világháború véres csatái közt az örök békét, — nemkülönben annak a «jóakaratnak» magas kultúráját, melynek az evangélium a béke áldásait ígéri, midőn mondja : «békeesség a földön a jóakarató embereknek». De bármily nehéz legyen is a világháború kegyetlenségeibe beleállítanunk a karácsony érzelmes lágyságát s a csataterekre varázsolnunk a betlehemi barlang báját, azért mégis igaz, hogy a karácsonyban is elsősorban nem a lágyságot, hanem az igazságot, s nem a gyengéd érzést, hanem a szellemet s a lelket kell kiéreznünk s kiemelnünk, — azokat az isteni energiákat, melyek bár a szeretet mézével ajkukon s a szépség rózsáival arcukon jelennek is meg, de belül tüzek s fények, s vulkánikus, új világokat szülő erőktől terhesek. A karácsony is új világot akar, melyben béke lesz ; de ez új világnak hordozójául az isteni embert állítja közénk, akinek isteni, erős jóakarata van. Csakis ezúton születhetik meg a béke ! A béke az isteni ember hozománya. Ezt az isteni embert kell tehát kinevelnünk ; őt kell vezető, társadalomalkotó világpolgárrá emelnünk : akkor aztán lesz majd igazán ünnep, akkor lesz krisztusi karácsony a világon !

Érdekes már most öntudatunkra hoznunk, hogy a keresz-

ténységnek ez a hite az isteni emberről s a jóakaratnak járó békéről s ennek a krisztusi békének a nemzetekre s a világra való kiterjesztéséről mily állást foglal el a világháborúval s a modern emberiségnek azon kultúrproblémaival szemben, melyek a háborút kiküszöbölni, azt bűnnek s alávalóságnak kijelenteni az örök békét megteremteni akarják.

Erre nézve először is különböztetnünk kell a kereszténységnek ideális tartalma s reális, világtörténeti állásfoglalása közt.

Ami az elsőt illeti, lehetetlen észre nem vennünk, hogy óriási ellentét van a kereszténységnek ethikai szelleme s az erőszak irracionalitása közt, mely a háború elve. A nyolcboldogság hegyének programja az erőszakot kizárja, s hirdeti s kívánja, hogy «ne álljatok ellent a gonosznak»; s a második boldogság a szelideket magasztalja, mert «ők bírják a földet». Ha a szenegáloknak, a gurkáknak s hinduknak a francia és angol lövészárkokban felolvassák az evangéliumot, azoknak első benyomásra mindenesetre azt kellene hinnőök, hogy uraik szakítottak e tanokkal s elvetik a kereszténységet. A fegyvert forgató 25.000 abbének azután sok dolga volna, ha meg akarnák magyarázni fekete pajtásaiknak, hogy hát az a krisztusi szelidség és szeretet néha aztán ily gránátos és srappelles eljárásra is kényszerül, mert különben nem boldogulna. Tényleg, nem is tudunk más feleletet mint azt, hogy a világ még fejletlen, hogy az erőszakot nem nélkülözheti, hogy a szeretetnek e kegyetlenséget mint idegenszerű realitást el kell viselnie, s hogy az egyháznak addig is, míg a rettenetes agyba-fejbeverés járja, e szomorú kényszerűség körül is kell gondoznia az ethikai momentumokat, s az erőszakba is beleállítania az erény s a szeretet motívumait. Mindazonáltal senkinek sem fog sikerülni annak kimutatása, hogy az evangélium s a háború közt a legtávolabbi rokonság vagy csak némi rokonszenvezés is legyen. Az evangélium sehol sem lelkesül a háborúért, s époly kevésbé tekinti azt az erényesség előmozdítójának s fejlesztőjének. Természetes, hogy a háborúban is lesznek kötelességeink, s hogy ott is kiveszi a részét az erényes s jellemes öntudat, de azért a kereszténységnek hősi tradíciói s eszményei is egészen más elveken épülnek s más motívumokon indulnak el. Így például szívesen elismerjük, hogy a háború lelkében tényleg a hősiességnek valamiféle temperamentuma lobog, s hogy a harcok nagy megpróbáltatásain s kifejtett ellentálláson ott ragyog az áldozatkészségnek is acélos vonása; de azért ez a hősiesség

ség s áldozatkészség nem az evangélium heroizmusa, — miután ez az odaadás előbb el akar venni valamit, még pedig minél többet, tehát vért s életet is, s csak másodsorban akar adni; a háború hőse mást akar legyőzni s megsemmisíteni, s csak ha ez nem sikerül, vagy mert másképp nem lehet, kész magát is odaadni. Akkor is inkább más veszi el s nem ő adja oda a maga életét. A harcban s háborúban tehát a jóság, az áldozat, a hősiesség, az erény csak másodsorban áll, s ami erkölcs és nemes érzés rejlik ott, az csak reakciója a léleknek a környező vadságra és szenvedésre. Magában véve a háború ép az alacsony ösztönöket szabadítja fel. Senki sem hozza haza az emberpusztítás orgiáiból az emberéletnek s értékeinek nagyrabecsülését; senki sem jön onnan megacélozódva a szexuális ösztönök mértékletességével; s a kegyetlenség bizonyára nem a szeretet s a testvériség érzelmeivel, hanem inkább az idegenkedés s a faji s nemzeti gyűlölködés mérgével oltja be az ösztönös pszichét.

A mi álláspontunk a háborúval szemben tehát az, ami egyáltalában a rosszal szemben. Nem állunk dogmatikus szemponton s nem mondjuk, hogy a háború Isten akarata, vagy a gondviselésnek valamiféle világtörténelmi intézménye; nem idealizáljuk e rettenetes történetet, hanem úgy fogjuk azt föl, mint minden keresztet s megpróbáltatást, s iparkodunk a rosszból jót, hasznót meríteni. A mi derék, keresztény népünk is így áll bele a kegyetlen s szomorú valóságba. Megrendülve hallgatom azt a közönséges, falusi asszonyt, aki beszéli, hogy két fia már elesett, a harmadik a fronton van, most pedig a férjére kerül a sor, az is elmegy, de hát ennek így kell lennie! Ami nem annyit tesz, hogy minden rendben van cárizmus, mammonizmus, imperálizmus s kapitalizmus, az angol kapzsiság s a «Narodna Obrana» körül, hanem annyit, hogy ily körülmények közt is keresztünköt vinnünk s kötelességünket teljesíteni kell, mely lehet kegyetlen, lehet nehéz, de «az Istent szeretőknek minden üdvükre válik». A lélek nagyobb lesz ezáltal is.

Ez érzületben nagy rezignáció s nagy bölcsesség rejlik, s kifejezésre jut a tudat, hogy az ember, bár a teremtés koronája, de azért még nem a történés ura, s hogy felsőbb — mondjuk, a fejlődés hatalmai uralkodnak rajta. Ez a nagy, történelmi realizmus. Ez a realizmus azonban nem passzív, hanem tele van a jobb világnak, a rendezettebb s szervezettebb erőknek, a világharmóniának, az Isten-országának hitével; s ha a militarizmus s a kapitalizmus azt hajtogatja, hogy háború

azért mindig lesz, azt hiszi, hogy ez a mai helyzet nagyon hasonlít az első adventhez, az akkori Krisztus-várás népszichológiájához, amikor a farizeusok tanokat s törvényeket gyártottak, de a nép hite a jelenvaló nyomorúság s reménytelenség fölött el a győzedelmes Isten-országát várta. Mi is így vagyunk. A mi ideálunk is az evangélium által hirdetett «békeesség»; ez ideálba kapcsolódunk harc s háború dacára, s a jelenvaló képtelenségek meg nem ingatnak a hitben, hogy ez ideál felé kell tartanunk, s hogy a jobb világ arra felé van.

Sőt azt mondhatom, hogy mi most már nemcsak hiszünk és remélünk, hanem hogy határozottan előrehaladunk az ideál megvalósításának útján is. Meg vagyok győződve, hogy a háborúnak kiküszöbölése s annak társadalmi s jogi s teológiai bünné való proklamálása készülőfélben van. Jelenleg az emberi gondolkozás és érzés oly folyamaton megy keresztül, melyben az a nemesebb fölfogás alakul ki, hogy a háború alávalóság, hogy csak kényszerhelyzete egy alacsony kultúrfoknak, hogy nagy kegyetlenség, melyet a multból hoztunk el magunkkal, de amelyet a jövőbe nem akarunk átvinni.

Dehát erre a célra elsősorban annak a krisztusi, karácsonyi embernek a kinevelése kell, s ha a kereszténység, az egyház s a vallásos szervezkedések megértik az idők jeleit és saját reális föladatukat, akkor a lelkipásztorkodásban a nagy céloknak öntudatos szemügyrevételével s a buzgóság teljes odaadásával épen a jobb időknek ezt a reális föltételét, a krisztusi igényeket s a finomabb érzéseket hordozó embert fogják majd megteremteni akarni. E célból az egyháznak nagy buzgalommal bele kell állnia az időszerű kultúrfeladatok oldozgatásába; meg kell értenie, hogy a kultúrfeladatoknak teológiai s morális jelentőségük van, s hogy aki azokon dolgozik, az az Isten országának közeledését s térfoglalását sietteti.

Ezért a pacifizmus problémáját is vallásos hittel s kegyelmi erőkkkel kell kezelnünk, s eszményében a karácsonyi gondolat egyik visszatükrözését kell látnunk. A karácsonyi béke ugyan többet mond. Elsősorban az Istennel való harmóniát, a nagy kiengesztelést hirdeti; de másodsorban bizonyára az erkölcsi rendnek s az érdekek harmóniájának világuralmát is megsóhajtja. Legyünk egész keresztények, s higgyünk a béke evangéliumának egész terjedelmében, s higgyük azt is, hogy a hágai konferencia is tapogatózás az Isten országa felé. Töltsük el a kedélyeket tisztelettel az emberi

élet s irtózáttal a kegyetlenség iránt, hogy érezzék át, hogy jelen kultúránkban ellentmondások közt élünk, melyeket le kell győznünk, mint ahogy legyőztünk már más ellentmondásokat is, bármennyire öltözködtek is azok a jogszokások tekintélyébe !

Ugyancsak a vallásossággal átjárt buzgalmat kell belevinnünk más kultúrproblémáinkba s törekvéseinkbe is. Mi az emberi fejlődés kinövéseit s kegyetlenségeit, mint a hét főbűnnek gazdasági s társadalmi bemutatkozásait mindig üldöztük ; üldöztük a kevélységet s hitetlenséget, üldöztük az önzést s a fősévénységet, üldöztük a testiséget s szemérmetlenséget, a mértékletlenséget s kicsapongást, üldöztük az uzsorát, a bérek visszatartását, a munka nélküli meggazdagodást. A hét főbűnnek gyökerei s penészszájai átjárják a mai társadalmat is, s termőföldre akadnak magában a gazdasági helyzetben, a kapitalista termelésben, a szokásokban, a divatban, a sajtóban s a színházban, az élvezetvágyban, a családi élet meglazulásában s a nézetek s ösztönök szabadosságában. Csakhogy míg előbb a bűnt csak az egyház ítélte el, addig most e társadalmi s gazdasági s népeleti bajok s visszasságok iránt érdeklődik a közigazgatás s a törvényhozás, a társadalom, iskola s közhigiénia is, és ezeknek megjavításában kultúrproblémákat ismernek fel. «Kultúrprobléma» ugyan aránylag új szó, mely jelzi, hogy a népeletet fenyegető bajok ellen a faj- és nemzetfenntartás s az állami rend szempontjából is védekeznek, míg régen s a legújabb időkig is mind ezt csak teológiai s morális szempontból, a lelki veszedelem szempontjából tekintették. Ez a körülmény bizonyára nem fogja csökkenteni az egyházak buzgalmát, miután nemcsak hogy nem tagadja a rossznak erkölcsi jellegét, hanem következetesen rámutat arra, hogy a bűn az életet az egész vonalon senyveszti s aláássa.

S még valami kell a mi törekvéseinkbe. Az kell, hogy még tüzetesebb belátást szerezzünk magunknak a gazdasági, ipari, társadalmi életnek a hittal s erkölccsel, illetőleg a hitetlenséggel s erkölcstelenséggel való összefüggésébe, s hogy e belátás fokozásával indítatva érezzük magunkat a kultúr-bajok ellen is a hit s a kegyelem szent kincsei érdekében síkraszállni.

Csak egy-két gondolatot szeretnék e tekintetben kiemelni. Aziránt például az egyháziak mind egyetértenek, hogy a prostitúció «intézménye» ellen, nemkülönben a leánykereskedelem s kerítés ellen küzdeniök kell ; kevésbé öntudatos

már az állásfoglalás az alkoholizmus ellen. Itt ugyanis a jónak és rossznak határvonalai nincsenek oly világosan meghúzva, s a régi különböztetés a mértékletesség s mértékletlenség közt relativ lévén, nehézzé teszi a radikális állásfoglalást. De van például egy más kultúrprobléma, mely körül még kevésbé van fölkeltve az erkölcsi lelkiismeret, miután abban a kapcsolat a szokás s az erkölcsi élet közt még kevésbé lett hangoztatva ; s ez a kultúrprobléma a modern lakáskérdés, illetőleg lakásmizéria. Az erkölcsi életnek szoros kapcsolata van a lakásviszonyokkal. Az élet időben s térben folyik le. Ha nincs tere, ahol kifejlődhetik, ha nincs háza s otthona, ha nincs bizonyos fokú elszigeteltsége s valamiféle csendes öble, ahol elvonulhat, akkor elsatnyul s elpusztul, mint ahogy a növényzet is, ha gyökérzetének nincs elegendő termőföldje. A bérkaszárnnyák, a túlsúfolt lakások, az udvartalan házak, az otthontalan s folyton költözködő családok, az utcára kiszorult gyermekek a modern nomádságnak s egyszersmind a társadalmi züllésnek szimptomái meg okai is. Valaki azt mondta, hogy az emberiség története a lakásviszonyok története ; jól mondta, mert a lakásviszonyok tükröztetik a gazdasági állapotokat is, azonkívül pedig az erkölcsiségre is éles világítást vetnek, amennyiben az otthon, a családi tűzhely, az intim összetartozás az erkölcsnek s a tradícióknak elsőrendű hordozói. Erkölcsről ugyanis bizonyos szoros kapcsolódás, összetartás és folytonosság nélkül szó sem lehet. A német szó «Sitte» rámutat az erkölcsnek miliójére, mert «Sitte» «sitzen»-ből származik. Az erkölcs az, ami «ül», ami megállapodott, ami az élet folytonos, meghatározott s biztos szabálya. Az erkölcs kialakulására idő, folytonosság, csend, megállapodottság szükséges. Annak a miliója nem az atomizáló tömeg, hanem a szervezett életforma, a család, a nemzet ; miliója nem az utca, a mozgó, alaktalan, személytelen élet, hanem az elzárt otthon. Amely társadalomban a család s az otthon pusztul, az maga is széthull ; ahol a gyermeket az utca «neveli», ott a neveletlenség foglal tért. Azért tehát a családi lakásért épügy kell küzdenünk, mint magáért a családnak intézményeért, s az udvaros, kertés házért s otthonért épen úgy, mint a jó nevelésért s a gyermekért.

Régen ezt nem láttuk meg úgy, mint ahogy azt most látjuk ; nem volt meg ez a betekintésünk az erkölcs s az élet intézményeinek kapcsolatába, mellyel most birunk s melynek következtében teljesen tisztában vagyunk aziránt, hogy például a lakásviszonyok épügy vágnak bele az erkölcsbe,

mint ahogy belevág a prostitúció vagy az alkoholizmus. A lakásviszonyokban is a morálist közel érintő problémát látunk, melyre az egyháznak s az egyháziaknak ép úgy kell kiterjeszteniök gondjukat, mint más, a népeletbe s nép-erkölcsbe vágó állapotokra.

Erre a kötelességre főleg az ilyen nagy elváltozásokat hozó korszakokban kell ügyelnünk, amilyen a háború utáni idő. Ilyenkor ugyanis kiszámíthatatlan alakulások : gazdasági kombinációk állanak elő, melyek — hogy a fölvetett kérdésnél maradjak — a lakásviszonyokra is óriási befolyással lehetnek. A háború után az ipari föllendülés a lakosságot a nagy ipartelepekre, a nagy városokba készíti ; ez a föllendülés azonban megindítja a telekspekulációt is s fölhajtja az építési telkeknek s ezzel egyszersmind a lakásbéreknek is az árát, s a beözönló nép nyomorult bérkaszárnnyákba szorul össze az uzsora javára, de erkölcsének s egészségének s a népelet erejének kimondhatatlan kárára. Így történt ez Németországban a 70-es években, a francia-porosz háború után ; s félő, hogy nem történhetik-e majd meg most is nemcsak ott, de mindenfelé, tehát nálunk is.

Egyáltalában a nagyipari föllendülés s a falu népének a városokba özönlése elsőrangú morális probléma is, melyen hathatósan csak akkor fogunk lendíteni, ha törvényhozásunk a földet nem tekintí majd árunak, mellyel úgy lehessen kereskedni, mint a pántlikával s a patkószeggel, hanem állami, szociális viszonylatban álló nagy értéknek, melyhez joga van a magánbirtoklás keretei dacára az államnak s a társadalomnak is. A hazai föld s a nemzet közt szoros kapcsolatnak kell lennie ; mert a hazai föld a nemzeti élet hordozója és szerve, s épen azért ahhoz a törvényhozásnak mindig köze lesz, mert ezt a kapcsolatot óvnia, ellenőriznie és gondoznia kell !

Mily óriási feladatai ezek az egyháznak s a korukat megértő egyháziaknak ! S mennyire vág bele ez az erkölcsi s nemzeti szellemtől áthatott munka minden kultúrkérdésbe s végül abba a problémába is, melyet az evangélium úgy jelez, hogy «békeség a földön a jóakarató embereknek» ! Ez a jóakarát nem édes, passzív jámborság, hanem az isteni gondolatokat felfogó s azoknak az életben érvényt szerző nergia. Ez az energia új világot teremt ; előbb azonban ezt a sok félreértéssel telített s rossz s egészségtelen alakulással torzított világot meg akarja reformálni. Jöjjön s terjedjen minél jobban e dolgos «jóakarát» országa.

Magyar kultúra.

(1916)

A nagy nemzeti védelem, amely minden energiát lefoglal, a fronton épűgy, mint a front mögött, sok mindenféle foglalkozást és munkát szűntetett be ; azonban nem szűntette be az újságírást, sőt az újságírás ennek a nagy küzdelemnek ha nem is első sorában, de a második sorban döntő tényezőként szerepelhet. Mert hát mint minden világharchoz sok mindenféle szellem kell ; azok a hősök kell hogy bekapcsolódjanak Istenbe és eszményekbe, annak a hadseregnek el kell telnie nemzeti érzéssel, és nemzetnek és hadseregnek közkinccsé, vagyis közérővé, ható, emelő, tüzelő erővé kell változtatni a hősiességnek példaképeit. Azért olyan intézményekre van szükségünk, amelyek ezt a szellemet a nemzetben és a hadseregben fejleszteni, amelyek ezt a lelket éleszteni tudják.

Ágyúkon kívül szükség van harangokra is ; és én sosem szedném le a toronyból a harangokat, mert félnék, hogy ha a harangszó elnémul, akkor nem rezonálnak majd azok a szívek és lelkek is. Szükségünk van lövészárokra ; de a lövészárkokon kívül szükségünk van eleven bástyákra, bástyákra domborodó mellékből építve, amelyeket nemcsak sport, nemcsak jó növés, hanem felséges, mélységes tisztesség, kötelességtudás, lelkesedés és hazaszeretet domborít. Szükségünk van emberekre, akik jól tudnak célozni és vágni ; de főleg szükség van olyan emberekre, akik a zászlóban a nemzetnek és az emberiségnek valamiféle eszményi szimbolumát látják és többre becsülik azt a «kis babájuk kisujjából serkedő vércseppnél». Az ehhez tartozó eszközök és intézmények közt mindenesetre elsősorban áll az irodalom ; itt teljesítenek feladatot Tyrtaeusok és Gyóni Gézák, lantosok és modern költők ; de főleg itt válik be mint nemzetébresztő és nyilvánosságot tájékoztató szer a napisajtó, s azért a mai harcnak kifejező szimbóluma nem a kard maga, hanem a kard és a toll ! Így tehát a sajtó s az újságírók különféle egyleteinek, köztük az Országos Pázmány-Egyesületnek feladata nincs szegre akasztva a háború alatt, tevékenysége nem szünetel, sőt inkább kettős munkát végez : tagjai kiveszik részüket a fronton a véres munkából s a front mögött a szellemi harcokból, és mindkét helyen megállják helyüket.

Ami a szellemi harcot illeti, mindnyájan látjuk, hogy mily ideális, hazafias és a nemzet összes érdekeit fölkaroló munkát végez a katolikus sajtó. Megfogyva munkásaiban,

kettős, sőt sokszoros munkát hárít a honnmaradt írókra, kik azt kötelességtudóan közmegegyezésre el is végzik. Ezalatt társaik a fronton is megállták helyüket, megállták úgy, hogy hősi halált szenvedtek, elestek és megmutatták, hogy nemcsak tintával tudnak történelemtől írni, hanem vérrrel, saját vérükkel írnak és csinálnak történelmet. Több derék katolikus fiatalember pusztult el, nemcsak a Pázmány-Egyesület kötelékéből, hanem a katolikus élet más mezejéről is, kik nekünk nagyon értékesek voltak. Úgy álltak előttünk, mint a katolikus feléledés típusai, mint annak a nevelési munkának, melyet a Szent Imre-Kollégiumok és körök s a katolikus szellemű egyletek folytatnak, gyümölcsei és díszai, mint sokoldalú katolikus életbe-hatásoknak eredői. Ezeket pótolni nehéz. Mert fiatal óriásokat nem kell nevelni, azok maguktól nőnek, de katolikus férfiakat s lelkiileg formás embereket, kik a fel fogást, az érzést és az erkölcsi öntudatot katolikus eszmények és mértékek szerint kialakítják magukban, a világba állítani nehéz. «Übermensch»-ek, kik hivatva érzik magukat, hogy ignorálják az isteni mértékek titkait, dögiben vannak, azok az erkölcsi nyirokból nőnek, akárcsak a gombák az erdőalomból ; de kevesen lesznek, kik ép ezt a misztériumot sejteni, azután tisztelni, azután mint boldogító valóságot önmagukban, lelkük harmóniájában megtapasztalni tudják.

Pedig a katolikus mozgalom minden téren, tehát a napi sajtó terén is ily férfiakat keres, ilyeneket sürget, s ilyeneket nevelni és fölkarolni akar. Az Országos Pázmány-Egyesület is e törekvések jegyében áll. Írókat akarunk nevelni és segíelyezni, akikben nemcsak katekizmusi tudás, hanem krisztusi szellem is van, s kik a tanokat nemcsak értik, hanem azokban eszményeiket és értékeiket nézik és szeretik. Írókat akarunk, kik az anyaszentegyházzal éreznek s a keresztyén életet nemcsak tollukkal, de életükkel vallják, kik a tant átélik, annak színt és stílust adni, annak tüzt s hevét az élet alakításában kifejezni s fölhasználni tudják. Erre pedig nem képesít az absztrakt tudás, nem a természettudományos exakt bizonyítás, erre nincs egyetemi minősítés, ebben nincs bakkalaureátus, nincs doktorátus, hanem ehhez világnézet és érzés, ehhez katolikus befolyás és nevelés, ehhez szellemi közösség és összetartás kell ; s ezt szolgáltatja a katolikus iskola, kollégium, kör, egylet — csupa intézmény, hol látni, nézni, érezni és lelkesülni tanulunk.

Ez érzés, nézés és lelkesülés nélkül nincs katolikus élet, hanem lesz más élet ; más élet, mely másképp érez, másképp

néz s másért lelkesül és nem úgy és nem azért, mint és amiért mi.

Hiszen már a tudományba is belefoly ez a nézési és érzési különbség. Ha az exakt tudományoktól eltekintünk, mindenütt másutt érvényesül a világnézeti különbség, így a filozófiában, történelemben, jogban, etikában. Egy és ugyanazon igazsággal szemben hány állásfoglalás van a rajongástól a tagadásig ; s ha nem is akarnak valamit épen tagadni, de hányféleképen nézhetik. Egy és ugyanazon tényt hány szempontból nézhetünk ; és ha nem is ferdítjük el, de mily változatos kapcsolatba állíthatjuk érdekekkel és irányzatokkal, melyektől elváltozik a tény maga. Ez az oka annak, hogy annyiféle a filozófia s a történelem «tudománya». Van katolikus és pogány filozófia, van katolikus és nem-katolikus történelem, amint van ázsiai és európai filozófia s van osztrák és magyar történettudomány, van Rákóczi-kultusz és van Rákóczi-kultusz aláásása. Mindezekben ugyanis nemcsak exakt fogalmakkal és számokkal dolgozunk, hanem érzésekkel és értékelésekkel is, melyektől majd kigyúlnak, majd lehűlnek a fogalmak, és súlyosabbak vagy könnyebbek lesznek a számok, s eszerint alakul az ítélet is.

S mit szólnak a művészetről vagy a szépirodalomról? Lesznek írók, kiknek szemük van hazájuk és népük sajátosságai s életstílusa, kiknek szívük van érdekei s küzdelmei, a néplelek járása s a történelmi psziché alakításai iránt. S lesznek mások, kik már csak unatkozni és ásítózni tudnak magyar földön s kik ha nevetni akarnak, nem mennek fel a padlásra, — mint ahogy azt valaki szigorú emberekről mondotta, — hanem elmennek Párisba, a Szajna partjára ; ott minden szép és aranyos. Ott az éjjelfután is nyitott kávéházak párás ablakain pislákoló lámpafények is szebbek, mint a magyar rónák napkelte vagy napnyugta, s ott a kályhalyukakban is szebben nótázik a szél, mint akármilyen népdalban a magyar géniusz. Petőfi és Arany kismiskák, de Baudelaire és Verlaine azok igazi tehetségek, s a magyar erő s értelmesség és józanság nem ér fel egy frigiai sapka alól kikandikáló huncutkával, vagy egy csepp keltavérrel egy másik gall babának kisujjából. Hát biz ezek nem meglátások, hanem elvakulások, s ugyancsak nem megértések, hanem félreértések és bolondgombák.

Ezzel szemben mondom, hogy kell írónkba józan, kell katolikus és nemzeti érzés, mellyel aztán igazán szolgálhatjuk hazánkat s nemzetünket, hitünket és eszményeinket.

Ha leszünk ilyenek többen, sokan, akkor nem féltjük a

hazát s nem a kereszténységet, aminthogy most sem féljük, annak dacára, hogy van több meghódult emberünk és írónk — most sem féljük a magyarságot és nem beszélünk a kultúra válságáról.

Egy-két dekadens ember nem jelentheti a magyar kultúra válságát, hanem legfőlebb a saját géniuszának, a saját irányzatának a csődjét. A magyar kultúra bizonyára nem megy tönkre néhány eszménytagadó, blazirt ember miatt. Annál kevésbé megy tönkre, minél kevésbé tudnak más kultúrát állítani helyébe.

Más kultúra pedig ezidőszertint nincs és nem jelentkezik még a látóhatáron sem. Minden kultúrának létfeltétele az az életerő, melyet magával hoz a természet mélyeiből, mellyel ki tud gyujtani új eszményeket, elő tud csalni új értékeket, mely kinyilatkoztatja magát a nemzeti lélek sajátosságaiban s a maga képére és hasonlatosságára formál egy darab világot . . . követ, fát, kapufát, oszlopot, házat, ládát, ruhát, szerszámot, fegyvert, lelket, nyelvet, gondolatot, világot, s aláírja, hogy : magyar lélek, magyar világ, keresztény lélek, keresztény világ. E világalkotáshoz gazdagság és lendület kell ; azon fordul meg tehát az új kultúra sorsa, hogy adott-e hangot új motívumoknak, ébresztett-e fel új reakciókat, élesztett-e fel új lángokat, új fényeket, végiment-e a húsvéti reggel misztikus erejével sírok, hamvak, porok felett.

Hol van az az új életerő, az az új teremtmény lendület, melytől az új kultúrának kialakítását várjuk? Mík azok az új eszmék, azok az új élettartalmak és értékek, melyek az állítólagos új kultúrát jellemzik? Elhiszem, hogy vannak új, sajátos életingerek a modern nagyvárosi és nagyipari életben, ahogy bizonyára más életingerekkel találkozunk a hamburgi kikötőben és másokkal a Velencei tó partjain ; elhiszem, hogy vannak új, meglepő fények és világítások a kohók körül, vannak új vonalak a vasutak által szelt, a táviró, távbeszélő és villamosságot vezető drótokkal megdrótozott vidékek látóképein ; vannak új hangok a gépek zakatolásában s új emelkedések a repülés megtapasztalásában ; elhiszem azt is, hogy vannak a tömegpszichének is csodálatos megnyilatkozásai, s hogy az öntudatra ébredt és szervezett munkásmilliók az összetartás oly csodálatos példáját adják, amilyent még nem látott a történelem ; de ez az új hit, új remény és szeretet csak történeti kategóriákon, új gazdasági és társadalmi elhelyezkedéssel dolgozik, s a mélységeket és magasságokat nem érinti : ha pedig azokkal végezni akarna, saját földadatát és jogosultságát is-

merné félre. Van-e ebben a keresztény kultúrát «válságba» hozni akaró kultúrtörekvésekben valami, ami Krisztust és a krisztusi missziót pótolhatná? Vajjon az osztályöntudat s szervezkedési szenvedély, a tudásvágy és művelődési szomj fölősslegessé teszi-e a transzcendentális vágyak és várakozások kultuszát? A városok elváltozott és kormosabb arculatától szétfoszlik-e a természet és a lét szfinxének alakja, és kimeríti-e a szociális ember az Isten-gyermekeének fogalmát? A modern ember természetesen dolgozik a térben és időben való új elhelyezkedésen, iparkodik kialakítani a történeti fejlődés új lépcsőfokozatát, de ez semmit sem változtat az örökkévaló igényeken s azon a kultúrán, melyben az ember két világ: a végeesség és végtelenség polgárának mutatkozik be.

Ez a mi programmunk világháborúban és világbékében egyaránt. Ezen dolgozunk tudományban, irodalomban, sajtóban, iskolában és családban, egyházban és társadalomban.

A mi sajtónkért.

(1916)

A világháborút is kétfelé vívják; vívják a csatatereken, hol milliók pusztulnak, de vívják a szellemi világban is — még pedig annak legalaposabb és legmegbízhatóbb részében, a napisajtóban. Ez a papíron folyó s tollal hadakozó háború sokak előtt tán ártatlannak tűnik föl, voltaképp pedig jelentőségre s khatásra nézve ez a fontosabb. Fontosabb azért, mert elsősorban ez uszít embert ember ellen, ez állítja egymással szembe az ütköző érdekeket, ez szítja a szenvedélyeket, ez lobbantja fel a nemzeti gyűlölködés és irigykedés lángját s úgy ferdíti el a nézeteket, hogy a közeledést és megértést lehetlenné teszi. Tudják ezt a hadakozó hatalmak közül azok, kiknek hazudozásra s megtévesztésre szükségük van, s ezért ezek le is foglalták a sajtót és rengeteg pénzt költöttek el annak a megvásárlására.

Sok szóbeszéd helyett világítsa meg e fölfogást P. Klotz Péter bencés, akinek — mint a lapok hozták — háromévi hányódás-vetődés után sikerült végre hazájába, Innsbruckba jutnia. Ez a páter a háború kitörésekor Ausztráliában volt, ott mint osztrák állampolgárt internálták, onnan megszökött s bejárta azalatt Észak- és Délamerikát. Az újságok olvasmányai elérmitették és szinte beteggé tették; ezekről írja: Világutazásom alatt ismét meggyőződtem arról, hogy a sajtó a leg-

nagyobb világhatalom. Az angolok megvesztegették és megvették egész Amerika számottevő újságait, — hogy az olaszokkal is ezt tették, arról mi tudunk. Csakis az angol nyereségből és egyoldalúságból magyarázható — folytatja a páter — hogy mily sületlen és hihetetlen hírekkel árasztották el a lapok a közönséget, melyekben a legképtelenebb és legalávalóbb rágalmakkal illették Ausztria- és Magyarországot és Németországot. Nálunk így hazudni és lódtítani lehetetlen. Ahhoz latin kultúra kell. Azt gondoltam, hogy ha háromnegyed részét tartom hazugságnak mindannak, amit olvasok, hogy akkor úgy körülbelül az igazság mesgyéjén járok. Azonhan csalódtam, a fönmaradt egynegyedrészt is annyi alávalóságot és másrészt oly elszomorító kegyetlenséget és durvaságot fogott ránk, hogy szinte zavarba jöttem honfiúi érzésem s honfitársaim emberséges lelkülete iránt, és azt kellett volna gondolnom, hogy a háború kivetkőztette őket összes emberséges érzéseikből.

A világsajtónak e szerepe és kihatása kettőt jelent nekünk. Jelenti először azt, hogy a nyilvánosság e hatalmas orgánuma mily kezekbe jutott, és mily lelkiismeretlenül kezeltek, jelenti másodsor azt, hogy mily kötelességeink vannak nekünk a sajtóval szemben ; nekünk, kik az igazságban hiszünk, azt kincsnek nézzük, és akik a katolikus tannak és erkölcsnek térfoglalását szolgálni kötelességünknek ismerjük és e kötelességet mindenáron teljesíteni is akarjuk.

Mindig voltak, kik a sötétséget világosságnak és a rosszat jónak mondták. Ezen nem is kell csodálkoznunk, hiszen 2500 év előtt is már erről panaszkodik Izaiás próféta. De hogy ilyen lelkiismeretlenül lehessen hazudni és ferdíteni, ahhoz annak a bizonyos lelkületnek teljes kifejtésére volt szükség, melyről a Bölcsesség könyve emlékezik meg, amikor így ír : «A hazugság szemfényvesztése meghomályosítja a jókat, és a kívánság állhatatlansága elfordítja a gonoszság nélküli elmét is».

Ez a hatalom harcol az igazság, a hit, a kultúra és a békeesség ellen ! Sokszor mondtuk, hogy érdekek sugalmazzák, melyek pengő pénzben váltódnak ki ; de a mai világháborúban már nem szükség azt mondani nekünk s hallani nektek, hanem saját szemetekkel láthatjátok és rengeteg veszteségek és fájdalomatok árán megtapasztalhatjátok, hogy nemcsak az egyháznak s a kultúrának, hanem az övét szerető minden egyes otthonnak a legfontosabb érdeke a jó, a megvesztegethetetlen, a hozzáférhetetlen sajtó.

Vonjuk le a keserves, de szükséges tanulságot e rettenetes idők tapasztalataiból és saját szenvedéseinkből, s higgyük el,

hogy nem védelmezhetjük meg a katolikus hitet és egyházat, de még hazánkat és kultúránkat sem, ha nincs arra való jó sajátónk, és hozzuk meg ennek következtében azokat az áldozatokat, melyek azt megteremtsék, folyton fejlesszék s az igazság védelmére és saját szenvedéseink csökkentésére alkalmassá tegyék.

Nemzetnevelő feladatok a háború után.

(1917)

A magyar népiskolának törvényhozási megalapozása a nemzeti kultúra egyik legnagyobb idealistájának, báró Eötvös Józsefnek nevéhez fűződik; s méltán, mert végelemzésben a jó népiskola lesz alapja minden nemzeti kultúrának, s bármily magasra emelkedjék is az, valamiféle arányban s egyensúlyban kell állania ragyogó ormának a talapzat méreteivel s biztonsággal. De az iskola színvonalát megint a tanítóság helyzete határozza meg; s e helyzet alatt értem a tanítósnak úgy hivatásbeli rátermettségét, kulturális s társadalmi súlyát, mint — még pedig elengedhetlenül — anyagi helyzetét s megélhetési viszonyait. Ép azért, ha főbenjáró érdek a tanítóság szellemi szintjének emelése, nem kevésbé fontos anyagi egzisztenciájának biztosítása, s cseppet sem ütközöm meg azon, hogy a tanítóság ez egyesület keretében Eötvös József báró nevének presztízse alá állította ebbeli gondját s törekvését, hogy e névhez fűzte önszegélyi mozgalmát.

E törekvéseket, hál' Istennek, dacára sokféle indolenciának, siker koronázta; s meg vagyok győződve, hogy kormány s társadalom ezentúl sem zárkózik majd el e törekvések felkarolása elől, kivált az ily világtörténelmi időkben, midőn be fogják látni, hogy a legközelebbi jövődőség is mily nagy feladatok elé állítja a tanítósgot, ezt az ötven év óta tekintélyben s megbecsülésben megnövekedett kulturális tényezőt.

Nem akarok jövődömondónak fölcsapni, de annyit konstatálhatok, hogy mindnyájan érezzük, hogy nagy időkben élünk, s hogy nagy elváltozásoknak leszünk tanui, melyekben óriási munka vár minden tényezőre, tehát a tanítósgra is.

Ez elváltozások elsősorban érzéseinkben jelentkeznek; s gondolom, hogy főleg szociális érzés s a közösség, a testvérlés s embernek emberhez közel való viszonya jut a modern nemzedék öntudatára.

Szociális érzés tekintetében a magyar népben s a magyar

társadalomban az iskolának sok dolga akad majd; mert ugyancsak messze esünk annak belátásától, hogy bár az önzés nagy mozgató hatalom, de annak törvényt a közösség érdeke, a harmóniája diktál; messze esünk attól az egyetlen helyes felfogástól, hogy mindenki a maga helyén az egésznek célját szolgálja s az egésznek ereje s fejlettsége által azután minden egyes ember a maga tehetségeiben s emberségében jobban érvényesüljön.

Ez a szociális megérzés kopog ajtónkon, sőt döngeti kapunkat! Akik a fronton küzdenek, azok ugyancsak átérzik az idők e szükségletét, de ugyanily érzésekre kell ránevelnünk az otthonmaradtakat; s e részben mindnyájunknak s bizonyára alapvetően az iskolának is sok dolga akad majd, míg ezeket az érzéseket alátámoogatja a kellő értelmi s erkölcsi műveltséggel.

Más érzésekre most ki nem térek, hanem rámutatok másodszor arra a nagy munkára, mely a háború után a nemzetre vár, még pedig elsősorban a gazdasági téren. Termelés, többtermelés, fokozott termelés lesz a jelszó. A küzdőfelek ugyanis megtapasztalták a régi Antheus-monda igazságát, hogy az erő a földből való, s hogy a nemzet és kenyerre s kenyeret adó földje csodásan s titokzatosan szoros kapcsolatban állnak; megtapasztalták, hogy a föld az erő s élet anyja, s hogy a napsugár annak ébresztő napja. Megtapasztalták, hogy épen Magyarország áldott földje a küzdő nemzeti erő kiapadhatlan forrása, s hogy itt háromszor annyi nép élhet, s hogy megküzd a félvilággal, ha nemcsak földre éhes, — ez az erénye megvan neki most is, — hanem ha földjét úgy műveli, hogy sokszorosát termeli a mostaninak. Aranykalász, arany búzaszemek, vasas erő s ellentállási képesség megfelelnek egymásnak! Most a földet a földéhes nép meghintette vérével is, s a vér árán még jobban meg fogja azt becsülni és szeretni.

Beleáll tehát a munkába! S erre a munkára szükség is van, nemcsak hogy a hiányokat pótoljuk, hanem hogy a sebeket, melyeket a háború ütött rajtunk, hegesszük. A háború anyagot pazarolt, a fölösleget elhasználta, minden rendelkezésre álló készletet elnyelt, az államot szédítő fizetési kötelezettségek elé állította: e hiányokat pótolni, a sebeket hegeszteni, a nemzeti vagyont szaporítani, mindezt csak úgy lehet, ha a termelést a végsőkéig fokozzuk, ha minden erőnket megfeszítjük s Magyarországot elsősorban mezőgazdasági téren regeneráljuk.

De itt aztán egy nagy nehézségbe ütközünk, melyet csak jó iskola s jó nevelés háríthat el. Azt kérdezhetnők ugyanis méltán : mi lesz akkor a szellemi, az erkölcsi, tehát tulajdonképeni kultúrával? Nem nyeli-e el majd akkor a gazdasági érdek a mi összes felsőbb igényeinket? Nem válik-e majd akkor a szegényebb ember géppé, s a tehetősebb pénzsákká? Eddig sok tekintetben béres indolenciába merült népünk — s ez is baj volt ; de nem kívül-e majd meg ezentúl szíve a kegyetlen munkától? Eddig az apáthia jegébe fagyott, de jobb lesz-e, ha az önzés, a gazdagodási vágy tüzet szítják fel benne? !

Ime a jövődönék egyik kultúrproblémája ! A legközelebbi jövőnek iránya bizonyára a többtermelés, a szerzés, a gazdagodás lesz, s abban kísért az elanyagiasodás, a mammon-tisztelet s az élvezetvágy, ami ugyancsak nem kultúra. Itt tehát megint a népiskolának s az ifjúság emberi, nemzeti s hitvallásosan eszményi kultúrára való nevelésének kell sorompóba lépnie, hogy egy erős Magyarországot állíthassunk a haladás s a fejlődés útjaira, s ezt elsősorban a tanítóságtól várjuk.

Emberi, nemzeti s hitvallásosan eszményi kultúra : ez az igazi haladás programja, s e jellegekből egyet sem nélkülözhetünk.

Mi is legyen a kultúra, ha nem igazán emberi. Hiszen más kultúrát nem ismerünk, s ép azért a kultúrának a sajátos emberi jellegeket, tehát az értelmi, ethikai, szellemi érdekeket kell kiemelnie s azokat gyarapítani s kinevelnie.

E részben a tanítóság végzi az alapvető munkát ; feltárja a gyermek előtt az «ábécé» csodavilágát, bevezeti az elemi ismeretekbe, ébreszti benne a lélek nemes, Istent kereső érzéseit. De ezt az emberi kultúrát a tanítóságnak nemcsak a gyermeknél kell megkezdenie, hanem, sajnos, kultúránk alacsony foka miatt a felnőttek oktatásában is megalapoznia. Hiszen hazánkban ezidőszent még öt és félmillió a felnőtt analfabéták száma ; csupán Budapesten 59.000 ! A fekete táblán még mi is ott sötétlünk : ezer újoncunk közül 220 nem ismeri a betűt ! Oroszországban s Olaszországban még több van ; de ez nem nagy vigasz. A vigasz itt az, hogy analfabéta tanfolyamaink tényleg dolgoznak, s a vigaszon kívül még azt a tanulságot szolgáltatják, hogy a legszebb tanítási eredményt a katonai analfabéta-tanfolyamok érik el. Ez érlelheti meg az eszmét, hogy kívánatos lenne, ha a hadseregben rendszeres tanítói állások szerveztetnének, s ha a

tanítók önkéntes évük leszolgálásának ideje alatt mint katonatanítók alkalmaztatnának. Ezzel egy csapásra megszűnne az a képtelen állapot, hogy a tanítás művészetében avatatlan kezek kontárkodnának, ugyanakkor pedig a katonatanító az analfabéták tanítása mellett az írni-olvasni tudók továbbképző tanfolyamát is vezethetné.

Igy a tanítóság kifejtene úgy az iskolában, mint a hadseregben azokat az értelmi erőket, melyek a népkultúrát hordozzák s melyek azután hatalmas lendületet adnának a gazdasági fejlődésnek is.

De az emberi kultúrát én a gazdaságival nem azonosítom, hogyha egyszersmind nem nemzeti kultúra. Eötvös József báró «A XIX. század uralkodó eszméi»-ben ugyan annak a nézetének ad kifejezést, hogy a nemzetiségi törekvések csökkenőben vannak, s hogy a nemzetiségi különbségek időök jár-tával majd csak elsimulnak. Az ő nemes idealizmusában azt gondolta, hogy az európai haladás egy közös, egységes keresztény civilizáció felé tart. Mindenesetre igaz, hogy kultúr-nemzetek közeledni fognak egymáshoz, anélkül azonban, hogy nemzeti kultúrájukon túladnának. A faji egyéniség ugyanis époly természetes adat, mint maga az egyed, s ahogy vannak emberek, úgy vannak más és más emberek, vannak németek, franciák, magyarok, angolok. Ahogy egyedeknek születünk, úgy születünk magyaroknak; beleszületünk egy sajátos nemzeti világba, mely sajátosan színes, sajátosan csengő, melynek sajátos nyelve, jellege és szelleme van. Erős magyarság : ez lesz az iskola elve ; de azzal a kulturális megértéssel, hogy amit magunk számára követelünk, azt másoktól meg nem tagadjuk ; s kulturális törekvésünk éppen abban virágzik ki, hogy a nemzeteket fenntartani, de ugyanakkor összekapcsolni is akarjuk.

Különben is a kultúra nem akarhat értékeket megsemmisíteni, hanem feladata azokat gyarapítani. A magyar-nak is tudománnyal és művészettel s más intézményekkel felérő kincse éppen saját nemzeti léte, hagyományai s faji jellege. Teljesen hibás volna a kultúra fogalmát úgy meghatároz-nunk, hogy azt nemzetietlennek vagy kozmopolitának képzeljük, s ezért az absztrakcióért a magyarságot feladjuk. Mi a faji, ősi alapokat biztosítani s a nemzeti sajátosságok kiművelésével magát a kultúrát s annak színgazdagságát gyarapítani akarjuk.

Végül, mi hitvallásosan eszményi kultúrán dolgozunk, mely mindazt, ami szép és jó, amiben hiszünk s ami felé tar-

tunk, nem fogalomnak, hanem reális ideálnak tartja ; kultúrán dolgozunk, mely egybekapcsolja a lelkeket s világot. Mi népért hevülünk, mely gyakorlati s idealista is. Mi oly népet szeretnénk nevelni, mely megállja a helyét a gazdasági s ipari versenyben, de amely ugyanakkor az élet értékeit s annak súlypontját önmagában, lelki tartalmában hordozza. Ezt gazdasági ráképesítéssel s csak gazdagodással el nem érjük. Sőt a gazdasági munka s a gazdagodás csak akkor lesz jól beállítva az ember világába, ha az embert némileg kiemeli a világból, ha igazán úrrá s fölényessé teszi.

Az eszményi irányzatnak, a kedélyi műveltségnek, a hitnek s vallásnak az a hangoztatása nem érinthet senkit idegenszerűen még a világháború brutalitásai közt sem. Sőt épen most nem ; hiszen azt kell mondanom, hogy az erőszak e rettenetes korszakában az ember szinte ráébredt örök igényeire s igaz, sajátos természetének fölismerésére, s protestál az ellen, hogy mikor embert öl, mikor milliók vérét ontja, akkor eszményi világtól elpártol. Bámulattal kell észrevennünk, hogy a világháború is eszményekért folyik, s hogy ellenség s jóbarát egyaránt azt hirdeti, hogy erkölcsi javakért, jogért, igazságért s szabadságért küzd. Mindenesetre vigasztaló tünet s becsületére válik az emberiségnek, hogy e rettenetes hatalmi mérkőzésben is nyíltan vallja, hogy a felsőbbért, az ideálért hozza áldozatait. Tudjuk, hogy ebben sok az önámítás, hazugság és farizeizmus ; de mi, kik vért nem ontunk, kiknek másnak pénze s földje nem kell, kik a jót, amint van, ingyen adjuk, a farizeizmustól távol állunk ; mi, kik senki lelkét sem akarjuk elrabolni, hanem ellenkezőleg gazdagítani s azt hittel, reménnyel s bizalommal eltölteni ; mi a kultúrát a lélekben keressük s hisszük, hogy semmiféle kultúrával sem lehet pótolni azt, amit Jézus a gyermekekről mond : hogy «ilyeneké a mennyek országa». Az igazi kultúrideál : jólét körülöttünk, s műveltség s mennyország bennünk !

Neveljen a magyar tanítóóság nemzedéket, mely dolgoz, fegyelmezett s takarékos, mely igazán emberi ; nemzedéket, mely eszével, energiájával, erejével teremt egy erős Magyarországot, mely jó hazafi ; s nemzedéket, mely magában hordozza a mennyországot ! Az ilyen tanítóóság eszményi alapon áll s munkája bizonyára kivívja magának a társadalom nagyrabecsülését s elismerését, s biztosítja magának gazdasági boldogulását is. Kísérje e tekintetben is sok szimpathia s áldozatkészség az Ötvös-alap önszorgalmazó törekvéseit is !

A napsugaras királyné.

(1917.)

Még mindig nem állunk igazi nyári napsütésben, s inkább csak megsóhajtjuk, mint érezzük a nyári fuvalmat s az aranyos verőfényt. Pedig mennyire szeretnők, hogy mikor lelkünk szenved, akkor legalább körülöttünk illatozzék a virág, s hogy mikor a halál környez, akkor a halhatatlan élet patanjon ki sokszínű fényben s lobogó színekben s belesugározná lelkünkbe a szebb jövő s a békés élet kitavaszkodásának reményét!

Dehát ha a természet késik is tavaszával s a lelkek békés rügybontakozását faji elfogultságok s imperiálista gyűlölködések vaskeze lefogja is, jár azért mégis napsugár a kegyetlen idők s a háborús nyomorúságok fölött is; jár napsugár vérrozsás mezők, veszteségeink szomorú temetői fölött is; s ez a napsugár a magyar királyné szeméből csillan ki s bizalomra és kitartásra, hűségre és áldozatra ösztönöz.

Napsugár volt ő nekünk már a mult év decemberében is és meghódította szívünket, még mielőtt koronás királynénk lett. Mielőtt mi koronáztuk meg őt, megkoronázta ő már önmagát azzal a koronával, mely nem a homlokon ragyog, hanem mely a királyi lelkeknek velük született dísz; megkoronázta magát a jóindulat, részvét s gyakorlati szeretet napsugarával, azzal a szeretettel, mely fölkarolta Erdély hontalan s menekvő népét, s mely ezáltal az egész magyarságnak szívébe sütött bele. Ez a szeretet hozta őt közénk; s ép azért, mikor elsőízben álltunk vele szemben a budai királyi várban, akkor is nem a jog s alkotmány, hanem a leendő királyné lelkében égő királyi szeretet volt a kapocs közte és népe közt. A szeretet útjain jött a koronázásra. Mint a szeretet és részvét nemtője jött közénk, mint az irgalom anygala, mint Szent Zita leánya s pártfogoltja, aki érti és szereti a szenvedőt, aki a szegényben testvérét látja s hidegnek érzi a koronát, ha nem fonódik rá a szeretet napsugara.

Ezért is hódított meg minket első találkozásra. A szerető királyné hódítónk lett; meghódított minket azzal a hódítással, mely a királyi léleknek hatalma, s a nemzet anyjának varázsa; meghódított azzal a hódítással, mellyel megmentett pusztulásból s halálból sok-sok magyar életet, s a boldogulás tavaszi reménysugarát fonta a nemzet elborult s tövissokszórús feje köré.

Kétszeresen jól esett nekünk, hogy így jött, hogy mint napsugár jött, mellyel körülfonta a saját homlokát is, mielőtt fölvette királynői koronáját. Jól esett először azért, mert ez úton Erzsébet királynénk örökébe lépett, akit mély s bensőséges szeretet fűzött a nemzethez, s aki azért is volt a szó igazi értelmében királynénk, mert szívéen át nézte s látta meg küszködő nemzetét és segített rajta legválságosabb idejében. Az ilyen örökségbe nem jogi formalitások alapján, hanem kizárólag érzelmi rátermettség révén lehet csak lépni. Hála a gondviselésnek, hogy Erzsébet királyné szívének érzése dobbant s lobbant fel Zita királynénkban a nemzettel való első találkozásakor.

Azután meg jól esett nekünk királynénk napsugaras volta, mert így megfelelt nevének s igazán Zita királynénk lett!

Szent Zita ugyanis cselédleány volt s ezen hivatásának teljesítésében a tökéletesség oly fokára emelkedett, hogy az egyház szentjei közé sorozta s oltáraitra emelte, felséges és világgraszoló magyarázatául az Üdvözítő ama szavának, hogy «nem azért jöttem, hogy nekem szolgáljanak, hanem azért, hogy én szolgáljak». Ugyanis a szellemi kiválóságnak s a lelki fölünynek, főleg pedig a legszebb s legnemesebb lelakiségnek, a szeretetnek az a sajátja, hogy mindig ad s ki nem fogy, hogy egyre többet ad s magát is odaadja ; tehát szolgál ! Minél hatalmasabb s izzóbb a szeretet, annál inkább ad, segít, gvámolít s melegít, annál inkább szolgál, mint ahogy szolgál a nap az égen a fagyos földnek meleggel, szépséggel, virággal s illattal : így szolgál a szeretet is !

Zita királynénk is a jótéteményeket nyújtó könyörületnek hatalmával, a szívet s lelket s életet megosztó szeretetnek varázsával, a mindenkin segítő s mindenkinek szolgáló szeretetnek szellemében jött hozzánk, s így Erzsébet helyett, Erzsébet szívével szerető királynőnk lett, ki nevével is a szolgáló s ép ezért hódító szeretetre emlékeztet, s e szeretet erejében akar köztünk élni s a mienk lenni.

Napsugarunk ő tehát e háborús év hűvös s kegyetlen áprilisében is ; s mint napsugaras királynét üdvözljük őt, mikor először üli meg születésnapját s névünnepe Magyarországnak trónján.

A katolikus sajtó elhelyezkedése.

(1917)

A nagy világháború nem tereli el figyelmünket a szellemi világ nagy harcától, melyet az ember vív több igazságért s jóságért, voltaképen egy jobb világért. E harcban világnézetek ütköznek a szellemi élet egész vonalán mindenféle fegyverrel, de — hogy háborús hasonlattal éljek — a pergőtűz az ellenséges állásokra a sajtó terepeiből ömlik. Ép azért minden párt és fél és hatalom a sajtót igyekszik jól szervezni s akciójának legfontosabb tényezőit időszerű s megfelelő sajtóorgánumokban látja. Így gondolkozik demokrácia és arisztokrácia, így a plutokrácia, s bizony, emberek közt forogván s emberi eszközökkel élni kényszerülván, a kereszténység s az egyház is, — mondjuk: a teokrácia.

Mózesek s Illések szóltak ez utóbbi napokban hozzánk a katolikus sajtóügyről; szavaik visszhangot keltettek mindenütt, s újra alágyujtottak a katolikus öntudatnak s fölébresztették a közérdeklődést a kötelességteljesítésnek ez első nagy fejezete: a katolikus sajtó fejlesztése iránt.

Ez az érdeklődés, mondhatom, nincs tűnőfélben, sőt éberebb, mint valaha; éberebb, mert világosabban lát s fájósabban érez; éberebb, mert fölébresztették s folyton ébresztgetik a napról-napra megismétlődő méltánytalan támadások a kereszténység nagy kincsei, a hit, az erkölcs, a kinyilatkoztatások eszményei s értékei, a hívó léleknek fölséges világa ellen. Nálunk is van határozottan kereszténység-ellenes irányzat a sajtóban, — nemcsak papság-ellenes, hanem kereszténység-ellenes! Ez irányzat lapjaiból egy idegen világ hideg lehellete csap arcunkba, oly világé, mely egyáltalában nem érti a kereszténység eszményeit, — nem érti azért, mert más a gondolkozása, más az érzéke s ízlése, s így szinte szükségképen más ideálok alakultak ki benne. Amiért mi lelkesedünk, az nekik semmit sem jelent; ami minket gyújt s tüzel, attól ők megfagynak, s ami nekünk korlátokat von s lelkiismereti kötelességeket diktál, az nekik üres szó, semmi. A dolog természete szerint azt kívánhatnók tőlük, hogy amihez nem értenek, arról ne beszéljenek; de a valóság azt mutatja, hogy nem férnek a bőrükbe s szektárius dühvel gázolnak végig mindenben, ami másnak szent. Ha a vallást védjük, felekezeti érzékenységgel vádolnak; voltaképen pedig soha felekezeti leg érzékenyebb sajtó, mint a magát felekezetlennek valló, szabadkőműves sajtó, nem volt. Nagyon találóan nyilatkozott

azért Ágoston Péter a «Világ»-ban megjelent támadásra, mikor így írt: «Az ősök hibáiért való érzékenységet mindig érthetetlennek tartottuk, mikor a történelmi osztályokról volt szó, s most érthetőnek tartják a bírálók, hogy a nem-történelmi rétegeknek hagyományait nemcsak hogy szabad, de meg is kell őrizniök». A kereszténységet tehát szabad, sőt kell is támadni, de másokat, nevezetesen a szabadkőműveseket nem szabad bántani, mert ők az ész, a szellem, a kultúra virága, a «Nebántsvirág».

Ily körülmények közt a katolikus sajtó iránti érdeklődés szinte természetszerűleg fokozódik. Nem kell már bebizonyítanunk, hogy szükségünk van erőteljes sajtóra. Egyre jobban domborodik ki a sajtónak, mint az élet s összes érdekeink hordozójának jellege, mely sötétséget vagy világosságot terjeszt, mely gondolatot s tényeket színez, — mely érzéseket gyújt vagy hűt, s a papírlapok nesztelen szárnyain elférközik oda is, hová egyház, apostolok s prédikátorok szava el nem hat.

Ugyancsak ily benyomásokat véve napról-napra, nem szükséges rámutatnunk, hogy még nem állunk ott, ahol a vallásellenes s erkölcstelen sajtó áll, — s hogy még nem állunk ott, ahol állnunk kellene, hogy a modern igényeket a mai versenyben igazán kielégítsük, s következőleg belátjuk, hogy folytatnunk kell törekvéseinket s nem szabad azokat föladnunk, míg a katolicizmusnak sajtója is nem éri el s nem üti meg a teljes mértéket.

Arról is sok szó folyt már, hogy mi az oka, hogy a katolikus sajtó nem áll még azon a fokon, hogy minden igényt kielégítsen, s némelyek — s talán a többség — azt gondolják, hogy ennek oka a pénzhiány, s hogy a jobb tollak a katolikus lapoktól ép a szerényebb honoráriumok miatt visszavonulnak. Valamikép ez úgy is van, de azért ezzel nem mutattunk rá a baj gyökerére. Felfogásom szerint ugyanis a katolikus sajtó elmaradottságát nem a pénzhiány, nem is a jótollú írók hiánya okozza, hanem inkább az, hogy mindeddig sok nehézséggel küzdött egy erőteljes s egységes katolikus akció megindulása, s ha mégis indult ilyen, csakhamar annyi ellensége támadt, hogy súllyal nem eshetett az ország, a nemzet közéletének méregébe. Erőteljes akció csak ott van, hol az élet összes érdekei mellett indítanak akciót, — hol következőleg a lap nem a jótékonykodás kitartottja, hanem hatalmi eszköz, kard és fegyver, érdekek bástyája, nagy s életbevágó célok megvalósítója. A katolikus sajtót a szó igaz értelmében

nem képzelhetem tehát el csak egyoldalú vagy részleges célok szolgálatában Nem lehet az kizárólag hitbuzgalmi, de époly kevéssé lehet csak társadalmi vagy gazdasági irányzatú, hanem olyannak kell lennie, mely az egész életet s az összes törekvéseket fölkarolja, — olyannak kell lennie, melynek ereiben pezseg az egész polgári, tehát politikai élet is. Enélkül a sajtó nem válthat ki közérdeklődést s nem mutatkozik be az élet s az érdekek képviselőjének ; enélkül nem ad feleletet mindarra, amit mindnyájan kérdeznek ; nem ad irányítást az élet s a hatalom kavarodásaiban, melyek befolyással vannak mindenre : hitre, erkölcsre, egyházra, társadalmi s gazdasági fejlődésre egyaránt.

Eddig nem sikerült katolikus alapon akár nemzeti, mondjuk : politikai, akár gazdasági s szociális irányban oly mozgalmat indítanunk, mely az erőket összpontosította volna. A katolikus alap megtagadása nélkül sokan, a legtöbben, más politikai párthoz szegődtek, s ugyancsak a katolikus elv nem bírt a különböző gazdasági s társadalmi érdekek közt egy kompakt egységet s összetartást teremteni. Az élet szociális s gazdasági érdekeiről sokszor más felfogása van a régi katolikus arisztokráciának, s más a modern katolikus demokratának ; a jogok kiterjesztéséről más nézetben lehetnek s egymással szemben állhatnak a legbuzgóbb katolikusok. A katolicizmus s egyáltalában a kereszténység nem szociálpolitikai programm, hanem igenis szociális hatalom ; nem ad nekünk részletes útbaigazításokat itt és most az új társadalmi s gazdasági rend megteremtése s kialakulása iránt, hanem a világ- s a társadalmi fejlődésbe az újjászületett, krisztusi embert állítja bele, aki gyökere s alakító eleme legyen a korszakok s társadalmi alakulások újjászületésének. A kereszténység meg akarja változtatni az ember lelkét, hogy ez az elváltozott ember, aki most másképp lát és ítél és érez, ezen nemes érzései szerint adjon új alakot a világnak. Természetes, hogy a megváltozott s megújódott ember lelke visszahat a világra s azt alakítani akarja, de hogy ezek az alakító törekvések egy közös s nagy tömegeket fölkaroló programm szerint ös zefogódzzanak s impozáns, egységes mozgalmat váltsanak ki az már a körülményektől függ.

Ami ily erőteljes, egységes s összefoglaló akciónak ezidő szerint útjában áll, az akadálya a katolikus sajtófejlesztésnek is, s azért, mert hiányzik az egységesen küzdő tábor, azért vajúdik a hatalmi orgánumnak, egy minden tekintetben megfelelő katolikus lapnak megteremtése.

Ne mondják erre, hogy ily egységes s összefoglaló akcióra nincs kilátásunk. Nem tudjuk, mit hoz a jövő ; hiszen az élet s annak változatai s az azok nyomában járó igények kiszámíthatatlanok, s ami ma még lehetetlennek látszik, azt az élet holnap már kivasalja rajtunk, s ami ma még szétforgácsolja az erőket, az holnap tért enged az erők koncentrációjának, sőt követeli azt. A mi feladatunk tehát ezentúl is az, hogy megálljuk helyünket a katolikus sajtó ügyének előmozdításában s érdekeinek meleg s kitartó felkarolásában. Hiszünk ügyünk igazságában s a fejlődés logikájában, mely a közös szent ügynek végre is egységes táborot toboroz, s hisszük, hogy e tábornak úgy támadó, mint védelmi fegyvere egy hatalmas, modern katolikus sajtó lesz.

Ebben a reményben üdvözlöm elsősorban őminenciáját, a hercegprímást, aki minket megjelenésével megtisztelt s ezáltal a mi törekvéseinknek súlyt és tekintélyt adott ; üdvözlöm a kalocsai érsek úr őkegyelmességét, üdvözlöm Zichy János gróf kegyelmes urat, üdvözlöm Széchenyi Emil gróf urat és a mélyen tisztelt tagokat és a közgyűlést megnyitom.

Mi lappang a szociáldemokrácia mögött.

(1919.)

Demokrácia, népfőlség, önrendelkezés, haladás s kultúra csupa nagy s szép szó ; csak az a baj, hogy édeskevés valóság felel meg nekik. A legszebb ezek közt is a demokrácia ; de a tartalma csak valami kis fekete pont, valami tintapetty vagy mákszem ; igen mákszem — a kultúra mákvirága nő ki belőle.

Mennyit beszélnek manapság a demokráciáról, s mily kevésbé vagyunk mi még demokraták, főleg azok, kik ezt tele szájjal harsogják. Vagy hát ezzel is úgy vagyunk mint a haladással : most mondják, hogy haladunk, csak hogy nem igen vesszük észre. Azaz, hogy haladunk is, meg nem is. Haladunk pl. az írás-olvasás-tudásban, amennyiben sokkal több ember tud ma írni s olvasni, mint régen ; de azt már ne kérdezzük, hogy hát mennyi világosság került bele a fejekbe a sok írás-olvasásból, főleg azokéba, kik azokat a finom demokrata bagaria-stílusú lapokat olvassák, melyektől oly jól nevelt s szabadságot tisztelő népséggé cseperednek !

Mondott erről a sokat olvasott s haladó népségről egy kemény ember kemény, de igaz szót: «Mit fűnfzig Kleksen

bemalt sitzet ihr da, ihr Modernen. Alle Zeiten schwatzen durcheinander in euren Ansichten» (Nietzsche). Ezt így kell lefordítani: Ötven «disznó» — értsd tintafolt — díszíti ábrázatotokat, ti jeles felvilágosultak! Nem káptalan, de zsidóiskola a fejetek.

Haladunk abban is, hogy sokan tudnak ma már hegedülni s zongorázni; ugyanakkor azonban a jellemük s az életük macskazene. Haladunk abban is, hogy szappant fogyasztunk, s hogy százezer ember közül 50 tán lábvizet is vesz, míg a többi csak akkor részesül e jótéteményben, ha rossz a cipője. Haladunk abban is, hogy szebben öltözködünk; ugyanakkor azonban a baj az, hogy töméntelen sokan gyors tempóban vetköződnek, kivetköződnek az igazság s a tisztesség érzetéből.

Hát már most hol az a bölcs, s honnan vegye a mérleget, hogy megmérje, hogy mennyiben s miben haladt az emberiség!

No de hát most nyakunkba szakad a demokrácia, az majd kigyújtja a haladás tüzeit, belefüstöl a kormos agyvelőkbe, razziát tart a szívekben s erkölcsrendészeti tisztogatást a vesékben, s uccu neki, úgy indulunk a haladás sínpárjain mint a sárbogárdi vicinális a páros hétköznapokon.

Két párt is tüzel erősen a demokratikus haladás mellett, az egyik a szociáldemokrácia, a másik a radikális párt. Csak azt ne kérdezzük, hogy mily rátermettséggel.

Sajátos végzete a kultúrának, hogy úgy a szociáldemokrácia, mint a radikális párt, édeskevés érzékkel bír az igazi lelkiség, a vallásos s erkölcsös lelki világ iránt, amiben áll a tulajdonképeni kultúra, az akarat nevelése s a kedély bensősége. Ez a két párt ilyen finomságokra nincs beállítva, s inkább frázisos s vásáros lármával dobolja, mint hivatással szolgálja a kultúra programját.

Ezenkívül úgy az egyik, mint a másik a népdühnek abba a rohamába esik, amely alacsony szenvedélyek élesztésével s sötét előítéletek terjesztésével akar propagandát csinálni a kultúra mellett.

Így tesznek most is, mikor haladást s kultúrát hirdetnek, ugyanakkor pedig el akarják vonni az embereket a leglelkibb irányzattól, a kereszténységtől; mikor finomítani akarnak erkölcsöt s azért azután kizárják Krisztust az iskolából; mikor világosságot s derűt ígérkeznek belopni a kedélyekbe, pedig a gyűlölködés és hazugság a kereszténységről való minden megemlékezésük. Kultúra-e ez s demokrácia?

Úgy a szociáldemokráciának, mint a radikális pártnak

programjában benne van a kereszténység tagadása, a vallástalan iskola, az egyház és állam elválasztása s ezáltal az egyháznak gyöngítése. Minek van ez benn a programmban? Mi köze van mind ennek a demokráciához, s honnan az a logika, hogy demokráciát hirdetve először is a kultúrharc ez ócska portékáit kínálgatják?!

Megmondom. Ami a szociáldemokráciát illeti, ez a társaság e portékáknak kicsiben való kiárulását a Marx-Bebel-Kautsky-cégtől vette át. Hogy miért vette át, megmondom azt is. Megtette azt nem demokratikus öntudatból, hanem pártfelekezeti érdekből. Igen, csakis az utóbbiból. A szociáldemokraták kereszténységellenes szektát alkotnak. Mert ha kérdezem, hogy mi köze a termelésnek a hithez vagy a hitelenséghez, s mi köze a kereslet s kínálat törvényének a kegyelemhez vagy a krisztusi hithez, azt kell mondanom, hogy épenséggel semmi köze a két dolognak egymáshoz; annál több köze van azonban a szociáldemokráciának a hívőhöz, kiből hitetlent, s a vallásos emberhez, kiből istentelent akar formálni. S miért akarja ezt? Ennek oka a párthatalom s a «szabadság» nevében űzött visszaélés a lelkiismeretekkel. Így könnyebben nyergelhetik meg őket. Nem a kultúra, nem a haladás vagy éppen az igazságszomj intézi itt a dolgokat, hanem a szociáldemokráciai bölcsesség ősi kimérői összekotvasztották a «gazdasági törvényeket» a materializmussal, s így azóta is ezt a lőrét mérik az öntudatos elvtársak söntésében.

S hogy állunk a radikalizmussal? Ez is szomjúhozza a demokráciát s nem is pohárból, de vödörből inná. Azonban ez is keveri az itókát, hogy tüzesebb s karcosabb legyen s kultúrharcos porokat kever a demokráciába. Első gondja a radikalizmusnak a vallástalan erkölcs, a vallásoktatás nélküli iskola, az egyház s állam elválasztása. Ez úgy veszi ki magát, mintha egy borászati iskola először is a rendhagyó igékről vagy a dramaturgia alapszabályairól tenne kijelentéseket. Itt is azt kellene kérdezni: Hát mi köze a demokráciának a hithez s a lelkiismerethez? A demokráciának ehhez bizonyára nincs köze, de a szabadkőműves felvilágosultságnak annál inkább. Ez a szekta a XVIII. század közepe óta az egyházban látja legnagyobb ellenségét; a radikalizmus pedig ennek csatlósa.

Gyűlölködés, szektárius elvakultság feszeleg itt, de nem demokrácia. Ha a demokráciát igazán szívükben hordoznák, akkor nem uralkodnék Franciaországban a radikalizmus

mellett a legkiálthatatlanabb bürokrácia és spiclikedés, nem terpeszkednék Amerikában Wilson úr szíves közreműködésével a legnagyobb korrupció és trösztök uralma, s nem nyomná el Angliában, nem mondom a demokrata Európa, hanem a pária India szegényére az íreket.

Mélyen tisztelt radikálisok, csináljanak hát egy kis rendet a demokrácia körül, de ne kezdjék ezt a lelki finomodás forrásainak betömésén, az iskola vallástanításán, meg más ily doktrinér hóbortokon, hanem szabadítsák fel a népeket, csapolják le a korrupció mocsarait, fogják meg radikálisan a becsület s tisztesség ügyét s érdekét. Ha ezeken fog járni az eszük, akkor nem nézik majd ellenségnek a kereszténységet, mely végtelenül messze áll a demokrácia címén s nevében űzött elnyomás s néprontás fölött, s szívesen veszik majd azt a segítséget, melyet a hit, bensőség s tisztaság, szóval a lelkiélet nyújthat az igazi kultúrának.

A keresztény érzelmű polgároknak nem kellene tehát egyszerűen felülniök a szépszavú politikai programoknak, hanem szemügyre kellene venniök a lólábat, vagyis tendenciát, mely azokból kilóg, s követelniök, hogy a gazdasági érdekekkel ne kössenek össze támadást hit, lelkiismeret s lélek ellen.

Amire a forradalomnak is szüksége van.

(1919)

Forradalmi idők nem igen ismernek mérsékletet. A győző különben sem szokott szerény lenni, még kevésbé, ha a győző egyszersmind forradalmár is. Azért hát nem csodálkozunk, hogy a magyar radikális s szociáldemokrata pártok fölényes kézlegyintéssel tárgyalják le azokat, kik forradalmat nem csináltak, s a maguk számára foglalnak le minden érdemet a multnak letörésében s minden pirkadó reményt s dicsőséget a jövő Magyarország látóhatárán. A forradalmat ugyanis ők csinálták, s vállalkoznak rá, hogy megcsinálják majd a jövő Magyarországot is, s a vérmesebbek közülök hozzátesszik: «magukra pedig — s ide tartoznak a többi pártok s osztályok mind — nincs szükségünk sem most, sem a távoli jövőben».

Dehát a kézlegyintés, amely imponáló, oly kevéssé dönthet az állami s nemzeti kultúrélet kérdéseiben, s a mondás és kiszólás, ha mégoly önérzetes s ropogós is, okvetlenül revízió alá kerül; mint ahogy méltán revízió alá kerül min-

de most már nem háborús, hanem békés cél és feladat, s így revízió alá kerül éppen a nemzet érdekében az a nagy kérdés is, hogy *ugyan kikre s mikre van és lesz szüksége a fejlődő új világnak*. Ha valaki azt gondolja, hogy annak csakis reá s az általa képviselt programra s kultúrerőkre van szüksége, az lehet nagyon önérzetes férfiú; éppen úgy, ha valaki azt hiszi, hogy a jövőendő Magyarország tisztára abból az értelmi s erkölcsi tőkéből fog megélni, melyet a forradalom fölvonultatott, az lehet lelkes radikális és szocialista elvtárs: de úgy az az önérzet, mint ez a lelkesség óvatossá teszi a kritikust, mert túlságosan egyoldalú s elfogult szempontra szegezi le a szemlélőt, s mert ugyanakkor a mindenkori pártoknak eredeti bűnével, azzal a hamisítvánnyal mutatkozik be, mintha a párt minden, vagyis az egész nemzet volna. Pedig a párt mindig csak rész s nem egész, s a forradalom sem minden. Párt is, forradalom is a nemzeti erőknél csak egy része, egy darabja, s azon a részen s darabon kívül természetesen van még sok más, amire szüksége van a népnek s az életnek, amire szüksége van Magyarországnak, hogy megálljon, s amire még inkább szüksége van, hogy boldog is legyen.

Allapítsuk meg tehát, mi az, ami a forradalom érdeme s dicsősége, s másrészt mi az, ami nélkül a világon semmi, tehát a forradalom sem vezet célhoz, sőt ami nélkül ellenkezőleg csak újabb forrongásoknak s felfordulásoknak lenne kezdete.

A forradalomnak nagy érdeme van. Feltétlenül elismerem, hogy a forradalom letörte azt, ami avult és korhadt volt alkotmányos világunkban, s hogy újat hozott, aminél jobbat s dicsőségesebbet nem hozhatott, meghozta a szabadságot és függetlenséget. Pusztító viharként vonult el fejük fölött, mely elsöpörte a királyi trónt, rombadöntötte az alkotmányt, a képviselőt, a törvényhozást, hogy helyet teremtsen az új rendnek, a magyar demokrácia kiépítésének. Ez a pusztító orkán ránehezedett ólomszárnyaival az államépületre, s az leroskadtt alatta. A világháború rettenetes szenvedései, a népek végleges elkeseredettsége s végkimerülése teljesen meglazították Ausztria-Magyarország eresztékeit s kapcsait, s hogy fölszabaduljunk, ahhoz már nem is kellett olyan 48-as szabadságharc, hanem szinte magától adódott, hogy kiváltunk az elemeire szétbomlott monarchiából; — kiváltunk, mint olyanok, kik kezdet óta sem tartoztunk oda, hová szerencsétlenség s kényszer fű-

zött s megtaláltuk végre magunkat a független s szabad hazában.

De nemcsak ez történt, hanem a forradalom gyökeres, nagy elváltozást is hozott reánk. Ami 900 éve, hogy fönnállt, a magyar királyság, most mint villámcsapásra, gyökereitől kifordult s a felszabadult nép most már maga döntött az államforma fölött, s maga választja meg a népköztársaság elnökét. Tehát az államforma is elváltozott. Új erők pattantak ki s sürgetik az elváltozott államforma nyomában a szociális élet megújulását. Demokratizálni akarnak mindent: hatalmat, jogot, vagyont. A népfölség elve mellé állítják az általános jólét elvét, amazz az állami életben, emezt a gazdaságiban, s méltán, mert hiszen a fölséges, törvényhozó s önrendelkező nép már csak rongyos s éhes nem lehet!

Mindezeket a politikai vívmányokat készséggel elismerjük s kivívóiktól nem tagadjuk meg tiszteletünket. Mi is azt mondjuk: «dicsőség az árkászoknak, akik megfúrták az aknákat a letűnt világrend mohos várkövei s falai alá; dicsőség nekik, akik lángra lobbantották a lőporoskamrák gyújtózsínorját! Dicsőség nekik, kik belénk markoltak s fölkaparták elkeseredett lelkünket, hogy szétpattantsuk bilincseinket s föllázadjunk a tűrhetetlen igazságtalanság s a tarthatatlan társadalmi rend ellen!» Azt is elhisszük, hogy a forradalmi pártok dolgozni akarnak a demokrácia kiépítésén, s ezért is hála s elismerés jár nekik.

Ez elismerés a forradalmi erők s pártok iránt csepp lehangoltságot sem ébreszt bennünk, s nem búsulunk el attól a gondolattól, hogy íme, ezt a nagy dolgot nem mi csináltuk, a szabadság kolosszusait nem mi söpörtük el s nem mi robbantottuk szét a fejlődés torlászait. Nem búsulunk el pedig azért, mert azt tartjuk, hogy tegye meg mindenki a maga dolgát, s cseppet se búsuljon azért, hogy nem tehet s nem tesz meg mindent. Mi az Isten szolgálai vagyunk s az ő gondolatait akarjuk megvalósítani; de sohasem láttuk be oly világosan azt, hogy vannak az Istennek más, vannak lázadó szolgálai is, akik bár káromkodva, mégis szándékait szolgálják. Ilyen szolgák a háborúk, a lázadások, a forradalmak! Elszorongva nézem e sötét, majd vérpiros hadakat s hatalmakat, s kicsiny leszek s eltörpülök, mikor a világorkánok villámtüzénél csatáikat szemlélem s mikor arra a beismerésre jutok, hogy ezt a harcot megvívni s ezt a győzelmet kivívni én nem tudom... erre ők valók! Így van

ez megírva a világrend s a fejlődés nagy törvénykönyvében ! Az erőknék, a hatalmaknak is van hierarchiájuk. Vannak robbantó s romboló, s vannak építő, alakító erők, s az egyik nem a másik. Mi a világot fölrobbantani nem bírjuk, ez nem a mi mesterségünk; de erre a mesterségre nem is irigykedünk. A napsugár bizonyára nem irigy a dinamitra s Michelangelo vésője nem irigy a bellunoi tagliapetra feszítővasára, s én nem vagyok irigy a vödörre, mikor csak kelyhem van. Öblíteni utcákat s mosni kloakákat nem tudok; de azért az én kelyhem az áldozat aromáját leheli, s azt iszom belőle magamba, s ez elég nekem s a vödört hagyom.

Tehát mi elismerjük a forradalom vívmányait s elismerjük irigykedés s melankolikus lehangoltság nélkül; de éppen ezért annál több joggal kérdezzük, gondolják-e a forradalmi pártok, hogy ezzel a nagy letöréssel s ezzel a nagy felszabadítással megcsinálták már a megújhodott világot? Gondolják-e, hogy az a szorosan vett forradalmi program, hogy az az eszmekomplexum s az a törekvés energiája, melyet ők képviselnek s a forradalomban lángra lobbantottak, elég is, meg minden is, s hogy azon kívül másra szükség nincs? Nem gondolják-e, hogy azoknak a mélységes erőknék, melyek az európai nemzeteket nevelték, s melyek erejüknek s jellemüknek csontvázát s velejét táplálták, nincsen s nem is kell, hogy legyen folytatásuk s továbbra is legyen hivatásuk? Gondolják-e, hogy azok a lelki hatalmak, melyek mint hit, erkölcs, tisztesség s hűség a legeszményibb kultúra felé irányították menetelésüket, letörtek, s hogy a népek máról-holnapra mondvacsínált s kompromittált, eddig sehol be nem vált, frázisos elvek sarkaiba lesznek beilleszthetők, melyeket majd a nemzetközi testvériség olaja puhít meg? Nem gondolja-e a forradalom, hogy igenis gyujtotta, mint a villám, s hogy meggyujtotta a zsinórt is, mely a lőporkamrába vezet; de mikor a robbanás történt, s még inkább abban a robbanás utáni nemzeti megfeszülésben s fölkelésben már nemcsak a gyujtogató pártnak, hanem az egész nemzetnek, egész lelkivilágának feszítőenergiája lépett akcióba? Ott robbantak azok az erők is, melyeket a kultúra, a jobb világ vágya, a több igazság keresése s a sok nyomortól való elfordulás és csömör pattantott ki. A gyutacs, a gyujtózsinór a forradalmi párt volt, de Magyarország föl-támasztása s új életre ébresztése az összes kultúrerőknék, valamennyi kultúrtényezőnek közös munkája lesz. Ezt a

munkát még nem végezték el ; ezt majd csak most s ezentúl kell megtenni !

Nos és melyek azok az alakító, teremtő s nevelő erők, melyek nélkül a forradalom is csak nagy pukkadás, forró lávaömlés, nagy felkelés, de eredménytelen kikezdés lesz?

Ezek mindenekelőtt az eszményi hitnek, a szívbeli jósnak s a lelki kultúrának — s mindezt egy szóba foglalva — az Isten országának erői. Erők, melyek a lélek feneketlen mélységéből fakadnak. Ez erőkre s ez erőforrásokra, úgy látszik, a forradalomnak semmi gondja. Azaz, hogy van gondja, s ez még nagyobb aggodalommal tölt el minket, mikor a sok nemtelen s esztelen agitációt látjuk megindulni a kereszténység ellen, mikor a szociáldemokrácia vezetőlapja az utca sarába s a rágalom s gyanúsítás fertőjébe mártja tollát s minden műveltségéből s lelkiismeretességéből kivetkőzve ír keresztényekről s papokról, kik végre is emberek, magyarok, s talán legalább mostoha testvérek volnának a demokrácia kegyelméből. Tudjuk, hogy a forradalmat azok csinálták, kik nemcsak a régi rendet s rendszert ostromozták, hanem kik a kereszténységnek is ellenségei voltak s kik nemcsak a magyar koronát szerelték le, hanem le akarnák törni a magyar koronáról s ki akarnák törni a hívő lelkekből a keresztet is. Nem mondhatjuk, hogy mennyire esztelen, barbár s antikulturális állásfoglalás ez ! Ők tehát bizonyára más forrásokból fogják a lelkiesség vizeit fakasztani s elvezetni akarni a magyar közélet futóhomokos pusztáira. Az érdeklődés s a politikai programmok homlokterében a föld, a földosztás, a magasabb fokon álló, nagyobb igényű háztartás, a jogkiterjesztés, a jobb élet áll ; a munkát s a kötelességeket nem igen hangoztatják, még kevésbbé a hit, a bensőség, a jószág lelki kultúráját. Értem azt is, amit hirdetnek, hogy minden gazdasági réteg s osztály önállóan szervezkedjék s gazdasági alapon pártot alakítva, védje meg a maga érdekeit. Ez ellen nem lehet kifogás, sőt nagyon is jól teszik, ha először kenyérről, lakásról, egészségről, vagyonosodásról, a szegénység megszüntetéséről gondoskodnak ; de okvetlenül kifogás alá esik, ha minden mástól elvonatkoznak, s ha a társadalom s a nemzet életét s érdekeit felölölő programmok mélyen hallgatnak a jobb léthez s jobb élethez szükséges erők s energiák forrásairól.

Hisz pénz és munka, lakás és kenyér még nem emberi élet. A gazdasági felépítmény éppen hogy csak lehetővé teszi az emberi életet, a lélek és szellem világát ; míg a tulajdon-

képeni kedélyi s eszményi tartalmakat máshonnan kell oda beállítanunk. Az élet végre is öntudat, annak eszményeit és harmóniáját s motívumait kenyér, ruha, kályha, zongora, legalább kizárólag, nem szolgáltatja. Vannak tehát más érdekeink is. De ha vannak, miért ne lehetne s ne kellene ezeknek is a programokban kifejezést adni? Ahogyan az emberi életet nem meríti ki a gazdasági munka, úgy lehetetlenség, hogy a pártprogramok kizárólag anyagi s gazdasági kereteket adjanak s a többi érdekről ne szóljanak.

Hogy ezeket a pártprogramokba beállítani nem akarják, annak csak két oka lehet. Az egyik a történelmi materializmus, a szocialista cégfilozófia, vagyis az a felfogás, hogy a szellemi világ nem különálló realitás, hanem csak függvénye a termelésnek, s így arról külön értekezni fölösleges. Megemlítem, hogy ez úton a szocialista programmba máris belekerült az egész keresztény világnézet tagadása; tehát méltányos volna már ezért is az ellenkező állásponton az eszményi érdekek külön megóvása. — A másik oka a vonakodásnak a nem-szocialistáknál csakis a gyöngé hit s a hitbeli közöny lehet, mely mindenütt jelentkezik, hol az emberek a hitből nem élnek.

Mindkét állapot nagy lelki sivárságot, alacsony lelkiiséget s gyöngé etikai kultúrát jelent; ideológiát vall, mely a földhöz tapad, s a túlságosan egyoldalú s mohó érdeklődés a föld s javai iránt nem hagyja öntudatra ébredni s kifejlődni az ember külön igényeit és vágyait. Nem lesz így boldog az ember, legkevésbé a magyar!

Az emberiség boldogítására a forradalom nem elég, hanem kell ahhoz más is: kellenek hit és erkölcsi erők; kell bizalom és szeretet, megértés és béke, rend és fegyelem, önmegtagadás és munkakedv. Honnan fogja ezeket a forradalom venni? Szobatudósok rögeszméiből, doktrínér theóriákból, vagy a «bellum omnium contra omnes» kihirdetéséből? Ime, forradalmon kívül más is kell, s ebben mi vagyunk a gazdagok s tehetősök, s ők a szegények!

Az erkölcsi alapokra s az erkölcsi erők forrásaira való ez általános ráutalás után kiemelem a mai forrongó szellemi világnak két más részletes szükségletét, mely, ha jó irányítást s kielégítést nyer, akkor tető alá hozza a forradalom munkáját; de ha azt nem nyeri, akkor csődbe viszi, vagy legalább is nagyon veszélyezteti a forradalmi mozgalmat. *E két nagy szükséglet közül az egyik a politikai szabadságnak s türelmességnek őszinte megvallása az egész vonalon, a másik*

a nagyobb szabadsággal való élnitudás. Mindkettőt megint csakis magas lelki kultúra és erkölcsi nevelés adhatja, s erre a forradalomnak sem képessége, sem hivatása nincs.

Ami az elsőt illeti, politikai szabadság s türelmesség tekintetében a forradalmi közélet ugyancsak gyenge alakzat. Mint ilyenkor másutt is, úgy nálunk is sok éretlen eszme, sok rikító gondolat, sok balhit s babona, sok ábránd és hóbort kóvályog közéletünkben, s ez mind túlságos erőszakoskodással szeretne megvalósulni. A független Magyarország már megszületett; de az újszülött feje körül öklök s nem gondozó kezek mutatkoznak, s nem észszerű megértés szava, hanem vörös kalapácsok csattogása hangzik. Az újszülött lázban van, s fekete gondok rémei settenkednek bölcsője körül; a szegénységnek s a hideg télnek sápadt s rongyos lelke is kísért körülötte: mi lesz vele, ha a terror s párthatalom csap gondozói közé, s ha azok, kiknek egyet kellene akarniok, egymást marják? Most tapintatos, az idők veszedelmét megérző politikusoknak nagy hitére s bölcsességére volna szükségünk, kik az ezeréves haza épségét megmentsek s a felzaklatott kedélyeket megnyugtassák. Ezer sebből vérzik az ország; szabadsága s függetlensége még gyöngye lábán áll, éppen azért sehol sem szabadna erőszakoskodnia a párthatalomnak, mely kígyót-békát kiált másokra, magyarokra, s buta gögijében ellöki magától azokat, kik testvéreként közelednek. Nagy megértésre, — pártok fölé való emelkedésre, — nagy s lelkes összefogásra s a közérdekért való együttműködésre volna szükségünk; el kellene hallgatnunk még egymás hibáit is, el kellene felejtenünk sérelmeinket is, a politikai szükségletek megérzéséből, hogy a hazán segítsünk. De hát ehhez *lélek, érzés, szeretet, más szóval erkölcsiség s lelki kultúra kellene, s ez nincs, ezt a forradalom nem hozta!*

Ehelyett tobzódik körülöttünk a terror, mely diktátori keménységgel hirdeti, hogy «mi csináltuk meg a forradalmat; maguk csak ásatag múmiák, feudális romcsok, melyeket az idők árja átsodort ide az új idők folyamágájába, de majd mint rothadó szemetet partra dobja». Dörög a terrorista, követelődő hang s a független Magyarország kezébe jogarul kalapácsot kínál, mellyel fejbe verje saját fiait, ha azok igazán szabadok s függetlenek lenni s meggyőződésük s hitük szerint élni akarnak.

Ki ne látná, hogy nem elég forradalmat csinálni, hanem *a belső békét kell megteremteni, erős polgári érzést és szabadságot kell nevelni*, mely az érdekek összhangjában s a koope-

ráció harmóniájában kialakítja majd az erejét megérező, új Magyarországot. De ezeket a kvalitásokat a műveltség, a lelki élet adja, melyet a közéleti szereplés viszont erősít s tökéletesbít. Ezek nélkül nincs s nem lehet boldogulás!

Még jobban belátjuk a forradalomnak lelki kultúrára, önfegyelmezésre s önuralomra való fokozott igényeit, ha a minden téren beigért s megkövetelt szabadságokat vesszük szemügyre, melyek a külső korlátokat megszüntetik s az élet s eljárás rendjének s fegyelmének öréül mindenkinek lelkiismeretét kiáltják ki. A szabadságokban felszabadulunk a kényszer alól, hogy magunk rendelkezünk, s a hatalom demokratizálása épen abban áll, hogy a hatalmat ezentúl mi magunk vesszük kézbe, s hogy saját felelősségünkre kezeljük azt.

A szabadság e szelleme átjárja most az államot s az egyházat egyaránt; végigzúg épügy a parlamentek, mint a dómok ívei alatt. Ott is, hol a tekintélyt Isten akaratából s Krisztus rendeléséből eredettnak hisszük, az egyházban, hívek és papok befolyást, intézkedést, hozzászólást igényelnek legalább bizonyos ügyekben. Ez nem jelent lázadást, hanem jelenti az új erők ébredését s a demokratikus öntudat előretörését, melyek az eddigi uralmi rendszereknek új alakulatot kívánnak adni. Az uralmi rendszerek végre is a törtenet alkotta; az idő hozta azokat, az viszi is el. E rendszerekbe a körülmények változtával lehet beleállítanunk új elemeket s az intézkedési jogokból részt adhatunk a fölfelé vágyó s eddig csak vezetett osztályoknak.

Hogy a papságra is kitérjek, van annak nagyon is igaz értelme, amit nyilatkozataiban olvasunk, hogy «az alsópapság demokratikus ereje előtt le kell eresztetni a lovagvárak felvonó hidjait és az autonómikus egyházi közélet ózondús levegőjével kell megtölteni az egyházi adminisztráció berendezkedését». Ezek a felvonóhidak megvannak, s a vezető tekintély elszigeteltsége átöröklődött a mi korunkra is; ezzel szemben áll a közlekedés, a sajtó, a gondolat s érzés mai miliójében összeverődött tömegelő, mely az egyházban is befolyást követel.

Már most minden szabadság és önrendelkezés a külső korlátokat, melyek megszűntek, a rend és fegyelem belső korlátaival helyettesíti. Aki szabad s önrendelkező, az nincs gyámság alatt, de azért az ő szabad járásának, eljárásának s intézkedésének is lesz rendje és törvénye, melynek önmaga ad érvényt. A szabadság nem féktelenség, hanem lelki világ, melyben nem külső, hanem belső erők határozzák meg a

cselekvés mértékét. A szabad cselekvés mértékét a törvénytisztelet s a felelősség tudata diktálja. A szabad ember a törvényt önmagában hordja. Ez a régi, klasszikus Antigónének s azontúl is minden nemes léleknek szépsége és fölénye, hogy az írott törvényekkel, a kényszerrel vagy parancssal szemben az örök belső törvényre hivatkoznak s annak szerintek érvényt, bármi történjék is velük. Ez minden szabadságnak, legyen az egyéni vagy népszabadság, kelléke és törvénye egyaránt.

Már most honnan vegye a forradalom ezt a lelki tökélyt s ezt a magas kultúrát? Fölszabadít eddig többé-kevésbé elnyomott, de éppen ezért félművelt tömegeket, melyek az elnyomottság indulatát, a több-ember vágyát magukkal hozzák ugyan, de lelki érettséget, önuralmat s fegyelmet nélkülöznek. Honnan vegye a mélységek sötét indulata a magasságok fölényét s önuralmát? Talán a tömegek kitöréséből, a puskákat puffogtató, handabandázó utcától? ! Kitört a szabadság, — mondják — s azt hiszik, most már minden szabad ; szabad lopni, rabolni ; nem muszáj dolgozni! Nincs e tömegmozgalomban az etikának még nyoma sem. Ha pedig a közéletet szemlélem, ha nézem ezt az ököllet s könyökkel való előretörtetést s az éhes, ürge elvtársak fölfelé iparkodását, ha olvasom az ifjú magyar köztársaság legkritikusabb napjaiban a szocialisták hivatalos lapját s azt a szemzenszedett sok hazugságot és rágalmat az egyház s a papság ellen, ha látom, hogy durva, elvakult gyűlölet sötétíti el a városi s falusi nép lelkét s féktelenkedésre izgatja azt : már csak nem gondolhatom, hogy ez iskolában fejlődik ki az erkölcsi érzék, a tisztelőnek és fegyelemnek, tehát a szabadságnak lelke ! Hogy éljenek azok a szabadsággal, kiket az azzal való visszaélésre állítottak be? !

Pedig mindez csak arra a minimális belső kultúrára vonatkozik, melyre az önrendelkezésre hivatott s fölszabadított népnek szert kell tennie, hogy szabadságával helyesen élni tudjon ; de mennyivel lelkibb s finomabb kultúrára van szüksége az embernek, ha szabadságát igazi, lelki szabadsággá fokozni s ha minden rossztól s nemtelenségtől való függetlenségre szert tenni akar ! Pedig csak azok az igazán szabad emberek, kik önmagukban szabadok s kik a természet ösztönei s a világ csábjai s kényszerei fölé emelkedtek. Ehhez magas ethikai előkelőség kell, mely a tömegben egyáltalában nincs meg. Azért beérem vele, ha erre csak ráutaltam is ; de méltán érdeklődhetem s kérdezhetem, honnan

fogja venni a forradalom impulzív s eruptív világa azt a lelki kultúrát, mely a művelt nemzetek szabad intézményeinek miliőjét alkotja, s mely embert ember iránt tisztelettel s jóindulattal telít? ! Ezt a lelket s finom érzést a szabadság nem adja, azt a szabadság magával nem hozza, hanem azt mindenkinek magának kell a szabadságba beleállítani. A szabadság térfoglalásához nagy megértés kell, úgy a demokrácia fölfelé törekvő rétegeiben, mint a hatalomnak s tekintélynek mostani birlalóiban ; meleg érdeklődés és jóindulat kell, mely e törekvésekben fönt is, lent is, ne lázadást, hanem fejlődést lásson. Mily magas kultúra az, ha az állami és egyházi tekintélyek a demokratikus törekvéseket nem ábrándos mániának, nem lázas gyötrelmeknek, hanem új és szükséges elhelyezkedési kísérleteknek nézik, ha azokat honorálják s azokkal kooperálni kötelességüknek tartják. Az ilyen kötelességtudat s az ilyen megérzés bizonyára magas kultúra, s ha a tekintély ezzel rendelkezik, az ilyenről mondhatjuk, hogy hivatás magaslatán s a kor színvonalán áll.

De ugyanilyen finomságok kellenek a nagy társadalmi testbe, kellenek osztályok s emberek közé. A demokráciában az ember embertársa mellé áll, úgy mint testvér testvér mellé. Lehetséges, sőt biztos, hogy azelőtt a viszony ember s ember közt hidegebb volt, s hogy érzéketlenül álltak egymás mellett, s bár ugyanegy hit s hivatás fűzte őket egybe, az a hit s hivatás szociális tekintetben nem fejtett ki oly vonzó erőt, nem mozgatta meg őket úgy, hogy közelebb jussanak egymáshoz. A szabadság légkörében ez másképp van ; ez az ethikai légkör tele van vonzásokkal arra nézve, hogy a lelkek egymás felé tartsanak, hogy egymáshoz vonzódva kooperáljanak, hogy új életet s új lelket s lelkesülést vigyenek az emberiség munkájába s törekvéseibe.

Hol tartunk mindettől? Hol van a mi mai magyar demokráciánkban lelki érettség, hol van szociális érzés s a kooperáció kötelességének tudata? Ki dolgozik kedvvel, ki dolgozik azzal a tudattal, hogy az ő munkájával nemcsak bért érdemel ki, hanem a nagy köz iránti kötelességét teljesíti? Hol van e kötelességnek csak halvány megsejtése is, nemhogy munkára s tisztességre serkentő, eleven tudata? ! De hát honnan is vegye az magát a mi társadalmunkban? A forradalom előtt három osztályban rétegesedett a magyar közélet : az arisztokráciában, a középosztályban s a munkásrétegben. A forradalom neki állt az egyenlősítésnek. Az arisztokráciát lefokozta, a középosztályt még nagyon le-

fokoznia sem kellett, mert az magától leszállt a háztartás alacsonyabb fokára s nagyjában megőrlődött a világháború nyomorúságában s drágaságában; ebbe a nivellált társadalomba emelkedett fel s állt bele a munkáosztály s a nép. Már most világos, hogy ez az egyenlítés tisztára külsőséges, de ugyanakkor nagy kulturális lesüllyedést s hanyatlást is jelent, amennyiben a kulturális törekvés és munka a lesüllyedt osztályok kezeiből a velük egyenlősített osztályokra megy át, melyekben hiányzik az arra való szellem és műveltség. A külső egyenlítés nagy szellemi egyenlőtlenséggel, tehát hiánnyal párosul. A demokrata osztályok éretlen földjét a forradalom vasekéje fölfelé fordította, ez éretlen földet azután összekeverte a hümusszal, s így a kultúra földjét silányabbá, vagyis a társadalmat a kulturális életre alkalmatlanabbá tette. Míg az alsó rétegek még ki nem használt ereje úgy hatol fel a vezető társadalmi osztályokba, hogy a kulturális elhasználást új, természetes erőkkal pótolja, addig ez a folyamat egészséges s életet fejleszt. Az erő ugyanis ott hasonul a felsőbb élethez s annak energiáját úgy növeli, hogy nivóját le nem szállítja. Sajnos, a forradalmi társadalmi egyenlítésben ennek az ellenkezője történik, amennyiben a fölvetett rétegek ráborulnak a magasabb kulturális osztályokra s azzal leszállítják s lenyomják a kulturális nivót. Itt a frázis elveszti minden bűvös erejét, mert nem exaltált agyvelőkkel, hanem természeti tényezőkkel áll szemben, melyek nem reagálnak a «fascinatio nugacitatis»-ra. A demokrácia frázisa azt tartja, hogy egyenlősíti az embereket, mikor azokat a jog s hatalom egyenlő részeseivé teszi; de ezáltal az emberek nem lesznek egyenlők. Egyenlők csak akkor lennének, ha egyenlő lelket, egyenlő lelki kultúrát juttatnának nekik, amellyel aztán azt a jogot és hatalmat megfelelően kezelni is tudnák; ez azonban nem áll hatalmukban.

Erre a forradalom nem képes, annyira nem, hogy ellenkezőleg az éretlen s félművelt elemeknek átmenetek nélküli felemelése által az igazi kultúra munkáját nehezíti. Ezt a munkát ezentúl is az igazi felvilágosítás, az önfegyelmzés, a megértés, az okulás, a tisztulás és önmegetagadás, a felbuzdulás és áldozatosság fogja végezni; forrásai ezentúl is a hit, a remény s a szeretet lesznek, melyek a szellemi élet s lelki kultúra végső forrásával kapcsolják össze az emberi lelket a Bölcsesség könyvének szavai szerint: «Fons sapientiae Verbum Dei in excelsis».

Ehhez a nagy valósághoz s nagy igazsághoz a forradalom föl nem ér, mint ahogy a zúgó tenger hulláma a csillagokat nem csapkodhatja s azokat le nem söpri. Ellenkezőleg, bármily bőszt legyen a tenger járása s a forradalom viharja, mindig az eszményekre s a csillagokra kell föltekintenünk s irányt s biztatást tőlük vennünk. Így tesznek majd a magyar kultúra munkásai is !

Új idők áramában.

Nemzeti demokratikus földbirtok-politika.

(1916)

A nagy idők szociális ösztöne készítet engem arra, hogy rámutassak itt bizonyos elvekre, melyeket, hála Istennek, azt hiszem mindannyian vállalunk, és hogy ezen elvek alapján azután indítványt tegyek a kisembereknek, nevezetesen a hadból visszatérőknek s visszavándorlóknak földhöz juttatására és egyáltalában az okos földbirtok-politikának, a német Bodenreformer-ek szellemében való felkarolására.

Az elveknek, melyek bennünket mindenben egyesítenek, elseje az, hogy a hazát, a földet nem nézzük portékának, hanem hogy a föld a mi világfelfogásunk szerint nélkülözhetetlen eleme kultúránknak, népünknek és nemzetünknek. Úgy látjuk és úgy érezzük, hogy ebben a földben nemcsak magvak gyökeresednek, hanem abból lelkek is nőnek ki, és hogy csak akkor lesz Magyarország nagy és hatalmas, ha ebből a földből nő ki a magyar lélek, a magyar kultúra. Mi úgy látjuk továbbá, hogy a föld nemcsak absztrakt érték, nemcsak pénzérték, hanem értékeket termelő s minden termelést megelőző valóság, s hogy e valóság s a munkásember közé, a munkáskéz s a termék közé nem szabad egy személytelen, nemzetközi hatalomnak beleékelődnie. A föld s a nép közé éket verni nem szabad; már pedig azt látjuk, hogy minél tovább halad gazdasági fejlődésünk, annál kihívóbban s hódítóbban veti meg a lábát a magyar földön is a személytelen tőke, mely elemeli a népet a földről s kiforgatja azt földbirtokából. Ez egy oktan, öngyilkos, nemzetellenes fejlődés. Ne a pénzé, ne a tőkéé legyen a föld, hanem joga legyen a munkásnépnek ahhoz, hogy földhöz jusson! Így lesz a földből haza, így lesz nemzeti, szociális érték belőle!

«A föld az Úré», mondja az Irás, s a mózesi törvényhozás biztosította a munkásnép számára a földet, s ha elidegenítették is az idő folytán a családok, a jubiláris évben vissza-

szállt az rájuk. Ime a föld az Úr é s az Úr révén a népé volt ; így kell annak lennie most is. Ezt nem a hivatalos osztály ellen mondom, hanem azon folyamat ellen, melyet csak a vak nem lát, melynek következtében a spekuláció kiforgatja a nemzetet földbirtokából. Ezzel szemben mi úgy gondolkozunk, hogy minél tovább halad gazdasági, fejlődésünk, annál inkább kiforgattatik a munkáskéz a földbirtokból. Az okos nemzeti birtokpolitika okvetlenül arra törekszik, hogy a föld a nemzeté legyen, hogy a munkásembernek joga legyen ahhoz, hogy földhöz jusson és spekuláció ne toladodjék a föld és a nép közé. Amellett vagyunk továbbá, hogy lehetőleg állandósuljon a birtok, az otthon ; mert a kultúra és a föld szoros viszonyban állanak egymással és mert batyuban kultúrát hordozni nem lehet. Mi jól tudjuk, hogy az a nép, mely sátorban él, nemzet nem lehet, mert nincs hazája, és nemzet nem lehet, mert nincs otthona. Manapság egy általános kistájerolás megy végbe az otthonokból. Különösen a nagyvárosokban általános ez a jelenség, ahol nincsenek otthonok és olyan szülőházak, amelyek bevésődnek a gyermekek lelkébe és az egész életen keresztül ébrentartják benne a szülői ház gondolatát.

Ezek az elveken elindulva, az agrárkörökben már régen akció indult meg, hogy a föld a nép számára biztosítsék, és hogy mindenkinek legyen földje. Németországban ebben az irányban már sok mindent tettek, mert jól tudják, mit jelent az okos lakáspolitiká. Hasonlóképpen Ausztriában is a kisbirtok elidegenítése engedélyhez van kötve, míg nálunk Magyarországon csak az újraépülő kárpáti falvakban van engedélyhez kötve a birtok elidegenítése. Míg Németországban a Bodenreform irányzatához 2608 város és intézmény csatlakozott, addig Magyarországon a telepítésnek és visszavándorlásnak gyakorlati megoldásához egyetlen intézmény jelentette ki hozzájárulását. Nálunk hiányzik a praktikus mód és hiányzik egy lehetséges út megjelölése, mellyel közelebb jutunk a felséges célok megvalósításához. A magyar nép átlag földművelő nép ; főképen szegény, de mégis földéhes, úgyszólván földmohó, úgy, hogy elrontja a gyomrát — a gazdasági gyomrát a földdel, és tőkeszegénysége mellett többet vállal, mint amennyit bír. Adósságokba keveri magát ; kellene tehát találni módot, hogy mikép biztosítsuk a népnek a földet. Erre vonatkozik az én indítványom, mely megmutatja, hogy miként kellene a gazdák körében mozgalmat indítani egy örökbérlet-rendszer mellett, melynek keretén

belül mezőgazdasági területek az államnak haszonbér ellenében örökbérletképen át volnának engedhetők.

Indítványom főbb pontjai a következők :

Örökbérlet-rendszer.

Tervezet (vázlat).

1. §. Akció indítandó az iránt, hogy bizonyos mezőgazdasági területek az államnak haszonbér ellenében örökbérletbe átengedendők.

2. §. Az állam ez alapon biztosított bérigénye a hivatott tényezőkkel való megegyezés s a törvényhozás útján kiterjedhetne a) a hitbizományokra, b) az egyházi javakra, c) a közalapítványi birtokokra.

3. §. Az igénybevétel csakis a mezőgazdasági művelésre alkalmas területekre vonatkozik. Kivétetnek tehát az erdők, halgazdaságok, kopár területek stb.

4. §. A bérigényt az állam részéről nem kellene érvényesíteni :

a) ha az egy kézhez (egy hitbizományhoz, püspökséghez, káptalanhoz, apátságához, szerzetéhez) tartozó mezőgazdasági terület 10.000 katasztrális holdnál nem több ;

b) a házi kezelésben levő mintagazdaságokra ; feltéve, hogy a birtok haszonélvezője maga nem kívánja a bérigény érvényesítését.

Az a) és b) alatti kivételek a közalapítványi birtokokra nem vonatkoznak.

5. §. Ha a hitbizomány haszonélvezője s várományosa óhajtja, az illetékes bíróság megengedheti, hogy az örökbérletre tekintetbe jövő birtokhányad az államnak eladassék ; mely esetben a vételár a hitbizományosnak a hazai földhitelintézeteknél szokásos törlesztési terv szerint lenne kifizetendő. Az állam által fizetendő vételár vagy mint pénzbizomány kezelendő, vagy abból a hitbizomány részére a 3. §-ban megjelölt s állami igénybevétel alá nem eső területek vásárlandók.

6. §. Ugyanily eljárás követhető az egyházi javaknál is, de itt minden egyes esetben az illetékes tényezők hozzájárulása szükséges.

7. §. A bér összegét vegyes bizottság állapítja meg, melybe az állam s a bérbeadó részéről egyenlőszámú tag küldetik ki.

8. §. Meg nem egyezés esetén a döntés egy állandó bizottság által történik, mely áll :

a) a főrendiháznak e célból választott tagjaiból, b) a m. kir. Kúria által saját kebeléből választott tagokból, c) a földművelésügyi, a pénzügyi, a vallás- és közoktatásügyi és igazságügyi minisztérium, továbbá a kincstári jogügyigazgatóság és közalapítványi ügyigazgatóság kiküldötteiből.

Az a), b) és c) alatt megjelölt tagok száma egyenlő. Elnök a Kúria képviselőinek rangban legidősebbike.

9. §. Az állam által való bérbevételnél az átveendő területekhez tartozó épületek s kisebb erdőségek is átveendők. Sőt amennyiben az átveendő mezőgazdasági területek közvetlen szomszédságában ugyanazon birtokokhoz tartozó erdő fekszik, annyi erdőterület átengedése is követelhető, amennyi a kérdésben levő mezőgazdasági területek faszükségletének fedezésére megkívántatik.

10. §. Az állam által átveendő területek után fizetendő közterheket az állam vállalja át.

11. §. Az állam által ekként bérbevett területekből 15—35 kat. holdig terjedő kisbirtokok alakítandók.

12. §. Amennyiben az állam által bérbevett területekhez olyan épületek tartoznak, melyek egy középirtok létesítését teszik szükségessé, úgy ezen épületek körül egy, 350 kat. holdat meg nem haladó középirtok létesítendő.

13. §. A 11. §. értelmében alakítandó kisbirtokok örök-bérbe adandók :

a) az illető vidékről való, a földművesosztályhoz tartozó oly férfiakkal, kik a háborúban (elsősorban a harctéren) résztvettek s ott érdemeket szereztek ;

b) más, különösen oly vidékről való s az a) alatti kellékeknek megfelelő férfiakkal, ahol ily örökbérleti birtokok nincsenek vagy nem kielégítő számban vannak ;

c) a földművesosztályhoz tartozó oly férfiakkal, kik a háborúban ugyan részt nem vettek, de a háború folytán vagyonukat veszítették, vagy vagyontalanok voltak, közvetlen hozzátartozóiknak a háborúban történt eleste, elpusztulása folytán károsodtak ;

d) a földművesosztályhoz tartozó oly férfiakkal, kik az a)—c) pontok alá ugyan nem esnek, de a polgári életben tanúsított viselkedésük által rászolgáltak arra, hogy az örökbérlet adományozása által jutalmaztassanak ;

e) oly nőknek, kiknek férjük a háborúban elpusztult (elmebeteggé lett) s kiskorú gyermekeik vannak ;

f) oly nőknek, kiknek egyetlen vagy több fiuk pusztult el a háborúban s kiskorú gyermekeik vannak ;

g) oly férfiaknak, kik a külföldről visszavándorolnak és megbízhatóságuk kétségen felül áll.

14. §. Örökbérletet nem nyerhet az, akinek 8 kat. hold vagy ennél nagyobb birtoka van, vagy pedig oly birtok tulajdonosának egyetlen gyermeke, vagy örököse.

15. §. A 12. §. értelmében alakítandó középbirtokok örökbérlete oly férfiaknak adományozandó, kik mint tisztek vagy önkéntesi jogosultság alapján a háborúban résztvettek s ott magukat különösen kitüntették. A kiválasztásnál előnyben részesítendők azok, kiknek a mezei gazdálkodáshoz szükséges elméleti vagy gyakorlati képzettségük megvan.

16. §. Az örökbérletet nyert egyén tartozik az állam részéről megállapított bérösszeget fizetni s a bérletéhez tartozó területek utáni közterheket viselni.

17. §. A bérösszeg akként állapítandó meg, hogy az az állam által fizetett béren felül csak még egy bizonyos, a kezelési költségeknek s egy teremthető tartalékalap létesíthetésének megfelelő csekély összeggel legyen magasabb.

18. §. Az örökbérlet az első bérő egyenes lemenői közül mindig az elsőszülött fiúról az elsőszülött fiúra száll, anélkül, hogy ez az örökbérletből kifolyólag testvéreivel szemben bárminemű megváltás, vagy kárpótlás fizetésére lenne kötelezve. Kivételnek van helye, ha a legidősebb fiú esetleg már adományozás útján bír önálló örökbérlettel, mely esetben az apa örökbérlete a másodszülött fiúra, illetve ennek ágára szállhat át.

19. §. Fiörökös híján az örökbérlet a leányágra át nem száll, hanem annak a 13. §. értelmében való újabb adományozása az államot illeti. Kivételnek csak akkor van helye, ha az örökbérletnek leánya oly férfi felesége, ki maga is a 13. §. értelmében örökbérletet nyerhet, de még ilyet nem bír.

20. §. Egnél több örökbérlet egy kézben semmi szín alatt sem egyesíthető.

21. §. Az örökbérletet albérletbe adni tilos.

22. §. Az örökbérlet megszűnik :

a) a fiág kihaltával (a 19. §-ban megállapított kivétellel);
 b) ha a bérő jogerős birói végzéssel haszonlesésből eredő, vagy testi épség ellen irányuló büntett, osztály vagy felekezet elleni gyűlölet szítása, hazaárulás vagy felségsértés miatt jogerősen elítéltetett ;

c) ha a bérő politikai jogainak elvesztésére ítéltetett ;

d) ha a bérlő az örökbérlethez tartozó területet albérlébe adja ;

e) ha a bérlő az örökbérlethez tartozó területet indokolatlanul megműveletlenül hagyja s azt hatósági felszólítás dacára sem műveli meg.

Megjegyzések. — Ad 5. §. A hitbizományi mezőgazdasági területek eladása különösen kevés földdel rendelkező országokban (Hollandia, Stájerország stb.) divatozó pénzhitbizományok keletkezését segítené elő. Az erdőbirtokokkal való becsérlés kérdése már többször szóba került, mely módozat, tekintettel az erdőüzem természetére, a hitbizományok lényegének igen megfelelő.

Ad 7. §. A bérösszeg megállapítása előreláthatólag igen nagy nehézségeket fog okozni. Figyelembe lenne veendő mindenesetre az a körülmény, hogy az állami bérfizetés, ellentétesen az önkezelési vagy magánbérleti rendszerrel, minden kockázatot kizár s állandó járulék jellegével bír.

Ad 10. §. Amennyiben ezen szakasz ellen a virilizmusra s a főrendi censusra való tekintettel aggályok merülnének fel, elejthető lenne. De ez esetben a választói jogosultság az állami örökbérlet bíróira az adócenzusra való tekintet nélkül kiterjesztendő lenne.

Ad 11. §. A kisbirtok nagysága a föld értéke, termőképessége s a helyi és terepviszonyok szerint fog változni. Az adományozásnál természetesen a bérlő érdemeire s családi viszonyaira is tekintettel kell lenni. Az egyesek esetleges tőkeereje is figyelembe veendő.

Ad 12. §. Parcellázásoknál tapasztalható, hogy a nagyobb belsőségek körül egy középbirtok létesítése elkerülhetetlen. Ezzel a körülménnyel számol a jelen tervezet.

Ad 13. §. Az e) és f) pont alá tartozó nőktől annak bebizonyítása lenne kívánandó, hogy közvetlen hozzátartozóik segítségével a bérbirtokot megművelni képesek.

A g) pont az Amerikából várható visszavándorlást tartja szem előtt.

Ad 14. §. Azáltal, hogy az örökbérletből eleve ki vannak zárva a 8 kat. hold vagy ennél nagyobb területek tulajdonosai vagy várományosai, elkerültetik, hogy oly kisbirtokosok kezében, kik megélhetést biztosító birtokkal rendelkeznek, több birtok egyesüljön. A 8 kat. holdnál kisebb birtok tulajdonosai birtokukat vagy a bérletbe utánuk nem lépő gyermekeikre fogják hagyni, vagy pedig forgótőke szerzése céljából

eladják. Ez utóbbi esetre intézkedés teendő, hogy az így eladásra kerülő földek a spekuláció martalékává ne legyenek, hanem hogy azok eladását kizárólag kisbirtokosok részére a hatóság közvetítse. Eleje lesz veendő annak is, hogy a 8 kat. holddal vagy ennél többel rendelkezők birtokukat vagy annak egy részét hirtelenében átruházzák vagy eladják, hogy ezáltal bérlethez jussanak.

Igen nehezen megoldható kérdés lesz a beruházási, illetve a forgótőke előteremtése.

Oly földmivelőnek, kinek eddig is volt néhány holdja, annak többnyire lesz annyi felszerelése és állatja, hogy a bérletbe belefoghat. Aki pedig eddigi birtokát eladhatja (például akinek hegyvidéken van silányabb földje s sík vidéken juthat gabonatermő bérlethez, és nincs oly családtagja, aki a birtokot át tudná venni), annak lesz szükséges tőkéje. Lesznek olyanok is, kiknek bizonyos készpénztőkéjük van.

Egy alapját a tőke előteremtésének a háborúban szerzett vitézségi érdemmel járó évjáradék megváltása is képezhetné. Köztudomású ugyanis, hogy a harctérről hazajövő, vitézségi érdemmel bíró katonák már most is kisebb-nagyobb, egyszer fizetendő összegért engedményezik az érdemmel való évjáradékukat. Eddigél ezen megváltással úgyszólván kizárólag megbízhatatlan elemek foglalkoznak. Lehetne azonban a a dolgot biztosítási társaságoknál szokásos fordított járadék-biztosítás alakjában hatóságilag szervezni s az így kifizetésre jutandó tőkét nem készpénzben, hanem gazdasági instrukcióban kiadni az illetőknek.

Egy további módja lenne a csekélyebb tőke megszerzésének az a Németországban már évek sora óta szokásos eljárás, hogy a katona zsoldjából bizonyos rész állandóan visszatartatik s tőkésítettik. Az így keletkezett tőke azután az illetőnek a katonaságtól való kiszabadulása után illetőségi helyén a községi előljáróság útján fizettetik ki. Ezzel elejét vették Németországban a földmivelő népek a katonaság révén való városba-özönlésének. Ezen eljárást lehetne esetleg nálunk a hadbavonultaknál alkalmazni, miáltal azok hazatérésükkor bizonyos összeget kaphatnának kézhez.

Közzadakozás útján is lehetne úgy pénzbeli, de különösen természetbeni adományokat összehozni az örökbérletek felszerelésére. Nincs ugyanis oly nagyobb gazdaság, melyben ne heverne, mint ócskavas, néhány még igen jól használható gazdasági eszköz (különösen eke, borona, szecskavágó stb.). A hadi fémgyűjtéseknél szerzett tapasztalatok alapján igen

könnyen lehetne tetemes mennyiségű ily gazdasági eszközt stb. összegyűjteni.

Végül pedig az államkincstárnak is kellene egy összeget ezen bérbirtokok felszerelésére rendelkezésre bocsátani.

Igen tág tere nyílnék az örökbérletek életbeléptetésénél a szövetkezeti tevékenységnek, mely már a birtok felszerelésénél éreztethetné jótékony hatását.

Ad 17. §. A bérösszeg megállapításánál az állam által fizetett haszonbéren felül a parcellázással s az igazgatással járó költségek is figyelembe lesznek veendőek. De elejétől azon kell lenni, hogy ezen költségek a minimumra szorítkozzanak. Az igazgatás ne történjék feleslegesen nagy apparátussal, színekurák teremtetésével. Az ilyen alapon szigorú pontossággal kiszámított összegen felül még egy holdanként legfeljebb 50 fillért kitevő összeg számítandó bele a bérösszegbe. Ezen pótlékból egy tartalékalap létesítendő, melynek kamatai vagy nagyobb elemi csapások alkalmával nyújtandók segélyekre, vagy ha idővel a bérviszonyok mégis megváltoznának, az állam által fizetendő magasabb bérek kiegyenlítésére, vagy pedig ha a tőke már annyira felszaporodott, idővel a bérleteknek az 5. §-ban jelzett módon való megváltására lenne fordítandó. —

Indítványom odaterjedne, hogy a közgyűlés, méltányolva az elveket s rokonszenvezve az irányzattal, küldjön ki hozzátért férfiakkból bizottságot, kik az örökbérlet-rendszer e vázlatát alaposan megtárgyalják. S ha azt erőteljes társadalmi és gazdasági akció alapjául felismerték, induljon meg a Magyar Gazdaszövetség kebeléből egy társadalmi mozgalom ez eszméknek népszerűsítésére, úgy hogy azután azok törvényhozási úton is megvalósíthatók legyenek.

Nem kívánom, hogy rögtön itt határozzunk. A kérdés sokkal terjedelmesebb, sokkal nagyobb megfontolást igényel, semhogy erről itt most határozni lehetne. Azt indítványozom, hogy az elnökség küldjön ki egy bizottságot, az vegye fontolóra javaslatomat, és társadalmileg indítson mozgalmat annak keresztülvitelére.

Azért nem szólaltam fel ebben a kérdésben a főrendiházban, mert félek a politikától, félek a pártfegyelem nyaktilójától. Amiről itt szó van, az egy szent elementáris szükségesség. A mi hőseink, akik Limanovánál és Doberdónál harcoltak, nem mehetnek szét verklivel az országban falábon, mint Solferino után mentek katonáink. Ezek az emberek nem középkori értelemben harcolnak a királyért, zászlóért, zsoldért:

ezek harcolnak a királyért, de harcolnak önmagukért, harcolnak azért ami az övék, és ha kiderül, hogy nem volt miért harcolniok, ez végzetes következményekkel járhat rájuk nézve. Ha mi az indítványomban lefektetett nagy szociális feladatot megoldjuk, megalkotjuk 1848 óta a legnagyobb reformot Magyarországon, megalkotjuk Magyarország birtokelosztásának reformját.

«Békesség a földön» földreform által.

(1917)

Karácsony van megint a kalendáriumban, de a lelkünkben még nem ülünk igazi karácsonyt, s a szentjé angyalának éneke, az a fölséges ének, hogy «békesség a földön a jóakarátú embereknek», még idegenül hangzik a föltűrt csataterék s az elkínzott szívek fölött. Még mindig csak program. Igaz, hogy közelebb vagyunk az édes békéhez ma, mint tavaly ilyenkor, de a béke maga még nem köszönt be hozzánk, még mindig csak vágy a lelkünkben s ima az ajkunkon.

De annál elszántabb a lelkünk, hogy ha béke lesz, hát legyen az aztán igazi béke, s azt gondoljuk, hogy igazi béke csak ott lehet, ahol erő s egyetértés s összetartás s lelkes nemzeti érzés hatja át a nemzeteket s egyensúlyban tartja őket egymással szemben. Az igazi béke az erők egyensúlya, s ez egyensúlyhoz Európában egy erős Magyarország is kell.

Az pedig most nem lett erős, hanem gyöngé, mert kiadta erejét, ahogy a kurucnóta tartja: «Erdők két mértföldig tessékkel rakódtak, Mezők végtelenbe vérrel virágoztak». Elesekl sok százezer, s kiparcellázták nekik azt az egy öles sírhelyet, vagy még azt sem, hanem tömegsírokba fektették örök nyugalomra. Millió szegény ember odaadta mindenét, vagy ha szerzett magának elismerést s vaskeresztet, nagyon sok ezt a dicsőséget most múlában és famankón hordozza. Mélyen érezzük, hogy a nemzet részéről ezzel szemben nem lehet szó lerovásról — ah, hisz óriási a rovásunk, — hanem csak folytonos adózásról! Tartozunk az elesettnek élettel, a sebesültnek gyógyítással, a rokkantnak boldogulást közvetítő kézzel, karral, lábbal, az árvának atyával, a szegénynek otthonnal s ki nem fogyunk soha az adósságunkból!

De van a meggyöngült Magyarországnak még egy hatalmas támassza: van a harctereken elszívárgott vérnek vértópláló forrása, s ez az amerikai magyarság! Ki hitte volna,

hogy mire jó az, hogy annyian kivándoroltak az ősi hazából; ki hitte volna, hogy a gondviselés a vértanui nemzetnek még gazdasági hibáiból is erőkészletet fakaszt s új tartalékokat vet majd Amerikából az elgyöngült anyaországba. Mert hát hogy a nagy világháború után erőnk s ezáltal békénk legyen, ahhoz ki kell pótolnunk a nagy vérvesztéséget, s azt legkönnyebben tehetjük, ha az amerikai magyarságnak utat nyitunk régi hazájába; be kell népesítenünk a kipusztult falvakat, s ezt nem piszkos, gyűlevész galíciaiakkal, hanem Amerikába kivándorolt magyar véreinkkel kell eszközölnünk; fel kell építenünk a ledült tűzhelyeket s a tűzhely mellé a magyar hazafias érzést, a honszeretetet, a munkásságot állítanunk. Szóval import kell a karácsonyi békének biztosítására, — vér- s nemzeti érzés-import, mellyel nemcsak azt az évtizedes szomorú ember-kivitelt, hanem ezt a világháború vérvesztését is pótoljuk.

S ezt a nagy visszavándorlást tárt karokkal kell fogadnia a magyar politikának, elsősorban a gazdasági politikának s földreformnak. Végleges meg-nem-értése volna a nemzeti érdeknek, ha a rengeteg s ezidőszerint jól föl nem osztott földbirtokot továbbá is meghagynók mai tagozatlan tömegében, s anélkül, hogy valakinek is a vagyonát elkoboznók, nem juttatnánk földet azoknak, kiknek nincs. Nem kifosztásról, nem szekularizációról van itt szó, hanem földreformról; s van Magyarországon sok-sok birtok, melyet szívesen átadnának földbérlo- vagy földparcellázó szövetkezeteknek, ha ilyenek alakulnának s biztosítékot nyújtanának a birtokelosztás reális foganatosítására.

Hogy azután azt hogyan nevezik, vajjon kisbérleti szövetkezeteknek vagy örökbérletnek, az nekem mindegy; de az már nem mindegy se nekem, se másnak, ha ezer meg ezer holdat ép vezető magyar politikusok kereskedelni és nem kereskedelmi bankoknak adnak át, vagy ha nagybirtokokat nagybérlok s gyárosok vesznek meg, mikor ugyanazokat a nagybirtokokat ugyanazon vagy még nagyobb áron, teljes biztosíték mellett száz meg száz magyar családnak adhatnák át, s a végtelenbe elvesző majorok helyén magyar falvak tornyai hirdetnék az új kultúrát. De hát míg a kormányoknál jobban csik latba a pénz, mint az élet, s többet nyom és bír a bank mint a nép, addig ezek a megsóhajtott magyar faluk és tornyok még csak a karácsonyi béke programján lesznek kipontozva, de senki sem építi fel azokat.

S mégis azt gondolom, hogy felépülnek; gondolom, hogy

a nagy világháborús tapasztalatok s szenvedések oly nyomatékka! esnek a copfos fináncpolitika papírral, — állampapírokkal megrakott, de azért föl-fölbillenő serpenyőjébe, hogy végre is belátják, hogy nem bankok, hanem nép, s nem értékpapír, hanem munka a nemzetek ereje. Ez a belátás kivált-kép akkor nyerne tért, ha az amerikai magyarság nem koldus-tarisznyával, ahogyan kiment, hanem tőkével jönne vissza a hazába.

Szállja meg az amerikai magyarságot Magyarország békéltetésének s megizmosításának karácsonyi vágya! Jöj-jön haza, hogy kipótolja ami elveszett, s fölépítse, ami ledől-t. Jöjjön haza, hogy lefoglalja a magyar munkás kéz számára földvásárlással, földbérleléssel a tagozatlan nagy területeket, melyek nagy népességet táplálhatnának, s amit verejtékkel szerzett — tehát magyar vérrrel Amerikában: azt fektesse a magyar földbe a magyarság fölvirágoztatására.

Ha a béke karácsonyi program, akkor e program megvalósításához tartozik a telepítési s birtokpolitikai reform kérdése is. «Békesség a földön» akkor lesz, ha a földbirtoklási viszonyokban egyensúly lesz.

Mi volna a birtokpolitika első feladata?

(1918)

Tele vagyunk vággyal, reménnyel és várakozással; vár-juk az újat, a jobbat. Úgy érezzük, hogy kell már valami jobbnak jönnie, még pedig most, mert most van a világvajú-dásnak keserves órája, hogy valamiféle új világ, «új föld és új mennyország» szülessék. De milyen legyen az? Szent Péter apostol az ő első levelében említést tesz világégésről, melyből új világ támad, még pedig olyan, «melyben az igazság lako-zik»; mi szerényebbek vagyunk, s midőn világtörténelemről van szó, nem kívánunk véglegesen jó világot — ez a fejlődés gondolatával ellenkezik, — hanem beérjük oly világgal, mely-ben a mainál több igazság s nagyobb boldogság lakozik. Ehhez nem az kell, hogy még nagyobb s munkát győzőbb gépeink legyenek, — nem az, hogy gőzön s villamosságon kívül ki tudja miféle új erőket fedezzünk fel s találmányok-kal gazdagítsuk a technikát, hanem az, hogy a világon több, boldogabb élet legyen.

Ennek a megsóhajtott jobb világnak s boldogabb élet-nek nem az lesz a jellege, hogy minél többet termel; mert

ha csak az kellene a jobb világ kialakításához, akkor ez a mi mostani világunk is már összehasonlíthatanul boldogabb volna a 60 év előtti világnál; pedig nem az! Kisebb-e most a szegénység mint volt akkor, — nagyobb-e a társadalmi s gazdasági egyenlőség, több-e az öröm s a megelégedettség? Az új, jobb világnak tehát más mértéke lesz; ez a mérték: a boldogabb családok, a megelégedett otthonok nagyobb száma s a mai kultúrállapotok színvonalán tartott nagyobb életlehetőségnek minél több ember számára való biztosítása. A jobb világhoz minél több boldog ember kell. Család és otthon képezi az emberi élet legtermészetesebb s legfontosabb keretét. Amit az nyújt és tartalmaz, az az élet tartalma. Élet vagy halál, keserűség vagy életbirás, munkaerő és munkakedv belőle való. Dehát van-e több ily boldog s életerős család és otthon most, mint volt 60 év előtt? Áll-e helyén családanya és háziasszony a mai otthonban úgy, mint azelőtt, s zsidong-e oly gyermeksereg körülöttünk most, mint akkor? Nem szökött-e föl azoknak az «otthonoknak» a száma, melyek szennyes, piszkos ablakaikkal úgy néznek ki a világba, mint a szegénység — szomorúan? Az igazi otthonok szaporodtak-e föl, vagy azok a mondvacsinált otthonok, melyek hónapos, sőt hetes szállások s földönfutó népségnek sátorai? Van-e több olyan otthon, mely embernek lakása legyen, hol mindenkinek saját ágya van? Otthon, mely nemcsak kőrengeteg, hanem családi ház, ház, melyet kert környékeztet, s melynek pitvarán gyermek, macska és napsugár játszik?

Ne keveselje senki, ha én azt az új, a mai világrengésből s égszakadásból előálló világot csak olyannak szeretném, melyben minél több embernek lakályos otthona volna, s melyben oly jogi s gazdasági alakulás indulna meg, hogy ezt a konkrét ideális programot minél szélesebb körben megvalósíthatnók. Mily egyszerű ez, s mégis mily sokat mond: minél több családi otthont a városi lakosságnak, otthont lehetőleg kis kerttel, s minél több családi otthont, minél több házat megfelelő földdel a falusi népnek! Az első felöleli a lakáskérdést, a másik a birtokmegosztást s a telepítést. A lakáskérdés s a birtokmegosztás problémájának jó megoldásával megnyitjuk minél nagyobb társadalmi rétegek számára a mai kultúrfoknak megfelelő életlehetőséget — ez a pozitív eredmény; ugyanakkor pedig elhárítjuk a nemzeti erő és élet senyvedésének s pusztulásának okait, — ez a negatív és preventív kihatás. A lakáskérdés és a birtokmegosztás időszerű és okos elintézése magával hozza az egész

életreformot, maga után vonja a legtermészetesebb s legszükségesebb életigények kielégítését s megteremti az emberi élet anyagi föltételeit; mert mi legyen az emberi élet tartalma más, mint családi élet, tisztas ellátás, gazdasági s társadalmi méltányos elhelyezkedés, munka, erkölcs, hit; mindezt röviden összefoglalva: valamiféle szerény, embernek való boldogság?

Ezt természetesen nem a háború adja. A világot egyáltalában csak organikus fejlődés után lehet előre vinni; ez pedig a béke munkája. Azonban a háború elhárítja az akadályokat, szabad teret nyit, szétveti a szurdokot, a macskazúgos régi világot s érvényesülési szabadságot juttat a tehetségeknek, felszabadítja az erőket s mérőföldekkel viszi előbbre a jogok határköveit és sokszor rohamban oldja meg a gazdasági és kultúrkérdéseket.

Én hiszem, hogy a mostani világháború is a maga legnagyobb kihatását ennek a reális programnak megvalósítása körül fogja érvényesíteni. Nem az országok határköveinek ide-odatologatása a legfontosabb a világtörténelemben; sőt az nagyon is régi és semmire se való foglalkozás; ugyancsak nem a választójog kiterjesztésén vagy a diplomácia demokratisálásán fordul a mai világtörténelem nagy hivatása; hiszen ez a demokratikus térfoglalás természetes következménye lesz a fejlődésnek, s csak eszközszámba jöhet az emberiség jobb elhelyezkedésére nézve. Ami azonban nem eszköz, hanem cél, s amit a demokratikus szervezkedés s átalakulás elsősorban van hivatva szolgálni, az a mai kultúrfoknak, megfelelő életmódnak s háztartásnak az egész vonalon való kiterjeszkedése s minél több embernek abban való részesítése. Az eddigi kultúrtörekvések is bizonyára sokat értek el, főleg a termelés s a munka terén. Tökéletesítették a munkaeszközöket s fokozták a termelést. Ugyanakkor azonban kiszakították az embert otthonából, elszakították a földtől; fölgyűlemlítették a sokaságokat a városokban s nem adtak nekik megfelelő lakásokat; eszköznek tekintették azokat a kultúra gépezetében s megvonták tőlük a lelki, szellemi, erkölcsi művelődésnek eszközeit. Ezáltal megzavarták lelki egyensúlyukat, s elégedetlenségbe, gyűlölködésbe s osztályharcba kergették a népek nagy részét. A tömegek elkényszeredett helyzetekbe kerültek bele. Azonban a kényszerhelyzetek nem tartósak, s bármily produktívek legyenek is a tőkére nézve, azért másrészt rendkívül fogyasztják a nemzet életerejét, mely előbb-utóbb reagál a kizsákmányolás

ellen, széttöri a természetellenes rendszer kereteit s észszerű elhelyezkedést követel.

E bajoknak sokféle ellenszere lesz, de bizonyára első-sorban arra kell gondolnunk, hogy a tömegek földönfutó, otthontalan s elégedetlen életmódjának véget vessünk s nekik emberséges megélhetést biztosítsunk. Ehhez nem elég a magasabb munkabér, hanem kell jobb, észszerűbb elhelyezkedés. Az észszerű elhelyezkedésnek pedig legelső feltétele az otthon, s ami az otthont hordozza és sokféleképen befolyásolja s meghatározza: a földbirtok alkalmas megoszlása.

Az emberi élet a földön terjeszkedik, ott alakul ki a maga sajátosságában. Földben gyökerezik, onnan veszi erejét s alakját is. Minden családi, társadalmi s nemzeti létnek a föld az alapja. Azért az életnek mindenütt s mindenkor köze van a földhöz, s követeli, hogy oly jog alá állítsuk a földet, mely lehetővé teszi az emberek boldogulását, otthonaik felállítását s erőik kifejlesztését. A föld nem szaporítható; az adva van, s ember nem adhat ahhoz egy talpalatnyit sem, csak eloszt-hatja azt. Eloszthatja jól vagy rosszul; biztosíthatja azt az emberi lét s élet érdekeinek szolgálatára, vagy átengedheti önkénynek s kizsákmányolásnak. Törvényeket alkothat, melyeket az a bölcsesség inspirál, hogy mivel az ember a földnek függvénye, azért az lesz a legjobb, ha minél több ember közvetlen kapcsolatban marad a földdel, vagy alkot-hat olyan törvényeket is, melyek odadobják a földet a pénz, a tőke önkényének, s nem akadályozzák meg, hogy a nemzet nagy tömegei földönfutókká ne váljanak. Egyre világosabbá lesz előttünk, hogy föld és ember, föld és nemzet legbensőbb összefüggésben álljanak; belátjuk, hogy erős s egészséges csak akkor lesz a nép, ha a földben gyökerezik, s ép azért a nemzetmentés s a népiizmosítás feladatát abban látjuk, ha a földet a nemzet nagy zöme számára biztosítjuk.

E gondolatok nálunk is egyre élénkebb visszhangra talál-nak. A háborúval kapcsolatban szélesebb körben indult meg a telepítés, a földbirtok elosztása s a lakások s otthonok iránti érdeklődés. A német földreform-mozgalom átcsapott közénk is, s mi is feszegettük e fontos problémát, azt, hogy hogyan kellene minél több embert földhöz s ezáltal önálló otthonhoz juttatni s azt nekik aztán biztosítani is; nevezetesen mikép lehetne nyélbe ütni azt, hogy a harctérről haza-érkező s földbirtokkal nem bíró harcosok igazán «haza» jöhessenek, értve ezalatt, hogy tulajdonukba, házukba térhesse-nek. Sajnos, ez a mozgalom semmiféle intézményes vagy

törvényhozási eredményt nem mutatott fel. Nézetem szerint ennek az az oka, hogy nálunk a földbirtok elosztása még oly primitív és tagozatlan, s oly kevésbé felel meg az arányosítás s egyenlősítés kívánalmainak, hogy egy magasabb színvonalú földbirtok- és lakás-politika számára még nincs előkészítve a talaj. A földbirtok még oly kompakt, hatalmas méretekben terül el nálunk, hogy a földhiány s a földfelosztás még nem lett oly égető kérdés, s a politikusoknak még nem kellett annyira a fejüket törniök, mint ahogy azt a nagyipari államokban tették. De azért a kérdés már a mi ajtónkon is kopogott, sőt már helyel-közzel dörömbölt is ; a háború meg éppen az új idők s új megérzések hevével vetette fel a kérdést, s most már nem lehet előle kitérni. Mi mindnyájan mindenféle benyomásokat veszünk a minket környező tarthatatlan állapotoktól, s érzések járnak bennünk, melyek a több igazságra s a nagyobb igazságosságra való hajlandóságunknak s igényünknek reflexei. Nem az elvont elvek, hanem a lelkek változnak el most, s új érzések készítik elő nálunk is a világjavulást s világalakulást.

Melyek azok? A háborúnak vannak revelációi, melyekben villámszerű megvilágításban látjuk a világot. Gondolatok cikáznak ilyenkor bennünk, s mi látunk most valamit, amit eddig még nem láttunk, s érzéssel s részvétellel s érdeklődéssel telünk el állapotok s kérdések iránt, melyek előbb hidegen hagytak.

A legközvetlenebb, társadalmat átalakító érzésnek az egyenlőség s a társadalmi kiegyenlítés igényét tartom. Negyven hónap óta ledőlt sok-sok korlát, amit társadalmi osztály, szokás, hagyomány, pártélet emelt, s a lövőárok s a halálos veszedelem demokráciája nagy egyformaságot diktált a haza védelmezőire, akár szegények vagy gazdagok, akár előkelők vagy cselédek voltak, s egy kötelességet rótt rájuk : védjétek meg a közös hazát, mert az közös, az titek ! A háború millió és millió embert kiemelt eddigi életviszonyaiból, szokásaiból s ridegségbe s küzdelembe állította őket bele ; ugyanakkor azonban nagy jótéteményképen ráébresztette őket arra, hogy ők mind bajtársak s egymásra utaltak. Azelőtt is voltak ők egy nemzet fiai, de messze vetette őket egymástól a társadalmi s gazdasági különbség ; most a szó szoros értelmében egyformák lettek. Az élet most úgy lépett eléjük, mint radikális egyenlőség a halálban ; láttak százakat, kik másokért meghaltak, kik szegények voltak a hazáért, a közös jóért véreztek. Megérezték a harcokban a milliók közösségének erő-

érzetét; de ez a közösség nemcsak a harcokra szorítkozott lelkükben, hanem kiterjedt az életre is, az életviszonyokra, s úgy érezték, hogy akik így közösen hálnak meg a hazáért, azoknak a hazában is közös boldogulásra, több jóra s több jogra van méltán igényük.

A harcokba nagy erő kell, de az kell az életbe is, s valamilyen a harcban az erőt az egység s a szoros összetartás adja, úgy kell, hogy a békében is a nemzetet egységes lélek, közös érzés és közös nemzeti kultúra járja át. Ez zár ki majd megoszlást és szakadást. Ha nagy gazdasági különbségek lesznek köztünk, ha sok embernek semmije sem lesz, akkor megoszlunk, s amiért egyik részünk hevül, attól a másik részünk semmi jót sem fog várni, s nem látja abban érdekét. Egységes kultúra csak arányos birtokviszonyok s jó gazdasági berendezkedés mellett lehetséges. Ez esetben a nemzeti test homogén s szívesen veszi a nemzeti kultúra közös indításait.

Ez érzésekkel jönnek haza katonáink s várják, hogy azok szerint alakuljon már most a világ. S mi is úgy érzünk, hogy az ily harcok s áldozatok okvetlenül letörnek s elváltoztatnak sok eddig elfogadott nézetet s jogállapotot, s oly berendezkedést követelnek, melyben a halál egyenlőségét az életviszonyok méltányosabb kiegyenlítése s a nagy áldozatokat a több jóban való részesedés váltja föl.

Ezt az új rendet s méltányosabb életmódot s nagyobb egyenlőséget elsősorban egy jó *birtokpolitika, célszerű birtokmegoszlás és földreform* által érhetni el.

Ez érdekek a problémák egész nagy erdejére mutatnak; én azonban itt csak arra terjeszkedem ki, hogy mennyire szükséges volna megakasztani a modern nomádságot, s földhöz, házhöz s otthonhoz juttatni azokat, kiknek az ma nincs. Ennek legegyszerűbb s legbiztosabb módja, ha városok és uradalmak, állami s egyházi birtokok a városi és falusi viszonyoknak megfelelően háztelkeket kerttel vagy kisgazdaságra alkalmas birtokrészeket örökbérletben kiadnak, s abban az esetben is, ha ezeket a birtokosok bármely törlesztéses módon meg is szerzik, az elővételi jogot újra való eladás alkalmából maguknak fönntartják.

A kis családi házak ez alapítási s a kisgazdaságoknak — lehetnek ezek közt középgazdaságok is — e létesítési módjának két előnye van: az egyik az, hogy nem kell hozzá sok pénz, a másik az, hogy így a föld alkalmas módon meg van kötve.

Az első ponton fölösleges sok szót pazarolni. Óriási

előnyt jelent, ha a gazdálkodó nem a föld megvételére, hanem a neki akár kilencven évre biztosított földnek megművelésére fordítja pénzét. A földet nem veszi el senki tőle, munkájának gyümölcsét pedig szabadon élvezheti. A földnek megkötése a második nagy előny. Nem elég a népet földhöz juttatni, hanem biztosítanunk kell számára a birtokot, hogy ki ne csússzék lábai alól. Ez nagy előnyt jelent a mai világban, mely egy ijesztő nomádságnak színtere. Régen nemcsak a föld volt megkötve, hanem az ember is, még pedig ez a földhöz volt kötve. Nem volt szabad költözködési joga. A fejlődés felszabadította az embert a földtől, de úgy szabadította föl, hogy már nemcsak az ember, hanem a föld is megindult. Az emberből földönfutó, a földből pedig áru lett ; mindkettő : ember és föld a hazátlan tőkének uralma alá került.

Ez tulsok a szabadságból. Most ismét a földönfutás s a tőke kategóriájából kell az embert is s a földet is kiszabadítani. Az embert úgy, hogy legyen neki ismét szülői háza, legyen szülőföldje, s vesse bele magát lelkébe a szülői ház s a szülői föld képe s azzal mindazoknak a nagy erkölcsi javaknak szeretete, melyeket az ember a szülői háztól kap és visz ki az élet útjára. Legyen neki — minél többnek — ismét otthona, családi háza, udvara, kertje. Ne csörtsessen végig a világon mint az üldözött vad, melyet hajtók hajtának, mialatt ő a háztelkekkel spekuláló s a lakásbéreket a végtelenbe emelő pénzhajhászás áldozata. A modern embereknek nincs is a szó igaz értelmében otthonuk ; hurcolkodnak, költözködnek ; az idegenség megvan, csak többbe kerül.

Az örökbérletekben, valamint a városi s községi tulajdonon való lakásépítésekben a föld le volna kötve s ki volna véve a szabad rendelkezés, a szabad kereskedelem forgatagából. Az volna a legradikálisabb törvényhozási intézkedés, ha magától a földtől, a telektől, még abban az esetben is, hogy valaki azt örök áron megszerezte, távol tartatnék a spekuláció s telekérték-növekvésnek ördöge, s ha eladásra kerülne, volna joga a községnek azt az eredeti áron, minden értéknövelés nélkül megszerezni. Csak a meliorációk s az épületek esnének külön becslés alá. Ha az értéknövekvésből származó nyereségeket nem zárjuk ki a telekcserékből, kísértetbe hozzuk a családi házak birtokosait, hogy megint eladják házukat s a nomádság útjaira térjenek ; mert azt fogják mondani : «Én ugyan szívesen maradnék ez otthonomban, de hát a telekérték-növekvést nem akarom elszalasztani ; azzal családomnak tartozom». Így történt az már sok

helyen, hogy városok nagy áldozattal adtak telkeket családi házak építésére, s e telkek s házak idővel mégis mind mások kezére jutottak. Az értéknövekvés, a cserebere, a telek- és házbér-spekuláció kiforgatja a telepeseket s háztelkeseket birtokukból. Ezt tehát meg kellene szüntetni; meg is lehet, hogy a föld nem tőke, hanem önálló kategória, melyet ép azért *különdllő szociális jog alá kell állítani*. Ez a szociális jog érvényesíteni fogja a föld finansziális kezelésében a társadalom s a nemzet igényeit, s érvényre fogja hozni azt az igaz felfogást, hogy a magántulajdon maga a közösség s az állam nagy érdeke szerint nyer korlátozást. Ez érdekek képviselőjében a hatalom vigyáz, hogy a föld jó kezekben legyen, hogy a földdel egyéni önkény vagy a tőke vissza ne éljen, hogy a föld észszerűen s célszerűen az emberi s nemzeti élet fönntartását s kifejlődését szolgálja. Ez a szociális érdek tüzi ki az első s legfőbb célokat, melyeknek alá van rendelve a magántulajdon, a kereskedelem s az eladási szabadság is.

Ami az egésznek kárára van, arra nincs magánjog. Nincs joga a kapitalistának, hogy összevegyen határokat s vadaskerteket kanyarítson belőlük; nincs joga az idegen tőkének, hogy a magyar földet megszállja, azzal spekuláljon s a magyar népet kiforgassa birtokából; ha pedig tényleg fönnáll egy ilyen »jog«, azon változtatni kell. E szociális érdek alapján követelünk városainkban is oly építési rendszabályzatot, mely a bérkaszárnnyák felállítását lehetőleg korlátozza s a gyermekeknek levegőt s napsugárt biztosít, s mindezt akkor is akarja, ha a telekspekuláció nem is találja meg profitját. Itt ugyanis új tényezővel állunk szemközt: a közösség jogával az életre. Ezt az érdeket a római jog nem igen értette; megvoltak éles, logikai meghatározásai, de absztrahált a közösségre való elengedhetetlen tekintetektől. Már pedig a logikán kívül van ethika és élet is, s az ethika s az élet több és jobb mint az absztrakt fogalmi fiókok. Az életnek vannak szükségletei, melyeket az éthosz állít előtérbe, s melyeket a logikai formák nem vettek tekintetbe.

Ezzel kapcsolatban kíváncsnak tartom, hogy a közösségek: állam, városok, egyház, intézmények tartsák meg birtokukat, de adják azt ki megkötésekkel a gazdáknak s középirtokosoknak. Így lesz a föld *eloszlva is s megköltve is s ki lesz emelve a cserebere forgatagából*. Ez nem zárja ki, hogy a föld értéke emelkedjék; de kizárja azt, hogy a spekuláció tárgyává váljék; mikor pedig értéke növekszik, magát ezt

az értéknövekvést mint szociális hatók gyümölcsét, hasznára kell fordítanunk értéknövekvési adók által a közösség javára.

E gondolatok most ismét tért hódítanak, s az egyéni önkény liberalizmusával szemben a nagy szociális érdekekre hívják fel a figyelmet.

Van-e nagyobb szociális érdek, mint az, hogy a nemzet belegyökerezék a földbe s hogy minél szélesebb rétegekben érintkezzék vele?! Minél több embernek van biztosított része a földből, annál biztosabb magának a nemzetnek léte. Az állam épülete akkor áll erősen, ha széles gazdasági alapokon nyugszik, még pedig nem fikción, amilyen a pénz, hanem valóságon, amilyen a föld. Gúla legyen az állam, földre alapozva, széles erős alapokra fektetve. Ha pénzre alapítanók, ha a földet is a cserebere esélyeinek tennők ki, akkor a gúlát tetejére állítanók; így is balanszírozhatna nagy bravúrral, de ez ügyességből nem kérünk.

Né mondja senki, hogy a föld ily megkötése megnehezíti a nemzeti gazdagság emelkedését; mert nekünk elsősorban nem azt a nemzeti gazdagságot kell tekintenünk, mely a pénzspekuláció mérlegének számóriásaiban nyilvánul meg; hanem arra a nemzeti gazdagságra kell törekednünk, mely a jól elosztott s jól művelt s jól lakott föld erejében erős népet és nemzetet nevel. A milliárdokban nincs köszönet, ha azok a plutokraciát <növelik>, s ha a földből s telkekből s bérkaszárnnyákból, az azokban elnyomoritott s a gyárakban kiszarolt százezrek véréből halmozódtak fel. Az ilyen gazdagodás teljesen értelmetlen, s az az állam, mely ezzel büszkélkednék, az elmaradottság bélyegét sütné magára. Az ilyen gazdagodás azt tartja, hogy a földnek legbecsesebb terméke az arany, a búza, a bor, a marha; mi meg azt tartjuk, hogy az ember az, s hogy az ember miatt van a gazdagság is! A fölfogásokat így szembeállítva, nincs kétség aziránt, hogy a földreform, a birtokpolitika, a lakáskérdés is e nagy emberiségi és szociális irányban nyerhet csak megoldást.

Még néhány szót a lakáskérdésről. A nagyvárosokban, de még a kisebbekben is a lakáskérdés tisztára telekkérdés s a telekspekuláció kérdése. A telkek ára óriási, s ezért épülnék azután a magasba a bérkaszárnnyák s élnek zsúfolva a százezrek, az elégedetlenség s boldogtalanság s betegeskedés bacillusainak melegágyai. A telkek árai nem a befektetett munka miatt, hanem a társadalmi körülmények miatt emelkedtek oly szédítő magasba; az az egy öl föld a budapesti Vigadó tájékán semmivel sem jobb, sőt tán rosszabb mint

az érdi agyagpartok földje, de az 2300 kor., ez meg egy kor. ; itt könnyű házat építeni, de ott nehéz, s rémdrága lesz a lakbér.

Ez a 2299 kor. értékkülönbözet nem a munkától, hanem a társadalmi körülményektől függ, s így *jog szerint nem a birtokosé, hanem a közösségé, s a közösség jól teszi, ha legalább okos s észszerű adózás által megterheli a telek értékét s csökkenti a telken épült házak adóját.* Ugyancsak szükséges, hogy az állam a most keletkezőfélben levő telek- s földérték-növekedéseket adózás által a közösség szolgálatába hajtja. A szociális békét nagyban előmozdítjuk, ha a szociális hatók s tényezők gyümölcsét a község javára biztosítjuk.

A földjövedéknek adózás által való lefoglalása, az érték-növekedési adók kivetése s más hasonló reformok által visszaszorul a földdel s a telkekkel való szédületes spekuláció, s ez visszahatással lesz a lakbérekre s ezzel a lakásviszonyokra is. Itt is ismétlem, hogy a földet oly jog alá kell állítani, mely előmozdítja a földnek használatát otthonok, lakások felállítására s ezáltal az emberi élet és emberi erő és munka kifejtésére.

A családi tűzhely s az otthon hiánya manapság nagy, szociális tünet, s ez egyszersmind egyik főoka az erkölcsi züllésnek. Az otthonon át kapcsolódnak a nemzedékek a tisztább érzések^(be) s a társadalom magasabb javainak kultuszába. Az otthon által lesznek jobb emberekké s hazafiakká ; viszont pedig leromlanak, ha nélkülözik a családi otthont. Nincs értelme annak, hogy sürgessük a munkásság visszatérését a hit s a hazafiság magasabb világába mindaddig, míg a közönséges, természetes s egészséges élet primitív igényeit ki nem elégítjük. Ez igények közt első a tisztességes otthon. Reformálni lehetne a munkásvilágot azáltal, hogy adnánk a családoknak házat egy kis kerttel, ha a tömeglakások helyett otthonokat juttatnánk a munkásoknak, hol megtalálják önmagukat, kedvet kapnának az élethez s tisztességesen nevelhetnék gyermekeiket.

Manapság olyan a társadalom jogi berendezkedése, hogy a család nem boldogul, hogy a házak nem az emberi élet kifejtésére, hanem üzleti szempontból épülnek, s senki sem törődik azzal, hogy mi lesz majd a családból s gyermekből. Az ilyen berendezkedés emberellenes, család- és gyermekellenes ! Jó berendezkedésünk akkor lesz, ha minél több családnak tisztességes otthona lesz. Csak tisztességes otthonban lehet szó észszerű anya-, csecsemő- és gyermekvédelem-

ről. Otthon nélkül mindezek a törekvések jóakarató kapkodások. Farkánál kantározza a lovat, ki a társadalmi reformot nem az embernek való otthon létesítésén kezdi. — Nem segít a munkásvilágon a munkabér emelése sem, ha a felemelt munkabér nagy százalékat a lakbér nyeli el. Amit nyer a réven, azt elveszti a vámon. Segíteni csak alapos reformmal lehet; már pedig a társadalmi s nemzeti lét főbenjáró alapja, elsőrendű föltétele s hordozója a föld; azt kell tehát jól kezelni s az élet számára lefogni.

Bármely oldalról vetjük is föl hát a reformok kérdését, mindig a föld, a telek lesz az a fenék, melyre bukkanunk, s melyen túl fölösleges kutatnunk. Ha enélkül akarjuk a reformot eszközölni, csak foltozó munkát végzünk, míg ellenben ha a földbirtokreformon fogjuk meg a kérdést s a magántulajdon tagadása nélkül a földjövedéket következetesen a közösség számára hasznosítani igyekszünk, akkor kilátásunk van, hogy a helyes gazdasági elvek erejében fejleszthetjük népünk anyagi s erkölcsi boldogulását.

Pro juventute catholica.

(1918)

Még a pünkösdi tűz világánál írom e sorokat, nem gyűlöletből, de szeretetből — abból a szeretetből, mely amit másnak kíván, abból a maga számára is kér: boldogulást kívánok másnak, de kívánom, hogy annak az útját nekem se vágják el.

E pünkösdi tűz világánál aggódva nézek azokra a sötétségekre, melyek a magyar kultúra esélyeire s a keresztény ifjúság boldogulására borulnak. Mi lesz ezekkel?

A világháború rettenetes veszteségek árán nagy dicsőséget hozott a magyar névnek. Kivettük a részünket mindentől, hősiességből s áldozatokból, hogy rászolgáljunk arra a világtörténeti elismerésre, hogy e világháborút s reméljük a végleges győzelmet is, a szövetségesek részén elsősorban a németység s azután a magyarság vívta meg. Megelégedésünkre szolgálhat a tudat is, hogy bár a háború mindent pusztít, templomot és iskolát, trónt és pénzszekeřnyt, azért alapjában mégis csak a kultúraért folyik s a népek szabadságáért vívódik. Sorban föllélekzenek a népek: Ukřánia, Lengyelország, Finnország, s föltámadásukat űlik, kik eddig évszázados járom alatt alétan s dermedve szolgaságban sínylödtek.

S mi lesz hát a mi sorsunk, a küzdő s vérző Magyarorszáé? Mi vár a magyar szabadságra s a nemzeti kultúrára? Föléledünk-e mi is; megteremti-e a patakokban folyt vér a fajiség haladását; megteremti-e a magyar hősiesség a nemzeti-ségek harmóniáját; kifejleszti-e az ipari erőket; juttat-e vezetészerepet a magyar keresztény lelkiségnek s fölemeli-e majd kultúránk szellemi szintjét?

Csupa oly kérdés ez, mely kínzó probléma, de mely őszít, ha azt kell felelnünk, hogy mindebből semmit sem érünk el, s ha tömegsírjainkon ülve, homlokunkhoz kapunk a szörnyű belátástól, hogy hiába küzdöttünk s véreztünk. Hátha még be kellene látnunk, hogy dicsőséges harcok után lejjebb kerülünk, mint azelőtt álltunk?

Pedig félek, hogy így lesz. Fogjunk ceruzát s írjuk le számokban a katonáskodó magyarság arányszámait, pl. csak az ilyeneket, amelyeket a multkor egy ezredestől hallottam: hogy a munkácsi honvédezredben béke idején a zsidóság 30 százalékkal, ma ugyanott 2 százalékkal szerepel. Irjunk tovább; írjuk le számokban a magyarság vérveszteségeit. Számítsuk össze azokat, kik minden korosztályból, minden hivatásból álltak csatasorba s vívták meg a harcokat; akik berukkoltak a frontokra s nem rekedtek a trénszekereken, kik a drótsövények előtt állnak s nem az irodák, a Hadi-termény-részvénytársaság s a bankok asztalai mögött lopják a napot. Menjünk végig a frontok gyűrűdésein s tapasztaljuk meg, hogy minél közelebb jutunk a tűzhöz, annál több ott a keresztény nép, s minél hátrább kerülünk, annál több ott a zsidó. Az pusztul, ez óvja az irháját — a jövődő magyar kultúra javára!

A honvédelem nagy, nehéz munkáját végzik egyetemi ifjaink is s nem érnek rá tanulni; addig az egyetem s műegyetem padjain tért foglalnak mások, kikből itthon bőven van s kik — nem gondolhatok mást, azért mondom ki — csak azért maradhattak otthon, mert degeneráltak.

De hát ezentől várjuk-e a magyar kultúra felvirágoztatását; tőlük reméljük-e a lelkiségnek térfoglalását s egy boldogabb emberiség virradatát? S ha nem várjuk s nem reméljük tőlük a kultúrjavakat, nem kell-e mindenképen felkarolnunk a keresztény ifjúságot, nekünk katolikusoknak tehát a katolikus ifjúságot, már csak hálából is a hősiességért s azután lelkesülésből a vér, a hit, a haza igazaiért?!

Ők abban a hősiességben, mely véres munka volt, megállták helyüket: méltán rá kell segítenünk tehát most őket

arra a hősiességre, melynek ernyedetlen munka s bátor érvényesülés a jelszava s melynek a magyar kultúra kiépítésében jellemes s elszánt nemzedékre, nem pedig degenerált népségre van szüksége. Van a keresztény ifjúságnak is alja ; van, mely semmihen sem különbözik azoktól, kikre nyelvét öltögeti, — ezekért egy szót sem szólok ; de vannak derék, a háborútól megviselt s a hadból rokkantan hazatért ifjaink, kik segítségünkre szorulnak s kik arra érdemesek. Ezekért, ezek segélyezéseért emelem fel szavamat a magyar keresztény kultúra érdekében !

A kultúra volt a háború célja ; hiába küzdöttünk s győztünk a harcmezőkön, ha a kultúra birtokába mások ülnek belé. Segítsük hát ifjainkat tanulmányaikban, segítsük érvényesülésükben, mert különben a győzelem után veszítjük el a csatát !

Ezek a belátások mint őrtüzek világítanak bele a statisztika számsoraiba ; de egyszersmind mint pünkösdi tüzek, mint lángostorok suhognak végig rajtunk, hogy a világégést ne nemzetpusztulás s a hősiességet ne szolgaság váltsa fel.

Pro re christiana.

(1918)

Még álmomban sem reméltem volna oly nagy sikert s nem vártam volna azt az általános rivalgást, mely «Pro juventute catholica» című cikkemet kísérte. Hogy estek nekem, mintha tisztára hazugságból s rágalmából szőtt Nessus-inget húztam volna a makkabeusok testére ! Pedig én e takácsmesterséggel nem foglalkozom s annyira szeretem s élvezem az igazságot, hogy rá sem hederítek, ha az egész zsidó sajtó kígyót-békát kiált reám ! A néma becsület erősebb, mint Jerichó fala ; azt lármával ledönteni nem lehet ! Sőt a néma becsület érchomlókáról a jerichói láрма visszapattan, hogy visszhangozzék minden becsületes magyar szívben s felverje bennük a türelem s néma megadás csendjét s a kiabálók torkára forrassza azt a szót, mely közvéleményt akar csinálni, holott érzi magáról s tudja róla az egész világ, hogy nincs igaza.

De hát úgy látszik, azt gondolták a «magyar» sajtóban, hogy jobb pörölynek lenni, mint üllőnek ; hát neki a keresztény ifjúság szószólójának, kalapáljuk, majd megpuhul vagy elhallgat. Azonban én is ismerem a Goethe-i verset : «Du musst steigen oder sinken, leiden oder triumphieren, Amboss oder

Hammer sein», s nincs okom rá, hogy üllő legyek, legkevésbé üllője azoknak, kik nem a fronton állnak, hanem honn maradtak az igazság s szókimondás koporsószeg-kovácsainak.

Felesleges külön kiemelnem, hogy én soha semmiféle tisztességes embert, legyen az magyar vagy rác vagy zsidó, nem bántok s még kevésbé rágalmozok meg valakit. Nem bántom a derék zsidót sem. Aki ilyen, az örüljön neki ; de arról tudom azt is, hogy nem azonosítja magát semmiféle gazsággal s hogy jól vigyáz magára főleg oly kérdésekben s érdekekben, hol a faji szimpátia öntudatlanul is kísértetbe hozza a jól nevelt embert is, vad, tajtékzó dühbe pedig a neveletlent, ut figura docet.

Tudok tisztelni egyeseket az előbbi bransból, s van alkalmam ámulni a tömegeken az utóbbi fajtából.

S ugyan miért zúg a tömeg? Mi volt az a bomba, mely a méltatlankodás s a düh tölcseireit szaggatta bele a front mögötti harcias falanxba? Nem más, mint az a közmeggyőződés, «hogy minél közelebb jutunk a frontok gyűrűdésein a tűzhöz, annál több ott a keresztény nép, s minél hátrább kerülünk, annál több ott a zsidó». Erre azt mondták, hogy hazudom, s hogy az ezredes, aki nekem a százalékokat bemondta, az is hazudik ; azután meg írtak nekem leveleket, melyekben azt olvasom, hogy x. y. zsidónak három fia van a fronton, hogy egy másik, aki doktor, a fronton szolgál, s hogy két fia is ott harcol. De hát mily furcsa cáfolatok ezek? ! Hisz nekem nincs kifogásom azok ellen, kik a fronton vannak, hanem azok ellen, kik hátul vannak ! S azért kérem, ne azok jelentkezzenek, kiket tisztelek s dicsérek, hanem azok, kik itthon lebzselnek s bizonyítják, hogy ez a háború is nem az egyenlő teherviselés háborúja.

De ezek lapulnak, s az embernek magának kell őket kipiszkálnia. Ez sem nehéz, hisz lépten-nyomon beléjük ütközünk s mindenki meggyőződhetik a saját lakóhelyén, hogy mily arányokban védik a hazát a zsidók otthon. Magam is érdeklődtem, s megtudtam teljesen hiteles forrásból, hogy például a 17. honvédgyalogezred székesfehérvári segédszolgálatra beosztott hatvan-hetven katonái közt most is ötvenhét zsidó van. Ez már csak szép percent? Akármilyen banknak becsületére válnék.

Hát még ha a hozzám érkező levelekből akarnék idézni ! Csak a m. kir. 12. honvédpótzászlóaljat említem, mely Szatmár, Ugocsa és Máramaros vármegyék területéről egészítődik ki. Volt idő a háború alatt, mikor a pótzászlóaljnál a segédtsízt, a hozzá beosztott három tsízt, a honvédállomás-segédtsízt, a pótzászlóalj-orvosfőnök, a felülvizsgálatos osztág parancs-

noka, a segédszolgálatos osztag parancsnoka, a lábbadozó osztag parancsnoka és orvosa, a gazdasági hivatal főnöke és a raktártiszt egytől-egyig zsidók voltak. Jelenleg annyiban van változás, hogy a fentiek közül a pótzászlóalj orvosfőnöke és a segédszolgálatos osztag parancsnoka nem zsidó. Aki a katonai viszonyokkal ismerős, az tudja, hogy a fenti tiszt állások a legfontosabb pozíciók a póttesteknél. Nem is beszéllek azután arról, hogy ott is a legénységi állományú egyének között az irodában minő állapotok vannak. Kint a gyakorlótéren s a menetszázadokban alig van zsidó.

Hát mit akar ezek után az a «in luce Hungariae», Magyarország színe előtt levonagló düh s felhördülő láрма? Talán bizony, hogy a sajtóban is végigszenvedjük a zsidóság terrorizmusát, melynek minden törekvése a saját maga hőrének biztosítása s a maffia igazságtalanságai ellen felhördülőeknek az útból való eltávolítása?!

Vagy talán kifogásolják ezt az általam kimondott s hirdetett közvéleményt? Meg vannak talán győződve, hogy miután ezt a közvéleményt nem önök, hanem a tények csinálták, az talán téves? Helyes; akkor hát kívánjanak s kérjenek pontos vallási statisztikát a pótzászlóaljak irodáiban, a kórházakban, a központi ruhatárban s fegyvertárban, a Bahnhofkommandó-ban, a Bergestelle-ken, raktárakban alkalmazott legénységről és tisztokról!

Megteszik, úgy-e? Ha pedig nem éreznék magukat indíttatva ennek elkövetésére, akkor legalább hátra az agarakkal, s a magyar nép némán s hősiesen vívja majd tovább s vívja s szenvedni végig háborús sorsát! De hagyjanak neki békét s ne vonják kétségbe érdemét. Az egész érdem az övé. El is visel minden hányattatást könnyen, csak ne lássa az égbekiáltó igazságtalanságot, mely aztán még hegyibe magának követel elismerést.

Mi pedig, kik a keresztény újjászületés gondolatához kötöttük lelkesedésünket s munkánkat, örömünket s bánatunkat, ne hagyjuk magunkat megtéveszteni a maffia agyarkodásától; mi, akik az életet a maga csúnya s fojtogató valóságában éljük, tartsunk ki a nehéz időkben is a magyar eszményiség mellett s várjuk s reméljük, hogy ez országos szellőztetés után a négy év óta katonáskodó állami és vármegyei tisztviselők s családapák felváltassanak azokkal, akik eddig fel voltak mentve, s hogy a Piave-fronton törjenek ki csatakiáltásba majd azok, kik jöllehet Doberdo szikláin már kétszázezren el-
estek, még van belőlük elég a kivívandó győzelmekre.

Elég volt-e?

(1918)

«Elég volt», ily címmel írt cikket az «Egyenlőség»-be dr. Vázsonyi Vilmos, s e cikkből megtudjuk, hogy elég volt már a zsidók elleni hajszából, elég a gyűlölködésből, a gazdasági bojkottból s az erkölcsi pogromból ; s mert elég volt, elvárja, hogy az illetékes tényezők véget vetnek a hajszának, nehogy bűnrészesek legyenek. Megtudjuk e cikkből azt is, hogy ezt az öntudatos antiszemitizmust Magyarországon a klerikálisok szervezik, még pedig azért, hogy ezzel a szociáldemokraták háttára vágjanak, s megtudjuk azt is, hogy e mozgalmat a kormány támogatja ; hogy tehát az egész mozgalom nem egyéb klerikális, önző érdekek szolgálatánál, irányzatos gyalázkodásnál, no meg hegyibe — Magyarországon lévén — átkos, csúnya politikánál.

Mindenesetre megdöbbenő, hogy az ország volt igazságügyminisztere csak épen ennyire ismeri az ország közhangulatát, s hogy amikor antiszemitizmusról esik szó, akkor ő csak hajszára s felekezetieskedésre gondol, s nem mond neki semmi mást a szenvedő magyarság lelke ! Megdöbbenő, hogy úgy tesz, mintha süket volna s nem hallana semmit az ország panaszos mormolásából, semmit az elégedetlenség s a mélységek fojtott zavár dübörgéséből, s azt gondolja, hogy ami a magyar népek s a magyar társadalomnak főleg e véres napokban fáj, azért a katolikus sajtóorgánumokat kell okolni Budapesten s a püspöki városokban. Ez megint csak egy példa arra, hogy mily keveset láthat az is, akinek szeme, s mily keveset hallhat az is, akinek füle van, ha ugyanakkor más érdekei is vannak ; s feltűnő példa arra, hogy mily kevéssé érzi át az ország volt igazságügyminisztere Magyarország kínos problémáját akkor, mikor a zsidóügy fiskálisává lesz. Én nem vagyok fiskális, nem voltam s nem leszek igazságügyminiszter, de az igazságnak szerény szolgája s harcosa vagyok, s az akarok lenni továbbra is, s mint ilyen, egészen mást látok s hallok, mint dr. Vázsonyi Vilmos.

Először is nyomatékkal s teljesen megfontoltan ki kell jelesenem, hogy mi semmiféle antiszemitizmust nem csinálunk, azt nem szervezzük. A «magas klérus» nem protegál semmiféle uszítást s gyűlölködést, s nem fogad el még Vázsonyi Vilmostól sem olyan megleckéztetést, hogy hát : «Ez a vallassóság, ez a szeretet s az emberiség?»

Ez teljes félreismerése a helyzetnek. Antiszemita szerve-

zést itt egyáltalában senki sem csinál, hanem igenis itt csinálódik valami, amit a zsidók hajszásnak, uszításnak, felekezetieskedésnek s antiszemitizmusnak hívnak, s ami ellen ezután miniszterek, főispánok, képviselők védekezni is szoktak, mint ahogy azt illedelmes, szerény fiúk teszik, mikor érdemtelenül rájuk pirítanak ; de amit sem a zsidók, sem ezek az illedelmes, szerény szegyenkezők világosan nem definiálnak s azt tüzetesen meg nem határozzák. Így aztán a zsidók azt az úgynevezett antiszemitizmust mint barbárságot továbbra is a szemünkre hányják, minisztereiink s főispánjaink pedig ez égető folttól tovább is szegyenlősködnék. Mondjuk meg hát egyszer világosan, hogy mi volt az az antiszemitizmus, mondjuk meg azt a vallásosság és szeretet szolgálatában s a magyarság érdekében.

Három pontban összegezem azt, hogy mit akarunk e részben, amiért azután antiszemitáknak mondanak minket :

az első, hogy meg akarjuk akadályozni a keresztény társadalom letörését,

a második, hogy meg akarjuk akadályozni Magyarország elzsidósodását,

a harmadik, hogy rá akarjuk segíteni a jóakarátú s nemzeti érzésű zsidóságot a nemzeti, keresztény társadalommal való összeforrásra.

E három ponttal szemben azt mondom, hogy nem volnánk nemzet s nem volnánk öntudatos faj, hanem ellenkezőleg végpusztulásra ítélt faj s vágóhídra felhajtott birkanyáj, ha másképp éreznénk s mást akarnánk.

De hát mily joggal nevezik ezt antiszemitizmusnak? Ami a két első pontot illeti, antiszemitizmus-e, hogy ha azt akarjuk, hogy Magyarországon a magyar keresztény nemzet tartsa meg hegemoniáját? Ez nem antiszemitizmus, hanem ez hungarizmus, ez nem hajsza, nem felekezeti széthúzás, ez nem a szociáldemokráciának elpáholása a zsidóság hátán, hanem ez nemzeti önvédelem. Nevezzék így ! Ha így neveznék, mernének-e ebből szemrehányást tenni nekünk?

Nos és kérdem, nincs-e erre szükség? Tekintsék meg a főiskolák statisztikáját, mely az intelligencia hatalmi állásának kisajátítását s egy új honfoglalást jelent. Nem kell-e félnünk, hogy a keresztény középosztály teljesen leromlik s pozíciójából végleg kiszorul, s hogy az egész magyar nemzet az összetartó s óriási aránytalanságban feltörekvő zsidóság uralma alá kerül? Kimondom nyíltan : ez a növekvő statisztika Magyarország elzsidósodását jelenti.

Már pedig ez a magyar politikának legnagyobb s legkínosabb problémája. Tudom, hogy erről sokat beszélnek, de ezt nem szokás ily nyíltan kimondani; ez jár minisztereinknek, fekete és vörös grófjainknak fejében s erre nem tudnak kádenáciát mondani.

Már most szeretné-e a magyar zsidóság, hogy Magyarország Zsidóország legyen? Kíváncsnak tartja-e, hogy a népszűrőnközésnek az a felső vékony rétege, az ország lakosságának az az öt százaléka, ellepje a magyar nemzet testét, hogy lefoglalja a hatalmat, hogy az alkossa az intelligenciát, az vegye kézbe a kormányt s az képviselje kültre is az ország hitelét, erejét, kereskedelmét s eszményi s erkölcsi jellegét? Kíváncsnak tartja-e, hogy az orvosok 60—70, sőt 90 százaléka, az ügyvédek 50—70 százaléka, a mérnökök s vállalkozók 50—70 százaléka s a bankok s központok pedig tisztára zsidók legyenek? Nem mondom, hogy már egészen így van, de kérdem, kíváncsnak-e, hogy erre felé haladjunk? Kíváncsnak tartja-e maga a magyar zsidóság, hogy lassanként a magyar föld felét s annak még nagyobb részét is magántulajdonban vagy bérletben bírja? Kíváncsnak tartja-e, hogy az északeleti megyék minden magyarságtól idegen fáciése, mint a magyarság halálos maszkja, kiterjedjen egyre lejjebb, s hogy a keresztény nép kivándoroljon falujából a havasi legelőre, az irtásra vagy Amerikába? Kíváncsnak tartja-e, hogy a magyar középosztály elszegényedve leszoruljon s a bankok irreális, nemzetközi hatalmának, a spekulációnak kiszolgáltatassék?

Van-e a nemzettel egyetértő magyar zsidó, aki ezeket kíváncsnak tartja? Nem mondom én, hogy a zsidók nem iparkodnak, s hogy Weisz Manfréd nem dolgozik teljes energiával; nem mondom én, hogy nem vállalkozók s nem használják fel ügyesen s célszerűen a gazdasági s kulturális konjunkturákat; de nézzék meg ezek a dolgoz, törekvő zsidók maguk, hogy mi lesz Magyarországból, ha ez a térfoglalás, ez az aránytalan gazdagodás és földbirtokvétele továbbra is így folyik. Nemde Magyarország okvetlenül Zsidóország lesz?

Már most mi az én «antiszemitizmusom?» Nem az, hogy üsd a zsidót, hanem az, hogy ébreszd fel, s ha kell, korbácsold fel a magyar tunyaságot a statisztika számsoraiból font ostonnal, hogy fogjon hozzá, hogy fogja meg azt, amiye van, amihez léte, hite, tradíciói kötik, s amit el lehet veszteni s így aztán koldusbotra jutni. Az én antiszemitizmusom nem gyűlölködés, hanem a nemzet emelése, szellemének ébresztése, s ha nevezetesen ez utóbbit veszem, hát nem egyéb, mint antidekadencia,

antiintellektualizmus, antiblazirtság. Nincs nekem más törekvésem, mint kereszténységgel, idealizmussal, nemzeti érzéssel telíteni az ifjúságot s a fáradt lelkű intelligenciát. Nem akarom a zsidókat a ghettóba zárni, de viszont azt sem akarom, hogy a ghettók szelleme kiömljék lelki életünk virányaira. Látok rombadőlni egeket s kialudni örök fényeket; s ennek oka a keresztény hitnek s erkölcsnek folytonos támadása a zsidó sajtó által — sajnos, keresztény sajtó még alig van. Mi van a «magyar» sajtóban több, antiszemitizmus-e, vagy antikrisztianizmus-e? S ha valakinek ki kellene kérni magának valamit, kinek kellene azt előbb tennie: Vázsonyi Vilmosnak, hogy a sajtó ne legyen antiszemita, vagy nekünk, hogy a sajtó ne legyen antikeresztény?!

Nekünk nem az antiszemitizmus a mesterségünk, hanem igenis a hungarizmus a kötelességünk; s ez alatt, mint már mondtam, azt értem, hogy fel kell ráznunk a keresztény népet s rá kell azt állítanunk a haladás, a munka s a verseny terére, — föl kell ébreszteniük energiáit s rámutatnunk a honfoglalásra, mely folyik. Ezt akarjuk. Kérdem: ha volna egy Zsidóország s ott beszűröngödnék más nem-zsidó nép s szorítaná le a zsidóságot, vajjon ez a zsidóság nem tenné-e ugyanazt, amit mi teszünk s tenni akarunk? Vajjon nem csinálna-e frontot, s ha már megértette volna a fajok elegyedésének folyamatait, vajjon nem dolgoznék-e azon, hogy az a nem-zsidó a zsidóval asszimilálódjék, — hogy ott ne ketten álljanak szemben egymással, hanem egyesülten, eggyé forrva éljenek s boldoguljanak?

Hát igen, asszimilálódás — s ez a harmadik pontja a mi «antiszemitizmusunknak»; hogyis állunk e részben?

Nem tagadom, hogy a zsidó magyarrá lehet. Jól tudom, hogy vannak népfaji beszűröngödések s amalgamizálódások minden korban s mindenütt, talán az egy tulajdonképeni germánt kivéve. De a beszűröngödések legyen is aztán az, amit a szó mond, s ne váljék külön réteggé s külön áramlattá, hanem vegyüljön el a néppel s vigye hele energiáit. Csak ha beolvad, akkor oldódik meg a probléma. Míg elszigetelődik szokásaiban, míg bennreked családi összeköttetéseiben, míg le nem veti magáról mindazt, ami őt idegenné s mássá teszi, addig nem lesz eggyé a felvevő néppel. Képezhet nagy s erős társadalmi kasztot, mint a zsidóság Budapesten, de eggyé a néppel s a nemzettel nem lesz.

Vagy tán egy népnek tartja-e valaki az északkeleti zsidóságot Rákóczi szegény s kiuzsorázott népével, vagy a lengyel

zsidóságot Lengyelországgal, vagy a Rombach-utcai telepet a magyar néppel? ! Mondhatni-e erről, hogy «a mi nyelvünk és kultúránk magyar»? Ez egy más világ, más lelkület, más érzület, más erkölcs, s ezek a tényezők állnak eléink döntőleg, mikor kultúráról van szó.

Kár, hogy sokan beérik az elszigetelt hatalmi állással s nem ambicionálják az igazi lelki s vérbeli egységet. Kár, hogy sokan meg akarják óvni a zsidóság faji s vallási különállását s kisebb-nagyobb kiátkozásokkal ijesztik hitsorsosait, hogy ne olvadjanak be a magyarságba.

En ellenkezőleg siettetni akarnám a nemcsak nyelvben, hanem érzületben s vallásban való egyesülést. Tudom, hogy a sátorlajújhelyi borügynökök, akik a zsinagógába menekültek Schluss-aikkal s imaszijaikkal, erre a lépésre nem alkalmasak. Ezeknek a nyakába csördült már, ha nem is Krisztusnak, de a rendőrségnek ostora ! Van azonban sok-sok elem a zsidóságban, mely cseppet sem zsidóvallású, s ezeknek meg kell könnyítenünk az áttérést, nyitnunk kell nők s férfiak számára katechetizáló iskolákat, tartani keil részükre missziókat s fel kell őket venni s meg kell őket tartani nagy szeretettel a kereszténység s magyarság kebelében !

Akik azonban ezt az egybeolvadást nem akarják s akár cionista, akár másféle különleges lelki vagy érzelmi elszigeteltségben kívánnak maradni a keresztény magyarsággal szemben, azok ne vegyék rossz néven, ha faji összetartásuk, gazdasági térfoglalásuk, a társadalmi s hivatali létrán való türelmetlen s tolakodó törtetésük a keresztény magyarságnak szemet szúr, s ha ezzel szemben felhívjuk s felizzítjuk a keresztény magyarságot, hogy ne hagyja magát, hanem foglalja el neki szóló pozícióját. Nem poltroneriát, hanem munkát, nem címeres nemesi jogokat, hanem érvényesülést sürgetünk.

Tesszük ezt főleg e világháborúban, mikor az óriási véraldozat elől a zsidók nagyrésze irodákban s raktárakban húzza meg magát. Ilyenkor felekezeti visszavonást emlegetni s a néplélek fájdalmát a felekezetieskedésből származtatni, bizony perfid eljárás. Itt nincs s nem lehet szó felekezeti visszavonásról, itt csak arról az általános visszavonulásról beszél az egész ország, melyben a zsidóság nagy részében visszavonul, el onnan, hol golyó sivít s gránát robban. Szavazzassák meg erről neccsak a parlamentet, hanem az egész országot, a hadsereget s a menetszázadokat ! Mi is «nyugodtan vagyunk, s követeljük majd annakidején azoknak a bizonyos adatoknak közzétételét».

Kérdem mindezek után : megérdemli-e ez az állásfoglalás s ez a gondolkodás az antiszemitizmus nevét? Véleményem szerint e felfogásra s érzésre az antiszemitizmus bélyegét csak azok süthetik, akik a szemitizmust mint különálló s külön érvényesülni vágyó érdeket vallják. Akarhatják-e ezt azok a zsidók, kiknek «nyelvük s kultúrájuk magyar? !»

A mi valláserkölesi alapunk.

(1918)

Mindenhez kell idő ; legtöbb kell belőle új társadalmi és gazdasági elhelyezkedéshez. Új világot nem lehet csinálni sem theóriával, sem törvénnyel, sem tintával, sem vérrel, amúgy bolondjába, hanem annak ki kell fejlődnie a belső immanens elvekből s az adott létfeltételekből.

Igy vagyunk a nőkérdéssel s azzal az új világgal, mely a nőnek gazdasági, társadalmi, no meg főleg politikai szerepével ránk köszönt. A nőkérdés s a demokrácia most szinte dübörgő léptekkel tör előre s a választói joggal kapcsolatban kopogtat már alkotmányunk ezeréves portáján is.

Nem is kell sokat kopogtatnia — remélem, beeresztik ; — de más a gondom ; az, hogy a rohamosságtól ne felejtjük el az alaposságot, különben majd Falstaffal megsóhajthatjuk «az átkos hamarságot». Minél dübörgőbb a lépés, annál jobb út kell alája, különben orra-bukás lesz a vége, s minél merészebb az építkezés, annál biztosabb alapvetés kell hozzá.

Mi teljesen méltányoljuk a nőkérdés körül megindult mozgalmakat s kötelességünknek ismerjük, hogy kivegyük belőlük a részünket, de mivel ezt nem hebehurgyán, hanem jól akarjuk megtenni, azért legfőbb gondunk, hogy e törekvéseknek s ez új alakításnak jó alapokat biztosítsunk.

Azért a mi első gondunk a valláserkölcsi alap s a mi első kérdésünk az, hogy hogyan állunk világnézet dolgában? Ne mondja erre senki, hogy ez papos, éretlen, reakciós, széthúzást teremtő eljárás ; kérem, félre a zsákban-macska-áruvalással ! M. t. hölgyeim és feminista bajtársaink, ne akarjanak sem önök, sem mi tintahalak lenni, melyek, tetszik tudni, úgy manővroznak, hogy homályba burkolóznak, — ne akarjanak se önök, se mi Szász Zoltán «libái» lenni, akik egymást lóvá teszik ; hanem ki a színnel, ki az elvvel, halljuk s lássuk, hogy mi választ el s mi egyesít minket? Hiszen okos s célravezető közreműködés nincs elvbevallás nélkül, s senki

sem támogathat irányzatot, mely a legfontosabb kérdésben eltér, sőt amely tagadó s romboló munkát végez.

Mi nem vonatkozunk el a valláserkölcsi alaptól. Dehát lehet-e elvonatkozni a levegőtől, ha az ember élni akar s a talajtól, ha az ember állni akar?! Használunk itt valamit az elvonatkozások s a féligazságmondások? Ha valahol, hát a női világ új orientációjánál nem elég az általános humanizmus, a választójog s a csecsemő- és anyavédelem, hanem szükség van a valláserkölcsi alapra, szükség van egyenes feleletre, hogy igen, vagy nem?

De hát azt mondják erre feministáink: ki vádolhat minket erkölcstelenséggel vagy az erkölcsi alapok feldúlásával? Hiszen mi akarjuk a jó házasságokat, a kettős morál vesztét, a nőnek jellemességét stb. Válaszom: tisztelet, becsület az akaratnak, jóakaratukban sohasem kételkedtem; de kérdem: mire építik fel az erkölcsiséget? Mire, talán az »igazságokat« mint kabátokat s blúzokat váltogató fejlődésre? Mire? Ideiglenes szükségletekre vagy örök elvekre? Szenvedélyre, ösztönre, hangulatra, szeszélyre vagy felsőbb törvényre?

Ezen fordul minden, — ezen fordul az állam, a társadalom, a család s az egyed sorsa.

Én a nőt embernek veszem, s nem varázsos tüneménynek; épen azért nem manővrozok a nőiesség himporával, sem a bajok leheletszerű finomságával; én a nőt erőskező munkásnak nézem az emberiség nagy napszámában; ugyan-csak művelt lénynek akarom őt a társadalmi evolúció mai fokán; de az ilyen egyéniségnek még biztosabb erkölcsi alapokra s még acélosabb jellemnevelésre van szüksége. Nem elég neki a hangulat s az érzelem, hanem meggyőződés kell neki; nem elég, hogy zűrzavaros ösztönösséggel új »erkölcsön« törje fejét, mely majd kiemancipálja őt az eddigi erkölcsi korlátokból, hanem alap kell a lábai alá s hit kell neki, melynek erejében mondja: tudom, kinek hittem, s biztos vagyok benne!

E valláserkölcsi alapon kell állnia a nőmozgalomnak. Ez alapon bizvást nyitunk neki teret, mert jogot az érdemel, aki jól tud kötelességeket teljesíteni, s ezeket senki sem tudja jobban teljesíteni, mint ki azokat az örök elvekből eredezteti. Aki nem ez alapra áll, az akár egyed, akár mozgalom legyen, beleolvad az erkölcsi tagadásba s nem terem, hanem ront.

Az ifjúsági szakosztály albumába.

(1918)

Az a kérdés, hogy mit várunk az ifjúsági szakosztálytól. A felelet pedig erre az, hogy nagyot várunk, de nem sokat.

Nagyot várunk, amennyiben nagy érdek a megújhodott keresztény női világ; s nem sokat várunk, mert csak oly szolgálatot és közreműködést várunk, amelynél kevesebbet a mai világban egy kötelességtudó nő nem végezhet. Várunk keresztény öntudatot, műveltséget s szociális gyakorlati munkát, ezzel kapcsolatban várunk hódítást s térfoglalást a művelt, modern, keresztény nőiesség egész frontján, ennek nyomában pedig új s jobb társadalmat.

Ez a jobb világot kivívó front már áll, de még nincs kiépitve. Leányaink közül sokan még csak hátranéznak, vissza a multba s a multnak presztizséből akarnak élni; mások csak a jelent bámulják, azt ami modern és nagyhangú. Némelyek csak botránkozni s vádolni tudnak, mások meg a divat s a modernség áramában sodródnak; azoknak nincs szívük, ezeknek nincs eszük. Egyik oldalon tehát beginák és Betschwesterek állnak, a másikon pedig divatbabuk s babák tolongnak. (Arról a frontról természetesen nem szólok, mely a keresztény alapokat megveti s új világot s megbízhatatlan morált sürget.)

Az igazságot itt is valahogy a középben, a kettő közt kell keresnünk. Mi is ott keressük s oly keresztény, modern nőiséget szeretnénk nevelni, mely a multnak örök elvein áll s az életnek, no meg a divatnak új formáiba tartalmakat teremt.

Nem akarunk amazonokat, ahogy nem akarunk feminin férfiakat; de nem érjük be a hiúság vásárjával sem, hol csak «eladó leányok» forognak, s hol a nő csak mint portéka, vagy hozomány, vagy játékbaba jön számba. Szeretnénk művelt, s egész-ember-számba jövő nőket, kik nemcsak testükkel, de lelkük fehérségével is világítanak, egész-ember számba jövő nőket, kik az életben állnak, akik látnak s tudják, hogy mi a dolguk s mi vár rájuk, s kik nem keseregnek tehetetlen passzivitásban, hanem kivívják maguknak az új világban a nekik kijáró helyet.

Művelt, vallásos, szociális érzésű, életrevaló ifjúság kell nekünk; ilyené a jelen és a jövő.

Tudom, hogy ezt az ifjúságot környékezi sok mindenféle léhaság s romlottság, de hát annak a tűzről pattant ifjúságnak

nem azon kell keseregnie, hogy garmadára való sok van a rosszból, hanem át kell magát vágni rajta. Régen a leányokat nem nevelték ilyen harciasságra, de ma az kell. Nekik kell a léhaságba, a gondolatlanságba s a hiúságba lelket hozniok. Benne állnak a divatban s az élet játszi formáiban; nem öltözködhetnek úgy, mint a herrnhutter-menyecskék, nem pisloghatnak oly szerényen, mint a rimóci nyúl; de hát a divatnak is határt kell szabni s a formákat megtartva, tartalmilag kell jobbaknak s erkölcsösebbeknek lenniök. Legyenek világra valók, s csapják be a világot azáltal, hogy nem világiasak.

S tartsanak össze! Ha közös nagy hit s tiszta erkölcs hevíti őket, s ha jólátgondolt terv szerint állnak be a munkába, akkor az eredmény sem marad el, és sok mindennek más képe lesz.

Ébredjenek a mi leányaink a jó példaadás nagy kötelesség-tudatára. Kevés nő, pláne a fiatalja, akar rossz lenni, s talán egy sem akar annak látszani; de kevesen vannak azok az igazán jók, akik kellően kivennék részüket a példaadás nagy akciójából, mely tisztességről, derekasságról, műveltségről s életrealitásról akar tanúságot tenni és szakít a jóságnak azzal az öreg hibájával, hogy a rossz világgal szemben begubózik.

Valljuk e programot s váltsuk ki. Előre az új női nemzedékkel! Előbb nem voltak a nők az emberiség fele, hanem csak egy törtje — így panaszozzák azt fel a feministák; manapság, mikor így megfogyatkoztunk, felénél többnek kell lenniök, annak a jobb felének, mely a társadalomba a csődbe került jog s erőszak helyett több erkölcsöt, finomabb érzést s szebb emberiséget vigyen.

Ez mindnyájunknak nagy dolog; nekik pedig nem nehéz. S így mondhattam azt, hogy várjuk tőlük azt, ami nekünk nagy, nekik pedig nem sok!

A törvényekbe is a szeretet lelkét!

(1918)

Minél jobban züllik a társadalom s minél jobban érczteti bomlasztó hatását az új idők járása s nevezetesen a háború, a gyermekek, serdülők s fiataikorúak életében: annál hangosabban sürgetik törvényekben s intézményekben a gondosabb, a hozzáértőbb nevelést. Jobb nevelést az általános

neveletlenséggel szemben — ez a jelszó ; neveljen család, iskola, neveljenek egyesek s intézmények, s ami hiányos, azt pótolják patronázs, gyermekvédelem ! Ez mind jó és helyes ; hanem ami a legszükségesebb intézményekben, humánus vállalkozásokban s törvényekben, az a szeretet régi parancsa. Nagyon szeretni s szeretettel eltetni, s szeretettel, Isten- s emberszeretettel telíteni embert, intézményt és törvényt : ezen fordul minden s ettől függ minden áldás !

Két latin szóval akarom jellemezni a szellemet s az irányt, mely törvényeket hozzon, s melyre viszont a törvények neveljenek : inspiráció és aszkézis.

Az inspiráció azt mondja, hogy a törvénynek lelke van, s hogy az a lélek a parancs s a kötelesség rideg formájában is a szeretet. A közjó szeretete, melyet Isten gyújt bennünk, inspirálja a törvényt. A törvényből a lélek világít. Lélek mint ismeret s bölcsesség, lélek mint jóindulat s szeretet, s amint világít belőle a lélek, úgy ébreszti is a lelket. Arra segít, hogy a törvényben a jót, a Magasságbeli akaratát s annak rendelkezéseit lássuk s azoknak készséggel hódoljunk.

A törvényen tehát meg kell érezni a lelket, a jóságot, a szeretetet ; s hogy ezt megérezzék, bele is kell azt lehelni. Istenem, de akkor a törvényhozóknak inspiráló embereknek kell lenniök, kiket a nagy szeretet s a nagy felelősségérzet hajt és irányít . . . Nos és sokat kíván-e az, aki ezt kívánja s föltételezi róluk ? Sokat kíván-e, ki a törvényt nemes szeretetből, a közjó iránti lelkesülésből, igaz érdeklődésből eredezteti ? Ily értelemben akarok minden törvénybe lelket, azaz a törvényekbe is szeretetet !

De az inspiráció mellé aszkézist is kívánok. Aszkézis annyi, mint gyakorlat. Azt akarom, hogy a törvények a gyakorlati szeretetre vezessenek s az életet szeretettel töltsék ki. Ha a törvény csak önzést és hasznot nevel ; ha csak számításra s külsőségre nevel, akkor nem szolgálja s még kevésbé boldogítja az életet ; de ha az embert a szívén megfogja s ha jó s szerető emberré képezi : akkor megfelel a nevének s megfelel céljának is. De életet élni s nem elgondolni kell. Tenni, tenni s jól tenni s jót tenni, ez a törvény taktusa s ritmusa s az a jó törvény, melynek ilyen szívdobbanása van, s mely a jóságot s a szeretetet általános gyakorlattá avatja.

Sehol sem lehet az új törvényben annyi inspiráció s annyi aszkézis, mint a szociális reformokban. Amit régen csak a szeretet gyakorolt, azt most a törvényhozás is fölkarolja a szociális törvényalkotásban. Ez a törvényalkotás csak

akkor boldogul, ha szociális lélek hat át mindnyájunkat. S mi az a szociális lélek? Új néven így hívják a régi szeretetet.

Azért mondom : leheljük mindenbe, az új törvényekbe is a régi, ősi lelket, a szeretetet.

Bizalommal az új világ felé.

(1918)

A világ forog, hol gyorsan, hol lassan; néha meg oly gyors iramban perdül az idők kereke mint az óráé, melynek felhúzott sulyka rohamosan le szalad s egyszerre tizenkettőt mutat. Éjfél-e vagy delet? A szerint, amint nézzük. Némelyek éjfél, mások delet látnak a mi világelváltozásunkban is.

Amazok az éjfélesek azt gondolják, hogy ez a művelt nyugat most olyan, akárcsak egy utálatos szemétdomb, melyen leölt emberek milliói, nemzetek intézményei s nemzedékek ideáljai rothadnak : majd meg füstölgő kráterek vulkánikus szigetének nézik, hol széthasadt hegyek lehelnek halált, s az elpusztult virányokon az enyészet szürke kísértetei járnak. Nekik ez a világ könnyel s vérrel áztatott színtere az emberiség nyomorult történetének, mely mikor rút szenvedélyek patanyomaival túrja fel a földet, ugyanakkor gőgös tudományának mondvacsinált törvényeivel kioltja az ész csillagait, s az örökélet mennyboltját a sötét, buta végzet ölmos, érckemény egévé kovácsolja.

Akik így a régi történetbe s az élet szokásaiba bele-nőttek, azok ugyancsak idegenszerűen néznek maguk köré s alig bírják felfogni, hogy ez az újság abból a régiségből lett. Hitben s reményben megrendülve kábultan keresnek menedéket a sötét khaoszból, mely körülveszi őket. Menekülnének az emberiséghez, de az állatember vadsága s kegyetlensége megdermeszti őket; menekülnének Istenhez, de hát nehezen ismernek rá annyi ember s annyi család egzisztenciájának romjai közt. Rejtőzik az Isten, nem látni az arcát !

De hát az éjfélnem minden, s a pesszimizmus baglyainak huhogása nem a nagy gondolatok zenéje, s az igazság üteme is hiányzik belőle. Kell itt mást is látni, nemcsak éjfél !

A világtörténeti khaoszok fölött a hitnek szeme mindig az Isten lelkét látja, ahogy arra az első khaosznak leírása is rámutat a Szentírás második versében, ahol olvassuk : «Sötét-

ség vala a mélység színén s az Isten lelke lebeg vala a vizek fölött» (Gen. 1, 2). Sokszor volt azóta a világtörténelemben mélység is, sötétség is; de az Isten lelke mindig ott lebegett a forrongó vizek fölött. Ott lebeg az most is s új életet és szépséget akar teremteni. S nem cikáznak-e a bűnös s tűzszagú kráterek s romok füstfelhőiből most is új gondolatok villámai s nem száguldnak-e a világekavarodás szélvészében pünkösdi szélrohamok, melyek szétszakítják a sötétséget, s az emberiséget méltányosabb, igazságosabb s igazabb életvirányok felé terelik?! Én úgy látom, hogy e világekavarodás kimondhatatlan sok jót is hoz. Hiszen mindaz, amit az emelkedő osztályoknak az új világrendezés ígér, megfelel az evangélium szellemének, mely jóllehet a lelket emeli ki s az Istenországának s igazságának keresésére indít, de a «többiről», mindarról, ami az életet szebbé s igazabbá teheti, azt ígéri, hogy az «hozzáadatik nektek» (Luk. 12, 31). Hát ha adatik, már csak elfogadjuk, s ha sokaknak adatik, kiknek eddig nem adatott, akkor abban nem visszaesést és hanyatlást, hanem új virradatot s haladást látunk s ünnepeünk.

De nem aggodalomteljes ünnep lesz-e ez? Ne aggódjunk-e a kereszténység leszorítása, a nyers materializmus térfoglalása, új osztályuralom brutalitása fölött? Ne félünk-e az egyház s az állam elválasztásától, a felekezetlen, vallástaniítás nélküli iskolától s a pogány államtól? Hogyne félünk ettől, s hogyne aggódnánk a világ dekrisztianizálódása fölött. Nagyon is félünk s nagyon is aggódnak a világfordulat ez iránya fölött, s tudni fogjuk kötelességeinket, hogy az elváltozások e rideg, ormóttan s kegyetlen szegleteit leüssük és tompítsuk, tudván azt, hogy a radikális elvek átlag theóriák, s hogy doktrinér fejekben ijesztenek, melyek csak fogalmakkal dolgoznak s a történeti valóságnak s az életnek sokféle igényeit ignorálják. Azonban az élet nem fogalom, nem absztrakt gondolat, hanem konkrét valóság, s a doktrinér filozófoknak s tudósoknak alapos póttanfolyamot kell hallgatniok, hogy az élet valóságának igényeit s követelményeit jól kezelni s irányzatukkal is célszerűen szolgálni megtanulják. Erre őket maga a fejlődés s a keresztény szavazók súlya fogja kényszeríteni, nemkülönben az a belátás, hogy a vallástalan ember ne ítélje meg maga szerint a vallásost, hiszen a váláshoz s annak igényeihez annyit ért mint a hajdú a harangöntéshez. Pedig úgy-e a hajdúk korszaka letűnt; de nem tűnt le a harangok korszaka, a csengő, lengő, a magasság harmóniáit igénylő s azokat az élet szürkéségébe varázsló

lelkeknek ideje! Lesz tehát e részben is sok dolgunk, lesz keresztünk és küzdelmünk; de majd álljuk azt is.

Tekintsünk azonban most el ez aggodalmaktól s e borongó, ködös távlatoktól, s figyeljünk azokra a tünetekre, melyekből mi keresztények bizalmat és reményt meríthetünk a szellemi világ megújulására s melyekben kiindulásokat láthatunk a keresztény gondolkodás és érzület kimélyítésére s a vallásosságnak újabb fellendülésére. Én e világszakadásban s viharban a pünkösdi Lélek szélrohamait s a pünkösdi szélvésznek sivitását is hallom. S ugyan miről szólnak ez ébresztő s lelkesítő hangok?

Azt sivitják bele lelkünkbe, hogy a naturalizmus, a pantheizmus s az önmagát istenítő emberiség és kultúra bálványai ledőltek, s hogy az ember megint mély alázaton s megrendülésen kezdheti lelkivilágának kiépítését. Minél tovább haladt a világ, s minél nagyobb hatalomra s dicsőségre tett szert az ember, annál inkább tetszelgett magának, s gögőjének és komfortjának melegágyaiban kikelt azután az az istentagadó gondolat, hogy nincs szüksége Istenre, hiszen ő maga az Isten. Haladásában, jólétében, nagyvárosi kultúrájában, technikai bravúrában elvesztette gyöngeségének s Istenre szorulásának érzetét, s azért vallásossága is inkább hagyomány mint meggyőződés, inkább ballaszt mint eleven erő volt. Éreztük, hogy igazabb s mélyebb érzésekre van szükségünk; éreztük, hogy vallásosságunk nagyrészt híjával van a föltétlen hódolatnak, a teljes függésnek s a kegyelemre való átadásnak a végtelen nagy Isten iránt. S hogy ez megváltozzék, ahhoz megint magunkbatérésre, végességünk s gyarlóságunk mély átérzésére s az isteni kegyelem hódolatos megkívánására lett volna szükségünk. *Vártuk is azt, s a háborútól vártuk; vártuk, hogy a háború közelebb hoz Istenhez s a valláshoz.*

Hát azt a háború meg is teszi, de nem úgy mint ahogyan azt mi elgondoltuk magunknak. A háború azáltal hoz minket közelebb Istenhez, hogy összetöri gögőnket, kultúrmámorenkat, humanizmusi s kultúr-bálványainkat, s hogy a világegészből megint előlép az égő Sinai-hegy Istene s felénk dörög: «*Én vagyok, nem pedig te vagy a te Istened.*»

Ah, az emberiség a maga imperiális felfuvalkodottságával ott kuporog milliók holttestén és pénzzsákjain! Szégyenli magát s el akarna sülyedni; le van álcázva; szörnyet és bestiát látunk benne. Rettenetes egy Isten ez; egészen a régi sárkányok, Molochok s Dágonok mintájára. Mikor Isten

akart lenni az ember, mindig e hamis istenképek varázslata alá esett; megrészegült s megvadult; kivetkőzött emberségéből, s szomorú s szenvedő világot teremtett maga köré. Csak amikor alázatos lett megint s maga fölött elismerte a Fölségest, akkor kezdett visszatérni önmagához, s kiverődött eltorzult arcán a régi Isten-hasonlóság!

Az emberiség lelke a rettenetes négyéves háborúban annyira eltorzult, hogy minden indiai bálványképnél irtózatosabb s csúnyább lett. Egy tekintet rá eligazít aziránt, hogy ennek a dekadenciának s romlásnak egy fölötte álló, fölséges s kegyelmes Istenre van szüksége, mely segítse s gyógyítsa. Ezt belátjuk, ezt megkívánjuk s alázatosan kérjük. Bálványok előtt le nem borulhatunk. Jóérzésű ember amint nem borulhat le egy indián szörny istenkép előtt, épen úgy nem érheti be önmagával, az emberrel s az emberiséggel, hanem csak a végtelennel.

Ez volt a világháború nagy kinyilatkoztatása, ez volt a világégés nagy rávilágítása! S azért mikor körülöttünk pokol lett a világ, akkor végre fölocsudtunk s pokolba kergetjük mindazokat a tévedéseket, hóbortokat és kísértéseket, melyek gőgösökké s szerencsétlenné tettek és tesznek minket. Nem kell nekünk «Überrnensch», hanem ember, ki Isten képére s hasonlatosságára teremtetett! Nem kell nekünk isten, aki bálvány, hanem Isten, aki világ teremője, Ura és Szentlelke, aki fölemel, nemesít s boldogíthat minket! S ez az Isten nem az ember s nem az emberiség, nem a nemzetek s azok szövetsége, ez az Isten nem a kultúra, sem a demokrácia; hanem a fölöttünk álló s örökkévaló Végtelen. A világháború rettenetes tanulsága elriasztott minket minden idegen istentől; riassza el az idegenkedést az élő Istentől is, hogy kijózanodva mámorainkból s lázadásainkból, megtaláljuk őt s tőle való vallásos függésünkben megtaláljuk magunkat, s a jövődőnek boldogabb emberét s emberiségét.

Az új idők áramában.

(1918)

Minek ragaszkodnánk csökönyösen minden régi formához — mondotta Németországnak egy nagy politikusa, — mikor annyi a dolgunk, annyi az új feladatunk?! Az új feladat az új, demokratikus világban való elhelyezkedés; ezt meg kell oldanunk az egyházban is.

Tudjuk, hogy a paragrafusokba, melyeket időnkint a jog s hatalom felállít, nem fér bele az élet. Azért törnek le egymásután, s támadnak új formák. A hatalom s jog paragrafus-palánkjai mögött áll és jár a fejlődő, új meg új alakot teremtő, plasztikus erő, a valóság. Ezt meg kell érezni; s ugyancsak meg kell látni az új elhelyezkedés lehetőségei közül azt a reális alakulást, melynek aztán testet adunk. Ne csodálkozzunk azon, hogy az ily napszámban elkeseredett munkások is dolgoznak, kik néha elvetik a sulykot s elcsattantanak tüzes, mérges mondásokat; azon se csodálkozzunk, hogy itt szenvedélyek járnak, akárcsak az izzó kohók kormos munkásai, melyek a formalitásokba megmerevedett, de most már a szenvedések tüzeiben megolvasztott életet új formákba öntik; ne csodálkozzunk azon, hogy az új világ prológja néhol szakadozott, s hogy szavalója akadozik s lélekzetét veszti. Ugyan lát-e a sötétben mindent még Minerva madara is? S programokon fogunk-e fennakadni, melyek egyszer így, máskor másképp hangzanak, s úgy íródnak, mintha csak egy tintáslábú tiszavirágnak tipegése volnának a papíron?!

Ez mind nem változtat azon, hogy a megvalósulás stádiumába rohanó problémákat jól megfogjuk s azoknak célszerű s időszerű alakot adjunk!

Kétféle hozzákészültséggel kell az új idők e munkájába beleállnunk. Az egyik az, hogy a lényegest, az elvi jelentőségűt megtartsuk; a másik, hogy annak történelmi beöltözéséhez s ideiglenes formájához ne ragaszkodjunk. Kell tehát válni s kell újat teremteni tudni.

Ami az elsőt illeti, minden keresztény ember lelkében világítanak a hit tanai, azok az örök eszmények s rozsdát s molyot nem látott értékek; megvan a lelkének az abszolútra rászegezett sólyom-tekintete, *mely meg tudja különböztetni az örökkévalót a mulandótól*. Nálunk ez másképp nem is lehet. Az egész világot relativitásokba feloldani nem lehet; a feneke abszolút, s mi azon állunk hitünkkel s erkölcsünkkel. Ez azonban nem zárja ki a sok ideiglenes kapcsolatot és formát, melyeket a fejlődés árja hoz és visz. Ezekből válnunk kell, amikor azt az idő követeli.

S ugyan miért ne tudnánk megválni oly állapotoktól, oly elhelyezkedésektől s előnyöktől, melyek az evangéliumnak s az egyháznak is ideiglenes beöltözködései? *Az ily előnyökből idővel hátrányok lesznek. Megdermesztik a formalitások merevségével az életet*. Azt hozzájuk kötni, vagy

épen velük azonosítani nem lehet; de épen azért a formák s előnyök letörésétől sem szabad féltelnünk az evangéliumot. S ugyan ki azonosítaná azt akár a feudalizmussal, akár a XVIII. századbeli abbékkal vagy a magyar egyház gazdag stallumaival?! *Ezeket mind az idő hozta s az viszi el; volt divatjuk s múlik divatjuk, mint ahogyan múlik divatja a rizsporos parókáknak s az aranyos papucsoknak. De ki fogja ezeket sirtatni? Csak az, aki a fejlődést s a küzdelembé beállított életnek természetrajzát nem ismeri; csak az, aki folyton a múltba néz s ott keresi az Isten akaratját. Hát igen, a múltban is megnyilatkozik az Isten akaratja, de van abból a jelenben s lesz abból a jövőben is.*

Ezzel kapcsolatos az a másik lelki készültség, mely a kor szükségleteinek átérzéséből fakad, s ez az *aktivizmus*. *Most tenni, teremteni, alakítani kell*, bele kell állnunk szívvel-lélekkel az új idők igényeibe s dagadó vitorlákkal kell bevezelnünk az új kurzus síkló vizeire. A francia egyház szomorú példája szolgáljon eligazításul; *az a világ-megnemérés s az a régibe való kapaszkodás szolgáljon elijesztő példaül, hogy hogyan nem szabad viselkedni annak, ami szellem és élet!*

Természetesen az aktivizmus nem fordul csak akaráson vagy parázslelkedésen, hanem kell hozzá megfontoltság, kell történelmi s politikai érzés és ítélőképeség. Nem akarunk felülni a sietősen s felületesen dolgozó publicisztikának, s nem kérünk abból a kapkodásból, melyen megérzik a hozzá nem-értés s épen a férfias erőnek hiánya. Vannak azonban feladatok, melyekhez megint szekuláris megfontolással s hosszú lére eresztett retorikával hozzákészülni felesleges, amennyiben ezek szinte már meg is vannak oldva, csak ki-pattanásukat várják. Ilyen, gondolom, *a katolikus autonómia*.

Sohasem volt oly szüksége a katolikusoknak e szervezetre, mint most; de sohasem volt oly könnyű azt meg is teremteni, mint épen most. *A demokratikus, többé-kevésbé radikális állam főpatronátusi «felségjogokat» úgysem fog követelni magának*, sőt legrosszabb esetben, egyáltalában nem fog törődni velünk. Kevés a remény, hogy előmozdítja majd a keresztény érdekeket, vagy hogy épen államhatalmi funkcióval kooperálni akarna az autonómiával. Ha pedig magunkra vagyunk utalva az autonómia kérdésében is, akkor azt meg kell csinálnunk, s nem szabad most már attól akkor sem elállnunk, ha akár a maradi szepegők, akár a túloldali ellenfelek kiáltanak kígyót-békát ellenünk. Nem kell hangoztatnom, hogy annak az autonómiának katolikusnak kell

lennie, mely teljes nyíltsággal vallja a hitet a dogmatikába s az egyház hierarchikus szervezetébe, s diszciplináris ügykezelésébe nem ártja bele magát; de annál nagyobb lelkesüléssel karolja fel az egyháznak az államhatalom vontató köteleiről eleresztett intézményeit s a krisztusi kultúrának megvédését törekvéseinek gyűpontjába helyezi.

Nem is szabad ezzel soká várnunk! Közel *ötven éve csinalódik — a tehetetlenkedés mintapéldájául, — csináljuk meg hát most ötven nap alatt!* A magyar történelemnek nagy faliórája, mely eddig lassú tik-tak-ütemben percegett, most egyszerre berregni kezdett, a súlyka leszaladt, s ami volt benne régi, kopott kerék, összetört. Ilyen a magyar egyház órája is. Lejárja-e magát? Összetörik-e? Egyik-másik kereke, hiszem, hogy elpattan, egyik-másik szege, foga eltörik; de ha kijavítjuk, jární fog s szabályozni s eligazítani fogja az idők folyását!

Reakció!

(1919)

Reakció — ez is olyan szó, melyen jót-rosszat lehet érteni; igazságot is, meg kegyetlenséget is; mint ahogyan a halál reakció az élet ellen, a tavasz pedig reakció a tél ellen. Szóval, a szó nem teszi.

Most is reakciót, fehér reakciót emlegetnek, s azt a kereszténységhez méltatlannak mondják. De hát mi az a fehér reakció? Ha a vétkesek s a világra szóló haramiák s emberségből kivetköztetett zsványok s gyilkosok igazságos büntetését értik rajta, akkor ez a reakció kifogás alá nem eshetik; de ha egy találomra erőszakoskodó bosszúállás s megtorlás forogna itt szóban, azt természetesen elítéljük s meg vagyunk róla győződve, hogy akik e reakciót sürgetnék s végrehajtanák, azok ezzel a legrosszabb szolgálatot tennék a jó ügynek.

Reakciót, mely elnyomást, viszonzást, akasztófáért akasztófát, kínzókamrákért kínzókamrákat emleget, reakciót, mely vörös-terror helyett fehér-terrorral fenyeget, ne is emleghessen köztünk senki. Az ilyen megtorlás nem volna méltó az emberhez; még kevésbé volna méltó a keresztényhez. A tisztesség s az igazság nem jár egy úton a gazzággal; de azután hál' Istennek, eredményeiben is különbözik tőle. Mi erkölcsi alapon állunk mindenben; s ha a huncutság s erőszak, épen mert eszközeiben nem válogat, több sikert látszik el-

érni, arra csak azt kell mondanunk, hogy a közvetlen csip-csup sikereket s a macchiavellista trükköket végleg is nagy felfordulás követi; míg ellenben az erkölcsi alapokon az igazság s lelkierő oly társadalmat nevel fel, mely győzi étellel és szellemmel a nehézségeket, s bár küzdelmek közt halad, de biztosan célt ér.

S itt jön tollunk alá a reakciónak megváltó kiadása, melybe minden buzgóságunkat belefektethetjük, s ez a reakció a társadalomban megújhódó erkölcsiség, az idealizmus, az Istenből s a nemzet jövőjéből merített inspiráció, s azután a tisztességes elemeknek összefogása s kooperációja. Minél mélyebben süllyedt az ország, annál magasabban kell állniok azoknak, kik segíteni akarnak rajta! Minél lerongyoltabb s lealázottabb a nemzet, annál önzetlenebb s testvéribb összetartásra van szükség! Minél alacsonyabb s koldusabb lett a közérzés a jellemhez, a hősiességhez, a valláshoz, a nemzeti eszméhez való ragaszkodás tekintetében, annál magasabb célokból kell vennünk inspirációkat; s ha az erőszak gázolt itt végig mindenben, akkor annak nyomában csak ethika, csak tisztult, nemes érzés indulhat el sikeresen.

Ezt a lelkiiséget elsősorban a fejlődő munkásosztállyal szemben kell érvényesítenünk. A világfejlődés iránya az alsóbb rétegek emelkedése s ezáltal a társadalmi kiegyenlítésnek a térfoglalása. Aki ezt nem érti vagy feltartóztatni akarja, azzal disputálnunk igazán fölösleges; az ilyentől nem is kell a világ forgását féltanünk, mert a haladás kerekének nem lehet kerékkötője, legföljebb légy lehet azon a keréken, mely vele együtt forog. Ennek a demokratikus haladásnak szívvel-lélekkel hívei vagyunk s azt lelkesen akarjuk szolgálni.

Ezt a lelkületet akarjuk belevinni a társadalmi osztályok, a földművesség, ipari munkásság s a szellemi munkások rétegei közé. Megértés és jogtisztelet állítja majd helyre a jóviszonyt; ez biztosítja majd az anyagi s gazdasági érdekek rendezését is.

Ez volna az ethikának s az igazi lelki műveltségnek reakciója a magyar történelemnek közel-múlt kegyetlen napjaira s az alávaló gazok rémtetteire. E lelkülettől távol áll a bosszúvágy s a véres megtorlás nemtelen érzése; s kell, hogy e lelkületre szert tegyenek épen a társadalom vezetői, az irányadó körök, épenúgy, mint a hatalom kezelői. Tudjuk, hogy a magyar kormányt is ily nemes érzések töltik el, hogy ily emberséges szándék vezeti. Nem letörést, hanem fölemelést akar szolgálni, amint nem is akar osztályuralomnak,

hanem demokratikus társadalmi igazságnak szolgálatában állni. Nem is állna hivatása magaslátán sem társadalom, sem kormány, ha érdekeit erőszakoskodással akarná előmozdítani, s ha a véres erőszakra nem olyan reakcióval felelne, melyet a társadalmi igazság s az erkölcs inspirál.

Ez hozzánk méltó reakció, mely a számban megfogyatkozott magyarságban az erkölcsi erőket ébreszti s neveli nagygyá. Kevesen voltunk már a világháború előtt, még kevesebben lettünk a sok ádáz harc által; járja hát át a megfogyatkozott népcsaládot az erkölcsi emelkedettség s a testvériség érzése. Legyen hőseinknek és a rémuralom alatt halálra kínzott vértanúinknak vére egy boldogabb magyar jövőnek erőforrása.

Igy reagál az erkölcs a nemzet hanyatlásra, a lélek az erőszakra.

A magyar ifjúsághoz !

(1919)

Új, nagylélekzetű kiindulást vesz a mi kedves, a mi szeplőtelen «Zászlónk» ! Szélesre bontja ki kigyulladó nemzeti színeit, megcsattogtatja őszi szélben lobogó redőit a lélekben-testben beteg magyar társadalom, a lezüllött középosztály, a föld nélküli magyar Jánosok, a rombadőlt alkotmány fölött; s az a gárda ott a zászló alatt: a szerkesztőség, s a magyar ifjúság azért mégsem kívül bele honfiúi kinba és gyötrelembe; hanem romok és romlás fölött eltekintve meglátja eddigieknél is sürgősebb teendőit, a keresztény magyar ifjúság eszményi föladatait.

Úgy gondolom, hogy mindnyájan, kik a zászló alatt állunk, megborzadunk, de nem az őszi szélről, hanem a nagy hivatás fölséges átérezésétől.

A keresztény magyar ifjúságra nagy hivatás vár: jobb, különb nemzedékké kell válnia, mely a kivénült, kiégett középosztály helyébe lépni s a dicstelen közelmultnak tehetlenségével szakítva a magyarság rendeltetésének megvalósítójává lenni tudjon. Halálos megdöbbenéssel szemléljük: hová jutottunk, mily mélyre süllyedtünk... Látjuk, hogy a tátongó nemzeti sir omló szélére sodortattunk. Elvesztettünk rém sokat; ki lesz annak megmondója, hogy mi mindent! Ha csak háborút veszítettünk volna el, azt hamar kihevernők, hiszen veszített csatákból is hősi küzdelmek s a nagy helyt-megállás bánatos dicsőségével lehet megtérni; veszített csaták-

ból is csorbitatlanul haza lehet hozni hitet, bizalmat Istenben s a nemzetben. Igen, lehet, lehet; haza lehet ezt mind hozni s a haza repeső szívvel fogadja az ilyen nem elgyöngült, de megacélozott lelkeket; de mi lesz, ha a megtérők nem találják helyén a hazát? Ha azalatt, míg ők küzdtek és szenvedtek, a belső romlás ráült a hazára s letörte alkotmányát és pajzsát, bemocskolta zászlaját, ha elnemzetietlenedés kezdte ki a népet s a tűzből öntött magyar lelket, ha a hazát nevetni s Istent, hitet, erkölcsöt tagadni lett otthon a divat? Mi lesz akkor?

Pedig így fordult a világ nálunk! Mi a világháborút meg nem ingatott csatasorokban álltuk, de belülről támadt veszedelmünk. Nem a magyar katona lett áruló, hanem a belső ellenség; azok, kik Istent s hazát tagadnak, azok hajtották a magyar népet a vörös-terror szégyenébe. Belülről jött ez a nagy baj. Itt járt és gázolt a hit- és fajtagadó örület, itt tépték le a magyar zászlót, itt lobogtatták nemzeti önértéktükből kivetkőzött frontmögöttiek a nemzetköziség szégyenlős, piros foszlányait, itt vigyorogtak le minden eszményt s minden nagyságot, itt tolták fel trónra a saját arcátlan törpeségüket, itt úsztak a konjunktúrák vizeiben, melyek majd pocsolyákká sűrűsödtek Epikúr csordái részére, majd áramokká dagadtak aranyhegyek, pénzszákok föltorlasztására; s ami ezzel szemben állt, a középosztály, az oly szegényes volt jellemében, oly gyöngye az ellentállásban, oly távol esett a magárahagyott, elbódított néptől, hogy a kerge bölcsek és gyilkos bérenceik szabadon élhették világukat s pusztíthatták a mienket.

Hát hogyan volna ily körülmények közt szükségünk a kivénült, megmérgezett nemzedék helyébe oly ifjúságra, melynek keresztény a lelke, krisztusi az erkölcs, tisztult magyar az érzése, s mely a világát veszített magyarra a hit és az igazság, az erkölcs és a munka, a szépség és a boldogság jobb világát, virágzó keresztény nemzeti jövőt hozzon.

Ezt töletek várjuk, magyar ifjak!

S hogy amit várunk, azt meg is adhassátok nekünk, legyetek először is izig-vérig keresztények! Lélek és szellem, erő és lelkesülés kell minden egészséges akarásba, s ezek a szárnyaló, muzsikáló erők az Isten Szentlelkéből valók. Egyiséget a magyar fajba s egészséget a vérébe csak a kereszténység alapján, a keresztény világnézet erejében teremthetünk. Népeket hordozó erkölcs és erő nincs hit és Krisztus kegyelme nélkül, s az eddigi erkölcstelenséggel élni nem, csak tönkre-

menni lehet. Mert az nagy volt mindenfelé, közigazgatásunkban épen úgy, mint katonai intézményeinkben. Nincsenek a háborúnak posztócsalói és papírbakancs-szállítói, ha nincsenek tisztjei, kiket a csalók csalókká és árulókká tehetnek. Az erkölcs, a feddhetetlen élet, a tiszta kéz mindig első kelléke a becsületnek, enélkül nincs se tiszt, se polgári, se kereskedelmi tisztesség és becsület. A mi «Zászlónk» oly ifjúságot nevel, vezet, mely talpig becsületessé akar lenni s azt bensőséges hitélete által akarja elérni.

Legyetek, ifjak, másodszor honfoglalók! Ezt a hazát őseink elfoglalták karddal s lefoglalták vérrel, s eszük ágába sem jutott, hogy ezt a vérrel az ő nevükre irt hazát valaki majd kirángatja lábaik alól guruló pénzzel és suhogó, rosszszagú bankóval. S íme amire nem gondoltak, az most folyik, már nem is folyik, hanem vágatva hömpölyög: elfolyik a magyar föld s zajtalan honfoglalásban földnélkülivé, földönfutóvá válik a magyar vezető osztály.

Ifjak, dobbantsátok meg lábatokkal a hazai földet, kong-e, mint a kriptá, mint a sirüreg, vagy úgy dobog, mint a televény föld, a kenyeretadó mező, azzal a megnyugtató, alig hallatszó dobbanással, mintha mondaná: anyád vagyok, barázdás keblemből fakad életed, lángliszted, tarlóim «tisztes füvéből» serken mézed, hímestestvéreimből sárgás-fehér tejed; el nem hagylak, de fogj meg te is; táplálalak, de neked kell szívnod keblemből tejemet, életedet!

Ifjak, a hazát csak munkával lehet megtartani. Át kell fogni acélos karral s meg kell simogatni minden rögét és kalászatát a munka sugárzó energiájával. Elő kell dobbantanotok kincseit, de nem csárdástjáró lábbal, hanem a szántóvető s az arató lépések megfeszülésével. S közel kell állnotok a néphez, a szántóvasak, kapák, kaszák kultúrfejlődéséhez, s rá kell ébrednetek népvezető hivatástokra, hogy ez a derék nép ne legyen kiszolgáltatva hazátlan idegeneknek és kifutó bolondítóknak. Legyetek ti barátai, hiszen vérei, testvérei vagytok!

Ifjak, íme miről zuhog és suttog a zászló, a mi «Zászlónk»! Ébredjete alatta kötelességetek, hivatástok s ifjú lelketek legtisztább, legtermészetesebb igényeinek öntudatára. A keresztény Magyarország kiált hozzátok, a mélységből kiált fel, a halál ordít belőle s az élet vágya, hozzátok kiált, a legifjabb Magyarországhoz, mert ő is, a vénhedt törzs, általatok megifjodni, virágba bontakozni akar.

Új idők, nagy vágyak nyúlnak felétek! Készüljete rá,

hogy megragadnak és megráznak és felköltének és apostolokká avatnak, mint ahogy a püнкösdі szelek szokták tenni !

Készüljeteк a magyar kereszténység hitvallására, erős, munkás honfoglalásra ! Az életnek, a magyar történetnek ősi joga van a jobb jelenre s a szebb jövőre ; nézzétek : ezzel az ősi jogával, az elátkozott királyleány sejtelmes, várakozó, vágyódó arcával toрpan elétek : segítsetek rajta s esküdjeteк föl szabadítójává !

Talán máskor is volt ily megindulástok; de az máskor, az akkor, az jobb időben volt. Ma, mikor eleven étellel a nemzet sirja előtt álltok, ma, mikor a nemzeti veszedelem halálos sikolyban vág bele lelketekbe, ma, mikor a végveszedelem izgalmatól a máskor lusta szemek is víziókat látnak s a máskor jégszívűek is tüzet fognak : ma, ma azt gondoljuk rólatok, hogy a nemzet végveszedelme és végzete mint föl-ordító szükséglet, mint hódító, hajthatatlan akarat száll meg titeket új világ teremtésére, a fáradt, vénhedt Magyarországnak ifjú, szép Magyarországgá való megifjítására.

Ezt kérjük Istentől, ezt várjuk tőleteк !

Nőket a parlamentbe !

(1919)

Tűzrőlpattant kijelentéseket hallottunk a minap két miniszterünk szájából. Huszár Károly «tárcáját köti» ahhoz a követeléshez, hogy a Keresztény Szociális Párt nőket is küldjön képviselőkül a jövő parlamentbe. Haller István pedig «ezért a célért le akarja járni a lábát, s ki akarja beszélni még megmaradt hangját».

Tehát mindketten a keresztény magyar kultúra becsületbeli ügyét látják a nők megválasztásában és sajnálnák Magyarországot s benne elsősorban a Keresztény Szociális Pártot, ha nem tudna felemelkedni a parlamenti élet igényeinek s az új rend s irány követelményeinek e magaslatára.

Magam is így érzek ! Annyi bizonyos, hogy a parlamentbe a népképviselőnek már elkoptatott és senkit ki nem elégítő sablonjaiba új életet, új színeket s hajlékonyságot kell belelopunk. Ne mondja senki, hogy ezt egy-két nőképviselő nem bírja megtenni s ketté nem változtathatja el a parlament porondját; mert a parlamenti életben jelentkező ez a nagy újdonság nem is a számon fordulna, hanem azoknak az új értékeknek s annak az új iránynak a beállításán, melyet a nőképviselők bevonulása jelentene.

Nagy szó az: megváltoztatni a parlament szellemét s irányát. Sokan bizonyára mosolyogva olvassák s kételkedve rázzák hozzá a fejüket, hogy az ilyen nagy dolgot a nők bevonulásától várom; pedig ha valakitől, hát tőlük várom. Nem várom azt szellemi diktátoroktól, hiszen azok ott mind elkopnak s megörlődnek. Nem várom közjogászoktól s jogi debatterektől, sem más tudományos kategóriáktól; hanem várom azt a gyakorlati élet, az emberségesség, az érzék, a fel-fogás imponderabilitásaitól, melyek erejében épen a legegyszerűbb, de a legnélkülözhetetlenebb életérdekek gondozása vonulna be a parlamentbe. Legyenek ott — de nagyon is — az általános emberi, egészség- és nevelésügyi, háztartásbeli érdekek is képviselve.

Már pedig ezt a programot a legkifejezőbben a nő viszi be a parlamentbe. Beleviszi aztán annak a nagy-nagy osztálynak, mondjuk inkább az emberiség felének, a női világnak érdekképviselését is; s erre ugyancsak szükség van.

Várjuk tehát, hogy a Keresztény Szociális Párt tábora megérti a parlamenti fejlődés ez emelkedő irányát s rálép arra az útra, mely fölfelé, a boldogabb Magyarország felé visz.

Tisza.

(1919)

Tisza István történelmi alakja az egész politikai Magyarország szellemét fejezte ki, s mintegy hatványozva kiemelte összes hibaival és előnyeivel, s tragikus halála a magyar tragikumnak főnséges keretezése. Mondhatnám úgy is, hogy egy ilyen tönkrement országnak romjain mintegy megfelelő piedesztálon tört le ő, a hagyományos értelemben vett nagy magyar. Jelleméhez, energiájához, államférfiúi magas képzettségéhez tisztelettel tekintett fel az egész ország, ellenség és jóbarát egyaránt. Mindenki szerette volna ezt a Tisza Istvánt a magáénak vallani: hogyha beállíthatta volna saját pártjának, saját nézeteinek keretébe, elhagyva azt, ami bántó vagy sértő volt, s kiemelve azt, és zománcos szépségét csiszolva mindannak, ami benne szellem, lélek és örök érték volt. A tiszteletnak és az elismerésnek ezt az adóját minden magyar párt- és nemzeti törekvés lerója emlékének.

Nagysága egy sajátos egyoldalúságban óriási mérveket öltött, de ebben a meredek kiemelkedésben egyszersmind szakadékokat, hiányokat, sötétségeket mutatott; s lelke,

amely magyar volt, sajátosan és végzetszerűen egyoldalúlag volt orientálva. Ez a reálpolitikus a magyar politikai és társadalmi valótlan-ságok világában élt, s hivatva volt azokat, habár nem is akarata szerint, de végzete szerint a teljes leleplezés elé vezetni és állítani. Hazafias érzése abban a tradicionális világban, amelyben élt, a nagy valótlan-ságokat talán szükségességeknek, talán ideológiai nélkülözhetetlenségeknek nézte. Azt gondolta, hogy ezt a magyarságot ebből a valótlan-ságból kiemelni lehetetlen, de egész zsenijével sem segíthetett a fikciók, a képzeletek e világán s meg nem állíthatta azok logikai, fejlődésszerű folyamatát.

Ő az a bátor hajós, aki e ködös folyamon nagy erővel hajózott, és ha talán meg is érezte néha a valótlan helyzetet, de úgy hitte, hogy nemzetét a körülményekhez képest csakis ezen az úton viheti egy valóbb és biztosabb fejlődés felé. Ez a legjobb föltevés, amellyel emlékének tartozunk.

Könnyű nekünk a nagy leromlás, a nagy képzeletvilág rettentően kijózanító leleplezése után meglátni a valótlan-ságokat! De mi magunk tanúk vagyunk rá, hogy ezekbe könnyű volt neki is, valamint mindnyájunknak is beletalálnunk magunkat. Mi okosabbak lettünk a történelmi fejlődés világosságánál; az ő számára ez a történelmi okulás talán csak szemeinek örök lecsukódása pillanatában volt fenntartva, mint valami nagy intuíció!

Bár lenne úgy, hogy e megrendítő történelmi mozzanat, mely belevilágít a magyarság sorsába, nekünk e nagy embernek áldozatos halála által még jobban öntudatunkra hozná, hogy valótlan-ságok helyett milyen valóságokra s a politikai, csinált nagyhatalmi állás helyett milyen erőteljes, bár lekisebbedett nemzeti életre kell törekednünk! A sok ellenség, a sok kritikus ez úton tisztelőjévé válnék annak a hatalmas politikai ellenfélnek, aki nagy, általunk kifogásolt harcait minden jobb törekvésre s egy nemzet boldogítására alkalmas energiával vívta, s aki a magyar elernyedés s akaratgyöngeség korában rámutatott arra a kvalitásra, amely nélkül erős, boldogító politika nincsen. Elválasztva az irányt e hatalmas nagy léleknek szellemi erőitől, ezek az erők a magyar történelemnek mindig becsületére s a küszködő nemzedékek biztatására és kinevelésére fognak szolgálni.

Mi, magyarság és kereszténység.

(1919)

Aki meg akarja érteni, hogy tulajdonképpen mi megy végbe a mai Magyarországon, annak nem elég intellektuellenek vagy keményfejű világpolgárnak lennie, hanem annak mindenekelőtt magyarnak s egynek kell lennie a küszködő nemzettel s közvetlenül — glosszák s magyarázatok nélkül — meg kell éreznie a magyar léleknek reakcióit letérés s pusztulás ellen. Nem folyik itt más, mint a fölriasztott s felkorbácsolt magyar lélek küzdelme a nemzetvég ellen. Aki mást lát s mást hirdet, az nem lát s félrebeszél. Aki azt mondja, hogy itt felekezeti villongás s vallásüldözés folyik, vagy hogy itt vad reakció tomhol, mely zsidót üldöz s munkást nyomorít, aki azt fogja ránk, hogy nem akarjuk nemzeti létföltételeinket más nemzetek létföltételeivel megegyeztetni, vagy hogy túlzásokba menve, nem bírunk az európai nemzetköziségbe beleállni s magunknak ha még oly szerény helyet is vindikálni: az mind vagy a holdban él, vagy a bőrért félti s mint a tintahal maga körül zavarja meg a vizet, hogy az elhomályosított helyzetben maga se lásson, de mások tisztalátását is lehetetlenné tegye.

Ez mind nem tiszta munka s ezzel a magyarság bizalmát ugyancsak nem lehet megnyerni, sőt ellenkezőleg csak a bizalmatlanságát fokozni. Aki létföltételeiben támad meg egy nemzetet, az legkegyetlenebb ellenségének mutatkozik be. Pedig a magyarság részéről e kínos vajúdasokban másról, mint létföltételeikről nem is eshetik szó. A magyar élni akar, önmagát akarja állítani s lábra állítani, nemzeti egyéniségét akarja érvényesíteni, a maga történelmi jogfolytonosságát kívánja hamisítás és erőszakoskodás nélkül tovább élni; akarja, hogy idegen, aki levigyorogja eszményeit, ne üljön a nyakára; szóval, senkit el nem nyomva a maga lelkének, annak az igazi, hazugságok- s valótlanságokból kivetköztetett magyarságának akar alakot, még pedig európai alakot adni, melynek a népek szövetségében éppen sajátossága s nemzeti egyedisége miatt is helye legyen.

De hát mik is lehetnénk, ha nem lehetünk azok, akiknek lennünk kell; s lennénk-e méltók a nemzet nevére s érdemei az életre, ha nemzetiségünket, jellegünket, egyéniségünket megtagadnók s ha e nagy, történeti fordultnál rá nem ébrednénk a nemzeti élet s nemzeti lélek iránt tartozó kötelességünk öntudatára?

Hála Istennek, erre az öntudatra most ráébredtünk. Ezt kell mondanunk az egész nemzeti mozgalomról, ezt a magyar női léleknek szép megnyilatkozásáról, mely a keresztnek a parlamentre való feltűzését követeli. Becsületére válik e követelmény a magyarságnak, s ugyancsak stílszerű, hogy e nagy s lelkes megérzés egy magyar nő lelkében fakadt, s hogy magyar nők gyűlésén pattant ki s a lelkesedés vihar-szárnyain járja be az országot. Ez a jelenség is csak egy hülám a nemzeti léleknek mai háborgásában, mely ugyanazt hirdeti, amint a többi: azt, hogy a magyar magyar akar lenni és úr a saját földjén, hogy itt akarja tovább élni történeti életét karakterje s belső valósága szerint, s hogy e törekvéseiben szembeszáll mindenkivel s mindennel, ami mint idegen hatalom, mint érzéseit s lelkét meghamisító, irodalmát, s művészetét kisajátító — magyarnak mondott, de nem magyar — fajiság s hatalmaskodás fészkelődik körülötte.

Erről van szó és semmi másról. S a magyar léleknek a tönkremenése ellen most kell védekeznie. Mert most látunk mi bele az intuición villámló tekintetével a katasztrófális önfeledésnek s elnemzetlenedésnek örvényébe, mely felé sodor minket az idegen szellem hódítása. Látjuk, hogy itt kemény foglalásról s a keresztény kultúra ellen való nekirugaszkodásról s rendszeres kisajátításról van szó, kisajátításról minden téren, gazdaságban, irodalomban, művészetben s társadalmi elhelyezkedésben egyaránt. Voltak, kik ezt blazírtan a társadalmi fejlődés szükségességének tartották, melyet birkamegadással s élheteretlen rezignációval illik fogadnia a «tudományban» hívó s a szabadakarat energiáiról lemondó intellektuellnek. — Voltak mások, kik azt raffináltan ártatlan folyamatnak mondták, mely ellenkezőleg még a magyar lélek megtermékenyítésére s a magyar vér felfrissítésére fog vezetni. Ah, ezek a mi tehetetlen liberális ideológiaink! — Voltak ismét mások, kik nemzetgazdasági tudományos kategóriák pápaszemén keresztül nézték a nemzetpusztulást, de csak számokat láttak benne, s konstatálták, hogy ebbe belenyulni nemzeti érzéseknek s eszményiségnek nincs joguk. De mi, kik a történeti magyarságnak térvesztését földben s kultúrában a nemzet pusztulásának tartottuk, kikben az indolencia s a liberális államférfiak tehetetlen nagyképűsködése a nemzeti bánatot s a haldoklás fölötti keservet szenvedtette, mi, kik a proletárdiktatúrának sötétpiros fényénél nemcsak a faji imperializmus őrzőjégeit, hanem a nemzet sírjának sötét árkat is szemléltük: mi másképp gondolkodunk;

nekünk a szívünkbe nyilallott a nemzet halálsikolya, s kinyilatkoztatásnak vettük a felismerést, hogy itt a humanizmus, liberalizmus s kommercializmus védelme alatt a magyar nemzet elleni kisajátítás folyik, — hogy velünk egy idegen faji szellem űzi több-kevesebb öntudatossággal csúnya játékaikat, melyeknek vége Magyarország modern ígértföldjévé való változtatása.

Kérdem már most, nem indokolt-e, hogy a magyarság ilyen körülmények közt épen nemzeti, egyéniségi s történeti sajátosságának jellegeit emelje ki, védelmül s pajzsul az idegenség ellen? Gyűlölet-e az bárkivel szemben is, ha a magyar magyar akar lenni? Reakció-e az, ha senki jogát nem csorbítva, a földet a magyar népnek, a kultúrát a magyar léleknek akarja lefoglalni? Erőszak-e az, ha amint a magáét nem akarja ráerőszakolni másra, úgy nem akarja tűrni, hogy akár kijátszva, akár erőszakkal elvegyék tőle a magáét s nyakába akasszák az idegent? Nemzetiségi túlhajtás-e az, hogy nem kér tanácsot azoktól, kiknek fogalmuk sincs az erkölcsi erőről, melyek a hitben, az eszményiségben, a nemzeti szolidaritás érzetében, a történelmi hagyományokban rejlenek, s akik ezeket legfőljebb lemosolyogják? Azokhoz a nagy tudású bölcsekhez forduljon-e, kik egy-egy rögeszmével fejükben, de kikészítve a kellő szógarnirozással, pincéri bravurral tudják beadni, hogy csak a magyar Svájc az egyetlen politikai igazság, s csak a zsidó hazafiság a magyarság?!

Ezekhez nem megyünk; ezektől sem tanácsot, sem mást nem kérünk — legfeljebb azt, hogy hagyjanak békében, s menjenek ahonnan jöttek. Nem hisszük, hogy a francia, az angol, a román géniusz másképp érezne, mint mi.

Ezek után újra hangoztatjuk, hogy a magyarságnak a kereszténység épen olyan eleme mint a nemzetiség, s hogy épen olyan eleme, mint a románnak a román, az orosznak az orosz, a szerbnek a szerb egyház. A történeti nemzetegyedek így alakultak — ily lélekre tettek szert. Hagyjuk meg nekik lelküket. Vér és lélek együvé váló, s amint nem szabad a nemzetnek vérét lecsapolni, úgy tilos a lelkét kioltani. A kereszteltűzés gondolata is hitvallás volt a vér s a lélek mellett — hitvallás amellett, hogy a nemzet lelke keresztény, s hogy e lelkét meg nem tagadja.

Sem a vérét, sem a lelkét! S ezt szeretném valamennyi keresztény s keresztény atyámfiaiinak fülébe harsogni. Értsék meg, hogy mit akarunk, mikor sem a vért, sem a lelket magunktól eldisputálni nem engedjük. Értsék meg, hogy a

kereszt a parlamenten nem a felekezetiiség jele, hanem a keresztény Magyarország önállításának szimboluma. Szimbolum, mellyel kifejezésre hozzuk történelmi, nemzeti létünket s mellyel azt élesebben fejezzük ki, mint bármely más jellel, még a büszkén lengő nemzeti zászlónál is. A kereszt a bátor s elszánt magyar élni-akarást ragyogtatja a világba a körülöttünk zúgó s minket elnyeléssel fenyegető nem-magyar s nem-keresztény idegenséggel szemben. Körülötte csoportosulva mi képviseljük a nemzeti életet, a vért s a lelket. Örülünk neki, hogy a magyarság és kereszténység kiserkenteni készül a magyar lélek s a magyar élet új tavaszát s acélos erőket pattant ki magából, a nagy életakarásnak tettbe, a nemzeti megújulásba való átültetésére.

Magyar karácsony.

(1919)

Magyarországnak még nem volt oly fekete karácsonya, mint az ezidei, s még sohasem verte föl oly hazug s farizeusi világbéke-hit a karácsonyi csendet, mint amelyet az entente-nak cseppet sem fényes, sőt ellenkezőleg ütött-kopott angyla harsonázott bele a világba. Amilyen az angyal, olyan a karácsonya; amilyen a béke, olyan a méze s az öröme. Nekünk ez nem muzsika, sem dicsőség, sem békesség.

De van nekünk más karácsonyunk is Isten kegyelméből! Igaz, hogy fekete és kemény és szegényes az is, úgyhogy elfacsarodik tőle a szívünk; de azért mégis azt kell mondanunk róla, hogy hű kópiája annak az első s áldott karácsonynak, melytől béke, üdv s megváltás lett a világnak. Mert bár feketének fekete ez is, olyan mint a csillagtalan éjszaka, s bár keménynek kemény ez is, olyan mint a téli rög s a barlang sziklája, s szinte ijesztően magányos is, olyan mint az isteni hontalan, ki emberektől számkivette barmok közé került: de másrészt ez a mi fekete, kemény s szegény karácsonyunk tele van lélekkel s erővel, tele a szabadulás s üdvözülés vágyával, magunkbatéréssel s elmélyedéssel, tele új kikezdéssel s új élettel. S ez az a szellemi s isteni elem, melytől egyedül lehet karácsony a földön, karácsony az ember s a nemzet életében!

Nyissátok meg szemeiteket, hogy a fényeket lássátok, s tárjátok ki füleiteket, hogy e szél zúgását élvezzék!

Ebben a fekete karácsonyunkban biztató fényeket látok imbolyogni; valami lélekjárás, valami szellemlátás van itt

körülöttünk. Elszánt tette-kiindulás moccan meg a fagyos avar alatt ; valami halálos elszántság indul el az új nemzeti élet útjain ; valami mély megérzés és felbuzdulás tölti el a nemzeti megalázást mélyen átérző lelkeket.

Égre függesztjük tekintetünket, s megváltást és szabadulást várunk Istentől, de ugyanakkor a nemzeti erőbe s lélekbe vetett rendületlen hittel s a halálból új életre ébredt szeretet szenvedélyeivel hozzáfogunk mi is, hogy az Isten karácsonyi kegyelmét léletté, nemzeti tudattá, hazát foglalo s azt fölvirágoztató hatalommá tegyük.

Elszántan lépünk a nemzeti életnek megint felénk világító útjaira, s szeretetet s lelkesülést élesztünk magunkban, mely elég legyen egy második évezred küzdelmeinek győzelmes megvívására.

Először is sürgessük s élesszük s szítsuk viharzó hatalommá a nemzeti öntudatot, a nemzeti életerőt !

Mint ahogy a fölélesztett fuldoklóban föllobban ismét az élet lángja s melegétől visszahúzódik a halál ; mint ahogy minden lélekzettel tért foglal benne az élet s szökel ismét ereiben a vérnek hulláma : úgy voltunk mi is a mi fuldokló, a mi elsikkasztott s elfojtott nemzeti életünkkel. Mi megfúltunk volna, nem vízbe, de posványba, ha a katasztrófa ránk nem tör. Nem a bolsevik katasztrófa volt a mi veszedelmünk, hanem a nemzetközi, hitetlen, vallástalan szennyes ár, melyben öntudatunkat veszthe, nemzetiségünket felejtve, kereszténységünket bitang jószágnak nézve fuldokoltunk. A rémületes katasztrófa nyeldekölőjéből kiragadott minket szentjeinknek keze s magunkhoz térített ; akkor aztán a nemzeti életnek kialudni készülő lángja megint lobbanni s lobogni s a tüdő ismét járni kezdett s mély lélekzetet vettünk — a mi lelkünket szittuk fel, s kiköptük az idegent.

Ez volt az életerő nemzeti reakciója ! E reakciónak ki kell tartania s nem szabad enyhülnie ! Az élet még nem úr ! Érezzük az idegen szellem macskakarmos belénk-csimpaszkodását ; érezzük a lelki fertőzés gyulladáso helyeit, ahol a méreg már beleette magát csontig és velőig ; érezzük a nemzeti öntudat elgyengüléseit, lanygulásait, a belénk nevelt apathiát, a zsidó szellem félszázados hódoltságát ; érezzük a közszellem hideg érzéseit s depresszióit, melyek úgy járnak bennünk, mint a jégverem fuvalmai a májusi kertben, s úgy szűrönköznek föl torkunkig, mint a nyirok a nedves falban. Tudjuk azt, érezzük ezt s megküzdünk vele. Tudjuk, hogy a haldoklást egy elixir-korttyal nem lehet kiűzni, s a bacillusokat nem

lehet parancsszóra kirúgni; hanem ahhoz folytonos ellentállás és küzdelem, éber korrektúra és fanatikus reform-söprözés kell. Vessük bele mindenbe, szívbe, lélekbe s közéletbe, s szűrja szemünket mindenütt az az izzó jelszó, melyet egy hitéért börtönbe vetett s ott sok éven át szenvedett angol nő a hajtűjével karcolt bele a Tower kövébe, «to resist», ellentállni! Ellentállni a halálnak s haldoklásnak, a nemtörődésnek s patópálságnak, a hitből, erkölcsből s nemzeti érzésből való kivetkőzésnek; ellentállni a fertőzésnek, a rothadásnak s nemzetközi nyirok szűrönködésének; ellentállni az idegen, hitetlen s nemzetietlen szellem belopódzkodásának! Itt vagyunk s itthon akarunk lenni! Mi vagyunk s nem akarunk mások lenni, — legalább nem elsikkasztódni!

Ez az erős akarat s ez a lángoló szeretet fajunk, lelkünk, hitünk s történelmünk iránt ugyancsak nem ellenkezik a karácsony szellemével, mely békét és szeretetet hirdet. Sőt —, hiszen szeretni, lángolni, istenileg hevülni akarunk; szeretni akarjuk szegény népünket, szeretni elfajuló nemzetünket, szeretni lerongyolódott középosztályunkat, szeretni levigyorogott nemzetiségünket, s szeretni akarjuk mindezt erős, lelkes, halottakat támasztó szeretettel.

Lehet, hogy sokan, akik az evangéliumot nem értik, a szeretetet másképp értelmezik. Ők oly szeretetet gondolnak, mely magát elveszti, mikor mások önzésének, tolakodásának és szertelenségeinek prédájává lesz. Ők oly szeretetet gondolnak, mely Magyarország koldus népét jászolhoz köti, ott szegényes abrakon tartja s azután robotmunkájára befogja, a néptől pedig ehhez türelmet s karácsonyi édes lelkiületet vár. Ők a szeretetet cukrosnak, az evangéliumot málnaszörpnek gondolják s a kis Jézus barlangját marcipán-házikónak nézik, melyből kedvükre törhetnek ingerkedő angyalok s kriszt-kindlit váró gyermekek. Ők az evangéliumot kiédesítik s elgyermekesítik. Igaz, hogy az evangélium szeretet és béke; de oly szeretet, mely tüzet hozott a földre s a tűz mellé kardot és korbácsot; kardot s korbácsot a petyhüdt, blazírt erköcs-telenség és árulás ellen, s tüzet a bűn bozótjaira, a csúszómászó, nemzetek lelkét megmászó patkány-exisztenciák s üzelmeik ellen.

Más szeretet bizony ez; s ezt indítja a világ útjaira Betlehem. Mennyi páthosz van e szeretetben, mennyi világ-foglalási, lélekmeghódítási vágy! Mennyi akarás van a hegyi beszédben! Az érzések s gondolatok ez áramán megérzik, hogy hegyekről jön; a magasságok temperamentuma szökel

föl hullámaiban ! Mennyi rátartósság s piszoktól s szennyből való elhúzóds van e szellem magatartásában ; tiszta vért, tiszta levőgőt, tiszta szikrát sürget ! Mily előkelőség, mily ethikai kényesség, mily válogatás, s másrészt mennyi realizmus, mily népszerűség, mily meztelbű egyszerűség a lélek, az evangéliumi szeretet eljárásaiban !

Igen, igen, ezt az erős, csattanós igeneket mondogató szeretetet valljuk mi, s abból a másiktól, mely cukros és erőtlens, mely édes és önfelejtő s önmagát eláruló s földadő gyöngeség, cseppet sem kérünk. A szeretet nem arra való, hogy elpaklizza az igazságot, szegre akassza az elveket s örök álomba ringassa a keresztény nemzetet. A szeretet nem hűny szemet az erkölcs vesztére, s nem fojtja el sikolyát nemzetgyilkolások láttára. Sőt akkor ég s lángol igazán, s akkor kiált olyat, hogy azok is meghallják, kik már halni készülnek, mert gyávák voltak s nem szerettek.

Mi szeretünk elszántan ; szeretünk karácsonyi, életet adó s nemzetünket mentő szeretettel. E szeretetbe befoglaljuk összes kincseinket, az eget s a földet, a lelket s a nemzetet, s nem félünk, hogy kifogást emel ellenünk az, ki a békét hozta s a kardot el nem felejtette.

A nők modern hivatása.

(1920)

Ámulva nézem a lobogó pipacsnak apró kis magvát, azt a kis puskaporszemet, melyből annyi szépség, tűz és kacagás bomlik majd a világba, s párhuzamot vonok közte s a világtörténet eszményei között, melyeknek kiindulása szintén oly igénytelen, s melyek azután mégis bámulatra ragadnak nem egy embert, hanem egész világot.

Nem igénytelen-e a feminizmus, mondjuk inkább, a nőmozgalom kiindulása? Ki indította azt meg? Ki tolt, ki lökte ki a közélet piacára az otthonok, a köznap háziasság szerény és szorgalmas munkáit, a nőket? Ki készítette ki a csendes, dolgozó élet, a háztartás, a nevelésnek áldott szívű s kezű névtelenjeit a cintányéros, a kirakatos nyilvánosságba? Mily hatalom tolt fölé ezt az eddig rejtett társadalmi osztályt, vagy mondjuk inkább ezt a félelmeiséget, a küzdelem, az érvényesülés ütközéseibe? Hát bizony ez nem volt más, mint a vérszegény, átlátszó inség, mint a tenyéren fekvő szükségesség, mint a hajlíthatatlan kényszer... a kenyér, az éhség! Ez

döntötte be az európai házi kultúra kapuját; nem is kopogott, hanem berúgta az ajtót s kiharancsolta a régi ház lakóit az élet küzdterére. Csak mikor már a társadalmi szokásoknak ez a kerítése ledőlt, akkor kezdtek hangoztatni a kenyéren kívül lelket is; fejtegették a női psziché igényeit, követelték a nemek egyenjogosítását s hirdették a nőnek, mint embernek a kultúra világában teljes érvényesülését. Hegyi-be azután már nemcsak szó és tinta folyt a jó ügyért, hanem ökölbe szorult a szöffrazsettek keze, s ha nem is vágtak rá a világ urának, a férfinak elvből antifeminista koponyájára, de rávágtak a kirakatok üvegtábláira s a tört üveg csörömpölésével csilingeltek maguknak indulót az új világfoglaláshoz.

Akkor a világ nagyjában még hideg maradt, s inkább ideológiát s absztrakt gondolatok holdsugaras szövedékét látta mindebben. Most azonban már közvélemény van erről a kérdésről is, s ezt a közvéleményt a világtörténet, ez az igazi, tagbaszakadt, bőrkötényes reneszánsz-mester gyúrta ki; s ez a közvélemény azt tartja, hogy a nagy világ-letörés után az újjászületésnek s újjáalakításnak erő-rezervoárja nem lehet más, mint az emberiségnek az a másik, eddig ki nem használt fele, a nők világa. Azelőtt, ha a világ letört egy-egy kultúrájával, volt mindig ember- s erőtartály a barbár népekben; manapság az már nincs; hanem igen, a vénhedt Európa a társadalom alsó rétegeiből, a faluból s átlag azután a még nem profanált s nem blazirt nőiességből merithet erőt s fakaszthat maga számára új virágzást.

Igy kell nekünk a háború rettenetes katasztrófái után a nőkérdést beállítanunk s azt ily eszményi hivatással útjára bocsátanunk.

Nem barbárok kellene manapság a kultúrának, hanem finom lelkierők, erkölcsi hatalmak, megérzések, tiszta lelki-ségek. Ezeket kell beállítanunk a régi kompromittált politika, annak fondorlatai s hazudozásai s az államélet erőszaka helyébe. Eddig az államok is kendőzött barbárságok voltak, melyek a hatalom presztizsének áldozatul hoztak jólétet, egészséget s életet. Korrupciójuk oly nagy súllyal ült rá az enervált társadalomra, hogy leszakadt alatta s romjai alá temetett nemcsak alkotmányt, hazát és intézményeket, hanem a mi álmainkat is emberiességről, kultúráról, testvériségről, internacionális érzelmű közösségről, pacifizmusról, sőt mondhatom, magát a hitet is, melyet az emberbe, mint felebarátjába, s nem bête humaine-be, s a haladásba vetettünk. Ez az állam, ez az irány csődöt mondott. De ezzel csődöt mon-

dott voltaképpen a férfiúnak, az egyoldalúan intellektualista s erőszakos embernek állama s bölcsesége is!

Jöjjön hát az új erő, a lélek, a psziché, megérzése a nagyzásból, s pózból kivetkőzött államcélnek, a közönséges s általános emberi jólétnek szolgálata; jöjjön közénk az okos, a meghitt, a megbékéltető nagy háztartásnak lelke, a nő művésze, s teremtsen köztünk jobb világot; nem paradicsomot, de tűrhető, kedves, kedélyes, megértő, egészséges életet.

Ez kell a világnak sok másféle politika, diplomácia stratégia s az adóprés gőzüzemre való beállítása helyett. A férfiatktól ezt hiába vártuk, mert egyoldalúak voltak; szegődjenek hozzájuk ezután a szentírás szava szerint a «hozzájuk hasonló», de mégis új szellemet s erőt hordozó «segítőtársak». Így talán mégis csak jobb világ lesz!

Nyílt levél Magyarország miniszterelnökéhez.

(1920)

Nagyméltóságod «vészkialtása», melyet a Budapesten nyomorgó gyermekek ezreinek nevében intéz a magyar társadalomhoz, ott reszket lelkünkben s tényleg nem hagy nyugodni. Szégyenkezünk is s sajnálkozunk is, hogy Budapesten ezrével élnek, azaz hogy tengnek gyermekek ruha, cipő, élelem nélkül sötét lyukakban, hideg vagonokban, bűzös lebújokban. S ez a mi elcsigázott s elgyötört társadalmunk, bár magának is ezerféle a baja s a gondja, ettől a szégyenletes, nagy nyomorúságtól fájdalmasan felhördül, s meg vagyok győződve, a részvétnek őszinte érzéseivel fordul majd a lerongyolt s éhező gyermekek ezrei felé. Világít felénk Nagyméltóságod felelősségérzete, mellyel rámutat a nyomor mellett most is tobzódó fényűzésre, mely vagy oly érzéketlen s bárgyú, hogy a mások bajában a saját maga baját s veszedelmét nem érzi, vagy oly könnyelmű, hogy ösztöneinek csiklandozásán túl nincs számára érdek. Bennünk annál melegebben ébred az a felelősségérzet, s tisztában vagyunk aziránt is, hogy ha van szeretet s becsület a társadalomban, mindenünket meg kell osztanunk a szenvedőkkel. Mi még győzzük valamiképpen, nekünk még van szobánk s élelmünk; no hát karoljuk fel azokat, kiknek nincs, s elsősorban a leszegényedett Magyarország e porontyait. Belátjuk, hogy enyhítenünk kell a gazdasági egyenlőtlenség kegyetlenségét, s kenyeret kell adnunk elsősorban a gyermekeknek, mert az a kenyér

ott nemcsak éhséget csillapít, hanem az élet elnyomorítását s a nemzedék elfonnyasztását állítja meg.

Nagyméltóságod e célból felkéri mindazokat, kiknek felesleges pénzük, ruhájuk s élelmiszerük és fűtőanyaguk van, hogy haladéktalanul siessenek az inségesek támogatására. Adja Isten, hogy sokan legyenek, akik ezt teszik; de őszintén szólva, ez nem legjobb módja a segélynek. A legjobb mód az, ha a gyermekeket az országban elhelyezzük; nem a közép-osztálynál, az maga is oda van és segélyezésre szorul, hanem a gazdaközönségnél városainkban épen úgy, mint falun.

Ezt már megpróbáltuk itt máskor is, s igen jól sikerült; így például a Szociális Missziótársulat több száz gyereket telepített ki annak idején a falukra. Igaz, hogy most nehezebb a telepítés, mert a gyerekek mezítláb nem szaladgálhatnak, mint ahogy azt nyáron tehetik; de télen is kenyérhez, talán tejhez s ezáltal új erőhöz s életkedvhez jutnak. A legjobb segély véleményem szerint tehát az volna, ha a Move nőcsoportja, a Szociális Misszió, a Lorántffy Zsuzsánna vagy más protestáns jótékony nőegylet venné kezébe ez ügyet a kormány s a társadalom támogatásával.

Ez a leleményes, fáradhatatlan keresztény szeretet találja a módját, hogy sok gyermek kerül ismét vendégszerető tető alá s párolgó tál elé. Teljesen ki van zárva, hogy az akció, melyet ily kezek indítanak s irányítanak, csüttörtököt mondjon. Ezen az áldozatkész szereteten az Isten áldása lesz! Volt is mindig!

Kérem a Move, a Szociális Misszió, a Lorántffy Zsuzsánna-egylet hölgyeit, vegyék kézbe a nyomorgó gyermekek kitelepítésének ügyét s váltsák ki meleg résztvétté s könyörületté a magyarság lelkéből kitörő miniszterelnöki vészkiáltást. Társadalom és kormány pedig álljon mögójük s támogassa az irgalmas szeretet e munkáját. Mély tisztelettel.

Aranyat kenyérért!

(1920)

Kenyeret, kenyeret... ez a sóhaj kel mindenfelől. Ezt sóhajtja nemcsak az éhség, hanem a hazafias gond és aggodalom is, mely az államéletnek, a rendnek s közbiztonságnak létfeltételeit a normális élet kellékeiben látja s azokat kenyér nélkül, éhező tömegek elkeseredésében méltán minden rossztól félti. Cseppet sem csodálkozom tehát azon, hogy e nagy

kenyér-áhitózás megint a magyar nők lelkében váltott ki elementáris visszhangot, melynek a Move női csoportjának ülésén Farkas Edit adott aranyérces kifejezést, midőn monddta, hogy mindent a kenyérért, — adjunk oda mindent, amink van, — adjunk aranyat, ezüstöt, ékszert s én hozzáteszem, aranynyakláncokat, kereszteteket, gyűrűket, kelyheket — mindent a kenyérért, mert az nekünk most annyi, mint élet s bizalom, annyi, mint szociális és keresztény kötelesség !

Előbb lehetett aranyunk, mert volt kenyérünk ; most nem tarthatjuk meg aranyunkat, míg nincs kenyérünk ! Azelőtt aranyos volt itt minden, aranyos az élet és a kedv ; aranyos volt azért, mert a mezők az aranyos búza illatával s az otthonok kenyérillattal voltak telve. Kenyérillat, m. ly parfüm, az erős, egészséges élet illata ! Mikor a gyerekek talicskákon vitték haza a péktől a nagy kerek kenyeret, az utca lett illatos tőle, s örömmel konstatáltuk, hogy a kenyér mosolygós pirja s a piros-pozsgás gyermekarc mennyire együvévaló. Most kevés van e párologó jóból, kevés az anyaföld e kondenzált velejéből, kevés a napsugár e liszté hamvasztott tűzéből ! Azért gyöngé a jelenünk s bizonytalan a jövőnk, mert az erőt a kenyér porusai lélekezik, s a lélek a kenyér likacsáiban lakik, az a lélek, mely az anyaföld s az anyanapsugár lelke, s mely bennünk vérré, életté, lélekké s jókedvvé lesz !

De hát ez nem hiányozhatik ! A kenyeret meg kell szereznünk minden áron ; azt ki kell kaparnunk a földből, ki kell bányásznunk tárnáinkból, ki kell termelnünk kőből, fából, ki kell repesztünk a sziklából ; legsürgősebb pedig, hogy megvegyük s előteremtsük most aranyon és kincsen, ami még van ilyesmink ; mert azt most ezen lehet a legkönnyebben s leggyorsabban előteremteni. Ne tétovázzunk s ne késlekedjünk ! Az éhezők eladtak már mindent ; eladtak szőnyeget, bútor, fehérneműt, ruhát ; azok odaadták már aranyukat s ékszereiket is, ha volt belőle. Azoknak már nincs eladnivalójuk. De talán nekünk van még odaadni valónk. Nekünk, kik magunk körül az élet hervadását s fonnyadását látjuk, kik gyermekeinket felkínáljuk a világnak a szélrózsa minden irányában, nekünk talán van még valami értékünk s ékszerünk, van talán nyakláncunk és gyűrűnk, az egyházaknak vannak műértékkel nem bíró kelyheik s keresztjeik ; vannak talán még drágaköveink, melyeket kenyérré tehetnénk. Van Magyarországon még sok hideg kincs, mellyel az

éhség e nagybőjtjében az elcsigázott nemzedékbe életet, reményt, bizalmat s bátorságot önthetnénk. Soká tart már ez a nagybőjt, s ki tudja, meddig tart még, ha nem kurtítjuk azt meg. Minden perc nem egy, hanem számíthatlan halál, s nincs a nemzetéletnek az a tengere, amely a nyomorúság és éhség tátongó résein most el ne folya s reánk nézve el ne veszne.

Ez az arany- s kincsgyűjtési mozgalom a végső «népfelkelés» a csaták s forradalmak nyomában járó belföldi ellenség ellen! S ez ugyancsak annak a lelkesen hirdetett keresztény nemzeti kurzusnak leghatásosabb bemutatkozása is lenne! Mutassuk ki szívükről, hogy arany szív, mutassuk ki szociális kurzusunkról, hogy csupa megértés s áldozatkészség. Kenyeret adni, ez a mi nagy szociális kötelességünk, az első s a legelemibb. A szociális kenyér az a kenyér, amely nemcsak az enyém, hanem a másé is; a szociális éhség az, melyet nemcsak az a másik szenved, hanem melyet én is érzek; s a szociális érzék az, mely nem bírja elviselni mások kínját, s azt úgy éli át, hogy a maga kenyerét — hát még aranyát — mással, az éhezővel megosztja. Biztos vagyok benne, hogy akit a szociális éhség, vagyis a szegények, a bolt előtt ácsorgók, a kenyeret hétszámra nem látók éhsége gyötör, hogy az nem teszi el láda fiókjába körmöci aranyait s nem akasztja nyakába aranyláncait s nem halmozza fel kincstárakban s hívságos üvegszekrényekben ékszereit, hanem fölajánlja azokat tisztakezü s idegen fillérhez mint parázshoz nyúlni nem tudó, a Szociális Missziótársulat s a Move nőcsoportja által alakítandó bizottságoknak, hogy kenyér jusson az éhezőknek.

Ne áltassuk magunkat, s az arany fénye s bűbája ne homályosítsa el szemünket. Gondoljuk el, mit tenne Krisztus s az apostoli egyház, ha garadában volnának láncai, gyűrűi s kelyhei, s ha híveit éhhalál fenyegetné!

De gondoljunk hazafias kötelességünkre is! A haza és a ház is, kell, hogy kenyeres haza és ház legyen; mert ha a kenyeret kilopják vagy kirabolják belőle, akkor kihazudják az országból a hazát s a házból az otthont. A kenyértelen haza és ház romba dől. Az éhes tömegek gyűlölködve, s átkozódva vonulnak el e hideg eszmények alatt. Mire való nekik ország, társadalom, jog, rend és kormány, ha kenyeret adni nem tudnak? ! Az ilyen haza nekik sivatag, s az ilyen szülőföld nekik átkozott pusztaság. S mire nem képes az éhség furiája? Lázban égnek szemei, s fekete foltok éjszakái s véres kegyetlenségek kísértetei ficáncolnak bennük; ne beszéljete velük, hanem adjatok kiszáradt kezeikbe kenyeret, s ez a

kenyér, melyet a kövekből varázsoltatok, nem az ördög sugallatára, hanem a könyörület szeretet inspirációjából, kinyilatkoztatás lesz nekik arról a kereszténységről, mely megosztotta a szegénnyel kenyerét, s mely mikor azt hirdette, hogy az égből jött, szavahihetőségének nyomósítására onnan is kenyeret hozott, a földizű kenyér mellé az angyalok kenyerét.

Adjunk a szegényeknek most kenyeret aranyáron, kiknek az angyalok kenyerét adjuk Krisztus vére árán! Hadd ismerjék meg a kenyérillatú kereszténységen, hogy hivatása van életet ápolni, mert kenyeret tud adni.

Óvjuk az éhségtől elgyengült, törékeny testvéreinket s bánjunk velük jól — bánjunk velük óvatosan! A szőnyeggel, bútorral, ruhával, azután az állattal, lóval és marhával jól bánunk; a gazdák még gabonájukat is feletetik állataikkal! Hát az emberekkel, az átlátszó, vérszegény gyermekekkel, az élet e törékeny edényeivel, ez elgyötört, lestrapált asszonyokkal, ez ácsorgó utcai kisértetekkel, mikor fogunk már jól bánni? Ah, az emberrel sokszor úgy bánnak, mint a tört cseréppel, melyet a szemétdombra dobnak!

Aki mindezzel szemben megsimogatja aranyláncát s markába megforgatja aranyait s azokat úgy szorongatja, hogy rabjuk lesz és semmit sem ad, ahhoz nincs szavam, mert nem érti a nyelvemet; de akik értik a szeretet s a szociális kötelesség nyelvét, azok fogadják meg a szót s adjanak! Folyton azt halljuk, hogy ne hízzunk senkihez, hanem csak önmagunkban; helyes, én is azt tartom s azért mondom: lépjen ki most a kenyérillatú könyörület s hozzon aranyat, hogy vegyünk kenyeret! Nem hiúságból, hanem komoly keresztény, szociális öntudatomból mondom: én felajánlom aranyomat, tegyék mások is!

Az alkotmányosság helyreállításáról.

(1920)

T. Nemzetgyűlés! A Keresztény Nemzeti Egyesülés pártjának nevében kijelentem, hogy mi ezt a törvényjavaslatot elfogadjuk és szavazatainkkal törvényerőre emelni segítjük. Tesszük ezt azzal a komoly megértéssel, amely a maga intuícióit a hazának végromlásából, a körülöttünk tornyosuló vészfellegekből veszi, és azzal az elhatározással, hogy ennek a végromlásnak útját álljuk, s ezt a szegény országot első-

sorban is az alkotmányosság helyreállítása és az államfő hatalmának ideiglenes rendezése által a becsületnek, rendnek, boldogításnak útjára segítség.

A francia Armand Cassel azt írja az 1830-as évek Lengyelországról, hogy ez a magnifique peuple, ez a hatalmas, tiszteletreméltó nép a sirjába vitte Istenét, nevét, multját és minden reményét. Mi, t. nemzetgyűlés, a sírunk felé rohantunk, de meghököltünk a sír szélén. Mi nem akarjuk eltemetni sem Istenünket, sem nevünket, még kevésbé reményeinket. Mások pedig — mint Gottfried Herder német filozófus is — a magyar népnek jósolnak rövid életet. Mi, mélyen tisztelt nemzetgyűlés, a mi reményeinket, intuíciónkat nem kultúrtörténetiróknak filozófiájából, hanem a magyar vérnek lelkéből, a magyar élni-akarási erejéből és a magyar történelemnek ezeréves energiájából merítjük, és azt akarjuk, hogy ezzel az erővel állítsuk szembe magunkat minden tagadással s a nemzeti politika szakadékaival is, mert reméljük, hogy az a tisztességes keresztény nemzeti irányzat igazán képes lesz a széthúzás, s visszavonás és a félreértés sötét éjszakáit is eloszlatni, s hogy ezen a keresztény nemzeti alapon majd csak kezdet fogunk és megértjük egymást, a közös programnak legalább nagy vonásaiban való megvalósítása terén.

Ez a törvényjavaslat tényleg a problémák elsejéhez, a kezdet kezdetéhez vezet. Rámutat egy óriási romhalmazra, mint ahogy a szónokok is rámutattak, rámutat az alkotmányosság megszakadására és arra az első kötelességre, melyet a törvényjavaslat elénk tűz. Mindannyian mélységesen érezzük hazánk tragikumát; érezzük, hogy ez nem valami egyszerű csatavesztés volt; érezzük, hogy ez nem valami hátrányos békekötés lesz, érezzük, hogy ez nemcsak valami rettenetes sarcot présel ki belőlünk, hanem tudjuk, hogy ez alkotmányletörés volt; tudjuk, hogy nemcsak ennek az országnak a megyéi morzsolódtak le, hanem az alkotmány háza szakadt le valamiképpen, hogy nemcsak az a pajzs, a magyar nemzet címere tört el, hanem a politikai nemzet élete szakadt meg, nemcsak az alkotmányos világ szakadt le: tudjuk, érezzük, hogy a mi egész szellemi, lelki világunk szakadt le; megzavarodott a világnézetünk, kidöntötték erkölcsi életünknek, rendszereinknek a pilléreit, megdöntötték a család, a tekintély, a magántulajdon alapjait.

Ezzel Magyarország voltaképpen nemcsak valamiféle forradalomnak a tüzebe került, hanem belekerült világ-

égésbe, mely világégésből csak piszkos, szurtos, véres poklok léptek előnk és ijesztették meg az egész kultúrvilágot. Ha ennek a szomorú és kegyetlen fejlődésnek valamiféle nevét és az annak megfelelő fogalmi kategóriát keresem, azt mondhatom, hogy azt alig találom; mert azt mondják, hogy ez forradalom. De kérdem, mi a forradalom? A forradalom rohamos fejlődés valamely szisztémában, mely vagy a belső elveket és intézményeket fejleszti ki gyorsan, robbanás-szerűen, vagy pedig szakít minden elvvel, mint valami pántot lepattantja azokat magáról és új elveknek alapjára áll. Az elsőre példa az angol forradalom, a másodikra a francia forradalom. Kérdem, miféle forradalmi kategóriába állítsuk be ezt a magyar forradalmat? Ez a forradalom teljesen idegen a magyar ideológiától, teljesen idegen minden magyar érzéstől. Ez a forradalom valamiféle szellemi vérbajt hozott ránk.

Ez a forradalom beállított minket idegen eszmemenetekbe, vagy ha szabad mondanom macskakörmök között, sajátságos «erkölcsi» felfogásokba, egészen új meglátásokat nyitott nekünk; de azt mondhatnám, hogy ha Magyarországon keresztülvonulna egy tarnopoli cionista karaván, amely a Szentföldre iparkodik és valami falu végén megállna és ott főzne, tisztálkodna — a magyar népnek a felfogásától époly messze volt ez a forradalom, mint amilyen messze volna a falusi népnek a gondolkozásától, érzésétől az ilyen karavánnak felfogása, érzése. A vörös újságok gyorsforralón fejlesztették ki, főzték meg azokat az aluciókat, amelyekkel megmérgezték, amennyire lehetett, főképen természetesen a városokban, a magyar nép felfogását és érzéseit. Mindenféle göndör vagy nem göndör fejekben alakult koncepciók megtevésztették a közérzéseket. De ha volt magyar forradalom, és ha azt kérdezem, hogy hol volt valami, ami magyarul forrt, úgy az bizonyosan nem az úgynevezett vörös, vagy Károlyi-féle forradalmakban forrt, hanem a keresztény nemzeti reakció tűzhelyén. A magyar érzés, a keresztény érzés, a hazaszeretet, azután az a szégyen, ami az arcunkon és a lelkünkben égett, hogy ilyesmi velünk megtörténhetett: ez az a reakció, ez az a forradalom, amit magyar forradalomnak, keresztény nemzeti forradalomnak bátran és merészen, tudom, hogy az erkölcsstan nevében is nevezhetek. Ez a magyar forradalom, ez a keresztény nemzeti reakció él mindnyájunk szívében, akik itt vagyunk, ez a hazaszeretet, ismétlem, ez a keresztény hit, ez a keresztény erkölcs, ez az ezer-

éves Magyarország alkotmányához való lelkes és áldozatkész ragaszkodás.

De hát lehet-e ezt forradalomnak nevezni t. nemzetgyűlés, ha nincs rá kategória az írott jogban? Azt kell mondanom: az alakja, a bemutatkozása talán forradalom, de a lelke nem destrukció, hanem konstrukció, a lelke nem tagadás, hanem állítás; és ha minket nem hívott ide a törvény, úgy idehívott a magyar génusz. És ha nem királyi szó, hát a magyar nemzet halálos sikolya miatt jöttünk ide. És hogyha nem történeti, vagy inkább jogi nyomokon jöttünk, hát a magyar nemzet érzése és a magyar nemzet veszedelme hozott, hívott minket és kényszerített ide, hogy ezt az ezeréves nagy multat valamiképen egy keserves jelenen át egy boldogabb jövőbe mentsük meg.

T. Nemzetgyűlés! Az előadó úr rámutatott azokra a vezető gondolatokra, amelyek a javaslatban le vannak fektetve, s amelyek érvül szolgálnak arra, hogy mi ezt a nemzetgyűlést a legalkalmasabb orgánumnak tartsuk az alkotmány helyreállítására és az államfő jogkörének meghatározására. Én is meg vagyok arról győződve, hogy ha valamiféle orgánumot keresünk az alkotmány helyreállítására, akkor más orgánumot, mint a szuverén népakaratot és a szuverén népakaratnak kifejezését, a nemzetgyűlést, ne keressünk. Ez a mi orgánumunk, ez a legalkalmasabb eszköz minden rend helyreállítására és minden hatalomnak karakterizálására és meghatározására. Én nem fogok kiterjeszkedni mindenféle jogi érvekre, hanem csak egy-két pszichológiai momentumra szeretném a t. nemzetgyűlés figyelmét felhívni.

Manapság mi mindenesetre egy új világkikezdésben állunk, amelyet azzal lehet meghatározni, hogy a demokratikus érzés a magyar népben eddig még sohasem jelentkezett oly erősen, oly pregnánsan és oly kifejezetten, mint épen most. A magyar népet nem a forradalom ébresztette öntudatra, hanem a világháború. A magyar paraszt volt az, — ha szabad ezt a szót használnom, — aki meghozta a legnagyobb áldozatokat és végezte a legfontosabb munkát, nem a löporgyártást, hanem a lisztporgyártást, ez vette ki a legvéresebb és a legértékesebb részt az egész hadakozásból s az egész történelmi fejlődésnek óriási munkájából. De ennek a magyar népnek valamiképen eo ipso a mentalitása változott meg. Megváltozott nemcsak azért, mert világlátottabb, szélesebb látkörű lett, hanem azért is, mert megérezte a súlyát, az

értékét. S hiába, az érzések határozzák meg a jogokat, és az érzések tiporják ki számunkra a jogokat. S azért mondom, hogy ez a demokratikus áramlat a magyar népben a magyar nép munkateljesítésének forrásából fakadt, és érvényesülést akar.

Akármiféle osztályparlamentet, — ha így hívjuk a régít, — vagy akármiféle szűkebb választójog alapján alakult parlamentet hívnának itt össze, az mind nem felelne meg a közérzésnek, nem felelne meg a közfelfogásnak. Nekünk népparlament kell, nekünk nemzetgyűlés kell. Mint ahogy Kossuth Lajos mondta, ilyen időben az egész magyar népnek valamiképen világító toronnyá kell válnia, melynek tűzében minden egyes magyar egy-egy szikra, hogy ezzel a tűzzel, ezzel a fénnel bevilágítsuk a magyar nép szakadékaikat, de egyszersmind boldogulásának az irányát és útját. A magyar népnek mentőcsónaknak kell lennie, amely mentőcsónakon összes erkölcsi, összes jogi alkotmányos kincseinket egy szebb, egy boldogabb révpartra juttathatjuk. Mi tehát mindenestre azon az alapon állunk, hogy teljes felelősséget vállalunk azért, amit a nemzetgyűlés itt határoz; és amit a nemzetgyűlés az alkotmányosság helyreállításáról dekretál, tudjuk, hogy az a nép szuverénitásának, a nép akaratának csengő, teljes kifejezése.

Az aggályos jogtisztelet minket nem nagyon zavar. Én hiszem, vallom, hogy a jog nagy hatalom, hogy a jog szent, felséges érték, és minden államban, minden népnek a jogot tiszteltben kell tartania. Természetes dolog, úgy-e, a jognak is, mint minden szellemi hatalomnak, «im Raum, wo hart die Dinge stossen» ott van a helye az ütközések miliójében. Lehetnek kényszerhelyzetek, lehetnek nagy szükségességek, lehetnek úttalan utak, amelyekbe épen a jog kerget minket bele a summum jus summa injuria alapján. Nekünk következőleg tiszteltben tartva a jogot, sőt a lexnek hívei lévén, épen a lex fölött álló célok kultuszából kell követelnünk azt, hogy írott jog nélkül igényeinknek, a nemzeti élet igényeinek érvényt szerezzünk. Mikor olyan aggályosan legális embert látok, eszembe jut Jónás próféta, aki a nagy Ninive városát, annak fuldoklását, nyomorát látván, nem törődött vele, hanem a tökindák árnyékában vonult meg. De azt mondja a biblia, hogy az Úristen férget küldött, amely megfúrta az indát, és a tökinda, a lombja elhervadt. Azok a túlzó legalisták olyan Jónás próféták, akik a betűk lombja alá meghúzzák magukat; ez jólesik nekik és nem törődnek

azzal, hogy a nagy város, a nagy civitas — nem a civitas Ninivae, hanem a civitas Hungariae — tönkremegy.

Nem féltem a magyar népet, hogy ezáltal nem tudom, miféle helytelen irányokra terelődik. Én azt olvastam, hogy Pitt a jeles angol és társa, Burns, megtanították az angol népet egy fontos distinkcióra, a forradalom és a szabadság közti distinkcióra. Meg vagyok győződve, hogy a magyar nép józansága, a magyar nép tisztessége megtalálja a distinkciót a kényszerhelyzet és az önkény közt. Más az önkény és más a kényszerhelyzet. Az önkény szabadságot ront, a kényszerhelyzet pedig szabadságot teremt, és pedig a népnek ereje, vágya, energiája, mondhatjuk jogi energiája által. Mi tehát nem akarunk itt valami kivételes helyzetet, senki eszéágában sincs ez ; nem akarunk valami forradalmi állapotot, nem érezzük magunkat forradalmároknak, ellenkezőleg, alkotmányozóknak érezzük magunkat.

És ha még egy példát szabad felhoznom, úgy vagyunk ezzel a Magyarországgal, mint egy fuldoklóval. Minden ember saját mozgásának alanya és meghatározója. Ötöle függ, hogy hova menjen ; de ha valaki a fuldoklót megragadja és odaviszi, ahova — mondjuk — nem akarna, az nem önkény, hanem jótétemény. Mi is megragadjuk ezt a fulladozó magyar népet, nem azért, hogy a jogát letörjük, hanem azért, hogy megmentjük s ezáltal szabadságát biztosítsuk.

Hasonló pszichológiai konsziderációk vezetnek engem az államfő hatalmának, jogkörének meghatározásáról szóló törvénnyel kapcsolatban is. Tudom, hogy a nemzet hatalom, hogy a nemzeti szuverenitás képes magából kifejleszteni, — ha szabad azt mondani, — kigyöngyözni mindazokat a szereket, mindazokat az eszközöket, amelyek létének biztosítására szükségesek. A nemzet elküldött ide minket, hogy nemzetgyűlésbe ülünk ; de, úgyebár, a nemzetgyűlés maga néha valamiféle zsákutcába kerülhet, valamiféle elkényszeredett helyzetbe. Következésképpen ebben a nemzetgyűlésben magában van meg a hatalom, mert megvan a szükséglet, hogy magából teremtsen egy közeget, amely hiányosságát, esetleges gyarlóságát néhanapján kiigazítsa, és ez a szerv az államfő. Nekem egy olyan államfő kell, amely nem lárva, nem álarc, olyan államfő kell, amely hatalom és erő. És azért azokkal az előbbi törvényjavaslatokkal, amelyekben az államfőnek még a Ház feloszlatására való hatalma sem volt, egyáltalában nem rokonszenveztem. Nekünk nem báb kell, nekünk nem cím kell, nekünk orgánum kell, erős

kar kell. Mondjuk csak ki, ne félünk tőle, kar kell, hatalom kell, amely a szabadságot szolgálja. Egy jól beállított tekintélytől, egy jól megszervezett hatalomtól sohase féltsük a szabadságot.

Az abszolút hatalom épügy teheti tönkre a szabadságot, mint a hatalom hiánya. Ha nincs hatalom, ha nincs tekintély, olyan tekintély, amely az egységet megteremtse és megóvja, akkor éppen olyan rosszul állunk, mint akármiféle abszolutisztikus kormány alatt. Tönkre mennénk. Tehát nekünk az egységet még ebben a nemzetgyűlésben is valamilyen biztosító orgánusra van szükségünk, és ez a biztosító orgánus, ez a tekintély, ez a hatalom az államfőben van. Ahogy nem elég a hordóhoz a donga, hanem kell hozzá még abroncs; ahogy a kévéhez nem elég a kalász, hanem kell hozzá szalmakötél; ahogy a társadalomhoz még nem elég a tömeg, hanem kell bele valami szellemi egység: ezt a szellemi egységet az auktoritás, és pedig az a csengő, hatalmas tenni tudó auktoritás teremti meg. Ezt pedig nem vehetjük ki individualisztikus önkényünkéből, — nem értem itt magunkat, hanem egyáltalában a tekintély iránti tiszteletlenséget, amely a mai kornak betegsége; nem vehetjük ezt a tekintélyt máshonnan, tehát vegyünk önmagunkból, és fel kell azt ajánlanunk annak az államfőnek, fel kell ajánlanunk a kardot, a jogart, mint ahogy a koronázáskor a primás átadja a kardot a királynak azzal a szóval: Hatalom, de hatalom, amely a gyöngét segítse, amely az árvát védje, amely a védtelent biztosítsa, amely az egész számára a biztos boldogulás útjait kiküzdje, kivívja.

Nem félünk az erős kéztől. Nekünk erős kéz kell, de nem ököl, amely lecsap, hanem erős kéz, amely a gyeplőt tartsa, és a haladásnak biztos irányát biztosítsa. Nekünk ilyen erős kéz kell.

Nagyon jól emlékszem, mikor azon a novemberi napon, azon a csatakos vasárnapon bevonult a nemzeti hadsereg és a közönség látta azokat a plakátokat, látta azt a kormánykerekelt, amelyet két erős kar tart, mintha akkor az élet új vigasztalásai szállták volna meg a lelkeket! Megérezte, hogy most vége van annak a rabszolgaságnak, amelyet a népszabadság nevében, a proletárdiktatura nevében diktáltak reá; megérezte, hogy most szabadul fel a tekintélytelenségnek, a kormánytalanságnak, az anarchiának rettenetes nyúga alól.

Igen, nem kívánhatunk jobbat Magyarországnak, mint egy erős kormányzót, olyan Hunyadi János-féle kormány-

zót. Az ilyen kormányzónak adjuk a hatalmat bizalommal, és ahogy a t. képviselőtársam mondta: legyen benne első-sorban is erkölcsi hatalom, természetes dolog, mert a fizikai hatalom az erkölcsi hatalomnak garanciája nélkül nem biztosítja az embereket és a nemzetet, hogy szabadságát megőrizi a hatalommal szemben.

T. Nemzetgyűlés! Azt is kifejezésre kell hoznom, hogy mikor mi a nemzetgyűlésnek és a nép szuverenitásának szempontjából tekintjük mindazt, amit itt alkotunk, amit dekretálunk, akkor minket egy más gondolat hevít. Mindezekkel az alkotásokkal, amelyek az alkotmányosság helyreállítására, az államfői hatalomnak meghatározására vonatkoznak, mi az alkotmányban és mindezekben az intézményekben nemcsak a formát, hanem a tartalmat nézzük, nemcsak ezt a szervet, hanem a bele való lelket is rögzítjük és azt mondjuk: adjatok nekünk minél előbb, sürgősen magyar alkotmányosságot, állítsátok azt helyre! Tudjátok miért? Azért, mert ezt a magyar alkotmányosságot minél előbb telíteni kell azzal a régi magyar keresztény nemzeti tartalommal, azzal a keresztény nemzeti lélekkel. Mert valamint azok, akik ezt a lelket kilopták a magyar népből, vagy legalább a magyar vezetőkörökből, döntötték meg az alkotmányt: épügy, akik az alkotmányt szeretik, azoknak gondoskodniok kell arról, hogy az a tartalom, az a lélek legyen meg benne, s ez a lélek, tudjuk mindnyájan, a keresztény nemzeti szellem, ez a magyar alkotmánynak a lelke.

Biztos, hogy 1867 óta az önfeledésnek korszaka borult ránk, főleg az utolsó 30 esztendőben, az önfeledés korszaka, amely kilopni engedte a magyar szívekből, a magyar lelkekből a magyar keresztény eszményeket, valamiképen a blazirtságnak a korszaka, amely nem vette észre, hogy hol vannak az igazi tartalmak, s szégyenkezni kezdett, mert be volt oltva folyton csak a frázisok, a jelszavak bámulatától, és elfelejtette saját nemzeti keresztény nagy értékeit.

Nekünk tehát alkotmány kell, amelyet teljesen ezzel a keresztény nemzeti szellemmel telítsünk. Nekünk nem kell annak a nagy nyugatnak a bámulata, nem kell a bámulata annak a fenséges nagy demokráciának, amely arrafelé van, ahol a nap nem kél, hanem leáldozik, leáldozik igazán a szabadságnak a napja is sokféle tekintetben. Nekünk nem kellenek azok a frázisok antimilitarizmusról, pacifizmusról, melyek főleg frázisok, mert hiszen, ami ebben igaz eszményi tartalom van, azt az emberiség egész fejlődése hozza magával, de

ezt a mérget, amellyel bennünket folyton beoltanak, ezt nem tűrjük tovább magunkban.

Nekünk nem kellene olyan antimilitaristák, akik a háború idejében «drückebergerek» voltak, akik mindig a front mögött szolgálnak, és csak arra valók, hogy a frontot megbontsák. Nekünk nem kellene pacifisták, akik a nemzeti erőt, a nemzeti erő érzését valamiképp lefokozzák és azután Európa könyörületére appellálnak. Nem kellene olyan cingár lelkek, akik a derék szövetségést — csak Mackensenre gondolok — megrugdadják, s ugyanakkor a mi ellenségeink kezéről testvéreink, fiaink vérért lecsókolják. Nekünk az ilyenek nem kellene.

Nekünk ezzel szemben egy konstruktív irányzat, erősen magyar keresztény érzés kell, és kívánom, adja Isten, hogy ebben a nemzetgyűlésben a genius loci — minden helynek van valami genius locija — a keresztény magyar nemzeti érzés, nemzeti büszkeség, erő és öntudat legyen.

Végül nekünk ez az alkotmány megint csak híd, amint azt mások is említették, a szakadék felett, az anarchiának szakadéka felett, amelynek szélén még folyton imbolygunk, híd ez a szociális alkotások mezejére. Mert ezt a magyar nemzetet nem szabad többé megcsalni. Ez a magyar nép akkor reménye vesztett lesz, ha folyton csalódik. Csalódott Károlyiban, csalódott a szociálistákban, akik ráhozták a proletárdiktatúrát, és eddig még nem látott eredményt ettől a keresztény nemzeti reneszánsztól sem. Kívánom, hogy ebben ne csalódjék, kívánom, hogy ne csalódjék bennünk, ebben a nemzetgyűlésben. Mert jelszavakkal éhség és nyomor ellen küzdeni nem lehet, sem vörös, sem fehér jelszavakkal, hanem csak kenyeret adó, munkát biztosító, nemzetmentő tényekkel.

Mi tehát ezt a törvényjavaslatot, mint alapvetést megszavazzuk. Ezen az alapvetésen gyorsan, okosan, állambölcséséggel, honszeretettel továbbépíteni akarunk, hogy a nemzetgyűlést összehívó, vérző, éhező magyar nemzetet kiélégítsük, hogy méltán mondhasa: titeket küldtelek, bennetek bíztam; titeket nem hívlak vissza, hanem teremtsétek, alkossatok, segítsetek!

Nem fecsegést, hanem tetteket !

(1920)

A nemzetgyűlés az alkotmányosság helyreállításán s az államfő jog- s hatáskörének meghatározásán töri ezidőszerint a fejét. Mindenesetre nagy földadat ; állami s társadalmi létünk alapföltétele, hogy e kérdésekkel elkészüljön s hogy a feldúlt s még mindig háborgó khaoszba támpontokat állítson és tengelyeket húzzon, melyek körül a rend s az élet biztonsága kijegecedhessék. Jóllehet azonban nagy fontosságot tulajdonítunk e helyreállítási és berendezkedési törekvéseknek, mégsem siettethetjük azokat eléggé, hogy elkészülve velük, minél előbb a gyakorlati teendők mezejére lépjünk. Nekünk ugyanis a jog, az alkotmányosság s az állami hatalom mind-megannyi pillér, de csakis pillér, melyeken hidat verve a szociális nyomorúság enyhítéséhez férhessünk. Mi nem jogi disputák s alkotmányjogi disszertációk hosszú lére való eresztése végett jöttünk ide, hanem tenni, segíteni jöttünk ; azért jöttünk s gyűltünk össze, hogy a nyomorba fulladó társadalmon segítsünk. Ezt a segítséget várja a szenvedő magyarság, s az alkotmányossággal csak túrtózteti magát a jobb jövőnek s a gyors segélynek reményében.

E reményében társadalmunknak s népünknek csalódnia nem szabad. Csalódott Károlyiban s a szocialistákban, csalódott az őrült bolsevikiekben, csalódott — mondhatom — az ellenforradalomban, amennyiben a gazdasági képtelen helyzet elváltoztatására hatásosan semmi sem történt : most rajtunk a sor, hogy csalódni fog-e bennünk is a nép. Annyi bizonyos, hogy a nemzet a nemzetgyűléstől nem szavakat s beszédeket, hanem tetteket s kenyeret vár.

Ezzel nem azt mondom, hogy a keresztény nemzeti kurzus a gyakorlati életkérdések oldozgatásával ki lesz merítve. Az élet nemcsak kenyér, hanem sok más emberi, társadalmi s politikai érdek, s ez érdekek fölkarolására s szolgálatára is van a keresztény nemzeti kurzusnak sok világító s eligazító gondolata.

Némelyek ugyan úgy tesznek, mintha e gondolatoknak s e programmpontoknak nyomával sem találkoznánk s egyre a régi politikusok felé sandítanak ; fölhányják a keresztény nemzeti kurzus gondolatszegénységét, s azzal vádolják azt meg, hogy még sehol sem fejtette ki ez a kurzus mondani-s tennivalóját. E váddal szemben a Keresztény Nemzeti Egyesülés pártjának s a Kisgazdáknak programjára utal-

hatnék, mint amelyek kemény pontozatokba foglalják teendőiket; de kiemelhetem általánosságban a keresztény nemzeti kurzus vezető gondolatait, melyek untig eléggé tájékoztathatnak nemcsak az irányzat, hanem az új feladatoknak bősége és fontossága iránt is.

Véleményem szerint itt is a kenyér áll első helyen. Nekünk a tisztességes kereskedelem törvényes védelmét s a zúgkereskedelem kíméletlen üldözését kell első feladataink közé tűznünk, s biztosítanunk kell az életszükségleti cikkeknek, különösen az élelmiszerek forgalmának önzetlen célú szervezetek által való lebonyolítását. Távol kell tartanunk az élet alapköllékeitől az uzsorát, a kegyetlen önzést s a lánckereskedelmet; távol kell tartanunk az élelmicikkektől minden bankot és vérszopó üzérkedést. A pénzintézetek a bankszerű üzletek körére szorulanak s ne ártsák bele magukat oly érdekek gondozásába, melyekhez a profitnak csak az élet sorvasztásának árán lehet köze. A kenyéret mindenáron elő kell teremteni s minden kincsünket és aranyunkat föl kell ajánlanunk, hogy kenyéret vehessünk. Aki ezt a felfogást nem osztja, az bizonyára nem éhezik, s aki az ily konkrét javaslatok elől a politizálás liciumbokrai közé veszi magát, az kenyér helyett fecsegéssel akarja feledtetni százazrek kínját és szégyenét. Jeremiás próféta rámutat a külpolitika kötelességeire az éhséggel szemben, mikor mondja, hogy az akkori Zsidóország szövetekezett Assurral és Egyiptommal, hogy éhségét kenyérrel csillapítsa. Nem kell-e nekünk is szétnéz-nünk s megaláztatásunkban a gazdag Bácskát és Bánságot elfoglaló szerbek felé tekintenünk és nem hazaárulással, de okos szerződésekkkel az ottani nagy gabonafeleslegeket megszerez-nünk? !

Kenyér és valuta, a mi két égető problémánk! Hogy valutánk javuljon, az megint a mi áldozatkészségünkötől, a mi adórendszerünkötől függ. Földünk sok van, s az minden aranyánál többet ér; háborús nyereségeink nagymérvűek s vannak még hatalmas vagyonok, melyek még e rettenetes időkbén is áldoznak a fényűzés förtelmes szenvedélyének, mintha csak figyelmeztetni akarnák az adók rendszeresítőit, hogy hol, merre vannak még az adómegterhelés alanyai. «L'opulence c'est une infamie» — mondotta D'Alembert; máskor az ilyen mondáson megbotránkoztunk, azonban a mai fényűzési divat igaz s találó megvilágításba állítja az ily kemény szókimondást is. Nos, ha a kemény szót kimondtuk, vigyük bele értelmét adórendszerünkbe !

A földbirtokreformról már nem is szólok, csak azt az egyet mondom, hogy a nemzetgyűlés becsülete forog itt kockán. Az egész ország, a szegény emberek, a hadviseltek, a rokkantak, az özvegyek a földet rögzítik, s ha a véres küzdelmek, a borzalmas áldozatok s szenvedések után elgyötört lelküknek s elsorvadt testüknek valamiféle kis enyhét remélnék, azt a földtől várják, attól a megnyugtató kis telektől, háztól és kertecskétől, melyre azt mondhatják : ez a miénk !

S ezt az enyhét adó kis birtokot s kis házat meg kell védenünk. Jogrendszerünknek a kisember érdekeit kell megóvnia, s a nép lelke szerint kell annak kialakulnia. A közigazgatásnak nem úri színekurákat, hanem a szociális érzés s a közszolgálat szerveit kell a világba állítania ; hivatalokat, melyek nem a cifra nyomorúság menhelyei, hanem jól fizetett gazdasági és közigazgatási tehetségek érvényesülési terei.

Ha még hozzáteszem, hogy a munkáskérdést az emelkedő s több jogot, igazságot s jólétet igénylő osztályok természetes fejlődési folyamatának kell néznünk s arra törekednünk, hogy a munkás a vállalatokban s az egész termelésben nemcsak mint jött-ment idegen, hanem mint érdekelt részes szerepeljen ; hogy ne futóhomok s atomizáló tömeg, hanem az anyaföldbe gyökerezett, saját telkén élő nemzetrész legyen ; hogy jólétét mindennemű biztosítással s szövetkezettel emeljük s előmozdítsuk : akkor a törvényhozási feladatok oly fontos s oly szakadatlanul fölfelé emelkedő skáláját lepleztem le, melynek alsó foka a sivár jelen, míg egyre emelkedő felsőbb fokai már a népboldogság s dicsőség aranyos sugárzatában mosódnak el.

Ez alapvető gondolatok iránt alig lesz köztünk eltérés vagy ellenkezés, s ha így egyetértünk, bizonyára rátalálunk a kivitel gyakorlati módjaira is ; mert ha a nemzetgyűlés tagjai átlag nem dicsekszenek politikai multtal, de épen azért, mert a gyakorlati életből jöttek ide, magukkal hozták a gyakorlati hozzáértést az élet e kínos problémáinak szerencsés megoldására. Épen erre van szükség ; Magyarországnak most nem fecsegő, hanem cselekvő nemzeti képviselőre van szüksége.

Miért nem segít a kormány?

(1920)

Percig sem tagadom Magyarország válságos helyzetét. Óriási nehézségekkel kell megküzdenünk, s a gazdasági s pénzügyi bajok nem olyanok, hogy azokat tintával s tollal, egy-egy kormányrendelettel megszüntetni lehessen. Az ország népe várja az új kurzus áldásait, melyeket főleg a drágaság csökkenésében s a pénzértéknek emelésében szeretne meg tapasztalni. A sok szenvedéstől már megroppan a türelem gerince, s kedvetlenül kérdik: hát mikor tesz már valamit a kormány a szegénységért, a közalkalmazottakért? Mikor nyúlunk a darázsfaszekbe, a mulatós, dőzsölő gazdagság pénzzsákjaiba? Mikor intézzük igazán keresztény erkölcsös alapon a kirívó vagyonok dézsmáját, a háborús nyereségek nagyszázalékú megadóztatását? Mikor vágunk elébe az általános lerongyolódásnak, az embereket kétségbeesésbe kergető drágaságnak?

Ezeket a kitöréseket teljesen értem, s épen úgy igaz, hogy a háborgó lelkeket nem birom megnyugtani azzal, hogy figyelmüket ráfordítom a bajok okozóira. Ismételtgethem azt napestig, hogy nem mi döntöttük az országot ez észbontó, képtelen helyzetbe, hogy nem mi hoztuk a nyakára a legköltségesebb forradalmat, a vörös, varangyos proletárdiktatúrát, hogy nem mi hoztuk ide az oláhokat, aki úgy megszédte magát s teletömte potrohát, hogy alig tud elvonulni hegyei mögé a zsákmány s a préda terhétől. Ez mind igaz, de ettől az éhes nem lakik jól, s a rongyos nem öltözködik föl; pedig a nemzet azért emberelte meg magát s azért vágott végig a népakarat ostarával a patkányhadon, hogy oly kormány jöjjön, mely segít, s oly korszak jöjjön, mely legalább az egyszerű megélhetést hozza s biztosítja nekünk.

Igy gondolkozunk — mondhatom — mi mindnyájan a nemzetgyűlésen. De ha így gondolkozunk, hát miért nem hozunk máról-holnapra törvényt a bajok megszüntetésére, vagy miért nem biztatjuk s nem kényszerítjük a kormányt s az egyes minisztereket, hogy rövidesen, rendeletek útján jöjjenek segítségére a nyomorgó társadalomnak! Erre a felelet az, hogy amit rendelet útján tenni lehet, azt a kormány megteszi; de épen a legfontosabb ügyben, a pénzügyben s ami ezzel összefügg, a valuta-javítás s a drágaság kérdésében meg van a keze kötve,

Hogy-hogy? A nemzetgyűlés hamar hozhatna törvényt a nagy vagyonok dézsmájáról s a háborús nyereségek nagy százalékának lefoglalásáról. Le is foglalhatna aránylag rövid idő alatt egy-két milliárdot, s ezzel visszahatna a valuta javítására s csökkentené a drágaságot; de mi történik akkor? Hát csak az, hogy az entente reátenné kezét az általunk összekaparintott milliárdokra s zsebre vágná a pénzt, mondván: «épen ez kell nekem; ez az a hadisarc, melyet Magyarország-nak úgyis kiverítékennie s nekünk lefizetnie kell; viszem hát, s még köszönetet sem mondok érte».

Hát rengeteg bajaink tetézésére ilyen fináncműveletre ugyancsak nincs szükség, mellyel az ország elszegényesedésének s gazdasági tönkrementetésének még mélyebb sírját ásnók meg, mint amilyen mély már az is, mely felénk tátong.

Értse ezt meg a közönség, s ne gondolja, hogy a nemzetgyűlés s a kormány is csak lopja a napot s szót foszt tollu helyett. Nem teszi azt, hanem epedve várja a békekötést, várja az entente szerető öleléséből való kibontakozás pillanatát, hogy mint úr saját házában rendelkezék s segítségére legyen az ezer sebből vérző nemzetnek.

Ez meglesz — de ki kell várnunk!

Keresztény nemzeti feltámadás.

(1920)

Krisztus halálát nem rothadás és bomlás okozta, hanem az erőszak vágott rajta oly gyilkos sebeket, melyeken vére elfolyt s élete elfogyott; de épen azért sebei is tiszták s nem genyesek, sőt az egyház imája szerint jácinszínűek voltak, oly halvány lilásak, mint az őszi kikerics. Ez a keresztre feszített tisztaság s ez a jácintos sebekkel tetézett test azután feltámadt. Feltámadt, ami sohasem volt rothadt.

Ebben is mélységes szimbolizmust látok. Az támad fel, ami nem rothadt, aminek porcikája sem korrupt, aminek sebei is virágosak.

S így gondolom el magamnak a magyar feltámadást is. Mi hiszünk a keresztény nemzeti feltámadásban, mi hirdetjük a keresztény kurzust, fennen magasztaljuk az erkölcsi ébredést, a társadalom szanálását, az életenergiák feltámadását; de mikor ezt tesszük, szemeink előtt lebeg a nagy szimbolikus igazság is, hogy annak, ami rothadt, ami korrupt, ami csak színre keresztény, de tényleg pogány és alávaló, annak a

magyar feltámadásban része nem lehet ; s ha e folyamatban, amit keresztény kurzusnak hívunk, ezidőszerint még sok mindenféle szenny és piszok kavarg, hát annak mind az áramban le kell csapódnia, mert nekünk halálos ellentétbe kell állnunk mindazzal, s mindazokkal, kik az erkölcsi mételeyel bármiképen is kapcsolatban állnak.

A keresztény kurzus nem lehet szóáradat, mely erkölcsöt s megújítást s szeretetet hirdet, de azt tényleg sem nem éli, sem nem gyakorolja. A keresztény kurzus nem lehet csak külső szertartásokban való részvétel s a felséges programnak csak ajkkal való megvallása, hanem annak az egész vonalon a krisztusi törvény uralmának s aszerint való életnek és cselekvésnek kell lennie. Ebből még nincs elég. Ellenben a korrupció, a panamázás, az uzsora, a személyes érdekek hajszolása, a munkanélküli meggazdagodás tébolya, a sápolás, a stréberség még divatban, még teljes kurzusban van, szemben a tulajdonképeni kurzussal. Úgy látjuk, hogy az egész világ beteg ; betege a materializmusnak s ami azzal jár, a korrupciónak s az élvezetvágynak. A lelkek s a testek paráznsága megmételtyezte a közérzést, s nemcsak nálunk, hanem másutt is burjánzik a gaz, s hamu alatt izzik az a tűz, melytől a velők pusztulnak s a csontokból furulyák lesznek.

Ezzel a nagy rothadással szemben indítottuk meg mi a keresztény kurzust, vagyis szembeállítottuk a blazírt, a perverz s a vérbajos étellel a keresztény erkölcsöt, mely az Isten kegyelmétől átvárt akaratok energiáit feszíti neki a romlásnak s mely Krisztus evangéliumával akar formálni nemcsak lelkeket, de intézményeket, akar szervezni munkát s társadalmat is.

Azt mondják erre a kishitű emberek : de megvan-e ez erkölcsi feltámadásra a feltámadni kész társadalom? Merre, hol van az az új nemzedék, mely a társadalom piszkos hullámaiból kikelve, meg nem viselt hittel s le nem perzselt erkölccsel áll bele a feltámasztás munkájába, s tisztaságával s tisztességével legyőzi a mindenütt csúszó-mászó halált? Hol van az a kompakt, egységes nemzeti képviselő, mely egyszermind képviselője a feddhetlen erkölcsi integritásnak, a mindenről leszámolni képes s leszámolni tudó felelősségnek, a személyes stréberkedéstől való idegenkedésnek, szóval hol vannak s mennyien vannak azok a férfiak, kik a keresztény kurzusban vallják, hogy «mens conscia recti famae mendacia ridet»?

Nem titkoljuk el magunk elől, hogy a rothadás biro-

dalma nagy, s hogy a Grál-lovagok száma nem légió ! Vannak még nagy tömegek, melyek az osztályérdeken kívül mást nem látnak s mást nem szolgálnak, s melyek csakis a kenyér-szerzés s a megélhetés ösztöneiből veszik inspirációjukat. Mi közülük van ezeknek a keresztény kurzushoz s ahhoz a lelki emelkedettséghez, melyet a keresztény kurzus jelent? Vannak azután nagy tömegek, melyek a hitetlenség blazirtságával nézik a fejleményeket s melyek erkölcsi értékekben sohasem produkáltak semmit, melyek erkölcsi ideálokban nem hisznek s az egész keresztény kurzusban a bukott cégnek csak új név alatt való bejegyzését látják. Mi köze a keresztény kurzushoz annak a világnak, mely gazdagodni akar s milliók s perdíták után futkos? !

Eziránt teljesen tisztában vagyunk ; de hisz az ilyenektől nemzeti reneszánsz vagy tisztulás vagy megemberelés soha nem is vár s nem is várhat semmit ; s ha köztünk feltámadásról szó esik, ismétlem, hogy az ami rothadt, az fel nem támad, s ne is várjuk, hogy feltámadjon valamikor. Az rothadjon csak tovább, míg el nem enyészik, ugyanakkor azonban a meg nem fertőzött, bár megalázott s elfojtott élet támadjon fel bátran !

Ilyen meg nem fertőzött, bár elfojtott s létében veszélyeztetett, de még ki nem pusztult élet-elem van még sok a magyar népben. Ezt a lelket megőrizte Magyarország agrárius jellege ; ezt megóvta a puszta, a tanya, a falu ; ezt ápolta a keresztény család és templom, ez a két szentély, melyet még el nem árasztott a vándor mocsár. A keresztény népben — bár az most önző és láncol — megvan még a hit, mely a lelki halált legyőzi, megvan az az erkölcs, mely isteni benyúlások által lesz erős. A keresztény öntudatnak megvan még az a tüze, mely a néplélekből kiegészíti a mótelyt, s mely a társadalmi szervezetekből is ki fogja vetni a mérget ; s akkor azok az ajkak, melyek most kékesek s a láztól cserepesek, szintén hirdetik a nagy programmot ; s azok a lelkek, kik most még határozatlanok, a nagy programhoz majd nagy tetteket is csatolnak.

A spiritus rector e feltámadásában mindenestre kell, hogy oly pártképviselőt és pártszervezet legyen — akár egy, akár kettő van belőle — melynek szelleme a hit, az erkölcs, a tisztesség, a tisztaság s a szociális igazság s mely nem tűr meg kebelében senkit, akihez a panamáknak s a korrupciónak még a gyanuja is férközhetik. A pártképviselőnek szoros kapcsolatban kell állnia a nagy tömegekkel ; ezeket kell

informálnia, irányítania, lélekkel s szellemmel csetnie; viszont pedig a tömegekből kell merítenie nagy öntudatát, a teendők megérzését s az igények s szükségek élénk tudatát. A pártképviselőt árasza ki a tömegekre a lelkesülést, s a tömegek viszont inspirálják akcióra a pártvezetőséget.

Ha a pártok ily antiszeptikus tisztaságban s erkölcsi rothadástól menten állnak bele a nemzeti kurzusba, akkor a közös, nagy akarat s az elszánt, bátor tisztesség, — mely legalább is oly bátor legyen, mint a huncutság, — magával fogja ragadni a tartózkodó elemeket is, s nem keresztény kurzust csinál, — ez a szó is tőzsdei árfolyamra s nem örökérvényű elvek s erők életére emlékeztet, — hanem csinál keresztény uralmat s azt állandósítja s biztosítja is.

Hát legyünk, akik s ahányan vagyunk; de esküdjünk fel a zászlóra nemcsak szóval, hanem egyéniségünkkel, tiszta becsületünkkel s Krisztushoz hűségünkkel s a magyar nemzet iránti önzetlen szeretetünkkel! Necsak valljuk, hogy az erkölcs létfeltételünk, hanem valósítsuk azt meg az élni-akarási hajthatatlan elszántságával: akkor mi magunk is egy darab feltámadás vagyunk, s nyomunkban éled majd fel a még nem rothadt, csak alélt nemzeti élet.

A túl lehűtött víz néha egy pillanat alatt jéggé fagy — megfordítva, a túl elgyötört életerő s tisztesség egy indításra talpraszózik. E talpraszókés a keresztény nemzeti éledés, mely a rothadással leszámol s az erkölcsi életet diadalmas hatalommá növeli. Alleluja — neki!

Rokkantügy és földreform.

(1920)

A rokkantak fölkarolására nem kell külön buzdítanunk senkit; hiszen ezt szent s nagy kötelességeül vallja a társadalom és állam, s ha a rokkantak részére felállított intézeteket nézem, azt kell mondanom, hogy a mi lerongyolt államunk igazán megtesz mindent, ami tőle telik. Mikor ezt írom, szemeim előtt lebegnek elsősorban a rokkantak munkástelepei, amilyen itt Székesfehérváron is látunk; ezeknek felszerelésében, anyaggal s géppel való ellátásában az állam ugyancsak nem zsugoriskodik; a rokkantaknak az ellátása is igen jó. Ez intézetekben sokan tanulnak meg mesterséget, hamar felszabadulnak s falujukba s városukba térve ipart kezdenek, vagy ami nekem sokkal jobban tetszik, szövet-

kezeti alapon összeállva iparos kolóniát szervezhetnek s így még sokkal jobban biztosíthatják kenyerüket. E kolóniákat városok mellett — mondjuk, hogy egyet mindjárt Székesfehérváron — alakíthatnánk meg; a város adhatna hozzá területet, melyet parcellázva háztelkekre és házikertekre bérbe adna a rokkantoknak; a telkeken kis családi házakat kellene építeni; s ezt ismét vagy a város vagy a szövetkezet tehetné, vagy az egyes rokkant is, ha van hozzá tőkéje.

A legnagyobb nehézséget a mai nehéz viszonyok közt a vagyontalan munkásoknak nyújtandó hitel képezné. Legjobb volna, ha a házikókat erre alakult építési-szövetkezetek építenék, s az egyeseknek bérbe adnák. Meg kell barátkoznunk azzal a gondolattal, hogy a rokkantak ne akarják a földet örökáron megszerezni, hanem a föld a városé maradjon, s ők csak bérletet fizessenek, mely az illető munkás és nejének haláláig terjed. Az esetben, ha a házat az ilyen örökbérletű földön ők maguk építették, azt gyermekükre hagyhatnák a város és szövetkezet beleegyezésével, vagy lehetne az ilyen ház bizonyos körülmények közt vagy elhalálozás esetén megváltásnak is tárgya.

A vezetőgondolat ebben a földreformban az, hogy mindenkint lehessen házhoz s földhöz juttatni, s azt számára biztosítani egész életére nézve, még pedig lehetőleg olcsón. Ez a mai világban lehetetlenség, ha örökáron akarnók a földet megvenni; de annál olcsóbb lesz a földhözjutás, ha örökbérlet alapján kapcsoljuk s egyesítjük a munkát s a földet. Azt a tőkét, mely az örökbérlet keretében szükséges, könnyebben lehetne előteremteni, mert sokkal kisebb tőkéről volna ez esetben szó. Igaz, hogy az ilyen hitelnek egyedüli alapja a munkás, az ő egészsége s egyénisége, az ő tisztessége és megbízhatósága; s lehetséges, hogy a háborúban az ilyen erkölcsi kvalitások s fizikai létfeltételek nem izmosodtak, hanem ellenkezőleg gyengültek; de azért a személyes hitelt megint másképp lehetne fokozni, nevezetesen betegség, baleset s halál esetére való biztosítás, állat-, tűz- és jégbiztosítás s a munkásoknak hitel-, termelő- és fogyasztási szövetkezetekben való egyesítése által is.

Biztos, hogy a gazdasági politika más célt nem tűzhet maga elé, mint azt, hogy az önálló existenciákat s azok tisztességes jólétét szaporítsa. Az államnak ebben az irányban kell haladnia; de másrészt a munkásoknak is ezt kell akarniok, még pedig úgy, hogy a tulajdonjog régi s hajlíthatatlan kereteihez ne ragaszkodjanak s ne feszélyezze őket

az a gondolat, hogy nem adhatják el örökáron a házukat és kertjüket. Nem az eladási jogtól van nekem házam, kertem s otthonom, hanem attól a ténylegességtől, hogy itt és most s halálomig az enyém, s hogy egészségben s nyugalomban tölthetem benne napjaimat. Neveljük gyermekeinket is munkára s tisztességre, s ők is fognak maguknak szerezhetni ily otthont s benne tisztas megélhetést s nyugodalmas életet.

Ezt az egész örökbérleti berendezkedést nem úgy kell érteni, hogy a házat s kertet semmi körülmények közt sem lehetne örökáron megszerezni, hanem csak azt nyomatékozzuk benne, hogy örökáron való vétel nélkül is — amihez aránytalanul több pénz kellene — lehessen házhoz, kerthez s egy darab földhöz jutni, s azt «holtomiglan-holtodiglan», értve ezt férjről s feleségről, megtartani.

A földreform e gondolata bizonyára még többször vetődik majd föl a rokkantak ellátásának kérdése körül.

A keresztény kurzus kisiklása.

(1920)

A lapok láthatatlan kezeket emlegetnek, melyek a kártyát keverik, s a nemzetgyűlésen interpellációk s napirendelőtti felszólalások zavarják a vizet; nevesebb embereink verik félre a harangot a maffia-uralom ellen, no meg azért, hogy veszélyben a magyar jogállam jó hite, s vész a személy- s vagyonbiztonság. Felolvasnak a nemzetgyűlésen leveleket, hogy itt jelent meg két tiszt, ott meg három s letartóztatott néhány embert. Az interpellálók s felszólalók ugyanakkor természetesen vallják azt is, hogy mindez csepp árnyékot sem vet a nemzeti hadseregre, s hogy ezek a kifogásolt egyéni vállalkozások nem lazíthatják meg azt az erős kapcsolatot, mely a polgárságot a hadsereggel összeköti. A legszélesebb nyilvánosság így tudomásul veszi Magyarország «legkiáltóbb s legnagyobb baját», s Göndörök s Kacérok leadhatják Európának, hogy igazul Magyarország s nem találja helyét. Ennek megfelelően aztán igazul Európa is s bojkottal fenyegeti meg a keresztény nemzeti kurzust.

A komoly szemlélő fájdalmas érzéssel nézi ezt a komédiát, mert nemcsak a szereplőket látja, hanem a régisseur-t is. Az ilyen mesterségesen szított izgalom, az ilyen tervszerűen inszenált rángatózás és feszkelődés magán viseli a tendencia bélyegét. Ezt csinálják; csinálják azok, kik mindent fel-

használnak, hogy a mi gyenge, alkotni s teremteni nem tudó alakulatunkat, a keresztény nemzeti kurzust kompromittálják. S sajnos, interpelláló jogállam-mentőkre, s vagyon- s személybiztonság őreire, Magyarország becsületének szónoklovagjaira mindig akadnak. Ezek aztán a szemita sóhajokat világgá harsonázzák, s megtudja a közönség, hogy bizony van itt baj elég, van itt különítmény-tatárjárás, van leplezett katonai diktatúra, — csak egyet nem tudunk meg, azt, hogy ha volna igazán valami ebből, hát mi annak az oka?

Igen, Magyarország sebeit föltáró államférfiainknak s szónokainknak a dolgok mélyére kellene tekinteniök; s nem a felületen úszó hinárszálakat halásznioik. A hinárnak a gyökere a mélyben van: ezeknek a mi itt-ott fel-feltűnedező bajainknak oka is mélyebben rejlik. Hát nemcsak a bajok szimptomáit kellene konstatálniok, hanem mindenekelőtt a bajok okát kellene méltányolniok.

Mert mi a helyzet jellege ezidőszertint? Hát elsősorban az a rendkívül irreális s nem igaz beállítás, hogy keresztény nemzeti kurzust, megújhodást és reformot hirdetünk s minden a régiben van és marad. A kormány beszédeket tart, már amikor, de keresztény nemzeti kormánytetteket alig produkál. A keresztény nemzeti kurzus a zsidók politikai, társadalmi s gazdasági túltengő térfoglalását panaszolja, de még a kirívó intéző állásokban is alkalmazza őket. A budapesti sajtó a cenzura miatt nem kiabálhatja tele a világot, hát úgy segít magán, hogy fűti az «Otthonba» eljárókat s akiket más-hol ér, a rémuralom híreivel s megborzongatja hátukat a különítmények garázdálkodásaival. S a mi jeles politikusaink hűségesen felülnek nekik. Hát igazán nincs más dolgunk, mint gyöngíteni pozícióinkat; s oly verébfejű politikusok vagyunk-e, hogy nem látjuk, hogy ezzel az absztrakt igazság- s jogkiméréssel s a közállapotaink fölött való elájulásokkal a magunk embereit fejbe ütjük, a zsidókat pedig meg nem nyerjük?!

Más eredménye ez össze-visszaságnak nem lesz. A közönségben pedig óriási elégedetlenség kap lábra s terjed napról-napra. Az elégedetlenség a nagy ellentétből szívja erejét, mely a program s a valóság, az országot felforgató gazok s enyhe bűnhődésük, az éhező kereszténység s a dőzsölő hadiszállítók, a pénzemberek kasztja közt tátong. Erről szólaljanak föl napirend előtt s erről interpelláljanak napirend után; de nem arról, hogy Magyarországon az elgyötrött elégedetlenség itt-ott kitör s tévutakra téved. Az erőszakot mi is elítéljük, azt senki sem védi; a vagyon- és személybiztonság

követelményét mi is valljuk, azt senki sem akarja letörni; de mi ugyanekkor az erőszakoskodás s a jogveszélyeztetés gyökerét ki is akarnók tépni.

Ezt a mi bajaink egyoldalú s ügyetlen kezelésével nem fogják megtehetni, hanem szaporítják csak az irreális, hazug politika kirakatba illő példáit. Mert volt már nálunk kultusz-miniszter, ki zsidó újságírókkal akart teremteni kultúrát; volt gróf, aki demagógiával akarta megmenteni az országot; — lehetséges tehát ezután, hogy a keresztény kurzus főlöskézes zsidóvédelemben utazzék s filoszemitizmusban virágozzék ki.

Ez igazán világraszóló komédia volna, melytől csak az egész szenvedő, éhező, szavazó és politizáló társadalom öntudatra-ébredése s ez öntudatnak a politikára is gyakorolt nyomása menthet meg.

Ne pazaroljuk a nagylelkűséget másra, hanem juttassunk abból elsősorban magunknak; nem a jogrendet kell most megmenteni, hanem a keresztény magyarságot.

A numerus clausus-ról.

(1920)

T. Nemzetgyűlés! Nem fogom túlsokáig igénybe venni idejüket, annál kevésbbé, mert megszívleltem a kultuszminiszternek intelmét, hogy az Alma Mater máris kapunyitás előtt áll, s következőleg ezt a törvényjavaslatot lehetőleg tető alá kell hoznunk. Mégis szükségesnek látom, hogy rámutassak bizonyos vezető gondolatokra, bizonyos nagy érdekekre, amelyek ezt a törvényjavaslatot ide a Ház elé hozták, és hogy figyelmeztessenek egyszersmind azokra az eltolódásokra, a jelszavaknak súlya és nyomása alatt, amelyek nemcsak másképp engedik látni a dolgokat, hanem sokszor hamis világításba is helyezik.

Nagyon fontos dolog, hogy mi magunk tisztában legyünk azzal, hogy voltaképp mit akarunk. A mi körünkben is felhangzottak — majdnem azt mondanám — vádak, hogy minek pepecseljük el az időt az ilyenféle törvényjavaslatokkal, hogy hol van azoknak a nagy monumentális szociális alkotásoknak a vonala, amire szükség volna Magyarország talpraállításában, hol van az a hatalmas szociális munka, amely belenyúlna a mi nyomorúságainkba, és talpraállítana minket. Mit csináljon egy szegény ország, amelynek nincs

pénze? Hogy adja rá fejét szociális alkotásokra, amelyek nem tudom, az alacsony osztályokat állítsák lábra? Hogyan gondoskodjunk mi munkásbiztosításról, nyugdíjbiztosításról és másféle ilyen szociális intézményekről, amelyek Németországban naponként 2 milliót juttatnak a dolgozó munkások kezeibe? Honnan vegyük ezt a pénzt?

Nekünk manapság egy más szociális irányban kell dolgoznunk, s én ebben a törvényjavaslatban határozottan a szociális munkának egy programpontját látom. Mert ha az ember azt kérdezi, hogy ez a törvényjavaslat voltaképpen mit akar, azt kell felelnünk, hogy ez a törvényjavaslat lábra akarja állítani a leszoruló magyar középosztályt.

A miniszter ezt a munkát természetesen az egyetemnél kezdi. Világos, hogy a magyar nemzeti nevelés reorganizációja az egész vonalon megindítandó. Manapság azonban még nem értünk erre rá, hanem az egyetemenél kezdjük, mert az egyetem nyúlik bele közvetlenül a magyar intelligencia világába. Az egyetemből sugárzik ki az a szellem, amely hivatva van a törvényhozással együtt arra a nagy szociális kooperációra, amely nélkül természetesen a törvény semmit sem ér. Azért nagyon helyes, ha mi azon törjük a fejünket, hogy ezt a szociális alkotást, vagyis ezt a szociális problémát, a leszoruló magyar középosztály problémáját, miképpen oldjuk meg, s ha azt mondjuk, hogy ezt ezzel a törvényjavaslattal akarjuk valamiképpen megoldáshoz juttatni.

Elfogadom ezt a törvényjavaslatot, még pedig Bernolák Nándor t. képviselőtársam indítványával együtt. Elfogadom azért, mert a miniszter úr ezt az egész törvényjavaslatot abba a nagy világításba állította bele, amely a komoly munkát sürgeti, elsősorban az intelligencia, tehát az egyetemi ifjúság számára. Az egyetemnek, az egyetem munkatérének a génusz műhelyének kell lennie. Az egyetemen tanulni kell. Nagyon sok helyütt felszólaltak abban az irányban és hallottam itt a nemzetgyűlésben is azt, hogy az ifjúság ne politizáljon. Természetes, hogy ne politizáljon, hanem elsősorban tanuljon. De értsük meg azt az ifjúságot, amelyet a szenvedély, a szenvedés, az elkeseredés belesodort ebbe a politizálásba. Ezzel egy percre sem akarom védeni azokat az erőszakosságokat, amelyeket az egyetemi ifjúság elkövetett, hanem igenis nyomósítani akarom azt, hogy értsük meg ezt a szenvedő, a lövészárkokból hazakerült és saját érdekeit itt valamiképpen leszorítva látó ifjúságot, hogy erőszakhoz is nyúlt, hogy odaállt az Alma Mater kapuja elé, és azt mondta :

akik küzdöttek, véreztek, akik a fronton megálltak és a frontról nem menekültek a tanfolyamok cégére alatt sem, azoknak mindenesetre elsősorban van joguk, hogy ezen az egyetemen kenyérhez jussanak.

A magyar ifjúságot én nemcsak ifjúságnak nézem, legalább a mai ifjúságot. A mai ifjúságot én már valamiképen a közélet polgárának, még pedig a szenvedés és a küzdelem keresztségén átment polgárságnak nézem. Ez az ifjúság megérzi a köznek és a politikai életnek hullámverését, ez az ifjúság megérzi a magyar közéletnek, ennek a magyar világnak földrengését. Ez az ifjúság nem blazirt, ez még nincs inficiálva a lemondásnak, a hazátlanságnak, a nemzetköziségnek bacillusaival, és főleg: ez az ifjúság félti a maga jövőjét, félti a maga kenyerét. Mások, akiknek már megvan a falat kenyérük, megvan a biztos székük, ezek talán nem is érzik meg úgy még a nemzet veszedelmeit sem, mint megérzi ez az ifjúság. Azért örülünk, t. nemzetgyűlés, annak az ifjúságnak, amely reszket a magyarság féltett érdekeiért, ha ez az ifjúság vétkezett is, ha elvetette is a sulykot, — ha nem is védjük meg ebben: de vállaljunk vele közösséget a nemes, nagy nemzeti érdekek kiküzdésében.

T. Nemzetgyűlés! Magának a numerus claususnak gondolata egyáltalában nem idegen a mi világunkban. Én úgy emlékszem, hogy liberális publicisztikai körökből is elhangzott már régebben az a kívánság, hogy legyen numerus clausus: numerus clausus felekezetekre és nemzetiségekre való tekintet nélkül. Miért? Azért, mert a jogászság olyan óriási árama a magyar közéletnek, hogy simpliciter egyáltalában nem boldogul. De nemcsak ezekből a körökből hangzott el ez a kívánság; a Magyar Orvosok Nemzeti Szövetsége is rámutatott arra, hogy mi lesz, ha majd a harmadik, negyedik és ötödik évbéli kurzusok három év múlva újabb háromezer orvost dobnak ki a közéletbe diplomával, de a nélkül hogy kenyérhez juttatnák. Következőleg nekünk arra kell gondolnunk, mikor felvetődik itt a numerus clausus, hogy ez elsősorban is nem valami deus ex machina, még az eszmék világában sem, hanem ez a numerus clausus egy nagy nemzeti érdeket hangsúlyoz: biztosítani akarja a magyar középosztály számára a kenyeret.

Természetes, hogy ahol numerus clausus van, ott szelekciónak is lennie kell. És ezt a szelekciót elsősorban a tehetségek szerint kell megcsinálni. Mert amikor numerus clausust akarunk, nem akarunk jogfosztást, nem akarjuk a tehet-

ségek valamiképen való elnyomását, nem akarjuk, hogy azok, akiknek hivatottságuk van, ne jussanak oda, ahová őket tehetség, génusz, tehát hivatás, küldetés küldi. De ezt a tehetség szerinti kiválasztást megcsinálni igazán rendkívül nagy probléma, és én azt gondolom, t. nemzetgyűlés, hogy épen a tehetség szerinti kiválasztást nemcsak az egyetemi karokra kellene bízni. Mert hiszen valakinek lehet gyöngébb a bizonyítványa, s lehet az illető mégis rendkívül tehetséges ifjú; lehetséges, hogy valaki épen szegénysége miatt, amint ezt a túloldalról is közbevetette már egy képviselő úr a vita folyamán, nem fejlődhetett ki; lehetséges, amint sokan ismerjük az életet és annak körülményeit, hogy valaki a világítás hiánya miatt, a szegénysége miatt, azért, mert egy szobában van összezsúfolva öt-hat-hét-nyolc családtaggal, az össze-vissza lárma miatt nem tud tanulni. Ezt a tehetségek szerinti kiválasztást tehát okvetlenül a gimnáziumi, tehát a középiskolai tanári kar meghallgatásával kellene statuálni.

Félünk azután a protekciótól is. Magyarországon tele vagyunk protekcióval. Azt mondhatnám, hogy a protekció ellen védekezni sem lehet. De, t. nemzetgyűlés, ha maga a törvényhozás kimondja azt, hogy ebben a kérdésben pedig protekciónak helye nincsen, akkor az a tanári kar örülni fog, ha azt mondhatja, ha elvül odadobhatja, hogy itt protekciónak nincs helye. Mindazok, akik protezsálni szoktak, köztük én is, örülni fogunk, ha azt mondhatjuk, hogy ebben a tárgyban protekciónak nincs helye. Mondja tehát ki a nemzetgyűlés, hogy ami a numerus clausust illeti, akár az egyetemi kar határozza meg, akár pedig a gimnáziumi, a középiskolai tanárság bevonásával dönt a felvétel fölött: a protekció tiltva van. Méltóztassanak meggyőződve lenni, hogy ez hatalmas eszköze lesz az élet tisztulásának és az okos szelekció érvényesülésének.

Azonban természetesen nemcsak a tehetség szerint kell ezt a szelekciót megcsinálnunk, hanem a hazafias érzés szerint is.

Szelekciót kell gyakorolnunk a destruktív irányzatokkal szemben való állásfoglalás szerint, ennek a mostani Magyarországnak nagy szenvedései és veszedelmei szerint, mert a mai Magyarország veszedelme határozottan a destruktív irányzat. Ez hozta ránk ezt a sok mindenféle átkot; és méltóztassanak meggyőződve lenni róla, hogy a hamu alatt még mindig izzanak a parazsak, és ha a föld közvetlenül nem reng is a földalatti erőknek, ezeknek a vörös, tüzes erőknek feszü-

lésétől, valamiképen szenved, és a társadalom biztonságának iránya tanú arra, hogy még nem hajthatjuk le fejünket nyugalomra, hanem ébren kell szemmel tartanunk mindazokat a mozgalmakat, amelyek a magyar nemzeti keresztény irányzat megtörésére itt is, ott is felbukkannak és annak esetleg egy újbóli katasztrófáját idézhetik elő.

T. Nemzetgyűlés! Én ennek szükségességét annyira hangsúlyozom, hogy itt valami nagy jogot sem ismernék el. A miniszter úr nem akarja megfosztani azokat, akik már be vannak iratkozva, mert azt mondja, hogy jogfosztásnak nincs helye. Én is tisztelem a jogot, tisztelem azoknak jogát, akik már beiratkoztak, hogy folytathassák tanulmányaikat, de ha az immatrikulált nem állja meg helyét az igazoló bizottság előtt, ha rá lehet sütni a nemzetköziségnek, a hazátlanságnak és a destruktív irányzatnak bélyegét, akkor azt mondom, hogy itt a jog határozottan megszűnt, vagy legalább is azt mondom, hogy ez egy kisebb jog, amelynek egy nagyobb jog előtt okvetlenül meg kell hátrálnia.

Itt a közösség nagy joga áll előttünk, a magyar keresztény fejlődés nagy joga áll szemben a kisebb joggal, az egyes egyének jogával, olyan egyénekével, akik kompromittálva vannak, akik az igazoló-bizottság ítéletét nem állják, akiknek tehát mindenesetre a rövidebbet kell húzniok.

Én sem várok ettől a numerus clausustól — ha az ember csak magát ezt a keretet állítja be — nem tudom, milyen óriási nagy lendületet a magyar középosztálynak, és mondjuk, a keresztény ifjúságnak munkaszeretetében. De hiszen nem is törvényekkel lehet szellemet, lelket, lelkivilágot, kultúrát teremteni, hanem mindenesetre az intézménynek és az intézményes közbelépésnek, beavatkozásnak is fejleszteni kell a munkaszeretet tűzét és éleszteni kell a munkakedvet. Ha az ember Zürichben jár és megnézi a politechnikum falát, látja, hogy ott fenn kis táblákon feliratok vannak: Numine, Industria, Labore, Inventione, Inspiratione, vagyis Istennel, munkával, szorgalommal, kitartással, inspirációval. Aki a magyarságot lábra akarja állítani, — jól tudom, hogy azt numerus claususszal nem lehet lábra állítani, — de annak lábra kell azt állítani a numerus clausus keretében azzal a munkaszeretettel, azokkal az indításokkal, azokkal az inspirációkkal, amelyeket természetesen az egyetem, a tanári kar, és természetesen ez a vérkeresztségen és tűzkeresztségen keresztülment társadalom juttathat az ifjúságnak.

T. Nemzetgyűlés! Hallottuk, úgy-e, hogy Bécsben is mennyi mindenféle zavar történt az egyetem körül. Hallottuk, hogy a keresztény ifjúság ott is valamiképen fegyveres csoportokba szervezkedett és állt szemben a zsidó ifjúsággal. Az ember egy percig sem dicséri, egy percig sem helyesli az ilyen állásfoglalást; de, nemde, ez is jele az időknek, jele a nagy szenvedéseknek, jele a problematikus helyzetnek. Következőleg ismétlem: ne zárjuk el, ne kössük be szemünket ennek a nagy problémának világos meglátása előtt. Itt baj van, ezen a bajon segíteni kell; a segítségnek egyik módja, intézményes módja a numerus clausus, következőleg engedve a közszükségnek, engedve ennek a nyomasztó érdekeknek, elfogadjuk ezt a numerus clausust. Nem örömből tesszük mi ezt, nem élvezettel tesszük mi ezt, nem mások elnyomatására irányuló szándékból, ez távol legyen tőlünk. Nem gyűlöletből tesszük mi ezt, hanem ismétlem, kényszerből, amely kényszer elől ezidőszerint meghátrálni nem lehet.

Engem egy percig sem térít el ettől az, hogy némelyek merényletet látnak ebben a tanszabadság ellen, merényletet látnak a kultúrhaladás ellen. A szabadságok végre is formák. Minden attól függ, hogy ebben a formában milyen tartalom van. Itt van a mi sajtószabadságunk. Mit ér ez a sajtószabadság, ha ez a tartalom, mondjuk, az a nagy kényszere az íróknak és az újságíróknak bennfoglaltatik abban a sajtószabadságban, értem azt a kényszert, amelyet a kiadóhivatalok és más tényezők gyakorolnak. Mit használ a sajtószabadság? Épen úgy vagyunk a tanszabadsággal. Legyen meg a tanszabadság, de a tanszabadság ne szellemi anarchiára, ne egy akadémikus pályák körül való rendszertelenségre vezessen, hanem olyan tanszabadság legyen, amely igazi műveltséget, de egyszersmind kenyeret is juttasson azoknak, akik a tanszabadsággal dolgoznak.

Ha valaki a műveltségre való igényt, a felsőbb tanulmányokhoz való jogot nagyon hangoztatja, — hiszen in abstracto általában ez előttünk nem nagyon vitatott tétel. Mi mindnyájan szívesen elfogadjuk. Minél több világosságot, minél több tudást, minél több műveltséget! De, t. nemzetgyűlés, az egyetemek nem a műveltségnek és a tudásnak kiváltságos tényezői, — hiszen műveltséghez, tudáshoz más-képen is hozzá lehet jutni, — hanem az egyetemek, úgyebár, elsősorban az okleveleknek, a ráképesítésnek a bizonyítványoknak kiadói, vagyis a kenyérnek biztosítói. Nekem jogom van a nagyobb műveltséghez, de jogom van egyszersmind a

kenyérhez is. Egy társadalom úgy intézze ezt a két érdeket, hogy amikor az egyiket biztosítani akarja, akkor a másikat ne dobja oda az esélyek elé.

Következőleg ismétlem : tanszabadság, kulturális haladás, ezzel mindnyájan egyetértünk, akarjuk ezt, de a kenyérnek keretében ; illetőleg oly szabadságot akarunk, amely a kenyeret biztosítja azoknak, akik ennek a szabadságnak védelme alatt lelküknek és szellemüknek fejlődését biztosítják.

T. Nemzetgyűlés ! A numerus clausust a közvélemény általában antiszemitizmusnak itéli, azt mondhatnám, bélyegzi sok tekintetben. Azt gondolják egyáltalában, hogy mi a numerus claususszal a zsidóságot el akarjuk nyomni és a keresztény nemzeti társadalmat kiváltságban akarjuk részesíteni az ő kulturális jogaiknak leszorításával.

A numerus clausust, amint már beszédem elején mondtam, a magyar középosztály leromlása ellen és a magyar faji génusz veszélyeztetése ellen kontempláljuk. Hogy ezt miért tesszük, arra kommentár az utolsó 50 évnek a fejlődése. 1867 óta óriási nagy haladást tett Magyarország ; azt senki közülünk nem vonja kétségbe. A magyar gazdaság, a magyar kereskedelem határozottan nagy lendületnek indult. Ezt nem a magyarok csinálták, ezt a zsidók csinálták ; mondjuk, hogy nagyon nagy részben a zsidók csinálták. Míg ellenben a magyar intelligencia a nevelésénél fogva egyáltalán csak a bürokrácia, csak a jogászság felé orientálódott. A nevelés olyan volt, hogy az öregapa számára még biztosítva volt gazdaságilag is a keret, a fiai már megéreztek a földrengést, az unokák alól pedig kicsúszott a föld. Amit Goethe mond : «Weh dir, dass du ein Enkel bist», — jaj neked, hogy te már csak unoka vagy, — ugyancsak szomorúan bebizonyult, beigazolódott a magyar középosztályon. Az öregapa még úr, a fiú már félig úr, az unoka pedig már csak lerongyolt existencia, majdnem azt mondhatnám proletár, aki a megyeházán, minisztériumokban, hivatalokban kereste védelmét és oltalmát.

A szabad verseny levegőjében az ilyen nemzedék nemcsak nem volt «új nemzedék», hanem egy teljesen tehetetlen, tönkremenésre szánt és arra ítélt nemzedék. A mi problémánk nem abban áll, hogy az a dzsentrí tönkrement, hanem abban áll, hogy annak a dzsentrinek a helyét nem foglalta el a magyar parasztságból felszívódott magyar középosztály, ez természetesen óriási hiba és óriási hiány, hanem hogy azt a

zsidóság foglalta el, a zsidóság, mely hatalmas gazdasági érzékével, agilis, aktualitásokra beállított intelligenciájával, nagy szorgalmával, rá volt arra képesítve, hogy itt a magyar apathia, a magyar indolencia, a magyar munkátlanság, a magyar úrhatnamság terén leszorítsa teljesen ezt az életképtelen, harcokra be nem állított nemzedéket.

Tehát mi nem azt hibáztatjuk, hogy a zsidóság megteremtette a magyar kereskedelmet, nem is tagadjuk azt, és a magyar nép tényleg nem is volt sohasem antiszemita azért, mert a kereskedője zsidó volt. Nagyon jól emlékszem, hogy mikor azt a nagy szénszövetkezetet iparkodtunk megcsinálni és az egyik szónok azt mondta, hogy akkor ez a felsővégi és az alsóvégi és ez meg az a zsidó is elmegy, erre az egyik magyar azzal állt elő: akkor hol fogunk új zsidót — mert a nélkül nem boldogul a magyar ember. A magyar népben antiszemitizmus egyáltalában nincs. Nem abban van a hiba, hogy a zsidóság a ghettóból kiszabadult, hiszen a humanizmus ideája, a humánus eszmék hatalma mindnyájunk eszméje. Következőleg, ha a zsidóságot onnan kiemeltük, ha azt az európai kultúrába beállítottuk, ha Mendelssohn Mózes e részben igazán Mózes volt annak a német ghettói zsidóságnak, ezen mi nem botránkozunk meg, ezt mi nem kifogásoljuk. Ha annak a zsidóságnak szimatja volt arra, hogy a sajtó, a betű presztizse óriási hatalom, és rávetette erős intelligenciáját és munkaképességét a sajtóra, ezt nem kifogásoljuk, sőt ha az a zsidóság egyes családjaiban asszimilálódott, ha felszüremkezett a magyar társadalomba, ha ebben a vérkeringésben tényleg egy erőteljes meleg hullám lett, — amint mi is tisztelünk sokan sok családot, amelyek tényleg beolvadtak teljesen a magyarságba, — ez nem hiba; nem ebben van a mi antiszemitizmusunk — ha ugyan antiszemitizmusról szó lehet — hanem abban van a hiba, hogy a zsidóság nemcsak integráló résszé lett, hanem túlsúlyba került, nemcsak egyik feltörő résszé lett, hanem minket leszorító résszé.

A mi egész nemzeti problémánk ebben áll; úgyhogy nem antiszemitizmusról van itt szó egyáltalában — ezt nagyon szeretném belekiáltani a magyar világba — hanem ez faji önvédelem. Miután a kereszténység lépten-nyomon érzi, hogy leszorulóban van támadások által, az egész népsziché megrontása által, miután mi egy olyan folyamatban vagyunk, amelyet határozottan dekrisztianizációnak kell nevezni, t. zsidó polgártársaim ne vegyék ezt gyűlölködésnek, ne vegyék ezt faji üldözésnek.

Lehet, hogy elfajul. Az elfajulásnak én nem vagyok sem szószólója, sem dicsérője.

Nem akarok ezekre a témákra kitérni, hiszen Schandl barátom felolvasott statisztikai adatokat, de ha az ügyvédeknek a fele zsidó, ha az ügyvédsegédeknek majdnem a fele zsidó, ha a magánorvosoknak nagy többsége zsidó, ezt egy társadalom, amely érzi magát, amely fiait mégis csak fiainak nézi, akiknek a kenyeret biztosítani akarja, azt semmiféle liberalizmusért, semmiféle általános theóriákért <el nem fogadhatja.>

T. Nemzetgyűlés! Nemcsak a magyar középosztály leszorulásában, leszorításában van a probléma, hanem a magyar faji géniusz romlásában.

Ha az ember a magyar irodalmat nézi, amire a kultusz-miniszter úr is rámutatott, okvetlenül azt látja, hogy a zsidó értelmiség térfoglalása a magyar irodalom elzsidósodását eredményezte. Ezt én általános tézis gyanánt állítom fel és azt gondolom, hogy a «Huszadik Század» ankétje kapcsán Beregi Ármin véleményére nemcsak mint tanúra, hanem mint hivatottra és illetékesre is hivatkozhatom.

Azt mondja arra a kérdésre, hogy lehet-e Magyarországon a művészet és irodalom elzsidósodásáról szó, hogy: «Be kell vallanom, hogy igen. A zsidó nép géniusza szerte a világon önálló irodalmat teremtett, önálló zsidó művészetet, és így nem szólva az őskori zsidó irodalom és művészet hatalmas visszfényéről, feltétlenül minden népnek, melyen belül a zsidóság is tevékeny, irodalmán, művészetén a zsidó géniusz nyomot hagy. Amint a magyar faj minden produktumán, bármennyire olasz, szláv vagy német műveltségen nevelődött, a magyar faji jelleg kiűt, úgy nem tud elenyészni az őseredet nyoma a zsidó produktumán, bármennyire szaturálódott is például magyar levegővel».

Ha az ember Heinet összehasonlítja Ady Endrével, bámulatos hasonlóságot találunk. Itt valaki összehasonlította már Ady Endrét Rákosi Jenővel, de ez nem olyan érdekes összehasonlítás, mint ha összehasonlítottuk ezt a kettőt, Heinet és Ady Endrét. Amint Heine lekicsinyel mindent, ami német, úgy Ady lekicsinyel mindent, ami magyar. Ahogy Heine a kereszténységet csakis karikaturákban tudja meg látni, úgy Ady Endre a mi nagy magyar tradícióinkat és a mi nagy érdekeinket valamiképpen karikaturákban, valamiképpen hamis látószög alatt látja. Azt fogják kegyetek mondani, mi közünk ehhez, vagy pedig azt, hogy mi ennek az

oka. Én ezt felhozom példaképül, hogy a zsidóság szelleme miképen járja át és miképen hamisítja meg a magyar érzést, a magyar szellemet, a magyar kultúrát, és nem azért, hogy kegyeteknek a kultúrája vagy szelleme rossz. Én most ettől elvonatkozom.

Én csak azt mondom : nem szabad-e nekem védenem a magyar kultúrát? nem szabad-e nekem védenem a mi magyar faji meglátásainkat, faji érzéseinket, mindazt, amit a magyar kultúrának, magyar léleknek és magyar szellemnek hívunk? Ime, a probléma oly pörére vetköztetve, hogy mindenki megláthatja. Ismétlem, ez nem gyűlölség, hanem a magyar kultúrának és sajátságainak védelme. És gondolom, hogy ehhez igazán jogunk van.

⟨S. P. közbeszólása : Mi nem vagyunk ellenségei a magyar kultúrának !⟩

Kegyetek nem ellenségei a magyar kultúrának. De kegyetek megváltoztatják a magyar kultúrát, hogyha mi nem vesszük észre ezt a nagy érdeket és ha nem tudunk eléje állani keményen és természetesen a szellem erejével ráparancsolva. Hiszen nem letörésről van szó, ismétlem, hanem arról, hogy legyen igazán a szellemnek szabad útja. És amint szívesen megadom a jogot, a szabadságot a zsidó kulturális szellemnek, meglátásnak, inspirációnak, úgy védem a saját nemzeti kultúrámat, mikor annak veszedelmeit látom. Másról nincs szó.

⟨S. P. közbeszólása : Mi is részesei akarunk lenni a nemzeti kultúrának !⟩

Kegyetek akkor lesznek részesei a nemzeti kultúrának, ha igazán asszimilálódnak.

⟨S. P. közbeszólása : A hitünket nem kell hogy odaadjuk !⟩

Én senki hitét nem akarom elvenni és senkit téríteni nem akarok, mert a térítésnek ezt a módját, magától értetődik, perhorreszkálom. Sőt én azt látom, hogy hiszen nem a zsidók kiűzéséről, száműzéséről van itt szó, hanem a zsidóság értékes, itt már meghonosodott elemeinek valamilyen bekapcsolásáról abba a magyar kultúrába. De ez csak akkor lesz meg, ha azt a mi magyar kultúránkat meghamisítani, kicsorbítani nem engedjük, és kegyetek jóindulattal észrevevén ezt a sajátos hatását a zsidó génusznak, nem tagadják el, nem tolják el más sínpárra ezt az óriási problémát, hanem jóindulattal, megértéssel inkább kooperálnak abban az asszimilációban.

Mélyen tisztelt Nemzetgyűlés ! Mi azon az állásponton állunk, hogy mi tisztára nemzetvédelmet gyakorolunk.

Én megvetném azt a magyar kultúrát, amelyben ne volna annyi erő, hogy amikor tapossák, amikor vérét vízzé változtatják át, hogy akkor fel ne szisszenjen és vétót ne kiáltson oda és ne mondja azt legalább: ami erőm van, ellenállásra fordítom, és amennyiben győzöm az életet és győzöm az élet alakítását, hát helyt akarok állani. Ez a mi problémánk. Voltak nemzetek, amelyeket kipusztítottak karddal. Voltak nemzetek, amelyeket valamiképen leszorítottak, — csak Karthágóra gondolok és a föníciai gyarmatokra, — erőszakkal, kereskedelmi furfanggal leszorítottak. Lehet egy oly nemzet, amely valamiképp egy csendes szimbiózis útján és elválkozás útján elveszti a lelkét. Én a magyar kultúrámat félttem ettől, és semmi egyebet nem akarok, legyenek arról meggyőződve, mint ennek a jognak a hangoztatását s a magyar népnek és a magyar géniusznak felébresztését, saját jogainak védelmére és a veszedelmek meglátására.

Engem azután, amint Schandl barátom is megjegyezte, cseppet sem feszélyez az, hogy a liberalizmus mit mond, mit követel. Természetes, hogy a liberalizmusnak óriási nagy áldásai, előnyei, kihatásai vannak. A liberalizmus sajátos reakció volt, amely akkor, amikor az ideje megvolt, kiadta az erejét. Ha kegyetek visszahelyezkednek száz évvel, tehát mondjuk 1820-ba, amikor Smith Ádám működött, amikor a liberalizmus kifejlesztette a gazdasági erőket, el kell ismerni, hogy akkor az kitűnő szolgálatokat tett. Épügy, amikor a politikai liberalizmus kifejlődött és biztosította a nagy népszabadságokat: kitűnő szolgálatokat tett. De ha egy erő kiadja az energiát, ha túlélte magát, ha azután mindenféle visszahatások keletkeznek épen a gazdasági és a szellemi élet funkcióiban ezekre az előnyökre, akkor mi nem mondhatjuk hogy Smith Ádám nagy ember, következésképp tehát neki fejjel a falnak. Vagy Deák Ferenc, Eötvös, Szemere Bertalan, Fáy, Kossuth: ezek mind égtek a liberalizmustól. Jól tették. Még a miniszter úrral sem értek egyet, aki azt mondta, hogy ha tudták volna, hogy ez kerül belőle, nem tették volna.

Ezt előre nem is lehetett látni. De a gazdasági liberalizmus nyomában feltámadt a szociális reakció, az organizációban, a szövetkezetekben, a munkástömegek szervezetében megnyilatkozó erő. Természetes. Jó ez? Hogyne volna jó! Épen úgy a szellemi fejlődésben a politikai jogoknak és szabadságoknak hangoztatására egy reakció támadt azután, hogy igen, kössük meg valamiképpen a szövetkezés eszméjével,

az organizáció gondolatával ezeket a szerteszéjjel húzó centrifugális erőket. Az egész nagy világ most centripetális irányban dolgozik és fejlődik. Ime, t. nemzetgyűlés, mi liberálisak vagyunk, amennyiben a liberalizmus érdemeit elismerjük, amennyiben a régi gazdaságpolitikai liberalizmus előnyeit ma is élvezzük. De nem vagyunk liberálisak annyira, hogy a társadalomra gyakorolt rossz visszahatásait meg ne lássuk és azokat az új igényeket meg ne érezzük, amelyeket nem liberalizmussal, hanem mondjuk : szocializmussal, mondjuk : az organizáció elvével lehet ellensúlyozni.

Azután meg védekezni mindenesetre liberális is. Védekezni szabad. Folyton azzal a nagy entente-tal és annak a csodálatos presztízsével állanak elő. Első felszólalásom alkalmával Ugron képviselő úr is megintett, hogy tiszteljem azt a nyugatot. Hát hiszen azt jobban tiszteltem, mint a mi volt Nyugatunkat, azt a papirosnyugatot. Mi a liberalizmusnak mindenesetre hívei vagyunk, — ismétlem, — de látjuk azt, hogy ez a védekezés máris megindult, és pedig megindult azokban a liberális államokban is. Hiszen Anglia is védekezik, de főleg Amerika védekezik. Amerika védi a maga gazdasági életét. Az amerikai szociáldemokraták a stuttgarti Neue Zeit helyeslésével védekeznek a kulik, a japánok ellen.

Az összes angol gyarmatállamok : Fokföld, Ausztrália, India védekeznek más alacsony standardú munkások behozatala ellen. A német egyetemeken meg van tiltva, hogy nem tudom, milyen túlsúlyban, vagy legalább is túl nagy arányban legyenek ott idegen hallgatók.

T. Nemzetgyűlés ! Mit akarunk mi? Mi akarjuk védeni a magyart ; mi akarjuk védeni a magyar keresztény középosztályt ; mi akarjuk védeni a magyar kultúrát, a magyar faji géniuszt, semmi egyebet nem akarunk. És ha ez a védekezés a liberalizmus ellen van, akkor szakítok ezzel a liberalizmussal. Mert hiszen mi nem a liberalizmus miatt élünk.

Még egy megjegyzést teszek. Schandl Károly t. barátom felolvasott itt egy cionista, mégpedig budapesti cionista feliratot, amely — ha jól tudom — a volt tanácskormányhoz szólott. Erre nézve itt a t. képviselő urak folyton azt mondják : ahhoz nekünk semmi közünk, hogy cionizmus van. Kérem, a zsidóság fejlődése, ha egyáltalában lesz, akkor csakis a zsidó nemzeti eszme irányában képzelhető. Minden nemzet átmegy három fejlődési fokon, három nagy eszme sugárzatában : az egyik a vallási eszme, a másik a humánus eszme, a harmadik a nemzeti eszme. Mendelssohn

Mózes nem adta meg jól az irányt, mert beleállította a zsidó népet a német kultúrába, és a német filozófiát mohón szívta és vette magába a zsidó intelligencia, de nem nagyon a zsidó fajnak, a zsidó népnek, a zsidó kultúrának érdekében. Meg vagyunk róla győződve, hogy főleg most, a nagy világháború nyomán, amikor az entente Palesztinát tényleg odaadta a zsidó nemzetnek országnak; amikor az entente elismeri mindenütt a zsidók jogát a zsidó nemzetiségi autonómiák felállítására: nem tagadhatjuk, hogy a zsidóságnak igenis a nemzeti eszme irányában megindult fejlődés a jövő útja.

(S. P. közbeszólása: Soha!)

S. P. t. képviselőtársam szavához kétség nem fér, én elhiszem, hogy ő nem cionista, és elhiszem, hogy ő nem akar cionista lenni, és hogy a budapesti és általában a magyarországi zsidók közül tudni sem akarnak sokan a cionizmusról. Nem erről van szó. Ez nem tőlük függ, ez egy fejlődés, ez a génusz fejlődési iránya; és vajjon az ellen mit tehet az egyes ember? Mindenesetre az egyes ember állásfoglalásától függ, hogy ő a maga részéről megtarthatja-e teljes lojalitás alapján hűségét Magyarországhoz; beválhat igazán jó magyar állampolgárnak; de azt sohasem állíthatja, hogy a cionizmus bolondság.

(S. P. közbeszólása: Bolondság, lehetetlen utópia)!

Lehetetlen beleereszkednünk ezekbe a disputákba. Én csak konstatálni akarom, hogy világszerte a cionizmus a zsidó fejlődés irányát mutatja. Hogy azután ezzel szemben az egyesek milyen állást foglalnak el, az az ő joguk, az az ő érdekük. De az nem változtat e tézisen, és e téziséből megint azt vonom le, mélyen t. nemzetgyűlés, hogy nekünk nem szabad va banque-ot játszsanunk a magyar faji génusz jövőjével, hanem biztosítani kell azt mindenképen és minden áron, biztosítani ezen lehetséges jövőendő fejlődésekkel szemben is. Mert a világtörténelem a maga kerekein és nem a mi képzeletünk hengerein jár. Ez egy egészen más kérdés. És ebből csak az következik, — és gondolom, hogy ezt t. zsidó képviselőtársaim is be fogják vallani — hogy tehát Magyarországnak csak egy bizonyos százaléku zsidóság kell; hogy a magyar állam egy világtörténelmi bűnt követett el, mikor épen a liberalizmus cégére alatt, vagy — mondjuk — a liberalizmustól való félelemből megengedte azt a beszűremkedést ott Felső-Magyarországon. Bárki tette ezt, akár Tisza Kálmán, akár Andrássy, akár Tisza István, akárki, mind egy; ez óriási nagy hiba, óriási nagy bűn, egy óriási nagy

álomlátás, mondjuk : egy megtévelyedés volt és pedig épen a liberalizmus bűvös behatása alatt.

Még egy reflexiót akarok tenni arra a kérvényre, amelyet 3000 zsidó ifjú a nemzetgyűléshez adott be, és amelyben kéri, hogy engedtessek meg, hogy az egyetemre beiratkozhatnak, illetve, hogy azok, akik már be vannak iratkozva, ettől a jogtól el ne essenek. Ebben a kérvényben felsorolják a zsidók nagy érdemeit a magyarság körül, a magyar tudomány körül, a magyar nyelvtudomány körül, a magyar történelem körül. Helyes ; én, ismétlem, mindenesetre elismerem a zsidó gényusz erejét, érdemét, és a munkáját mindig tisztelettel nézem ott, ahol ennek helye van és ahol élém toppan. De én csak egyre vagyok bátor figyelmeztetni a t. nemzetgyűlést : abban a statisztikában, mely a háborúról szól, az is ki van mutatva, hogy hány zsidó ifjú volt frontszolgálaton ; körülbelül 82-en voltak. Legyenek meggyőződve, hogy az előtt, aki a hazáért szenved, aki a hazáért küzd, és főleg : aki a hazáért meghal, az egész nemzet meghajtja a zászlaját ; nem kérdezi, hogy katolikus, protestáns vagy zsidó-e, hanem csak azt nézi, hogy kötelességteljesítő, áldozatkész katonája a magyar hazának és ezt elismeréssel koszorúzza. De van itt egy statisztika a «Die Juden im Heere» című német műből. A német részre nem terjeszkedem ki, csak az osztrák-magyar részre. Ez a statisztika az elesettekről szól. Megjegyzem, hogy a 3000 zsidó ifjú folyamodványában nincs szó az elesettekről, csakis azokról, akik frontszolgálatban résztvettek.

Bevonult osztrák-magyar keresztény tartalékos tisztekből veszteség 27%, zsidókból 8%. Tanulókból, egyetemi hallgatókból 100 keresztény egyetemi hallgató közül, aki katona volt, elesett 48 ; 100 zsidó egyetemi hallgató közül elesett 7.

A keresztény legénységből elesett 17·29%, a zsidó legénységből 1%.

Ezzel ellentétben megmutatták a zsidók, hogy, bár az arcvonalbeli szolgálatot nem részesítették előnyben, mégis aránylag sokkal több kitüntetésben részesültek, mint a többséget képviselő keresztény katonák. Már 1916 novemberében a 21.000, fegyverrel szolgáló zsidó közül 6345 kapott vaskeresztet, ami a kiadott keresztetek 20%-ának felel meg. Ezért a német hadseregben a vaskeresztet zsidó keresztnek nevezték el.

Ez az utóbbi, a kitüntetésekre vonatkozó, a német hadseregbe vonatkozik, a többi a magyar-osztrák hadseregbe.

Ezzel szemben és ezzel kapcsolatban nem kapok felvilágosítást ebből a folyamodványból aziránt, hogy mit csináljunk mi a mi keresztény ifjúságunkkal, amely óriási áldozatokat hozott; mit csináljunk főleg a zsidó mohó szellemmel szemben, amely magának kitüntetését és mindenféle előnyt tud biztosítani. De hiszen én azt mondom, tegye, ha tudja, ha bírja, de másrészt óriási problémája a magyar kereszténységnek és a keresztény magyarságnak, hogy ezzel az árral szemben, ezzel a veszéllyel szemben a helyét megállja.

Ezért mindezt összefoglalva és ebbe a nagy megvilágításba állítva bele a numerus clausust, méltán azt mondhatom, — nem veheti ezt a zsidóság támadásnak, nem veheti ezt a zsidóság jogfosztásnak; ne is vegye részünkről és főleg részemről valamiféle kegyetlen, vagy kegyeletlen támadásnak, csak egyrészt nemzeti aggodalmam kifejezésének, másrészt annak a kötelességtudásnak, amellyel eljárni akarok, — hogy igenis, ezt a magyar népet és ezt a magyar nemzetgyűlést fel kell rázni és nagy hivatásának, nagy kötelességének magaslatára emelni, hogy tegyen meg intézményesen is mindent, amit megtenni lehet.

Bezárom beszédemet Shakespeare Julius Caesar című fenséges tragédiájának egy helyével, ahol Brutus beszél Julius Caesar holtteste felett a néphez és ezt mondja: «Julius Caesar nagy hadvezér volt, büszkesége Rómának, és erre büszke vagyok. Julius Caesar szerencsés ember volt, nem irigylem tőle. De Julius Caesar a római szabadságot veszélyeztette, és azért ledöftem őt. Kinek van közületek kifogása ez ellen? Hogyha van egy római, aki egy magánembernek a szerencséjét többre becsüli, mint Róma szerencséjét; ha van egy ember, aki egy nagy embernek, még ha az Julius Caesar is, dicsőségét többre becsüli Róma dicsőségénél és veszélyezteti egy ember zsarnoki zsenialitásaért a római nép szabadságát: álljon elő, mert velem gyűlt meg a baja!» Így mondom én is:

Én tisztellem, becsülöm a zsidók szerencséjét. Szerencsés nép. Tisztellem, becsülöm a zsidó géniuszt és a zsidó hatalmat, amennyiben az a szellemnek hatalma, de amennyiben a magyar nemzetet veszélyezteti, amennyiben a magyar nemzet géniuszát valamiképen letöri, vagy pedig meghamisítja, állok elébe, és meg vagyok győződve, hogy velem együtt sokan.

A törvényjavaslatot Bernolák t. barátom indítványával elfogadom.

Válasz Raffay Sándor püspöknek.

(1920)

A «Magyar Helikon» 13. számában Raffay Sándor püspök mondja el aggodalmait a keresztény kurzus gyengéiről s nehézségeiről, melyek szerinte: először az a veszedelem, hogy a keresztény kurzus lármás és veszekedő antiszemitizmussá fajul, másodszor pedig az, hogy a protestánsokat mellőzni igyekszik s őket előbb-utóbb különállásra s utakra kényszeríti.

Mondhatom, hogy Raffay püspök e kijelentései megleptek. Teljesen meg vagyok győződve, hogy mikor Raffay püspök a keresztény kurzusnak ez állítólagos gyengéire rámutat, azt a legjobb indulattal teszi s e felszólalásával is a kereszténység ügyét nem gyöngíteni, hanem megszilárdítani igyekszik. Reméli ugyanis, hogy mi, kik a keresztény nemzeti irányzat hívei vagyunk, a kérdések szellőztetése által nem hogy távolodunk, de közelebb jutunk majd egymáshoz s erőt és módot találunk az akadályoknak elhárítására. Ezt remélem én is, s ez a remény indít arra, hogy e kérdéshez hozzászóljak.

Az első veszedelem, mely Raffay püspök szerint a keresztény nemzeti megújítást fenyegeti, az volna, hogy a keresztény kurzus mai hangulata és formája modortalan túlzásokba s kihívó felszegségekbe csap át s nélkülözi azt a komoly, keresztény életirányt, azt a jézusi szelídséget, mely minden oldalról tiszteletet váltana ki.

Raffay püspök e megjegyzése sehogysem illik a keresztény nemzeti irányzatnak országszerte megindult s tőlünk mindnyájunktól vallott formájára, hanem csakis azt a lármás s veszekedni kész antiszemitizmust érheti, melyet átlag fiatal s meggondolatlan emberek itt-ott üznek, kik a kereszténységet a keresztény ipart s kereskedelmet, a keresztény sajtót s irodalmat, a keresztény gazdaságot máról-holnapra szeretnék a nyakukra nőtt zsidóság összes pozícióiba behelyezni, s kik lelkesülésüket verekedésekben is készek kipattantani. Ide lehetne sorolni az antiszemita hangulat által inspirált erőszakoskodásokat is, melyeket felelőtlen elemek és sokszor valóságos gonosztevők követtek el. Ugyancsak idesorolhatók azok a szikrázó kiszólások, melyek az Ébredő Magyarok gyűlésein pattannak ki, s melyek elkeseredett visszahatásai mindannak a gázságnak, melyet a zsidó csöcselék mint vezető eleme a vörös forradalomnak, elkövetett.

Ez minden ; de ez-e a keresztény kurzus? ez-e az a keresztény nemzeti irányzat, melynek erejében százezrek s milliók talpraálltak s ellentállnak most is a destruktív szennyáradatnak, mely ugyanazon alávalósággal s arcátlansággal mocskolja s gyalázza még most is a magyarságot a külföldön, mint ahogy mocskolta s gyalázta azt a kommunizmus utálatos hónapjaiban? A keresztény nemzeti kurzus nagy önállítás volt a tagadással szemben, mely mint Isten- s nemzettagadás, mint hitetlenség s alávalóság, mint piszok és kegyetlenség akarta letörni a magyarság lelkét. A keresztény kurzus világgá sivitotta protestációját azon intellektuell s gazdasági rendszer ellen, mely kivetkőztetni akarta a nemzetet kereszténységéből épen úgy, mint faji érzéséből, mely egy buta liberalizmus szemfényvesztő korszakában meghamisította s elnyomta a nemzeti génuszt, mely halálos csapást akart mérni a keresztény nemzeti kultúrára, s miután szétrobbantani segítette a hadsereget, összetörte a magyar kardot s a magyar cimert, tönkretette Magyarországot s sakterkezek alatt vérbe akarta fojtani a magyarságot.

Ezt a gázságot nem szabad elfelejteni ! E nemzetgyilkos merénylettel s az idegen fajú, idegen érzésű merénylőkkel szemben adtuk ki a jelszót, hogy mentsük meg a keresztény nemzeti kultúrát, mentsük meg a magyarságot ! Úgy éreztük, hogy e megalázott s letört nemzet minden fiának, aki még bátor s szígyenkezni tud, kötelessége, hogy a nemzet megmentésére kezét fogjon, — hogy ne felejtсен, — hogy ismerje barátait s ellenségeit s szemmel tartsa azt a rothadt sarkot, honnan a nemzetgyilkos fergetegek kelnek szárnyra. Ez, s nem más a nemzeti keresztény kurzus eredete s lelkiülete ! Ez nem gyűlölet, hanem szeretet, önszeretet s fajszeretet, s ez alapon állunk s küzdünk, s arról letérni nem fogunk.

Becstelének s alávalók nem leszünk, s azért a kegyetlen retorziók terére a nemzetrontókat nem követjük. Van azonban ennek dacára, amiről a nemzeti felkelés napjaiban nem tehetünk, s amit a jézusi szelidség szellemétől áthatott keresztény nemzeti reakciónak szemére szokás hányni ; s ez az, hogy az ilyen indulatos időkben felforrt a szenvedély is, megmozdult a magyarság köpenyébe bujt betyárság is s garázdálkodik, ahogy tud. Ezekhez a keresztény nemzeti megújhodásnak semmi köze ; ezekkel nem komázunk, hanem ellenkezőleg megbélyegezzük őket. De ha ez az állásfoglalásunk, s ha így gondolkozik minden számottevő embere a keresztény nemzeti irányzatnak, lehet-e akkor a keresztény kurzust e

szélsőségekkel azonosítani; lehet-e akkor a keresztény kurzusnak elhajlásáról beszélni? Ez teljesen hamis és téves beállítás!

A mi kurzusunk most is az, ami volt egy év előtt: népfelkelés, nemzetfelkelés, hitfelkelés, géniuszfelkelés az idegenség s a beszűröngözés ellen. A mi kurzusunk ma is a felbuzdulás s az élni-akarási kurzusa, mely meg akarta menteni nemzeti kultúránkat, ki akarta a sárból emelni faji értékeinket s ugyanakkor az alkotás lendületével fokozni akarta a nemzeti erő kifejtést s végezni, azaz hogy inkább elkezdeni azt a munkát, mely a nemzeti életet s a jobb jövőt gazdaságilag biztosítja. Ez most is a program s a gyakorlat is. A keresztény kurzus lármás, utcai antiszemitizmussá nem fajult; hanem igenis erős a faji érzése, élénk a szimatja a zsidóliberális és szabadkőműves csáp-eregetések s próbálkozások iránt, s ki akarja nevelni az egész magyarságot oly éberségre s ébrenlétre, elszántságra s munkára, hogy ami megalázás s összeomlás egyszer érte, az többé soha, soha ne érhesse.

Hol van tehát a keresztény kurzusnak az a felpanaszolt elhajlása?

A keresztény kurzus második veszedelme, melyet Raffay püspök felpanaszol, az, hogy a protestánsokat mellőzni igyekszik s előbb-utóbb önálló utakra kényszeríti majd őket.

Engedje meg a püspök úr, hogy amint azt már máshol és máskor is tettem, itt is hangoztassam a testvériesülés szükségét és jelentőségét. Én is híve maradtam e keresztény testvériesülésnek s híven öröködöm, amennyiben az tőlem függ, annak becsületes fenntartásán. Csakhogy én e testvériesülés megbontását sehol sem látom. Nem látom azt a katolikus nagygyűlés megtartásában s nem látom az ott elhangzott beszédekben sem. A katolikus nagygyűlés megtartása nem békebontás. Erre nézve nem mondhatok találóbbat, mint amit a «Magyar Nő»-ben e tárgyra nézve olvastam: «Miért volna békebontás, — írja a lap, — ha becsületes, hűséges, közös munkában fáradozó két társ hivatalos idő után a saját családjával kíván foglalkozni a saját házában, a saját egészségének megfelelő módon akar táplálkozni?» Valóban nem békebontás, ha mindenki, a katolikus épen úgy, mint a protestáns a saját hitsorsosai közt foglalkozik az örök élet, a belső békesség s az erkölcsi megújulás problémáival s azokhoz egyházának sajátos forrásaiból merít erőt és lelket.

De a katolikus kongresszuson elhangzott beszédekben sem láttam a testvériesülés megbontását.

Hiszen mi nem dogmatikus alapon szervezkedtünk a

közös harcra és sohasem vállalkoztunk arra, hogy valamiféle «közkereszténységet» üssünk nyélbe. Ezt nem akarták protestáns atyáinkfiái, ezt nem akarhattuk mi, s én egyáltalában nem tudom, hogy van-e valaki, aki ezt akarta. Mi ezt a magyar nemzeti kultúrát akartuk megvédeni, mely éppen olyan kincse a katolikusoknak, mint amilyen kincse a protestáns hívőnek. Éreztük, hogy közös alapon állunk, s ezt a közös alapot fenyegette a csöcselék szennyáradata, ahogy fenyegeti azt most is a zsidó-demokrata liberalizmus. Ennek a nemzeti kultúrának a kereszténység a lelke, s ezt a lelkét éppen úgy kell óvnunk, mint a fajiságát, ha történelmi magyar nemzet s nem Jászi-Jakobovics konyháján kotyvasztott csödület akarunk lenni. A nemzeti érzésnek egyik leghatalmasabb energiája a keresztény erkölcs, mely az evangéliumból táplálkozik, s ez a keresztény erkölcs katolikusoknál éppen úgy, mint a protestánsoknál, egy csatasorban áll a destrukció hatalmával szemben. Minél élesebb lesz a harc, annál nélkülözhetlenebb e bajtársaság. A harcias gondolat egy sorba állította a katolikust s a protestánst. A támadás minden templom ellen irányul, az ellen is, melynek tornyán a kereszt, s az ellen is, melynek tornyán a csillag ragyog. A kereszténység tagadása s megcsúfolása nemcsak azok ellen irányul, kik csak a «Miatyánkot», hanem azok ellen is, kik az «Üdvözlégy Máriát» is mondják. A veszedelem tehát közös, s akkor nem lenne szükséges a közös védelem? S vajjon a mi kereteink közös védelme e keretek összezavarását vagy nem inkább megtartását jelenti-e? S ha e részről nincs veszedelem, minek «veszedelmeztessük» akkor ezt a nemes, szép testvériesülést? Ez a keresztény nemzeti kultúra ; a mi alapunk közös alap, a keresztény erkölcsi világ pedig a mi atmoszféránk ; ebben élünk s ezt megfertőztetni nem engedjük. Fejtse ki minden irányzat, minden fegyvertárs, katolikus és protestáns, a maga erejét, s vigye bele a harcba a destruktív, kozmopolita irányzatok ellen legjobb és legacélozott energiáit. Ebben nyilatkozzék meg a megértés, az összetartás s a hűség !

E kooperációnak különben is nem szabad szűkkeblűnek lennie, s bizonyos mozgási szabadságot kell biztosítanunk nemcsak egymásnak, hanem bizony más világnézetű tényezőknek is, ha őszintén velünk akarnak jönni s ha a keresztény nemzeti szellem uralmát elismerni s elfogadni akarják. Minden nem-keresztény elemet is nehéz lesz a magyar társadalmi s politikai életből kiszorítanunk, de a katolikus és protestáns kooperációnak annyira kell a közéletet kezében tartania, hogy

azok az elemek is a keresztény nemzeti élet sodrában megtartassanak s azt szolgálják.

Mondhatni-e, hogy ez a nézet s ez a lelkiület a keresztény kurzusnak újabb, még pedig robbantó alakulása, mely felé annyi rezignációval néz Raffay püspök? Ez nem újabb alakulás, hanem a régi állásfoglalás. Ennek meg is kell maradnia, mert különben a közös szent ügy, a keresztény nemzeti megújulás vallaná a széthúzásnak kárát. Más se kell a zsidó-liberális s szabadkőműves lesbenállóknak, mint a felekezeti szétkülönbözés. Ők, kik most már nem is az antiszemitizmust, hanem csak a jogrendet s Magyarország jó hírnevét panaszozzák fel, hogy gyöngítsenek ezzel minden nekik itt nem kedvező irányt, mennyire fújnák a jeremiádokat, melyekkel a felekezeti béke s összetartás hiányát siratnák el a művelt nyugatnak. Tartsuk magunktól távol azt a veszedelmet, hogy a mi zsidaink itt bent s a mi Göndöreink ott kint megsajnáljanak minket s kacagva bevonuljanak a megbontott keresztény testvériesülés résein a keresztény nemzeti Magyarország várába.

Az egységes keresztény front.

(1920)

Magyarország karácsonyi öröme ugyancsak szerény, de a hite nagy, az a hite, hogy amint megváltója már régen megszületett, úgy reá is egy újabb történelmi újjászületés vár. Ez az újjászületés még nincs meg ; nincs még meg a keresztény alapokra fektetett gazdasági élete, nincs meg keresztény elvekből fakadó politikája. Sőt újjászületés helyett inkább még csak a vajúdas stádiumában tartunk ; mert elvek, pártok, programok hirdetik ugyan a keresztény nemzeti irányzatot, de ez az irányzat még nem meleg, való élet.

Nem is lehet az, uralkodjék itt akár keresztény, akár zsidó, vagy bolsevik. Míg a gazdasági alapok nincsenek biztosítva, míg az élet a társadalmi tagozódás minden fokán a legkegyetlenebb gondokkal küzd, addig a keresztény kultúráról, keresztény kultúrpolitikáról igazán inkább csak elméletben lehet szó. Ez alapokat kell megvetnünk, s bármily kormány s bármily párt tartaná is kezében az ország gyepölőjét, mindegyik ez elementáris szükséglettel állna szemben.

Első állami feladat — akár magyar, akár bolsevik uralodik Magyarországon — az országnak a lerongyolásból való kiemelése.

E célra szívesen látjuk a kooperációt oly oldalról, mely igazán nemzeti és magyar, s mely ha eddig tartózkodott s félreállt, azt nem azért tette, mintha a magyarságért való lelkesülést nem osztotta volna.

Fogjon velünk kezét, ki szívből magyar, s ki nemcsak a bibliát citálja, hanem a keresztény erkölcs alapján állva az ország fejlődését ez irányban előmozdítani kívánja. Fogjon kezét velünk ; fogja meg a mi kezünket ! Vallja velünk, hogy a gazdasági életben is kell érvényesülnie a keresztényszociális gondolatnak, amely gyakorlati kereszténységről mi sohasem mondunk le. E gyakorlati keresztény szociálizmusnak a pénzügyi politikában az a vezető gondolata, hogy a terheket arányosítsuk, hogy azokat arányosan elosszuk s a pénz s a bankok hatalmát necsak ne növeljük, hanem azokat környezetükbe visszaszorítva, a tőkének a munkával való párosítását s egyesítését előmozdítsuk. A keresztény nemzeti újjászületés korszakában nem is lehet más mint szociális a pénzügyi politikánk. Ez lévén állásfoglalásunk, méltán állíthatjuk, hogy a keresztény kurzus nem gyöngült ; tudja, hogy mit akar, tudja s vallja azt most is, hogy neki a több szociális igazságot s a kapitalizmussal szemben a munka s a munkás jogát kell védenie s érvényesítenie. Nyilvánvaló azután az is, hogy a keresztény kurzus még kevésbé gyöngült szellemi s eszmei irányzatában ; amennyiben a keresztény magyar kultúra s magyar politika összes aspirációit fanatikusan vallja, s azokat megvalósítani igyekszik.

Hát honnan a jerichói lárma, mely a keresztény kurzus a nemzeti irányzat legyöngülését reklamirozza? Honnan az a kaján öröm, mely a mai kormány összetételében máris a liberalizmus falóvának bevonulását látja a keresztény nemzeti kormányzópárt és kormány falai közé? Ugyan hát ki legyen az a trójai, illetőleg az a liberális fegyverzetű harcos, ki a kormányzópárt gyűrűjét szétrepessze, még pedig éppen azért, hogy a keresztény nemzeti irányzatot dezavualja?

Azok, akik e sejtelmekben s reményekben dőzsölnek, nagyon is kimutatják foguk fehérjét s kitárják azt a perfid természetüket, mely meghúzódik, mikor rájuk vágnak, s újra-élednek, mikor a keresztény nemzeti irányzat valamikép remélt bomlásából idegen lelküknek s szellemüknek érvényesülését remélik.

Ez a remény füstbe megy ! Keresztény, szociális, nemzeti gondolatainkat s elveinket föl nem adjuk ! Ez alapon állnak a keresztény nemzeti pártok, a kormányzópárt, s a kormány s

áll a nagytehetségű, genialis pénzügyminiszter is, aki energiáját s szaktudását a nemzet rendelkezésére bocsátja, nem azért, hogy a keresztény frontot megbontsa, hanem hogy a gazdasági alapok megeremtése által a közös boldogulást lehetővé tegye s biztosítsa.

Se nem félni, se meg nem ijedni !

(1921)

A nemzetgyűlés a keresztény magyarság jegyében lép át az 1921. évbe. A kurzus nem változik, s a gárda, ha itt-ott el is marad egy-egy elbúsult vitéze, nem hagyja el a zászlót.

Nehézségeink, érezzük, roppant nagyok. Az ország szét-törve, szegényen s pénztelenül áll a népek országútján, mint a koldus az útfélen ; belül pedig, értem a nemzetgyűlést, a köznapi élet önzése s a kormányzópártnak nem teljes egyensúlya jellemzik s okolják meg a politika esélyeit. Itt-ott a kormányzópárti tömbről lemorzsolódnak részek ; de apostolok, kiknek feje körül új hit világossága sugárzanék, vagy hősök, kik új meglátások villámlásánál új utakat nyitnának, nem tűntek föl eddig ; így tehát megyünk útunkon bizvást s tétovázás nélkül.

De hát várhatunk-e új apostolokat új elvekkel, s hasadhat-e a nemzetre valami más, új reneszánsz az újév hajnalán?

Más nap, mint a keresztény magyarság napja, nekünk nem világíthat, s ennek a napnak ez idő szerint nem fordít hátat sem kormányzópárt, sem kormány. Semmiféle arany sugárzat, még rongy-bankóinknak aranyértékre való felszökélése sem mutathatna nekünk új irányt. Akarjuk természetesen ez utóbbit is ; de mi oly gazdasági életet kívánunk, mely a keresztény magyarság eszméinek sugárzatában áll, s ha akarunk aranyat, azt is úgy akarjuk, hogy a keresztény eszménység tükröződjék rajta. Ettől ragyogóbb az arany is !

Nem hiszem, hogy kormány s kormányzópárt másképp gondolkoznék e részben. Azok is, kik azelőtt s ez utóbbi időben kiléptek a kormányzópártból, nem az elveket tagadták meg, hanem ellenkezőleg, azért elégedetlenkednek, mert azokat gyorsabban szeretnék megvalósítva látni. A kisgazdákra sem lehet panasz pl. abból a részből, hogy az ipari munkásság igényei iránt nem volna érzékük, vagy hogy a keresztény nemzeti munkásságot ki akarnák zárni az ügyek intézéséből ; hiszen ezekre a szociálpolitikai alkotásokra eddig sem pénz, sem

idő nem volt, s épen azért oly «muzsik koponyákra», melyeken darabokra törnének szét a keresztény haladó gondolatok s okoskodások, a nemzetgyűlésen még nem akadhattunk. Hogy mi lesz később, azt nem tudom ; de ha eleven hit s egyéni ambícióktól s interpellálási kedvtelésektől ment józanság vezet, akkor képesek leszünk a közügyet szolgálni, ha nem is vervvvel s páthosszal, hát legalább lelkiismeretes s önzetlen kötelességtudással.

A mi föladatunk ezentúl is az lesz, ami eddig volt : az, hogy egész magatartásunkat az ország mostani sorsa, közvetlen kinja s nyomora sugalmazza, s hogy a pártok közt oly összefogást létesítsünk, melyben több pozitív munka s kevesebb interpelláció folyik s még kevesebb oly beszéd, melyet legjobb lett volna el nem mondani. Vigyáznunk kell, hogy ne kerüljünk liberális ideológiák s magas felhőkön úszó politizálás s diplomatizálás útvesztőibe, melyekbe a letűnt monarchia s nagyhatalmi állás emlékei öntudatlanul is beleviszik politikusainkat. Ilyenkor kint azt gondolhatják rólunk, hogy «kolduséknál bál van», bent pedig mi magunk elveszíthetjük az érintkezést a szegényes és szomorú valósággal, s elcsábíthatatunk oly eszmék kergetésére, melyek szépek ugyan, de időszerűtlenek.

Nos és mi lesz a «gát-áttöréssel», az «ékbeveréssel», a «liberalizmusnak bevonulásával», s ami van még hasonló frázis a keresztény kurzust fenyegető, képzelt veszedelmekről? Mi lesz most, mikor Hegedűs Lóránt bevonulásával a keresztény nemzeti frontot állítólag áttörték, s inog már a keresztény elvek zászlaja? Erre csak azt válaszolom : legyünk csak igazi keresztények s szolgáljuk a keresztény magyarságot életünkkel s megbízható jellemességünkkel ; ne párbajozzunk s ne intrikáljunk egymás ellen, s akkor nem kell féltenünk a kereszténységet. Eddig ez az egész kereszténység úgyis küzdő jelenség. Úgy küzd a közélet s panamázás, intrikálás alávalóságaival, mint a Tarpatak fönt a Magas-Tátrán az útjában heverő ormótlan szikladarabokkal. Ne gördítsünk mi magunk akadályokat útjára, s ne legyünk mi magunk kögörgeteg a megmérgezett, — mondhatom, — hitében s magyarságában is egyaránt megmérgezett, de lábbadozni akaró keresztény magyar közélet tavaszi vetésére, s akkor kevesebbet kell félnünk. A keresztény elvekből élő, de igazán élő magyarság tudni fogja majd a veszedelmekkel szemben is kötelességét ; de e kötelességek közt nem foglal helyet sem a rémlátás, sem a vaklárma, legkevésbé pedig a bizalmatlanság terjesztése !

Álljon az újév a tettek s ne a beszédek, álljon a keresztény magyar politika s ne a jellemtelen s önző intrikák jegye alatt, s akkor az új év «huszonegyes» év lesz vajdó nemzetségünk részére.

Kétféle amnesztia.

(1921)

A kormányzó amnesztia-rendelete sok-sok kis és nagyobb bűnöst, kis és nagyobb eltévelyedettt helyez szabad levegőre. Így tesz a hatalom, mely nem fél, s az irgalom, mely megért s megbocsát ; mert a bűnösben is az embert nézi. «Evasisti» — mondotta Hadrián az ő legnagyobb ellenségének, mikor császár lett ; mintha csak azt akarta volna mondani : tőlem már ne félj, mert nekem, a hatalmasnak már nincs mit félnem tőled. Ilyen sajátos nagy stíl van abban az ellentétben, mely szembeötlő ezen rendelet s a kormányzónak az 1919 november 16-án a Gellért-szállónál mondott beszéde közt. Ott a hadvezér vágja arcába a zsidó Budapestnek bűnösségét, vágja azt oly élesen, mintha kardjával suhintotta volna oda ; míg ellenben itt az amnesztiát a kormányzó rendet teremto s ugyanakkor megértő s megbocsátó fölénye osztogatja.

Az amnesztia-rendelet sok embernek s otthonnak adja vissza a békét, és sok megtévelyedettnak szívéből rántja ki a tövist, melyet a visszaállított közrend kemény keze nyomott bele. Hiszen szomorú látvány, hogy a kommunisták oly sokakat fertőztethettek meg tanaik maszlagával, s hogy az elégedetlen elemek oly könnyen ültek fel hóbortjaiknak ; másrészt azonban sokféle fertőzésnek kellett itt már történnie, s kellett, hogy a népholondítás szabadon úzhette játékait, hogy oly kevés ellentállással estek neki az emberek az édes méregnek s százával fordultak föl tőle. Épen ezért az okot s nem az okozatot kellett keményen fogni, s mikor amnesztiában részesülnek a könnyen elszédíthető elemek, ez nem jelent elnézést a mételty öntudatos terjesztőivel szemben.

Az amnesztia-rendeletet azonban végre is kell hajtani, s a végrehajtás lebonyolításához nem elég már a hatóság. Hogy úgy mondjam, két amnesztiára van szükség, az egyiket a kormányzó, a másikat pedig a társadalom adja. A kormányzó kegyelmén kívül a társadalom kegyelmére van szükség. A kormányzó kegyelme megnyitja a börtönök kapuit, de a társadalomnak is meg kell nyitnia a maga kapuit ; mert hiába lép ki a bűnös az egyik kapuból, ha a másik kapu, a társadalmi am-

nesztia kapuja nem nyílik meg neki. Hiába veszi le róla az amnesztia a törvényes ítélet bélyegét, ha a társadalmi megbocsátás nem törli le homlokukról a testvérgyűlölet Kain-bélyegét. Új világba csak úgy léphetnek, ha nem mint idegenek s mint szégyenbélyegzettek, nem mint bojkottáltak s belpoklosok lépnek be. Danténak arcáról is le kellett mosni a pokol kormát, mikor a megbocsátás tisztítóhelyére jutott. A vörös poklosokkal is így kell bánnunk.

Ehhez megértő s okos társadalmi kooperációra van szükség. Ez a kooperáció először is nem rehabilitálja a vörösök elveit és tanait, hanem úgy akar segíteni az elvek áldozatain, hogy az elveket magukat a pokol fenekére kívánja, s azon van s úgy is tesz, hogy ott legyenek s ott maradjanak végig. Azok számára nincs amnesztia. Amnesztia soha sincs a bűnök, hanem csak a bűnösök számára, soha a vörösség, hanem csak a volt vörösök számára. A társadalmi kooperáció tehát nem húny szemet az Istentől s nemzettől való kettős aposztázia förtelmei előtt; hanem ellenkezőleg nagyratartja az elveket s azokat a maguk rideg fölségében tisztelettel veszi körül. Egy morzsát sem engedünk belőlük. Az amnesztia a mi tudatunkban nem jelent megalkuvást s nem enged semmiféle kedvező beállítást a nagy nemzetrontásra s a hepciáskodó, vérrel s élettel játszó bajazzókra nézve. Ellenkezőleg az amnesztia megtévedt, de megtért bűnösöket tételez föl, olyanokat, kik bűnükért megszenvedtek s azt szívből utálják s bánják. Elég volt nekik egyszer belőle.

Ez elvi állásfoglalás mellett azonban a társadalomnak gyakorlati munkához is kell látnia. Mert az amnesztia államfői gesztusa csak elindítás lehet a tisztesség, a vallásos s nemzeti érzések útjaira; de ez az elindítás rögvést fennakad a társadalmi közreműködés nélkül. Ez a kooperáció abban fog állni, hogy e kiszabadult s megtört embereket ne a megvetés, a bojkott s bántalmazás fogadja, mely elidegenít s elkeserít s ismét a destruktív elemek karjaiba kergeti őket, hanem az a jóindulat, mely nem vádaskodik, hanem segít. Kígyókat nem akarunk melengetni keblünkön, s melegágyainkat nem patkányoknak, hanem virágos flórának akarjuk berendezni s azért szemmel tartjuk, hogy ki a kígyó, ki nem, s megkülönböztetjük a patkányt a retektől s kalarábétól; de jóindulatunk nem a multat, hanem a jelent nézi, s mindig azzal a szándékkal dolgozik, hogy visszaadja a tisztességnek s a nemzetnek azokat, kiket az Isten s a haza ellenségei tévutakra sodortak. Kell eze-
ket az embereket valami értelmes, nagylelkű patronázsban

részesíteni, melyről ők nem is tudnak, melynek nevét s kategóriáját nem is ismerik, de melyet annál hathatósabban megéreznek. Tudnunk kell azt, hogy itt a hamu alatt még a vélt társadalmi s törvényszéki igazságtalanságok parazsai izzanak, s hogy a sebeknek, ha már be is hegedtek, az érzései még hébe-korba felújulnak, s ezeket kell kezelnünk okosan s türelemmel. Az amnesztia hozzá még nem ad kenyeret, hanem az amnesztiált azt ott veszi, ahol kapja. Lehet, hogy vörösnél, lehet, hogy fehérenél; s az édes kenyértől vörösödik vagy fehéredik megint ő maga is. Ha a keresztény nemzeti társadalom nem lesz az amnesztiáltaknak segítségére e részben is, akkor könnyen megtörténhetik, hogy a destruktív elemek táborába igyekeznek.

Ezek után világosan áll szemeink előtt feladatunk: az a nagy kötelesség, hogy segítségére kell lennünk az amnesztiált nagylelkűen gyakorló kormányzónak s az azt lebonyolító kormányynak. Enélkül ők tehetetlenek. Azért az igazságügyminiszterium igénybeveszi az amnesztia-rendelet lebonyolításánál a különböző társadalmi szervezeteket, így elsősorban a Fogház-missziót, a mindenütt nagy lendülettel s áldással dolgozó Szociális Missziótársulat országos szervezetét, a Patronage-Egyesületeket s ezek közreműködésétől várja az amnesztia-rendelet üdvös kihatását. De várja azt a keresztény magyar társadalom szellemétől, buzgalmától s megértő s fölényes magatartásától is. Mi mindnyájan, kik az amnesztiáltakat fogadjuk, kik azokat segíthetjük, őket állásaikba visszavesszük s nekik munkaalkalmakat juttatunk, nem belpoklosokat látunk bennük, hanem megrendült kedélyű embereket, kiknek egy bizó, nyílt tekintet s egy jóakaró kézfogás megint új polgárrá-avatás s új visszafogadás abba a környezetbe, mely gyógyít is, kenyeret is ad.

Ez a szellem éljen, világítson szerteszét az országban dolgozó szervezeteknek is. Mutassa meg a keresztény magyar társadalom, hogy a helyzet magaslátán áll s hogy azt a kooperációt tudja nyújtani kormányzójának s kormányának, amelyet az amnesztia-rendeletet inspiráló lelkelet s az ország java kíván.

Felelet Kiss Menyhért nyílt levelére.

(1921)

Becses lapjukban megjelent Kiss Menyhértnak hozzám intézett «nyílt levele», mely bizonyos tekintetben reám nézve nagyon megtisztelő; bár véleményem szerint túlságosan sötét a közállapotoknak fekete háttére, melyből azután előnyösen kiemelkednem ugyancsak nem nehéz; hiszen az ilyen milióból fényesen kiemelkedhetik még az utolsó tisztességes ember is. A tisztességes embernek meg kell tennie kötelességét, s ha aztán ezért meg is süvegelik, ezt a tiszteletet csak azzal a tudattal és érzéssel veheti, hogy ugyanakkor az evangélium szerint «haszontalan», vagyis semmi különös dicséretre érdemes szolgának tartja magát.

Van azonban a levélben egy helytelen föltevés, melyet tagadásba kell vennem, mert különben a kötelességet teljesítő, de azért még nem valami nagy dicséretre méltó evangéliumi szolgák közül is kiesem; s ez az a beállítás, hogy «elkedvetlenedtem a politikától», s hogy «nem veszek részt a párt életében». Erre nézve az a megjegyzésem, hogy a politika nem az én országom, s hogy épen annyit érintkezem e csúnya hatalmi szférával, amennyit Dante a pokollal, de ahogy Dante járta a poklot, hogy a tisztulás magaslataira s a paradiso terestire-be is feljusson, úgy járom én ezt a csunya pokolfélt, hogy a jobbat szolgáljam. Ily járásban pedig «elkedvetlenedni» nem szabad.

Biztosítom a levél íróját, hogy úgy, ahogy azt azok a hátsógondolatokat vadászó lapok értik, úgy nem kedvetlenedtem el, s ugyancsak nem álltam ki a keresztény magyar közélet s boldogulás munkásainak sorából. Nem álltam ki pedig azért, mert kedv vagy kedvetlenség nem dönthet tisztességes emberek életében akkor, mikor kötelesség-teljesítésről van szó. Ez a föltevés reám nézve, ki folyton az erényes motívumok szerinti jellemalakítást s magatartást sürgetem, ki az emberi munkát nem sikerei, hanem belső érdemei szerint értékelem, ki az igazi sikert még nem is a külső célérésben, hanem enélkül is az erkölcsi erők győzelmében látom, igazán nem nagyon megtisztelő. E fölfogást én mindenkiben elítélem, s e fölfogást magamtól határozottan elhárítom.

Tehetem ezt annál inkább, mert jelen pihenésemnek is nem a kedv szárnyai, hanem a test lábai voltak okai; nem azok törtek le, hanem ezek mondták fel a szolgálatot. Ezt az

illetékes helyen be is jelentettem ; a kommentárért azután nem vagyok felelős.

A kommentárokat — jelen esetben is — azok csinálják, kiknek érdekük, hogy a keresztény nemzeti eszme munkásai elkedvetlenedjenek és széthúzzanak. Ez az érdek nem magyar, s nem nemzeti ; s ez politikai huncutság, de nem úri. A mi érdekünk az ellenkező, s a mi politikánk az a huncutság nélküli politika, melyben «a nép, az ifjúság, a milliók, az ébredő milliók hisznek s bíznak», s melynek eszményeit megvalósítani akarjuk.

Ebben hiszünk, s azon dolgozunk, hogy a zavaros, küzdelmes jelenből a jobb magyar jövőt kiemelhessük. Erre minden szomorú tapasztalat dacára van s lesz kedvünk is, s reméljük, erőnk is !

Destruktív sajtó és magyar tisztesség.

(1921)

Van a magyar lelkesülésnek s gyűlésezésnek ismét egy kiadós tárgya, s az a destruktív sajtó elleni mozgalom.

Elismerem, hogy ez honmentő, a hazát s nemzetet szégyenéből s romlásából kiragadni akaró mozgalom. Látom, hogy e tüntetést az undor s utálat váltotta ki annak megtapasztalásakor, hogy milyé lesznek eszmék, eszmények, szabadságok s a legnagyobb kincsek egy hazátlan tintakuli had mocskos kezei közt. Értem, hogy a nemzet is, mint minden szerves test, önkénytelen reflexmozdulatokkal is védekezik a hábtámadás, a tördöfés s lezuhanás ellen, s hogy természetszerűen fölsikolt, mikor gazok rongyosra vetkőztetik, mikor ellenségeinek kiszolgáltatják s a sópredéket s a forradalom szennyvizét úrrá lenni segítik a jogrend — ah, a féltett jogrend ! — s a szabadság — ah, az ő krokodilkönnyekkel megsiratott — szabadság fölött. Értem azt is, hogy a nemzetnek az a tisztességes része, melynek még ki nem szúrták szemét paragrafusokkal s meg nem tévesztették életöszönét a «szabadságot», főleg a «sajtószabadságot mindenki számára» követelő holdkóros frázisokkal, felelősségre akarja vonatni azokat az organumokat, melyek bomlasztó munkájának, az államot, a vallást, minden rendet, a sajtószabadságot is lábbal tipró garázdálkodásának köszönhetjük a patkányforradalmat. Jól teszik, hogy ezt követelik, mivel bizonyos igaz, hogy mindez a baj csak a lelkiismeretlen, zsidó sajtó révén szakadt ránk.

Azt is méltánylom, hogy a jövőre nézve meg akarják akadályozni s meg akarják előzni az ilyen bűnös cselekményeket, s azért a sajtó műhelyéből ki akarják zárni a mocskos fickókat s a sajtókamara intézményének létesítése által ellenőriztetni kívánják a sajtó tisztességes kezelését.

Mindezt természetesnek tartom, s ezt követelnünk kell, ha a jogászok nem is tudnák megfogni e nagy nemzeti érdeket s nem is találják meg könnyen a paragrafust a honmentő eljáráshoz.

De azért a komisz sajtóval szemben követendő eljárásunknak súlypontja nem ezekben fekszik. A sajtó ugyanis, mint a sajtószabadság maga, természeténél fogva inkább erkölcs, mint jog, s következésképp annak kezelése s ellenőrzése, kárhoztatása és bűnhődése nem annyira a törvény, mint a társadalom kezébe van letéve. Haszontalan, többé-kevésbé szabados, izgató, vallás- s államellenes sajtóorganumok mindig lesznek. A forradalmaknak az ily organumokban lesznek utórezgéseik, melyeket a jog s a törvény meg nem foghat. A megbízhatatlan újságokban ott lappanganak majd többé-kevésbé nyíltan, de bizonyára burkoltan az élesztési kísérletek, a lekicsinylések, a lesajnálások, melyek a lelkeket mérgezik, a tekintélytisztelést, a vallásos érzületet csökkentik, s ezek ellen nem védi meg a lelkeket semmiféle paragrafus, sem sajtókamara, sem gyorsított bírósági eljárás.

Ezek ellen egy védelem van, az, melyet az ember gyakorol, aki védi magát s a ruháját s a pocsolába be nem lép, aki védi magát s nadrágját s szoknyáját s a frissen mázolt padra le nem ül; ez a védelem kell itt, melynél fogva mi, keresztény magyarok a nemzet- s valláselleni izgatást elkövető sajtóorganumokat se anyagilag, se szellemileg nem támogatjuk s rajta leszünk, hogy példánkat minél többen kövessék.

Ha így teszünk, akkor megoldjuk a kérdést; míg ha ezt szem elől tévesztjük, akkor nem segít rajtunk semmi. Az sem, ha a «Világ»-ot, a «Népszava»-t, az «Est»-et betiltják. Hiszen ha betiltják ma, holnap más cím alatt ugyanazok a patkányok ráják majd tovább a magyarság gyökereit.

Értsük azt meg, hogy az erkölcsöt s az erkölcsi kooperációt az élet semminemű terén sem lehet nélkülözni, s ugyanúgy nem lehet ezeket a tényezőket joggal, a paragrafusokkal pótolni. Kell törvény, kell kamara, kell szigorított eljárás; de méginkább kell sajtóerkölcs, mely abban is áll, hogy a komisz lapokat nem vesszük s nem olvassuk.

Most pedig zárlatul egy kis történetet, mely ablakom

alatt esett meg. Ment az utcán négy zsidó polgártárs s a rikkancs épen mellettük kiáltotta el magát, hogy «Nemzeti Ujság», «Uj Nemzedék», «Uj Lap». «Jegyezd meg magadnak, fiam — mondja oda neki az egyik a négy közül — hogy tisztességes zsidó keresztény lapot nem vesz». Helyesen, jogában áll. Nos és tisztességes keresztény vesz zsidó lapot?

Míg ez a tisztesség nem lesz meg a keresztényekben és magyarokban, addig semmiféle törvény nem segít rajtuk. Ez a tisztesség pedig csak tőlük függ ; sőt talán kötelességük is volna !

«Ne szomorítsátok meg a Lelket.»

(1921)

A pünkösdi tűzből ugyan átlag nincs sok a világban ; kevés van a szeretetből, a hűségből, az összetartásból s áldozatból ; azért csikorognak a világ sarkai, s háborúnál rosszabb az a béke, melyet a gyűlölet inspirál s az a pogány szív, a «vae victis». Mi is több «szent» lelket akarnánk. De ennek konstatálása részünkről nem koldusének, s mikor panaszkodunk s felsóhajtunk, hogy bár lenne több belőle, akkor nem búcsúztatót éneklünk a «keresztény kurzusnak» s a «magyar reneszánsz»-nak ; hanem ellenkezőleg föl akarjuk éleszteni mindnyájunkban a pünkösdi tüzet s minden erőnk-ből meg akarunk felelni azoknak a nagy feladatoknak, melyeket csak pünkösdi lélekkel oldhatunk meg.

Én is tüzet s pünkösdi lelket kívánok a magyarságnak s a magyar nemzetgyűlésnek ; én is úgy szeretném, ha az országház kupolás termében pünkösdi tüzek járnának s nem a halottas szobákban végsőt lobbanó gyertyafények ; de ez a kívánságom nem a funerator lemondási dala, hanem a nemzeti kényszerűség s szükségszerűség átérzése, hogy ennek így kell lenni s másképp nem is lehet.

A liberális lapok az ily felbuzdulásban s elismerésben mindig síró éneket hallanak, mellyel önmagunkat temetjük. Pedig az nem úgy van. Ellenkezőleg, azt kellene kivenniök e zöngékből, hogy kipurisztíthatlan az életösztönünk, s hogy finom érzékünk van az élet s annak lelke iránt. Bevalljuk, hogy mink van, mink nincs, de azzal nem mondunk le arról, aminek lennie kellene ; bevalljuk, hogy mi hiányzik mozgalmunkban ; de ez nem jelenti azt, hogy másképp nem is lehetünk, hanem ellenkezőleg, hogy lesz az másképp is, s változtatunk majd rajta. Mi tüzet akarunk s nemcsak szalmalángot;

mi erős, éber tettvágyra s nemcsak forró vérre aspirálunk. Igaz, hogy mi azt hittük, hogy annyi baj s oly sok veszély s szenvedés után úgy lángol majd fel a nemzeti akarat, hogy nem tud majd lohadni, s hogy a tiszta s világos fölismerés után ott a nemzeti lét sirja mellett oly biztos irányt követünk, mely nem vezet az önérdék hinárába ; hittük, hogy a lelkesülés nem lesz nagyzási hóbort, s hogy a nemzetgyűlés tűzhelye lesz a közös elszántságnak, mely az egységért föláldoz minden önérdeket.

Igy hittük, így gondoltuk, így reméltük ; de ha be nem vált mindenben hitünk s reményünk, az nem jelent annyit, hogy a lélek nem győzi, s hogy nincs már pünkösdi a világon. A magyarnak az a hibája, hogy könnyen nagyzol s elhiteti magával, hogy első nemzete a világnak ; — máskor meg oly kislelkűség fogja el, hogy a hiánytól a meglévő jót sem látja. Akik hetven év óta sirunkat ásták, azok az első hibába, akik pedig most a keresztény nemzeti irányt eltemetni akarnák, azok a másikba szeretnének beletéveszteni.

Hát reméljünk és higgyünk a lélekjárásban, mely a keresztény magyarságot felrázta s neki pünkösdi lelke lett. Higgyünk a Lélekben. Járt, gyújtott, s tüzelt az köztünk eddig is, s ugyan ne vádaskodjunk, hogy ugyan mi volt a műve, s hol látszik meg a nyoma? Istenem ! Hát hol voltunk a proletárdiktatura alatt, s hol állunk most? Hol álltunk béke, kibontakozás, termelés, jogrend s biztonság tekintetében akkor s azután, s hol állunk most? Nem álltuk-e meg helyünket tisztességben s önérzettel kis- s nagyántanttal szemben? Nem állunk-e egységesen s erősen mint a cövek kormányzónk mögött, kiben a tekintélyt s Magyarország rendjének s biztonságának őret tiszteljük, s ki mellett ügyetlen interpellációktól meg nem zavartatva, híven kitartunk? Nem mutatja-e ki a nemzetgyűlés s a társadalom minden rétege erős élni-akarást, mikor minden terhet megszavaz s magára vesz s szívvvel s lélekkel minden áldozatra kész, hogy az ország pénzügyi helyzetét rendezze s a szabadforgalom s nemzetközi érintkezés helyreállítása által a háborút s a gyűlölet szomorú emlékeit is felejttesse? Nem viselkedtünk-e nemesen s lovagiasan, hóbortoktól s vagónt-leköpdős nevetlenségektől távol a meglepetésszerű királylátogatás alkalmával? Nem éreztettük-e meg a külfölddel is, hogy eszményeinket tiszteljük, méltóságunkat óvjuk, s hogy nemcsak lelkesülni, hanem akarni is s illetéktelen beavatkozásokat visszautasítani is tudunk? Nem mutattuk-e meg, hogy konzervatívek vagyunk

jogaink óvásában, s demokraták nemzeti érdekeink s igényeink szolgálatában? Hát ez mind semmi? S ezt nem látja a magyar?!

S lehet-e ezt szellem, lélek, önérzet s egészséges hatalmi öntudat nélkül megténni? A lélek tehát megvan; az jár köztünk, s lángjai nem lobbanások, melyeket a sötétség elnyel, nem lázfoltok, melyek pirja emésztő, s életet sorvasztó tűz, hanem a napkelet lángjai s az éledés tűzfoltjai! Ezzel nem tagadom, sőt már állítottam is, hogy van a tűz mellett hamvadó zsarátnok, s a közérdek tiszta folyása mellett békanyálás s hináros víz is. De ez ne vegye el kedvünket s ne törje meg bizalmunkat a nemzeti újjászületés s annak szentlelke iránt.

Ne legyünk funerátorok, kik a magyar közállapotokban a hamut rögzítik s a tüzet nem látják; ne legyünk igazságtalan ócsárlók, kik a hazai földet gúnyolják, hogy sáros, s megfélekeznek arról, hogy az termő hant is. Főleg pedig óvakodjunk hibáink s hiányaink, bajaink s szenvedéseink olyatén kiemelésétől s színezésétől is, mely nem világosít fel, hanem búsít. «Ne szomorítsátok meg a Szentlelket» — írja Pál apostol — talán éppen azoknak, kik hitben és reményben gyöngék, de a kritikában annál erősebbek voltak. Ne szomorítsátok meg — mondom én is — a keresztény nemzeti éledésnek pünkösdi lelkét, hanem tiszteljétek s szeressétek! Itt van köztünk; látjuk műveit s áldásait; köszönjük meg neki azokat, s legyünk továbbra is önzetlen s lelkes apostolai.

Ily férfiakról lesz pirosabb s rózsásabb pünkösdje a magyarnak.

Oroszországi foglyaink érdekében.

(1921)

T. Nemzetgyűlés! Huszár Károly t. barátomnak ez a kiáltványa nemcsak a mi szívünkéből, hanem az egész magyar nemzetnek és azoknak a távol szenvedőknek szívéből tört ki. Köszönjük neki, hogy ünnepet varázsolt közénk, mikor leereszkedni kényszerítette a magyar szenvedésnek gyászat ebbe a terembe, mikor rásegített minket arra, hogy a mi pártvillongásaink, a mi apró-cseprő egyéni érdekeink szűk köréből felemelkedve, felértsük a magyar gondolatot, felértsük azt a nagy feladatot, amelyet nekünk mindnyájunknak teljesítenünk kell.

Én úgy látom, hogy ez a nap valamiképen a halottak napja. Halottak napja, mert hisz' a legtöbbön, aki szintén

fogoly, rab és szenvedő volt, már nem segíthetünk. De ez nemcsak a halottak napja, hanem ez az élő-halottak napja, akik még szenvednek, akik még nyomorognak s akik a nemzet-től, az önérzetes magyar nemzet hatalmas fellépésétől várják szabadulásukat.

Vannak szenvedések, mélyen t. nemzetgyűlés, amelyeket az ember megért, amelyeknek az okát belátja, szenvedések, amelyek, úgy mondom, hogy kikerülhetetlenek. Mert hiszen, ha van háború, van sok elesett; ha van háború, van sok rokkant; ha van egy ilyen világháború, lesz egy generáció és talán több generáció, amely vérszegény s amely meleggáya a nyomornak és a halálnak; ha van háború, van az emberiség faciesén hullafolt, azt mondanám: seb, amelyből a gyűlölet, a megnem-értés sugárzik. De, mélyen t. nemzetgyűlés, a mi fátumunk, a mi rettenetes esélyünk az, hogy nekünk nemcsak esesetteink vannak, nekünk nemcsak rokkantjaink vannak, nekünk nemcsak vérszegény generációnk van, — hanem foglyaink vannak, akik hősöknek indultak, akik hősökbl rabok lettek, akik rabokból tüzszok lettek, akik valamiféle érthetetlen, rettenetes pokolba kerültek, természetes, hogy a gyűlölet, de egyszersmind ennek a világ-háborúnak érthetetlen paroxizmusai, ellenmondásai révén.

És a mi fátumunk még az, hogy amikor segíteni akar-nánk és akartunk volna, hát ez nem igen sikerült nekünk; nem sikerült nekünk a vörös uralom alatt, mert hiszen akkor hiába fordultunk a világhoz, az bevágta az orrunk előtt az ajtót; nem segíthettünk rajtuk később a restauráció idejében, szegények voltunk. Igaz, hogy valaki azt mondhatná, amint Széchenyi Viktor t. barátom mondta: elő kellene kaparni azt a pénzt véres körmünkkel, hogy ezeken az embereken segítsünk!

Hiszzen megindult Magyarországon valamiképen egy arany-akció. Én is benne voltam ebben az arany-akcióban. Jobb erről az arany-akcióról nem beszélni.

Ez nem volt, kérem, az a nemes arany-akció, amely három milliárd márkát hozott és tett le a német haza oltárára. Hát ez nem sikerült! De én nem nagyon okolom a magyar közönséget; mert hiába, a magyar nemzet gazdagsága, tőkegazdagsága még nagyon gyenge arra, hogy az ilyen feladatokat teljesíteni képes volna. Tehát ismétlem, mélyen t. nemzetgyűlés, nem segítettünk tényleg, nem segíthettünk. Most, most van itt az ideje, hogy ezzel a kiáltvánnyal ez a kézen-lábon megkött és érzéseiben fellázított Magyar-

ország legalább a hangot találja el. Kiáltványt intézzen nemzetekhez, emberekhez, testvérekhez, az emberi kultúrához: «Emberek, testvérek! segítsetek! segítsetek! mert nem mi vesztettük el a világháborút, hanem ha ez a fogság tovább tart, akkor voltaképen az egész kultúra veszítette el a háborút! Az egész emberiség kivetkőződött emberi formájából, emberi érzéséből. Itt egy nagy kötelesség hárul az emberiségre, amely kötelességet, itt az ideje, hogy teljesítsen!»

Én meg vagyok győződve arról, hogy az emberiség — általában szólva — nem kerülhet el, nem léphet el, nem térhet ki az ezen kiáltvány által rcádiktált felséges kötelességteljesítés elől. Miért? Azért, mert mikor nagyok a szenvedések, akkor az emberek mégis csak egymásra találnak; mikor nehéz, szerencsétlen idők terhe borul az emberiségre, akkor valamiképen azok a különbségek, amelyeket történelem, amelyeket nemzetiség, amelyeket társadalmi alakulás épít közénk, — azok lehullanak, azok szétfoszlanak s az ember az emberrel áll szemben. Láttuk azt, úgy-e, hogy volt itt lengyel kérdés — mert az emberiség nem bírta el a lengyel nemzetnek a szenvedését. Volt azután, főleg Angliában és Amerikában, örmény kérdés, amikor az örményeket mészárolták rettenetes módon a törökök. Hát, legyen egy magyar fogoly-kérdése az emberiségnek! Érezze át, hogy ez egy kínzó gondolat; érezze át, hogy ez az emberi léleknek a kinja; szabaduljon fel, mert felszabadíthatja önmagát ettől a megáldó, szegyeteljes kintól és gyötrelemtől!

De meg különben is azt gondolom, hogy manapság voltaképen az egész kultúra forradalmi hangulatban van. Nem értem én csak azt a forradalmat, amely császárok, királyok, hatalom ellen indul; én azt a szociális forradalmat értem, amely a jobbat akarja. Mi tele vagyunk vággyal a jobb után, tele vagyunk vággyal a felszabadulás után. A francia forradalomnak kellett még egy Napoleon; manapság a szociális forradalmaknak nem kellene Napoleonok. A szociális forradalmaknak kellene technikusok, akik a szénbányákat becsukják és a vízi erőket és a nap sugarát befogják erő gyanánt a motorokba és mindenféle gépekbe, még a kályhákba is. Napoleonok nekünk nem kellene, nekünk kellene szociológusok, akik az emberiséget a kultúrának nem rabjaivá, hanem uraivá avatják! Nekünk kellene törvényhozók, akik az embereket hazájukhoz fűzik, mert nekik hazát, nekik földet, nekik kertet, nekik édes otthont teremtenek!

Mélyen tisztelt Nemzetgyűlés! Egy ilyen világban vezetőpólus a jóság és a szeretet. Az emberiség ezt megérti. Na hát, emberiség, nézz oda Oroszországra! Vedd ezt a rettenetes, szemléld ezt a rémséges poklot. Nem dantei poklot, a képzelet világát, hanem ezt a rettenetes, valóságos poklot, a magyar rabok, a magyar foglyok világát! És érezd át, hogy ezen okvetlenül épen annak a forradalmi szellemnek kell segítenie, amely a jobb világot, amely a több boldogságot akarja közénk hozni.

De meg azután, úgy-e, rettenetes szégyenfoltja ez a világnak? Csakhogy, hála Istennek, nem a magyarság szégyenfoltja. Ez a szégyenfolt másutt virul, más arcúlaton. Nos hát, tegyen róla az emberiség, tegyen róla a művelt nyugat, az a felséges kultúra, hogy oszlassa el ezt a szégyenpirt, a gyaláznak ezt a pirját az emberiség arcúlatáról és hozzon haza annyit, amennyit még hozhat a mi kedves, édes véreink közül saját hazájukba.

Amikor én pártom nevében ezt a kiáltványt elfogadom, arra kérem a t. nemzetgyűlést, hogy terjesszük fel ezt a kiáltványt öszentsége a pápa elé is. Tesszük ezt azért, mert nagy tradíciók szálaít fűzzük itt, amikor így cselekszünk, azoknak a tradícióknak szálaít, amelyek szerint a pápák mindig szeretettel, mindig segítő kézzel voltak a magyarság szolgálatára. Itt pedig ugyancsak egy nagy intervenciónak van helye. Itt kell azt a legnagyobb jótétéményt közénk varázsolni, amelyet a Szentszék az ő erkölcsi tekintélyével megteremthet. Mert itt nem fegyveres hatalomról van szó, nem is csak politikáról, hanem, ha valami segíthet rajtunk, úgy az a jóság, a részvét, a szeretet, a tekintély, a bensőség és — amint Huszár Károly barátom mondta — a magába szállás, de nemcsak a magyar parlament magába szállása, hanem az egész művelt világa. Ezt az irányt reprezentálja a Szentszék, ezt a jótétéményt hozza közénk és adja meg nekünk az ő intervenciója, és így fogjuk megérni azt, hogy amint a pápa neutrális volt, mert nem lehetett más, — és fölségesen neutrális volt, kifogástalanul, olasz környezetben, a világháborúban, de a világháború után is, — az emberi nyomorúsággal, az emberi kultúra szégyenfoltjával szemben nem lesz neutrális, mert itt neutralitásnak helye nincs, főleg nincs helye a legfelsőbb erkölcsi hatalom trónján, a Szentszéken. Ezt nem buzdításul, hanem meggyőződéseim kifejezéseül mondom, mert meg vagyok győződve róla, hogy a Szentszék így fog eljárni.

Mélyen tisztelt Nemzetgyűlés! Mikor ezt a kiáltványt pártom nevében is teljesen magamévá teszem, elgondolom hogy hányan jönnek hát onnan vissza? Talán nagyon kevesen. A holtakat ott hagyjuk, de az élőket, azokat kérjük.

Mikor Varro elvesztette a római légiókat s Caesar fel-sóhajtott: «Redde mihi legiones! — azok vissza nem jöttek. De ezek a légiók, ez a 60.000 ember, ha visszajön, akkor a magyar nemzetgyűlés ezzel a kiáltvánnyal nemcsak saját hazájának tett óriási szolgálatot, hanem szolgálatot tett és babért fűzött homlokára az egész kultúrának. Ezt a babért én odaképezem a kultúra homlokára. S mikor ezzel a remény-nyel zárom szózatomat, felszólalásomat, csak azt kérem az Istentől: adjon a nemzetnek megértést, adja azt a kegyel-met, hogy «durch Mitleid wissend», hogy látók, érzők, tudók legyenek a nagy közös szenvedésben való részvétét által, s akkor azután majd nem diadalkapukkal, hanem szerető szív-vel fogadhatjuk vissza a mi megmaradt rabságunk romjait.

Sötétben biztos út.

(1921)

Világégésekben nagy lelkierőre s törhetetlen hitre van szükségünk. Erre van szükségünk elsősorban nekünk, magya-roknak, kik a megnyomorított s meggyalázott Csonka-Magyar-országban úgy szorongunk, mint a hajótöröttek a hajó ron-csain, s nézzük, merre gyúl ki a hajnali tűz . . . valami biz-tató kilátás.

E hajnal-kinézésre nézve azt mondom, hogy ne áltassuk magunkat s ne bízunk senkiben, Istenen kívül, de fogjuk megtört hajónk szélben kalimpázó vitorláit, szegezzük össze hajónk szétkívánczó palánkjait, üssük nyélbe a kormány-rudat, s aztán «előre» a csillagtalán éjben! Rosszabb sorsunk nem lehet, — legfőljebb elpusztulunk.

Nem ijedjünk meg attól, hogy csillagtalannak mondtam éjtszakánkat. Nem ismeri a helyzetet, ki máról-holnapra job-bat vár; s aki fényeket lát, az lidéretüneteket, de nem csilla-gokat észlel. Manapság ugyanis nem vesztett háborúról, nem is csak Magyarország megcsonkításáról, hanem kultúrkor-szakok végzetéről s talán végéről is van szó. Ami rég készül, az most elénk döbben; ami régóta gyűlik s erjed, az most kifakad. A hitetlenség, a hitközöny, a csélcsep liberalizmus, az irodalom s a szellemjárás, illetőleg szellemhanyatlás, mely

az enciklopedistákon kezdve Rousseau-n s Tolsztojon folytatva végigjárta a világot egész Marxig, Leninig s Trockijig, a keresztény kultúrával szembe állította az antikrisztusi kultúrát, — ha ugyan ez az erőszak s pizsok, melyet új kultúrának hívnak, megérdemli a kultúra nevét, — s most a bolsevizmusban mutatkozik be. A bolsevizmus Nyugateurópa s a keresztény kultúra halála, minden kultúra halálós maszkja, a szabadság tagadása s a csöcselék lázadása minden ellen, ami szent, nagy s nem közönséges. Egyenlőséget akar, vagyis szellem-lemángolást; nem hogy Tátrákat nem tűr el a szellemi világban, hanem nem tűr el még méteres magaslatokat sem.

Ez a mi problémánk, — a kultúra-törés s a kultúra-tagadás rettentő problémája: ez az a medúza-arc, melybe a blazirt világ még nézni sem mer, bár a füle már zúg; úgy érzi, mintha kongatnának, illetőleg csendítenének valakinek. Ugyan kinek? Neki, nekünk, vagy tán mindnyájunknak?

A magyarság nagyszerű tette e zűrzavarban az volt, hogy ráüött a kardjára s azt kiáltotta: félre az orosz zsidó-ázsiai csöcselékekkel, félre a keresztény kultúra funerátoraival, félre az antikrisztusi kereszt-letöréssel! Mi magyarok: keresztények vagyunk s azok leszünk!

Ez a leglovagiasabb szó, mely Európában elhangzott, s a legelszántabb tett, melyért a történelem, az Isten nagy sáfárja, tán új életet előlegez s engedélyez a nemzetnek.

Erre a szóra s erre a tetre rákényszerítette saját szenvedése, az a rémséges körülmény, hogy látta, hogy teljesen elzsidósodott s hogy a magyar címerre rémséges árnyat vet a pentagramm, a mógendóved! Érzi az ország, hogy elpusztul, ha az elzsidósodás, mely se nem keresztény, se nem magyar, tehát idegen hatalom térfoglalása, ezentúl is így halad, mint eddig haladott s pusztított.

Ebből a lovagias szóból kell hogy program legyen, s kell hogy azt semmiféle mézesmadzag el ne némítsa ajkukon!

Máris sok történt ez irányban, s csak arra van szükség, hogy azt, amit kezdtünk, folytassuk. Higgyünk a lélekjárásban, mely nyílt sírunk fölött állva bennünk jelentkezett s belőlünk útnak indult. Gondoljunk mindig arra, hogy hol tartunk most s hol voltunk a proletárdiktatura alatt? Nem álltuk-e meg eddig önérzétesen helyünket nagy és kis ántánttal szemben? Nem állunk-e egységesen s erősen, mint a cövek kormányzónk mögött, kiben a tekintélyt s Magyarország rendjének s biztonságának őret tiszteljük s ki mellett

ostoba interpellációktól meg nem zavartatva híven kitarunk? Nem mutattuk-e ki eddig is erős élet-akarást, s nem voltunk-e készen minden áldozatra, hogy Magyarország pénzügyét rendezzük s a szabadforgalom s a nemzetközi érintkezés helyreállítása által a háborúnak s a gyűlöletnek szomorú emlékeit is felejtsük? Nem éreztettük-e a külfölddel is, hogy eszményeinket tiszteljük, méltóságunkat óvjuk s hogy nemcsak lelkesedni, hanem akarni s illetéktelen beavatkozásokat visszautasítani is tudunk?!

Tehát tudunk mi tenni is; s hogy tettünk, hogy kellett tennünk, erre az életosztón képesített rá, mely elborzadt a nagy haláltól, a magyar haláltól s a még nagyobb végtől, a keresztény kultúra letörésétől.

Ismélem, erről van szó; s a keresztény, nemzeti éledés csak reakciója volt a nemzet lelkének a halál markolása ellen, melyet torkunkon éreztünk. Ez a csontváz-marok most is ránk leselkedik; de az élet lelke is fölborzadt s fel-sikoltott bennünk s kötelességeinkre sujtott rá: a magyar kereszténység erőteljes hangoztatására s a keresztény magyarság intranzigens megvallására.

Magyarok, keresztények, ne felejtsetek, hogy végetekről van szó! Aki ezt nem hiszi, az bódult, s ha törtetve megy is a maga útján, de útmutatónk nem lehet. A mi utunkat az intranzigens keresztény politika s az öntudatos magyarság mutatja. Tán azért maradt meg ereklýnkül Szent István király jobbja, hogy ezt az utat mutassa.

A nők hivatása.

(1921)

Mélyen tisztelt Közgyűlés! Örömmel üdvözlöm kegyeteket mindnyájokat. Legyenek meggyőződve, hogy ez az öröm nem konvencionális, hanem igaz, mély érzelem; érzelm a püspököknek, aki ebben az együletben a katolikus szellem egyik evangéliumi, praktikus megnyilatkozását látja. Mi nem tehetünk eleget arra, hogy az emberiséget talpra állítsuk. Az mindegy, hogy hol fogjuk meg az emberiséget; üstökén, szívéen, gyomrán; az a fő, hogy megfogjuk, mert óriási az inség, a szellemi és anyagi nyomorúság mindenütt. És azért, ahol alkalom nyílik, hogy a jóságos szellemnek valamiféle új irányát megnyithatjuk, készséggel tesszük.

De üdvözlöm önöket m. t. h., nemcsak mint püspökök,

hanem mint a szociális irány híve. Nálunk — ebben a nehéz világban — először minden az anyagban fordul meg. Mindennek kell gazdasági megalapozás. Magas kultúra anyagi erők nélkül nem lehet. Ahol mindenféle gond gyötri az embereket, ott szellemi felszabadulásról szó nem lehet. Én ebben az egyetben a nőknek szövetségét tiszteltem, amely szövetség egyszersmind, amennyire tőle telik és amennyire a idők változandósága és a kilátások bizonytalansága megengedi, a gazdasági alapokat is felépíti és amennyire lehet, legalább a nagy anyagi gondokat bizonyos rétegekben enyhíteni akarja.

M. t. Közgyűlés! Ismétlem, hogy az erők egyesítése most a mi kötelességünk. Hajdan a római birodalomban volt egy intézmény, a diktátorság intézménye. Ha nagy volt a baj, egy kézbe helyezték a hatalmat, egy erős, baráti, kormányzó kézbe, amely a kard markolatát is meg tudta szorítani. Azt mondták a diktátornak: Tied a hatalom, mienk a bizalom; parancsolj, mi utánad megyünk. Ebben a diktatori hatalomban nem az a fő, hogy hatalom, hanem az, hogy van nemzet, amely belátja, hogy minden egyéni érdeknek háttérbe kell szorulnia a közös nagy érdekek előtt. Hát ez az intézmény, ha jogi alapjait nézem, nálunk nem létezik, hanem a diktátorságnak a nagy szelleme, az igen megvan, vagy szükségünk van rá; szükségünk van arra a meggyőződésre, hogy ha az egész közösség bajba van, akkor az egyes hallgasson, és az egyes a maga érdekét a közös érdeknek rendelve alá. Diktatori lélek az a bizalom és megnyugvás, hogy ha összetartunk, akkor nem mondom, hogy győzünk, hanem mégis csak a legnagyobb valószínűség megvan arra, hogy győzünk. Én a női keresztény ligát így nézem, hogy az az erők egyesítésében egy láncszem, egy frontvonal, az erők tetemre hívásában hatalmas tényező. Adja Isten, hogy mindnyájan belássák, hogy a munkából kell kivenni részüket.

Azután, m. t. Hölgyeim! Nekem azért is örömöm van, mert hiszem azt, hogy a női világnak a maga részéről ép a nemzet legnehezebb napjaiban fel kell áldoznia azt, amit feláldozhat.

Mi azt akarjuk, amit az angol Ruskin kíván, hogy «minden nő legyen a rend őre, a vigasz balzsamcseppje, a lelki szépség tükré». Gondolom, hogy a keresztény ligában a híres angol esztétikusnak a fogalmai, programja remélhetőleg valósággá lesz.

Mi a *rend őre*? A mi rendünk nem a rendőrség, nem a paragrafusok őre; ez is kell; tiszteljük, becsüljük; hanem

a mi rendünk a nagy ideálok alá való sorolás ; a mi rendünk a nagy hitünk rendje ; a mi rendünk a nagy eszmények fölséges sorozata. A rend ilyen őrzését kérem a nőktől, mint jó keresztényektől. M. t. Hölgyeim, látják, kegyeteknek mindenütt van alkalmuk — és higgyék, hogy van alkalmuk — hogy a rend őrei legyenek ; mert, tessék elhinni nem a szó teszi a rendet, nem a parlamenti beszédek, hanem a sugárzó egyéniség, lelkiség, az ihlet, a lélek teszi. Minden családi kör iskolája az életnek ; ott jobban megtanulják a három nagy erényt : a hitet, reményt, szeretetet, s a főerényeket (iustitia, fortitudo, moderantia és prudentia) mint Aristotelesből. Minden családi kör minden jó embernek harcszintér. Ki ellen kell harcolnia? Mindaz ellen, ami piszok, nyomorult, ami alávaló, ami nemtelen, ami bomlaszt, ami destrukció. Nem kell nekünk más küldetés, a lelkünk küld rá. Nem kell hozzá pecsétes oklevél, hanem saját becsületünk, erkölcsiségünk. Kérem a m. t. hölgyeket, hogy ennek az első nagy szolgálatnak erényes, praktikus tagjai legyenek.

A második az, hogy a nők *a vigasznak balzsamcseppjei* legyenek. A női lélek nem férfilelek. Helytelen irányzat volt a feminizmus, amely a férfit tagadta, helytelen volt a régi zsarnokság is, amely a nőt tagadta. Az igazság a középúton van : van férfi és van nő ; de a férfi nem nő, a nő nem férfi ; mindkettő hatalom, de mindkettő különböző, más lélek. Miért mondta Ruskin, hogy a nő a vigasz balzsamcseppje legyen? Azért, mert a lelke, konstrukciója, finom érzéke erre való — akár a házascsetben, akár a barátságban, akár a társadalomban.

A harmadik *a lelki szépségükre*. Szépnem -- hogy a szép lélek neme legyen, hogy harmónia legyen, hogy ne grimasz, ne torz-fintor legyen, hanem olyan valami legyen, amit ha az ember lát, örül, fürdik benne, emelkedést tapasztal benne. M. t. Hölgyeim, hol van statisztika ennek rovatozására, hol vannak a reagenciák, amelyekkel mint a villamosságot ki lehet tapogatni, érezni ; amelyekkel a társadalomban, ebben a csodálatos tengerben, a golfáramok erdejében (erdőnek mondom, oly sűrű és szövevényes) ki tudja valaki pontozni, hogy ez a jelenség ettől, a másik mástól van? Valamint az erdő lehelete az erdőből van, de hogy melyik virágból, melyik levélből, azt senki sem tudja, mert mindegyiknek megvan benne a maga része ; úgy van a női társadalom, amelyben van lélek, van élet, amely nem destrukció, amelyben megvan az élet lehellete, s üdesség áramlik belőle.

Ez nagy, fölséges szolgálat ; aki megteszi, voltaképp

apostol. És kegyeteknek így kell érezni. Azután, hogy sok a pletyka, sok a kellemellenség, kevélység, hiúság, látszat, farizeizmus, — nem kell törődni vele, hisz abból mindenütt van. Minden erdőben van rothadás, van száraz gally; de ha az erdő él, akkor nem a rothadás adja meg a nűanszot az illatnak; ha az erdő él, nem a száraz ág seprűje ijeszti meg az embert, hanem a szépség vigasztalja meg az ember lelkét.

Mélyen tisztelt Közgyűlés! Manapság természetesen akarjuk a női erőnek egyesítését azért is, hogy azokat, akik magukra vannak hagyatva és kenyérkeresetre szorulnak, támogassuk. Erről sokat lehetne beszélni. Csodálatos dolog, hogy a végletek nemcsak érintik egymást, hanem hívják is. A liberalizmus az egyén felszabadítása, a szocializmus az egyén taposása. A pszichizmus szerint csak lélek van, a materializmus szerint csak test van, a lélek semmi. És az egyik a másikat harcra hívja. Hát így volt valamikor a férfi zsarnok, azután következett a feminizmus, amely az ellenkezőt követelte. Manapság pedig megint ott állunk, hogy a nőknek gyakorlati érvényesülése és a női erőnek talprahívása elcsendesül. Hisz a férfiaknak sincs munkájuk, elbocsátják azokat is, és a nővilág megint csak a régi pályákra van utalva. Hogy mi lesz még ezután, nem tudom. Nagyon sajnálom, hogy a mai Magyarországon is ez az irányzat kerekedik felül. De ne veszítsük el kedvünket, bizalmunkat. Tegyük — jól, szövetkezzünk, szervezkedjünk és segítsük egymást, — főleg ebben a szegény Magyarországbán. Kérem, tartsanak ki a zászló alatt. Néha ezt is begöngyölitik, aztán újra kigöngyölitik, és lobog, csattog a szélben, a szellemi és küzdelmes társadalmi áramlatokban. Azt kívánom, hogy ez az egyesület anyagi tekintetben is, tehát szorosan a szociális, gazdasági életben is, sokaknak javára váljék és anyagi s higiénikus érdekeit is szolgálja.

Nagyon köszönöm az egyesület elnöknőjének, a kegyelmes asszonynak, a kedves Potyondy főtisztelendőnek sok és szíves fáradságukat. Nem akarom mindenkinek a nevét említeni, hisz akkor valamennyi tag nevét sorra vehetném, mert valamennyien sokat dolgoztak. Köszönöm nekik e nagy szolgálatokat, amelyeket a nagy cél érdekében tettek. Nem szokásszerű üres szóval, hanem a lélek érzésével mondom nekik köszönetet.

Kossuth Lajos egykor azt üzenté, hogy a magyar férfiak menjenek küzdeni, a magyar nők pedig Veszprémitől Székesfehérvárig ássanak mély sírt (úgy látszik azért mondta, hogy

Fehérvárig, mert Jellachich erre jött, a püspöki palotába szállt meg és Pákozdnál verték el), és abba a sírba kell temetni vagy az ellenséget, vagy az önmagáról megfélelmező magyarságot, és ez a sír aszerint, hogy ki lesz benne, szégyenoszlop, vagy átok lesz annak, aki hazáját nem védte meg ; vagy nem lesz szégyenoszlop, hanem hatalmas viruló fa, amelynek ágai közül Isten szava hangzik, hogy : szent ez a hely, amelyen állasz, és erényeidnek jutalma a te boldogságod és hazád felvirágzása.

Mélyen tisztelt hölgyeim ! Ássunk mi nem sírt Veszprémtől Fehérvárig, Hódmezővásárhelytől Szegedig, hanem hatalmas árkot ; lövészárkot, nem azért, hogy lövöldözzünk, hanem hogy szellemi, társadalmi hatalmas frontot alkossunk minden veszedelem ellen. És kegyetek vegyék ki részüket ebből a munkából. Sohse fogják megbánni, amit itt tesznek, és munkájukért nemcsak öntudatuk, hanem sokak hálás lelke lesz jutalmuk. Ezzel a közgyűlést megnyitom.

Ébredő magyarok.

(1921)

Tisztelt bajtársak ! Először is köszönetet mondok az elnök úrnak azért a meleg üdvözlétért, mellyel engem megtisztelt. Tudom, hogy az szívből jött. Ez a tudat biztosít, hogy egymást értjük és ugyanazon eszmékért hevülnek, mint én.

Tisztelt bajtársak ! Fejtegetésem homlokára a szentírás szavait tűzöm : «Ha a só elveszti erejét, hol az a só, mellyel az erejét vesztett sót újra felsózzuk?» Ha az ébredő magyarok elalusznak, ha az ébredő magyarok ellanyhulnak, hol lesz az a másik ébredés és ébresztés, mely a sok szunnyadó emberi lélekben újabb népfölkelést tud támasztani? A szentírás szavait kell újra alkalmaznom, hogy ilyen második ébresztésben nincs remény. Mi ébresztette fel a magyar nép lelkében azt az eszmét, melynek megtestesülése lett az ÉME? Mi az a győzelmes erő, amely ránk diktálja, hogy fakadjunk, kizöldeljünk, virágot hajtsunk és gyümölcsöt is hozzunk?

Vannak nagy áramlatok a világban. Ilyen áramlat például a demokratizmus. Vannak nagy harcok, óriási harcok a gazdasági életben, ilyen főleg a munkáskérdés. A demokratizmus nemcsak munkáskérdés, és a munkáskérdés nem csupán magyar kérdés. A demokratizmus egy teljesen új világtörténelmi távlat. A gazdasági kérdésnek ez a munkáskérdés cím-

mel jelzett része egy óriási fejlődés idejét éli. Ebben mindnyájunknak dolgozni kell. Az ébredő magyarok azonban nem a demokratizmus és nem a munkáskérdés megoldása miatt vannak. Ámbár ebből is kiveszik részüket. De az ébredő magyarság reakció akar lenni a nemzeti végpusztulás ellen, mely minket fenyeget. Az ébredő magyarság népfölkelést hirdet a keresztény faji önérzet lezüllése ellen, amely már hét évvel ezelőtt felütötte fejét s meg akarta semmisíteni a magyar népet. Segélyt kerestünk, de a külső országokban nem találtunk erre támpontot, tehát magunkban kell keresnünk, mert másutt nem kereshettünk és nem kereshetünk.

Egy megjegyzést hallottam az imént: «Gyáva népnek nincs hazája!» Igen, gyáva népnek nincs hazája, nincs becsülete és nem lehet reménye, nem lehet joga az élethez. Ha a magyarság továbbra is élni akar, ne kapaszkodjék másba, álljon lábra; ha jövőt akar magának, szorgalommal, becsülettel harcoljon érte; ha kell, tiz körmével kaparja ki. A magyar népet pedig csak a keresztény nemzeti irány programmbavételével, e programm valóságra-váltásával lehet megmenteni. Az ébredő magyarok ezt vallják, és én meg vagyok győződve, hogy vallják sokan, akik nem akarják magukat ébredő magyarnak nevezni. Sőt azt mondom, hogy aki magyar és nyitva a szeme, mindenesetre érzi és belátja, hogy a keresztény és nemzeti irány az egyetlen áramlat, mely a szebb magyar jövő felé visz.

Tehát először kereszténység, azután nemzeti magyarság kell. Ez a mi két oszlopunk, ez a mi két erős gyökerünk, melyből szívjuk az erőt. Hiszen a mai világ tele van kereszténységgel. Minden keresztény. Mindenki keresztény alapon áll. «Keresztények» a pártok, «keresztények» a marakodások, «keresztények» a szemkikaparások; minden «keresztény». Nagyszerű «kereszténység!» Mindnyájan érezzük, hogy mily fölséges «kereszténység!» Hát bizony — sajnos — a szóvirág, a frázisok, a címkék, a nevek, rovatok, mindaz ami papír és beszéd, abban a kereszténység biztosítva van. Ami élet, jellem, munka, következetesség, realitás, ami nyom a világtörténelem serpenyőjében, ami keresztültör a sziklákon is, abból nem látunk sokat. Vannak keresztelt emberek. Abból van elég. Ez azonban nem keresztény kurzus, hanem a keresztelték kurzusa. Tagadni nem lehet, hogy ez nem szellem és élet, nem erő és valóság. Ez csak olyan rakéta, mely puffog, izzik, fénylik, színt játszik, de amelynek vége korom, piszok és üres tok és semmi más.

Mi az oka annak, hogy a kereszténység ilyen? Talán a zsidók? Azok is. Hát kik? Egész erdőt látok. Mindazok, akik keresztény elveket fűjnek, akik az elvet csak elvnek hagyják, s belőle csak a címet és nevet kérik, hanem a savát és erejét nem viszik munkájukba. Oly kereszténység, amely tele van panamával, amely a jellemtelenségnek kirakatban való bemutatkozása — nekem ehhez a zászlóhoz semmi közöm! Ez nem a kereszténység zászlaja, ez nem a becsület zászlaja, ez — kalózzászló! S akik e zászló alatt tömörültek, azokban nem bízom. Nem. Párbajozó kereszténységben nem bízok. A párbajkardokon nincsen Isten áldása, s párbajkardokkal igazságot nem lehet kivívni, hanem csak a zászlót összehasogatni, szétéptetni, hogy lesz belőle rongy és árulás.

Igaz, hogy a zsidóság nagyon alkalmas arra, hogy a kereszténységet félreértse. Nem arról van szó, hogy a zsidókat agyonverjük; itt tisztán védelmi harcról van szó. Mi azt akarjuk, hogy itt maradhassunk, hogy itt mi legyünk az urak. Mikor azt mondom, «urak», mintha a székek lengenének. Úgy van. Itt ma mások az urak. Aki a gazdaságban az úr, az az igazi úr. Pénz beszél — kutya ugat. De nemcsak a kutya ugat. Ugatnak a szónokok is, vagy legalább is levegőbe beszélnek. De az az erő, mely a virilista-táblákról olvasható, mely a nemzet életét biztosítja, az annak a kezében van, akinél a föld, a gazdaság. Az alapot a gazdaságnál kell kezdeni, különben olyan munkát végzünk, mintha a házat első emeletnél kezdenénk építeni.

Ráfogják az Ébredő Magyarok Egyesületére, hogy az zsidópusztító egylet. Ez nem igaz, mert az ébredők csak a magyar fajt védik. Hiába mondja akármilyen tekintély, hogy a jogrend, az egyenlőség mindenkinek egyenlő jogot kíván. Lehet-e ez? Egy példát említek. Ugy-e, a görény is csak állat, s e mivoltánál fogva helyet kívánhatna a — tyúkketreben is. Akinek ez a kép lelke előtt lebeg, az tud felelni azoknak a filozófusoknak a puffancsaira. A gyerekek is más joga van, mint az apjának. Az apa nevei a gyermekét; s ez egész más jogkör, mint amazé...

Magyarországon nagy az idegenség, idegen gondolat, idegen érzés, idegen mentalitás. A zsidóknak más az érzésük, más a történelmük, más a ritusuk, vallásuk, mások a tradícióik. A keleti népeknél a vallás nem különbözött a nemzettől. A nemzet addig élt, míg a vallása létezett. A zsidó is ilyen. Hiába mondja, hogy magyar érzésű. Míg megvan az elválasztó fal, addig én azt mondom; kedves szomszéd, éljünk béké-

ben, de tetszik tudni, a nemzeti eszmét még sem bízom magára. Én nem gyujtom fel a maga házát, már azért sem, mert akkor a magamé is leégheet. Az én nagy érdekeimet s nemzetem harcát nem bízom magára.

Kedves bajtársak! Tudom, hogy vannak jó zsidók és vannak gazember zsidók. A jók azonban védik a gazembereket. És ez nagy baj. Ha lehetne az, hogy a zsidók beolvadnának, — hát hiszen annyi nemzetkeveredés van a világon, — akkor hiába kapálóznánk ellene. De míg a mérleget nekünk úgy kell megcsinálnunk, hogy a nemzeti érzést nem találjuk meg a zsidókban, sem azokat a garanciákat, amiket nekünk követelnünk kell, addig (tisztetet a tisztességes zsidóknak) — mert a magyarság nagy föladatának tartom, hogy csak önmagára építsen, hogy maga által boldoguljon, — addig e nagy érdekeket ezidőszerint rájuk ne bizzuk.

Nagyon fontos dolog, hogy ne gyűlölködjünk. Nem mondom, hogy az ébredő magyarok gyűlölködjének. Nem. Isten ments! Én sem gyűlölködöm, hiszen ma miséztem, ma egyesültem az Úr testével, áldoztam. A gyűlölet pedig nem az Istené, hanem az ördögé. Isten engem úgy segéljen, hogy nem gyűlölködöm. De addig nemzetünk élete érdekében nem engedjük mások beleszólását ügyeinkbe, míg a fejlődésnek azt a szakaszát el nem érjük, amikor megerősülve minden harccal szembeszállhatunk.

Szeretnék most már néhány szót szólni, amelyekben mintegy kitűzném azt, hogy mire van szükségünk és mit kell tennünk nekünk ébredő magyaroknak. Kegyeteknek arról meg kell győződve lenniök, hogy egy bomlást, főleg egy nemzet feloszlását nem lehet hatalmi szóval megállítani. Sokan azt hiszik, hogy csak fel kell ébrednünk, talpra állnunk, megdobbantani a hazai földet, lengetni a zászlót. Nem. Ez nem elég. A bomlást ezzel nem tartóztatjuk fel. A feloszlás továbbra is terjed. A nemzet halálának réme most is körülötünk settenkedik.

Legyenek meggyőződve, hogy az 1918-ban támadt végveszély most is megvan. Vegyük csak a tekintély leromlását. Most is napirenden vannak a veszekedések, viszálykodások ott... ott, hiszen kegyetek tudják. (Közbeszólás: A parlamentben!) Ha hozzávesszük, hogy mennyire aluszékony az ébredő magyarság, akkor ez a folytonos halálveszély minket fokozottabban környékeztet. Mi az a halál? Nem abban áll, hogy a vér, zsír, csont, izom megszűnik. A halál a lélek koncentráló hatalma alól való kivonás. Ha mi a magyarság

lelke alól kivonjuk magunkat, akkor feloszlás, enyészet következik a magyar népre. A lelket kell uralkodóvá tennünk magunkban, és mindent meg kell tennünk, hogy e felséges hatalomnak utat nyissunk mindenfelé.

Ha tovább haladunk ezen az úton, akkor lesz itt kiskgazdapárt, meg kiskgazdapárt — és semmi egyéb. Ez a régi osztályuralom kérem — új kiadásban. Mit tegyünk? Nekünk kabátos, hogy azt ne mondjam, reverendás embereknek a magyar föld népét meg kell közelítenünk, nem pedig az elszigeteltséget folytatnunk. Kapacitálni, felvilágosítani, megnyerni kell őket. Nem azt akarom én, hogy Magyarországon ne legyen kiskgazdapárt, földművespárt. Kinek juthatna ez eszébe? De azt akarom én, hogy te, magyar nép, ne nézd azt a papot, tanítót, a kabátos embert tehernek, hanem vérednek, barátodnak és nálad rosszabb sorsban élő felebarátodnak. Legyen a magyar nép eggyé, egy táborba tartozó. Hogyan lehet ezt keresztül vinni? Ezt nem tehetik meg a szervezetek, de megtehetik az egyesek, az egyének.

Hogyan? Ha végigmegyek a sorokon : a közepén is, meg a két szélén is mindenkinek mondanám : higgy, szeress. Te is, te is, te is. Kapacitálj, melegítsd azt az erőt, mely a testvérlelkeket közelebb hozza.

Mélyen tisztelt barátaim, ha a magyar tovább megy azon az úton, amelyen a falu és város ellenséggként szemben áll egymással, akkor hallok egy démoni kacagást, azt már kegyetek tudják, honnan. Ahogy a magyar, jóllehet maroknyi, így szembe száll önmagával, így szétreped és másnak adja át a teret. Nekünk ezt a talajt meg kell művelnünk, nekünk ezt a néplelket fel kell világosítanunk, hogy ne szakadjunk osztályokra, hanem egységesen dolgozzunk s egymást megértsük. Ez nagyon fontos !

Azután, kedves ébredő bajtársak ! akarom, hogy az ébredő magyarság szervezkedjen, egymás oldalán szorosan haladjon, hogy szervezkedjen öntudatosan, hogy szervezkedjen utcák szerint, hogy szervezkedjen gárda módra. Had-seregünket elvették, elsorvasztották. De hát mi teszi a had-sereget? Talán a mundér vagy a hapták? Nem ez teszi. Hát mi? Nézzenek oda föl Irországba, hogy mi teszi. Mi az oka annak, hogy Irország a legnagyobb hatalommal szemben ki tudta vívni szabadságát? Ott nem volt mundér, de volt gárda. Ott szövetkeztek, szervezkedtek. Ott az angol nem tudhatta, melyik a káplár, melyik a frajter, mert senki sem árulta el. Kossuth azt mondta, hogy leborul a nemzet nagy-

sága előtt ; hát ilyen nagy nép előtt, mint az ír, mi is mondhatjuk, hogy leborulhatunk, mert ott nincs árulás, nincs zsidóság, romlasztás, bomlasztás, repesztés. Én meg vagyok arról győződve, hogy ha mi így szervezkednénk, harmadnapra már tudná a «Világ», a «Népszava», az «Az Est».

Nekünk azért mégis azt kell mondanunk : szervezkedjünk ! Ha Fehérváron háromszáz ember áll talpra és összeáll : jöhet ide akármilyen puccs, végeznek vele. Tehát, szervezkedjünk, szervezkedjünk, szervezkedjünk ! Ha azt mi megértjük, hogy csak mi magunk segíthetünk magunkon, akkor bízom az ébredő magyarokban.

Megírtam az újságban is, most élőszóval is hangoztatom, hogy az ír nemzeti mozgalmat úgy hívták : sinnfein. Magyarul : mi magunk. Hát minket nem fognak hívni sinnfeinistáknak, de mi leszünk a «Mi magunkisták». Szervezkedjünk, összetartsunk, ne frázisokat puffogtassunk, hanem az erőt tetteiben nyilvánítsuk.

Mélyen tisztelt bajtársaim ! Nagyon szépen kérem kegyeteket, hogy fogadják be ezeket az eszméket és ne panaszkodjanak, hogy ez, meg az, így meg úgy van. Máris sok minden van jobban. Hogyha egy megyében 50—60 italmérés keresztény kézben van, az már nem semmi ! Ez lassan megy, és hosszú türelem kell. Nem kell sok lamentáció, panasz, nem kell az elégedetlenséget szítani magunkban.

Nem tudom, melyik görög férfiú, talán Themistokles volt az, aki az atheni areopágban fogott egy rothadt almát s azt mondta : «Nézzétek szenátorok ezt a rothadt almát. Ez az ország. De ne vesztsetek el a kedveteket, mert íme a rothadásban az új élet magja van». A nemzet rothad, s azt méltán sajnáljuk, de ebben a rothadásban is vannak új magok, egészséges magok, új élet csirái. Bízunk abban és tartunk össze. Ne olvasson senki zsidó újságot, és ha van 100 K-ja, adja ide, az ébredő sajtóra. Mert a szó mostoha fiú, de a tett a lélek édes gyermeke.

Mostoha szóban elég részünk volt. De a tett az igazi édes gyermek : legyen ebből minél több. Meg vagyok győződve, hogy önök nem vonulnak ki innen a gyűlölet szellemével, hanem az élni-akaras erős vágyával. Önökre tekintve most azt mondom, amit Strassburg polgármestere mondott Clémenceau-nak : «Elnök úr ! megértettük önt, mert franciául beszélt. Igazán franciául». Maguk megértettek engem, mert magyarul beszéltem !

Székesfehérvár választó közönségéhez.

(1922)

A nemzetgyűlés befejeztével rajtam a sor, hogy választóimnak bizalmukért ismételten köszönetet mondjak s nekik törekvéseinkről és munkánkról némiképen beszámoljak.

Szinte természetes, hogy az ország közvéleménye a keresztény világnézet erejében nagy érzelmi lendülettel megindult mozgalomtól, mely reakciója volt az életnek a halálra, a tisztaságnak a piszokra, s a nemzeti öntudatnak a hazátlan idegenségre, nagyon sokat várt. Várhatta, hogy erős, keresztény s nemzeti alapokra állítjuk vissza a bolsevik forradalomban — a szociáldemokrácia e ránk hozott átkában — letiport Magyarországot, hogy jó irányba tereljük a pénzügyi s gazdasági fejlődést, amennyire azt törvényekkel megtenni lehet, hogy fölsegítjük a középosztályt a térfoglaló s azt kiszorító zsidósággal szemben, hogy megcsináljuk az agrár-reformot, hogy jó szociálpolitikával előmozdítjuk a munka és a munkások érdekeit, hogy visszaállítjuk az alkotmányt s megreformáljuk annak egyik-másik intézményét.

Amily természetes, hogy ezt a sok jót várhatta tőlünk az ország, épen olyan természetes azonban, hogy tekintve az ország súlyos helyzetét, az ántánt kényszerét, a legkegyetlenebb s legigazságtalanabb békekötést, a nemzet gúzsba-kötését, tekintve azután a politikai pártok konstrukcióját s a csakhamar felburjázott személyeskedést s marakodást, no meg az egymást váltó kormányok erélytelenségét: épen oly természetes volt, mondom, hogy kitűzött céljainkat egészen el nem érhattuk s szép terveinket, úgy ahogy reméltük, meg nem valósíthattuk.

Ezzel azonban nem akarok a nemzetgyűlés fölött pálcát törni; sőt azt állítom, hogy törvényhozási munkateljesítés tekintetében bátran mérkőzhetik a legtöbb országgyűléssel. Hiszen a szociális és gazdasági téren megalkotta a méreteiben is nagynak mondható földreformot s a házhelyekről szóló törvényt; teljesítette az iparosok 28 év óta hangoztatott kívánságait s megalkotta az ipartörvényt; próbálkozott a kereskedelem terén a tisztességtelen verseny s hasonló praktikák megszüntetésében; magára vette a numerus clausus ódiúmat a középosztály iránti szeretetből; fölkarolta a tisztviselők, a rokkantak, a mezőgazdasági munkások ügyét; nem hagyta cserben a keresztény kereskedelem s szövetkezeti

ügy érdekeit — szóval tett sok bátor s biztos lépést, s azzal nyomatékozta az irányt is, melyben a magyar konszolidációnak haladnia kell.

Mindent megtettem, hogy a megértést, az összetartást, s az egymás iránti jóindulatot a pártban s azon kívül ápoljam, s hogy a sok személyi s érdek-diszharmoníát, mely a választójogi vitában országgraszoló macskazenévé fokozódott, tompítsam. Némelyek abban látták e diszharmoníának okát, hogy maga a kereszténység alakult át politikai jelszóvá; míg ellenben én azt tartom, hogy e hiba nem rejtett sem a keresztény elvben, sem az elvnek jelszóvá való emelésében, hanem abban, hogy ez a kereszténység s az a jelszó is bizony inkább csak szó s inkább csak elv volt, de nem volt szellem és élet!

A kereszténység sok esetben csak alárendelt szerepet játszott, míg ellenben az első hegedűs az érdek, a hatalom vágya s a személyeskedés játszott. A pártok azonkívül sohasem voltak egységesek, s az ellenzék zátonya — szigetnek nem mondhatom — egyre növekedett a pártok törmelékéből, melyet a liberális s radikális fogalmi terheltség, a gyűlölködés s az országos ügyekké felfújtt személyeskedés úsztatott s hordott össze.

Bármennyire hirdették a pártok a nemzeti irányt, igazán erős, nemzeti érzés nem mindig vezette a közhangulatot; ahelyett mindenféle kiadásban hallottuk a jogrend s a közbiztonság hiányáról unos-untalan legajdolt panaszokat; hallottuk a nemzeti irány társadalmi szervezkedésének meggyanúsítását, a kormányzó, a kormány s a rendszer elleni áskálódásokat, melyek a nemzetgyűlés sok idejét vették igénybe, s melyek fenekén mindig valamelyes személyes ellenszenv agyarkodott. Régi, kopott, liberális frazeológia is hallatta aggodalmait a jogegyenlőségről, a monopóliumokról, — értsd a Hangya s a Szövetkezetek kormánytámogatását, ami bünszámba megy a keresztény nemzeti éledés idejében, — a kereskedelemre «alkalmasabb elemek» állítólagos visszaszorításáról, amit túrni nem szabad, hisz ez a magyar fajnak használna. Végre ránk szakadt még a király szerencsétlen bejövételének tragikuma, s az azt követő szakadás és szétfoslás a Keresztény Egyesülés pártjában, mikor a szószátyár politizálás szabadon kievezhetett a közjogi viták s a mentelmi szófosztások lagúnáira s érdeklődését is a keresztény s nemzeti konszolidáció iránt fölcserélhette a trónnak s a katolicizmusnak féltésével. Ez volt a legújabb attrakció!

Tudom, hogy veszekedés, gyanúsítás, személyeskedés

minden országgyűlésünkön volt ; *de ennyiféle mint a nemzetgyűlésen*, nem hiszem, hogy egyszer is lett volna. Ezt is bizonyára nem az elvnek, nem a keresztény nemzeti irányzatnak, hanem a nem-keresztény életű s érzelmű elv-elhagyóknak kell tulajdonítanunk. Nem is lehet annak az elvnek mély gyökere a meggyőződésben, melyet politikai taktikázásból s hatalmi érdekekért könnyen hátraléptetnek s hallgatásra ítélnék. Ily körülmények közt egyre jobban meggyőződtem, hogy a lassanként fölszaporodott ellenzéknek más célja sincs, mint a kormány s a kormányzó megbuktatása ; sőt a zsidóbarátoknál a cél természetesen rendszerbuktatás is volt. Ezt a politikai könnyelműséget mindig elítéltem, mert nem értettem, hogy nyílt sir szélén, a nemzet nyílt sirja fölött lehessen kukoricázni. Mikor a felforgató elemek megint mozognak, lévén szenvedéssel és elégedetlenséggel és gyötrellemmel átítatva életünk, mikor Kun-Khon Béla Wienben időzik, s a budapesti konfráter szociáldemokratákkal érintkezik ; mikor a magyar liberalizmus még most sem tanulta meg, hogy nemcsak szeretni kell az embereket, de rendet is kell tartani e szeretetben, s így jobban kell szeretni s föl kell karolni az elmaradt s nyomorgó magyart : akkor minden magyarnak sutba kell dobnia személyes érdekét s esetleges hatalmi aspirációját is, s közre kell működnie, hogy erős kormány tartsa kezében a gyeplőt s útja vágassék mindenféle felforgatásnak.

Ebben az irányban haladtam, s tudom, hogy Székesfehérvár közönsége is azt tartja, hogy a politikában a haza mindenek fölött álljon, s minden konstruktív párt a hazáért, a közjólétért, a keresztény nemzeti kultúráért hadakozzék.

Tartsunk ki lelkesen Magyarország kormányzója mellett, támogassuk a keresztény nemzeti alapon álló erőskezü kormányt, s ne féltsük a keresztény nemzeti irányzattól sem a trónt, sem a felekezeti békét, sem a demokráciát ! Hazafias üdvözlettel :

Székesfehérvár, 1922 febr. 19.

A magyar keresztény irányzat a kereskedelemben. (1922)

Csillagzatom egészen más célok s más irányzat felé mutat, mint amelyekre a kereskedelmi érdek tart. Nem voltam, nem vagyok s nem leszek kereskedő ; de a keresztény politikai irányzat s a keresztény erkölcs szempontjából annál érdekesebb lehet az ilyen kívülállónak nézete s annak szolgálatában kifejtett törekvése.

Először is azt vallom, hogy a kereskedelmet nem tartom kiközösített foglalkozásnak az erkölcs s a kifogástalan lelki ismeretesség területéről. A szentírás ugyan a «vamosokat s a bűnösöket» együtt emlegeti, de a keresztény kultúra igényt tart arra, hogy a kereskedelmet éppen olyan magas erkölcsi színvonalon állónak nézze, mint akármely polgári foglalkozást. Még kevésbé gondoljuk, hogy a gazdasági s a kereskedelmi élet közt szükségképen ellentétnek kell lennie, s hogy az egyiknek elnyomorítása a másiknak fölvirágoztatására vezet. Sőt éppen az ellenkező nézetem vagyok, azon tudniillik, hogy az egyiknek elnyomorítása a másiknak tönkretételével jár. Az a merkantilis irányzat, mely az agrárérdeket elnyomja, éppen olyan rossz, mint az az agrár túltengés, mely a kereskedelmet elsorvasztja.

A történelem rámutat mindkét hibát illusztráló példákra. Nevezetesen pedig a magyar liberalizmus hígvelejűsége kirakatba való példát szolgáltatott a hetvenes-nyolcvanas években az agrárérdekek elhanyagolására, ugyanakkor pedig a merkantilis életnek egyoldalú s túltengő föllendítésére. A kereskedelem, mely addig is fejletlen s idegen volt a magyar mentalitásban, azóta hatalomra tett szert, de idegenségét el nem veszítette, hanem ellenkezőleg még kizárólagosabban zsidó hatalmi érdekke minősült.

Ez a körülmény jellemzi egyrészt a magyar középosztály szegénységét, másrészt az értelmiségnek lateiner pályákon való elsorvadását, ami az egész magyar társadalomnak föltűnően ferde helyzetet ad, s oly sajátos arculatot kölcsönöz neki, melyen a nemzeti jelleg elhomályosul az idegen betétektől. A nemzeti élet e veszedelme ellen csinál frontot a keresztény kurzus, s nem elégszik meg a szomorú s tarthatatlan állapot fölött való kesergéssel, hanem irányítólag kíván belenyúlni a kereskedelmi élet elzsidósodásának megállítására s intézményesen kívánja megvédeni a keresztény

nemzeti kereskedelem törekvéseit. Ezt teszi a keresztény vállalatok fölkarolása és üzletekkel való ellátása által.

A liberalizmus ezen természetesen fennakad s a monopóliumok ellen szaval ; ugyanakkor pedig még hírneves emberek rövidlátóságára is támaszkodik, kik a kereskedelemben az «arra hivatott» s a «kereskedelemre született», értsd mindenütt : a zsidó elemek érvényrejutását sürgetik. Ezt sürgetni lehet liberalizmus ; de minden okos állam nem az «arra hivatott» zsidó elemeket, hanem a saját maga fajbelijét fogja előmozdítani s ezáltal «arra hivatott»-tá tenni. Ha Amerika védheti munkásait a kínai kulik ellen, miért nem védhetné a magyar állam a kezdetlegesebb magyar kereskedelmet az erősebb s ügyesebb zsidó kereskedelem ellen? Talán a liberalizmus s a szabadság miatt? De hiszen «Wahrheit geht vor Freiheit»; akkor bizonyára a magyar faj élete is előbbre való, mint a doktrinér liberalizmus szabadsága ! Mi nem a szabadság végett élünk ; hanem a szabadság is az élet végett van, s csak annyi jó belőle, amennyi az életet nem teszi tönkre. Az ily ó-liberális elszólások szót sem érdemelnek.

A magyar kormány tehát védeni fogja a magyar faji kereskedelmet, s ezáltal utat nyit s módot ad a magyar faj érdeklődésének a kereskedelem iránt, s lehetőséget arra, hogy az erős és szervezett zsidó kereskedelem azt csirájában el ne fojtsa.

Örömmel látjuk ez irányzat megerősödését s térfoglalását. Örömmel látjuk, hogy az érettségit végzett ifjak vagy akadémikus pályákon <levők>, vagy katonai leszerelés folytán civil pályákra szorult tisztek a kereskedelmi s ügynöki életre szánják rá magukat. Az «átkos» monopóliumok úgy látszik mégis csak lendítenek valamit a felsejkenő keresztény kereskedelmen. Ezt bizonyítja az Omke-nek most már vidéki gyűléseken is intonált jeremiádája, mely szerint a mostani sivár gazdasági helyzet nem csekély mérvben éppen annak tulajdonítható, hogy a kereskedelem nem fejthet ki olyan tevékenységet, amely megilletné. Ez a kifejezés : «olyan tevékenységet» lehet egészen ártatlan, s eo ipso igaz, ha a külföldi piac s forgalom nehézségeiről értetik ; de egy nyírott nagy meklenburgi lólabát is takarhat, ha az «átkos» monopóliumra céloz. Ezeken a gyűléseken megnyilatkozik az a vágy is, hogy vissza kell állítani mindent, jusst ahogyan éppen nyolc év előtt volt.

Nekünk nem nyolc év előtti állapotok kellene, hanem olyanok, amikor minden érdekeltség, legyen az agrár vagy

merkantil, a nemzet érdekével áll összhangban, s ahol a részt össze nem tévesztik az egésszel. A kereskedelem is csak rész, s a nemzet s annak érdeke az egész.

Az állami s társadalmi kooperáció a keresztény elemeknek a kereskedelemben való rásegítésében elsőrendű magyar faji, de társadalmi s kulturális érdek is, amennyiben az agrár s merkantil érdekek összeütközését mérsékli azáltal, hogy megszüntetni iparkodik az eddig fönnálló megoszlást, mely szerint az agrár érdek mögött inkább a magyar, s a kereskedelmi érdek mögött majdnem kizárólag a zsidó állt; ugyanakkor pedig a társadalmi tevékenység minden ágának nemzetiesítése által kompakttá teszi magát a nemzeti társadalmat. Ezzel nem vesz el senkitől semmit, amihez joga van, de segíti a gyöngébbet a versenyt jobban győző s a társadalmi s gazdasági egyensúlyt megzavaró egyoldalúság ellen.

Mindehhez sok idő, nagy türelem s a hagyományos turanizmus európaisítása kell.

Ébredő s föltámadó magyarság.

(1922)

Sokszor elméltünk már Magyarország föltámadásáról, s elhiszem, hogy azok a ragyogó gondolatok nem üres szavak, hanem nagy s erős hit voltak ; — a kérdés azonban ma is az, hogy ez a hit közelebb hozott-e minket az eszmék megvalósításához, hogy igazán üdvözítő hit volt-e? Az üdvözítő s az eszméknek megtestesülését szerző hitnek kevés nyoma van köztünk.

Krisztus Urunk föltámadása azért lett halált s világot legyőző valóság, mert saját isteni erejéből támadt föl ; csak annak a nemzetnek lehet föltámadása, melynek öntudata a sírbaszállásban sem veszett el, s melynek önértetét, élni-akarását s életrevalóságát a nemzeti katasztrófa sem törte meg ! Csak az a nemzet éledhet s támadhat új életre, melynek életerős nemzeti öntudata van, s mely a nagy pusztulásban az életnek ezt a szikráját megmentette jövődősége számára.

Ilyen-e ez a minket környező s magát lépten-nyomon bemutató nemzeti öntudat? Érett-e? Erős-e? Életreakciókra képes-e?

Ezt ugyan nem állíthatja rólunk senki ! Ellenkezőleg, főleg 150 év óta a magyart az idegen szellem hipnotizálta — az idegenség, akár francia, akár német volt, s végül a zsidó

imponált neki; búbájának, igéretének hatalmába fogta; feledtette vele mindazt, ami nemzeti, eredeti, ami fejleszthető s tősgyökeres lett volna; s ily befolyások alatt a magyar levetkőzte nemcsak fényes nemzeti öltözetét, hanem lelkét s érzését is áruba bocsátotta.

Az idegenség legpusztítóbb járványa a liberalizmus eszméinek járása volt. Ezek alig találtak ellenkezésre. Kiváló szellemeink is teljesen behódoltak nekik, s nem vették észre, hogy egyes politikai s szabadsági előnyök mellett, melyeket ez eszméknek köszönhetünk, az egész elmélet s világnézet nemcsak téves és kereszténységellenes, hanem nemzetrontó, életetlő tendenciájú volt. A magyarság a turáni szellemi restség egész súlyával dőlt bele ez eszméknek; nem látta, hogy ezek az eszmék absztrakciók, melyek nem a konkrét valóságok mértékeinek meghatározására, hanem inkább érzelmi s érzési kiindulások megindítására valók. Nem látta, nem vette észre, hogy ez eszmékből csak annyit lehet befo-gadni, amennyi nem veszélyezteti a nemzeti s állami életet, mert ezeken az eszméken föl lehet lendülni, ha mértékkel veszünk belőlük, de tönkre is lehet rajtuk menni, ha abstracte kezeljük.

No, mi ugyan kezeltük ezeket, nem is mondom abstracte, hanem szónoki lendülettel. Ha valaki beleharsonázta, hogy a liberalizmus ezt meg azt kívánja, szájatva bólingatott parlament és újságolvasó tömeg. Ha a liberalizmus azt kívánta, hogy Galicia felé nyitva legyen a határ, tehetetlen volt ezzel szemben Andrassy, Tisza Kálmán, Tisza István, Wekerle; ha a liberalizmus azt kívánta, hogy a «jogrend» az erősebbnek jogot adjon a gyöngébbnek fölfalására, hogy az «egyenlőség» szent nevében nem lehet megvédeni a magyart még saját földjén sem a zsidók ellen, a bátrak, még a leg-horgasabb orruak is szent megilletődéssel hajtottak fejet s térdet ez új fátum előtt.

Meglehet, hogy ez a fatalitás a nemzet szónoki tehetségének is irándó rovasára, mely tehetséggel nem jár együtt a mélység, de mindig együtt jár a frázis búbája, a «fascinatio nugacitatis», a sváda igézete.

E tatárjárással s e búbájjal szemben a legsürgősebb föl-adatunk az lesz, hogy ne nézzünk elvont szisztémákat, akár liberalizmusnak vagy bárminek hívják azokat; hanem né-zük azt, hogy min megyünk tönkre, mitől lesz nemzetietlen a magyar, mitől lesz úr fölöttünk a zsidó, mi okoz örömet neki s bánatot nekünk, s e szerint igazodjunk. Bizonyos igaz,

hogy a liberalizmus megásta sírunkat ; tehát ne várjunk tőle föltámadást. Bizonyos igaz, hogy meggyöngítette nemzeti érzésünket s a hamis, látszatos haladás sikereivel bódított el ; tehát ne várjunk tőle nemzeti ébredést. Ébredést s föltámadást csak erős nemzeti öntudat s a magyar térfoglalást biztosító munka adhat. Védekezni is kell, de mindenekelőtt dolgozni muszáj !

Harc a társadalmi föloszlás ellen.

(1923)

Antonio Rosmini hirhedt művet írt az ötvenes években «Delle cinque piaghe della Chiesa di Dio», az Isten egyházának öt sebééről. A mű nagy feltűnést okozott s fölszólalásokat keltett mellette s ellene. Nagyon találó volt a megjegyzés, melyet valaki e vitára nézve tett, hogy nem az a baj, hogy valamely testületen sebek vannak, hanem minden attól függ, hogy a sebek mitől vannak. Mert ha külső erőszak vágja azokat, vértanúság-számba mehetnek, de ha belső romlásból erednek, akkor szégyenteljesek. Nagyon találó megkülönböztetés ez. A mai társadalomról is lehetne munkát írni e címmel : delle cinque piaghe della società moderna, — a modern társadalom öt sebééről, s ha az öt seben végignéznünk, s azokat értékelni akarjuk, igénybe kellene vennünk a fönt említett megkülönböztetés kategóriáit is, s kérdeznünk kellene : honnan e sebek? Ki vagy mi vágta azokat? Vagy tán vágni sem kellett azokat, hanem maguktól fakadtak-e? S e kérdésekre azt a választ adnók : az öt seb közül az egyik az erőszak sebe, — a másik négy a belső föloszlás szomorú és rút kelevénye.

Lássuk e sebeket. Az elsőt az erőszak vágta. A bolsevik vörös forradalom szörös karja s vörös ökle suhogott le keleti Európára s földhöz vágta Magyarországot, főleg pedig Oroszországot. Zúlesztett hadsereget, iskolát, családot, — letört államot, törvényhozást, törvényszéket, megyét, várost és községet, — állati ormányával végigszaglászott, bepiszkított minden intézményt, betört szentélyeinkbe ; — összetörte a nemzeti zászlót, az ország pajzsát, a keresztet s szentképeket, s szeretet helyett gyűlöletet hirdetett s gyilkot, mérget, iszonyt hozott.

Megalázva s bódultan hullottunk porba, s vérző sebünk-ből patakzott a vér, melyet már nem ellenség a frontokon,

hanem zsoldos hóhérok ontottak itthon a nemzet testéből. De e lealacsonyító szenvedésből hamar talpra pattantunk. A vér pirjába vegyült a szégyen pírja, hogy renyhe pribék gonosztevők alázzák meg s kínozzák végig a csatát nem vesztett, bár legyőzött nemzetet, s óriási reakciót váltott ki az ámulattól magához térő nemzetben, mely lerázta magáról a patkányhordát s rendet teremtett a megcsonkított ország határai közt.

Az erőszak e sebtől nem haltunk volna meg; sőt a tapasztalat mutatja, hogy a seb életerőt s életkedvet hívott elő bennünk.

De vannak más sebeink, s ezek a sebek már nemcsak Magyarország, hanem az egész európai kultúra sebei, — ezeket nem az erőszak verte, hanem a feloszlás folyamata hozza ránk.

S mik volnának e tünetek? Négyet különböztetek: a szellemi világ föloszlása, az erkölcsi világ bomlása, a társadalmi struktúra romlása s a nemzeti egyéniség megrokkbanása. Négy seb, melyek együtt járnak, bár mindegyikük elég, hogy a nemzetek tönkremenjenek rajta.

Ami az elsőt illeti: az európai mentalitást nagy fáradtság s kimerültség jellemzi, amilyenben az szokott szenvedni, ki mindent egy kártyára tesz föl, egy vállalatba, egy tervbe vagy reménységbe akaszt bele, s miután minden erejét megfeszítette s kiadta, tapasztalni kényszerül, hogy hiába volt. A racionalizmus, az intellektualizmus a valóságot csakis fogalmi kifejezésre akarta hozni — hát hiszen ezt lehet akarni s ez úton lehet valamit elérni, — de azt is gondolta, hogy ezáltal kimeríti a valóságot s teljesen eligazíthatja az embert. Ezt nem lehet elérni; mert a lét s az élet sokkal nagyobb s mélyebb realitás, s azontúl a végtelen s az örökkévaló legnagyobb realitás, az Isten s az emberi léleknek igényei s transzcendentális kapcsolatai s gravitációi oly hatalmak, melyeket absztrakciók pókhálóival lefogni nem lehet, hanem azokat megtapasztalni kell. Szintéziseket kell csinálni a végtelen s a véges, a szellem és anyag, a szabadság s szükségesség, a fogalmi világ s a megtapasztalt világ, az eszmény s az ösztön, az idő s örökkévalóság közt.

Valljuk be, ez az intellektualizmusnak nem sikerült, sőt teljes képtelenségekre vezetett, — vezetett zúrzavarba, egymás cáfolásába, képtelennél képtelenebb rendszerek föllállításába, sőt mondhatjuk, a filozófia csődjébe. Az utolsó filozófiai kongresszusról azt írta egy német: Volt ott minden,

zsenialitás, mélység, lángész, de a legnagyobb mégis csak a konfúzió volt.

Mit mondjak a második sebről, az erkölcsi világ bomlásáról? Ezt ugyan megtapasztaljuk mi magunk. A nagy szabadságok sodra, mely a népszabadságokat hozta, nyakló és gyeplő nélkül vágatott, s áttörte a mértékek, a törvények gátját. A szubjektivizmus lerázott magáról törvényt és tekintélyt, hagyományt és életbölcseiséget, s autonóm lett, ahogy a hordó autonóm lesz, mikor abroncsait lepattantja. A szubjektivizmusból itt blazirtság, dekadencia s frivolság lett, s a tisztas emberből élvezet után loholó s ösztönei erejében csörtető autonóm ember lett, ki kódexet csinált s magamagának törvényhozója lett. Képzeltetni, mily hivatottsággal s rátermettséggel tette ezt. Életre mindenki van hivatva, de nincs hivatva az életbölcseiségnek a szenvedélyek, ösztönök, érdekek, vágyak és csábok őserdejéből s a szofizmak hinárjából való kiemelésére. Ellenkezőleg: engedelmességre, tiszteletre, önmérsékletre, befogadásra s önismeretre s ön-fegyelmzésre volna hivatva. Csak e hivatás fölismerésével lehet az erkölcsi világban boldogulni. Nos, hol s hányánál venni észre e bölcs mérsékletnek nyomát? Paták s csülkök nyomán, az élvezetvágy s az önzés piszoknyomán halad a világ s vágat az örvénybe.

A harmadik a társadalmi struktúra bomlása. Tudom, hogy a gazdasági elhelyezkedés idejét multa, s a tőke s a munka jelen viszonya tűrhetetlen. Csikorog a világ s osztályharcra és gyűlölködésre, irigységre s rombolásra van beállítva. A szociáldemokrácia védheti a munkást s jót akarhat neki; de a rendszere téboly s örület. Elkedvetleníti a munkást s poklot csinál a lelkéből; elidegeníti munkájától s a terméktől, azt mondanám, önmagától s a lelkétől. Nincs Istene s nincs lelke, nincs erkölce és szeretete. A szociáldemokrácia, úgylátszik, hogy szereti híveit; de gyűlöletre tanítja s lelketlenségre vezeti. A szellemet, a műveltséget, az ész s a szív munkásait megtagadja; lefelé fordítja azt, ami fönt van, s föltolja azt, aminek ott nincs s nem lehet helye — az öklöt az agyvelő fölé, a nemértőt a művelt fölé emeli. Végelemzésben a gyakorlatba is átviszi a szellem tagadását.

A negyedik fekély tán a legutálatosabb, s azt nemzetköziségnak hívják. Szép szó ez a név; de eufemisztikus, s tulajdonképen a saját nemzetének s nemzetiségének lebecsülését s megvetését jelenti. Nemzetközi t. i. nem nemzeti. S miért ne legyen nemzeti a nemzet? Miért ne családi a csa-

lád s emberi az ember? S mit ne becsüljön az ember nemzetében, tehát végre is véreben, amit becsülhet önmagában s családjában? Vagy tán családközi, no meg talán emberközi is legyen? Az egyikre nincs több oka, mint a másikra. De hát arra való a babona s a frázis bűbája, arra való a hipnózis, hogy az ember lebecsülje s szégyelje, sőt megvesse saját vérét, nemzetét, történelmét, kultúráját, s ugyanakkor nagy-nak s fölényesnek képzei magát, mikor a legtermészetesebb érzés s a vére sejtelve s kegyelele ellen cselekszik. Ember, család, nemzet egy húron pendül; aki nemzetét megveti, önmagát köpte le. Ezeket a nézeteket csak mint veszedelmes s oktalan tébolyokat kell néznünk, — mint járványokat, melyekben nyavalyognak egy darabig a nemzedékek, hogy aztán megundorodjanak tőlük.

S ugyan mi segítsen a belső feloszlás e négy tünete ellen? Legszükségesebb lenne a szellemi s erkölcsi világ fölloszlása ellen védekeznünk s azt a szétfolyást s tehetetlen határozatlanságot megakadályoznunk, mely az intellektualizmus s a szubjektivizmus révén szakad reánk. Határozottságot, precíz körvonalakat, biztos útírányt nem várhatunk a filozófiától. Az megteszi a maga dolgát s szolgál egy bizonyos pontig; de az élet nagy céljára s főleg tragikus realizmusára nézve biztos orientációt nem adhat. Ezt a kinyilatkoztatás adja Szent Pál szava szerint: «Az Isten beszéde eleven és hathatós, áthatóbb minden kétélű kardnál» (Zsid. 4, 12). A filozófia s a moralizmus beszéde pedig zűrzavaros s határozatlan, s nemhogy felvilágosít, hanem elmázol fogalmakat s bizonytalanná tesz elveket.

Ettől a lelki határozatlanságtól szétfolyik az erkölcs. Hiszen a belső ember már alkatánál s hajlamánál fogva is féktelen; hol lesz hát az a diktátor, aki útját s magatartását kiszabja, s aki az ösztönös hatalmakkal szemben erőt szolgáltatson neki az önfegyelemre s az önállításra? A fogalmak, amennyiben azokat csak filozófiák, no meg az egyén autonómiája szolgáltatja, valóságos pókhálósálak az élet ösztöneivel s az ösztönösségből való s fakadó tragikummal szemben. Az erkölcsi erő nem az elvont fogalmak holdvilágos éjszakájából, hanem az alacsonyyságból magát emancipáló s a legfőbb valóságba, Istenbe kapcsolódó akaratból való. Ennyi schopenhauerizmust méltán kívánhatnánk azoktól az irreális emberektől is, kik az intellektualizmus bűvköréből az élet kegyetlen problémái elé lépnek s a lélek gyarlóságaival szemben megtapasztalni kényszerülnek saját erejük s erőtartályaik

elégtelenségét. Nem elég az emberiségnek, hogy eszményei legyenek, hanem az kell, hogy az eszmények mögött nagy szellemi realitás álljon, mellyel eleven kapcsolatban lehessünk, s melyből erőt meríthessünk.

Ez a realitás az Isten, s minden eszményiség irreális, mely hozzá nem ér föl, s minden erkölcsi parancs s törvény gyöngye indítás, mely nem belőle indul ki.

A világ feloszlóban van, mert istentelen, s a társadalmi bomlásnak is az az átka, hogy a történelmi materializmus filozófiájának malomkövével nyakában akarja átlábolni a társadalmi szakadékokat.

Legkönnyebben fog gyógyulni a nemzetköziség hóbortjából ; a többi bajából azonban csak nagy szenvedések s falkenekimenések után. Mily sokat segíthet rajtunk a tanítóság is, ha szigorúan keresztény s nemzeti irányban teljesíti nemzetnevelő kötelességét ! Minél többen leszünk, kik ez orientációnak hűséges s következetes kifejezést adunk, annál gyorsabban tér kultúránk a gyógyulás útjára.

Harc a magyar halál ellen.

(1923)

Magyarországon a zsidó szabadkőművesség s a radikalizmus által képviselt s nagyüzemmé fejlesztett társadalmi s nemzeti bomlasztás tovább folyik. A különbség köztünk s a francia, belga, olasz, angol erkölcsi és társadalmi vajúadások közt abban van, hogy nálunk a kommunizmus s a destrukció csirái s az erkölcsi métely gombái könnyebben terjednek — könnyebb szerrel azért, mert nem vágja útjukat erős nemzeti közérzés.

A mi társadalmunk nem egységes s nemzeti közérzés tekintetében még nem kész s nem befejezett. Azok az ellentétek, melyek a jogok tekintetében rendkéké minősítették a nemzet rétegeit, s a nagy különbségeknél fogva széthúzást, gyűlölséget okoztak, a törvénykönyvekből kivesztek ugyan, de helyükbe léptek s a fejlődés folyamán kialakultak nagy társadalmi s gazdasági különbségek, melyek mikor kínzóan jutnak a rétegek öntudatára, nagy hézagokat s ellentéteket szakítanak a nemzet testébe. Ahol aztán sok az ilyen hézag, ott könnyen meghúzza magát a destrukció, mely kezdetben mint a gazdasági erők kisajátítása s mint elszegényítés, azután mint az eszményiség s a hit megtörése, a hagyományok

megvetése, sőt mint ahogy tapasztaljuk, — mert ha nem lát-nók, hát hinni sem, nem hogy mondani mernők, — mint arcátlan nemzetköziség s a nemzeti jellegnek s szellemnek megvetése mutatkozik be. Ezt máskép úgy mondhatjuk, hogy a magyar társadalom túlságosan elzsidósodott, s ennek következtében a nemzettest az idegen szellemű gazdasági s kulturális erőközpontok nyomása alatt megroppan. Sok idegen-séget egy nemzettest sem visel el. Az erős nem viseli el, mert ellenkezik lényével s éber egységes öntudatával. A gyöngé pedig szintén nem viseli el, mert tönkre megy tőle — az élet-nek mindenütt az lévén jellege, hogy a sokféle erő s akció egy közös, egységes célt szolgáljon, egy központi erő alatt álljon; baktériumok, bacillusok lehetnek benne, de csak módjával, mert ha elszaporodnak s a lélek nem bír velük, akkor a szervezet tönkre megy. Ez a biológiai elv érvényesül a nemzeti szervezetekben is. Lehetnek azokban is idegen csomók s sejtömbök, lehetnek idegen célokat szolgáló törek-vések, de a szervezetekből hulla lesz, ha az idegen célok s idegen erőcsomók s idegen törekvések elhatalmasodnak. Mert a hulla nem azért hull, mintha ott már minden erő pihenne s nem történnék benne semmi; dehogy is, van a hullában is akció, dolgozik ott kémia; de nincs meg a köz-ponti, egységes erő, mely minden akciót az egésznek javára irányít. Ezért aztán ott nem élet, hanem bomlás van.

A mi Magyarországunk errefelé halad. A nemzeti erő s életösztön természetadta készlete valahogy nem győzi a beszűröngöző idegenséget s ennek az idegenségnek a nemzet saját életével ellenkező parazita életét. A magyar társadalom-ban mindeddig nem volt meg az az erőteljes s egységes nemzeti érzés, mely kiméletlenül le tudott volna csapni a nemzeti közérdek s a nemzeti akarat megrontóira. A mi közéletünk sajátos doktrinér eunuchság, s ami abból folyik, tehetetlen passzivitás jegyében áll. Hogy mást ne említsek, a nemzetet a keresztény kurzus óta is végveszedelmek fenyegetik, s ezek ellen mégis csak az általános frázisok, a formalítások, a jog-rendi skrupulusok spanyolfalait állítgatják s idestova tolo-gatják; ami igazán csak arra lehet jó, hogy azok mögé a destrukció, a nemzet sírásói, októbristák és vörösök elbuj-hatnak.

Tudom, hogy ennek az élhetetlenségnek s undorító tehe-tetlenségnek vannak újabb időben, de csak legújabbban erő-teljes reakciói. Az ifjúság, melynek nincs biztosítva a hazá-ban épen az idegenektől a jövője, saját életösztönétől is

hajtva, fölismeri, hogy itt az utolsó óra ; cz az ifjúság fanatikusan szereti hazáját. Hasonlóképen a keresztény férfiak százezrei elszántan lépnek föl a nemzeti erőknek végleges fölörlése ellen. De ezt az irányzatot nevelni s fokozni kell, mert épen hogy megindult, és sokat küzködik a magyar társadalmi s politikai félszepségek, a középutak s más tévutak hinárjában.

Mindenesetre hasznára válik e törekvéseknek, ha a nemzeti szellem s a nemzeti öntudat erőtlenségének okaira rámutatunk s valahogy tisztába jutunk e tehetetlenség genezisével.

Az idegenség térfoglalásának s a zsidó szellem felülkerekedésének több oka van ; első okát a liberalizmus nyakló s gyeplő nélküli garázdálkodásában látom. E térfoglalásnak nincs is hosszú históriája ; 60 év az egész. A magyar közéletet megbűvölte a liberalizmus ihlete, s amin a teletorokkal hirdetett szabadelvűség bélyegét látta, vagy amire ezt a hangadóknak rásütniök sikerült, annak passepartout-t adott, bármilyen ostobaság vagy bűn volt az.

Sajnos, legtöbb esetben mind a kettő volt, s mert ilyen volt, azért megrendítette nemcsak az eszmék s a keresztény hit világát a mi gyöngé s kurta lélekzetű nemzedékünkben, hanem megtévesztette lassanként s valahogy megmérgezte magát a nemzeti pszichét is.

Gondoljunk csak az egyetemi katedrákra, hogy mivel tartották ott ötven év óta a nemzet reményét. Szabad volt ott hirdetni minden Isten- és erkölcs>tagadást, minden szocialista s kommunista tant, minden hóbortot s perverzítást, föltéve, hogy az illető lélekrontó tanár theóriává tudta vékonyítani a legdurvább állam- s nemzettagadást, s ha a tudományosság sztaniol-hüvelyében tudta feltálcálni a gebulát. Ha az ilyen hóbortokat tudománnyá nevezték ki, akkor nem állt útjukban senki és semmi ; taníthatott a tudós tanár nemzetrontást, erkölcsrontást s társadalmi mételyezést ; lelkesülhetett nemzetköziségért, pacifizmusért, szabadszerelemért, bármely féktelenségért ; a tudomány szabadsága megvédte őt. Őt megvédte, de mi tönkrementünk rajta. Nincs bűn és gonoszság, amit a tudományosság köntösebe ne bujtattak volna ; s a liberális állam, no meg a művelt közönség áhitattal nyelte a maszlagot. Óriási bűnlajstromot lehetne összeállítani azokról a tanokról, melyeket a «tudomány-szabadság» nevében hirdettek, s csak ügyes zsonglőrség és csűrös-csavarás kellett ahhoz, hogy a legesztelenebb destruktív tant abba a bizonyos sztaniolba burkolva adja be

annak a modern bálványok imadására ránevelt ifjúságnak. Az ember a fejéhez kap, amikor a frázis bűvös s halálos hatalmát, a nagy világmérgezést megtapasztalni kényszerül, s mikor látja, hogy mint a legyek a légyvesztőn, úgy bódulnak s pusztulnak el a lelkek a sajtó- s a destruktív irodalomnak nyomdafestékes tévtanok mérgével bemázolt lapjain, ezeken a nem légy-, hanem lélekvesztőkön.

Ennek a szabadsági tébolynak másik kiadásával a politikában találkozunk. A politikában voltaképen szintén bármit lehetett merni, csak azt kellett ráfogni, hogy az politikai meggyőződés. Politikai meggyőződésért, mihelyt a parlament kikötőjében kiköthetett az új világboldogító, senkit sem érhetett baj. A parlamentek voltak azok a legnagyobb nyilvánosságú kathedrák, ahonnan a legostobább s leggyilkosabb elveket lehetett hirdetni, azokat is természetesen politikai teoriákká szelídítve. S ugyan mit nem lehetne teoriává avatni? Mire is való volna a szó s a dialektikából való kivetkőződés, no meg az órákon át való fecsegés? E tekintetben a politikai szofisták semmivel sem állnak mögötte az athéni piacok szofistáinak. Sőt a politikában ez még könnyebb, ahol a fogalmakkal s szavakkal való dobálózáson s az analógiákkal való gombozáson kívül még a szenvedélyeket is bele lehet keverni az üstbe. Ennek egy nagyon találó példáját láttuk épen e napokban az októberi forradalom s az októbrista pártalakulás körül támasztott zűrzavarban. Kossuth Lajos s Petőfi is ott ékeskedik az októbristák kirakatában s a 48-as nemzeti fölkelés egész glóriáját az októbrista fejek köré csavarják aureolaképen. Hogyne, hiszen forradalomról van szó ott is s itt is, s ha a magyar lelkesül 48-ért, Kossuth Lajosért s Petőfiért, akkor már csak lelkesülni fog Károlyiért, Kun Bélaért, Jásziért s a többi zsidóért is! Nem kell ahhoz más, mint az, hogy rászerezljék az októbrista s nemzetközi jászifiaik Magyarországot romboló munkájára a magyar függetlenségnek s az erős nemzeti ellentállásnak forradalmi attribútumait. Negyvennyolc az erős, egységes Magyarország megteremtését, a rabszolgaság fölszabadítását s a lefojtott nemzeti élet s századokon át nyögő nemzeti lélek érvényesülését, míg ellenben az októberi forradalom ostoba doktrinének tervei szerint, azaz inkább gyáva kapkodása szerint az egységes Magyarország széttörését jelentette. De ez a különbség nem feszélyezi a galileista fecsegőket, hiszen forradalom ez is, forradalom volt a másik is; politikai szabadsággal csinálták meg az egyiket, akarták megcsinálni a másikat is; no hát a fogalmi

szakajtó készen van ; az ilyen ideológoknak az elég, hogy válogatás nélkül azt 48-ra, 1918-ra egyenlően ráborítsák.

Csodálatos, hogy a magyar, aki nem született filozófusnak, hogyan tud bedőlni a doktrinérségnek ; vagy talán éppen azért dől be, hogy távol állván e foglalkozástól, ez imponál neki?! Csodálatos, hogy a liberalizmus divatbálványsága korában s azóta is az intellektuellerk mennyire falhoz állíthatták a magyarokat politikai elgondolásokkal. Nem kellett hozzá más, mint hangzatos jelszó, s a magyar elbódult tőle, mint a hal a gebulától. A legszomorúbb bedőlés mégis az októberi forradalom volt, mikor az idejét mult függetlenségi párt és program tulajdonképpen Jászi Oszkár politikai fecsegésével telt meg. Ismétlem, Magyarország függetlensége, a magyar nemzeti élni-akarás, s a nemzeti erők megfeszítése egyrészt, másrészt meg Magyarország kantonizálása, életképességének tönkretétele s állig fölfegyverzett ellenségekkel szemben pacifista pojáca-játék — vagy hogy szimbolumokban adjam elő : Kossuth Lajos és Jászi-Jakobovits Oszkár. Ezeket a képtelenségeket bevette a magyar, sok magyar ; ezt a bölcseséget bámulta a magyar, sok magyar ; mert a szemita «fascinatione nugacitatis», a fecsegés bűvölete szállt turáni agyára !

S mindezek után sem döbben-e meg ezekben az alvájárókban is a nemzeti génusz a politikai elváltozások e tragikomédiáin, s nem ámultak-e el ezek a megköttyösödött agyak azon sem, hogy a minap a Kossuth- s Petőfi-kultuszt állította be a zsidó radikalizmus s a zsidó szociáldemokrácia, hogy az októbrizmust, tehát azt a buta nemzetgyilkosságot valamiképpen megújrázhassa? !

Ennek a játéknak véget kell vetnünk, akármilyen szabadságnak, akár a tudományszabadságnak, akár a politikai szabadságnak örve alatt folyik az. A szabadság nem arra való, hogy doktrinér zsonglőrök vagy nemzetközi érzésű nemzetgyűlési képviselők félrevezessék a tömegeket s tönkretegyék az országot. Erre nézve mondta Harnack : Wahrheit geht vor Freiheit, s éppen úgy mondhatjuk : Leben geht vor Freiheit. Nincs szabadsága a tévelynek s éppen úgy nincs szabadsága a bűnnek. Embert ölni nem szabad, nemzetet sem ; erre semmiféle szabadság nem ad szabadalmat. Tehát, mihelyt valamely irányzat a haza tönkretételére, az ország megcsonkítására s nemzetgyilkolásra vezet, az bűn s gázság lévén, annak számára sem tudományos, sem politikai szabadság nincs.

Ennyit a magyar psziché gyengeségének s széthúzásának első okáról, a liberális megbabonázottságról.

A magyar bomlásnak második oka a mai magyarságnak bonomiás lelkülete, — az a félig fatalizmusa, nagyobbbrészt azonban könnyelműsége, hogy nem fogja meg erős kézzel sorsa intézését. Mily óriási hibákat követtek el még erősebb kezű politikusaink épen a nemzeti élet s lélek megvédését illetőleg. Természetesen liberálisok lévén, azt gondolták, hogy a szabadkőművességnak, a radikálisoknak, a galileistáknak az ifjúság elcsábítására s a nemzeti léleknek megmérgezésére irányuló törekvéseiket letörniök nem szabad. Gondoljunk csak Wekerle Sándor mosolygós teli-hold arcára, akinél a szellemi berkekből felénk sötétlő veszedelmek egyáltalában nem léteztek. Gondoljunk arra a háború előtti nemtörődésre, arra a hihetetlen elvtelenségre, mellyel a nemzeti érzést s a nemzeti lelket fitymáló, zsidó, nyugatias orvtámadásokra s nyilvános sérelmekre nem reagáltak, sőt a keresztény ifjúságban jelentkező ellentállást s támadási kedvet is leszerelték. Pedig amit a háború előtti Magyarországon a szabadkőművesek s a zsidó intellektuelek csináltak s amit hirdettek, az mind az októberi összeomlásnak volt az előkészítése. Hiszen azt készítették elő, amit ott végrehajtottak. Méltán kérdezhetjük egyik-másik most is szereplő vezetőntől: hát nem ismerték-e föl az akkori üzelmeket; s ha fölismerték, miért nem törték le azokat? Kicsinyelték talán a zsidó ifjoncok fiatal-óriásságát s ügyet nem vetettek a vesztes magvetésre? Ha igen, akkor nagyon csalódtak, s szomorú példaképekül szolgálnak a magyar sorsintézés nem komoly voltának.

Dehát van-e több megérzés s biztosabb meglátás azokban is, akik ma középutról, taktikázásról, tehát kétfelé sántikálásról s a veszedelmek politikai elmázolásáról beszélnek? Most, mikor a Károlyi-Jászi-féle program s az érdekében föl-föltűnedező politikai mozgolódás tovább akarja felörlení a nemzeti erőket? Van-e középut Isten és Beljál közt, nemzetállítás és tagadás közt, élet és halál közt? Az ilyen középutak a tehetetlenség marhacsapásai. Ezeken jár a magyar sorsot félszepségekkal s kompromisszumokkal tönkretevő magyar könnyelműség.

A magyar konszolidációnak további nehézsége a sok idegen test a nemzeti testben, azok a gazdasági nagyhatalmak, melyekben nem bízhatunk, azok a csomók, melyek velünk, többnyire belőlünk is, de nem értünk élnek. Ide tartozik az a sok ember, kit patkánynak hívnak, aki meghúzta magát már másfelé is s meghúzza magát most köztünk is

a keresztény kurzus szolgálatában. Csinos kis szolgálat ez! Sokfelé találkozunk olyanokkal, kik a keresztény gondolatokkal — a következetesen és egységesen kialakított keresztény életről nem is szólok, — sehogysem egyek, s kik sok tekintetben bűnösök abban is, hogy a patkányforradalom kiütötte. Az ilyen embereknek tulajdonképen nincs is érzékük a mi nagy ügyünk iránt, s semmiféle bizalommal nem lehetünk velük s ügykezelésükkel szemben.

Mindenütt vannak ilyenek, vannak a minisztériumokban, a hadseregben, a rendőrségen, s ezek akadályozzák, mint idegen testek a nemzeti szervezetnek a keresztény nemzeti lélek s közérzés által való meglelkesítését. Egységes a magyar nemzet s a magyar állam csak akkor lesz, ha egy test, egy lélek lesz, s ha intézményei a nagy nemzeti testnek helyesen beilleszkedett szerveivé lesznek. Kell, hogy ugyanaz a világnézet s ugyanaz az állameszme átjárjon mindenkit, főleg az alkalmazottakat. Lehetetlenség, hogy a megbízhatatlan elemek bennmaradása következtében az izgatás terjedhessen s a nemzeti erők felőrlődjenek.

Az a meggyőződés, hogy manapság csak nemzeti irányban haladhat a fejlődés — hál' Istennek — nálunk is tért hódít. Liberális részről is hangzik ennek elismerése. Sajnos, csakhogy a végrehajtás körül a hagyományos passzivitás s lagymatagság megakadályozza az erőteljesebb eljárást. Mi bizonyára nem vagyunk az akasztófák patrónusai, s így nem az akasztófákért való lelkesülésből, hanem a nemzeti érzés fölbuzogásának tanulságául mutatok rá Duvalra s Bolo pasára, kiket a franciák felakasztottak nem hazaárulásért, melyet nem bizonyítottak rájuk, hanem csakis azért, hogy akkor, mikor a francia közérzéssel s a nemzeti erőmegfeszítéssel ellenkezett, sajtópropagandát indítottak a béke s engesztelődés érdekében. Mily örvény tátong itt a magyar s a francia közérzés közt! De nemcsak a franciák, hanem a nyugati nemzetek is mind kivétel nélkül a legkiméletlenebbül letörlik azokat, kik a nemzeti érzést sértik s a nemzeti akaratot gyöngítik. Erre ugyan azt mondhatná valaki, hogy igen, ezt a háború alatt tették, s remélhető, hogy békében nem tennék. Amire csak azt válaszolhatjuk, hát nem dül-e ellenünk most megsemmisítésünkre irányuló gazdasági harc? Nem állnak-e körülöttünk megszállásunkra mindig kész elleneink? Következőleg szabad-e ölhetett kezekkel néznünk az októbristák külföldi összeköttetéseit? Ezeknek az összeköttetéseknek szálai Károlyihoz s politikai csatlósaihoz vezet-

nek, s ezeken át külső ellenségeinkhez, kik minket tönkretenni akarnak. S íme, mi ezt mind tudjuk, látjuk s mégis elviseljük? Hová tegyünk ily érzületet, melyik politikai s ethikai kategóriába állítsuk azt? Blazirtságnak, gyávaságnak, vagy a nemzeti erők bomlásának nevezzük e szomorú tünetet?

Ezen a ponton kell az élet reakciójának a hullaszerű szét-esés ellen érvényesülnie s a konstrukció munkájának föl a gátra lépnie. Mindent meg kell tennünk, hogy e gyáva passzivitásból, mely se lát, se hall, fölocsudjunk s erőteljes visszahatásokat ébresszünk a még el nem alélt nemzettestben. A destrukció mindig s mindenütt bontogatja az összetartó erőket; megfordítva tehát a konstrukciónak az összetartó erőket kell fokoznia, az öntudatot kell ébresztenie, a nemzeti léleknek, a multnak s hagyományoknak nagyrabecsülését kell élesztenie s az önfeladást s a nemzetinek lekicsinylését mint hullamérget utálnia s kivetnie. Ezt teszi minden élet, míg erős s egészséges.

Ha a természet már az alacsonyrendű szervezetekben is a sok energiának rendszeres egységét teremti meg; ha azután felsőbb fokon nemcsak a fizikai s kémiai okságot szerepelteti, hanem valamiféle szociális, t. i. organikus kölcsönösséget is tesz uralkodóvá, abban az értelemben, hogy egyik sejt a másikat segíti s egyik szerv lehetőleg a másik sértett vagy beteges szervnek is átveszi munkáját: mennyivel inkább lép föl ez a tendencia följebb, a magasabb célok, az erkölcsi relációk, a szellemi energiák fokozatán. Az emberben s történelmében látjuk e törvény csodálatos érvényesülését. A mi életünk az erkölcsi célokkal s energia-összetételekkel dolgozó alakulatoknak története, milyenek a család, a nemzet, az állam, az egyház. Ezek mind történelmi, de az emberi természet által követelt alakulatok. A destrukció a maga perverz s kihívó arcátlanságában s butaságában ezeket a nélkülözhetetlen alakulatokat fölbontani akarja. De miért nem kezdi ezt ez oktan barbármunkát magán az emberen s természetén?

A család az emberi természetnek, az emberi létfenntartásnak organuma, melynek célgondolatát csak a vak nem látja. Ez a cél nemcsak az, hogy ember szülessék, hanem, hogy a gyermek emberré neveltessék. Azért van a családnak lelke, vannak erkölcsi kvalitásai, vannak ambíciói, örömei s küzdelmei, van melege, történelme, van nyelve; s mindez közreműködik, hogy a családban mindig az emberiség jobb

jövőjébe, a sikerült gyermekekbe vetett reménység éljen, s ez az energia öntudatlanul is ott dolgozzék a család lelkében s életében. Isten, az Úr s a Teremtő teremtette meg az embert, teremtette azért, mert szerelte ; de a szeretetben a tekintély el nem veszett ; hanem mindig érvényesült. Szeretet és tekintély informálja a családi fészket, ezt képviseli, sugározza az atya s az anya. Tekintély és szeretet egységesíti a családot ; szülők és gyermekek lelke köré új erény fonódik, a pietás, a kegyelet.

Mily bambaság a család helyébe nevelő intézeteket állítani akarni ! Ezt csak olyanok akarhatják, kik doktrinér egyoldalúságukban a lelket s annak mélységeit nem látják, s kik a fészket analizálva úgy találják, hogy az haraszt, pehely s moha, de ami földolag a fészekben, a fészketrakó ösztönt semmibe sem veszik. Lehet-e az ilyen kapkodást természet-tudományos műveltségnek nevezni ? !

Menjünk tovább a konstruktív erők szemléletében ! A családnak otthon kell, tehát ház ; nem sátor, nem vendéglő, hanem állandó otthon. Kell ez a lélek- s az ifjú nemzedéknek meggyökerezésére. Aki a palántát folyton huzogatja, hogy megtudja, vajjon megfogamzott-e már, az rossz kertész ; ilyenféle csendes, nyugodt állandóság kell a gyermeklélek gyökér-eresztéséhez s egy egészséges s egységes élet megalapozásához. Az otthonba, a házba s kertbe, a palánkba s bokorba belenő a lelkünk ; ezek a képek belénk szövődnek s átítatva naivsággal s gyermek-fiú- vagy leányboldogsággal, erős alapokká lesznek, maradandó elemekké, összetartó kapcsolattá a későbbi élet változékony benyomásaival s élményeivel szemben. Aki otthon van, az megnyugszik, akinek otthona van, azt szeretik ; s ez a megnyugvás, ez a szeretet világít az ilyennek s sugárzik az ilyenről később is. Mily nagy s bölcs mondás, hogy az embereken meglátszik, hogy kinek volt közülük «eine gute Kinderstube».

Tovább, a vidék, a közelebbi s távolabbi környezet, a falu vagy városka — a nagyváros már nem szülőföld — a hegyek s a patak szülőföldre lesznek, kitágult otthonná. Mily édesen lehet kiérezni a kitágult otthon lelkét a német Heimat-ból s a magyar szülőföldből vagy hazából. A haza is ház, a nagy, a kitágult ház. Azután a családnak rokonsága, kiválóságai, vagy jó, világító tagjai vannak ; van történelme, sorsa, multja, vannak hagyományai s szokásai, van nyelve, vannak énekei s ünnepei, s azokat mind ismerik és élük azok, akik oda tartoznak, akiknek ez a zárt kör egy egész világ.

Nem szövöm e gondolatokat tovább, pedig szükségképen átvezetnek a nemzetre, az államra, az egyházra ; ezek az alakulatok mind az emberi élet, a fejlődés igényelte s Isten-adta alakulatai. Csak a nemzetről emlékezem még meg.

A nemzet is nagy közösségben az élet folytonossága s folyamatossága, melyben mindenféle energia pihen, s egyik a másikat ébreszti, s mialatt hirt ad a másiknak, addig maga mintha pihenni térne ; visszavonul, hogy alkalmas időben ismét előpattanjon. A nemzetnek nagy háza, hazája van, nagy otthona s szülőföldje, melybe belegyökerezett. Minden nemzetnek van fejlődési útja ; nemzedékek váltakoznak azon, s egyik korszak a másiknak várakozásától s a jobb jövőnek reménységétől áldott. No és a nyelv, a lélek ez organuma ! Minden nemzetnek nyelve van, melynek hangjában megszólal a lélek. Úgy van nyelve, ahogy van lelke ; minden nyelvnek van sajátos jellege. Minden nemzetnek van történelme, ahogy van élete, ahogy van multja, mely nemcsak holt emlék, hanem világító fény s tüzelő inspiráció. Van történelme, vagyis multja, mely bennünk jelen, s vannak holtjai, kik bennünk élnek.

Tekintsünk e gondolatmenet magaslátáról a destrukció lápjába. Ott, hogy most csak a nemzetre terjeszkedjem ki, fitymálják a nemzetet, lekicsinylik a nemzeti sajátosságokat s gúnyolják a nemzeti történelmet. Valami századvégi, azaz hogy nemzetvégi tehetetlen röstelkedés savanyítja, azután meg bosszantja az eunuchokat, mintha röstelnék, hogy magyarak. Hát a legtöbbje nem az ; de a meg-nem-fertőzöttekben is szeretnék az önletagadás, az önlekicsinylés divatját megteremteni. Ha léteznék valami öngyilkossági baktérium, a nemzeti életet véve, ez a szertelen macskanyöszörgös had volna annak a szemetes ládája s fejlesztője. Ijesztő mérvben dagadt föl az önfeladás<nak> s lekicsinylésnek szennyes árja a háború előtti időben — ez volt a zsidó szellem dagályának s mozgó mocsarának fénykora. Azóta a nemzet meglátta a dicstelen véget is, ahová ez a fejlődés vezet, s másfelé igazította szekere rúdját. Mi, kik nem áztatjuk a nemzetet s nem húnynunk szemet hibái előtt, nagyon szeretnők azt attól a nagy s végzetes hibától is megóvni, hogy a bomlást, melyben a szervezetek hullaképen hullanak szét, ne tartsa fejlődésnek, s azt a lelkiállapotot, mikor az élet önmagára ráun, ne tartsa erőnek. Voltak korok, mikor cézári lányok prostituáltatták magukat, s mikor nyilvánvaló hóbortokat megbámultak ; de azokat a korokat dekadens koroknak hívják, s megtévesz-

tett áldozataikat méltán kultúr-kadávereknek nevezhetjük. Aki s ami ilyen, annak gyors elföldelés kell, jeltelen gödör. Mi nem ily sorsot juttatunk a magyarnak ; azért kell belénk nagy nemzeti reakció a nemzeti élet itt elsorolt veszedelmei ellen.

Az ifjú nemzedékhez !

(1923)

Rettenetes az európai kultúra helyzete ; a vérét már lecsapolták, most pedig a lelkét veszik. Az az érzésünk, mintha valami végzetes földrengés reszkettetné meg ezt a nyugati világot. Recseg s ropog benne minden, felfordul és beszakad, s az egész kultúra a szellemi s gazdasági tönk szélesén forgó örvényébe sodródik. Hogy mily rémséges vad-ság, ösztönösség s kegyetlenség rejlik a kultúra ragyogó takarója alatt, azt már a világháborúban is láttuk, de hogy milyen e kultúra belső romlása s elfajulása, azt megtapasztaljuk most, a háború utáni lezúllásban. Az emberirtás haláltáncából kiszabadultunk, de szenvedéseink s kínzó problémáink ködéből egy más halálfej bontakozik ki s vigyorog reánk, mely már nem százazrek halálát, hanem az európai kultúra végét látszik hirdetni. Hullafolt van rajta elég, s a külső erőszak is sebet ütött rajta.

Ez a seb a legerőszakosabb ököltől való, amilyen nem volt sem a barbárok, sem a tatárok ökle, s ez a szociáldemokráciának s ia-fiainak : a kommunizmusnak s bolsevizmusnak barbárságát hirdeti. Hogy ez az ököl lecsapott a modern kapitalizmus fejére, azon nem csodálkozunk, s azt nem is siratjuk ; sőt meg vagyunk győződve, hogy ez az ököl is a gondviselés napszámosa, fekete, piszkos, durva fajtájú, de mégis csak napszámosa, amilyenek voltak a jégkorszak s a kontinenseket elsöprő tengerárok a geológiában s az őrjöngő cézárok és vérivó forradalmárok a történelemben. A plutokratizmusért s a kapitalizmusért ugyancsak nem fáj a fejünk s még kevésbbé szívünk, s ha romjai alá kell temetnie sokat, ami szép s nagy nekünk ; azért nem sírunk ; de bármilyen világrombolás s világvég szakadjon is reánk, azt nem engedjük, hogy a keresztény elvek s a nemzeti alapok földüllessanak. Legkevésbbé engedjük meg ezt mi magyarok, kik a kereszténységet s nemzeti egyéniséget tagadó durva és otromba hatalmat már bőrünkön tapasztaltuk, kik az erőszakos, fagyos s piszkos kéznek markolását, mindent legázoló patáit s mefisztoi vigyorgását elszenvedtük. Ez ostromlás s tövissel

való koronázás után reánk már csak a keresztfrefeszítés — Oroszország rettenetes sorsa — jöhetett volna.

Miy bamba ez az Európa! Keleti határain ott mered a keresztfrefeszített orosz nemzet, s még sem kapunk észbe; ez a látvány nem öszt meg, s nem indít bennünket szánalomra. Így hagyjuk szenvedni s kínlódni a milliókat, anélkül, hogy elgondolnók a latin mondást: «hodie tibi, cras mihi!» s megéreznók az általános enyészet fuvalmát. Nem világvégi ez az indolencia is? Nem teszünk-e úgy, mint a pestisjárványban egymás mellett kínlódók, kik nem segítséget, de gyorsabb véget várnak?!...

Az ökölnyom mellett azonban ott sötétlik a hullafolt is az európai kultúra testén, — a belső elfajulásnak s rothadásnak foltja. A lelke lett beteg. A kultúra arcán kiverődik a fáradtság, a blazirtság, a székszis, az élet előregedése. Az intellektualizmus ráunt magamagára, miután őrvjögésében, pokoli gögijében képtelenségeket akart, s most mint teljesen csödbekerült ideológ, újra küzdeni, építeni, hinni s bízni már nem tud. Azt gondolta, hogy az életnek s a létnek fenekére láthat, s hogy fogalmai — ezek az emberi kategóriák — lesznek a nagy valóság mértékei. Így játszik az emberrel a képzelet s ámitja őt s önmagát, amikor az isteni kinyilatkoztatástól elfordul s modern formában megismétli a régi cézári örületnek új kiadását.

Ezek az oktanal örölködések semmi másra nem vezettek, mint nagy kimerültségbe, kedvetlenségbe, székszisbe s blazirtságba. Az európai szellem most ott tart, ahol tartott a XVII. században, mikor a hitvitákban kimerülve, tompa rezignációba merült a kereszténységgel szemben, s deista lett. Manapság nem lett deista, hanem atheista, amorális, materialista s hédonista, ki a gyönyör poharából is már csak a seprűt issza. Világvégi, blazírt, rokkant alak!

Ha azután még külön reflektálok Magyarországra, itt a lelketlenség s a bágyadtság új bemutatkozásával találkozom. Látom [ugyan], hogy a patkányforradalomban a meggyalázott s megfertőzött nemzet hősies önállítással pattant ugyan lábra s a keresztény nemzeti gondolatnak első harcosa lett; azután azonban — még pedig nagyhamar — saját gyalázatos s még mindig tátongó sírja fölött napirendre tért, felejteni s békülni akart. Embereket, kiknek mentalitása oly távol áll a keresztény nemzeti gondolattól, mint szó szoros s igaz értelemben Jeruzsálem Makótól, — kiknek lelkiivilága nemcsak tagadása mindennek, mi nekünk nagy és szent, hanem ki-

karikatúrázása is, mert ha akarnának is megérteni minket, nincs érzékük rá, — akik helyes életöszlönüket követve menekültek is innen, mikor a keresztény nemzeti reakció megindult, később azonban megint bejöttek, sőt nemzetgyűlési képviselők lettek s szertelen és kapkodó ösztönösségük hevében a magyar bíróságot is legazemberezték, — a nemzeti gondolat ily ünneprontóit és levigyorgóit oltalmunkba vetjük, — már akik, de mégis mi, t. i. a dolgok intézői közülünk. Másokat pedig, kik a súlykot ugyan elvetették, de a keresztény nemzeti irányzatnak hűséges s odaadó hivei s minden törekvéseikkel, a balkezesekkel is ez irányzat kitartó s lelkes harcosai voltak : azokat vád alá fogni engedjük. No, ha már az ilyen egyoldalú s kilyukadt, ha akarom vemhes, ha akarom nem-vemhes jogrend vizes pokrócát valakire ráteríteni akarjuk : akkor ne a mieinkre, hanem ellenségeinkre s üldözőinkre teregessük ! Mert szeretni mindenkit kell ; de ha már marcolászni, gyomrozni s büntetni akarunk : akkor erre a ludast ne barátaink, hanem ellenségeink közt keressük.

Úgy vagyunk a felforgató irányzat lapjaival is. A mi malé közönségünk, mikor ezek hazaárulását fedezi, s megbízhatatlanságukról akkor is meg lehet győződve, amikor mindenre esküdöznek, ami előttük szent — mi legyen az náluk? — és drága — ez csak saját bőrük — : bárgyú elnézésével és türelmességével saját tehetetlenségének és alávalóságának állít ki bizonyítványt. Így a magyarság már csak pisllakoló eszmék, a nyavalyás érzések s a lohadó lelkesülés zónája alá került, s a nagy nemzeti reakció fölséges viharából a politizálás, a középutak, kompromisszumok holttengerébe. Az ünneplő nemzeti érzés Isten-tisztelete hamar bevégződött, s most már tinta- és tollkulik, szó- és szónokkulik sietnek oltogatni az oltár gyertyáit ; a közönség pedig elvonul élvezni a nemzeti lelkesülés és élni-fogadkozás majálisának kedélyes oldalát és elterpeszkedik az ősi virtus bükkfáinak árnyában. Így fest a keresztény kurzus, a keresztény nemzeti politika s a nemzeti ébredés és önállítás 1923-ban, a nemzeti föltámadás negyedik évében !

S mit csinálnak e lethargikus világ s e züllő Magyarország szomorú színterén azok, kik a kereszténység s a magyarság e dicstelen hanyatlásába belenyugodni nem bírnak, s akik alélság s haldoklás dacára egy szellemileg s gazdaságilag megújhodott Magyarországról álmodoznak? Mit csinálnak azok, kik hisznek Istenben s az erkölcsi rendben, s az életnek a halál ellen s a vérnek a métely ellen való küzdelmé-

ben? Mit csináljanak, kik a fehérre meszelt sirokat az étellel s a nagyvárosi kultúrát a kloákákkal s a nemzet igaz érzését s életosztónét nyápic zsidókölykök és tintasiberek üvöltéseivel és förmedvényeivel össze nem zavarják? Azok nem tanakodnak s nem okoskodnak, mert teljesen tisztában vannak azzal, hogy egyre jobban szitaniok kell a reakciót a lemondás, az önlenézés, a kishitűség ellen, s sürgetniök és folytatniök kell a regeneráció folyamatát a haldoklás ellen.

S ezekkel a nagy s bátor gondolatokkal pedig nem is fordulunk az öregebb generációhoz — azt regenerálni már alig lehet. Akik a doktrinér liberalizmus s a fonnyasztó intellektualizmus maláriás levegőjében nőttek föl, azok nem értik meg, hogy mi a különbség az absztrakt elvek s a valóság, a jogrend s a nemzeti élet realitása közt. Ők üsznek a fogalmak holdsugaras éjszakájában, s lábuk alatt elúszik aztán a talaj, a gazdaság, a föld, a nemzet és a haza. A fogalmakban van-e hát hiba, a szabadságban, testvériségben, egyenlőségben s más eszményi jóban? Azokban bizonyosan nincs! Nos, vagy talán a földet vetik-e meg liberalistáink, megtagadják talán a hazát s a nemzetet? Dehogysis; hiszen olvassuk csak Széll Kálmán, Wekerle Sándor, Szilágyi Dezső s más liberális matadorok beszédeit, — tűzbe mennek azok a nemzetért s a hazáért. A hiba az intellektuális bűbájban, az absztrakt fogalmak egyoldalú fasczinációjában rejlett, — abban, hogy ők az absztrakt elveknek nem adtak alakot, s nem nézték, hogy mennyit bír el belőlük a valóság. Az eszme: eszme, szép és fényes és boldogít; de az eszmének test kell, s a testbe az eszméből annyit kell átvenni, amennyit a test elbír. A gőzkazánba annyi gőz kell, hogy el ne repedjen, s a vezetékbe annyi villamosság, hogy el ne égjen, a nemzettestbe pedig annyi szabadság s egyenlőség, hogy azon tönkre ne menjen.

Ehhez a mértékelő bölcseséghez nem értett a liberalizmus, mert hipnotizálva volt az elvont eszmék bűbájától. Neki mindegy volt, hogy ki fizet adót: a magyar-e vagy az idegen; neki mindegy volt, hogy ki tanul az egyetemen: a magyar-e vagy a zsidó; mert hát ez is ember, s az is ember, s ettől az eunuch, meddő és tehetetlen emberségességtől szolgák lettünk a szabadságban s idegenek otthon.

Mindennek, ami van, s ami célszerű realitás akar lenni, annak mértéke, tehát törvénye is van. Autonóm, független senki és semmi sem lehet a világon Istenen kívül. Nem autonóm az ember, nem autonóm az ész s a tudomány, nem autonóm az erkölcs s az akarat, s nem autonóm a nemzet s az

állam, hanem ezek, ahogy funkciók is, úgy függvények s úgy törvény alatt állnak. A liberalizmus ezzel szemben fölemelte a szabadság zsilipjeit : függetlenséget, szabadversenyt, egyenlőséget hirdetett, s így a magyarság fejlődőfélben levő gazdasági szárnybontogatását, ipari próbálkozásait, nemzeti kultúráját s irodalmát is legázolta a szabadsággal visszaélő, kiméletlen s erősebb idegen. Erre a nemzeti érzés eunuchjainak ez volt a védekezése és savanyú vigasza : mit tehetünk róla, ha a magyar nem dolgozik? A bölcsesség s a kormány tehát arra való, hogy az idétlen liberális elvek járványát bocsássa a nemzetre, s azután konstatálja, hogy kiadja páráját. A liberális berkekhez s a liberális eszmék bűbájától megtévesztett öszülő nemzedékhez tehát nem fordulunk — attól semmit sem remélhetünk ; de fordulunk az ifjúsághoz, az ifjú magyarsághoz, s hisszük, hogy a kereszténység alapján, a munka s a keresztény-nemzeti szellem erejében megindítja a nagy regenerációt. Wagner Richárddal hisszük, hogy «nur auf dem tiefen Boden einer wahrhaften Religion können der Antrieb und die Kraft zur Regeneration erwachsen». Minden világnak alap kell ; a fizikai világnak alapja a föld két sarka ; a szellemi világnak pedig az örök igazságok sziklatömbjei, azok a nagy bizonyosságok, melyekben a lélek megnyugszik. E sziklaszilárd hiten állunk a nagy szabadsági, forradalmi áramlattal szemben is, mely a liberalizmuson kezdődött, s a szociáldemokrácián át a bolsevizmusban végződött. Ebből az áramlatból a társadalmi s állami világban destrukció és felfordulás lett, a szellemi világban pedig lelki járvány s örület.

Ennek az ifjú magyarságnak azután radikális nemzeti érzésűnek s munkakedvvel és munkagyőzéssel telített nemzeti tavasznak kell lennie. Nemzeti érzés és munkakedv : kell, hogy mindkettő életszükséglete, mindkettő levegője is, meg kenyerere is legyen az ifjú magyarságnak. Olasz földön már ez a szellem élteti s ragadja a nemzeti ébredést ; az éneklő indulóját, hogy «giovinezza, giovinezza, primavera di bellezza !» Nálunk küzködőbb az élet, nehezebb a munkabírárs s az érvényesülés, mert a gazdasági Magyarország is elfoglalt terület, megszállt terület. Minket sokféle trianoni béklyó akadályoz erőink kifejtésében ; mi nem győzők, hanem legyőzöttek vagyunk. De nincs-e annál nagyobb szükségünk minden megfeszülésre, minden tőlünk telhető kitartásra, és küzdésre? A kettős megszállás ellen kettős reaktív és konstruktív erőt állítunk ; mert tudjuk, hogy a gazdasági térfoglaláson át

jutunk el az államiságában s nemzeti érzéseiben regenerált Magyarországhoz.

Erről a meggyőződésről lehet elmondani a lacordaire-i biztatást: «Ayez une idée et comptez sur l'avenir!...» A mi vezető gondolatunk, biztatásunk s elszántságunk a keresztény nemzeti Magyarország! Akiben ez él, az számíthat jövőre, s az épít is jobb jövőt; de akiben ez nincs, az már leszámolt a nemzeti ideálokkal, s annak már nemcsak magyar jövője, de magyar jelene sincs.

Az erkölcsi válság.

(1924)

Magyarország manapság kínok közt vergődik s állami és gazdasági létét igyekszik megmenteni s biztosítani. De nemcsak állami létünk veszedelme ijeszt minket, hanem erkölcsünk hanyatlása nehezíti meg helyzetünket, aminek következtében nem állnak rendelkezésünkre azok az erőteljes reakciók, melyek által kiemelkedhetnénk a posványból s azzal a végveszélyből is. Ennek oka azonban már nemcsak a magyar, hanem az európai világ dekadenciájában keresendő. Az egész európai világon rémülettel látjuk az erkölcsi válság tüneteit s meg kell tapasztalnunk, hogy nemcsak emberek, hanem nemzetek, korszakok s kultúrák is lehetnek betegek, hogy azok is haldokolhatnak s meghalhatnak.

Most is ilyen zónában élünk s keservesen megtapasztaljuk az erkölcsi válság bomlasztó hatásait az európai s a magyar kultúréleten. Épen azért nagyon üdvös, hogy e romlás elveit fölismerjük s a rosszat legyőzni tudó energiákat, melyeket az erkölcsi szétesés ellen a kereszténység nyújt, az egész vonalon érvényesíteni megkíséreljük.

Voltak s vannak az erkölcsnek is dekadenciái, régen épen úgy, mint most. Az ázsiai s amerikai kultúrákra ki nem térek s az ókorban csak a görög dekadenciára reflektálok, mely a hellén-perzsa háborút s diadalait követte s melynek hasonmása volt a római az impérium századaiban. Kiemelem azonban a keresztény kultúra válságait a reneszánszban, a XVIII. század francia illuminatizmusában, nemkülönben a modern kor erkölcsi züllését. Mivel pedig a dekadencia leesést, lehulást s hanyatlást jelent, s épen azért jelzi azt a magaslatot is, melyről leestünk s azokat a kapcsolatokat, melyekből kiszakadtunk: azért először is öntudatunkra akarom hozni a

keresztény éthosz hegyvidékét, a keresztény erkölcs magaslatait s konstrukcióját, melyekhez viszonyítva a mai helyzetet, fölismerhessük az erkölcsi válság okát is s gondoskodhassunk a védelmi eszközökről is.

Az éthosz a világtörténelemben a legmagasabb fokra a kereszténységben szökött föl. Semmiféle más ethikai mozgalmat nem hasonlíthatunk hozzá. Sem a hindu logikátlan álmodozást, sem a perzsa materialista tisztességet, sem a japáni s kínai erkölcsöt, ezt a — mondhatnám — ethikai kisüstös gazdálkodást. Hogy az ilyen felfogások évszázadokon át eligazíthatják az emberek millióit, annak okát nem e módszerekben, hanem más befolyásokban kell keresnünk. Ezek a népek teljesen el voltak zárva a szubjektivizmus s a szellemi szabadság árama elől, s erkölcsüket a patriarkális viszonyok, a társadalmi kasztok lekötöttsége s az uralmon levő tradíciók tartják fenn.

Ezzel szemben a keresztény ethikát három dolog jellemzi :

a) Az égbenyúló s sziklafal gyanánt álló elvek s igazságok hegylánc, melyet a hit állít föl. Ez az a nagy ideális realitás, melyben mindennek első jellege az, hogy van, s hogy rendületlen valóság, s hogy így van, ahogy van s másképp számunkra nem lehet. Ez úton az emberélet az örök célba s az eszmények mennyországába van belekapcsolva.

b) A másik jellege, hogy itt a törvény nem autonómia, hanem theonómia, s hogy az imperativus kategoricus nem lóg a levegőben, hanem felülről hangzik felénk. Ez az imperativus az isteni akarat, mely a törvényt adja s melynek részünkről csak tisztelet, hódolat s engedelmesség felel meg.

c) A harmadik jellege a keresztény éthosznak a nagy tudat, hogy a törvényt megtartani bírjuk, s az ember önfelbecsülése, hogy az Isten megsegíti. Ez úton a «species aeterni», mely alatt az életet nézzük, «pondus aeternitatis»-szá válik s a lelket minden fölé kiemeli : világ, test, szenvedély s ösztön fölé s a világon Isten után örök értéké teszi.

Jellemzi tehát a keresztény erkölcsöt az ideális realitás megfogása, hová tartozik Isten, lélek, igazság, jóság, tökély, cél, örök élet ; azután az az igazi s egyjellen imperativus kategoricus, mely az Isten akarata ; végül a bízó s küzdő odaadás a törvény megtartására s az ethikai értékeknek mindennél többre becslésére. Ezzel szemben megint a dekadencia abban áll, hogy az ember kikapcsolódik a szellemi realitásból, s orientációját ezáltal elveszíti. Másodszor, hogy az isteni törvény

helyébe saját szubjektív erkölcsi kódexét helyezi, aminek vége az ötletek s az ösztönök uralma. Végül a *gyökér s célvesztett telkiség elgyöngül* s a lélek a korrupcióba s az egyén a nihilizmusba fúl.

Engedjék meg, hogy e jellegeket az egyes dekadenciákon kimutassam.

I. Elsőnek a *görög dekadenciát veszem*. Nem korrajzokat akarok adni, hanem csak a vezető fogalmakat s uralkodó jellegeket akarom itt kiemelni.

A hellén-perzsa háború utáni városi jólétet nagy dekadencia kísérte, melyet a tradicionális, ideális szellem irányváltztatása jellemez. A diadalmas háborúk után a görög lélek elvesztette önmérsékletét. A győzelem az öntudatot dagasztotta, a jólét pedig könnyelműséget s élvezetet szült. A régi tradicionális, kivált a pithagorási s vallási bölcsesség helyét a szofisták foglalták el, s a szofista-fecsegés lett Görögország közvéleménye. Ahogy azok fecsegték, kételkedtek, kritizáltak, leszóltak vagy ignoráltak mindent, amit addig nagyinak s szentnek tartott a nép, így vélekedett, fecsegett, nem tisztelt s leszólt s kigúnyolt azután minden nagyot Görögország, a polgárok, rétorok, a politikusok, a kereskedők, az előkelők s a naplopók, az asszonyok, a hetérák s a rab-szolgák.

S mi jellemzi a szofistaságot, mi az a vezető elv vagy tévely, mely benne a dekadenciát szüli?

A szofistaságot elsősorban az értelmi világ dekompozíciója jellemzi. Szerintük a fogalmaknak nincs reális tartalmuk. Vannak fogalmaink, de azok nem fognak semmit. Azokban nincs valóság. A szofisták előtt szétfoszlott a világ, s az objektív ismeret helyébe a szubjektív látszatosság lépett. Minden így is lehet, úgy is lehet ; jó is lehet, rossz is lehet ; dicséretes is, meg örület is lehet.

Ők teljesen szubjektivisták. Így Protagoras szerint a dolgok mértéke az ember. Csak érzéki benyomásaink (πάθη) vannak, s azért csak saját állapotainkat ismerjük meg, de nem a dolgokat. Az állapotok pedig mindig igazak, bármennyire eltérők az egyes emberekben.

Ugyancsak ők teljesen relativisták ; néha ugyanazokkal a szavakkal, mint akár a modern nominalisták. Ez ellen a szellemi mételey ellen küzdött Socrates, Plato, Aristoteles, kik a világ öntudatára akarták hozni, hogy ha egy kabátot a szabónál rendelünk, akkor az életbölcsesség legnehezebb kérdéseiben <is> vessük föl az illetékesség kérdését, s ne bizzuk

a legnagyobb érdekeket fecsegő szofistákra. Az igazság ismerete mint vasszerkezet, mint erőteljes csontváz van beállítva az érzések, indulatok, hajlamok, nézetek s ötletek lágyágába. Rajta fordul meg a kapcsolat a realitással. Mi is egy darabja vagyunk a realitásnak, s csak akkor s addig maradhatunk meg, ha és míg a realitás alapján állunk, s ha az ismeret objektivitása hordozza az életet.

A szofisták ellökték az alapot s ezzel belelökték Hellaszt is a szubjektivizmus s dilettantizmus kháoszába. A tisztultabb archaikus elvek helyett a «hedoné», Helios, Apollo s a delfi «gnothi seauton»-bölcseiség helyett az élvezetvágy, s az Akropolis, az Erechtheion s a Parthenon harmóniája helyett Kirke bűbája lépett a társadalom elromlott s lezüllött, s a görög ἀρέτη helyett a graeca fides került uralomra.

Fogjuk meg azt a világitó gondolatot, hogy a hellén dekadencia elsősorban nem a pederasztíában, nem a hetérák uralmában s nem a rabszolgasorsban, nem is a gyávaságban s mindent eladni akaró készségben áll. Ezek már csak szimp-tomák. *Az igazi oka a dekadenciának a szellemi világ realitásába vetett hit tagadása volt.*

II. Áttérek most a keresztény korba, s annak egyik jellemző dekadenciáját, a reneszánszot teszem vizsgálatom tárgyává.

Heraklit szerint «ἦθος ἀνθρώπων δαίμων», az éthosz egy felsőbb szellemi hatalom. Ezt a szellemi hatalmat a kereszténységbe a hit s a középkori társadalomba az aszketikus egyház sugározta. Azután jött egy csodálatos lelki járvány új eszményekkel, új irányzatokkal. Az emberiséget két vágy ösztönözte; a földi dicsőség és szépség volt az egyik, a másik a tudás vágya.

Tudjuk, hogy a reneszánsz-mozgalomnak két iránya volt, két egymással ellentétes iránya; az egyik a szép formák mellett megtartotta s ápolta a keresztény szellemet, a másik a pogány formákkal átvette a pogány szellemet is s az evangélium helyébe; Valla Lőrinc «De Voluptate» c. pizsok iratát kiáltotta ki az élvezet evangéliumává. S ez lett a rémes s végzetes tévedése. A tévedés nem az volt, hogy az ókori írókat s a formai szépséget kedvelte, nem is az, hogy Plátót s a tudományosságot s a görög nyelvet szerette, hanem tévedése a helytelen eszmei orientációban volt, *mely nem az igazságot, hanem a szépséget, s nem a tartalmat, hanem a formát, s nem az erkölcsi jószágot, hanem a hatalmat kereste.* Ez a főhibája a reneszánsznak, s e hibájából folyik minden dekadenciája.

Mert a dekadencia először is a lelket szedi szét : kioltja eszményeit, helytelen hierarchiát állít föl az emberi szellem értékei közt s összeütközteti az élet hatalmait, mint az a vasúti őr a vonatokat, aki rosszul állítja be a váltót.

Igy történt ez a reneszánszban is. A váltó rosszul volt beállítva. A szépség, a forma, a hatalom nem valók az első polcra ; oda az igazság s a valóság való. A szépség s a hatalom nem nyújt garanciát sem az igazság, sem a tisztesség, szóval az örök, szent mértékek megtartása iránt. Szépek voltak a Borgiák, szépek a Sforza Riáriók, a Gonzaga Giuliák, a Medici Catharinák ; szépek is, energikusak is, de abszolút közönyösek az erkölcs iránt. Ezek az emberiségnek szép bestiái lettek, kikről Nietzsche leolvasta azt a filozófiát, melyet a kitűnő Hilty «Raubtier-Philosophie»-nak hív. Az ő körükben lett úrrá az érzékiség, a hedoné, az élvezet, a voluptas, s a lélek uralmát fölvaltotta a test emancipációja. A reneszánsz korszaka a maga érzékiségével s amoralitásával a kereszténység szegvénye ; az teremtette meg azt az irodalmat is, melyről Gregorovius írja, hogy cinizmus, meztelenség s arcátlanság tekintetében nincs párja a világon. Megvolt a cinizmusnak a maga penészflórája is, mert vérbajos volt a reneszánsz közönségének fele. Rothadott. A rothadás azonban már csak fakadása a belső romlásnak ; de a romlás gyökere : a szépség s a hatalom trónraemelése az igazság helyett. Aki így vét a nagy valóságok hierarchája ellen, az tönkremegy. A reneszánszot sem gyógyíthatta meg más, mint az igazság, a keresztény hit és szellem kimélyítése.

III. A XVIII. század erkölcsi válságában más értelmi infekció szerepelt, mely szintén mint búbáj, mint szellemi járvány lefoglalta a világot ; azt mondhatnám, levegője lett az akkori kultúrának, s amint az ember a levegőből ki nem léphet s okvetlenül megérzi annak előnyös vagy hátrányos voltát, úgy volt az az akkori kultúrával is : az egész gondolkodáson s érzésen meglátszott a racionalizmusnak nyoma. Mert a racionalizmus volt a XVIII. század bálványa, mely előtt térdre hullt, s járványa is, melyen tönkre ment.

A racionalizmus voltaképp hóbot és esztelenség, tehát a szó igaz értelmében irracionálizmus, mely azt hitte, hogy a világot s a létet fogalmakkal nemcsak megfogni, hanem a valóságot tisztára értelmi kifejezésre lehessen hozni. A racionalizmus az ész kiáltotta ki szuverén úrrá s legfőbb hatalommá, mintha más kivüle nem is volna. Nem érezte meg, hogy az ész is csak organuma a titokzatos életnek, hogy tehát nem

mindenre, hanem ennek a relatív erőszisztemának, melyet embernek hívnak, céljaihoz s munkateljesítményéhez szabott eszköz. Nem érezte meg, hogy itt is színhézsre van szükség, melyben ész, szív, akarat, érzés, kedély összefogjon, — melyben az ész segítse az érzést, de az érzés s akarat megint viszont segítse az észet. Nem értette föl, hogy az ész egyik szárnya a lét madarának, a másik szárny azonban az érzés s az akarat, s hogy csak az egész s nem a részember várhatja a neki való orientáció megtalálását.

Ez a racionalizmus hozta ránk azt a nagy harcot, melynek a mai nemzedék is betege, — a tudás harcát a hittel, s világgá kiáltotta azt a hazug tételt, hogy tudományosan be van bizonyítva, hogy értelmes s tudományosan művelt embernek hinnie nem lehet s nem szabad, mert aki tud, az nem hisz, s aki hisz, az nem tud, s hogy végre is nem hinni, hanem tudni kell, s ami van még ilyen közhelye a tudományos laposságnak s a frázisos féltudásnak, mely határozottan rosszabb s vészthözőbb, mint a semmittudás. Ezt a féltudást le kell győznünk, s megint csak a hit(nek) és tudásnak színhézésében kell kiemelkednünk abból a zagya gondolkodásból, mely a tudás s a hit harmóniáját tagadja. Goethéről írja Mereskovszki: «Ő tud és hisz; sőt minél többet tud, annál jobban hisz», — vagy mint Pasteur mondja: «Ellenére minden tudásnak, úgy hiszek, mint egy bretagne-i anyóka, s ha még egyszer születném, azon is túltenni szeretnék».

De a racionalista divatban Goethe kivétel volt, míg az értelmiség nagy tömege kikapcsolva a szellemi realitáshól, a szenzualizmus, utilitarizmus s materializmus útjára tért s a XVIII. század fecsegőinek, az enciklopedistáknak hálójába került. Ezek kezét fogva a népnek a tehetetlen, de zsarnokoskodó abszolút királyság elleni gyűlöletével, miután megingatták a hitet s megrontották az erkölcsöket, megcsinálták a forradalmat mindazzal a förtelemmel s undoksággal, melyet csak a magából kivetkőzött ember, a bête humaine produkálhat. Istentől elszakadva a testiség bálványai előtt hódolnak, s míg az udvar s az előkelőségek a Du Barry s Pompadour asszonyságokat rajongja körül, addig az emberi jogok magaslatára fölemelkedett nép egy prostituált, meztelen leányt mint az ész istennőjét emeli trónra. A magára maradt s önmagát bálványozó ész ily isteneknek jut jármába.

Itt is ugyanazzal a tünettel találkozunk, hogy az érzé-
kiség s az élvezetvágy rögtön elragadja az embert, mihelyt a szellemi realitásokból kikapcsolódik, mint ahogy a gyors

folyó árja rögtön elragadja s magával sodorja a ladikot, mihelyt azt a parti cölöpről lekapcsoltuk. Ez történik Helaszban, ez Rómában, — ugyanez történik a reneszánszban s a francia felvilágosultságban. Nem változtat ezen sem természettudomány, sem művészet, sem alkotmány. Aminthogy tényleg nem segített azon Kant idealisztikus filozófiája sem; mivel ez a filozófia nemcsak hogy meg nem adta a szellemi realitásokkal való kapcsolatot, hanem ellenkezőleg, teljesen elvágta azt.

Igy a Krisztuskép is elhomályosult s háttérbe szorult s a kereszténység inkább csak denomináció lett, annyira, hogy gyöngébb s tehetetlenebb szerepet sohasem játszott, mint a XVIII. században. Hogy az emberek mennyit koptak pozitív kereszténység tekintetében, azt éppen Goethe példája mutatja, aki a fölületes felvilágosodottsággal szemben megőrizte józan ítéletét, ugyanakkor azonban meghasonlott az Úr Jézussal. «Krisztus — mondja Müller kancellárnak — problematikus lény marad számomra » Velencei epigrammjaiban így szól a Megváltóhoz: «Követni nem tudlak». Majd utóbb lázító frivolsággal s fölületességgel gúnyolja a feltámadást: «Gazok, hiszen elvittétek». Méltán mondja azért Gretchen Faustnak, tehát Goethének: «Még nincs minden rendben veled, nincs igaz keresztény hited».

A racionalizmus folytán fest a nyugat Dosztojevszkij szemében úgy, mintha elvesztette volna Krisztust, s ugyan-ezen oknál fogva írja Mereskovszki ugyancsak Nyugat-Európáról, hogy «Krisztus eltávozott tőlük». Tényleg a racionalizmus túlzásai, a liberalizmus féktelenkedése, — no meg a doktrinér nézetek s a történelmi érzék hiánya folytán elszakadtunk magától a realitástól s hóbortoknak, ötleteknek s egymást váltó fecsegő szofistáknak lettünk áldozataivá.

IV. Ezek után áttérek a modern korra, az erkölcsi dekadenciának — még mélyebb s szomorúbb színterére, mely azonban egy biztatóbb, nagy ténnyel is dobant elénk: *a reakciót a méltóság s a nemzet- s kultúrhalál ellen*. A bomlás ijesztő, a társadalmi szétesés vigasztalan, a modern immoralitás blazirt és cinikus, de a fölocsudás is megindult, s az emberek, mint lidércálomtól szabadulnak az örületek s mételeyek behatásaitól.

Mi a mai dekadenciának jellege? A modern ziláltságnak s válságnak is első és fő oka az, hogy a korszellem teljesen a szubjektivizmus vizein evez, — azaz ide-oda sodródik. Jól konstruált világnézetet a modern filozófiák sem adnak.

A filozófiák egymást temetik, s az imperativus kategoricus logikátlanságának tudata már áttöri a presztizst, mely Kant nevét körítette; a világ látja, hogy ez az imperativus is a levegőben lóg, hogy nincs archimedesi pontja. Autonómiáról folyik a szó; de lépten-nyomon tapasztaljuk, amit a priori régen tudtunk, hogy annak a beképzelt «autos»-nak a «nomos» megalkotására semmi kompetenciája, semmi rátermettsége, semmi hatalma sincs s ha ezek dacára mégis vállalkozik rá, csak siralmasan nevetséges világnézeti tákolmányokat szaporít. Az autonómia a gyakorlatban az erkölcsi anarchia kikiáltása; a gögnek, az elkapatottságnak, a tiszteletlenségnek s érzékiségnek hímes terítője.

A mai dekadenciának *másik jellege a tiszteletlenség* a lét titka, az élet értelme s célja és a szép s nemes egyéniség igényei s szükségletei iránt. Ezt a tiszteletlenséget valóságos társadalomrobbantó vésszé főleg a szociáldemokrácia nevelte. Az individualizmus s az azzal járó tiszteletlenség s a valóság épen tiszteletet parancsoló hatalmainak ignorálása August Comte szerint «nyugateurópai betegség», melyben egész kultúránk tönkre mehet.

Ebben a betegségben szenved az európai ember, főleg a liberalizmusban fölnevelt fiatalember, kinek első dolga volt kikapcsolni magát a nagy keresztény éthosz szellemi világából, melyben csak lelket ölő betűt, önkényt s fölösleges korlátot látott, s ehelyett maga indult ki világnézetet konstruálni magának, azaz gyöngé gondolatfüzérekből, mind-megannyi fügefalevélből takarót aggatni az élvezetvágy, a mámor, a szabadosság be nem vallott meztelenségére.

A dekadenciának *harmadik jellege az a blazirtság és cinizmus*, mellyel minden nagy eszmét és eszményt és szellemi valóságot bepiszkitanak s profanizálnak. Lehetséges, hogy mint Gregorovius mondja, a reneszánsz cinizmusának nincsen párja; de úgy látszik, hogy mióta Nietzsche s a német Wotan-imádók s Ady Endre s a budapesti Fidibus-faragók s a hamburgi s párizsi pornográfok megjelentek az irodalom mezején, azóta a reneszánsz cinizmusának is akadt párja. A reneszánsz ugyanis többé-kevésbé a felső tízezernek volt a kultúrája s nyilvánosságát nem lehet összehasonlítani a mai káromkodás s piszkítás óriási nyilvánosságával. Ez az a nagy száj, mely tele van förtelemmel s piszokkal s káromkodással — mint az Írás mondja — a Fölséges ellen. Talán megérezte ezt Nietzsche akkor, mikor Zarathustrában a maga szimbolumát ember alakjában lépteti föl, kinek szájából kigyó bujik elő?

Förtelmes, utálatos kép! Mit szolt volna ehhez Goethe, ki már a kutyaugatáson is, mint valami csúf dolgon feldühödött s magánkívül lett.

De van nálunk is egy bestiális káromkodó s a Fölséggel szemben teljesen blazirt költő, Ady Endre, aki minden eszményt lehúzott s bemocskított: Istent, a Szentháromságot, a Szentlelket, Krisztus Urunkat, Szűz Máriát, a hazát, a nemzetet, a nőt; «ki a megtestesült önteltség és elkapatottság... Költő, aki a kultúrált Európában hímként él, mint valami őserdőben s nöstényszag után iramodik». (Ifj. Zulawski Andor: Irás Adyról.) S nemcsak nöstényszag után iramodik, hanem valóságos szadizmus űzi mindennek, ami szent és nagy, bemocskolására.

E rothadási folyamatban a fertőzést, azt mondhatnám, a legnagyobb nyilvánossággal s teljes gőzzel három, magáról megfélekezett kultúrhatalom végzi: az *irodalom a maga túltengő erotikájával*, a *sajtó s a színművészet*, s ami ezek nyomában jár, az a szomorú had, a «gente perduta», a pornográfok, a leánykereskedők, a nyilvános házak gazdái, a prostituáltak, a kerítők, a fogantatást akadályozó s a higiénát csak a fertőzés s nem a bűnelhárítás szempontjából kezelő orvosok. Paul Bourget «Le disciple» c. művében élénk tárja a hittagadó s erkölcstelen egyetemi oktatásnak következményeit; mikor egy egyetemi hallgató a gyakorlatba átviszi azt, amit az egyetemen tanult, azt gondolván magában, hogy amit az állam által fizetett s hirhedt tanárok tanítanak mint elvet s teendőt, azt meg is szabad tennie, s ez úton jut le a bűntények s az erkölcsi förtelem posványába s embertelen szörnnyé lesz. A mai világnak az egyetemi katedrákon kívül más kultúrkatedrái is vannak; ezek a kultúrvívmányok s szabadságok intézményei, a sajtó, a színházak, a művészet, az irodalom, melyek mind — tisztelet a kivételeknek — busásan terjesztik az erkölcsi fertőzés bacillusait. Ezek az urak s hölgyek köztünk járnak s mint színészek, írók, művészek, szerzők szerepelnek; pedig Bourget vádja ellenük is szól; ők rontják a közerkölcsöt, szállítják a nyilvános házak vendégeit, ők a prostitúciónak s a leánykereskedelemnek szítói, ők annak a 300 leánynak, kik Budapesten az utóbbi időben szülőik beleegyezésével bárcát kértek s kaptak testük eladására s megfertőzésére, eligazítói. Az erotikus irodalom, a színház s a sajtó az erkölcsi kloakák szennyvizével árasztja el a fővárosi kultúrát.

A lelkiismerellen s erkölcstelen sajtó, melytől Goethe és

Schopenhauer méltán feltették az emberiséget, mivel az nemcsak ront, hanem ítélőképességéből is kivetközteti olvasóit, s melynek a szennyet a legelhagyatottabb faluba s majorba kolportáló szolgálatát siratja Chamberlain, a *lelkek inficiálódásának legálkózottabb organuma*. Jó és rossz sajtót különböztetnek meg; adja Isten, hogy abból is legyen, amit jónak mondanak, de a jó sajtó is üzlet s manapság elsősorban üzleti érdekekkel kapcsolatos, s ezek az irányadók s nem az erkölcs. Az európai kultúra egyik ismerője mondja, hogy a modern sajtó betűi mintha csak mérges mocsarokból felszálló legyek rajai volnának, magukkal viszik s tenyészítik a fertőzést. Az európai közszellem, a politikai s társadalmi megértés, a tisztesség és hűség a sajtótól szenved legtöbbet. Tisztább a levegő, nyugodtabb a kedélyvilág, biztosabb az erkölcsi érzék ott, hová ezek a legyek el nem hatolnak.

Az erkölcstelen sajtóval egy hűron pendül a ledérség s paráznaság nyilvánossági joggal felruházott főiskolája, a *modern színpad*. Amit ember tisztas társaságban tenni s mondani nem merne, azt a prostituált művészet oltalma alatt, a nagy nyilvánosság előtt mondják és teszik. Csak egy valami kell hozzá: rá kell fogni, hogy ez művészet. Mint ahogy a tanszabadság bódulása alatt az egyetemi katedrákon minden tévelyt, az öngyilkosságot s a hazaárulást, az erkölcselenséget és szabadszerelmet is lehet hirdetni s a szabadszereket és az értelmi ismeretet le lehet tagadni, csak rá kell borítani ez undok meztelenségekre a doktori palliumot.

Van azután még két körülmény, mely a mi erkölcsi válságunkat végzetessé és veszedelmesebbé teszi minden más, minket megelőző korszak dekadenciájánál; ezek közül az egyik a munkásrétegek izzó szenvedéllyé izgatott gyűlölete s irigysége a társadalom felsőbb rétegei ellen, — a másik a pénznek nemzetközi örületessé s teljesen amorális uralma és hatalma. Ez a kettő viszonyban áll egymással; egymást hívta, egymást növelte s az európai kultúra végzetévé emelte. Egymás nélkül nincsenek, de mindegyik magában véve elég a keresztény kultúra tönkretételére, ha Isten nem segít.

A szociáldemokráciára nézve megjegyzem, hogy bizonyára az erkölcsnek is vannak létfeltételei, s azok közé tartozik a gazdasági jobb helyzet is. Hogy az ember erkölcsi ember legyen, ahhoz az kell, hogy emberhez méltó életmódja is legyen, amelyben belső világa is szóhoz jusson s felsőbb vágyai, sejtelmek s lelki igényei is megnyilatkozhatnak. Az erkölcshez nem elég az ember, hanem az élet különb tartal-

mainak öntudatára ébredt ember. Míg az ember barlanglakó s a rémület s a küzdelem környékezi, — míg a föld nem az övé, hanem a vadállatoké, — míg a mező, a nádas, az erdő tele vannak veszedelmekkel, s az ember napszáma a küzdelem s, kenyere a csontrágás: addig erkölcsről szó nem lehet. S amit mondok a régi multról, ugyanezt állítom a jelenről s teljesen értem a szociálistákat, ha a modern helóták, páriák és csandalák fölszabadításáért a kapitalizmus ellen küzdeni s testvéreiknek emberhez méltó életet biztosítani akarnak. E részben ők is az erkölcs érdekeit szolgálják. Az ő munkájuk azonban nem e szempontból ítélendő meg, mert hisz e részben nincs köztünk különbség; hanem abból, hogy a doktrínér materializmus zászlaja alá állnak, hitet, vallást, Istent, lelket, szabadakaratot, tehát erkölcsöt is tagadnak, a gyűlöletet szítják s a társadalmat e nemtelen s alávaló erőkkal szétrobbantani akarják, mialatt elveiknek minden realizálása, bárhol fognak bele, kudarccal végződik.

A szociáldemokrácia mindenütt az istentelenségnek, kevélységnek s tiszteletlenségnek, a gyűlöletnek s terrornak szülőanyja s a destrukciót szolgálja a nyugateurópai kultúra világában.

A másik apokaliptikus, végzetes hatalom, mely az erkölcstelenség sártengereit kavarja s melyhez fogható destruktív hatalom nem volt a multban, a kapitalizmus, a pénz nemzetközi hatalma, mely a legdurvább materializmust szolgálja s kizárólag a profitot, a több pénzt, a hasznot kergeti s annak áldoz föl mindent. Hatalmába hajtja az emberiséget s vagy a munka igájában rabszolga-sorsra, vagy tányérnyaló szibarita-sorsra kárhoztat milliőkat, egyeseket és nemzeteket, sajtót, politikát, irodalmat, művészetet s hatalmat. Korlátokat s törvényt nem ismer s ugyancsak teljesen immoralis s amorális. Ez az istentagadásnak s kegyetlenségnek, az önzésnek s zsarnokságnak megtestesülése, — az ördög országa a földön.

A zsák megtalálta foltját. *Az erkölcsi dekadencia, mely Istent tagad s magát törvényei alól emancipálta, megtalálta urát: a terror s a zűrzavar s a kényszerűség ördögél.*

Mindezt egyhevetve mondhatjuk, hogy a világ erkölcsi válsága ily arányokat még nem öltött és föltámadása sohasem küzdött még nagyobb nehézségekkel.

Az önimádás cinikus örületté fokozódott, s a régi szofisták fecsegése piaci kofálkodássá lesz költőink s fiatal óriásaink ajkán, kik mérhetlen oktalanságban kalatyolják Ady Endre vezetése mellett azt, hogy

«Mit helyeslek, csak az igaz,
S mit kedvelek, az a jó.
Megtelvén buzgó áhitattal,
Szent Magamhoz imádkozok».

Amilyen fura szent az a «Szent Magam», olyan buzgó az az áhitat is, s oly szuverén az a világdiktálás is, hogy mi az igaz s mi a jó. Csupa nyegleség s bárgyúság; de egyszersmind nagy logikai, pszichológiai, etikai, lelki, szóval emberi leromlás is, mely az emberiséget minden értelmi s erkölcsi kapcsolatból kiakasztja s feneketlen fertőbe süllyeszti. S az a tulajdonképeni dekadencia. Mert az erkölcsi romlást nem azon kell mérni, hogy száz kerítővel több van-e vagy kevesebb, s hogy a férfiak közül minden kilencedik s nem minden ötödik volt-e vérbajos vagy most is az; azon sem mérjük az erkölcsi romlást, hogy szülői beleegyezéssel 300 leány jelentkezett-e bárcás cédaságra vagy csak 200, — azon sem, hogy Budapesten 40.000 prostituált nő veti ki hálóját vagy csak 39.000, hanem a szellemi világ tagadásán, az erkölcsi elvek s mértékek cinikus megvetésén s az amoralitásnak szomorú hitvallásán. A lélek elhomályosul s állati pára lesz belőle; a bomló test égő hússá lesz s fölszabadul, s gáttalan, korlátlan útja nyílik minden tagadásnak, káromkodásnak, önteltségnek, kegyetlenségnek, önzésnek, minden dürrögésnek, nőstény szaglálódásnak s him-csörtetésnek.

De mikor így a mélybe jutunk, akkor eszmélünk rá a magaslatokra, amelyekről leestünk, s az erő s a szépség és jószág mértékeit az elfajult s eltorzult élet undoksága hozza vissza emlékezetünkbe. Az erkölcsi mocsok s kínok e poklában értjük Szent Péter apostol szavát: «Ez a kő, mely töletek, építőktől megvettetett, mely szeglet fejevé lett. És nincs másban senkiben üdvösség, mert nem adatott más név az ég alatt az embereknek, melyben nekünk üdvözlőnünk kellene». (Ap. Cs. 4. 11 12.) Vagyis meg *vagyunk győződve, hogy az egyellen, a világ szandálását győző elv a keresztény igazság s Krisztus kegyelme*. Valamint a dekadenciát a szellemi valóságból való kikapcsolódás jellemzi, úgy a konstrukció munkáját csak a természetfölötti, tehát szintén szellemi realitásba való kapcsolódáson lehet kezdeni, s nélküle semmit sem tehetünk. *Az erkölcsnek az az alapja, hogy vannak örök valóságok s örök igazságok*, melyektől függünk s melyeket föl lehet ismernünk. Ez az alapja az erkölcsnek is. Az örök valóság mint törvényhozó, isteni akarat diktálja a mértékeket, s ahogy a gyermekek «dictando» írnak, úgy az igazi emberek

«dictando» élnek; életük az irányt s a törvényt az isteni akaratól veszi. Harnacknak szava teljesen kifejezi az igazi kultúra magatartását: «Wahrheit geht vor Freiheit» s folytatjuk: «Wahrheit geht vor Schönheit», — «Wahrheit geht vor Gewalt», — «Wahrheit geht vor Gelüste» stb. Ez volt a reneszánsz, ez a XVIII. századi dekadenciának oka s átka, hogy a moralitás gerincét, az igazságot s a szellemi realitással való kapcsolatot szépséggel, hatalommal, genialitással, szabadsággal, demokráciával akarta kicserélni s a művelt embernek, a zseninek, a férfinak más moralitást engedett meg.

A másik nélkülözhetetlen eleme a moralitásnak a *törvény tisztelete s szeretele*; s erre is a kereszténység nevel rá minket, mint amely Isten szent akaratát látja s tiszteli a törvényben. Ezzel szemben az individualizmus a szabadság bálványainak állít föl oltárokat s úgy lelkesül a cselekvés formájáért, a szabadságért, hogy nem törődik a forma tartalmával. Nem a szabadságon, hanem a szabadságokban megnyilatkozó tartalmakon fordul meg az ember s az erkölcs. Nem a formán, hanem azon, hogy igazság vagy ostobaság, piszok vagy tisztaság van a formában. Ez illik főleg a demokráciára, mely a szabadság s egyenlőség elvét a gyakorlatban teljesen lejárátja.

A *harmadik elem*, mit a keresztény erkölcs ad, a *konstruktív ősi erők s irányok tisztelete*, mely abból ered, hogy látjuk, hogy a kultúra s az erkölcs óriási fejlődésnek s haladásnak, okulásnak s tapasztalásnak gyümölcse, s hogy csak a legjobb s legnemesebb erők kooperációja érhet el e részben eredményeket. Ez erőket s adatokat s törekvéseket tisztelni kell; ilyenek a hitből való élet, az önuralom és fegyelem, a szellem s a test kultusza, a sport s a természettel való kapcsolat, a szellemi s a fizikai munka kapcsolata s felváltva való gyakorlása, a prostitúció s alkohol elleni küzdelem, a boldogabb házaselet, a szépség tisztelete, a kikiáltott szabadságok helyett a nemes s szép élet készütségei, melyeket ére nyeknek hívunk. Ime, mennyi mindenféle elem s irány színhézisén kell dolgoznia annak, ki az erkölcsi szép életet megízlelni, megtapasztalni s élvezni akarja!

Ez minden további haladásnak s finomodásnak programja, melyet a dekadenciával szemben nekünk is meg kell valósítanunk. Ne sópánkodjunk, hanem küzdjünk, tegyünk s éljünk s higgyük, hogy «veritas liberabit nos», — az az átkarolt s lelkesen s kitartóan gyakorolt «veritas», az majd megszabadít a dekadenciától, a lélek- s a nemzethaláltól.

A nacionalizmus.

(1924)

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Manapság az eszmék lemorzsolódásának korszakát éljük. Sohasem hittük volna, hogy uralkodó eszmék úgy lejárják magukat, vagy mondjuk úgy lejárattassanak, mint ahogy az most, még pedig márholnapra, a világ ámulatára történik. Ilyen eszme a kultúrába helyezett hit s a kultúráért mint valami megváltó hatalomért való lelkesülés. Mi a múlt század hetvenes éveit óta bele vagyunk ringatva az európai kultúra imádásába. Mélységesen hittünk benne. Hittük, hogy a haladás, a fejlődés feltartóztathatatlan és győzelmes hatalom, mely végre szárnyra kelt, s ezentúl már végtelen távlatokba nekiszegeződött irányt vesz.

Ami külön a fejlődés homályos, de igen izgató hitét illeti, ebbe a darvinizmus is belenevelt minket, még pedig az az egyoldalú darvinizmus, mely csak mechanikai hatók által gondolja elővarázsolhatni a fauna s flóra gazdagságát az élet mélyes misztikumából.

A kultúrimádás s a fejlődésben való hit erősen megfogyatkozott, s oly próféták, mint Oswald Spengler hirdetik mulandóságát. De hiszen azt végre nem bánjuk, hogy eszmék, amennyiben nem igazak vagy túlzottak, lejárják magukat; s következőleg azt se bánom, ha a kultúrájától mértéktelenül öntelt emberiség szerényebb lesz s józanodik. De amit ezzel az eszme-lemorzsolódással kapcsolatban csodálok és sehoggy sem értek, az, hogy e túlzásokkal egy kalap alá fogják a legtermészetesebb s azt mondhatnám az életösztön közvetlenségéből kinőtt hatalmas eszményeket s szükségleteket is, milyenek a nemzeti eszme, a fajvédelem, a nemzet önállósítása s érvényesülésének követelése. Manapság ugyanis ezek az eszmék éppen úgy kerülnek bele a szétmorzsolódás malomkövei közé, mint azok az absztrakciók, melyeket doktrinér műveltség s gazdasági jóllakottság szokott hurcolni a maga uszályán. A malomkövek itt is a zsidó sajtó, az antikrisztusi világnézetek s a fékevesztett szociális tömegmozgalmak, melyek hihetetlen terrorral dolgoznak, s melyeknek romboló és inficiáló s a nemzeti öntudatot megtévesztő hatásai ellen védekeznünk elsőrendű életfeladatunk.

Elhiszem, hogy az eszméknek is vannak korszakaik, sőt azt is hiszem, hogy azoknak gyújtó energiájuk is véges — kivesszem természetesen az örök isteni igazságokat, — de akár-mint nézzem is a nemzeti eszme dekadenciáját, el nem zárkoz-

hatom a benyomástól, hogy az a dekadencia nem az időszerűtlenségből, még kevésbé a gyújtó erőkérszlet végességéből való, hanem hogy azt a dekadenciát mesterségesen csinálják ; hiszem továbbá, hogy ezt a mű-ráunást valami nagy érdekszövetség propagálja, s hogy végre a nagy elnemzetlenedés s a sajátfajta-szeretet hiánya legalább is oly kóros tünet a pszichében, s annyira nem természetes, mint ahogy az álomkór s a malárialáz sem természetes a szervezetre nézve, hanem ellenkezőleg halált hozó kórság.

Mert ugyan van-e természetesebb ösztön, mint a létfenntartás, akár az egyedre, akár a nemzetre vonatkozzék az? Van-e valami közvetlenebbül adott valóság, mint a vér-, a lélek-, a sorsközösség? Pedig ezek teszik a nemzetet ! Lehet-e közönyös a természetes érzésre nézve, hogy anyanyelvét hallja-e maga körül az ember, vagy ázsiai, afrikai hangkeverék zörögjön körülötte? Kiveszhet-e belőlünk az otthon, a mi házunk s a mi közös házunk : hazánk szeretete, s elmúlhat-e a történelmi tradíciók érces harangszava? Eltűnhet-e az az ígézet, az a bűbáj, melyet föld, erdő, mező gyakorol a lélekre? Lehetséges-e, hogy ne érezzük azt a meleg lehelletet, melyet az a táj gyakorolt ránk, mely a miénk, és melyből mi s kultúránk épen úgy nőttünk ki, mint a pálma az oázisban s a jegenye a mi országútjainkon? Azok oda tartoznak, ahol gyökereznek s máshova nem kíváncsoznak ; s mi is ott gyökerezünk s a földhöz s nemzethez ragaszkodunk, melybe valók vagyunk. Erő s élet-e a szálás erdőre, ha kőgörgeteg leteperi s gyökereit is a földbe fojtja? S jelentene-e életet s erőt a nemzetre, ha nemcsak talajából, de tradícióiból s lelkivilágából szakadna ki? Hisz az ilyen gyökervesztett nép rácáfolna az életösztönre is s voltaképen magamagát irtaná ki ! Mit jelenthet ezek után a nemzeti eszme elhalása, s lehet-e azt másból, mint megtévesztésből s a természetes ösztön s érzék megzavarodásából, szóval valami kóros s belénk oltott infekcióból eredeztetni?

A nemzet épen olyan természet-adta s történelem-alkotta közület széles értelemben, mint amilyen a család. A nemzet az Isten gondolata ! A nemzetek annak az Isten teremtettemberségi gyökernek törzsekbe szökellései. A nemzetek típusok, melyekben testet öltenek a vér s a lélek sajátosságai, világnézetek s felfogások, hajlamok és szenvedélyek, hangulatok s az életmód és életakarás ezer és egy lehetőségei. A nemzeti stílusokban jelentkezik az élet formagazdagsága, s aki ezek letörésén dolgozik, az a történelmet szegényíti, s ismétlem, értelmetlen s eszeveszett tendenciáknak tolja szekerét.

Voltak s lehetnek a nacionalizmusnak is túlzásai, amint-hogy a legtisztelietreméltóbb elveket s irányzatokat karikatúrákká lehet elforgatni s túlhajtani. Túlzás az, ha valaki saját nemzetiségéből bálványt csinál s mástól el akarja tagadni azt a jogot, melyet magának követel. Túlzás, ha valaki csak magát, s nacionalizmusról lévén szó, csak saját nemzetét tartja kiválónak, úgy hogy a többi megveti. Túlzás, ha az emberiség nagy szellemi érdekeit, a tudományt, a vallást nacionalizálni akarjuk. Akik a cárizmus, cészaropapizmus fanatikusainak csaptak fel, azok nem szolgálták sem a nemzet érdekeit, sem az Isten szándékait. Valljuk be, bármily lelkes fajvédők vagyunk is, hogy a nemzetek nem bálványok, s hogy vannak az emberiségnek a nemzeti létérdeknél magasabb s közös létérdekeik is, melyek a nemzeti eszmét sehogy sem gyöngítik, hanem épen a nemzeti eszme erejében világtörténeti szerepre hivatott nemzeteket valami felsőbb egységbe, egy igazi s nem farizeusi népszövetségbe hívnak. Az igazság és az üdvösség s az Isten kegyelme olyan, mint a napsugár s a tenger lehelete; azoknak nincsenek vámsorompóik, s az örök eszmények úgy állnak fölöttünk, mint az égen az állócsillagok. Ezek az állócsillagok világítanak s irányt mutatnak mindnyájunknak, de nem mángolják le sem a Kárpátokat, sem a Pirenéket, s bár tükröznek a Rajnán s a Dunán, de nem szárítják ki azokat. Ezek is nemzetiek maradnak az állócsillagok tükrözése dacára.

Igy találja meg a helyét az igazi nacionalizmus a közös, örök eszmények kultuszában s nemzetek testvéri gyülekezésében.

Annál érthetetlenebb s gyanakodásra késztetőbb az a tünet, hogy mikor mi a nacionalizmusnak ezen a méltányos és kifogástalan alapján állunk, s mikor magunk számára is azt a jogot követeljük, hogy az őserős emberségi gyökerek egy-egy virányos törzse lehessünk, valóságos tatárjárást indítanak ellenünk. Honnan e gyűlölet, ez a kígyó-békát kiáltó s jerichói harsonákat harsogató támadás? Téves talán a fogalmi meghatározás, melyet a nacionalizmusnak adunk, vagy nem állja meg helyét maga az elv? Vagy tán hiposztazálunk fogalmakat, vagy hamisítunk s elsikkasztunk történelmi adatokat? Vagy tán, hogy nincs jogunk élni, nekünk a millióknek, itt az országban, mely a mi hazánk? Avagy inkább — s itt gyanakozani kezdünk — a magyar nemzeti öntudat ébredése s a jogoknak a magyarság részére való követelése másokat feszélyez? Tán félő, — már akire, — hogy ha kifejececsedik a milliók

tudata, s megnyílik a szemük, hogy e hazában háttérbe szorultak, akkor követelni fogják annak a 600.000-nek a visszavonulását, kik manapság is elszigeteltségben, sajátos szokásaik fönntartásával élnek itt mi köztünk, s maguknak ügyeinkben mégis döntő befolyást követelnek? Szóval nagyon is ránk tolakodik a gondolat, hogy a magyar fajvédelem ellen intézett pergőtűz és varangyméreg-fecskendezés egy más faj érdekében történik, s a zsidó sajtó arcátlan támadásait, magyar földön, a magyar fajvédelem ellen — hallatlan dolog s nincs párja a világon! — hatalmi érdek sugalmazza!

Engedjék meg, hogy ezek után részletesen rámutassak arra, hogy a magyar faj megizmosítására s e hazában vezető polcra való rásegítésére szolgáló törekvéseinknek kik az ellenségei.

Első ellenségnek azt a mentalitást mondanám, mely a konkrét valóságtól elemelkedik, doktrinér elveket s eszméket követ s a csillogó, absztrakt eszmékért föladja a valóságot, — a mi esetünkben a nemzetet. Ez az intellektuell s irreális mentalitás, a mi liberálisaink tehertétele. Ez a magyar földtől, szenvedéstől s küzdelmektől elvonatkozó idegen világ, mely a mi az idegent s a külföldet bámulni szokott intelligenciánkban, főleg a gyökértelen s hazátlan, vagy mondjuk, kozmopolita zsidóság térfoglalása következtében lett járvánnyá. Ne gondoljuk azonban, hogy csak a zsidók intellektuellek, nem; vannak, sajnos, intellektuellek, kik meg vannak keresztelve, kik magyarok is volnának, de a fogalmak sápkórában — ez az intellektualizmus betegsége — erős s természetes érzésre képtelenek.

Ezek az emberek meg vannak babonázva az általános fogalmaktól; gyönyörködnek a fehér tógákba öltözött elveken, s nem kérdik, hogy elbírja-e azokat az élet, s nem megy-e tönkre rajtuk a nemzet? Nem kérdik, vajjon az elvek arra valók-e, hogy tönkre menjünk rajtuk? Vajjon a bevándorlás szabadságát elbírja-e a magyar nép, s nem kényszerül-e kívándorolni azután maga is? Vajjon a munka szabadsága s a tanulás, iskolázás s az egyetemi oktatás szabadsága nem köt-e utálatot a munkásnépnek s a numerus clausust kifogásoló intelligenciának talpa alá? Akik így meg vannak kótyagosodva absztrakt elvektől, azoknak nincs érzékük a konkrét világ keservei s igényei iránt. Ők az absztrakt elveket imádják, s megvalósíthatóságuk konkrét problémájával nem törődnek. Lehetséges, hogy ez a mentalitás nagy erudícióval is párosul egyikben-másikban, s következőleg tudják azt is, hogy mit

mond Ibsen s mit énekel Carmen, de azt már nem értik, hogy mit követel a magyar nép jelenvaló érdeke, s mitől csikorog s szikrázik a szenvedő jelen.

Van a fajvédelmi mozgalomnak még egy más, hasonlító ellensége, melynek ha kimondom a nevét, szinte elhül a hallgatóság az ámulattól, s ez az úgynevezett demokrácia.

Igen, a demokrácia, mert hiszen a demokrácia nevében szeretnék, ha bírnák, megfojtani a fajvédelmet. A demokrácia népuralmat jelentene; de valóságban nem egyéb az tarka spanyolfalnál, mely mögött más «kráciák», milyenek a plutokrácia, bankokrácia s más ilyen antidemokratikus szörnyek lapulnak. A frázisos demokráciában a nyomaték e szép név második szaván, a hatalmon van, és nincs garanciánk, hogy ez a demokrácia a nép javára érvényesül-e.

Mit is tenne az ilyen másfelé sandító s pénzuralmat szolgáló demokrácia a magyar nemzetért? Igazi demokráciából különben is kevés van a történelemben; de ahol van, ott igazán nagy korszakot teremt. Ez a demokrácia, mely nálunk is szónokol, s mely annyira hasonlít a Paul Bourget regényeiben jól jellemzett francia fiskálisoknak s nálunk két ököllel és tiz körömmel, s ha kell, nem plombált fogakkal dolgozó feltalokodott zsidó szociálistáknak demokráciájához, csak csúnya maszk s nemzeti érzésre képtelen.

Várhatunk-e erős nemzeti érzést a demokráciától, mely Jászi Oszkár keblén melegedett s a Galilci-körben tollasodott? De még többet mondok, várhatunk-e nemzeti érzést, igazi megértést és oltalmat a magyar nemzet számára azoktól a mi «demokratikus» kormányainktól, melyek a liberalizmus s szabadoktatás s más ily frázis címén ily egyleteket türtek, s nem hallották meg a csendítést, mely az agóniában gyötrődő magyar nemzet felé ez éretlen fickók demokrata berkeiből hangzott? ! Sajnos, ez a magyar intelligencia, melyről senki sem mondhatja, hogy valami talentuma volna a filozofálásra, szinte önfeledten bedűlt az idegen ízű, szellemű s irányú műveltség bámulásának, s formaliter annyira vitte, hogy végre is röstelkedett, hogy magyar s nem győzte bámulni azt, ami idegen s ami zsidó.

Ennek a demokráciának áldásából tele vagyunk az idegenség bacillusaival, melyek megrendítik öntudatunkat s elfojtják az erős nemzeti érzést. Nem lehetünk oly bárgyúak, hogy elhiggyük, hogy a nemzeti öntudat e sülyyedése, ez a pszichológiai hősüllyedés a nemzettest javára váljék. Azért van tehát nagy életreakciókra szükség. Ezt a mérget ki kell vetni

magunkból s föl kell ébreszteniünk a magyar önértetet, a magyarság nagyrabecsülését és szeretetét.

Sokszor hallom, hogy meg kell mentenünk az erkölcsi s nemzeti eszményeket ; de azt nem teszik hozzá, hogy hogyan is mentsük meg hát azokat. Megmondom én, mélyen tisztelt közönség, hogy hogyan? Az eszményeknek nem gondolatoknak, de szellemi valóságoknak kell lenniök ; s ha akarjuk, hogy igazi eszményeink legyenek, akkor arra kell iparkodnunk, hogy az eszmények mint fogalmak mögött álló nagy valóságokkal kapcsolódjunk. Ezek a valóságok az Isten, Krisztus s mindaz, amit szellemi valóságból a kereszténység hozott. A mi eszményeink vagy a szellemi valóság szférájában állnak, s akkor igazán eszmények is lesznek s meg lesznek mentve, vagy rakétákat sütögetünk s ragyogó golyókat hajigálunk a magasba, melyek mind lejönnek s izzé-porrá törnek, épen azért, mert fönt nincs hazájuk s nincs valóságuk. Hiába puffogatunk frázisokat és sütögetünk rakétákat, azokból állócsillagok nem lesznek. Ez a különbség a reális és irreális eszmények között !

Ez az eszményi realizmus kellene belénk. A magyar ember nem eléggé reális. Nem nézi valóságos valóságnak az eszményt, s épen ezért nem igazi idealista, mert az igazi idealista, kinek ideáljai reálisok.

Ugyanezt állítom a nemzeti eszméről. A nemzeti eszménynek is a nagy, százados, évezredes nemzeti valóságba kell belekapcsolódnia. Az eszmény mögött meg kell éreznünk a magyar valóságot, a magyar vért, a magyar földet és életet, a magyar érzés stílusát, s nemcsak éreznünk, de meg kell élnünk a magyar sorsot. Abban fog állni a magyar realizmus, hogy ez a magyar haza s ez a magyar élet, vágy, bánat, küzdelem, feláldozásunk szükségessége számunkra megfogható, folyton megélt s általunk megtapasztalt valóság legyen.

Legyünk ily reális ideálisták ! Ne zavarjon meg minket az a körülmény, hogy még nem vagyunk igazán nemzetiék s hogy a kompakt egység s a nemzeti szovinizmus még csak a vágyak országában honol. Vigasztalódjunk azzal, hogy még nem volt időnk öntudatosan magyarokká lenni, úgy érteve azt, nem volt idő rá, hogy a nemzet nagy tömegét átjárja az ellentállni tudó s a magyar értékeket kiemelni akaró érzés. Volt nemzeti érzés s magyar élet a XVI. század végén ; de nyolcvan év után kimerült ; volt Rákóczi zászlai alatt, de a nemzeti akarás nem győzött, s megint az idegenség s az erőszak kölcai borultak reánk s elfojtották életünket. Most volna itt az idő a nemzeti élet szítására, a nemzeti társadalom megszervezésére s a nem-

zeti típus kialakítására. Most volna itt az alkalom, mikor a véghelyek felől ismét, de most a demarkációs vonalon túl fekvő véghelyek felől, vesszük az erős érzések impulzusait, s mikor a fajvédelem meglobogtatja fölöttünk a megérzések, a lelkesülés s a feltámadni-akarás zászlaját. Föl akarunk támadni az önlebecsülés, az önelhagyás, a magunkról való lemondás dicstelen dekadenciájából s lendületben akarjuk megtartani a fajvédelem mozgalmát.

Tegyük ezt s ne fáradjunk ki e munkában ! Kötelességet teljesítünk vele, s a nemzet géniusza lesz ezért hálás nekünk !

A mezőgazdasági szövetkezetek egyik föladata.

(1926)

A mezőgazdaság terheiről gyakran esik szó, főleg s első-sorban azon az oldalon, hol azokat keveslik s szívesen föl-emelnék. Ott hallja az ember, hogy a mezőgazdaság mennyi jogtalan állami kedvezésben részesül ; hogy az ország terheiből kivonva magát, azokat az ipar és kereskedelem vállaira hengergeti ; hogy nemsokára már úgy lesz, hogy az ingótőkét majd még a finánc is jobban ellenőrizheti ; s talán még majd azt is állítják, hogy az ingatlanvagyon jobban bujdoshatik el az adóhivatalok fürkésző szeme elől, mint az ingótőke s a nyereszkeedésen alapuló vállalkozás. Hát a gazdának mindezt csak el kellene hinnie, s akkor megkönnyebbülve lélegezhetnék föl ; de csak addig, míg a hatóság föl nem riasztja mámorából, és az adókönyvecskébe bele nem írja rémes számok alakjában a kemény valóságot.

A terhek tehát megvannak, s azok a legendák, melyek arról szólnak, hogy mily kedvező adózási viszonyok közt élnek a mezőgazdák, cseppet sem változtatnak a ránk rakott terheken. De nemcsak a legendák nem segítenek rajtunk, hanem aligha fog segíteni rajtunk az állam azzal, hogy csökkentse terheinket, mert háztartását a termelés fokozott megadóztatása nélkül fönn nem tarthatja.

Nekünk a segítséget másutt kell keresnünk : önerőnkben ; nemcsak a termelés fokozásában, hanem a termelés minőségének javításában és az értékesítésben. Itt is, ott is szó esik erről, s a kormánynak határozottan jószándéka van, hogy támogassa s előmozdítsa a mezőgazdasági termények értékesítését a szövetkezetek útján.

S ime, itt dobban elénk ismét az a mentő gondolat, azt

mondanám : az a kényszer-képzet, melyet a magyar mezőgazdaságból és egyáltalában a kisemberek világából kitörülni s száműzni nem lehet, és ez : a mezőgazdasági szövetkezetek munkájának jelentősége és hatása, még pedig tekintettel a magyar népnek nemcsak gazdasági, hanem erkölcsi emelkedésére is.

Nem akarom most itt szellőztetni azokat az előnyöket, melyek a mezőgazdasági szövetkezetekből közvetlenül áradnak a falu népére ; de rámutatok arra a nagyhatalomra, melyet a szövetkezetek, tehát a kisgazda és a kisember társadalma képviselni fog, ha mint egységes akarat, ha mint szervezett közvélemény esik a magyar közélet mérlegének serpenyőjébe.

Nálunk a közvéleménynek még nincs az a becsülete, melynek kellene lennie ; de azért nincs, mert nincs igazi közvélemény. A mi társadalmunk nem egységes s nem kompakt nemzeti test, és azért a közvélemény sem igazán az, aminek lennie kellene, s nincs igazi súlya. De hol lehetne nálunk könnyebben közvéleményt formálni s azt nagyhatalommá nevelni, ha nem a mezőgazdaság intézményeinek, tehát a szövetkezeteknek terén? ! Ha a föld népe, ha a magyar kisgazdatársadalom erős szövetkezeti szervezetekbe tömörül s lelkes szövetkezeti öntudattal áll érdekei mögé, akkor kialakul az erős közvélemény először magában a gazdatársadalomban, de ezzel kapcsolatban okvetlenül az egész ország tudatában is.

S ahol ily erős és szervezett közvélemény képviseli a mezőgazdasági érdekeket, ott befolyást szerez magának a törvényhatóságokban, befolyást a képviselők körében, befolyást a törvényhozásban s a kormánynál. Ahol erős a kisgazdatársadalom, s nagy a szövetkezetek tekintélye, ott sürgetik majd a közmunkák megindítását, és legelőször is azt fogják sürgetni, hogy hozzák rendbe a közutakat s építsenek újakat. Ahol erős a szövetkezeti közvélemény, ott nem tűrik, hogy a falu Magyarország hamupipőkéje legyen, hogy az alföldi gazdák méretetlenül messze essenek a vasutaktól, mert feneketlen sártenger választja el őket azoktól. Ahol erős a közvélemény, ott követelik, hogy a beruházások elsősorban a mezőgazdasági érdekek előmozdítására történjenek, s ezek közül a legfontosabbak kerüljenek először is sorra, amilyenek a közraktárak, a gabonatarházak megépítése, továbbá a tejszövetkezetek és borszövetkezetek megalakítása.

Tudom, hogy nézetekkel s véleményekkel és szétforgácsolódo hiedelmekkel nem lehet építeni se templomot, se község-házat, se vasutat, s igaza volt annak a német írónak, aki azt

mondotta, hogy «mit Meinungen baut man keine Dome», vagyis egyéni, bizonytalan hiedelmekből nem épülnek dómok. De a közvélemény nem ebből a fajtából való. A közvéleményt mély meggyőződés lelke járja át, mert az sok szenvedésből s küzdelemből, keserűségből és tapasztalathból született. A közvélemény nem is vélemény, hanem meggyőződés ; a közvélemény nem egyes ember ingó kedvtelése, hanem milliók akaratából sarjadzó hatalom, mely dönt akadályt s teremt jogot és jobblétet.

Azért ha a földművelőnépnek erkölcsi s gazdasági emelkedésére gondolok és kérdelem magamtól, mit fogjunk ez érdek elé, milyen erőt s milyen hatalmat? Azt mondanám, hogy fejlesszük ki a kisgazdatársadalom okos és méltányos követeléseit közvéleménnyé ; fejlesszük ki a mezőgazdaság intézményeit, a szövetkezeteket a közvélemény szerveivé ; hassuk át népünket érdekeinek, gazdasági és erkölcsi megerősödésének gondolataival, s akkor a legjobb szolgálatot tettük neki s nemzetünknek és leghathatósabban működünk közre földműves népünk s a falu emelkedésében.

Zsidó testvéreimhez.

A lelkek útja, kik az Isten hívó szózatát követik, olyan nekem mint a csillagok járása ; merengve nézem ezt is, azt is, annál merengőbbben, minél világosabb előttem, hogy sem ezt, sem azt elő nem írhatom ; azt az Isten teszi. Ember nézheti, de nem intézheti.

Ezzel megfeleltem arra a kérdésre, vajjon térítési szándékból írtam-e meg e kis füzetemet. Ily nagyot nem akartam s nem is akarhattam, mert azt voltaképen Isten teszi Krisztus szavai szerint : «Senki se jöhet hozzám, hacsak az Atya nem vonzza őt» (Ján. 6, 44). Az Isten e vonzásai megilletődések, megrendülések, belátások, megértések, elfogulások, ellágyulások, felfordulások, elhatározások, s ami van még ilyesmi a szívben, amire nincs szó az ajkon. Isten nyúl bele a lelkekbe, néha keményen, máskor lágyabban, — néha az ihlete csak lehelet, máskor pünkösdi szélvész.

Ily megilletődésben s megindulásban lehet része a modern zsidónak is, aki számon kéri magától, hogy mennyire zsidó, Messiást-váró s a prófétai szót megfogadó ember ő, — vajjon vallása nem-e inkább ősi hagyományok allegorikus magyarázata mint a lélek üdvösségeért aggódó buzgalom s elszántság, — vajjon nem-e inkább test és vér és faj, mint

igazság, jóság és lélek? A zsidó vallás a messiási várakozás. Vár-e ő valakit, s ha nem vár s nem eped az után, aminek Istentől s az égből jönnie kell, mit akar? A zsidó vallás a prófétai szövegek megfogadása; de nem annak hirdetői s előkészítői voltak-e ők, ami nem volt, hanem lesz és lett, annak az újnak, ami nem a régi? Ezredéves s végleges megmerevülésnek-e vagy nem inkább a fejlődésnek s a plaszticitásnak szószólói-e ők? Ők a hitet is fejlődésképesnek s kiegészítendőnek tartották s azt hirdették, hogy a zsidóság nemzeti vallása a messiási ország nemzetközi vallásában fog kivirágozni. Így tehát ők a nagy jövődöbe s nem a múltba utálnak, s minket a messiási életbe s nem a kővé meredt betűk közé vezetnek. Nem jött-e meg már az, aki eljövendő volt? Nem üldözte-e azt is kegyetlenül s igazságtalanul halálba s gyaláztatba a zsinagóga, mint ahogy üldözte s vértanúkká avatta az ószövetség szentjeit s prófétáit? Mily garancia van ezíránt? Várjunk-e még valakit, akit szintén keresztre feszítenek? De hát örök várakozás, az sem isteni program. Ha pedig egyáltalában nem várunk, mi közünk Íráshoz s prófétákhoz s önmagunkhoz? Így azután se Krisztusunk, se prófétáink nem lesznek.

Ily gondolatok jönnek-mennek; ember ne erőszakolja azokat. De nem tesz vele rosszat, ha oda lép az ilyen tépelődőhöz s arra biztatja: keress, térj magadba. Olvasd az Írást, az egészet. Necsak a megkövezett s szétfűrészelt próféták iratait, hanem a keresztfeszített prófétának evangéliumát s a farizeus csoporthoz tartozó Szent Pálnak leveleit is. Olvasd el ezeket s imádkozzál; az ember betűt adhat és szót, az Isten értelmet és érzést. Olvasd ezt is, amit itt adok eléd; hátha érzesz valamit abból, amit a próféta ír: «Kiöntöm a kegyelem s imádság lelkét, s ők rám néznek, kit átszegeztek» (Zak. 17, 12).

Az első zsidó-keresztények. — A kereszténység a zsidóságból vált ki; de ez nem történt mindjárt. Az első keresztények, mondhatnám, zsidók is voltak, — húzó vallásos, templombajáró, az Isten-liszteleteken résztvevő izraeliták. A kereszténység kezdetben a be nem avatott szem előtt úgy festett mintha a zsidóságnak belügye volt volna. A szétválás lassan ment végbe, s a világ szeme soká nem vette azt észre.

Suetonius, római történetíró tanúsága szerint, Claudius Caesar kiűzte a zsidókat Rómából, még pedig azért, mert egy bizonyos Chrestus izgatásaira zavarokat okoztak. Chrestus görögül annyit tesz mint fölkent s a Messiásnak neve. A zava-

rokat úgy kell érteni, hogy e korban tetőpontra hágott a zsidók Messiás-várása, s mivel ez időben a Krisztusról való hírek Judeából Rómába is elhatottak, az izgalmat tetőpontra emelte az a konkrét kérdés: vajjon az a judeai Krisztus-e a Messiás? — A nérói üldözés s Tacitusnak a keresztényekről való gyűlöletes és megvető nyilatkozata is csak úgy érthető, ha a keresztények alatt zsidókat értünk s az üldözést is s a tacitusi kijelentést is megkülönböztetés nélkül zsidókra s keresztényekre vonatkoztatjuk. A rómaiaknak még akkor nem volt módjukban a keresztényeket a zsidóktól megkülönböztetni. Előttük a kereszténység s a zsidóság egységes nemzeti s vallásos közösség volt. Hiszen az apostolok s az evangélium első terjesztői mind zsidók voltak. Keleten épenúgy, mint nyugaton zsidók terjesztették az evangéliumot, vagyis azt a jó hírt (ennyt tesz görögül az evangélium), hogy a Messiás már megjelent, hogy Judeában élt, hogy megölték, de feltámadt, s hogy él s csodálatosan működik s kihát tanítványaiiban. E csodás események hírét mindenfelé erősítették a római birodalomból Jeruzsálembe sereglő, buzgó zsidók, kik az első pünkösdnapot is megérték, s kikről az Apostolok Cselekedetei így nyilatkoznak: «Valának pedig Jeruzsálemben lakó zsidók, istenfelő férfiak, mindenféle nemzethől, mely az ég alatt vagyon. Amint pedig a szózat lőn, sokaság gyülekezék egybe s megháborodék elméjében, mert ki-ki saját nyelvén hallja vala őket szólni: partusok, medusok és elamiták, és akik lakják Mezopotámiát, Judeát és Kappadóciát, Pontust és Ázsiát, Frigiát és Pamfiliát, Egyiptomot és Libia részeit, mely Cirene körül vagyon és a római jövevények» (2, 5). Tehát római jövevények is voltak Jeruzsálemben, s ezek is hozták Rómába a jó hírt, mely mindenfelé visszhangot keltett a várakozó, vallásos hitközségekben. Mint ahogy azonban Jeruzsálemben a zsidó-keresztények a templomba jártak s a zsidóságtól el nem szakadtak, úgy lehetett az mindenütt; így volt az Rómában is és szerteszéjjel a birodalom más városaiban. A zsidóságban forrongott a nagy probléma: ez a Krisztus-e a Messiás? E problémát megoldottnak tekintették azok a vallásos zsidók, kik a próféták biztatásait s ígereit Jézus Krisztusban teljesülve látták, akik «állhatatosak valának az apostolok tanításában, a kenyérzségés közösségében és az imádságokban» (Ap. Cs. 2, 42), de akik a nemzeti közösséget azért még nem tagadták meg.

Azonban nemsokára elpusztult Jeruzsálem, s Zsidóország lekerült a világ térképéről; a zsidóság nemzeti aspirációi

gyökerükben megrendültek, viszont pedig a zsidó-keresztények a Messiás eljövételének hitében e rémes történeti esemény által is megerősítettek, s ez egyrészt teljes kifejtésre segíti a szétválást a Krisztushoz hívók s a hitetlenek közt, másrészt pedig ez jelzi a zsidóság sajátos, történeti süllyedésének kiemelkedő pontját.

A Judea elleni hadjárat, mely véres és rémes volt, a zsidók konok ellentállása, a nagy veszteségek az egész római birodalomban zsidóellenes hangulatot támasztottak s nagy gyűlöletet ébresztettek. A zsidóság mint megvetett s alig tűrt nemzetiség önkénytelenül is félrevonult; magában Rómában már Titus alatt is nagyon lesüllyedt. A Caelius s a déli Aventin közti völgyben húzták meg magukat, hová a római szatirikusok s epigramm-írók rándultak el, hogy mulassanak a szatócsokon, kik piszkosan s kapkodva vonszoltak kosarakat, széna- s szalmacsomókat, — hol vén zsidóasszonyok álmokat fejtegettek s azután tenyerüket tartották oda az obulusra. Így írnak róluk a rómaiak. A zsidók nem katonáskodtak, földet nem műveltek, csak szatócskodtak, adtak-vettek. Így keletkezett s fejezt ki rövidesen az az elnyomott, félenk, határozatlan, piszkos zsidótípus, melyről Tacitus ír, természetesen a gyűlölség s megvetés hangján. Az egész nyugati társadalomban a zsidók idegen, pénzszerzésre beállított s főleg saját talmudista elfogultságukban elszigetelt nemzetséggé lettek. Nem a keresztény középkorban lettek ilyenek, nem is a keresztény törvényhozások tették őket ilyenek; ellenkezőleg a középkor csak átvette ezt az ethnológiai terhet. Az első ghetto a Caelius s Aventin közti völgyben sötétült.

Mennyi fölösleges szenvedés támadt a zsidóság ez elfordulásából mindattól, ami élet, világ s kultúra volt! Ez elfordulást a középkor nemcsak nem szüntette meg, hanem még növelte. A zsidóság elkeseredett lelke önmagába vonult s minden érzéket elvesztett a kereszténység iránt, mely voltaképp a régi zsidó reménynek virágba-fakadása volt. Mily tragikus sors lett része annak a minden országban külön társadalmi csomósodást s föl nem szívott népszívetet képező népnek, mely nagy hivatásához akkor is akart ragaszkodni, mikor azt már beteljesítette, s mely hű akart lenni Istenhez a maga feje s nem az Istennek a vallás fejlődésébe is letett gondolatai szerint! Hogy megsirathatja mindenki azt a töméntelen tradícióját a megvetésnek, gúnynak s elnyomatásnak, az, aki tűrte épúgy mint az, aki szerezte! Mily melankóliával olvassuk az evangéliumban: «És amint közeledett,

látván a várost, síra azon, mondván : «Vajha megismerted volna te is legalább ezen a te napodon, amik békességedre szolgálnak, most pedig el vannak rejtve a te szemeidtől» (Luk. 19, 42). Mily kár, hogy ez a nemzeti aspirációiban megmakacsosodott zsidóság elfordult a Krisztus-arctól s nem akart ránézni. Mily kár, hogy a galileai Tiberiási tó partjáról csengő evangéliumnak szavát, mely pedig elvesztett hazája földjéről hangzott feléje, nem vette tudomásul, — hogy az evangélium zárt könyv lett neki !

De hát az legyen-e mindig s mindenkorra? ! El kell jönnie a napnak, mikor az elfogultság fala leomlik, s amikor azok, kik sötétségben ülnek, világosságot látnak ; — el kell jönnie a napnak, mikor az évezredek merevség s terheltség megrezzen s olvadozni s tűnedezni kezd Krisztus lelkének érintéseitől ; mikor nem vallási viták izgalmai, hanem az embernek önmagára való eszmélése veti föl a kérdést : ez-e az, amit Isten adni akart Mózes és a próféták által, ezt a nemzeti-vallássá merevedett elszigeteltséget? S vajjon Mózes a törvénybe zárta-e le a kinyilatkoztatást, s nem utalt-e másra, arra, akiről mondja : «Prófétát támaszt neked a te Urad Istened nemzetségedből és atyádfiai közül mint engem, azt hallgassad?» (Deut. 18, 14).

A kereszténységtől idegenkedő zsidó tehát a kezdetre nézzen vissza s fontolja meg, hogy Krisztus is mint ember, az apostolok is, az első hívek s buzgolkodók mind zsidók voltak, igaz zsidók, vallásos emberek, kik a zsidó nép vallásos reményének teljesülésében hittek. Ezek nem idegenek, hanem atyafiak ; s azt, amit hittek s reméltek, kitűnően foglalja össze Pál apostol, mikor a római zsidókhoz szól imígyen : «Atyámfiai, én bár semmit sem cselekedtem a nép ellen, sem az ősi szokások ellen, fogva adattam Jeruzsálemből a rómaiak kezébe. Kivántalak tehát látni titeket és szólani veletek, mert Izrael reménységéért vétettem körül e lánccal» (Ap. Cs. 28, 20). Ime, Izrael reménysége a Messiás s a kereszténység hite.

Az öszövétség Krisztushoz utal minket. — A vallásos életnek korlátozó kerete s voltaképen nehézsége az, ha a vallás s nemzetiség egynek vétetik. Így volt ez a zsidóságban. Zsidó vallású az volt, ki a zsidó fajhoz tartozott ; aki pedig a zsidóságból ki akart volna lépni, azt bizonyosan kirekesztették volna a zsinagógából is.

Ez a típusa a vallásnak a keleti lekötöttségre utal, melyben a faj és vér volt túlsúlyban szellem és lélek fölött. Az Istent lélek s nem vér szerint kell imádni.

A mi műveltebb zsidaink nem akarnak zsidó nemzetiségűek lenni, hanem bele akarnak olvadni a nyugati nemzetekbe ; Magyarországon magyaroknak, Franciaországban franciáknak, Németországban németeknek készülnek. Ez a beállítás többé nem zsidóság, s ez bizonyára a zsidó vallásnak, amilyen az volt, tagadása. A kinyilatkoztatás a zsidó vallást s a nemzetiséget egynek veszi ; ha tehát valaki ki akar lépni a nemzetiségből, annak ki kell lépnie a zsidó vallási közösségből.

A következetesség e részben a cionisták részén van, akik zsidók akarnak maradni faj szerint s épen azért zsidók akarnak lenni vallás szerint. De kérdezzük már most : hát létezik-e még a zsidó vallás úgy, mint ahogy azt a szentírás elénk adja? Létezik-e még az a zsidóság, mely a Messiást várja, mely csak előkészület az ő eljövetelére ; létezik-e még a mozaizmus, van-e templomi Isten-tisztelet áldozatokkal, Levi-törzsi papsággal, s lehet-e ezt mind még visszaállítani?

Vegyük a Messiás-várást. Mózes s a próféták Izrael nevelői voltak s előkészítői az Úr útjainak. Azok mind a Messiást várták s imájuk a vágnak, a reménynek páthosza volt : «Egek — mondja Izaiás — harmatozzatok onnan felül, és a fellegek csepegjék az Igazat ; nyilatkozzék meg a föld és teremje az Üdvözítőt» (Iz. 45, 8). E vágyat s e biztos reményt látjuk lobogni Michelangelo prófétáinak szemében, jövőbe szegezett s az éjtszakát villámként széthasító tekintetében. Arcuk vonásai kemények mint a hegyoldal szikláiráncai, hajzatuk mint szélben az erdő, s a lelkük mint kristály tengerszem, mély és sejtelmes, mely fölött ellebbennek a távol Istenország tükrözései. Hogy tudják ezek a zsidó népet vigasztalni : «Vigasztalódjatok, vigasztalódjatok, én népem, úgymond a ti Istenetek ! . . . A kiáltónak szava a pusztában : készítsétek el az Úr útját, tegyétek egyenesekké a pusztában a mi Istenünk ösvényeit» (Iz. 40, 1, 2). Biztatják s megmondják az időt, hogy mikor jön, kit a nemzetek várnak : «Hetven hét (hét= hétnap= Woche) szabatott — mondja Dánielnek az angyal — a te népedre és szent városodra, hogy megszűnjön a törvényszegés és véget érjen a bűn, eltöröltessék a gonoszság és elérjék az örök igazság, beteljesedjék a látomás és jóvendülés, és a szentek szente fölkenessék. Tudjad azért és jegyezd meg : Azon ige kihirdetésétől, hogy ismét fölépíttessék Jeruzsálem (ezt a rendeletet Artaxerxes, perzsa király adta ki) Krisztusig, a fejedelemig hét hét és hatvankét hét leszén és ismét felépíttetnek az utcák és kőfalak az idők

szorongatásában. És hatvankét hét után megöletik a Krisztus és nem leszen az ő népe, mely őt megtagadja. És egy nép jövődő fejedelmével a várost és szentélyt széthányja ; ennek vége pusztítás, s a had elmúltával az elhatározott végpusztulás» (Dán. 9, 24—26). Bármint magyarázzák e jövődölést, bizonyára nem szabad kitörülni a zsidó vallásból, s gyöngíteni sem szabad allegórikus magyarázatokkal a prófétai hitet, hogy a Megváltó eljön, hogy várják, hogy készüljünk rá. De hát nem jött-e már meg, mikor a város, a templom is szétdulatott s mikor már rég megszűnt az áldozat? Vissza lehet-e állítani Dávid országát? De hol van Dávid nemzetisége, melyből a Messiásnak születnie kell? A templom elpusztult ; pedig Haggai jövődölése szerint a zorobábeli templom dicsősége nagyobb lesz, mint a salamoni templomé volt, «mert ezeket mondja a seregek Ura : Még egy kevés idő va-gyon, és én megrendítem az eget és földet, a tengert és szárazat és megindítok minden népet, és eljő, akit minden nemzetek óhajtanak, és betöltöm e házat dicsóséggel . . . Nagy leszen ez utolsó háznak dicsősége és nagyobb mint az első volt, és e helyen békességet adok» (Agg. 2, 7—10).

S ha föl is építenék ismét a templomot, de hol van Levitörzse, a törvényes papság, s ha ez meg is volna, vajjon ismét tulkokat s bakokat akarnak-e áldozni? Nem kell-e méltán gondolnunk, hogy a vallásnak ez az alakja a múlté?

Szeressük a prófétákat, Izrael ez áldott szentjeit s fogadjuk meg intelmeiket. Az a jövő, melyről ők szólnak, a mi jelenünk, a mi korunk. Igazodjunk szavaik szerint s ne hallgassunk azokra, kik racionalista szellemeskedéssel kicsavarják a prófétai szavak értelmét, de akik azután Krisztust, a Messiást többé nem is várhatják s nem is várják. Nem szabad visszatérnünk a vallásnak azon fokára, melyen ők álltak, hanem azt a jövődőt, azt a jobbat kell átkarolnunk, melyet ők kilátásba helyeztek, — hisz azért voltak próféták, vagyis a jobb jövődőség meglátói.

Mi e próféták szavát akarjuk megfogadni, mely szerint : Isten küld Messiást, a zsidó népből, Dávid nemzetségéből, — ez bevonul a jeruzsálemi templomba, ez ad dicsóséget e második templomnak, — szenvedni is fog s eladatik 30 ezüst pénzen. Szent lesz és tiszta, bátor s mégis áldozati bárány. «Feláldoztatott — mondja Izaiás — mert ő akarta és nem nyitotta meg száját ; mint a juh, leölésre vitetik, és meg-némul» (Iz. 53, 7). Jézus Krisztus eljött ; szent volt, törvénytisztelő s a törvénynek beteljesítője ; tiszteletet követelt Mó-

zes s a próféták iránt. Olvassátok Izrael fiai és leányai az evangéliumot s hasonlítsátok azt össze a prófétákkal, mely betetőzi ezeket mint a virág a lombot. — Tartsátok azt, amit a próféták a jövőre nézve mondtak, s akkor nem fogjátok megvetni azt, amit Krisztus hozott. — Ne mondjátok, hogy nem veszitek el, mert ti zsidók vagytok. Krisztus is az volt, sokkal inkább mint ti. Sőt épen mert zsidók vagytok, jövődölések alapján álltok, s nem szabad a régihez mereven ragaszkodnotok, hanem lélek szerint abba a jobb jövődöbe kell átlépnetek : krisztusiakká kell lennetek !

Nem a faj végett él az ember, nem azért, hogy a fajban, amennyiben az csak mult, elmerüljön ; hanem azért él, hogy benne, hitében s szeretetében az egész nemzet lelkisége magasabbra emelkedjék. A zsidóság nem azért volt az Isten választott népe, hogy nemzeti vallásában örökre elszigetelődjék, hanem, hogy ebből a nemzeti-vallási keretből a Messiás lépjen elő, aki vezesse az emberiséget.

Erre vonatkozik az evangéliumnak egyik példabeszéde : «Hasonló a mennyekországa egy király-emberhez, aki menyegzőt szerze fiának. És elküldi szolgálait, hogy a hivatalosakat hívják meg a menyegzőre ; de nem akarának eljönni» (Máté 22, 2). E szolgálak az apostolok s apostoli férfiak ; azok hívnak a menyegzőre, vagvis az Istennel való kapcsolatnak szent örömeire ; bevezetnek az Isten közelségbe, abba az Isten-fiúságba, melyet Krisztus hozott. Ő ad a lelki élet kimélyítésére sok kegyelmet, ő nyitja meg az erő s öröm forrásait a szentségekben, ő terít nekünk asztalt s táplál minket önmagával, ő nevel bennünk erős, világfölényes s ugyanakkor gyengéd lelkületet, ő jó házba, az anyaszentegyházba állít minket, s a lelkét adja nekünk. Izleljük ezt meg, tapasztaljuk meg, s nem kételkedünk majd benne többé. Testvérek, jöjjetek a menyegzőre, lépjete be a lelkiség új miliőjébe, s kézzel fogjátok majd azt, ami most csak szó, beszéd és fogalom nektek. A német költő szava igazul be rajtatok :

«Was ist der Gral? Das sagt sich nicht,
Doch bist zum Dienst du auserkoren
Bleibt dir die Kunde in verloren.»

Vannak dolgok, melyeket meg kell tapasztalni, akkor fölösleges azokra sok szót pazarolni.

Krisztus az Isten fia, mi testvérei vagyunk. — Mikor Hadrián császár légiói az újra fellázadt Judeában végleg letörték a zsidók erejét, a lázadás lelke, a százéves Akiha rabbi is kínpadra vonatott s úgy pusztult el. A kínpadon is azt

kiáltotta : Egy az Isten ! E hitben egyek vagyunk Izraellel ; de a keresztyény kinyilatkoztatás annak az egy Istennek végtelen életakciójában önmagához való vonatkozásokat talál : mivel lehetetlenség, hogy az öntudatos élet önmagára vissza ne hasson. Aki értelmes s öntudatos életet él, az legyen akár véges, akár végtelen, önmagát ismeri, önmagát szereti, önmagában megnyugszik ; s ha a végtelen életfolyamatról van szó, akkor e vonatkozások mint lényeges életkifejezések lépnek föl, melyekhen az Istenség önmagát teljes kifejezésre hozza, önmagát kimeríti és állítja. E személyes életkifejezéseket Atya-, Fiú-, Szentléleknek hívjuk. — Egy az Isten, mondjuk Akibával s a prófétákkal, de önmagában három személyben ; három személy nem három fej, nem három szög, nem három öntudat, nem három alak, hanem, hanem a végtelen élet önmagára való vonatkozásaiból előálló, belső háromság.

Az ószövetség ezt a háromságot itt-ott érinti, de ki nem mondja ; míg ellenben az újszövetség bevezet az élet e tengerébe s azt elénk adja, s áhitatunk s elmélkedésünk feléje segíti értelmünket.

A Szentháromság második személyéről azt hisszük, hogy megtestesült Jézus Krisztusban. Mit jelent az? Bizonyára nem azt, hogy valahogyan kiszakadt a végtelen Háromságból s lejött az éghől, — hiszen az isteni lényeg egy és osztatlan s végtelen lévén mindenütt jelen van, — de csak azt jelenti, hogy a Szentháromság második személye lényeges vonatkozásba lépett ezzel a bizonyos emberi természettel s azt magához tartozóvá, magáévá, — mondjuk — orgánumává tette. Ezt jelenti az a páratlan jó hír, hogy az «Ige testté lön és miköztünk lakozék». Testté lett az Ige, a Szentháromság második személye, nem mintha az Istenség emberiséggé változott volna ; az Isten Isten maradt, de emberré átalált lett, hogy ez a bizonyos emberi természet hozzá tartozik, az övé. A második isteni személy, az Isten fia Jézus Krisztusban emberré lett, s így Jézus az Istenember.

Jézusnak emberi öntudata — ember lévén, volt emberi öntudata — az Istenség öntudatával kapcsolatban van mint sziporka a végtelenség fény- s lángtengerében. Ez a láng- és fénytenger azt az emberi tudatot el nem nyelte, föl nem perzselte ; ez az öntudat nem oszlott fel benne mint nirvánában, nem bukott el az «egyetemes Én-ben» ; de igen tudta, hogy a Végtelené, hogy páratlanul, a személy egységében közel áll hozzá. Az Istenség fényei jártak az ember Jézus lelkében, —

az Istenség kinyilatkoztatásai áramlottak ki benne, — az istenség ereje s kegyelme villant ki belőle. Ő ismerte az Istent legjobban s imádó hódolattal s minden teremtettt érzést meghaladó áhitattal csüngött rajta.

Ez Jézus Krisztus istenfiúsága! Nem brahmanizmus, hol az egyéni öntudat elhal az «Atman»-ban, az egyetemes Én-ben, — nem buddhizmus, hol az én-telen nirvánában oszlik el az ember, hanem az a jézusi Isten-fiúság, melyben az Istené lesz az ember, mint hogyan a csillám lesz a benne kigyulladó napé. Ez a bensőséges, személyes kapcsolat adja az Isten-fiú méltóságát, méri öntudatát, jellemzi erejét s belső tartalmát; ez szólal meg, mikor mondja: «Én vagyok a világ világossága» (Ján. 8, 12); «én vagyok a feltámadás és az élet» (Ján. 11, 25); «én vagyok az út, az igazság és az élet» (Ján. 14, 6). Ez öntudatról szól Pál apostol: «Sokféleképpen szólván hajdan Isten az atyákhoz a próféták által, legutóbb e napokban Fia által szólott hozzánk, ki által a világot is teremtette; ki mivel az ő dicsőségének fénye és valójának képmása s hatalmának igéjével mindent fönntart, a bűnöktől megtisztulást eszközölven, a Fölség jobbján ül a magasságban» (Zsid. 1, 1—3). Tanítani s megváltani jött az emberiséget. Nagy hivatásban jár. A próféta mondja róla: «Az Úr lelke rajtam, mivelhogy fölkent engem az Úr, a szelídeknek hírt vinni küldött engem, hogy megorvosoljam a töredelmes szívűeket és a foglyoknak szabadulást hirdessek» (Iz. 61, 1 2). Ezt érzi Krisztus magában, azért mondja: «Tűzet jöttem bocsátani a földre és mit akarok, hanem hogy felgyulladjon» (Luk. 12, 49). Tudja, hogy ez neki sokba, életébe fog kerülni, de vágyik ez önfeláldozás után, «Keresztséggel — mondja kell megkereszteltetnem és mint szorongattatom, míg be nem végeztetik» (Luk. 12, 50). Ember, igazi ember, tud sírni, félni, irtózni, szenvedni; de ugyanakkor tudja azt is, hogy e gyöngeség mögött az Isten ereje áll, s hogy ő azért szenved és gyöngye, mert az Isten így akarja; azért mondja Péternek, ki az Olajfák-kertjében a prierékek közé vág kardjával: «Tedd vissza helyére kardodat; vagy azt hiszed, hogy nem kérhetem Atyámat és ad nekem azonnal többet tizenkét ezred angyalnál» (Máté 26, 52). Ő tudta, hogy legyőzhetetlen, mert Isten van vele s minden gyalázaton s szenvedésen átesve a kereszten kiáltja: «Consummatum est», «beteljesedett», «Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet» (Luk. 23, 46); mintha mondaná: Atyám, bár kétség horit és vér, nem vagyok idegen neked, fiad vagyok, országomba térek!

Jézus megváltván minket, Isten fiaivá tett. Lényeg szerint azok nem lehetünk, de hitben, szeretetben s az erényes élet erejében Krisztussal kapcsolódván azok lehetünk, sőt azokká kell lennünk ! «Ti vagytok a világ világossága» (Máté 5, 14), mondja rólunk is ; nekünk küldi, nekünk adja az ő lelkét ; «Nem vettétek — írja Szent Pál — a szolgaság lelkét félelemre, hanem a fogadott fiak lelkét vettétek, melyben kiáltjuk : Abba, Atyám» (Rom. 8, 15). Akarja, hogy Isten fiainak s testvéreinek érezzük magunkat, azért azt kéri Atyjától, hogy «mindnyájan egyek legyenek, amint te én bennem, Atyám és én te benned, ők is egyek legyenek mibennünk, hogy elhiggye a világ, hogy te küldtél engem» (Ján. 17, 21). Sismét : «Ti az én barátim vagytok, ha megcselekszitek, amiket parancsolok nektek» (Ján. 15, 14). Akarja, hogy mi mindnyájan életünkkel tanúsítsuk, hogy Isten fiai vagyunk ; akkor majd megtehetjük azt, amit ő tett : «Bizony, bizony mondom nektek : Aki hisz én bennem, az is cselekszi majd azokat a cselekedeteket, melyeket én cselekszem és nagyobbakat is cselekszik azoknál, mert én Atyámhoz megyek» (Ján. 14, 12).

Az Isten-fiúság e fölséges öntudatán s a neki megfelelő életen kell dolgoznunk ; azt a kegyelmet, a hozzávaló erőt s inspirációt szerezte meg nekünk Krisztus s várja, hogy merjünk azok lenni, merjünk szerinte élni. Akiben az Isten-fiúság ez érzete gyakorlatilag megnyilatkozik, az tanúságot tesz Krisztusról ; akiben pedig ez meg nem nyilatkozik, az szolgálalkúságában még nem ébredt a krisztusi testvériség szabadító s boldogító öntudatára.

A vallásos öntudat e fölséges bemutatkozását kereszténységnek hívjuk s ezt Krisztusnak köszönjük.

A kiadó jegyzetei.

1. lap. — *A zsidó recepció* megjelent a «Magyar Sion» 1893-i évfolyamában 414. kk. ll. — Méltányos megítélése végett figyelembe kell venni keletkezése idejét, aztán a 11. lapon mondottakat, és végül e kötet utolsó dolgozatát.

11. lap. — *A modern szegénység s az evangélium* megjelent a «Katholikus Hitvédelmi Folyóirat» 1895-i évfolyamában 13. kk. és 58. kk. ll.

24. lap. — *A kisiparról* megjelent az «Alkotmány 1896. dec. 30-i számában.

28. lap. — *Kinek higgyen a munkás* megjelent mint az esztergomi Katholikus Legényegylet kiadása Esztergomban 1897-ben kis füzetben, név nélkül. Egy része aztán Prohászka nevével megjelent a Néppárti Naptárban 1909. 36. kk. ll.

44. lap. — *A keresztlény szervezetekről* mint a keresztlény szervezetek országos kongresszusán 1899. nov. 9-én mondott beszéd megjelent az Alkotmány 1899. nov. 10-i számában.

50. lap. — *A sajtó feladata a modern harcban* mint az Országos Pázmány Egyesület 1903. jún. 7-i nyitrai vándorgyűlésén mondott beszéd megjelent az O. P. E. hivatalos közlönyében 1903. 2. szám, és kihagyásokkal «Uj Lap» 1903 jún. 8-i számában.

54. lap. — *A szervezetekről* megjelent az «Igaz Szó» 1904. dec. számában.

57. lap. — *Patronázs-munka* a Katholikus Nővédő Egyesület 1906. febr. 7-i közgyűlésén mondott beszéd (litograf).

59. lap. — *Romboljunk vagy építsünk* megjelent az «Igaz Szó» 1906 ápr. 1-i számában.

62. lap. — *Szövetkezetek* mint a Fejérmegyei Szövetkezetek értekezletén mondott beszéd megjelent az «Alkotmány» 1906 nov. 22-i számában.

63. lap. — *A tanítókhoz* mint a fejérmegyei katolikus tanítók kongresszusán mondott beszéd megjelent a «Fejérmegyei Napló» 1907 jún. 28-i számában.

65. lap. — *A munkásokról* mint a Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjgyezetének közgyűlésén mondott beszéd megjelent a «Fejérmegyei Napló» 1907 júl. 9-i számában.

67. lap. — *Az otthon napsugara* megjelent a «Katholikus Háziasszonyok Lapja» 1908 ápr. számában.

70. lap. — *A Katholikus Sajtóegyesület érdemei* mint az egyesület közgyűlésén mondott beszéd megjelent az «Alkotmány» 1909 máj. 19-i számában.

72. lap. — *A magántulajdon a Szent István-Társulattól kiadott Tanítók Évkönyve 1912-i évfolyamába szánt kézirat.* — Tájékoztatóknak jó megtudni, hogy ez a cikk teljesen födi a katolikus álláspontot, melyet különösen XIV—XVI. századi teológusaink még sokkal energikusabban képviselt; k.

79. lap. — *Az új leánytípus* megjelent a «Nagyasszonyunk» 1911—12-i évfolyamában 65. k. II.

82. lap. — *Erkölcsei haladás és gyermekvédelem* megjelent a «Fejérmegyei Napló» 1912 máj. 19-i számában.

86. lap. — *Hatalmas modern katolikus sajtót* mint közgyűlési beszéd (1912 máj. 20) megjelent a Katolikus Sajtóegyesület jelentésében.

90. lap. — *A katolikus újságró ideálja* mint Pázmány-egyesületi közgyűlési beszéd megjelent az «Alkotmány» 1913 jan. 31-i számában.

93. lap. — *A katolikus sajtó nehézségei* mint közgyűlési beszéd (1913 máj. 15) megjelent a katolikus Sajtóegyesület Jelentésében.

95. lap. — *Sajtószabadság* mint Pázmány-egyesületi közgyűlési beszéd megjelent az «Alkotmány» 1914 jan. 30-i számában.

100. lap. — *A Katolikus Növendékesület földadatai* mint közgyűlési beszéd megjelent az Értesítő-ben (1914. 3. sz.). — A Szociális Missziótársulat tulajdona.

104. lap. — *A katolikus sajtó esélyei* mint közgyűlési beszéd (1915 jún. 15) megjelent a Katolikus Sajtóegyesület Jelentésében.

107. lap. — *Az egészség joga* megjelent az «Esti Ujság» 1916 jan. 22-i számában.

110. lap. — *Szociális munkálkodás* megjelent a Szent Család 1917-i évf. 1. számában.

113. lap. — *A törvénytelen gyermekről* megjelent a «Magyar Nő» 1918 ápr. 27-i számában. — A Szociális Missziótársulat tulajdona.

117. lap. — *A világháború kitörésekor* Pásztorlevél.

120. lap. — *A sajtó mint világhatalom*, mint Pázmány-egyesületi közgyűlési beszéd megjelent az «Alkotmány» 1915 jan. 30-i számában.

123. lap. — *A katolikus sajtó a háborúban* mint sajtóegyesületi közgyűlési beszéd megjelent az «Alkotmány» 1915 jún. 16-i számában.

126. lap. — *A világháború és az egyháziak földadatai* megjelent a «Cél» 1915-i évfolyamában 711. kk. II. — A 128. lapon az első bekezdés elején a «dogmatikus» mint igen sokszor az irodalomban «kategorikus», «tétéles» értelmében van használva, nem teológiai értelemben.

133. lap. — *Magyar kultúra* mint Pázmány-egyesületi közgyűlési beszéd megjelent az «Alkotmány» 1916 jan. 30-i számában.

137. lap. — *A mi sajtónkról* megjelent a Szent Család 1916 nov. számában.

139. lap. — *Nemzetnevelő feladatok* mint a Néptanítók

egyesületének Eötvös-emlékünnepeén mondott beszéd megjelent a «Néptanítók Lapja» 1917 febr. 8-i számában.

144. lap. — *A napsugaras királyné* megjelent a Társaság 1917 májusi számában.

146. lap. — *A katolikus sajtó elhelyezkedése mint közgyűlési beszéd* (1917 máj. 16.) megjelent a Katolikus Sajtóegyesület Jelentésében.

149. lap. — *Mi lappang a szociáldemokrácia mögött* megjelent a «Fejérmegyei Napló» 1919 jan. 1-i számában.

152. lap. — *Amire a forradalomnak is szüksége van* megjelent a «Katolikus Szemle» 1919 évfolyamában 1. kk. II.

164. lap. — *Nemzeti demokratikus földbirtokpolitika* a Magyar Gazdaszövetség 1916 ápr. 13-i közgyűlésen mondott beszéd, megjelent a Szövetség az évi Értesítőjében.

172. lap. — *Békesség a földön* megjelent az Amerikai Népszava számára írva a «Pesti Hírlap» 1917 jan. 6-i számában.

174. lap. — *Mi volna a birtokpolitika első föladata* megjelent a Cél 1918-i évfolyamában.

184. lap. — *Pro iuventute catholica* megjelent az «Alkotmány» 1918 máj. 26-i számában és utána több ifjúsági kiadványban.

186. lap. — *Pro re christiana* megjelent u. o. jún. 30.

189. lap. — *Elég volt-e* megjelent u. o. szept. 11.

194. lap. — *A mi valláserkölcsei alapunk* megjelent a «Magyar Nő» 1918-i évfolyamának 1. számában. — A Szociális Missziótársulat tulajdona.

196. lap. — *Az ifjúsági szakosztály albumába* megjelent u. o. 6. sz. — A Szociális Missziótársulat tulajdona.

197. lap. — *A törvényekbe is a szeretet lelkét* megjelent u. o. 10. sz. — A Szociális Missziótársulat tulajdona.

199. lap. — *Bizalommal az új világ felé* megjelent az «Élet» 1918-i évfolyamában 109. kk. II.

202. lap. — *Az új idők áramában* megjelent az «Alkotmány» 1918 nov. 19-i számában.

205. lap. — *Reakció* megjelent a «Magyar Nő» 1919 évfolyamának 8. számában. — A Szociális Missziótársulat tulajdona.

207. lap. — *A magyar ifjúsághoz* megjelent a «Zászlónk» 1919–20. évfolyamában 2. k. II.

210. lap. — *Nőket a parlamentbe* megjelent a «Magyar Nő» 1919 évfolyamának 9. számában. — A Szociális Missziótársulat tulajdona.

211. lap. — *Tisza* megjelent az «Új Nemzedék» 1919 nov. 1-i számában.

213. lap. — *Mi, magyarság és kereszténység* megjelent a «Nemzeti Ujság» 1919 nov. 12-i számában.

216. lap. — *Magyar Karácsony* megjelent u. o. dec. 25.

219. lap. — *A nők modern hivatása* megjelent a Keresztény Nők Naptárában. 1920. — A Szociális Missziótársulat tulajdona.

221. lap. — *Magyarország miniszterelnökéhez* megjelent a «Nemzeti Ujság» 1920 jan. 21-i számában.

222. lap. — *Aranyat kenyérért* megjelent u. o. febr. 1.

225. lap. — *Az alkotmányosság helyreállításáról* a Nemzetgyűlésben 1920. febr. 26-án mondott beszéd megjelent az aznapi «Nemzetgyűlési Naplóban» és a «Nemzeti Ujság» másnapi számában.

234. lap. — *Nem fecsegést, hanem tetteket* megjelent az «Uj Nemzedék» 1920 febr. 29. számában. Az eredeti címben: «Nem fenyegetést, hanem tetteket» nyilván sajtóhiba van.

237. lap. — *Miért nem segít a kormány* megjelent a «Fejérmegyei Napló» 1920 márc. 10-i számában.

238. lap. — *Keresztény nemzeti föltámadás* megjelent a «Nemzeti Ujság» 1920 ápr. 4-i számában.

241. lap. — *Rokkantügy és földreform* megjelent a «Fejérmegyei Napló» 1920 ápr. 8-i számában.

243. lap. — *A keresztény kurzus kisiklása* megjelent az «Uj Nemzedék» 1920 jún. 20-i számában.

245. lap. — *A numerus claususról* a Nemzetgyűlésben 1920 szept. 16-án mondott beszéd; megjelent a «Nemzetgyűlési Naplójában».

260. lap. — *Válasz Raffay Sándor püspöknek* megjelent a «Nemzeti Ujság» 1920 nov. 27-i számában.

264. lap. — *Az egységes front* megjelent u. o. dec. 25-én.

266. lap. — *Se nem félni, se meg nem ijedni* megjelent az «Uj Nemzedék» 1921 jan. 1-i számában.

268. lap. — *Kétféle amnesztia* megjelent a «Nemzeti Ujság» 1921 jan. 16-i számában.

271. lap. — *Felelet Kiss Menyhért nyílt levelére* megjelent a «Fejérmegyei Napló» 1921 márc. 30-i számában.

273. lap. — *Destrutív sajtó és magyar tisztesség* megjelent a «Magyar Nő» 1921. évfolyamának 4. számában. — A Szociális Missziótársulat tulajdona.

274. lap. — *Ne szomorítsátok meg a lelket* megjelent az «Uj Nemzedék» 1921 máj. 15-i számában.

276. lap. — *Oroszországi foglyaink érdekében* a Nemzetgyűlésben 1921 júl. 14-én mondott beszéd; megjelent a «N. Naplóban».

280. lap. — *Sötétben biztos út* megjelent a «Zalamegyei Ujság» első számában és a «Fejérmegyei Napló» 1921 szept. 4-i számában.

282. lap. — *A nők hivatása* mint a Nők Szövetségének közgyűlésén mondott beszéd megjelent a «Fejérmegyei Napló» 1921 okt. 16-i számában.

286. lap. — *Ébredő magyarok* mint az ÉME nagygyűlésén 1921 okt. 22-én mondott beszéd megjelent a «Fejérmegyei Napló» okt. 30-i számában.

292. lap. — *Székesfehérvár választóközönségéhez* megjelent a «Fejérmegyei Napló» 1922 febr. 19-i számában.

295. lap. — *A magyar keresztény irányzat a kereskedelemben* megjelent u. o. febr. 21.

297. lap. — *Ébredő és föltámadó magyarság* megjelent u. o. ápr. 19.

299. lap. — *Harc a társadalmi föloszlás ellen* megjelent a «Néptanítók Lapja» 1923-i évfolyamában.

303. lap. — *Harc a magyar halál ellen* megjelent a «Cél» 1923. évfolyamának májusi számában.

313. lap. — *Az ifjú nemzedékhez* megjelent a «Cél» 1923. évfolyamának nov. számában.

318. lap. — *Az erkölcsi válság* megjelent a «Katholikus Szemle» 1924. évfolyamában 321. kk. ll.

331. lap. — *A nacionalizmus* mint az ÉME 1924. évi országos kongresszusán elmondott beszéd megjelent az ÉME kiadásában «A nacionalizmusról két beszéd» címen 1925-ben.

337. lap. — *A mezőgazdasági szövetkezetek* megjelent a «Hangya» 1926 ápr. 4-i számában.

339. lap. — *Zsidó testvéreimhez* kéziratból.

